

Molnár László

PÁKA

Páka és Dömefölde évszázadai

MOLNÁR LÁSZLÓ

PÁKA

Páka és Dömefölde évszázadai

PÁKA

Páka és Dömefölde évszázadai

Írta:

MOLNÁR LÁSZLÓ

Páka, 2005

Szerkesztő:
SRÁGLI LAJOS

Lektor:
DR. PETÁNOVICS KATALIN
SRÁGLI LAJOS

Német nyelvű fordítás:
SIMONKAY PIROSKA

Számítógépes munka:
BODORKÓS ZSOLT, IFJ. CZIGOLA GYULA
SZÉP ANDRÁS, SZILÁGYI TERÉZ

Tördelés:
ÖVEGES RÓBERT

Fényképeket és reprodukciókat készíttette:
MAZUR ILDIKÓ ÉS MOLNÁR LÁSZLÓ
(Az ettől eltérőket külön közöljük)

Címlap kép:
A pákai római katolikus templom

Hátlapon:
Öveges József Pákáról
Páka község XVIII. századi pecsétjének rajza

Kiadja:
PÁKA ÉRTÉKEIÉRT EGYESÜLET
Páka Község Önkormányzatának anyagi támogatásával

Felelős kiadó:
BÉCS JÓZSEF

Nyomdai munkák:
MÉDIA PRINT Hungária Kft. Zalaegerszeg, Sport u. 3.

ISBN 963 217 737 1

KÖSZÖNTŐ

Köszöntjük az olvasót, aki most kis falunk – a Zala megyei Páka község – közel 900 éves történetével ismerkedik, a középkortól napjainkig.

Molnár László munkája nyomán nagyon távoli idők halványuló képei, s a tegnapok még élénk képeinek sokasága tárul elénk.

A falunkat ölelő dombokról –, amelyek nekünk „hegyek” –, a Válicka patakról, a templomról, nagyszüleinkről, szüleinkről, szokásainkról, örömeinkről és bánatainkról – egyszóval életünkről – szól ez a könyv.

Ez a mű nemcsak rendkívüli történetek tárhelyéül szolgál, hanem egyszerre elevenít fel múltat és jelent.

Kik voltak azok az elődeink, akiket követni érdemes, akik életünk minden pillanatában példaként lehetnek jelen. Sokan voltak. Egyszerű, becsületes, egymást segítők. Pákaiak és Dömeföldeiek.

Ők valamennyien községeink életében valamilyen meghatározó szerepet kaptak, illetve egy-egy esemény kapcsán szeretteik, közeli-távolabbi barátaik körében felejtethetetlen tetteket hajtottak végre. Ezek lehetnek közönséges, hétköznapi történetek, dolgok, olyanok, melyek minden időben, minden égtáj alatt megtörténhettek, mégis egyediek, mert a községhez tartozó emberek, a község lakói tették egyedivé, Pákaivá.

Pákaivá, mely település mások – főleg az idelátogató idegenek – megítélése szerint egy dinamikusan fejlődő, romantikus vidéket tudhat magáénak a hegyes, völgyes, patakokkal átszótt területeivel, a természetes és épített környezetével itt, a Göcsej peremén.

Úgy gondoljuk, hogy e kötet, amelyet a kedves olvasó a kezében tart, két űrt képes kitölteni. Az egyik, melyet a Zala megyei települések már elkészült monográfiái között Páka község monográfiájának hiánya jelentett, míg a másik űr, a Páka történéseire éhes olvasók kielégítetlensége volt.

Az Önkormányzat, és a Páka Értékeiért Egyesület összefogásával, széles támogatói segítséggel valósulhatott meg ez a könyv.

Kívánjuk, hogy e monográfia töltsön ki ezt a két űrt. Ahogy az emberi kapcsola-

tokban is erény az őszinteség, a nyitottság, úgy legyen nyitott minden olvasó előtt Páka és az egykori Dömefölde községek története.

Őseink előtt fejet hajtva ajánljuk ezt a könyvet minden Páka–Dömefőle iránt érdeklődőnek. Azoknak, akik elszármaztak kis falunkból. A ma is itt élő polgárainknak, hisz e könyv egy részét ők *írták*. Életükkel.

Ajánljuk gyermekeinknek, unokáinknak: olvassátok és írjátok tovább, hogy a következő 900 évben is legyen egy kis Válicka parti település, melyet úgy hívnak: Páka–Dömefölde, s lakói legyenek boldogok!

Bécs József
Páka Értékeiért Egyesület
elnöke

Rudas Miklós
polgármester

A szerkesztő előszava

Az új és hasznos dolgok születése mindig örömmel tölti el az érintett környezetet. Egy település történetében ilyen lehet a múltat felelevenítő monográfia elkészülte, kiadása. Csak látszólag egyszerű feladat ez. Komoly odafordulást, kitaratást, s nem utolsó sorban szakértelmet követel. A helytörténetnél a legrégebb múlttól indul és napjainkig tart a kutatandó időszak. Régészet, történettudomány, szociológia, statisztika, néprajz, stb. mind-mind részt kíván belőle. A kutatás, feldolgozás célja és eredménye sokféle lehet: egy településmonográfia, vagy egy részterületet áttekintő kiadvány, tanulmány, helytörténeti olvasókönyv, forrásgyűjtemény.

Ugyanakkor nem pusztán eszközökről, módszerekről, szakmai célokról kell ennek kapcsán beszélnünk, de arról is, hogy: *„A feltárt valóság megbízhatóan pontos bemutatására pedig elengedhetetlenül szüksége van minden társadalomnak, közösségnek, sőt egyénnek is, ha nem óhajt saját jelenében szélütötként tapogatózva, emlékezetkiesésben élni.”* (Kosáry Domokos: A történelem veszedelmei. Bp. 1987.)

Mégis csak – hosszabb kényszerszünet után – a XX. század utolsó évtizedének beköszöntével, az ezredforduló küszöbén kezdődhetett újra az a folyamat, melynek során a magyarországi települések ismét elkezdték megfogalmazni önmagukat, elkezdtek kiemelkedni az alaktalan, formátlan, jellegtelen tengerből, ami több mint négy évtizeden keresztül Magyarországot jellemezte. Ennek során kezdtek érdeklődni saját történetük iránt, megteremtődött az igény, hogy megalkossák önálló jelképeiket, címereiket, zászlóikat, megteremtették saját ünnepeiket. Települési szuverén közösségek jöttek létre, hogy elősegítsék a fejlődést, védjék a múlt és környezetük értékeit, ápolják már-már feledésbe merült hagyományait, de törekedjenek is új értékek létrehozására. Ennek a folyamatnak egyik fontos velejárója a településtörténetek megírása, megjelenítése is.

Nem kevesen vannak, akik vizsgálták, vizsgálják ezt a folyamatot: történészek, szociológusok, stb. Elemzéseik megállapításai közül hadd idézzük itt Dr. T. Mérey Klára történészprofesszor szavait: *„Amikor pedig egy falu, egy közösség úgy érzi, hogy van őrizni valója a múltból, akkor ezt ugyancsak írásba foglaltatja, elküldi könyvtáraknak és saját, elszakadt fiainak, hogy őrizzék meg településük egyediségének tudatát akkor is, ha már csak a születési bizonyítványuk jelzi az egykori eredet emlékét.”*

Páka település monográfiája a földrajzi környezet áttekintő bemutatásával indul, melyet Bodorkós Zsolt geográfus foglalt össze. A történeti rész a település történetét több évtizede kutató Molnár László munkája.

Mindaz, ami a könyvben olvasható, Páka, s a vele mára egybeforrt Dömefölde múltjáról vall, egy település kialakulásának, közel évezredes fejlődésének, az itt élők mindennapjainak, ünnepeinek hiteles rajza.

A téma kibontásának igényei szerint alakult a mű szerkezete.

A főbb részekben belül számos alfejezet található, amelyek áttekinthetőbbé teszik a terjedelmes munkát. A történeti rész előbb kronológiai rendben mutatja be a település történetét, majd ezt tematikus tagolású, nagyon részletes, a fellelhető források, adatok szinte teljes körére vonatkozó feldolgozás követi. A feldolgozást a függelékben közölt dokumentumok, adatok, valamint nagyszámú fotó és térkép, fogalommagyarázat egészíti ki.

Ez hát Páka? – kérdezhetné a településtől távol élő olvasó. A válasz: nem, ez csak Páka múltjának napjainkig tartó bemutatása, Páka több ennél, itt ma is – s reméljük még sokáig – formálódik a közel évezredes múltra épülő helyi történelem. A történet továbbírói az itt élő emberek.

Srágfi Lajos

DOMBOK ÖLELÉSÉBEN

(Bodorkós Zsolt)

Páka és szűkebb környéke tájföldrajzi értelemben két középtáj, a Nyugat-Zalai-dombság és a Kelet-Zalai-dombság illetve ezek kistájainak, a Dél-Göcseji-dombságnak és a Letenyei-dombságnak határán fekszik. A határhelyzet legmarkánsabban a vidék geomorfológiai arculatában mutatkozik meg, de tetten érhetjük az éghajlati, vízrajzi, valamint talajföldrajzi adottságok tekintetében is.

A község az Alsó-Válicka mentén húzódik dél, délkeleti irányba, részben e patak által – illetve korábban valószínűleg a Cserta által is – a térségben széttergetett alluviumra épülve, részben pedig felkúszva a Válicka-völgy két oldalán található alacsonyabb fekvésű teraszszerű területekre is.

A községtől dél–délnyugatra a szőlőhegyek már a Letenyei-dombság részét képezik, s egyben itt található a térség legmagasabb pontja is: a Csokma (317 m). Ha képzeletben a felszín alá tekintünk, körülbelül 3 kilométeres mélységben a földtörténeti középkor triász időszakának üledékeit találjuk. Közvetlenül a falu alatt ezek az ismert legidősebb kőzetek (koruk 250–205 millió év), de a környéken előfordulnak ennél idősebbek is. A triász kőzetrétegekre jelentős üledék-hézaggal harmadidőszaki – miocén – üledékek rakódtak le nagy vastagságban. Egykor, az itt hullámozó Pannon-tóban közel 2 kilométer vastagságú agyagos, homokos üledék halmozódott fel, majd 6–7 millió éve a tó feltöltődését követően a folyók váltak a fő felszínalakító tényezővé.

A felszínre érve folytassuk kirándulásunkat, induljunk el a Cserta, majd az Alsó-Válicka mentén délkeletre. Már jó ideje annak, hogy mindkét patak erősen szabályozott, részben mesterséges mederben folyik, hogy aztán Pákától nyugatra, immár egyesülve, a Kerkába ömöljenek. Természetesen ez nem mindig volt így, az elmúlt évezredek alatt a két patak medrét változtatva, kanyarogva töltögette völgyét, melyeknek völgytalpát vastagon fedi a fiatal képződésű ártéri üledék. Az ártéri területen sétálva már a falu határában az egykori medrek nyomaira lehetünk, így például a Várhelyi-domb környékén is.

Ha innen, a völgyből felnézünk a szőlőhegyek (a Káricsa-hegy, Csokmai-hegy, Elő-hegy) felé, azt gondolhatnánk, hogy csal a szemünk – olyan „óriás” dombok magasodnak a falu felett –, de nem így van. A dombok valóban nagyok, legmagasabb pontjaik a patak völgyhöz képest 120–150 méterrel vannak feljebb, amit a térség-

1. A falu látképe nyugatról

ben, a jégkorszak idején lejátszódó intenzív kiemelkedés eredményezett. Ugyancsak ennek a gyors kiemelkedésnek köszönhetően az egyes dombokat mély völgyek tagolják, választják el egymástól. Ezeknek a völgyeknek jó része ma szárazvölgy – vagyis állandó vízfolyással nem rendelkezik. Alkalmi vizük csapadékból és esetenként forrásokból táplálkozik. Ennek ellenére mélyülésük ma sem állt meg.

A dombhátak közti völgyek kialakításában főként két folyamat, az ún. erózió, illetve a derázió játszott a főszerepet. Így megkülönböztetünk „V” keresztmetszetű eróziós völgyeket, mikor is a völgyek viszonylag állandó vízfolyás hatására hosszirányban mélyülnek, valamint deráziós völgyeket, melyek képződése összetettebb folyamat eredménye. A csuszamlás, sárfolyás, lejtőleemosás hatására a völgyek oldalirányban szélesednek, oldalaik lankásodnak, talpuk üledékkel töltődik fel, így keresztmetszetük tál alakúvá válik. Gyakori jelenség, hogy a két folyamat kombinációja által eróziós-deráziós völgyek jöttek (jönnek) létre.

A völgyek oldalában természetes és mesterséges feltárásokban figyelhetjük meg az elmúlt pár millió év üledékeit. A látható legidősebb képződmények a miocén kor második felében a Kárpát-medencét uraló Pannon-tó feltöltődését követően rakódtak le. Főként folyóvízi üledékek, így homok, kavics és agyag fordulnak elő a feltárásokban, amiket a miocén végén és a pliocénban erre folyó vízfolyások teregettek szét. Kavicsokra foltokban a dombtetőkön is bukkanhatunk – amiket a pliocén és pleisztocén korok folyói raktak le – de a kavics nagy része már az erózió áldozatává vált, elszállítódott.

Az előbbieken túl a táj formálódásában szerepe volt a deflációnak, azaz a szél munkájának is. A dombok északi oldalában néhány méter vastagságú lösz is előfordul, benne számos ún. „löszcsigával” találkozhatunk. Az itt előforduló lösz az utolsó eljegesedés idején, a würmben hulló porból képződött.

Némely feltárásban a szél mozgatta homok által fényesre csiszolt kavicsokat találhatunk, amik szintén a szél egykori – jégkorszaki – aktív munkája mellett szólnak.

A község a környező területeknél mélyebben fekszik és részben ebből adódóan, zártabb fekvése sajátos mikroklimatikus viszonyokat eredményez.

Éghajlata tipikusan nedves, kontinentális, e mellett enyhén a déli, azaz mediterrán és nyugati, azaz óceáni hatások is érvényesülnek.

Az évi középhőmérséklet 9–9,5 °C körül alakul, ami 1 °C-kal alatta van az országos átlagnak. Az évi napsütéses órák száma, összefüggésben a nagyfokú (60% körüli) borultsággal is, országosan itt a legkevesebb, esetenként az 1800 órát sem éri el. Az előbbiekből adódóan a tenyészidőszak is rövidebb, mint az országos átlag. A tél viszonylag enyhe, a nyár meleg. A fagyos napok száma 100–110 nap körül mozog. Az első fagyok korán, október 20–25-e körül jelentkeznek, míg az utolsó fagyos napok későn, április 10–20. között várhatók. A fagymentes időszak így 190–200 nap. A téli napok száma – amikor a maximális napi hőmérséklet 0 °C alatt marad, 30 nap körüli. A várható legalacsonyabb hőmérséklet –18 °C. A téli félévben hulló csapadék 350 mm, melynek nagy hányada hó formájában hullik.

A nyári napok száma – amikor a napi hőmérséklet magasabb, mint 25 °C – 60–65. A várható legmelegebb hőmérséklet 34 °C. A hőségnapok száma átlagosan 10 nap. Az évi csapadék mennyisége országosan kiemelkedő, több mint 800 mm, így hazánk legcsapadékosabb tájai közé tartozik.

Az uralkodó szélirány – főként az Alpok eltérítő hatásának köszönhetően – az északi illetve déli, kevésbé gyakoriak a délnyugati ill. délkeleti szelek.

Természetes növényzetét a patak völgyekben ártéri erdők jellemezték, de ezek a területek ma már nagyobb részét kultúrtájak. A dombokon ún. zonális bükkösök, gyertyános–tölgyesek képviselik az őshonos növényzetet, de gyakori a telepített akác és fenyő is. Az erdők gyepszintjének jellegzetes növényei a zalai bükköny (*Vicia oroboides*), a lónyelvű csodabogyó (*Ruscus hypoglossum*), a tarka lednek (*Lathyrus venetus*).

Az állatvilág szempontjából nem csak a térségre, de egész Zalára jellemző, hogy háttérbe szorulnak a kelet-alpesi fajok, és előtérbe kerülnek az illír faunaelemek. Ez a változás leginkább a rovarvilágban érhető tetten. A gazdag gerinces állatvilágból külön ki kell emelni a jelentős nagyvadállományt.¹

2. Zalai bükköny
(*Vicia oroboides*)

Fotó: Bauer Norbert

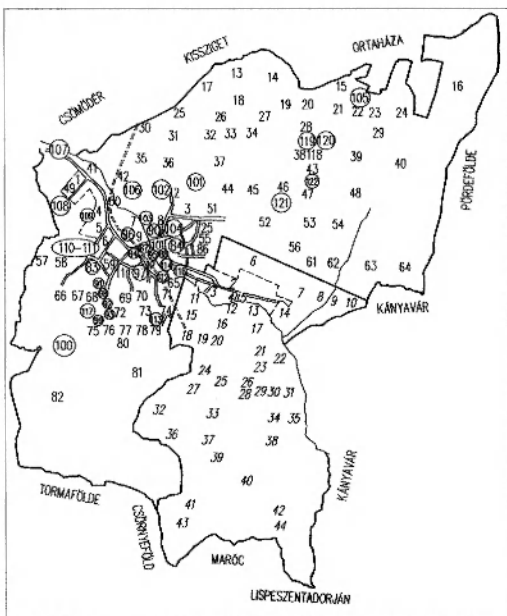
A település nevének eredete

Szláv eredetű, a nyelvészek szerint személynév volt (jelentése = erős, hatalmas).² Van másik magyarázat is, mely szintén a szlávból magyarázható. Eredetileg csűr, magtár, szénagyűjtő hely értelemben.³ Minthogy az Alsó-Válickát egykor *Páká*-nak hívták, bizonyosra vehető, hogy a pataknév vonódott át a torkolatánál fekvő településre.⁴ Először az almádi alapítólevélben találkozunk a Páka patak/folyó (*fluviium Paca*) névvel,⁵ majd 1336-ban ismét egy oklevélben (*fluviium Paaka*), amikor Lendvai Miklós zalai főispán *Elő-Bázó* (Báza) birtokukat elcseréli *Páka-Szentgyörgy* (ma Bánokszentgyörgy) nevű birtokért.⁶ Ebben az oklevélben szerepel a *Paakazyg* nevű település is. Továbbá említi I. Lajos király 1343. március 26-án kelt adománylevele, melyben Lendvai Miklósnak adományozza a lenti királyi várat, a hozzá tartozó falvakat, pusztákat, és leírják azok határait (*fluviium Paka*).⁸ Ez is azt bizonyítja, hogy a fenti helységek mindegyike a patakról kapta nevét. Egyébként akár a mai Magyarország területét nézzük, akár a környező országokat, számtalan Páka nevű településsel, illetve folyónévvel találkozunk. Néhányat azért hadd nevezzünk meg ezek közül: Páka, pusztá a Kis-Kunságban; Paka, (csukás) Pozsony vármegye; Paka, (Nagy és Kis) Pozsony vármegye stb.⁹ Erre bizonyásgul szolgálnak azok a levelek is, melyeken a „ZALAPÁKA” címzés, vagy postai pecsét felirat olvasható. A névazonosság miatt javasolta a megyei tanács a falu nevének megváltoztatását 1955-ben. A V.B. tagjai felháborodtak a javaslat miatt és az alábbi határozattal utasították vissza: „A V.B. nem járul [hozzá] a község nevének megváltoztatásához, mivel a községnek régi múltja van és már 1493-ban létezett.”¹⁰ Személynévként is előfordult a történelem során. 1558-ban Tormaföldén élt egy Pákay György nevű férfi.¹¹

Földrajzi nevek

Egy település történetének fontos tényezői a földrajzi nevek, egyszerűsítve: a falurészek, a határban található földek, rétek, erdők, dűlők elnevezései. Fontos felvilágosítással szolgáltak e nevek egykor a falu lakóinak, ma a település történetét kutatóknak. Az egykor meglévő település nevét ma talán csak egy dűlő, erdő, esetleg egy szőlőhegy őrizte meg számunkra. Néha pedig a terület birtokosának nevét tudhatjuk meg általuk. Egy-egy forrás, vagy kút megőrzött neve pedig azt közvetíti felénk, milyen fontos volt a jó ivóvíz a falunak, a határban dolgozó emberek és állatok számára.

A nevek, melyek legtöbbször ma már legtöbbször csak érdekesség olvasójuk számára, fontos segítője volt az elmúlt századok emberének a határban való eligazodásában, de alapját képezte a birtokösszeírásoknak is.

3. Földrajzi nevek térképe

Páka földrajzi nevei

A falu első földrajzi nevét a középkorból ismerjük, amikor azt írták, hogy falu a *Páka vize* mellett. Nagyobb számban az 1763–64-ben lefolytatott határjárás jegyzőkönyvében maradtak ránk nem egy esetben máig élő elnevezések (mai helyesírással írva): *Berek*, *Berkenye fák*, *Csokmai szőlők*, *Csokmai puszta*, *Csokmai rét*, *Cseresnye fa*, *Hítvány kocsmá ház*, *Hottói puszta*, *Lapos vagy Szulákos völgy*, *Pákai patok*, *Nyíresháti völgy*, *Marhajárás*, *Székér út*, *Újhegy*, *Sorban lévő nyárfák*.¹² Ezek egy része középkori eredetű, más részük abban az időben, vagy röviddel korábban keletkezett, mint az *Újhegy*, amit alig egy évtizeddel az összeírás előtt telepítettek be szőlővel.

1768-ban a falu megkapta úrbáriumát, amiben név szerint felsorolták lakóit, és azok földjeit határbeli neveikkel. Ezek közül több még ma is élő és az idősök által használt. Egy részük azonban mára már feledésbe merült, vagy új néven ismert: *Andorka irtás, Átali föld* (Általi, átelleni?), *Baracza*, (*v. Barócza*) *Bek István árka, Belső Csertaszeg, Berki malom, Bránás, Bránás vég, Cserta alja, Csertai rét, Csütörtökfalu bük, Dobónak, Dobónaki bük, Döme földi malom, Egres, Egrerét, Falu bük, Felső rét, Gyertyán fai föld, Gyöpi föld, Hátszeget, Hosszú Dobónak, Hosszú földek, Kenderes kert, Két árok köz, Két fa, Két fai föld, Külső Csertaszeg, Lapátos kert, László háza, Lepence parlagja, Pap földje, Régi falu bük, Szent János hegy, Telek.*¹³

1964-ben, az országban elsőként jelent meg a megye földrajzi neveit tartalmazó kötet „Zala megye földrajzi nevei” címmel. A kötet az akkori megye valamennyi településének térképét tartalmazta; a bel- és külterületeken használatos elnevezéseket számokkal jelölve. Az elnevezéseket az ott élő idős, a falut és határát jól ismerő emberektől – többnyire – helyi pedagógusok gyűjtötték, falvainkban Tánzos Frigyes tanár. Döme földén a 60 éves Horváth József és a 82 éves Takács Lajos, Pákán a 61 éves Törő Mihály volt az adatközlő. A kötet tehát az ő ismereteiket örökítette tovább. Most ezt is közreadjuk, a kötetben használt számozással, a fonetikus név elhagyásával, aktualizálva.

1. *Cigány-lap* (Dózsa György utca) Régebben cigányok laktak itt; 2. *Kocsis szer* (Kossuth Lajos utca vége, fölveg), az itt lakó Kocsis családról; 3. *Temetői utca* (Sugár utca, ma Rózsa utca); 4. *Béke utca*; 5. *Rákóczi Ferenc utca*; 6. *Újtelep* (Andrássy telep, Ady Endre utca); 7. *Patak* (Válicka); 8. *Fő utca* (Kossuth Lajos utca, 1947-ben még Fő utca volt.); 9. *Új híd* (Nagy híd. Az 1958-ban épült vasbeton híd); 10. *Lászlóháza* (Petőfi Sándor utca. A hagyomány szerint László nevű első lakójáról. 1947-ben László utca.); 11. *Gólya utca* (Táncsics Mihály utca. Kósa István a házára golyát festetett. Ma a Táncsics u. 15. számú ház áll a helyén.); 12. *Kis-híd* (Gyalogos híd a falu déli végén a Válickán.); 13. *Sínai-domb* (Meredek, nehezen művelhető terület, azért nevezik így.); 14. *Pap-földek* (Valamikor egyházi birtok volt.); 15. *Ihász-kereszt* (Ihász nevű családról.); 16. *Állami-erdő*; 17. *Herceg-berek* (Hercegségi birtok volt.); 18. *Berek-rét*; 19. *Berki-híd*; 20. *Varga-erdő* (Varga nevű egykori tulajdonosáról.); 21. *Tagi-dűlő* (Tagosított uradalmi terület volt.); 22. *Sinka-dűlő*; 23. *Mikola-parag*; 24. *Kis Vörös-patak*; 25. *Cserta*; 26. *Hajós-rét*; *Hajós-berek* (Hajós Ignác vette meg az Erdődyektől.); 27. *Dobónak*; 28. *Csigás kúti dűlő*; 29. *Baranyai-lap* (Egykor ott lakó tulajdonosáról.); 30. *Cserta híd*; 31. *Csertaszeg*; 32. *Lepence*; 33. *Kenderáztató* (Régen kenderáztató volt.); 34. *Képi rét*; 35. *Baraca*; 36. *Baracai híd*; 37. *Felső kismező*; 38. *Pap-csepeles*; 39. *Lenyúló*; 40. *Állami gazdaság* (Pördeföldei, majd Gutorföldei, végül Baki Állami gazdaság); 41. *Csokmai rét*; 42. *Cserta*; 43. *Téglaszíni dűlő*; 44. *Kettős úti dűlő*; 45. *Kása kereszt* (Kása család állította kereszttről.); 46. *Kopóza dűlő* (Kopóza nevű egykori tulajdonosáról [?].); 47. *Franc föld* (Franch Lajos nevű, egykori birtokosáról.); 48. *Csiríp domb* (Egykori tulajdonosa furcsa, éneklő hangon beszélt.); 49. *Cigány lap* (Délzalai Állami Erdőgazdaság, ma ZALAERDŐ.); 50. *Csokmai föld*; 51. *Gyertyánfás*

dűlő; 52. *Berki föld*; 53. *Bránnás dűlő* (Berek-dűlő); 54. *Nagy Vörös-patak*; 55. *Alsó kismező*; 56. *Fenyős dűlő*; 57. *Csokmai Öreghegy* (Csokmai hegy); 58. *Csokmai Újhegy* (Újhegy); 59. *Gerendi oldal* (Éles dombgerinc. Dombhát Lászlóháza nyugati oldalán.); 60. *Malomi dűlő*; 61. *Hosszú dűlő*; 62. *Vörös-patak*; 63. *Dávid Laci fenyős* (fenyves); 64. *Közbirtokossági erdő*; 65. *Majori rét*; 66. *Újhegy*; 67. *Pákai hegy* (= Újhegy); 68. *Vajas árok* (Az uraság kocsija megsüllyedt, s vajjal kellett a tengelyt megkenni, hogy ki tudjon jönni.); 69. *Lászlóháza*; 70. *Gáspár-oldal*; 71. *Gyöpi mező*; 72. *Szent János domb/oldal* (A lábánál lévő Nepomuki Szent János szoborról.); 73. *Budai dűlő*; 74. *Budai sűrű*; 75. *Szent János hegy*; 76. *Gyugy* (Gyugyi dűlő. A községi erdő Kis-hegy felőli oldala.); 77. *Gazsi-hegy*; 78. *Kis hegy* (Tévesen jelölve a térképen, helyesen 93.); 79. *Gazsi dűlő*; 80. *Hóttó-hegy* (Hóttó elpusztult település után.); 81. *Nagy-hegy*; 82. *Csokmai-erdő*.¹⁴

1964 óta is bukkantak elő, illetve keletkeztek újabb földrajzi nevek, melyek egyik felsorolásban sem szerepelnek. Ilyenek például az azóta keletkezett utcanevek. Ezeket is feltüntettük a térképen, a kötet sorszámozását folytatva, azonban elkülöníthető módon.

83. *Hegyalja utca*; 84. *Iffjúság utca*; 85. *Öveges József utca*; 86. *Átkötő utca*; 87. *Millenniumi park*; 88. *Wesendorf park*; 89. *Hősök tere*; 90. *Rigó-köz* (A Kossuth u. 29 és 31. számú házak közötti út a patakig, szennyvíztelepre vezető út eleje.); 91. *Marhahajtás* (Táncsics utca és folytatása Gyugy-ig.); 92. *Duláki út* (A marhahajtás folytatása a vétyemi lapra.); 93. *Dögárok* (A községi erdő széle, a Gyugy-ra vezető út mellett.); 94. *Mázсахáz*; 95. *Allatvásártér* (Cigányberek. A mai Sportpálya.); 96. *Kis-rét* (Füves terület a Béke u. 24–26. sz. házak, az út és a vasút közt.); 97. *Csicsándi* (Meredek domboldal a kishegyi út elején, bal oldalt.); 98. *Ugrándi* (A Táncsics út végétől a szőlők közt az Új-hegy gerincére vezető út végén lévő emelkedő.); 99. *Községi erdő* (Közbirtokossági erdő a Kis-hegy és Új-hegy közt.); 100. *Háromszenteki kápolna*; 101. *Zsidó temető*; 102. *Várhelyi domb* (XIV–XVI. századi vár helye.); 103. *Templomkert* (Templomdomb, Középkori temető.); 104. *Nagy kanyar* (A mai négyes útelágazás a falu közepén. Kossuth–Sugár–Béke utak kereszteződése.); 105. *Tag; Tagi major* (Tagosítás után épült major, ma már lakatlan.); 106. *Kisvasút* (ZALAERDO erdei vasútja.); 107. *Varga-ház* (Pákán kívül – a Csömödér felé – álló lakóház, egykori tulajdonosáról.); 108. *Hármas lénia* (Erdei nyiladék a Cigánylap végénél.); 109. *Egyes lénia* (Erdei nyiladék a Béke utca 41. sz. ház mögött.); 110. *Pap-kaszáló* (Egykori egyházi birtok.); 111. *Pap-szőlő* (Egykori egyházi szőlő.); 112. *Diák-rét* (Deák-rét. Az egykori tulajdonos Varga család deák melléknevéről.); 113. *Koczfán sűrű* (Egykori tulajdonosáról.); 114. *Nagy-mély* (A Válicka kiöblösödése a Diák rét alatt, nagyon mély víz volt itt. Fürdőhely volt.); 115. *Kis-mély* (Kb. 50 méternyivel a Nagy-mély alatt. Fürdőhely volt.); 116. *Csurgás* (A Válicka Nagy-mély fölötti sekély vizű szakasza. Egykor kenderáztató.); 117. *Pálos-kút* (Egykori bodonos kút helye, az Új-hegy keleti oldalán lévő árokban.); 118. *Papcsepeles* (A tagi majorba vezető út mellett dűlő.); 119. *Kúti-lap* (A Tagra vezető út elején lévő kútról.); 120. *Körtefási ol-*

dal (Előző út mellett lévő vadkörtefas rész.); 121. *Kántor-föld* (Tanító föld.); 122. *Csendőr föld*.

Néhány név hivatalos iratokból:

Berek mellett (1698), *Utca vége dűlő* (1778), és 1916-ból: *Orvos földi szántó*, *Temető földi szántó*, *Gyertyánfai szántó*, *Keresztfai szántó*, *Makarházi rét*, *Új rét*, *Baraccai rét*, *Csertai rét*.¹⁵

Dömefölde földrajzi nevei

A falu földrajzi neveinek ismertetését az 1780-as kilencpontos kérdőívben szereplő elnevezésekkel kezdjük:

Pergos, *Telekvég*, *Fenyves*, *Fenyves felett*, *Falu felett*, *Brannásban*, *Domb aljában*, *Csörgei föld*, *Cseresnye fánál*, *Söjtöri tuskénél*.

A kötetből átvett szövegnél a Pákánál leírt módon jártunk el.

1. *Malom út* (Petőfi utca, ma Dömeföldi utca.); 2. *Fő út* (Dömeföldi utca.); 3. *Vereb-völgy*; 4. *Keresztfai kút* (Fa kereszt volt a közelében.); 5. *Hegyi út*; 6. *Dombalati dűlő*; 7. *Körti-szer* (Körtélyesi dűlő.); 8. *Vörös-patak*; 9. *Szerencsési legelő* (Egységes legelő. Közbirtokossági legelő.); 10. *Dombos rét*; 11. *Malom rét* (Lászlóházi rét.); 12. *Válícka*; 13. *Tótok útja* (Pákáról ezen az úton jártak át dolgozni az ott lévő délszlávok.); 14. *Vadalmási rét*; 15. *Gyöpp* (Gyöpi dűlő); 16. *Vendel rét*; 17. *Csörge* (Egykori malom hely, Csörgei dűlő.); 18. *Gesztenyész*; 19. *Nédám oldal*; 20. *Büki dűlő*; 21. *Gergő-árok*; 22. *Hosszú rét*; 23. *Hegyúti dűlő*; 24. *Kerek domb*; 25. *Hencse alja*; 26. *Csörgei kút*; 27. *Iván völgy* (Erdőbirtokosság); 28. *Elő-hegy*; 29. *Vari-hegy* (Elpusztult település nevérol.); 30. *Marcipán oldal* [Merczigán?]; 31. *Csörgei oldal*; 31. *Hóttói domb* (Hottoi purita); 33. *Hóttó-hegy* (Elpusztult település nevérol.); 34. *Lakosai vágás*; 35. *Lakosai berek*; 36. *Bozlyuki árok* (Borzlyuki árok); 37. *Lakosa* (Lakosai hegy. Elpusztult település nevérol.); 38. *Lakosa* (Lakosai erdő.); 39. *Gecső* (Göcsi hegy); 40. *Kányavári hegy* (Csöcsi hegy); 41. *Hóttó erdő*; 42. *Lakosa*; 43. *Banai vágás*; 44. *Fészek kút*.¹⁶

1964 után gyűjtött nevek:

45. *Pálvölgy*¹⁷

TELEPÜLÉST, EMBERT FORMÁLÓ TÖRTÉNELEM

Az őskortól a törökkor végéig

Páka község területe természeti adottságainál fogva jó környezetet biztosított ősidők óta az ember megtelepedésére. A község, mint ahogy a földrajzi adottságok taglalásánál már kifejtettük, két jelentős patak völgy találkozásánál fekszik.

Az útvonalak az erősen tagolt felszínű Zalában az ilyen völgyek peremén futottak, az erdős dombvidékek nagyon alkalmasak voltak vadászatra, a lankás domboldalak földművelésre, a mocsaras, a régi időkben széles terjeszkedő patakok pedig a halászatot tették lehetővé. Így aztán az ember nyomait már a neolitikum (újkőkör Kr.e. 6000–4500) időszakától kezdve megtaláljuk ezen a területen. Csiszolt kőbalták kerültek elő a Kása-keresztli dűlőben, és a Csokmai-hegyen Szabó József szőlőjében. Rézkori (Kr.e. 4500–2500) telep nyomaira bukkantak szőlőforgatás közben az Új-hegyen az 1940-es évek elején Dancs Lajos szőlőjében, és 2002-ben földmunka végzése közben ettől száz méterre nyugatra ifj. Czigola Gyula birtokán.¹⁸ A bronzkor (Kr.e. 2500–800) embere is megtelepedett itt. Lakótelepének nyomaira szintén a Kása-keresztli dűlőben bukkantunk, ahol bronzkori temető is volt. Sajnos ennek tárgyi emlékei ma már nincsenek meg. Azt, hogy a terület a bronzkor idején sűrűn lakott volt, bizonyítják a közeli Kiszsiget határában, a mocsárban álló dombon talált bronzkori leletek.

A falu területének őstörténete bizonyára sokkal gazdagabb az itt felvázolt képnél, hogy a mai napig csak ennyi emléket ismerünk az csak a régészeti kutatás nagyon szórványos jellegével magyarázható. Nemcsak Páka környékén, hanem körzetében is csak elszórtan folyt régészeti feltárás. Míg a hahóti medence és a

4. Kőbalta
a Csokmai-hegyről

Kerka-völgy kutatása a közelmúltban megtörtént, addig a Cserta, Berek és Alsó-Válicka patakokat övező területek kutatása még hátravan, és ezek még sok új adattal szolgálhatnak Zala megye őskori történetének alaposabb megismeréséhez.¹⁹

A következő korszak, melyből bizonyítani lehet a környék lakottságát, a római uralom időszaka (Kr.u. 12–395.).

A Kr.u. I. században a római birodalom határait a Dunáig terjesztette ki, meghódítva az itt élő kelta törzseket. Az újonnan meghódított terület a Szávától a Dunáig terjedt. Pannónia provincia néven a római birodalom tartománya lett. A római légiók útvonala az Adriai-tenger melletti Aquila-ból vezetett a Balti tengerig. Ez az az út, amelyet ma Borostyánútnak nevezünk. Ennek az útvonalnak egy szakasza Pákától mintegy 14 km-re található Rédicss–Zalabaksa–Zalalövő között.

A római idők nyomai már sűrűbben megtalálhatók a környéken. Páka községben a már többször említett Kása-kereszti dűlőből ismertek római edénytöredékek. A falu déli végén, a Válicka bal partján, a patak és a vasút közti területen, az 1930-as években tereprendezés során bokrokat vágtak ki, és néhány „hompot” elegyengettek. Ezekből tányérok, fedők, korsók – a hamvasztásos temetés kellékei – kerültek elő.²⁰ Ugyan ilyen, illetve hasonló edények kerültek elő a pákai körjegyzőséghez tartozó Pördefölde határában található tumulusok (halomsírok) feltárásából. Ezek a Kr.u. II. évszázadból származtak.²¹

A népvándorlás korának emlékei egész Zala megyében nagyon szórványosak – bár egyre bővül az ismert és feltárt lelőhelyek száma –, a község területéről egyetlen avar nyílhegyet ismerünk csak ebből az időből.²²

A IX. században a mai Zala megye egész területe a Frank Birodalom része volt. Annak ahhoz a határörgrófságához tartozott, amelynek székhelye *Mosaburg* (a mai Zalavár), és amelynek lakossága zömében szláv volt. A szlávok jelenlétére Zalában a régészeti leleteken kívül a magyarok honfoglalása után is megmaradt szláv eredetű helynevek utalnak. Ilyen szláv név a Páka is, ami azt látszik bizonyítani, hogy a falu már a magyar honfoglalás előtt létezett, és lakosságának folyamatosága a honfoglalás utáni időkben is megvolt.

A magyarok, akik 895–896-ban jelentek meg a Kárpátok medencéjében, a Dunántúlt csak a 900 utáni években vették birtokukba.

Őseink már a régi hazáikban is széles, néha többnapos járőföldre terjedő lakatlan sávval választották el szálláshelyeiket a szomszédos népektől, s ezt, a váratlan támadás ellen jó védelmet nyújtó berendezést megtartották új hazájukban is. A megszállt területet itt is lakatlan, vagy csak gyéren lakott zóna vette körül, amelynek nagy része járhatatlan erdőség, vagy mocsaras terület volt. Azokon a részeken pedig, ahol a természet nem nyújtott ilyen védelmet – a sík, szabad területeken, a mocsarak átjáróin, vagy az erdőknek nyíltabb helyein –, mesterséges védműveket készítettek: hatalmas torlaszokat kövekből és szálfákból, s ezeket még árokkal erősítették meg. Ezek voltak a gyepűk, a rajtuk túl elterülő lakatlan „országválasztó közök” pedig a *gyepűelvek*.

Az ország délnyugati részén, Zalában a Kerka völgye, a Mura és a Dráva képezte a gyeptű vonalát. Történelmi adatok vannak rá, hogy az őrség itt a Kerka folyó mentén tanyázott, ez volt a legbelső védelmi vonal, a gyeptű; ennek egyik pontján egy mocsárból kiemelkedő hegy nyergében találjuk a Vaskaput, két oldalán a Tenke-heggyel, s ez elé volt messzebb kitolva, már a Murán túlra, az őrállások sora.²³

Ebben a X–XI. századi gyeptűben, vagy gyeptűelvében kellett elhelyezkednie a mai Pákának is, mert a „Várhelyi-dombon” feltárt XII–XIII. századi házak, és a belőlük előkerült fenékbélyeges kerámiatöredékek a falu létezését bizonyítják. Honfoglaló őseink fontosnak tartották az itt talált népcsoportok (szlávok) békés betelepítését. Ennek elsősorban gazdasági oka volt: szükség volt a mezőgazdasággal foglalkozó népességre. A középkori Zala megye délnyugati területét – elsősorban a helységnevek vizsgálata alapján – a XI. században vegyes, magyar–szláv lakosságnak tekinti a kutatás.²⁴

Mikor I. (Szent) László király 1089-ben Horvátország királya lett, ennek a gyeptűvonalnak Zala megyei szakasza jelentőségét veszítette. A királyi adományozások folytán az egykori gyeptűelve területén a Hahót nembeli Bánffyak ún. lendvai uradalma jött létre, de ebből az időből már Pákára vonatkozó írásos adataink is vannak.

A falu első írásos említésével 1121-ben találkozunk az almádi monostor II. István király (1116–1131) korabeli alapító oklevelében, mint a monostor birtokával. Ebből kitűnik, hogy az Atyusz nembeli Bánd fia Atyusz, aki az atyja által az egyháznak hagyott javak általa őrzött fele részéről és saját birtokairól rendelkezve, saját birtokai közül a két Páka nevű birtokot az Almádi monostornak adományozta. Az oklevélben két Páka nevű birtokot említenek, melyek közül az egyik nagyobb, a másik pedig kisebb volt. Ezek közül csak egyiknek a helyét ismerjük: a mai Kossuth utca északi végétől 100–150 méternyire lévő un. „Várhelyi-dombon” volt, míg a másik helyét nem tudjuk. Ez utóbbi valószínűleg a templom körül lehetett.

Az ún. „Várhelyi-domb”, a mocsárból kiemelkedő kis sziget viszonylagos védettségével emberi letelepülésre alkalmas volt. Ezt az adottságát ki is használták. A vár régészeti kutatása során talált objektummaradványokból megállapítottuk, hogy a szigeten a XII–XIV. század során 15–20 ház állhatott folyamatosan. Az épületek közül csupán hármat, egy XII–XIII., és egy XIV. sz-i lakóházat, valamint egy ugyancsak Árpád-kori kovácsműhely maradványait tártuk fel. A falu első említésének korából származó lakóház kisméretű, megközelítőleg téglalap alakú, legömbölyített végű, 2,2x2 m-es, külsőkemencés, földbesüllyesztett épület volt. A másutt feltárt, ugyanebből a korból származó épület rekonstrukciójá-

5. A Bánffy család címere

ból tudjuk, hogy ezek a házak részben földbesüllyesztett Y ágasfás, szelemenés, náddal fedett, sáttortetős épületek voltak. A házból néhány kerámiatöredék, a tűzhelyből egy kiégett agyaggömb töredéke került elő.

A nagyobbikon Szent György tiszteletére szentelt egyház állt. Nagy-Pákán nyolc háznép szolgál, három ekével, hat szőlő hat vincellérrel, malmok, száz sertés, és ötven méhkas volt az apátság tulajdona. Megismerjük az oklevélből a falu határait is, innen megtudjuk, hogy a Páka vize Nova, a Lindva vize, és a Kerka vidékén feküdt.

Kis-Pákán három háznép szolgál, két ekével került a monostor birtokába. Ez a rész a Pákába ömlő patakok völgyében feküdt.

Mindkét faluban telepések is voltak, akik minden ház után évente hat pogácsa viaszt fizettek, valamint minden falu négy azonos csöbör mézet adott. Az is kiderül az oklevélből, hogy a két falu tizedét a király közbenjárására a püspök a monostornak engedte át.²⁵

A következő adat egy századdal későbbi. 1222-ben már a Hahót nemzetség birtoka. Ez a legjelentősebb család ekkor Zalában. Mint az oklevélben olvassuk, Hahót fia Mihály három kiskorú öccsének adta cserébe más birtokért. Hahót Mihály és a fiatal Ákos és Miklós a veszprémi káptalan előtt osztozkodnak. Mihály megkapja Szemenyét; kiskorú fivérei Farkasfalvát, Falkosit, Pölöskét, Szilvágyot és Pákát.²⁶ A nemzetségről és a faluról ismét csak közel száz év múltán találunk újabb adatot, az 1310-ben kelt, Jakusföldre eladományozásáról szóló oklevélben.²⁷ Majd az 1322. évi oklevélben szerepel ismét Páka, és abban a hamis 1323-as oklevélben, amely Hahót fia István, fia Miklós vásárolt és adománys birtokait sorolja fel.²⁸

A falu jelentős helynek számíthatott a középkorban, ezzel is magyarázható birtokosainak gyakori cserélődése. 1386-ban már az Ákos nembeli Ákos fia László birtoka, aki ekkor felét a feleségének, a felét pedig unokahúgának, Mikcs mester lányának, Sárának adta. Hogy ő miképp jutott Páka birtokába, és a két dátum közt eltelt 63 évben kik voltak még birtokosai, nem tudjuk.²⁹ Arról, hogy Páka uradalmi központ volt, először 1389-ből van adatunk. Ebből az oklevélből megtudjuk, hogy Pákán ebben az időben vár állott. (A középkori várak, elsődleges funkciójuk, a védelmi jelleg mellett, mindig egy adott birtokközpontot jelentettek. A vár helye meghatározta az adott nagyobb birtok urának lakhelyét, uradalmának központját.)

1389-ben be is iktatták Sárát Páka és 11 ehhez tartozó pusztahely tulajdonába. Akkor ezek a következők voltak: Szentpéterföldre, Pördeföldre, Vetyem, Dömeföld, Csömödér, Hernyék, Felső-Sebeske, Alsó-Sebeske és Ortaháza. Sára férje Lindvai Herczeg Péter volt, ettől született Anna nevű lánya. Anna több házasságot is kötött: előbb Szécsényi Frank László, majd Perényi Péter, később Ewzy Tamás felesége lett.³⁰

Az 1426. május 19-én Tatán kelt oklevelében Zsigmond király megerősítette Felsőlendvai Herczeg Péter leányát, Annát, Perényi Péter országbíró özvegyét,

Hegyesd vára és más birtokok, köztük Páka és a körülötte lévő községek: Antalháza (Ortaháza), Boloh (Boli), Zenthpeterfelde (Szentpéterföldre), Perdefelde (Pördeföldre), Wechyen (Vétyem), Demefelde (Dömeföldre), Chemedder (Csömödér), Hernyek (Hernyék), Felsewsebeske (Felsőzebecke), Alsowsebeske (Alsózebecke), Moroch, (Maróc), Estwanpeterfyahaza (Istvánpéterfiaháza), Waryu-Janoshaza (Vajjújánosháza), Kasafyaantalháza (Kásafiaantalháza), Egyedlakos, Berthohaza, Holtho (Hottó) Berekwz (Berekköz) Lakosantalház és Zygeth (talán azonos a mai Kisszigettel) birtokában.³¹

Szécsényi és felesége pákai birtokukat egyik Rozgonyinak adták bérbe, annak élete végéig. Később Rozgonyi Simon veszprémi püspök szerette volna elnyerni Hegyesd várával együtt.

1405-ben Páka már mezőváros volt, ami jelzi a település jelentőségének megnövekedését, és e rang bizonyára könnyebbséget jelentett lakóinak a falvak lakosságával szemben, de éppen ezért kívánatosabb is volt birtoklása.

1430-ban Szécsényi László felvilágosította Rozgonyi püspököt, hogy nagyatyjának nem zálogba adták Pákát, hanem élethosszigan engedték át neki, az ő kérésére.³²

1431-ben már Ewzy Tamás felesége Anna. Ekkor Szécsényi László fia László fegyveresen Pákára tört, Annát el akarta fogni és elhurcolni, mire a megfélemlített nő Szécsényi számára kedvező vallást (nyilatkozatot) tett a kapornaki konvent előtt Páka kastélyról és Hegyesd váráról. Még ugyanebben az évben Anna és Peleskei Mikcs bán özvegye, Agnes s a fiaik eltiltották ifjabb Szécsényi Lászlót az erőszakkal kicsikart vallomás felhasználásától, azaz birtokosi jogainak gyakorlásától.³³

Rozgonyi Simonnak úgy látszik mégis sikerült zálogba megszerezni Szécsényi részét, mert 1433-ban beiktatták abba zálogjogon.

A birtokosok torzaskodásai, hatalmaskodásai továbbra sem szűntek meg: 1439-ben Szécsényi panaszt emelt Alsósebecske-i (ma Zebecke) Farkas Miklós ellen, mert az három év óta jogtalanul kilencedet szedett az ő pákai szőlőjében.³⁴

Szécsényi 1440-ben I. Ulászló király mellé állt, ezért Erzsébet (Albert király özvegye) Pozsonyban, 1440. szeptember 21-én kelt oklevelében elvette tőle Páka *castellumot* és Zágorhidai Demeter deáknak adta, aki asztalnoka és kincstartója volt.³⁵

Amikor a trónért folyó harcban Ulászló Czillei Ulrikot elfogta, csak azzal a feltétellel engedte szabadon, hogy kötelezte magát több vár, köztük Kemend, Nenti (Lenti) és Páka *castrum* visszaadására is.³⁶ Ez azonban nem történt meg, mert a várat a királynak csak egyheti ostrommal sikerült visszavennie. Az ostromot a király – mint azt Thuróczi a krónikájában írja – a Lenti melletti táborból irányította.

A kor zavaros hatalmi viszonyait jól mutatja, hogy az Ulászlóval szembenálló Erzsébet királyné – Zsigmond király lánya – adományának nem volt foganatja, s a pákai birtok fele 1447-ben még továbbra is a Szécsényi és Perényi családokat „közösön illette”.

1448-ban a Szécsényiek a város felét – tartozékaival együtt – a Szécsieknek zálogosították el, akiknek a közeli Szigetben (ma Szécsisziget) volt a birtokközpontjuk.³⁷

1450-ben Szécsényi aztán már azért emelt panaszt ellenük (Szécsiek), mert nem engedték meg, hogy emberei beszédjék az adót Páka városában, hanem a maguk számára szedették be azt.³⁸

6. A Széchy család címere

1454-ben (részeit) még mindig a Perényiek kezén találjuk, de a Szécsiek és Szentpéterföldre-i Óziek is jogot formáltak hozzá. Mint korábban említettük, Annának harmadik ura Ewzy (Ozy) Tamás volt. Ennek a fia, Zsigmond 1454-ben a beiktatását kérte a Perényi Péter fia Miklós kezén lévő pákai rész felébe, mely őt teljes joron illette meg, s ez meg is történt.³⁹ Ewzy Zsigmond már akkor bejelentette tiltakozását, amikor a Szécsieket zálogjogon beiktatták Pákába, a zalai *konvent* azonban nem csak hogy nem adta ki neki az idéző levél mását, hanem még azt vette be abba, hogy ellentmondás nélkül („*nullo contradictore*”) történt a beiktatás. Panaszára 1454-ben a király felhívta a konventet, hogy adják ki a levél párvját. Mint láttuk ez meg is történt.

Szécsényi úgy látszik el is akarta idegeníteni (eladni) a Szécsieknek Pákát, mert ez ellen tiltakozását jelentette be Ewzy Zsigmond felesége – Giróti János lánya – s fiai.⁴⁰ Ekkor Páka tartozékai közt az alábbi falvakat sorolják fel: Vétym, Szigetszentmiklós, Lakosantalháza, Kasza-Fia-Antalháza, Egyedlakosa, Varju-Jánosháza, Estván-Fia-Péterháza, Marócz, Hernyék és Dömfölde. Szécsényi Lászlónak magva szakadván (utóda nem lévén), az ő pákai részét (Páka város felét) 1457-ben Ujlaki Miklós erdélyi vajda magának akarta megszerezni, ami ellen a Bánfiak, az Ewzyek és a Monyorókereki Darabosok és Nadasdiak a fehérvári és budai káptalan előtt tiltakoztak.

1456 után a város és tartománya is a Szécsényi birtokok sorsára jutott. 1440 után a husziták Jan Griska vezetése alatt több Nógrád megyei várat elfoglaltak. Szécsényi László nógrádi és honti főispán, saját birtokai védelme érdekében vette fel velük a harcot. Szécsényi a másfél évtizedes háborúskodás alatt teljesen eladósodott. Két lányát már kiskorukban eljegyezte két főúri nemzetség tagjával: Hedvig Losonczy Albert, Anna pedig Guthi Országh János felesége lett. Szécsényi birtokait a husziták mellett egyes magyar főúri szomszédai is folyamatosan rabolták, gyűjtogatták. Védelmükre nagy számú udvarnépet kellett eltartani. Vejétől, Losonczy Alberttől 1454 őszéig összesen 16.000 aranyat kellett felvennie, minek fejében zálogba adta neki, lányának és unokáinak uradalmait: összesen 31 települést. Nem sokkal később elhunyt Szécsényi László egyetlen fia, János. Hunyadi János kormányzó különös kegyével V. László fiúsította két

lányát – tehát teljes jogú örökösei lettek. Rájuk hagyta: nógrádi, hevesi, erdélyi és zalai birtokait.⁴¹ A budai káptalan el is végezte a beiktatást.⁴² Guthi Országh Mihály a későbbi nádor, fia nevében zálogszereződést kötött vele a jószágok másik felére vonatkozóan. Az 1454–1456 között kötött pénzügyi üzlet eredményeként a teljesen eladósodott Szécsényi László leányai és vejei javára átadta teljes birtokállományát, amely 1460-ban bekövetkezett halála után több, mint egy évszázadra két főúri család, a Losonczyak és az Országhok fele–fele részben megosztott birtoka lett.⁴³ 1457-ben a fehérvári és budai káptalan előtt tiltakoztak a Bánfiak és Szentpéterföldiek (az Ewzyek voltak a Szentpéterföldiek), továbbá a Monyorókereki Darabosok és Nádasdiak, valamint Ostfi János lánya, hogy Ujlaki Miklós erdélyi vajda valami hamis címen meg akarja szerezni Páka város felét, amely régebben Szécsényi Lászlóé volt.⁴⁴

Ebben az időben az egész ország sorsát érintő események zajlanak, de mintha erről az ország urai nem vennének tudomást. Nándorfehérvár 1456-os védelme szinte csak Hunyadi János és sógora, Szilágyi Mihály, a vár kapitánya gondjának tűnik. Persze elsődlegesen az ő birtokaikat fenyegette a török. Rómából a pápa tisztabban látta a török veszélyt, melynek emlékét idézi a török felett aratott győzelem után néhány nappal Európa-szerte délben megszólaló harangszó.

1457-ben királlyá választják Mátyást. Megkoronázni nem tudják, mert a korona az osztrák császár birtokában van. Mátyásnak a korona visszaszerzésére, az ország elkövetkező négyszáz éves történelmét meghatározó szerződést kell kötnie, melyben kötelezi magát: amennyiben fiú utód nélkül halna meg, a korona az osztrák császárra száll. Érthető hát Ausztria elleni politikája, Bécs ostroma és elfoglalása.

Mátyás uralkodása harminc évre véget vetett az oligarchák harcának. Egy új főúri réteg jelent meg az ország vezető posztjain, míg a régi családok nagy része eltűnt a gazdasági, politikai élet színteréről. Ennek tudható be, hogy 1496-ban új, eddig ismeretlen főúr, Monyorókereki Ellerbach János kezén van Páka, ekkor a város felét Szécsi Miklós fiainak zálogosította el.

Ugyanezen évben II. Ulászló, az Ellerbach és Bakócz Tamás egri érsek közt létrejött szerződés értelmében több birtokot, köztük a pákai részeket is Bakócznak s fivéreinek, általuk az Erdődyeknek adományozta; s ezekbe a budai káptalan be is iktatta őket. Pákához ekkor tartozékaiként az alábbi falvakat sorolják fel: Sziget(y)emőfölső, Ható, Sziget, Felsősebeske, Alsósebeske, Olaszmihálylakosa és Majorházlakosa.

1499-ben Szécsi Miklós eltiltotta a királyt több birtok, köztük Páka eladományozásától.⁴⁵

1512-ben János bekcsényi (ma Becsehely) főesperes és Grangya Péter kanonok voltak a zalai rovók, akik július 26-án Pákáról írnak a (zágrábi) káptalannak és értesítik, hogy ott tárgyalásokat folytattak a tized dolgában, s úgy egyeztek meg több, a káptalan iránt barátságos érzellemmel viseltető nemessel, hogy a máskor is szem előtt tartott módon eljárva a szegényekre tekintettel lesznek s megígér-

ték, hogy meg fogják őket védeni. Megtudták azonban, hogy míg szemben teljes biztonságot ígértek nekik, addig a jobbágyaiknak meghagyták, hogy csak három bécsi dénár erejéig engedjék magukat megrovatni s csak a végső esetben három magyar dénárig.⁴⁶

1524-ből azt tudjuk meg, hogy Pákán Bánffy János is birtokos. Az ő részén két jobbágy lakott és egy zsellér két fél telken.⁴⁷

Az 1531. évi dicalis (tized) összeírásból tudjuk, hogy Pákának két birtokosa van: Erdődy (Erdewdy) Péter tulajdonában 24 porta van, ebből 4 pauper (a legszegényebb körülmények közt élő ember), és 3 deserta (puszta, elhagyott jobbágytelek). Bánffy Antalnak 30 portája volt; ebből 7 pauper, 4 a deserta.⁴⁸

Ugyancsak említi a falut az 1534. évi adóösszeírás is.

1541-ben a zalavári *konvent* a pákán lakó *providus* (tisztartó) Gergely fiának, Gergely *presbiter* (felszentelt pap) barandi plebánusnak malomhelyet adományoz Esztergál falu határában az Ewrdegkwha Byky folyónál.⁴⁹

1542-ben Bánffy Lászlónak 12 portája van, ez jelentős növekedés az 1524-es állapothoz képest.⁵⁰

Alig telt egy év azóta, hogy a török végigrabolta az ország déli és középső részét, elfoglalta Buda várát, itt a távoli Zalában a helyi hatalmasságok egymás közt torzalkodnak. 1543-ban az alsólendvai várnagy, Lóránth Péter ura, Bánffy László csörnyeföldi officialisát és pákai jobbágyait a Szecsődi Tarrody Imre pördeföldei uradalomban lévő nemesi kúriájára küldte, és azt az egész birtokkal együtt elfoglaltatta.⁵¹

Az 1545. évben ismét jelentős változás történik a földesúr személyében. Miként azt a vasvári káptalan Szent Klára napján kelt okleveléből megtudjuk: Pukhain Dorothea, Erdődy Péter felesége elzalogosítja Páka oppidum felét Nádasdy Tamásnak.⁵²

A béke úgy látszik nem jött létre Bánffy és Tharrody közt, mert 1546-ban ismét hatalmaskodásra került sor. Amikor Tharrody németszecsődi, molnaszecsődi és pördeföldei jobbágyai bort szállítottak Pördeföldéről Németszecsődre, Bánffy felsőszilvágyi hét jobbágya azt elszedte tőlük.⁵³

1548-ból két adóösszeírás adatai is ránk maradtak. Nem közlik a földesurak nevét, így nem tudjuk, hogy egymást fedő adatokról van-e szó, de érdemes összevetni eltérőségük miatt. Mindkettő felsorolja a Pákához tartozó helységeket. Íme az első: Demefelde, Olazlakosa Waryehaza, Mayorhaza, Wethyen, Marocz, Hottho, Feierlakosa, Bolyó.

E szerint 21 porta, 1 bíró, 1 kapus, 1 jobbágy, 17 szegény (pauper) és 3 elhagyott telek van a helységben.⁵⁴

A másik összeírásban nem szerepel Bolyó, Marocz és Feierlakosa, és eltérőek a további adatok is: 28 portáról ír, 6 új házról, 1 bíróról, három helyett csak egy puszta telekről, és a 17 szegény helyett csak 6-ról.⁵⁵

1549-ben egy régi birtokos család neve bukkan fel az oklevelekben. Nagyváti Antal nádori ítélmester *testimoniálisa*, I. Ferdinánd – gr. Salm Miklósné, Széchy

Margit kérésére – a vasvári káptalannak meghagyta, hogy nevezett Monyorókerék vára, városa, Kolon, Zenthpether, Hydas Hollos, Egyházas Hollos, Molnos Zechewd, Sthrem, Zombatfalva, Zenth kwth, Bykes, Német Lak, Chakan, Aborgatha, Zenth Kyral, Wasallia, Beseffalva, Alsó Bykes, Megyehyd, Popacz, Posafalwa alio nomine Zenth Katherina, Alsó Pokol, Aáároszék, *Páka város*, Thotfalwa, Egyházas Fyzes, Gyepes Fyzes, Myske, Gyak, Zenthmyhal, Körmend, Weep, Zewlews, Salmar, Waswár, Weweswár, Zenth Marton, Alsoewr, Fewlsew Ewr és Jobbágy birtokok teljes, illetve részbirtokaiba iktassa be. Gr. Salm Miklósné arra hivatkozott, hogy Széchy Miklós és Tamás 1496-ban a felsorolt birtokokat Ellerbach Jánostól 22.000 Ft-ért zálogba vették. A beiktatás ellen azonban Monyorókerék várnál a várnagy Erdődy Péter nevében, Vörösvárnál szintén a várnagy Nádasdy Tamás nevében, Csákánál és a hozzá tartozó helységeknel Batthyány Ferenc gazdatisztje és egyik jobbágya uruk nevében és Molna Szecsődnél Szecsődi Gáspár testvéreivel együtt *contradictiot* (ellentmondás) jelentettek be.⁵⁶

Az 1548-as adat valószínűleg két birtokos – talán Bánffy és Nádasdy – birtokairól szól, mert az 1552. évi adóösszeírás 98 portát említ 33 telken. A 98 portából szegény 49, *combusta* 6, jobbágy 3, új 8. Van összesen 10 zsellércsalád is.⁵⁷ 1549-ben az egyházi birtokok adózásánál azt olvashatjuk, hogy a pákai plébánosnak volt egy molnára.⁵⁸

Egy másik kiadványban pedig azt olvashatjuk, hogy Bánffy Lászlónak és a pákai plébánosnak is volt egy malma.⁵⁹

Ujabb hatalmaskodásról szerzünk tudomást a zalavári hiteles hely okleveléből. Ez alkalommal a korábban két ízben is tettes alsólendvai várnagy a sértett. 1552-ben Zychi Ferenc gutorföldi jobbágyaival Zágorhidai Loranth Péter Zala megyei Zelcz birtokbeli kertjéből állatait vitette el. A most Mikefalván lakó becsvölgyei Bech Tamás a testvére, Gergely megbízásából a Loranth Péter Zala megyei Monyorokerek birtokbeli birtokrésze Barkawewlgye-nek nevezett mezejéről egy ökrét hajtotta be. Bech Gergely ezenkívül Loranth egy Páka mezőváros felé haladó jobbágyát is megverte.⁶⁰

1554-ben Monyorokereki Erdődy Péter királyi kapitány a királytól megkapja Csatárt. Az Erdődy család levéltárában őrzött oklevél szerint I. Ferdinánd elrendelte a kapornaki konventnek Erdődy Péter bevezetését (beiktatását) Csatár vár és tartozékai birtokába. Ennek megtörténtét a konvent jelentette.⁶¹ A beiktatás tényét bizonyítja továbbá, hogy az ugyanabban az évben fiúsított lányát már Csatár birtokába is beiktatták.

Erdődy Péternek ugyanis nem volt fia, ezért, hogy a birtok a család kezén maradjon, kérte a királytól lánya fiúsítását. Ezt a király engedélyezte. 1554-ben a fiúsítást nyert lányt beiktatták apja Csatár falu, Páka város, Alsó- és Felső-Zebecke és Csömödérsziget puszták és faluk, valamint Bothfalwa (ma Botfa) és Elwesfalwa faluk birtokába. A beiktatásnál jelen volt: 3 Hethees-i, 2 sárhidai, 2 NemesKwrthes-i, 4 zágorhidai nemes, a pákai plebanus és a kányaföldi (ma

Kányavár) várnagy.⁶² Az ő jelenlétüknek jogilag fontos szerep jutott, mert a birtokhatárok kijelölésénél, vagy a falvak birtokbavételénél ellenvéleményüknek adhattak volna hangot, ha az valakinek az érdekeit sértette volna. Továbbá jelenlétükkel elismerték fenti birtokok jogos tulajdonosának Erdődy Péter lányát.

A földesurak torzszalkodásai, hatalmaskodásai és egymás birtokainak pusztításai továbbra sem szűntek meg. A zalavári konvent egy 1557-ben kelt okleveléből arról értesülünk, hogy 1550-ben gr. Zrínyi Miklós tárnokmester Bánffy László *Meoleniczei* jobbágyainak a Zrínyi Strigó vára szőlőhegyén vásárolt szőlőjét elfoglalta, ezzel 2.000 aranyforint kárt okozott nekik. Bánffy továbbá azért is panaszt emelt Zrínyi ellen, mert az a Bexynkes várhoz tartozó Zala megyei Páka város, Dömefölde, Varjúháza, Vétyem, *Olazhaza*, Hottó, Majorháza, *Bolyok*, Fejérlaka (korábban Fejérlakosa!), Maróc, mindkét Zebecke, Sziget és Csömödér falvakban, a zágrábi káptalantól általa és László testvére által bérbevett tizedet is magának szedte be Zrínyi.⁶³

Annak ellenére, hogy Bánffy László Zala megye főispánja volt, nem maradt el társai mögött hasonló cselekedetek véghezvitelében. 1559-ben, például az ő, Páka városhoz tartozó birtokain élő szolgálói, és tizedbeszedői (adóbeszedő) dömeföldei, fejérlakosi, pördeföldei, csömödéri, felsőzebeckei, alsőzebeckei, karácsonyszigeti, szemenyei, csörnyeföldei, *Gothard-lakosa-i*, *Zeplewcz-i*, szentmihályi, szentgyörgyi, várföldi, meretai, laki, oltárci, valkonyai, bucsutai, szentlőrinci, assziági jobbágyaival, a Bánffy István Zala megyei főispán tizedszedőivel pedig (részben a már felsorolt, azonkívül) tolmácsi, kozári, pákaszegi, haraszi, szentliszlói, szentkirályi jobbágyaival a Bathory András országbíró és ...*liber baro a Perustyayn et In ypardurbyc* királyi tanácsos és feleségeik: Thurzó Anna és Erzsébet Zala megyei Letenye város és *Bewlcz*, Zajk, Pola falvak szőlőhegyein (Zajkon az *Ewry*, *Ezterma*, *Welyko* és *Herhoocz*; *Bewlcz*-ön, a letenyei szőlőhegyen: (letenyei, *Beelcz-i*, szentgyörgyi, csitári és *Heryw* falubeli jobbágyaik szőlőit (pincéit) feltörték, onnan bort és szőlőkezelési szerszámokat és egyéb ingóságokat elvittek.⁶⁴

1561. március 22-én I. Ferdinánd a Zrínyi Miklós szigeti főkapitány és Erdődy Péter horvát bán között a zágrábi káptalan előtt 1557. február 14-én létrejött csereszerződést, Zrínyi Miklós kérésére, királyi *consensussal* (egyetértés, jóváhagyás) megerősíti. Erdődy Péter Vas megyében lévő Monyorókerék, Vörösvár, valamint a Zala megyében fekvő Csatár várait és Páka várost tartozékaival együtt adta cserébe annak Zágráb megyei Medve váráért és Körös megyei Rokonok nevű váráért, vagy kastélyáért.⁶⁵ Fenti birtokokba, Báthori András országbíró rendelkezésére, az esztergomi káptalan be is iktatta Zrínyit, 1562. február 21–28. közt.⁶⁶ A csere oka abban keresendő, hogy 1556-ban Zrínyi lemondott a horvát báni méltóságról, melyet 1542 óta viselt. Utóda 1557-től 1567-ig a cseretárs, Erdődy Péter lett.⁶⁷

1564-ben, az adóösszeírásokban a következő falvakat sorolják fel Pákához tarto-

zónak: Dömefölde, Hottó, Olazlakosa, Vétyem, Majorháza, Varjulakosa. Egy új birtokos neve is feltűnik: Ezreny Domonkosé. Övé 23 porta. Birtokán 6 zsellér, 4 szegény, 3 szolgál él. Van egy új ház és 6 puszta telek. Ugyanott, a birtokon él egy molnár is. (Valószínűleg malom is van ekkor, mert két év múlva már a malomépületet említik.)⁶⁸ Ugyanekkor a pákai bíróság területén Bánffy Lászlónak 2 portáját, 16 negyedrészt, 6 puszta telket, 14 zsellérét, 9 nincstelent, 1 szolgát és egy marhapasztort sorolnak fel. Itt is megemlítenek egy molnárt 1 portával.⁶⁹ Két évvel később Bánffy László és Zrínyi Miklós – a korábbi két ellenlábás – a város és bíróság földesura. Bánffy részén ugyanúgy 2 porta van, csak a negyed telekek száma csökkent felére: 16-ról 8-ra. 14 zsellére, 15 nincstelen és 2 szolgálja él birtokán. 9 pusztateleket is van a tulajdonában, és a már korábban említett malomház.⁷⁰ Zrínyi itteni birtokait is felsorolják. Páka mellett Dömefölde, Hotto, Olazlakosa, Vétyem, Majorháza, Varjulakosa szerepel még. 16 portája van, és nála is megemlítik a molnárt 1 portával.⁷¹

1566. szeptember 8-án, Szigetvár védelmében hősi halált halt Zrínyi Miklós. Birtokain 1570-ben a Zrínyi testvérek – Miklós, Kristóf valamint nővéreik – közti osztozkodásnál említik Pákafa (?) nevű birtokot. (Az oklevelekből ismert birtokkörnyezet alapján biztosan Pákáról van szó, a név minden bizonnyal elírás.) Ekkor a nővérek a birtokok negyed részét kérték.⁷² (A leveleket a függelékben közöljük.)

1590-ben Nádasdy Ferenc és Bánffy János pereskedtek pákai birtokaik miatt. Kettejük között Páka felének birtoklásáért folyt vita. Az esztergomi kúria (bíró-ság) ítélete alapján 9 lakott és 10 néptelen telek – ezek mindegyike fél telek – fele jutott mindkettőjüknek.

1598-ban részletes házösszeírás készült Páka városáról és tartozékairól. Pákán ekkor az alábbi birtokosok osztoztak, a következő arányban:

Zrínyi birtok	10 ház
Bánffy család 3 tagjáié	8 ház
Nádasdy Ferencé	5 ház
Deörsfi Ferencé	1 ház
Összesen	24 ház, a bíróéval együtt.

A Pákához tartozó birtokokon (falvakban) ez a következőképp oszlik meg:

Bánffy családé	1195 ház
Nádasdy Ferencé	250 ház
Deörsffi Ferencé	141 ház
Zrínyi családé	41 ház
Beer Tamásé	2 ház
Babel Lőrincé	2 ház
Összesen:	1631 ház

A házak számába bele kell érteni a bírák, illetve a (az adó alól még) mentesítettek házáat is. A házanként kivetett adó mindenütt 1 Ft.⁷³

Az adatokból világosan kitűnik, hogy míg Páka városában legnagyobb birtokosnak a Zrínyiek számítottak, a környéken még mindig a Bánffy család hatalma dominál.

Két év múlva, 1600-ban Kanizsa török kézre kerülésével új helyzet alakult ki. Közvetlenül fenyegette a török, bár ennek, Páka esetében, még nem találjuk írásos nyomát. Ez időtájból amúgy is kevés adat maradt ránk. Ezek is adóösszeírások, amelyekből megtudjuk, hogy például 1613-ban Pákán Zrínyi Miklósnak, Nádasdy Pálnak valamint Esterhas (Eszterházy) Miklósnak egyaránt 3–3 negyed telke volt a városban, és 4 elpusztult ház. Erdődy Tamásnak egy portája maradt, míg 16 elpusztult. El még a birtokán két szabados is. A Bánffy-családnak ekkor már csak 2 negyed telke maradt.

Hogy a házak pusztulása összefügg-e a török Alsólendva elleni támadásaival, nem tudjuk, de valószínű. A törökök ugyanis, mintegy Kanizsa ostromát előkészítendő, 1600. január 6-án Mehmet és Ibrahim pasák által tatár seregeket küldtek a Mura völgyébe, akik Lendván és Lentiben tűzzel–vassal pusztítottak és raboltak.

1600. október 21-én elesett Kanizsa vára. A következő évben a kanizsai törökök ismét megpróbálták elfoglalni Alsólendva várát, de Bánffy Kristóf katonáival visszaverte a török-tatár támadást. 1603. során kétszer is támadást intézett a török Lendva ellen. Az első vízkeresztkor (január 6.), a második, egyes történészek szerint július 10-e körül, míg mások szerint október 14-én történt. Ebben a második csatában esett el Hadik Mihály kapitány is. A következő évben ismét támadás érte a várost.⁷⁴

Még ebben a háborúval sújtott időben sem tudtak békében élni egymással az egykori birtokostársak, illetve azonos birtokokért torzsalkodó földesurak. Jól illik erre az időszakra is a mondás: „Rossz szomszédság, török átok!” 1622-ben – 1548 után – ismét összetűzésbe került egymással a Bánffy- és a Tharrodycsalád. Persze elképzelhető, hogy torzsalkodásuk soha nem szűnt meg, csak azokról nincs tudomásunk.

Az említett oklevél szerint Németszecsődi Tharrody Gergely előadja, hogy az elmúlt évben, Bánffy László Apathi Zalay Péter nevű prefektusa (itt gazdasági felügyelő) és szentgyörgyvölgyei Literati Gergely tiszttartója, a felsőlendvai porcióján (birtokán) 2 majorházi, 3 Bolyo-i, 3 maróci, 7 dőmeföldei, 6 Páka városbeli, 2 csömödéri, 6 zebeckei (Bánffy) jobbággal az (panaszt) előadó jobbágyának a Pálhegye szőlőhegyen fekvő szőlőjét elfoglalták.⁷⁵

1629-ben aztán közvetlen utalást is találunk Páka lakossága és a török közti kapcsolatra. A városra kivetett sarc (hadi adó) 15 Ft, adó 7 Ft, Pasa ajándéka 2 Ft, és még ezen felül élelmiszert is kötelesek voltak adni.⁷⁶

A török amúgy is gyakran portyázott a környéken. 1630. szeptember 18-án Dávid János Szécsiszigetről jelentette Batthyány Ádámnak, hogy a „Csömödéri át he-lőnél meglővöldözték az itt valók [szigetiek] a törököt.”⁷⁷

1638-ban áttételes adatunk van Pákáról. Batthyány Ádám a dunántúli hadak fő-

parancsnoka vizsgálatot tartott Püspöki István kányavári vajda (várfőkapitány) törökökkel való állítólagos kapcsolattartása ügyében. Ebben az egyik meghallgatott tanú, Kunos Dorottya, Tóth Miklós felesége az alábbiakat vallotta: „... ez elmult Farsangban, hogy Pakara mentenek volna menyekzeőre..” Ez azt bizonyítja, hogy lakott hely volt, a török nem pusztította el.

1640. szeptember 18-án, ugyancsak Dávid János jelenti, hogy a lenti és szécsiszigeti katonaság lest vetett Kányavár táján a hegyekben a Belatinc felé rabolni induló törököknek. 4-et elfogtak közülük, a török ezért most folytonosan portyázza a vidéket. „Minduntalan rajtunk vadnak, megh csak a szőlejöket sem tudják beszedni” – írja.⁷⁸

1641. február 28-án Zala és Somogy megye törvényszéke – korábbi határozata értelmében – a töröktől nem fenyegetett Körmenden tartotta közgyűlését. Keglevich Péter, a Kanizsával szembeni véghelyek kapitány-helyettese megkérésére először az egerszegi várba vezető úthoz és a Mura folyó partjára való szállításhoz adtak szabad akaratukból (a jelenlevő nemesek) a főispán birtokáról nyolc, a veszprémi püspök falvaiból, vagyis: Nováról és Karácsonyfáról négy, Perneszy úr Pórszombatáról egy, Szécsy Dénes szécsiszigeti javairól hat, Pákáról Erdődy gróf kettő, Szecsődy István Baksáról és Barabásból kettő, Tófej, Milej, Becsvölgye és Lengyel nemesi falvak egy-egy szekeret.⁷⁹

A pákaiaknak és dömeföldieknek ezen túl a kányavári és lenti vár erődítési munkáiból is ki kellett venni a részüket.⁸⁰

1652-ben Batthyány Ádám főkapitány elrendelte Lenti várának megerősítését. Rendeletében minden környező település lakóit kötelezte, hogy házanként 20 szálfát szállítsanak a várhoz. Ez alól Páka városa sem képezett kivételt. A pákaiak 140 szálfát adtak, ami azt jelzi, hogy a háború itt alaposan megszedte áldozatait.⁸¹ Persze ennél valamivel nagyobb lehetett a házak száma, mert az nem derül ki, hogy minden ház után kellett-e fát adni, vagy ez alól a szabadosok, nemesek stb. felmentést kaptak. A következő adat ugyanis erre enged következtetni. Az alsólendvai uradalom 1662-ben kelt urbáriumuma szerint ekkor Pákán 7 jobbágy élt, amely azt látszik bizonyítani, hogy csak a jobbágyokat kötelezték a fent leírt szolgáltatásra. A hét jobbágy közül 1 másfél telkes, 4 féltelkes és 2 jobbágy negyedtelkes volt. Ezek közül pusztá volt egy fél, és egy negyed telek.

A következő, 1663. évből több adat maradt ránk. E szerint Páka mezőváros a csőrnyeföldei bírósághoz tartozik. Birtokosai gr. Nádasdy Ferenc és Esterházy Pál. Telkek száma: 16 negyed telek, köztük a már említett pusztá telkek. Szerződés szerinti szolgáltatásaik a földesurak felé: minden egész telek után 1 Ft-ot, hegyvámot, gabonából és borból tize-

7. Nádasdy család címere

det kell fizetniük. A korcsmáltatás haszna Szent Györgytől (április 24.) Szent Mihályig (szeptember 29.) a földesúré.⁸²

Ugyanakkor a töröknek is adóznak. Úgy tűnik a török befolyása megerősödött a környéken, mert a sarcot a korábbi 10 Ft-ról 25 Ft-ra emelte fel. A szultánnak fizetett adó 9 Ft, ami 2 Ft-os növekedést jelent, a kanizsai pasa ajándéka viszont maradt a 2 Ft. Itt már tételesen leírják a pasának adott élelmiszerek fajtáit és mennyiségét is: 3 köből liszt, 3 pint vaj, 12 tyúk, 3 pint méz. Továbbá robottal is tartoznak: 6 szekér 10 napra, különböző munkákra. Ez utóbbi mértéke megegyezik a magyar földesurak számára járó robot mértékével.

Tulajdonosaiban időközben nem történt változás, 1644-ig Bánffy Kristóf (1577–1644. Bánffy Miklós és Zrínyi Orsolya fia) haláláig a Bánffy-család megőrizte itteni birtokait. Kristóffal kihalt a család. Mivel a Bánffyak női ágon rokonságban voltak a Nádasdy-családdal, így birtokaik egy része a Nádasdy-családra szállt. Amikor Nádasdy Ferenc országbíró 1671-ben, a Wesselényi-féle összeesküvésben való részvételért lefejezték, birtokait elkobozták, az a kincstárra szállt. A portyázó törökök, a környező falvakhoz hasonlóan feldúlták, feltételezhetően a XVII. század közepe, 1664 táján, amikor is kifosztották, és a templomot is felgyújtották. Azért valószínű ez az időpont, mert az év elején a Zrínyi Miklós horvát bán (a költő) és Batthyányi Ádám dunántúli főkapitány, valamint a szövetséges német birodalmi csapatok téli hadjáratára – melynek során az eszéki hidat is felégették – válaszul a törökök Köprülü Ahmed nagyvezér vezetésével nagyszabású hadműveletekbe kezdtek. Ennek során felrobbantották Új-Zrínyi-várt és Kiskomárom (ma Zalakomár) várát. A nagy létszámú sereg pusztítva vonult Bécs felé. Céljukat nem érték el, mert a szövetséges hadak Szentgotthárdnál Montecuccolli tábornagy vezetésével legyőzték őket. Mivel a XVII. század ezen időszakában ez a legnagyobb török hadjárat vidékünkön, joggal feltételezhetjük, hogy akár ez előrenyomuló, akár a megvert, visszavonuló sereg fosztogatásának eshettek áldozatul a környék települései.⁸³

Páka sok sorstársával ellentétben túlélte a pusztítást.

1673-ban a kincstárnak tized fejében 1 köből búzát és 7,25 köből rozsot adnak, míg hajdinából egy személy fizetett 0,5 köböllel.

1675-ben Páka mezővárosa az alsólendvai uradalom csörnyeföldei bíróságához tartozik, birtokosa a kincstár. A királynak ekkor 3 negyed cenzuális és 7 negyed pusztá telek van a birtokában. A földek után fizetendő census együttesen 7 Ft 50 dénár. Ugyanezt az összeget fizetik a kincstárnak 1678-ban is.⁸⁴ 1680 körül azt írják róla, hogy 4 negyed telek lakott 2 pedig pusztá.

1678-ban Esterházy Pál hűségéért és szolgálataiért első szülöttségi joron birodalmi hercegi címet és uradalmat kapott. Ekkortól kerültek az Esterházy család kezébe az egykori Bánffy birtokok, az alsólendvai és lenti uradalmak.

1688-ban a zágrábi érsekség egyházlátogatási jegyzőkönyvében feljegyzik, hogy azelőtt volt plébánia Páka mezővárosban, de erre az időre csak egy-egy derék licenciatús van Pákán és Kánya Vár-ban is.⁸⁵

1689-ben a Szécsiszigeten állomásozó katonák kifosztották a környéket, köztük Pákát és Dömeföldét is. Állatokat és gabonát vittek el.⁸⁶

Az 1690-es év a nagy fordulat éve. Kanizsa felszabadul a 90 éves török uralom alól, ezzel a közvetlen háborús fenyegetettség és vele a török adók is a múlté lesznek. Persze azonnal jelentkezik helyette másik, a törököt kiűző császári katonaság ellátásának nehéz feladata. Ennek ellenére lassan kezd normalizálódni a gazdasági élet. Ennek jeleként fogható fel az, az 1690. május 15-én kelt, a Kerkán túli officiátus összeírását tartalmazó irat, amelyben Pákáról a következőket olvashatjuk: „*Páka városban a negyed telkek száma együtt 16. Ezen falubeliek [?] ujjban az előbbeni sessiokat, melyeket birtak, mostanában megszállottak, ugymint 7 quartát, a többi sessiók puszták.*”⁸⁷

Ugyancsak hasonló következtetéseket vonhatunk le a kanizsai kerület összeírásából is: „*Falu Kanizsától 3 mérföldre, a Pakah nevű patak mellett. Birtokosai: a nádor és Falussy Miklós. 6 népes puszta jobbágyház, 1 zsellér. Puszta malom a patakon. Szőlő: 25 kapás, most vették újra művelés alá. 100 hold urbéres szántó és 20 kaszás rét. Jó tölgyerdő. Török földesura Nagy Mehmet volt, akinek évi 10 Ft-ot, a szultánnak pedig évi 7 Ft-ot adtak. Ezenkívül természetbeni szolgáltatásokkal, fuvarozással és robottal adóztak. A jelenlegi földesúrnak házanként évi 3 Ft cenzust fizetnek, továbbá robotot szolgáltatnak. Tizedet adnak.*”⁸⁸

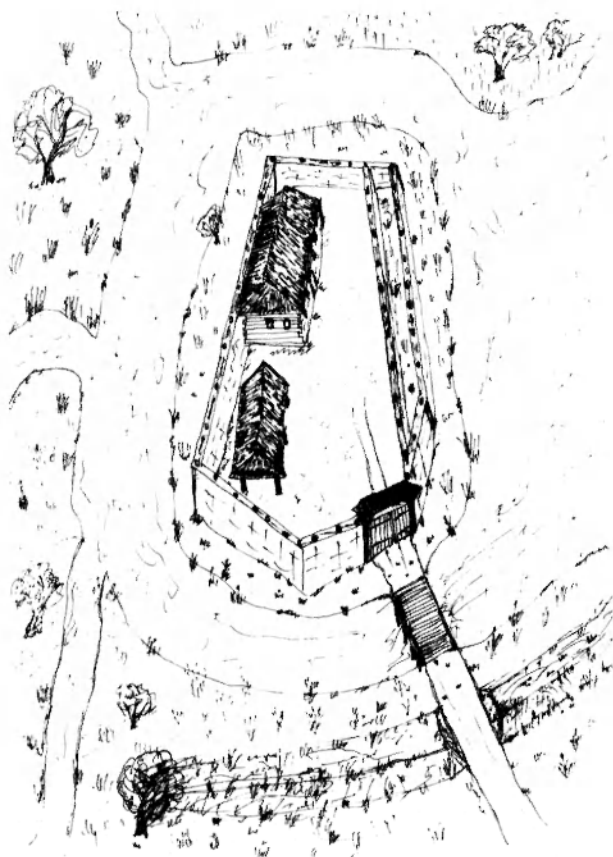
1698-ban Pákán 10 telkes jobbágy és 16 zsellér lakott.⁸⁹

Páka vára

A falutól északra egy kb. 55x45 m-es tojásdad szigeten, ami 1–1,5 m magasan emelkedik ki a mocsárból, állt a középkori vár. A várárok itt–ott még megfigyelhető. A dombhoz délkeletről egy töltés vezet, és a töltés két oldalán máig látszanak a kapuvédő sánc nyomai a várárok déli oldalán, annak vonalát követve. Ennek a sáncnak a töltése akadályozta meg, hogy a kaput egyszerre nagyobb erővel lehessen megrohmozni. A sáncon lévő átjárót pedig gyorsan el lehetett barikádózni, ha erre szükség volt.

Az oklevelek 1389-ben várat, 1431-ben, Páka városában kastélyt, 1440-ben ismét várat említenek. Ezt a helyet a népnyelv mind a mai napig „Várhelyi dombnak” nevezi. A mocsárból kiemelkedő kis sziget viszonylagos védettségével emberi településre alkalmas volt. Ezt az adottságát már a korábban itt élők, majd a magyarok a XII–XIV. században faluépítésre is felhasználták. Védett volta miatt épülhetett ide a kastély is, amit aztán – tekintettel a zavaros időkre – meg is erősítettek. Azt, hogy a kastélyt ki építette, nem tudjuk, csak feltételezzük, hogy Szécsényi László volt, aki házassága révén jutott a falu birtokába. Ő lehetett az, aki az erődítési munkákat is végeztette, hiszen a kastély 1431-es említésekor az ő birtoka Páka, és 1440-ben is tőle vette el Erzsébet királyné a várat, és azt nagybátyjának Cillei Ulriknak adományozta.

1440-ben, gyors egymásutánban két királyt koronáztak. Május 15-én V. Lászlót, majd július 17-én I. Ulászlót. A kettős királyválasztás jól mutatja az uralkodó osztály megosztottságát. Az egyik oldalon az ún. Cillei-párt, a másik oldalon a Hunyadi-pártiak álltak. A csecsemő V. László és anyja, Erzsébet királyné védelmében fellépő Cillei-párt (Erzsébet Cillei Ulrik hűgának leánya volt), és az Ulászló köré tömörült főurak között ádáz küzdelem indult meg: ki tud szolgálataival nagyobb birtokadományt kiérdemelni, természetesen a másik párt valamely emberének birtokaiból. (Ez a küzdelem több mint másfél évtizedig tartott, csak Mátyás trónra kerülésével szűnt meg. Ennek áldozata lett Cillei, akit Hunyadi László, Nándorfehérvár kapitánya ölt meg kardpárbajban, őt pedig V. László fejeztette le.) Amikor a király 1440 novemberében szabadon engedte fogságából Cilleit, azzal a feltétellel tette, hogy az több zalai várat, köztük a pákait is átadja a királynak. Persze ezt Cillei nem tette meg.

8. A vár rekonstrukciós rajza

Ulászló helyzetét nehezítette, hogy délen Garai László szított felkelést ellene, nyugatról pedig a Cilleiek zsoldosai pusztították a király és hívei birtokait. Miután Hunyadi János legyőzte Garai hadait, és megérkeztek hazájából a lengyel segéds csapatok is, a király 1441. január végén maga indult harcba a Cilleiek ellen. Először Esztergomot, Szécsi Dénes érsek várát ostromolta meg. A továbbiakról így számol be a Thuróczy krónika: „Ulászló király tehát elvezette onnan seregét, és Zala megyébe vonult. Itt bevett két erődítményt, amelyet akkor a németek szemtelen csapata tartott birtokában. Az egyiknek Páka, a másiknak Kígyós volt a neve.”⁹⁰

Március 10-én lépett a király serege Zala megye területére. A kemendi vár gyors körülzárása után, a védők meg sem kísérelték az ellenállást. Hasonlóan játszódott le a Pethőmihályfa mellett valaha állott Márványkő várának visszafoglalása is.

A király tábora jelentős erőket foglalt magába. Jelen voltak bandériumaikkal Hédervári Lőrinc nádor, Ujlaki Miklós erdélyi vajda, Rozgonyi Simon egri püspök és királyi kancellár, Gutti Országh Mihály kincstartó, Pálóczi Simon lovászmester és még sok más főúr. (A nevek olvasásakor feltűnik, hogy Ujlaki, Rozgonyi és Gutti Országh is érdekelt volt ebben az időben Páka birtoklásának megszerzésében. Lásd a falu XV. századi történetét.)

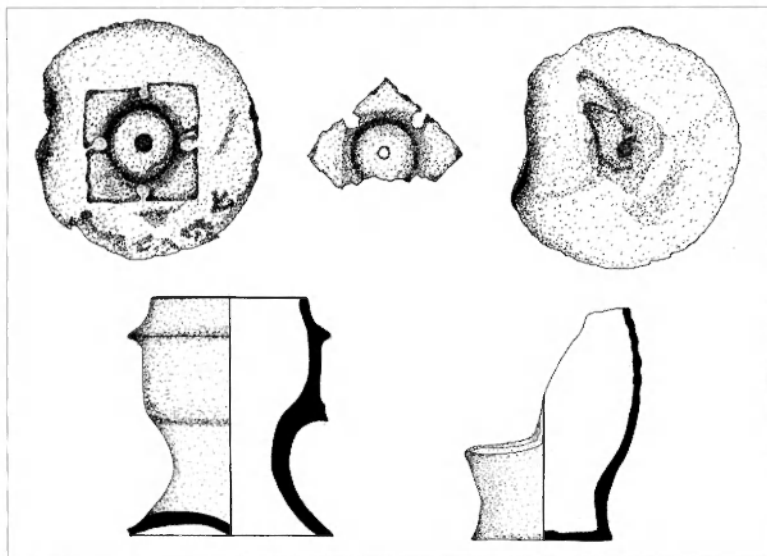
Gyors előnyomulással Egerszeg, majd Pölöske várának elfoglalása után március 24-én Lenti váráig törtek előre.

Thuróczy leírása rövidségében is a lényegyet rögzítette, a kis pákai vár nagyon meg lehetett erősítve. Több mint egy hetet időzött itt a király, aki Lenti mellől irányította az ostromot. Hogy mi lett a védők sorsa, elestek-e, vagy feladták a várat, erről nem szól a krónika.⁹¹ A történeti hűséghez mindenesetre hozzátartozik, hogy Thuróczy az említett krónikáját már Mátyás uralkodása alatt írta (Thuróczy krónikája megírásához legkorábban 1486-ban fogott hozzá, és 1488-ban adták ki nyomtatásban), továbbá, hogy a király az ostrom alatt országos és helyi ügyeket is intézett: ítélezett, birtokokat adományozott, okleveleket adott ki. Tehát késlekedésének ez is oka lehetett.

Több említésével nem is találkozunk a várnak. A XV. század során minden bizonnyal használták. Pusztulásának időpontja – a régészeti leletek alapján – a XVI. század elejére tehető. Talán a mohácsi vész idejére. A következő két évszázad során aztán nem is hallunk róla, csupán 1719-ben említik: „(...) *van a határban bizonyos régi kastélyhely, melyet most is Erdődy kastélynak hívnak.*”⁹² A Pesty féle kérdőívre válaszolva írja a pákai körjegyző 1879-ben: „a réten van egy Várhelyi domb, melyen állítólag régen vár lett volna”.

A régészeti feltárást 1976-ban a várhoz vezető töltés átvágásával kezdtük. A töltés alatt, hetven centiméter mélységben egy XIV. századi házra bukkantunk. A ház kisméretű, külső kemencés volt. A kemence a ház északi oldalán volt és egy 25 cm széles tüzelőnyílással kapcsolódott hozzá. A töltés, melyet apró 4–5 cm átmérőjű, sűrűn egymás mellé vert cölöpökre alapoztak, ráépült a házra. A házból nagymennyiségű kerámiatöredék és állatcsont, valamint egy lószerszám bronzból készült díszke került elő. A várfal helyének megállapítására nyitott árokban, a domb déli peremén egy újabb házat találtunk, amelyben egy körte alakú, homokkőből épített kemencét tártunk fel. A kemence mellől kerámiatöredék és két nagyméretű, T-alakú vasszög került elő.

A vár falát 4–4,5 méterre levert vagy ásott 20 cm vastag főtartó cölöpök és a közéjük 25–30 cm-re ugyancsak levert vagy ásott cölöpsor befonásával kialakított sövényfalak közé döngölt agyaggal alakították ki.

9. Lószerszámdísz és edénytöredékek a várból

A kutatás abbamaradt, és csak 1981-ben folytatódott. Ekkor a vár alaprajzának teljes tisztázására törekedtünk. Ez nagyrészt sikerült is. Sajnos a domb déli végét a szántások annyira lekoptatták, hogy a falak helyét még nyomokban sem sikerült megtalálnunk, így a korábban feltárt falak, és a domb viszonya alapján rekonstruáltuk a déli oldal falait, továbbá a kapu helyét. Ez utóbbit a várhoz vezető töltés segítségével tettük.

A vár alakja szabálytalan, a falak a sziget alakját követték. Három oldalon, ahol a mocsár védte egyszeres, cölöpökkel megerősített döngölt fal állt. Keleten, ahonnan a legsebezhetőbb volt, ugyan ilyen módon készült kettős falat emeltek. A várnak az erejét mégsem ezek, hanem a két patak: a Cserta és a Válicka által táplált vizesárok jelentette. Ugyanis az egykori medrek vonalát követve megállapítható, hogy e két patak közvetlenül a vár mellett ömlött egymásba. Úgy is mondhatnánk, hogy a vár nyugati oldalán természetes várárok volt. Innen folytatta aztán szeszélyesen kanyargó medrében útját a réten át a Cserta, hogy az erdei vasút hídjától keletre kb. 50 méternyire érje el mai medrét.

A vár területén lévő XV. sz-i épületek helyének megállapítására tett kísérletünk eredménytelen maradt, mert a szántás a XV–XVI. századi kultúrréteget teljesen elpusztította. A lakóépület, a kastély, amelyből a gótikus kályhacsempe-töredékek, a díszített cserépkupák töredékei a várárokba kerülhettek – a vár legvéde-
tebb pontján – az északnyugati sarok környékén állhatott. Erre a talpgerendák tartására szolgáló megmunkált homokkövek helyzetéből, és az itt jelentősebb mennyiségű leletanyagból következtettünk; valamint ezen a részen volt a vár területén nagyobb számban kő- és téglatormelék is.

A gazdasági épületek szintén a nyugati oldalon, a kapuhoz közelebb helyezkedhettek el.

10. A Várhelyi-domb látképe

A vártól északnyugatra egy a mocsárban mélyen bent lévő sziget várhoz tartozását kutattuk. Ezt a helyet a helybeliek „Istállódomb”-ként ismerték. A dombot átvágva, egymástól 15 m távolságra két palánkot találtunk. A teljes kerítőfalat nem sikerült feltárnunk, de így is valószínűsíthető, hogy a szigeten a faluhoz, vagy a várhoz tartozó karám állt, amelynek erős palánkjai a farkasoktól védték az állatokat.

Összefoglalóul megállapíthatjuk, hogy a vár kutatása során az a szerencsés helyzet állt elő, hogy régészeti adatokkal dokumentálhatóvá vált egy középkori birtokközpont (vár) kialakulásának folyamata. A XII–XIV. századi faluban kialakult udvarház a XIV–XV. század fordulóján vált birtokközponttá az okleveles és a régészeti adatok alapján egyaránt. A település legvédehetőbb pontjának teljes területét ekkor veszi birtokába a földesúr. Megszűnnek a szigeten lévő házak, és a sziget egész területét palánkfalal kerítik. A régészeti adatok alapján valószínűsíthető boronaszervezetű udvarház – és ennek kerítőfalai – a XIV–XV. századi főuraink birtokközpontjainak építési engedélyeiből jól ismert, a korszakban élő várépítési gyakorlatát tükrözi. Az „akár kőből, akár fából” formulából ez utóbbi tárult elénk a feltárás során. Sajnos a terület jelentős bolygatottsága miatt a kb. 120–130 évig fennállt „vár” részleteinek vizsgálatára nem nyílt lehetőség, a belső gazdasági egységek tisztázatlanok maradtak. Ennek ellenére az itt végzett munka az első jelentős lépés volt a XV. századi zalai birtokközpontok kutatásában.⁹³

A mezőváros

Ma már tudjuk, hogy a mezővárosi fejlődés egy hosszú történeti fejlődés eredménye.

Hazai mezővárosaink fejlődése a XIV. század végén indult, a XV. század elején felgyorsulva, a század 70-es éveiben érte el tetőpontját. 1526-ig 36 zalai mezővárosról tudunk.

E fejlődésnek számos tényezője van. Ezek között érdemes megemlíteni a következőket: ilyenek lehetnek bizonyos kiváltságok, a társadalmi munkamegosztás mind intenzívebbé válása, ami rendszeressé tette az ipari és mezőgazdasági termékek cseréjét. A növekedő áruforgalom mind több piachely kialakulását tette lehetővé és szükségessé.

A gazdálkodás korábbi formáinak felbomlására a kereskedelmi utak közelsége is gyorsítólag hatott.

A mezőváros a XIV. században kialakuló, fejlődésben lévő településtípust, amelyben még nehéz megtalálni azt a határt, amely a fejlődő oppidumot a falutól elválasztja. Jellemzői: az iparosodás magasabb foka, az árutermelés és az árucserre intenzitása, népesség nagyobb koncentrációja, szélesebb önkormányzat, stb. Mindemelllett ezeket a mezővárosokat zömében a falusias életforma jellemezte. A mezővárosok kialakulásának tényezői, az ilyen fejlődés előmozdítói lehetnek a következő okok: a település vásáros hely, közigazgatási vagy egyházi székhely, vagy uradalmi központ volta.

Zsigmond király intézkedései a városok és mezővárosok fejlődését segítették. Ezek a rendeletek a földesurakat is arra ösztönözték, hogy minél nagyobb számban adományozzanak mezővárosi címeket birtokaik fejlettebb településeire.

A földesúrtól nyert mezővárosi rang nyilvánvaló függőségi viszonyt jelentett. Polgárai lényegében jobbágyok maradtak: adójukat a földesúrtól bírt telkeik után fizették, s maga a földesúr sűrűn beavatkozott belső ügyeikbe. A birtokos elsősorban a bíraskodás jogát tartotta fenn magának. Jellemző, hogy míg a király által kiadott kiváltságlevelek első helyen a jogaikat sorolták fel, addig a földesúrtól kapottak kötelezettségeiket hangsúlyozzák. Kötelességeik és jogaik arányát, ezek rögzítését rendszerint a földesúr pillanatnyi érdeke határozta meg.⁹⁴ A földesúr legtöbbször egy-egy helység betelepítése, vagy elemi csapás utáni újratelepítése céljából bocsát ki kiváltságlevelet.

A mezővárosok fejlődése a XV. századi felvirágzás után a XVI–XVII. században stagnált. Ezt az akkori háborús viszonyok részben magyarázzák. Hanyatlásuk a XVIII. században következett be.

A háborúk elmúltával, a belpolitikai helyzet megszilárdulásával a földesurak a mezővárosok lakossága jobbágyosorba taszítására törekedtek, s ezt Mária Terézia úrbérrendezése (1767) során részben el is érték.⁹⁵ Ekkor ugyanis nagyszámú, addig mezővárosi ranggal és jogokkal felruházott település veszítette el címét és kiváltságait.⁹⁶

Páka esetében az uradalmi központ volt a mezővárosi fejlődés előmozdítója. Később a mezővárosi rang elnyeréséhez szükséges feltételekkel is találkozunk. Tudjuk, hogy volt hetivására, és azt is, hogy három vásáron a kikiáltást vasárnap végezték itt. Tehát ekkor volt itt a hetivásár. 1502-ből tudjuk, hogy szerdai hetivására is volt. Ez pedig azt jelenti, hogy heti két vásárt tartottak. Az adatokból kitűnik, hogy Páka a jelentősebb mezővárosok közé tartozott. 1464-ben Fülöp és Jakab napja körüli vásárról is beszélnek, amelyről feltételezhető, hogy országos vásár lehetett.⁹⁷

Pákát, mint mezővárost 1389-ben említik először.⁹⁸ Aztán folyamatosan 10–20 évenként olvashatunk róla. A korabeli oklevelek, periratok írói nem mindig a pontos megjelölést használják, ezért néha nem, mint mezőváros: *Oppidum*, hanem város: *civitas* jelenik meg a szövegben. Előfordulhat persze, hogy az eredeti oklevél ismeretének hiányában nem állapítható meg, hogy annak fordítója, vagy leírója (ismertetője) a megfelelő szót használta-e.

1448-ban például azt írják, hogy a Szécsényiek a város felét a Szécsieknek vetették zálogba. 1457-ben szintén városként említik. 1545-ben egyértelműen oppidumként említik, amikor is Erdődy Péter felesége elzalogosítja felét Nádasdy Tamásnak. Négy év múlva aztán ismét városként írják, majd 1553, 1554, 1557 és 1559. években peres iratokban fordul elő, valahányszor mezővárosként említve.

1561-ben Zrínyi Miklós sziget(vár)i főkapitány és Erdődy Péter elcseréli több birtokát, többek közt Páka várost is, tartozékaival együtt. Azok birtokába az esztergomi káptalan 1562. februárban be is iktatta.

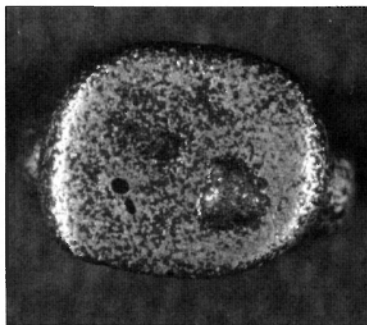
1590-ben Páka mezőváros fele kerül osztályra (osztózásra) Nádasdy Ferenc és Bánffy János között.

Szintén oppidumként, tehát mezővárosként említik 1613-ban és 1622-ben is. 1663-ban Páka mezőváros birtokosai gr. Nádasdy Ferenc és gr. Eszterházy Pál. Ugyanebben az évben a mezővárosnak, a töröknek fizetendő és természetben juttatandó adóiról olvashatunk.

1673-ban és 1675-ben a mezőváros tulajdonosa a kincstár, az Alsólendva–Lenti uradalomhoz tartozik. 1678-ban úgy említik, mint: „volt Nádasdy birtok”.

1710-ben Páka mezőváros a csörnyeföldei judicatus-hoz (bíróság) tartozik.

1715-ben, 1747-ben és 1750-ben még oppidumként szerepel a település, de ez az utolsó ily módon történő említése. Minden valószínűséggel Mária Terézia 1767-es úrbáriumával szűnhettek meg kiváltságai. Az 1766. december 29/1767. január 23-án kibocsátott uralkodói/úrbéri rendelet értelmében Zala megyében is megkezdődött az úrbérrendezés, de az elégedetlenség miatt a munkálatok

11. XIV. századi pecsétgyűrű a Kis-hegyről

meglehetősen lassan haladtak, ui. a mezővárosok és a contractualis falvak nem akarták elfogadni az új, a szerződésükhöz képest kedvezőtlenebb urbáriumot. 1768–69-ben az összes mezővárost úrbéri perrel próbálták az urbárium elfogadására bírni. Végül a legtöbb kénytelen volt azt elfogadni.⁹⁹

Jegyzetek

- ¹ Hargitai László: Talajtan és agrokémia I. – Kertészeti Egyetem, Budapest, 1985. 304 p.
Ádám László–Marosi Sándor (szerk.): A Kisalföld és a Nyugat-magyarországi-peremvidék – Magyarország tájföldrajza 3., Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975. 605 p.
Pécsi Márton (1968): Összefüggések a lejtőmorfológia és a negyedkori lejtőüledékképződés között – MTA Földrajzi Tudományos Kutató Intézete Közleményei, 1967. 3–4., pp. 219–250.
Pécsi Márton: Szerkezeti és vázlatalképződés Magyarországon – MTA Földrajzi Tudományos Kutató Intézete, Budapest, 1997. 296 p.
Magyarország tervezési, gazdasági körzetei VI. – Dél-Dunántúl Atlasza, Budapest, 1974.
- ² Helytörténeti Lexikon cédulái, Páka (továbbiakban: ZML. HL.)
- ³ Herényi István: Helytörténeti Lexikon 800–1400. Nyugat-Magyarország az Árpádok és az Anjok korában. Velem, 2000. 395. p., Bárczi Géza: Magyar szöfejtő szótár. Budapest, 1941. 232. p.
- ⁴ Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Akadémiai Kiadó, Bp. 1980. 678. p.
- ⁵ Magyar Nyelv. 1927. XXIII. 362–363. p.
- ⁶ Zalai Oklevéltár I. Budapest, 1890. 318. p.
- ⁷ Pákaszeg elpusztult település Bánokszentgyörgy határában. Zala megye földrajzi nevei. Zalaegerszeg, 1964. 185/179. és 18/118, Holub: ZM tört. III. 601. p.
- ⁸ Zalai Oklevéltár I. 409–410. p.
- ⁹ Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. Pest, 1851. II. 184. p., Kiss Lajos: im. Új Idők Lexikona. Bp. 1940. 4974. p.
- ¹⁰ ZML. XXIII. 923. Pákai Községi Tanács tanácsi és V.B. ülési jegyzőkönyvek 1950–1967. 1955. január 19.
- ¹¹ Tóth Sándor–Srágli Lajos: Lovászi. Száz Magyar Falu Könyvesháza Kht. Én (2000) 17. p.
- ¹² ZML. HL., MOL. Eszterházy hg. Lt. P 108 Rep. 99 Rsz. 587 Fasc 3 No. 48 et NB.
- ¹³ ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818. Páka, 1768.
- ¹⁴ Papp László, Végh József (szerk.) Zala megye földrajzi nevei. Zalaegerszeg, 1964. 382–383. p.
ZML. Pkjgy. 2839/1916.
- ¹⁶ Papp László, Végh József (szerk.) Zala megye földrajzi nevei. Zalaegerszeg, 1964. 386–387. p.
- ¹⁷ ZML. Letétek 4021.
- ¹⁸ A régészeti leletek meghatározását dr. Horváth László, a nagykanizsai Thúry György Múzeum régész igazgatója és dr. Krassay Judit, a Göcseji Múzeum régésze végezte. Ezúton is köszönöm mindkettőjüknek.
- ¹⁹ H. Simon Katalin: Der stand und die Aufgaben der Neolitikum – und Kupferzeitforschung im Komitat Zala. In: Zalai Múzeum 2. 1990. 47–66.
- ²⁰ Bekk György, Páka, Rákóczi út 1. közlése, 1981.
- ²¹ L. Szabó Klára–Vándor László: Római kori tumulusok Pördeföldén. In: Zalai Gyűjtemény 12. Közlemények Zala megye közgyűjteményeinek kutatásából, 1979. Zalaegerszeg, 1979. 33–42.
- ²² Kalmár János: Az avar nyílhegy. In: Archeológiai Értesítő III. évfolyam V–VI. 1944–45. 291.
- ²³ Bacsa Gábor: Nagykanizsa határváros. Nagykanizsa első okleveles említésének 750. évfordulója alkalmából rendezett helytörténeti-történettudományi konferencia előadásai. Nagykanizsa, 1995. 10. 20–21. Nagykanizsa, 1996. 10. p.
- ²⁴ Bacsa Gábor: im.
- ²⁵ Az oklevél a Magyar Nyelv 1927. XXIII. 362–363. oldalán olvasható.

- ²⁶ Wenzel Gusztáv: Árpádkori új okmánytár, XI. kötet. Pest–Budapest, 1860–1874. 170. p.
- ²⁷ Zalai Oklevéltár I. 134. p.
- ²⁸ Holub József: Zala megye története a középkorban III. kötet 589. p. kézirat a Göcseji Múzeum adattárában. Fejér: Cod. Dipl. VIII/II. 457. p.
- ²⁹ Holub: im.
- ³⁰ Holub: im.
- ³¹ Zalai Oklevéltár II. 449–450.
- ³² Holub im.
- ³³ Holub: im.
- ³⁴ Holub: im.
- ³⁵ Zalai Oklevéltár II. 502–503. p.
- ³⁶ Zalai Oklevéltár II. 504.
- ³⁷ Holub: im.
- ³⁸ Holub: im.
- ³⁹ Holub: im.
- ⁴⁰ Holub: im.
- ⁴¹ Salgótarjáni új almanach. Salgótarján, 1997. 52–53. p.
- ⁴² Holub: im.
- ⁴³ Salgótarjáni új almanach. Salgótarján, 1997. 52–53. p.
- ⁴⁴ Holub: im.
- ⁴⁵ Holub: im.
- ⁴⁶ Holub: Zala megye története a középkorban I. A megyei és egyházi közigazgatás története. 1929. 422–423. p.
- ⁴⁷ Zala Megyei Levéltár Helytörténeti Lexikon cédulaanyaga, továbbiakban ZML. HL.
- ⁴⁸ ZML. HL. 5., Dic. Zala, II. 26. l.
- ⁴⁹ ZML. HL. Zalavári hiteles hely levéltára „C” protocollum 118. p.
- ⁵⁰ ZML. HL. 8., Dic Zala I. 22. l.
- ⁵¹ ZML. HL. 10., Zalavári hh lt 1/2123.
- ⁵² ZML. HL. 9., VML Vasvári káptalan Noa 560/7.
- ⁵³ ZML. HL. 10., Zalavári hh lt 1/2123.
- ⁵⁴ ZML. HL. 11., OL-Dic Zala II 288.
- ⁵⁵ ZML. HL. 12., OL-Dic Zala II 274.
- ⁵⁶ ZML. HL. 13., MOL Bathány cs. Körmendí lt. AA. Alm. 3. Lad 6. nr. 21.
- ⁵⁷ ZML. OL. Dic. Zala II. 551.
- ⁵⁸ Karácsonyi J., Kollányi T., Lalcsics J. (Szerk.): Egyháztörténeti emlékeink a magyarországi hit-újítás korából V. kötet 1548–1551. Budapest, 1912. 608. p.
- ⁵⁹ Maksay Ferenc (Szerk.): Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén 1–2. kötet. Budapest, 1990. A MOL kiadványai II. Forráskiadványok 16. 965. p.
- ⁶⁰ ZML. HL. 15. Zalavári hh. lt. 1/573.
- ⁶¹ ZML. HL.
- ⁶² ZML. HL. 16., Zalavári hh. lt. 1/1686.
- ⁶³ ZML. HL. 18., Zalavári hh. lt. 1/1079.
- ⁶⁴ ZML. HL. Zalavári hh. lt. 1/938.
- ⁶⁵ ZML. HL. 20.
- ⁶⁶ ZML. HL. 21.
- ⁶⁷ Magyarország történeti kronológiája II. 1526–1848. Akadémiai Kiadó. Bp., 1982. 390–391. p.
- ⁶⁸ ZML. HL. 22., MOL. Dic Zala III 342–343.
- ⁶⁹ ZML. HL. 23.
- ⁷⁰ ZMLHL. Dic Zala III. 565.
- ⁷¹ ZML. HL. Dic Zala III. 549.
- ⁷² Bátorfi: Adatok Zala megye történetéhez. III. 60–63. p. Nagykanizsa, 1877. Wajdits József gyors-sajtónyomása.

- ⁷³ ZML. HL. MOL. Dic. Zala IV. 505. v. 1. 513. v. 1.
- ⁷⁴ Lendva község közleménye, Lendva, 1981. június, 35–37. p.
- ⁷⁵ ZML. HL. 33., Zalavári hh. lt. 1/1622
- ⁷⁶ Magyar Gazdaságtörténeti Szemle, 1904. 363. p.
- ⁷⁷ MOL Batthyány lt. Missiles 9689.
- ⁷⁸ MOL Batthyány lt. Missiles 9689.
- ⁷⁹ Turbuly Éva: Zala vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái II. 1611–1655. Z. Gy. 39. Zalaegerszeg, 1996. 86. p. 1425. sz.
- ⁸⁰ ZML. HL., MOL Eszterházy hg. Lt. P. 108. M. nr. 544. A Kerkán túli officialátus összeírása
- ⁸¹ ZML. HL. 36.
- ⁸² ZML. HL. 38.
- ⁸³ Magyarország történeti kronológiája II. 1526–1848. Akadémiai Kiadó Bp., 1982. 485–487. p.
- ⁸⁴ ZML. HL. 45.
- ⁸⁵ ZML. HL. 47.
- ⁸⁶ ZML. HL., MOL Eszterházy hg. Lt. Pál nádor iratai P. 125. Rsz. 10169.
- ⁸⁷ ZML. HL., MOL Eszterházy hg. Lt. P. 108. Rsz. 38. Fasc. M. 544.
- ⁸⁸ ZML. HL., Jövedelem összeírás Kanizsai kerület U. et. C. 29/1.
- ⁸⁹ ZML. HL., Dömefölde 30., Zágrábi érseki lt. Canonica Visitatio Prot. Brpj. 71/II. 177–180.
- ⁹⁰ Thuróczy János: A magyarok krónikája. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1980. 351. p.
- ⁹¹ Feiszt György: I. Ulászló Zala megyei hadjárata. Zalai Hírlap, 1983. május 7.
- ⁹² ZML. HL. P. 107. Erdődy cs. Ser. B. fasc. sub. D. nr. 3.
- ⁹³ Molnár László–Vándor László: A pákai „Várhelyi domb” területén végzett kutatásokról. Zalai Gyűjtemény 18. sz., Zalaegerszeg, 1983. 97–113.
- ⁹⁴ Vándor László: Mezővárosok Zala megyében. Dunántúli Dolgozatok (c) Történettudományi sorozat. Pécs, 1991. 211–216.
- ⁹⁵ Bácskai Vera: Magyar mezővárosok a XV. században. Akadémiai Kiadó Budapest, 1965. 86. p.
- ⁹⁶ Uj Magyar Lexikon. Akadémiai Kiadó Budapest, 1961.
- ⁹⁷ Holub im.
- ⁹⁸ Holub im.
- ⁹⁹ Horváth Zita: Paraszti vallomások Zalában I. ZML. Zalaegerszeg, 2001. 28. p.

Élet a török után (1690–1848)

A török hódoltság terhe alól felszabadult falu lakói nehéz körülmények közt éltek. Templomuk, malmuk – valószínűleg házaik is – romokban heverték. Ezért is fordulhattak panasszal terheik csökkentése végett 1715-ben Gr. Eszterházy Józsefhez. Míg a török kiűzése után közvetlenül kedvezményt kaptak – ezzel az engedménnyel akkor nagyon sok földesúr élt, hogy kihalt falvaiba telepéseket csalogasson –, addig most a többszörösét hajtják be rajtuk.

Az elpusztult falvak újbóli felépítése, határaik mielőbbi művelésbe fogása érdekében a földesurak különböző kedvezményeket adtak a náluk letelepedni kívánóknak.

Mint tudjuk, a falunak két birtokosa van ekkor. Bakócz Tamás révén az Erdődy család már a XV. század végétől, az Eszterházy család a XVII. század második felétől birtokosa a falunak.

Az Esterházy család nagy lendülettel fog birtokai rendbehozatalához. Pál nádor 1694. július 10-én a zágrábi káptalantól bérbe veszi a tizedszedés jogát, amelyet korábban a Bánffyak, Nádasdyak és a kincstár tisztjei béreltek,¹⁰⁰ majd 1695-ben létrehozza az első magyarországi *hitbizományt*.

1703-ban az alsólendvai uradalom, egységes kérdőív alapján történő összeírása során Pákán az alábbiakat rögzítik:

Másoktól elkülönített gazda, özvegy, szőlőhegyi lakos: 7, másoknál lakó házatlan zsellér: 1.

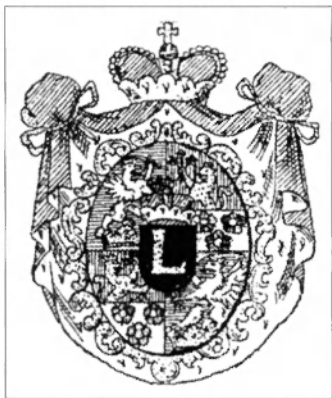
3 évnél idősebb ökör, ló, fejőstehén: 32, 2 éves tinó, üsző, meddő tehenek, csikók: 5, 1 évesnél idősebb disznó: 38. Méhkasok: 9. Őszi búza, rozs és árpavetés két *soproni köböként*: 52. Hajdina, árpa, köles, zab, tönköly-termés kékékben: 17 ½. II. osztályú szőlők egy kapásnyi szerint számítva: 35.¹⁰¹

1710-ben Páka mezővárosban az Eszterházy család birtokán 16 negyed telek volt lakott, 7 puszta. Lakik itt 6 jobbágycsalád és 1 házas zsellér. Sem *helyadó*, sem *kerekespénz* nincs, hanem fél helytől 5 magyar forint summa vagy robotpénzt fizetnek.¹⁰² Ez azt jelenti, hogy minden féltelek után 5 Ft-ért megválthatták a robotot. Nem kellett természetben ledolgozniuk, ami a jobbágyokétól eltérő kedvezményt, könnyebbséget jelentett.

Itt figyelembe kell venni, hogy 1703 és 1711 között váltakozó hadiszerencsével folyik a II. Rákóczi Ferenc fejedelem vezette szabadságharc, amely sem a földesurak és jobbágyaik közti ellentéteivel, sem ellentmondásosságával nem kedvez a gazdasági fejlődésnek, de ebben az időszakban a földesurak engedékenyebbnek bizonyulnak a kötelezettségek tekintetében. Bár Pákát és környékét – eddigi ismereteink szerint – elkerülték e harcok – kivéve a Rédicss melletti csatát – a

szabadságharc hatása az egész környéken érződött. Főleg az után, hogy 1704 februárjában Károlyi Sándor generális elfoglalta előbb Felső Lendvát és Muraszombatot,¹⁰³ majd hamarosan Alsó Lendvát is. Bottyán János (Vak Bottyán) generális a lendvai várat jelölte ki katonái számára téli pihenőnek. Ez az itt tartózkodás néhány hétig tartott csak. Ettől kezdve a hadiszerencse forogdoságából, hol a kurucok, hol a császári seregek pusztították a vidéket.¹⁰⁴ Eszterházy császárhűsége érthetővé teszi a kurucok viselkedését.

Mint azt korábban már említettük, az alsólendvai uradalom 1671-ben, Nádasdy Ferenc kivégzése után a kincstár kezébe került. Eszterházy Pál nádor az alsólendvai és lenti uradalmat 1712-ben 102.500 forintért vette meg a kincstártól.¹⁰⁵ E szerint korábban csak használatra kapta a család fenti birtokokat.

12. Eszterházy család hercegi címere

1711-ben 4 család él az Eszterházyak részén. Az ő birtokukban 12 ló és fejőstehen van összesen, továbbá 8 öregsertés. A süldők száma 20. Gabonájuk kicsépelve 37 *pozsonyi köből*. Boruk 15 ½ *pozsonyi akó* van. Árpa, zab, hajdina, köles, tönköly összesen 29 *pozsonyi köből*. A méhkasok száma 9-ről lecsökkent kettőre. Adósságuk (valószínűleg a földesúr felé) 220 Ft.¹⁰⁶ Ebben az évben pestis járvány pusztítja a környék lakosságát.

1715-ben, a szintén a mezővárosban élő Eszterházy-birtokhoz tartozókról írják: 5 jobbágy és 6 *zsellér* család él itt. Földjeik a belévetett mag háromszorosát termik meg. A rétek mocsarasak. Szőlőhegyén 27 kapás szőlőjük van. Egy kapásnyi szőlő 1 urna bort terem.¹⁰⁷

A Rákóczi szabadságharc bukását követően a földesurak igyekeznek hatalmukat megerősíteni a birtokaikon élők fölött. Korábbi kedvezményeiket megpróbálják elvenni, vagy csorbítani. Igyekeznek ezt megtenni a mezővárosok lakóival is, akik mint láttuk korábban a robotot pénzzel kiválthatták, most viszont ismét robotra szorítják őket és egyéb terheik is nőnek. Érthető tehát alábbi keserű leve-lük, amit gr. Eszterházy Józsefnek írtak. (Kivonatosan közöljük.)

A levél magyarul íródott. Kelt Pákán 1715. július 15-én.
A „*Szegény Pákai és Bánok Sz. györgyi Biróság*hbul lévő jobbágy” – folyamodványa gr. Eszterházy Józsefhez.

A bevezetőben egyszerű, nehéz szavakkal írják le súlyos helyzetüket: „*Nem volt eny Terhünk a' menyre Eleink és magunkis emlékezhetünk mind eddigh Soha.*” – Ősidők óta *árendás* jobbágysai az Eszterházy háznak, most a grófnak. Az *árenda* mentesítette őket eddig a robottól és a kilencedtől. Evvel szemben újabbban: „*...már nem csak az igazságos Árendát, hanem az egy kapállási és szántási roboton kívül mindenekre adigálatunk. Most az Maiorságh és Tizedgabonát szömül, nemcsak Lendvára,*

mint ennek előtte, hanem Kőszeghre, Sopronban, Regedeben, Posobyban [Pozsony] s Greczben is nagy kőtséges fáradságainkkal s marháink romlásuial kölyetik el hordanunk, ugy ugyan, hogy Méltóságos Urunktul efféle utazásunkra légyen bizonyos költségh deputálva, deaztis Tiszt Uraimék legh iobban tudgyák ki költi el, nem mink. ...”

További terheik: A tizedszedők írtásföldjeik után három vetésig beérték holdanként évente 3 garassal, most már egy tallért, sőt 2 Ft-ot is bekövetelnek értük évente. Hol „*Só árenda adóval*”, hol a méhcsaládok után szedett dézsmával sújtják őket a tisztek, dézsmaszedők. Ha valakinek összegyűlik egy *tungocska* méze, azt egyszerűen elveszik tőlük, s fele árát sem adják meg érte. Keserűen, gúnyosan hozzátesszik: „*Im így gyarapodunk s gazdagodunk Nagyságod igyefogyott Jobbágyi...*”

Tetézi bajjaikat, hogy a termést ért jégverés ellenére a földesúrnak járó kilenceidet is kíméletlenül behajtják. A grótot kéri, orvosolja bajjaikat, s felteszik a keserű kérdést: „*Mi győnyörűségeis M. Urunknak el pusztulásunkban s romlásunkban?*” Végül ismételten kéri a grótot: segítsen rajtuk tisztjei önkényével szemben.

A levélből jól látszik a törekvés a korábbi jogok elvételére, a függőségi viszony mind erősebbé tételére. A jobbágyok ebből csupán a gazdatisztek túlkapásaira következtetnek – az urasággal kötött korábbi szerződésekre gondolva –, miközben nem veszik észre, hogy a tisztek csak végrehajtói egy magasabb akaratnak.¹⁰⁸

Hogy ez mennyire így van, és nem egyedi eset, azt bizonyítja az 1719. augusztus 24-i szerződés, melyet az Erdődy-család kötött a Botfa és Csertamelléke birtokaikon élő jobbágyaival. Ebben Páka *pagus*, azaz faluként szerepel. Ez is utal arra, hogy igyekeznek formálisan is eltörölni a korábbi kedvezményeket, még az arra utaló jeleket is.

Pákán ekkor az Erdődyek részén 4 jobbágy- és 4 zsellércsalád lakik.

A szerződés szerint a botfai szőlőhegyet kötelesek művelni, és minden mezőgazdasági munkát robotban végezni. Kötelesek *dézsmát* adni minden terményből, borból is, és azt Monyorókérekre szállítani. Ezen felül árendaként a botfai bíróságban élőknek 80, a csertamelléki bírósághoz tartozóknak – aminek központja ekkor Kis Sziget – 120 Ft-ot kell fizetniük. Ez utóbbiaknak még 30 aratot is ki kell állítaniuk s Vegre vagy Szőlősre küldeni.¹⁰⁹

1720-ból, a házankénti összeírás összesített adataiból ismét képet kapunk a falu helyzetéről.

Páka *possessio* gr. Erdődy Sándor és gr. Eszterházy József birtoka, ahol 9 jobbágy él, akik 28 pozsonyi köből földet művelnek. Rétyük 6,5 kaszásnyi. Szőlőjük 26 kapásnyi. Két zsellér is él ekkor a faluban. Az ő szőlejük 3 kapásnyi.

Páka és Dömeffölde lakói kétnyomásos gazdálkodást folytatnak. 1 elvetett pozso-

13. Az Erdődy család címere

nyi köből mag után három terem. Legelőjük, tűzi- és épületfájuk van, rétjeik egy kaszásra egy közepes kocsi silány, sásos szénát adnak.

Pákán Koncz Jánosnak és Bedők Istvánnak van egy – egy kerékre járó – malomcskája, évente összesen 8 forintot jövedelmez. A szőlő mindkét helyen egy kapásra 3 urna nagyon silány bort terem. Dolgaikat csak nagy fáradtsággal tudják értékesíteni.¹¹⁰

1727-ben minden negyed telek után évi 15 dénárt fizetnek, és mindennemű robotot végeznek.

1728-ból ismét bőven van adatunk. E szerint Páka falu az Eszterházy hercegi háznak és néhai gróf Erdődy Sándor örökösének örökölt és tényleges birtoka. Lakói: örökös jobbágy: 9, zsellér: 24, ebből házatlan 1. Velük élő fivérek (jobbágy és zsellér): 3; fiaik (jobbágy és zsellér): 12. Máshol élő, a faluban birtokkal bíró személy: 19 (Szt. adorjáni: 5, kányavári: 4, dömeföldei: 4, hernyéki: 2, ortaházai: 2, csertalakosi: 1, Szt. miklósi: 1). Telkek száma: $\frac{1}{4}$ telek 2, $\frac{1}{8}$ telek: 7. A házhoz tartozó földek (belső telkek) holdban: 71. A házhoz tartozó rétek kocsiszám: $20 \frac{1}{2}$. (Ez az 1720. évi adatot figyelembe véve 20,5 kaszás rétet jelent.) Szabaddá nem tett (földesúré maradt) irtásföld holdban (jobbágy és zsellér) $56 \frac{1}{2}$. Külső rétek kocsiszám (jobbágy és zsellér): 52. Hegyvám és tized alá eső szőlők kapásszám szerint, összesen: 126. Újonnan telepített szőlők kapásszám szerint: 2. Ez más falukban élőké. Hegyvám és tized alá eső *praediális* szőlők Hotto *praediumon* kapásszám szerint összesen: 140.

A „*praedium*” birtokot, de magyarországi használat szerint pusztát is jelent. Azt tudjuk, hogy Hottó falu a török alatt elpusztult, így a 140-es szám azt jelenti, hogy Hottó határában ennyi szőlő van a földesurak birtokában.

Az összeíró leírja, hogy: „*A possessio régtől lakott. Egy negyed telekhez 9 vagy 14, egy nyolcadhoz pedig 7 hold tartozik. Zsidók, örmények, oláhok nem laknak itt. 2 nyomásban, 4 igazonóval és háromszori szántással művelt földek: 127 $\frac{1}{2}$ hold. 1 pozsonyi köbölre 2 terem. A földek szűkössége miatt gabonát nem adnak el. Dohányt és kukoricát nem vetnek, kendert és lent csak házi szükségletre. A rétek fele mélyen fekszik, a Cserta patak évente elárasztja; másik felük jó fekvésű, jó szénát ad; ebből eladásra nem jut. Legelő mindenféle jószágukra elegendő van. Szomszédos ide Hottó *praedium*, a fenti földesurak örökölt birtoka, az itteni 10 hold földet és 5 kocsinyi rétet a fenti lakosok bírják a [hercegi] háztól tized és kilenced fejében. A többi javadalmat (*beneficia*) az uradalom magának tartja fenn; a szőlőhegyet a lakosok művelik a fentieknek megfelelően; az Erdődyek által bírt részt pedig a dömeföldei lakosok használják az erdők kivételével, azokat az uradalom magának tartja fenn.*

*A possessio és a mondott praedium szőlőhegye 1 kapásra 1 $\frac{1}{2}$ pozsonyi urna bort terem. Dolgaik értékesítésére nincs lehetőségük. Tűzifájuk elegendő van, épületnek való közepesen, egyéb faeszköznek való, valamint makkos nincs. Gyümölcsös nincs. Van egy – egy kerékre őrő – uradó alá eső malom a Cserta patakon, ez az itteni Bedők Istváné és a Dömefölde-i Koncz János özvegyéé, jövedelme 40 forint. Halas víz nincs. Földek felcserélése irtásokkal vagy rétekkel nem fordul elő. A földek fele jó fekvésű, másik felük terméketlen, homokos. Kereskedéssel nem foglalkoznak.*¹¹¹

Az 1739. évi nagy pestis járvány a vidéken is pusztított. A betegséget az előző évi török háború után télre a falukba beszállásolt katonák hozták magukkal.¹¹²

1741-ben kevés a bor – írta a plébános az anyakönyvbe.¹¹³

1742-ben a Csertamelléki bírósághoz a következő községek tartoztak: Csömödér, Karácsonysziget, Csertalakos, Ortaháza, Dömefölde, Szentpéterfölde, Felső Zebecke, Erdőhát, Lasztonya községek és Páka mezőváros. (1719 előtt ez a bíróság a csörnyeföldihez tartozott.)

Az alsólendvai uradalomhoz tartozott 7 mezőváros (Alsólendva, Dobronak, Lenti, Csesztreg, Páka, Szemenye, Alsószemenye) és 77 község.¹¹⁴

A csertamelléki bírósághoz sorolt községeket summalista községeknek nevezték. Lakóik csak féltelkenként 5 magyar forint robotpénzzel adóztak.¹¹⁵ Ezt az összeget a bírósághoz tartozók egy összegben (summában) fizették. Ezt korábban az Erdődyeknél is tapasztaltuk, tehát a két birtokos azonos feltételekkel adóztatott.

Az 1743. év termékeny, különösen sok a bor, de kevés a pénz és sok ember sincs itthon, mert VI. Károly császár halála után kitört az osztrák örökösödési háború (1740–48). Ehhez járult a járvány, mely különösen az idősebbeket szedi. Az 1747-es év nemcsak a háború, hanem a sok eső miatt is emlékezetes, mely a nyomort fokozta. 1749 tele hideg. A tél elmúltával sok volt az árvíz.¹¹⁶

1750-re a népesség számában jelentős növekedés tapasztalható az összeírásokban, melyek most már folyamatos fálunak írják Pákát.¹¹⁷

Egy 1752-ben lefolytatott megyei vizsgálat jegyzőkönyvében a következő meglepő bejegyzést olvashatjuk: Páka, Dömefölde, Ortaháza, Csertalakos helységek és Hotó, Vétyeny, Olasz-Lakos puszták néhai Zrínyi Miklós horvátországi bán birtoka volt s most is a Zrínyi család tulajdona.¹¹⁸

1756-ban kitört a hét éves háború. Az év elején nagy volt a hó, fenyegetett az éhínség. Ehhez járult a nagy árvíz. 1758-ban marhavész pusztította környékén.¹¹⁹

1759-ben a pákaiak és dömeföldiek azért panaszkodnak, mert a lendvai gazdatiszt a tized helyett a kilencedet szedette be. Az uradalmi tanács a panaszt megtárgyalta, és azzal adta ki utasítását a tiszttartónak, hogy: „*intézkedést nem igényel*”.¹²⁰

1761-ben sok a gyümölcs és a bor, a háború javában tart. Rossz az ősz, sok az eső és az áradás. Emiatt sok föld üresen maradt. A szőlőkben a jég okozott károkat. 1762-ben bő a gyümölcstermés, de a háború következtében kitört a pestis s egész Belgrádig szedte áldozatait. Az 1763. évben az országban a márciusi fagyok miatt nincs termés. Pákát azonban elkerülte a fagy. A szőlő az előző évekhez hasonlóan bő termést hozott „*a lakosok a borból sokat vesznek be, van pénzük*”. A szarvasmarhák közt kiütött az addig ismeretlen száj és körömfájás, de csak kevés pusztult el benne. Nagy károkat okozott az eső és az árvíz a vetésekben és a rétekben.¹²¹

1763-ból és 1764-ből két határjárás szövege maradt ránk. Ezek a középkorból megismert módszerrel: tanúkihallgatással, a terület bejárásával és határpontok

kijelölésével – ha természetes, úgy, ha az nincs, akkor határhalmok emelésével – jegyzőkönyvben lett rögzítve. Annyira fontos témánk szempontjából a jegyzőkönyv, hogy a kérdéseket teljes terjedelemben, a tanúvallomások közül pedig egyet közlünk a függelékben, a szöveg könnyebb megértése érdekében szövegvégi magyarázatokkal.¹²²

Az 1764-es birtokleírásban olvashatjuk, hogy Páka falu, amely egyben bíróság is, a Lenti uradalomhoz tartozik: „(...) az egész Biróságbéliekkel együtt Désma Borokat és aféle jószág[ok]at á hová kívántatik, el hordgyák. Pördeföldén lévő M. Uraságh [Eszterházy] földjét szántják, vetik, arattják és bé is hordgyák, nem különben azon Rét is Töröszneki Pusztán lévő Rétet kaszályák s takarják, Boros hordókra szükséges abrincz jákat vágják és Lenthyben hordgyák.

Vagyon Hotó nevü pusztá circiter 100 Földbül és egy tarob [darab] Szőlöbül álló, meybül annyit bér M. Groff Erdödi Lajos comportionatus, á mennyi az Herceghség részére vagyon tehát felét, immar mind ki irtatott ti. a szőlő, és helyükön lévő; az földekrű gabonát, az Erdödy jobbagyái az Uraságnak csak 10^{el} adnak. Enyihány szekér Rétül Bagla pénzt minden termő Bagláttól den.[ár] 40 fizertnek. M Groff Szapáry Csukmai pusztával a hol határhalom s kérdés nem lévén, tovább ugyan említett Groff Iszko névű pusztával egy darab helyen mégyen, it sem lévén határ halomás kérdés; utánna F.[első] Lendvai Dominiunhoz kapcsolattott; Mast Lakosi Pusztával, továbbá Vityeni utolyára Nemes Berta Marotzi határral ezek között sem lévén határhalom és kérdés, utolyára M.[éltóságos] Uraságh Fejér lakosi pusztával és Döme földi határal végzi.”¹²³

A birtokleírásból teljesen megismertük a falu határait. Kezdjük talán az elpusztult települések helyének azonosításával. Ezt – az oklevelek alapján – helyettünk már megtették. A Magyarország történeti helységnévtára Zala megyei kötetének I. számú térképmellékletén fel is tüntették ezeket.¹²⁴

A határjárás során felsorolt falvak sorából egyedül Iszko, mai nevén Iszkonak hiányzik. Ez a település a Káricsa hegy alatti völgyben lehetett, a térképen jelölt Olaszlakosától észak-északnyugatra. A térképen rossz helyen jelölték meg Hottó (itt Pusztahottó) helyét, mert az Csokmától nem északra, hanem délre, Olasz- és Fejérlakosa közt valahol félúton, Vetyemtől északra volt.

A határ ekkor úgy tűnik az előző évihez képest arrébb, nyugatabbra tolódott, mert az új „hármasszoros határ” – erre egyébként a század elején születettek még emlékeztek – a Háromszenteki kápolnához került. Innen a domb gerincén, a mai „Kerekfenyőson” át a vetyemi lapra, azon végig, majd föl a döme földi Csöcsi-hegy vége alá – ahol ma is van a maróci határ – ott északra fordult. Ez már Fejérlakosa határa. A pákai és döme földi Hottó hegy közt – ennek pontos helyét nem tudjuk – ismét északra fordult és lement a Válicka bal partjára, valahova, a mai major környékére.

Az itt leírt falvak, puszták területe ekkor került megosztásra az Eszterházyak és Erdődyek közt. A leírt határtól keletre eső részek ugyanis Döme földi hátárához kerültek, ahogy az a mai napig is van a Csöcsi, Hottó, Elő- és Varihegy esetében. A keleti határ itt is a Válicka volt. Majd a majornál átlépte a Válickát, északra

tartva átszelte az országot, és ott ismét kelet felé fordult. (Ez a határ – néhány kisebb kiigazítástól eltekintve – Páka és Dömefölde mai határának felel meg.) Tovább olvasva a leírást, újabb ismeretekkel bővül tudásunk:

„Faluságh közönségessen Erdődiánusokkal bírnak egy menetben egy darab Bük, Csekély Töly és Cseres, mely már jobb részin kétfelé Lakosok általy megh emészttet; határos az Pördeföldi pusztá és Ortaházi helységhek Erdeivel.”

Leírják továbbá, hogy: a helybeliek jobbágy és irtásföldjeik után természetben szolgáltatják a dézsmát; a rétek után semmit sem adnak; a bárány és méhtizedet is természetben adják. A faluhoz tartozik szőlő is. Itt, a szőlőhegyen van (az uraságnak) egy fából épült szoba–kamrás prэшáza és pincéje 8–900 akó borra. Szt. Györgytől–Szt. Mihályig az uraságé a korcsmáltatás.¹²⁵

1765-ben Csömödér és Páka közt vita támadt egy terület körül. A területre – Beke plaga – a herceg korábban egyezséget kötött (az Erdődyekkel), azt fel nem bonthatja. A fenti falvakban földbirtokostárs Erdődy gróf.¹²⁶

1767-re a kül- és belpolitikai helyzet annyira megszilárdult, hogy Magyarországon rendezni lehetett a földesurak és birtokaikon élők jogviszonyát. Ezt, mint arra korábban utaltunk elsősorban a földbirtokosok szorgalmazták, igyekezve maguk számára minél nagyobb előnyöket szerezni, törvényi támogatással. Emiatt a jobbágyság már az 1750-es évektől kezdve egyre gyakrabban fordult panaszával az uralkodónőhöz, tőle várta helyzete javítását. Ezért Mária Terézia 1755-ben úgy döntött, hogy a jobbágyok fellebbezési fóruma a királyi tábla helyett a helytartótanács lesz. Ezen intézkedése, ahogy maga az úrbérrendezés sem, nem aratott osztatlan sikert a nemesség körében és a rendezést is minden eszközzel el akarták szabotálni. Az udvar a földesúri szolgáltatások maximumának és a jobbágytelek minimumának megállapítását helyezte a rendezés középpontjába. Egész telek után, amely a föld minőségétől függően 24–40 hold szántófölddel volt egyenlő, évi 3 Ft pénzjradékot és 24 nap robotot írtak elő. Hosszas vita után született meg az 1767. január 23-án kibocsátott úrbéri rendelet.

Az úrbérrendezés zalai előzményeként szokás megemlíteni a dunántúli parasztmozgalmakat 1765–66-ban. A mozgalom Vas megyéből indult ki és Zalaiban elsősorban a kemendi Festetics-uradalomra és a muraközi Althan-uradalomra terjedt ki, majd elérte az alsólendvai-lenti uradalmat is. A parasztmozgalom 1766 januárjában jutott el csúcspontjára. A királyi biztos erélyes fellépése, a katonai karhatalom és a „jó királynőbe” vetett illúzió összeomlása véget vetett a mozgalomnak, az udvar és a királyi biztos erélye pedig megakadályozta, hogy a földesurak elszabotálják a rendezést. Az 1766. december 29-i uralkodói rendelet értelmében, Zala megyében is, megkezdődött az úrbérrendezés.

Végrehajtására Brunswick Antal királyi biztost neveztek ki. 1768. augusztus 20-ig 380 helység urbáriumra készült el.¹²⁷

Ennek az elkészítéséhez a királynő elrendelte a falvakban élők, esküvel megerő-

sített tanúvallomásának vételét. Erre egy kilenc pontból álló egységes kérdőívet készítettek.

E kérdőív elkészítésére, a tanúkihallgatásokra Pákán 1767-ben az Erdődy grófok, majd 1768-ban az Eszterházyak részén is sor került. Mivel a faluról sokat elárulnak, ezért közöljük mindkettőt. (Lásd függelék.) A kérdőívekre és az előzőekben leírt határjárásokra a kiadandó urbáriumok elkészítéséhez volt szükség.¹²⁸

A ránk maradt összeírások azt bizonyítják, hogy az összeírók 1767 októberétől 1768 márciusának végéig itt dolgoztak a környéken. Ennek során a falvak teljes határát felmérték birtokos szerint. Ezek pontos feltüntetik a szántók, rétek, termények mennyiségét. Ennek részletes ismertetésétől eltekintünk, csupán a neveket soroljuk fel.

Erdődy jobbágyok:

*Jots György, Jocs István, Horváth Ferenc, Dömötör István, Horváth Joseph, Lukács Dávid, Lukács Mihál, Horváth Dávid, Horváth István, Horváth Farkas, Tóth János, Lukács Szabó Joseph, Horváth György, Kiss János, Becze György örökös jobbágyok.*¹²⁹

Eszterházy uradalom pákai jobbágjai:

Örökös jobbágyok: *Bedők György, Bek János, Máthé Ferenc, Németh István, László István, Bedők Páll, Eoreg Bedők István, Mathé János, Deák István, Bek János, Hermán János, Kisebb Bedők István, Simon Páll.*

Házassal bíró zsellérek: *Bek János özvegye, Bek György, Bek Imre, ifj. Bek György, ifj. Bek János, Vargha József, Horváth Tamás, Jakabb István, Varga Márton özvegye, Simon István, Czigány János özvegye, Jocs Imre, Tóth István, Sebessy János özvegye, Tóth János, Tibák Albert, Király Péter, Németh György, Bek Pál özvegye, László Imre, Fata István, Bedők Pál.*

Házatlan zsellérek: *Suppanyi Lukács, Decs István, Gerentsér Ferenc, Madarász Péter, Héder Ambrus, Kiss István, Fekete György.*

Új jobbágy: *Horváth Wolfgang, Bedők Adám.*¹³⁰

1768-ban, az összeírásokat követően a falu megkapta urbáriumát. A nyomtatott urbárium második részében összeírták a falu lakóit és birtokaikat.

A falutörténet szempontjából roppant érdekes az az összeírás, amely az előzőekben felsorolt jobbágyok birtokait nem csak nagyság szerint írja össze, hanem megnevezi annak helyét is.¹³¹ Ez is megtalálható a függelékben.

A szövegben többször előfordult, hogy a föld megjelölésénél odaírták: régi irtás. A régi irtásra azért hivatkoztak, mert a török hódoltságot követően a kiirtott erdők helyén telepített szőlőket a földesurak meghagyták a jobbágyok birtokában. Talán ebben bízva jelölték meg irtásföldjeiket az összeírás során.

1769-ben aztán sor került a szőlőbirtokosok összeírására is.¹³²

Előbb a gr. Erdődy Lajos, majd az Eszterházy hercegség birtokain lévő szőlőket írták össze.

Az Erdődy szőlőhegyeken birtokosok hovatartozása nem volt feltüntetve, az

Azon esetre mind azon-által, ha a' Jobbágyoknak panafzi önnön magát a' földes Urat illetnék, 's-ehez folyamadván panafzikról említett földes Ur Igazságot nem tenne, olyankor az Jobbágyok egyenessen az Vármegeyhez folyamadgyanak.

Azon földes Ur, úgy annak Tíztyei-is, a' kik a' Jobbágyokat §. VIII. az Vármegeyénél, vagy más föllebb-való Hellyeknél tett jelentések, és Instantiák-miatt meg-büntetik, színtén úgy, valamint az Jobbágyokkal kegyetlenül bánók, ítéltesznek.

*Q*uod triplex Instrumento Urbanitatis Vocat, et Verba ad loca va-
 cua, ac 2ta Altera est marginalis inserta, signans fines
 1° 2° 3° post ly arant. 1° 2° post ly raghelde. 1° post ly
 ret. 1° post ly extendant. Puncti 2° 3° post ly rag-
 tul. Puncti 3° 4° post ly idest. 1° post ly
 arataj avag, mea, qua Goniffi, et Geventj, in manu
 sint inscripta fidei digna recognoscit. Porra 19° Junij 1788
 Gabriel Szegeji de lac, Jofnny Galadren, The Interim
 Jozsef Nagy

14. Az Erdody-féle urbárium első lapja

Eszterházy szőlőknél a gazdák lakhelyét is megjelölték. (Mindkét listát közöljük a függelékben.)¹³³

Az összeírásokat követően megszorodnak a földesurakhoz küldött panaszok és kérelmek. Egy ilyen panasz nyomán folytatott vizsgálatot Tuboly Mihály főbíró, melynek eredményeként az aláírók igazolták, hogy a Lenti úsztartó ellenük nem követett el hatalmaskodást. (Pedig a vizsgálat valószínűleg ennek tárgyában folyt, bár erre nincs bizonyítékünk). Viszont ekkor rendeződött az 1765 óta folyó területvita Csömödér és Páka közt.^{134 135}

Úgy tűnik az Eszterházy uradalom türelmesebb volt a jobbágyi kötelességek visszaállításában, vagy számukra is jobb megoldás volt a természetben szolgáltatások helyett azok pénzbeli megváltása. Talán az évszázados emlékezet, a mezővárosi kiváltságok eltörlése sem ment egyik napról a másikra. Mindenesetre az Erdődy grófhöz jobbágyai által írt levél erről tanúskodik.¹³⁶

1770 körül keletkezhetett az a keltezetlen, dátum és címzés nélküli levél, amelyben Erdődy gróf dömeföldi és pákai jobbágyai panaszkodnak a gróf svájcer marhái és juhái miatt, melyek behozatalával csökkentek az ő állattartási lehetőségeik.¹³⁷

A leírt nehézségek a folytonosan ismétlődő panaszok ellenére – ahogy az a kilenc kérdésre adott válaszokból is kitűnt – lassan gyarapszik a falu.

1772-ben a vármegyéhez fordult panaszával kilenc pákai jobbágy, mert az uradalom a természetben fizetett kilenced mellett, még a kilenced pénzt is behajtja rajtuk.¹³⁸ Az irat külső borítójára ráírták, hogy az ügyben a hercegség pákai emberei (tisztviselői) az illetékesek, így a megye nem foglakozott vele.

A következő panaszos levelet egy pákai jobbágy írta Erdődy grófnak, a mostoha fia és közte folyó peres ügy kapcsán. A peres ügynél jelentősebb számunkra a felsorolt ingóságok és ingatlanok, amikről nagyon sok adatot kapunk a kor építkezésére, és gazdasági körülményeire is. Ezért közöljük ezt is teljes terjedelmében, a függelékben.¹³⁹

A bírtok- és jövedelem-összeírások, a peres és panaszos ügyek elintézése, lezárása után az uradalmak minden településre külön-külön kiadták a jobbágyok jogait és kötelezettségeit tartalmazó urbáriumait. Ezek az urbáriumok nyomtatottak és magyar nyelvűek voltak. A nyomtatott szövegben, ahol szükséges volt a helyi sajátosságok beírására üres helyet hagytak, melyekre kézzel írták be a szükséges dolgokat. Kilenc pontban sorolták fel a jobbágyok jogait és kötelezettségeit. A pontok címei:

„Jobbágy Ház-Helynek Mivoltáról; A' Jobbágyoknak Haszon-Vételeiről; A' Jobbágyoknak Szolgáltatiról, vagy-is Robotyokról; Az Jobbágyinak Adozásiról; Az Kilencedről, és Hegy-Vámról; Az földes Urnak Jussairól, és tulajdon Jövedelméről; Minden el-tiltatott, 's-ennek utánna el – távoztatandó Rendkívül való Tselekedetekről, és Szokásokról; Az Jobbágyoknak el-tiltatott állapotokról, és azok – éránt rendelt Büntetésekről; Azokról, mellyek az belső Rend-tartást illetik.”

Ezt a rendtartást az Eszterházyak és az Erdődyek is 1779-ben adták ki.¹⁴⁰

A folyamatban lévő úrbéri perek miatt 1771-ig eltartott a rendezés. Így az eljárást részletesen szabályozó 1770. évi utasítás előtt Zalában tulajdonképpen elvégezték a munkálatokat. Ezért volt szükség arra, hogy az 1770. évi utasítás alapján felülvizsgálják a rendezést, kijavítsák az úrbéri táblázatokat, az urbáriumokat.

1780-ban megismételték a tanúvallatást a kilenc pontból álló kérdőívre.¹⁴¹ (Mivel ezek bővebbek, mint a 13 évvel korábbiak, ezért az ezekre adott válaszokat közöljük a függelékben, hogy az előzőekkel össze lehessen vetni.)

Ugyanebben az évben aztán ismét tételesen, dűlők szerint összeírták a falu jobbágyságait, szántóikat, rétejeiket és hegyvámjukat. Ekkor összeírtak 14 örökös jobbágyot, 54 saját házában lakó örökös zsellért, és 9 más házában élő zsellért. Az 1759-es panaszos levélnek úgy tűnik lett folytatása, és a jobbágyok a vármegegyéhez fordultak, mert 1781-ben Torma József lenti tisztartó az alábbi levelet írta az alsólendvai uradalom inspektorához. (Csak a lényegét kiemelve.)

„*Tuboly Mihály főbíró úr 7-én kelt levelét vettem, amelyben 21-re a pákai bíróságba méltóztatott rendelni, hogy Ő Felségének kegyelmes rendelkezéséből az Ő hercegségének 1778. évben tized helyett beszedett kilencedet, a tized fölötti részt az Jobbágyoknak visszaadassam holott most vettem az uradalmi biztos parancsát, hogy az olyan irtás földek, amelyek után eddig is kelencedet szedtünek, most is természetben kilencedet vagy készpénzben fizettessem meg. Ezért kérem, hogy ez ügyben engem informáljon és utasítson.*” A levél kelt Nempthiben, 1781. október 25-én.¹⁴²

(Az 1780-ban készült úrbéres összeírás csupán néhány névben tér el az 1768-as hasonló összeírásban szereplő nevektől. A mindkét listán szereplők birtokai is szinte ugyanott találhatóak.)¹⁴³

A bucsuszentlászlói ferences szerzetesek a XVIII. század végéről, vagy a XIX. század elejéről felsorolás szerint a következő helyeket látogatták kérégetés céljából:

„*Páka felé Göcsejben: Söjtör, Pusztaszentlászló, Magyarod, Ederics, Szentpéterföldre, Lasztonya, Erdőhát, Szentadorján, Csehi, Kányavár, Dömeffölde, Páka, Csömödér, Kis-sziget, Bördőce, Iklód, Szombathely, Bárhely, Szentmihályfa, Hernyék, Karácsonyfa, Zebecke, Mikefa, Náprádfa, Gutorföldre, Tárnok, Ortaháza, Tófej, Túttös, Bak.*” 1774-ben Páka környékén Hiláron testvér folytatott mustszedést.¹⁴⁴

Az évek során tovább növekszik a lakosság. 1785-ben 591-en lakják Pákát. Az elveszített mezővárosi rang ellenére azért minden bizonnyal megmaradt a gazdasági vezető szerep mellett a kulturális is. Van temploma, iskolája. Az uradalmak is kedveznek a nagyobb falvak lakóinak. Az alsólendvai uradalom központi birtokigazgatási irataiból tudjuk 1791-ből, hogy Bánokszentgyörgyön és Pákán olyan zsellérek vannak, akik csupán 18 napot robotolnak, ami a Mária Terézia által megállapított 24 napnál kevesebb, és tizedet fizetnek. 4, 6, 8 igásmarhájuk is van, s 30–40 hold irtásföldjük. A kocsmáltatás joga Szent Györgytől Szent Mihályig a földesúré.

Tizenhétes Páka Vármegye!

R.F.

Állatostan folytatódunk. s. egyszer mind kéne lennie,
tecsint Szavassunkai a F. N. Vármegye eleiben tet,
jészenint, tudni illik: hogy vagyunk ezen N. Vármegyében
levo' Bakai névi helységünkben Co' Hercegsége kártae
valo' Embereket orvosháron, kik nagyon meg vagyunk tet,
helve, annyibul, hogy minden Ircsi földesitékél, kikből is,
tulalte kégyelma Hercegségünkört az Kélczeset az
Utbarium ké' adára után máj napigis in Karcusa ké' adjuk,
ellenben mégis a Kélczeset péris rajtuk minden Co'
tendóten emlézett Ircsi földesitékél meg vanik. Ellenben
Szegény helységünk határában jól kérvül vannak idly
pasztag földesiték, melyekéé evet elotte Ivon tudja mennyi
üidóttél nem szánomuk. s. annyival is inkább hannae
nem vehétték, s. tényleg azú: Kégyer nem is vanik. s.
N. Vármegye Kemellye, ugy máis Medgyesi Bakai ké' által
jól mérettek, est meg tudván az jobb, és érdemesebb Pák,
dák, túltalé ké' után mervén, s. panaszítái bé' tetek
hogy hárszatlan földesiték, isotte Comexyijánabul ké' vóltotte,
mi pédis Szegények, máj napigis tet helyeséink, s. adó,
Lunk Aron hárszatlan jól méret földesitékél, holott
hárs helyhez való' földesiték Orak egy ete hársis kincsen
Arva való' néve aláasatos kényörgeinkél teménte,
Dünk a F. N. Vármegye elött, hogy vón kérelmükéé
tekéncetbe venni, s. egyszer mind meg orvosoltá méltos,
tasókt, ezen kégyerjéent az Jóliger Mindenható
Istenhez kére tet kérvüktél minden napi kényörge,
sintkéé be nyujtani el nem mulatjuk, s. marádukt

A Felső N. Vármegyének

Aláasatos Szegény helysi
a mint ké' ké' meg vagyunk
nevési P. L. J. Bakai.
P. 22

15. Pákai jobbágyok panaszos levele

Conscripção de Baxia da Possessionis Paká

Nomina
 &
 Cognomina

Capitulos
 Fimbraria
 n. 11
 1770
 1771
 1772
 1773
 1774
 1775
 1776
 1777
 1778
 1779
 1780

Capitulos
 Fimbraria
 n. 11
 1770
 1771
 1772
 1773
 1774
 1775
 1776
 1777
 1778
 1779
 1780

Capitulos
 Fimbraria
 n. 11
 1770
 1771
 1772
 1773
 1774
 1775
 1776
 1777
 1778
 1779
 1780

Capitulos
 Fimbraria
 n. 11
 1770
 1771
 1772
 1773
 1774
 1775
 1776
 1777
 1778
 1779
 1780

Capitulos
 Fimbraria
 n. 11
 1770
 1771
 1772
 1773
 1774
 1775
 1776
 1777
 1778
 1779
 1780

Capitulos
 Fimbraria
 n. 11
 1770
 1771
 1772
 1773
 1774
 1775
 1776
 1777
 1778
 1779
 1780

Jobágybirtokok

1 ^o D. João Gonçalves	4.506			
Telheas	1362			
Folha Telheas		1018		
Capitulos Paragol		511		
Folha Fidejussões		438		
Folha Fidejussões		422		
Folha Fidejussões		670		
Folha Fidejussões		1204		
Folha Fidejussões		638		
Folha Fidejussões		646		
Folha Fidejussões		214		
Folha Fidejussões		513		
Folha Fidejussões				4
Folha Fidejussões				4
2 ^o D. Maria Fimbraria	4.585			
Telheas	1257			
Folha Telheas		2929		
Capitulos Paragol		150		
Folha Fidejussões		140		
Folha Fidejussões		1022		
Folha Fidejussões		665		
Folha Fidejussões		1281		
Folha Fidejussões		2768		
Folha Fidejussões		1054		
Folha Fidejussões		1068		
Folha Fidejussões		214		
Folha Fidejussões		827		
Folha Fidejussões				12
Folha Fidejussões				12
3 ^o D. João Fimbraria	4.640			
Folha Fidejussões	1004			
Folha Fidejussões		4955		
Capitulos Paragol		2956		
Folha Fidejussões		1072		
Folha Fidejussões		1824		
Folha Fidejussões		1138		
Folha Fidejussões		551		
Folha Fidejussões		1570		
Folha Fidejussões		1728		
Folha Fidejussões		1644		
Folha Fidejussões		11922		1955

16. Jobbágybirtokok összeírása Pákán (1780)

1793-ban 608 lakosa van a falunak, ebből 599 katolikus és 9 zsidó.¹⁴⁵

1801-ben 101 család él a faluban, a lakosság lélekszáma 624. 1802-ben ez a szám 666 főre nő. Ebből a katolikusok száma 557, a zsidóké 9.¹⁴⁶

1805-ben – a Zala Megyei Levéltárban található összeírás szerint, amely a nem nemes népességet írta össze – 81 házban 101 család él, a lakosság összlétszáma 624 fő.¹⁴⁷

A napóleoni háborúk nem csak a gazdaság fellendítése terén jelentettek előrelépést, hanem általuk megindult egy katonai szempontból rendkívül fontos munka, a hadsereg számára szükséges felvonulási útvonalak feltérképezése, felmérése. A felméréseket osztrák hadmérnökök végezték 1810–12 közt. Ezekben leírták az utak nyomvonalát, állapotát, ezáltal nagyon sok fontos és érdekes adat maradt a ma helytörténeti kutatással foglalkozóra. A leírásokból természetesen csak a bennünket érdeklő részletet emeltük ki: „*A következő a 10. út ugyancsak összekötő út volt Zala megyében. Országútként említi, amely Dobriból Lendván és Letenyén át halad Tárnok felé. A rövid iránymegjelölést hosszabb magyarázat egészíti ki. Az út Dobriból a Lendva–Letenye, a Mura mellett haladó főútból ágazik ki és Kis lakos, Tormaföldje érintésével Szécsi-Sziget mezővárosba vezet, ahonnan egy kőből készült kőpárta és egy téglavető között, egy magaslaton át halad Páka falu felé. Innen Ortaházára vezet tovább. Ezt a távolságot 5–6 óra alatt megtehetőnek írja. (Lovasságnak 4 ½–5 ¼, szekereknek 6–7 óra menetelési időt jegyzett fel.)*

Ez az út Gutorföld, Kozmadombja falvakon halad át és ér el Tárnokra, majd a már előbb leírt úton: Vakobyán át halad Bakra. A menetidő 6–7 óra, lovasoknak 5 ½–6, szekerekkel 8–9 ½ óra alatt tehető meg,

A megjegyzés rovatban feljegyzett részletes ismertetés országútnak jelöli meg ezt az utat, amely Dobriból indul. A Muraközéből érkezik: Dekanoveczből Kis Csernecen és Szent Királyon át áthaladva Baknál torkollik bele a Kanizsa-Zalaegerszeg postaútba. Mindig jó állapotban tartják és mivel természetes talajon halad, jól használható.

Dobritól Szécsi Szigetig a természetes alaptalajt murvázták, kavicssal erősítették meg, az oldalárok is elég széles és jó. A út síkságon és – részben – hegyoldalakon vezet, több névtelen patak és közepesen jó fahíd van ezeken az utakon.

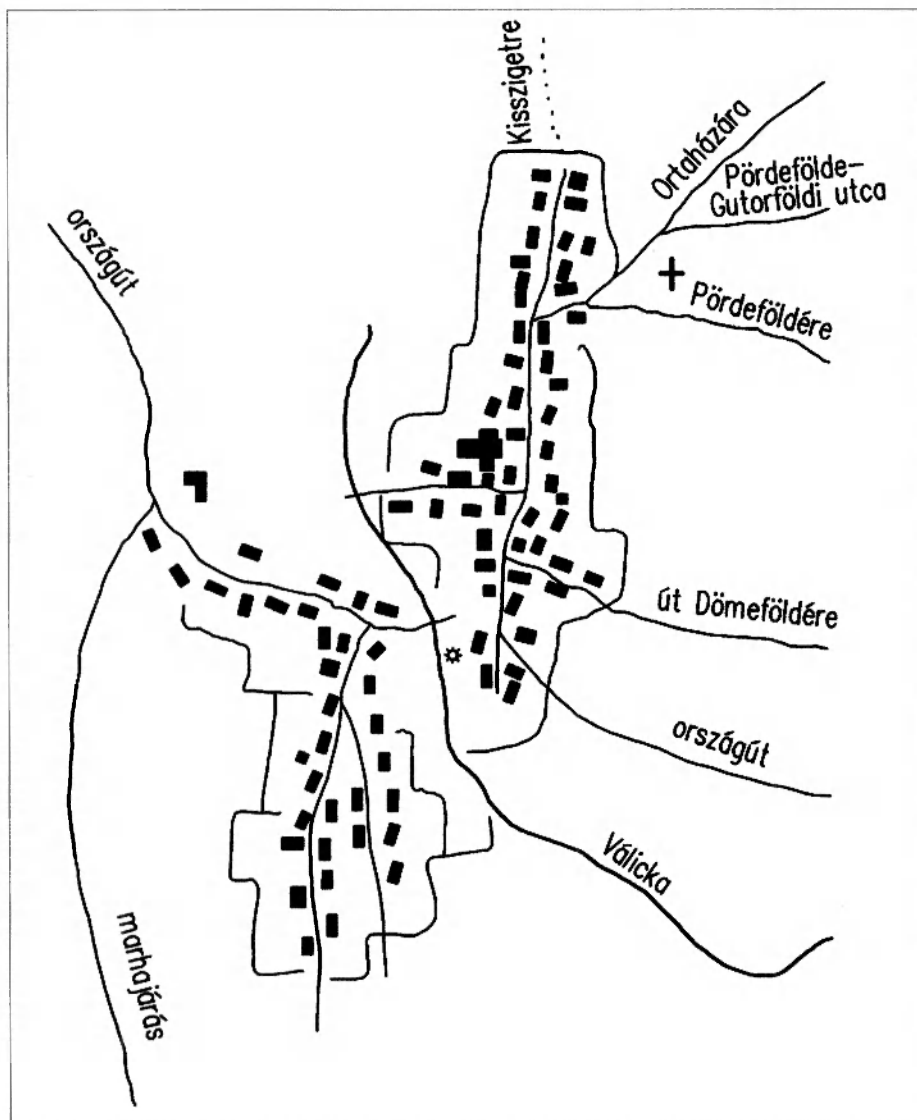
Szécsi Szigettől rövid szakasz vezet a Kerkán álló malomhoz – jegyzi fel a mérnök – amelynek agyagos a talaja, de innen homokos talajú rész következik. Az első szakasz nedves időben nehezen, a másik könnyen utazható. Pákáig síkságon halad át az út, ezen a helységeken patak folyik át, amelyen jó és széles fahíd áll. Az átjárás széles és jó.

A továbbiakban agyagos és homokos talajok váltakoznak Ortaházáig, majd onnan Gutorföldéig síkságon, végül mélyúton haladva van egy 500 lépésnyi szakasz, amely kocsival – különösen esős időben – nagyon nehezen lehet haladni. Kozmadombjától Tárnokig az út magasba vezet, agyagos talajú és egészen jó.”

Leírják az út mellett található településeket is. Ezekből szintén csak a bennünket érdeklőket írjuk le:

1785-ben Páka Eszterházy Miklós herceg és az Erdődy-család községe volt. Vályi

munkájában: „Páka magyar falu, katolikus lakosokkal. Zalaegerszegtől 3 mérföldnyire fekszik. Erdeje csekély, szőleje termékeny, legelője tágas, földje középszerű, második osztálybeli.” A postalexikon néhány évvel későbbi felvétele jól egészíti ki az eddigi adatokat. Pákát a zalaegerszegi járásban tünteti fel: „(...) saját plébániája van, a Cserta és Valiczka összefolyásánál fekszik, 2 órányira Alsó-Lendvától.”

17. A falu alaprajza az I. katonai felmérés alapján

A hadmérnök táblázatában Páka 87 házzal és 52 istállóval szerepel. 900 férfit és 150 lovat lehetett oda beszállásolni, a mérnök szerint. Az állatállomány 96 ló, 120 igavonó és 600 juh, melyek nyilván az uradalom birtokában voltak. A mérnök megjegyzése szerint ebben a faluban uradalmi intézőség is volt. (...) 1828-ban Páka faluban feljegyezték a róm. katolikus templomot, továbbá 82 házat és 609 katolikus lakost.¹⁴⁸

1819-ben, Szapáry Péter halála után a két pákai földbirtokos család szükségességét látta, hogy birtokaik határát hivatalosan újra megerősítsék. A következőkben leírt határjárás az 1763-as határjárástól nem tér el, ezért csupán egy részét közöljük, amelyből olyan adatokat ismerünk meg, amelyekről eddig nem volt konkrét tudásunk:

Zala megyei officialisok által végzett határjárásról és határjelek kitűzéséről jegyzőkönyv készült. Kelt Zala-Egerszegen, 1819. jan. 28-án.)

Az officialisok helyszíni eljárások célját abban jelölik meg, hogy Páka és Csömödér helységek (falvak) és a Hóttói puszta compossessorai: hg. Eszterházy Miklós és gr. Erdődy György felkérésére a fenti helységek határait kell kitűzniük és elválasztani ezeknek határát gr. Szapáry Péter özvegye által bírt Szécsi Szigethi urad. tartozó: „Iszkónaki, Csokmai és Petróczi Pusztáktul.” – Majd felsorolják a nagyszámú jelenlévő (határbirtokosok megbízottai, tanúként odahívott tekintélyesebb jobbágyok, stb.) végül a 35 helyen letűzött, ill. kijelölt határjeleket sorolják fel igen részletesen. Lehetőségeink azonban csak néhány jellemző adat feljegyzésére adnak módot.

„Ell kezdettük a Határozást azon helyen, ahol Eszterházy eő Herczegségéhez magányosan tartozandó Olaszlakosi Puszta Napnyugatrul, keletrül Hóttói ugyen eő Herczegségének és Groff Erdődy György urnak – közös birtokában lévő Puszta, Északrul pedig és részerént /!/ Nyári Napnyugotrul fekvő Szécsi Szigethi Uradalomhoz való Iszkónaki Puszta öszve ütököznek, á hol mint lőhelyen ezen három Pusztáknak különböztetésére az ő fekvésekhez képest három halmok föl hanyottatván, és itteni Olaszlakosi Puszta Napnyugatrul ell maradván és Északrul Iszkónaki Erdő és délrül Hóttói Szántó Földek között Napkeletnek tartván, Iszkónaki Földön 2 ik határhalmot helyeztek el. 18. és 19. határjel

„Innénd a Csokmai Csárdá-ból Északnak tartván, Szécsi Szigetbiül vezető Székér utat által háguván Csokmai Pusztabeli Réteknek kertőlésén belüll 11 ölnyire Szécsi Szigethi Uradalmi vadászati Tílalom Fánakkellékén 18 ik, Azon Északi menetelben, a Gyepülés lévén Pákai és Csokmai Földek között a valóságos Különböztető Jel a gyepülésen kívül 73 ölnyire Pákoi földön 19 ik határjelet helyezték el.”

A 30. határjel: „Ennek helyétül is (ti. a csömödéri oldalon felállított 29 határjeltől) Nyári Napnyugatnak menvén, azután pedig Téli Napnyugatnak fordulván, és a régi Viz Folyást Különböztető Határ Jelnek tartván, Lentibiül Pákára vezető Uthoz, s azon lévő Hidhoz érkezéssel, ezen utnak Napkeleti oldalánál Csokmai részen 187 ölnyire 30 ik (határjelet helyezték el), itten Csokmai Pusztának, határa délrül ell maradván, Szécsi Szigethi Uradalomhoz tartozandó Petróczi Puszta pedig Csömödéri Földel megütközvén.¹⁴⁹

1819-re némileg csökkent a lakosság létszáma: 3 családdal és 18 fővel. Viszont megtudjuk, hogy a 98 család 77 házban lakik. Ez azt jelenti, hogy négyvel csökkent a falubeli házak száma. Ennek okát nem ismerjük. (Talán az 1815. évi országos kolerajárvány áldozata volt a 3 család. Elképzelhető, hogy a fertőzött házakat felgyújtották.)

A házak számának csökkenése ismeretlen okból folytatódik, míg a lélekszám emelkedik. Ami azt jelenti, hogy az ország több vidékét is sújtó járványok elkerülték környékünket. 1828-ban már csak 71 házban lakik a 671 fő. Gazdálkodásukat a két egyenlő nyomású vetésforgó jellemzi. Búzát, rozstot, zabot és zabbal vegyesen kukoricát vetnek. A rétek egyszer kaszálhatók. Az uradalomnak kilenchedet és tizedet fizetnek. A szőlők után tizedet és hegyvámot kell szolgáltatni. Ekkor már csak három kézműves él a faluban. 1 kovács és két mészáros. Valamennyien egész évben dolgoznak. A földek minősége miatt inkább állattartással foglalkoznak.

1832-ben ezt írják a faluról: földje közepeszerű. Sok lovat és marhát nevelnek. Két csárda van a faluban, fából.

Az 1828-as összeírásból aztán megtudjuk, hogy ez a sok ló és marha pontosan mennyi.¹⁵⁰

Igás ökör:	14
Anyatehén:	25
3 évnél öregebb tehén:	3
2 évnél öregebb tinó:	14
Összesen	56
3 évnél öregebb lovak:	43
1 éves sertések:	25

A falu bevételi forrásairól is szó esik ebben az összeírásban, imígyen: A szőlők után tizedet és hegyvámot kell szolgáltatni. 1 pozsonyi mérő kapacitású terület 5 kapást igényel, az egész szőlőterület tehát 295 kapásnyi. A várható terméshez 442 ½ urna bor, pénzértékben 811 pengőforint 15 krajcár, tiszta haszonnak marad 437 pengő forint 35 kr., az adó pedig az 59 pozsonyi mérő kapacitású terület után 35 forint 24 pengő krajcár. A terület fekvése egynegyed részben sík, háromnegyedében dombos, talaja egyharmadban homokos, kétharmadban agyagos. A vizek a szántókon és réteken nem csekély károkat okoznak.

A féléves korcsmajog 8 pengő forint tiszta hasznot hajt a közületnek.¹⁵¹

További két összeírásunk is van ebből az évből. Egyik országos összeírás címmel, a másik a nem nemes népesség összeírása katonai célra.¹⁵²

Az 1828-as év elemi csapásoktól sem volt mentes. Júliusban a jégverés szinte teljesen megsemmisítette a termést Pákán és környékén. Legsúlyosabban Kányavárt és Kámaházát érte, ahol egyszerűen megbecsülni sem tudták a károkat. A ránk maradt kárösszeírásból látható a helyzet súlyossága. (A függelékben közöljük.)¹⁵³

Páka és Dömsz

Az évi háborúval, melyet a fegy. 1828. évi törvény fe-
 rőltet, az évi alatt az alábbi megnevezésű adókat,
 azok okos. 2. t. a. t. o. t. t.

Pákai helységbeliek névei	kez. kézz ny. pénz	kez. kézz ny. pénz	kez. kézz ny. pénz		
Beere János	20	80	Bedik Balazs	10	40
Győr József	12	46	Horvát János	25	90
Bedik Antal	14	48	Luxer János	10	40
Elcsényi Ferenc	20	80	Szék János	0	21
János	12	46	Szék János	28	80
Beké Ferenc	25	90	Szék János	15	52
Beké Ferenc	20	80	Városh. János	2	8
Mate József	16	70	Beké János	15	52
Németh János	20	80	Thadé János	8	32
Bedik János	16	70	Bocskó János	10	40
Beké János	16	70	Beké János	15	52
Beké János	12	46	Beké János	10	40
László János	11	42	Dants János	5	20
Beké János	10	40	Győr János	2	8

18. Az 1828. évi jégverés kárvallottjai összeírásának részlete

A háborút követő dekonjunktúra ellenére – amely főleg a mezőgazdaságot érintette – folytatódik a fejlődés. Némileg kényszer hatására, de kialakul egy erdőfelhasználó ipar: hamuzsírforrás, üveggyártás, szénégetés stb., ami a török hódoltság korában elpusztult falvak, mezőgazdasági kultúrák helyén felnőtt erdők fáját hasznosította. Ezeknek a termékeknek a szállítására pedig utakra volt szükség. A földesúri hatalom megerősödése révén, a gyarapodó lakosság eltartására kevés lett a megművelhető terület, ezért a falvak lakói többször kérték a vármegei szerveket a folyóvizek szabályozására, hogy azok áradásait elkerülve, szántókhoz, rétekhez jussanak. Ezek hatására 1830 körül elkezdődött egy mérnöki előkészítő munka a vizek és utak felmérésére. A Kerka leírása során a Válickát is leírják, Páka néven. (Erre a malmoknál még visszatérünk.) Itt most az utak leírásából idézünk 1831-ből:

„Nemphy Kereskedő Ut.

Bánok Szt Györgyen áttol Eszteregnyeig

Ezen Kereskedésbéli Ut Lenthé vagy is Nemphy Mező Városon alól válik el két felé – melynek egyik ága – Nemphy Szombathely felé – Csömödéri – és Bördötzei határokon keresztül – Pákának nap kelet fele, – onnénd pedig délnek fordulván, mégyen Dömföldnek – Kányavárnak, – Kámánházi Pustán keresztül Várföldi helységnek, – Bánok-Szt-Györgyre, – a hol is Z. Egerszegről Muraközben vezető Commercialis Uton keresztül

mégyn, Oltártznak–Eszteregnyének–Sormás felé, – és itt, Kanizsáról – Regede felé menő Nagy Kereskedő Utal össze kapcsolódik. – Ezen a Kereskedő Uton viszik leg inkább a gabonát, bort- és hordó-dongákat – részént Stájer- és részént Tót Vidékekre.”

Nagy erénye e leírásnak, hogy az utat követve valamennyi érintett településről közöl adatokat. Pákáról és Dömeföldéről az alábbiakat:

„Páka. – Ezen helységnek az egyik Földes Ura a N. M. Herczegh Eszterházy – a másik pedig a N. M. Gróf Erdődy György; – Lakosi magyarok – Rom. Kath. éa Urbarialis Jobbagyok, – derek Templom, és Oskola-ház vagyon – Plébánus és a fellebb tisztelt Grófnak Számtartója is lakik itt; – Két csárda forma – fából épült Vendégfogadók is vannak benne; Lakosok száma 645 Keresztény – R Kath. és 7 zsidó.; – A mezzeje közép szerü, az alja napnyugotnak homokos, – keletnek emeletes, és agyagos, – rétye jó, de az árviz gyakran meg szokta futni; – Lovakat és szarvas márhákat a legelőnek tágosságához képest sokat nevelnek; – Termesztenek mindenféle őszi és tavaszi zoszágot; – Szőlő hegyek nagy, és szorgalmasan munkálják; – A terméseket többnyire T. N. Vass Vrgyében helyzetett Tóth-ság vidékbéli, és Stájer Országi Kereskedők veszik meg.

Dömefölde. – Ezen helységet is, szint úgy mint Pákát, és Csömödért birja az Herczegh Eszterházy, és Gróf Erdődy György Eő Exc., – Lakosi Magyarok és Pákai Fárahoz tartozandók, – mezzeje és rétye jó, lovakat és szarvas marhákat nevelnek – a lakosok száma 232 személyből áll, – R. Kath. – Jó szőlő-hegye van, melynek mévelését a mezzeji gazdaságnál jobban üzik.”¹⁵⁴

1842-ben a szécsiszigeti határhoz tartozó Újhegyi, Csokmai és Karicsai szőlőhegyi birtokosok – akik mint tudjuk főleg csömödériek, kisszigetiek és pákaiak voltak – azzal a kéréssel fordultak a vármegyéhez, hogy: „... mivel ezen szőlő hegyektől járandó tizedet jelenleg ngos Andrásy Károby ur neje bírja a T. Zágrábi káptalantól haszonbérbe ki a 3^{4ik} határba Szécsiszigetben kívánja vitetni és járandó tizedet a’ 1836 é 7. törvényczikk értelmében ez alól felmentetni méltóztassék.”

A vármegye utasítja Kozáry László alszolgabíróat az ügy kivizsgálására.¹⁵⁵ Az alszolgabíró 1843. november 7-én tesz jelentést az ügyről és a tett intézkedésről: „..., hogy a panaszolkodó szöllő birtokosok a földes Urakat illető hegyvámot a határban lévő uradalmi pinczébe összehordani tartozzanak, itten is tudomásul vétetvén, az Uradalomnak így e szándéka: hogy a kérdéseket a törvény utján fogja elhatározatni, mivel a törvény utján kereskedni Léven mindenkinek szabadságában volna, azért az e tárgy feletti pereskedés az uradalommal szabadon fenn hagyatik.”¹⁵⁶

1843. augusztus 31-én tárgyalta a megyei közgyűlés a pákai, csömödéri és kisszigeti lakosok kérelmét, hogy a bördőczei és iklódi határban a Cserta patakot tisztíttassa ki a megye, nehogy legelőiken és rétjeiken az áradás kárt tegyen. A közgyűlés határozata: „Miatán a’ Cserta vize árkanak megnyittása és tisztogatás 2od Al Ispán Urnak, mint ezen vizek szabályozására kirendelt választmány Elnökének a’ folyamodásra vezetett hátirati jelentése szerént a’ Kerka vizének szabályozása előtt célszerűen eszközölhető nem volna; ahoz kívántató tervezésnek és előleges kéz munkálatoknak tellyesítése pedig Tóth Antal Fő Mérnök Urra bizva lévén azokat meg nem tellyesítette; azért a’ végzés kiadásával kiküldött Fő Mérnök Urra bízatik... hogy a’ kívánható szük-

séges tervezést és előleges munkálatokat elkészítetvén jelentését bemutassa; a' kérelem Levél annak idejében tárgyalatás végett Csillagh Lajos Al Ispán Urnak kiadattván.”¹⁵⁷

A korábban idézett vízi leírásban, 1830-ban a következőket írták a Kerkáról: „... ágya, minthogy rendetlen tekervényes, iszapos, és dült fákkal téltyes lévén, még is a rajta lévő, 's egymást követő malmok is a vizet az ő rendes folyásában annyira felfogják, hogy majd minden nagyobb eső után a kerüllye fekvő vidékre kicsapna, s ez ottal több tetemes károkat, a emlette fekvő Birtokosok[na]k szülne ...”¹⁵⁸ Mérnöki szempontból logikus volt a vizek szabályozásának sorrendje, de ez a Cserta árvizei által sújtott falvak lakóit nem nyugtatta meg. Három év múltán ismét napirendre került a panasz, csak most a három korábbi falu mellé az ortaháziak is felsorakoztak. Megismélték korábbi panaszait és a vármegye intézkedését kérik. A megye válasza a következő: „Minthogy a Cserta vize szabályozására már a megye előbbi végzéséhez képest Csillagh Lajos 2od alispány ur kiküldve volna, azért a Kérelem levél másod alispán Urnak a' végre fog kiadatni: hogy az illető Uradalmakat a' mennyire érdekelve volnának a' szabályozást megelőzni kellő vízi méréseket tulajdon mérnökeik által minél előbb leendő tellyesséttésre felszólíttatván a' Megyének ez érdembeni végzéseit kiküldött tagtársainak hozzá járulásával foganatosítsa, és az eredményről Jelentését a' N. Vmgynek bemutassa.”¹⁵⁹

Közben, 1846. március 2-i ülésén tárgyalta a közgyűlés a tormaföldi, iklódi, karicsai, csokmai és újhegyi szőlőbirtokosok panaszát, mely szerint az előző évi szüret megkezdése miatt az uraság (Andrássy) 4 Ft büntetést szabott ki rájuk. Kérik, hogy a megye a büntetést annak törvénytelenége miatt törölje el. A testület salamoni döntést hozott.

„Miután Kozáry László al szolga Biró Urnak ezen Kérelem levélre vezetett hátírásából az tetszeni ki: hogy a' a folymodók a' panaszolat büntetésben Uri Széki Itélet által marasztottak meg 's a' fellebb vitel nékiek biztosan kívül vagyon megengedve, azért azon alsz. Biró ur a' Kérelem levél kiadása mellett oda utaséttatik: hogy azon itéletet végrehajtatván a' tellyesítés után a' pert bővebb megvizsgálás végett a' Törvény székre mutassa.”¹⁶⁰

Ekkor még ki gondolta volna, hogy az úriszéket két év múlva elsöpri a történelem sokszor emlegetett vihara.

Jobbágyfelszabadítástól a századfordulóig (1848–1900)

Az 1848. március 18-án az országgyűlés által elfogadott „az úrbér és azt pótló szerződések alapján eddig gyakorlatban volt szolgálatok (robot), dézsma és pénzbeli fizetések megszüntetéséről” szóló törvénnyel a magyarországi parasztság történetének egyik nagy sorsfordulójához érkezett. A jobbágyfelszabadítás nem csak a földesurakat, hanem a Szent István óta a jobbágyok terményeiből tizedet szedő egyházat is mélyen érintette.

A forradalmi mozgolódás és a törvény híre Pákára és környékére is elért. Mivel az összeülő népképviselői országgyűlés nem hozott törvényt az irtásföldről – folytatódtak a parasztmegmozdulások a megyében. A falu lakói, a környezetükben, ugyancsak Eszterházy tulajdonban lévő falvakkal: Ortaháza, Zebecke, Kisziget, Csömödér, Várfölde, Bánokszentgyörgy, Döme-földe, Oltárc és Tolmács lakóival együtt a törvényben meghatározottaknál is tovább mentek, megtagadták az irtásföldjeik után járó tized- és hegyvám megfizetését.¹⁶¹

Augusztusban az említett falvak elöljáróit Csányi László kormánybiztos maga elé rendelte és utasította őket, hogy az irtásföldeken termelt gabona mennyiségét – mivel azt már minden összeírás nélkül hazahordták – a szolgabíró előtt vallják be, és a járandóságot az uradalomnak adják meg. 1849. március 1-jéig azonban ezt csak a bánokszentgyörgyiek és a várföldiek teljesítették, a többiek egyenesen kijelentették az uradalmi tiszteknek, hogy az irtások után nem fizetnek. 1849. május végén még nincs rendezve a kérdés és a szolgabíró felvetette, hogy az uradalmat követelésével nem kellene-e a rendes polgári peres útra utasítani.¹⁶²

Közben a politikai helyzet úgy alakult, hogy látni lehetett a harc elkerülhetetlenségét. Ez szeptemberben Jellasic betörésével be is következett. Ellene a harcot a nemzetőr zászlóalj próbálták felvenni. Zala azonnal hadszíntérre változott. Az 1848 szeptemberében szervezett „első zalai önkéntes nemzetőri zászlóalj” október végén – már túl a pákozdi győzelmen, a honvédség megalakulásán – kapta a 47. honvédszászlóalj nevet, és mind legénysége, mind tisztikara szinte kizárólag zalaiakból állt. E nemzetőr zászlóalj 1848. szeptember 11-én, a muraszerdahelyi híd felgyújtása után, visszavonulása során Páka mellett, a csokmai csárda szomszédságában töltött egy éjszakát.

Erről így írt a szemtanú, Dervarics Kálmán, a nemzetőr zászlóalj hadnagya:

„(...) Ezen mozgó nemzetőrség zászlóalja Mura-Szerdahelynek átellenében a Mura balpartján táborozott akkor, s mint a Mura hidja felgyújtott, a mozgó nemzetőrség, melben én is mint főhadnagy működtem a N.-Kanizsáról vett parancs folytán szintén visszavonult.

Az első falu melybe értünk: Petesháza volt, közel a Murához, ezen faluban volt szállásolva a Miklós és Sándor huszárezred egy-egy százada, ezek itt hozzánk csatlakoztak visszavonulásunk fedezetül.

Ekkor még nem tudtuk, hogy hol állapotunk meg s nem-e az ellenségre visznek min-

ket, hja! ilyen a mozgósítás! az embert viszik cél nélkül, a katona eszköz a hatalom kezében, melynek minden parancsát vakon teljesíteni köteles. Késő este volt, midőn Páka faluhoz értünk s itt is a mi századunk huzta a rövidet, mert a csokmai csárdán innét eső parlag volt kijelölve éjjeli tanyául a mi századunk számára.

Ezen parlag négyszögű volt, északról az országút, mely Pákára vezetett, keletről a csokmai csárda s azon túl Páka falu, délről a pákai szőlőhegy, s nyugatról tölgy-erdő határolta, én tehát ezen erdő szélére rendeltem egyik podgyász-szekeret s ponyvából sátorot csináltattam melléje s ebbe vonultam én és kapitányom, aztán az egyik őrmestert beküldtük Pákára, hogy nekünk minden áron húst és bort hozzon, mert reggel óta még nem ettünk, – mintegy fél óra múlva vissza is érkezett küldönczünk, azonban csak bort hozott, ennivalót semmi árért sem kaphatott már. Se baj! ez is jobb volt a semminél. Vörös őrmesterünk profunttal is ellátott bennünket s erre oly nagyot ihatott az ember, hogy szinte lobyogott a gyomrában. A mint én a sátorunk előtt égő őrüzet elmerengve néztem, gondolataimban édes atyámmal, nővéreimmel és kedvesemmel társalogni véltem, – egyszerre borzasztó vihar keletkezett, sötét lett az éj, s dacára, hogy már szeptember 11-ike volt, borzasztó égzengés mellett a villám is cikázva hasította a levegőt, aztán nagy cseppekben kezdett alá hullni az őszi eső, koronként záporosóvé átváltozva s mi kénytelenek voltunk a sátorból a podgyász szekér alá bujni, nehogy bőrig átázzunk. – Volt lótás-futás a táborban, mindenki menekülni igyekezett az eső elől, s az előbb oly népes, oly zajos parlag most egyszerre néptelen, üres lett, csupán csak itt-ott felállított szekér állt, védve azon néhány embert, a kik az eső elől alája bujtak.

Még alig kezdett kissé hajnalodni, már verette őrnagyunk az összehívót, a dobok oly tömpán reczegetek az eső miatt, a mely még akkor is hullt rájuk s mintegy negyed óra után végre megindulhatánk.

Szeptember 12-én Pákán keresztül masiroztunk Döme föld falu felé, ezen innét azonban egyszerre balra kanyarodtunk s azon irányban folytattuk utunkat Gutorföldre.¹⁶³ A nemzetőrök Gutorföldről Söjtör–Hahót–Pötréte–Felsőrajk–Pácsa–Dióskál–Zalavár útvonalon Szentgyörgyvárra vonultak. Itt engedték őket haza szeptember 15-én.¹⁶⁴

Dervarics leírásából pontosan meghatározható táborozásuk helye. Ez a mai Tánicsics, Hegyalja, Ady és Béke utcák által határolt terület volt.

A mai olvasó számára talán érthetetlen, hogy miért Döme földre felé indultak, ha Gutorföldre akartak menni. Ehhez tudni kell – erre a településszerkezetről még alaposabban kitérünk –, hogy az országút akkor még nem a mai helyén vezetett, hanem Döme földre felől, a „Kishíd” helyén álló hídon át Lászlóházán keresztül a mai Béke és Petőfi utcák csatlakozásáig. Innen a mai nyomvonalon ment tovább. A csapat a döme földi temetőnél ma is meglévő, a Kásakereszthez vezető dűlő úton kerülte ki a falut.

A falu ekkor 84 házból állt, 118 család élt itt 685 fővel. Tisztviselő és *honoratior* 6, polgár és kézműves 12 élt a faluban.

A pákozdi csata után bizonyossá vált, hogy komoly háborúra kell felkészülni, amihez fegyelmezett, jól kiképzett hadseregre van szüksége az országnak. Míg korábban a császári hadseregből átállt csapatok mellett csak önkéntesekből

szervezett nemzetőrség volt, a kormány elrendelte a sorozást, a létszám feltöltésére. 1848 novemberében került sor az első, sorozás alapján történő honvéd-újoncozásra Zalában. Az összlakosság számához mért újonc kiállítására köteleztek minden települést.¹⁶⁵ Pákáról 24, Dömeföldéről 10 fiatalot soroztak honvédeknek. Ezen pákaiak és dömeföldiek nevét és adatait az újoncozási jegyzőkönyvek alapján készült: „A szabadságharc zalai honvédei 1848–1849”, és Novák Mihály: „Zalavármegye az 1848–49. évi szabadságharcban” című műből ismerjük.¹⁶⁶ Méltán megérdemlik, hogy név szerinti megemlékezésükkel tisztelegjünk emlékük előtt:

Dömefölde:

<i>Bocskor János</i>	20 éves, földműves	
<i>Borsos György</i>		
<i>Dancs Lajos</i>	földműves,	közvitéz, 56. honvéd zászlóalj
<i>Doma István</i>	20 éves, földműves	
<i>Fehér Ferenc</i>	földműves,	közvitéz, 39. gyalogezred
<i>Gál Tibor</i>	21 éves, földműves	
<i>Gosztola József</i>	19 éves, földműves,	közvitéz, 39. gyalogezred
<i>Hermán Pál</i>	21 éves, földműves,	közvitéz, 56. honvéd zászlóalj
<i>Héder Ferenc</i>		
<i>Márkus József</i>		

Páka:

<i>Ambrus János</i>	földműves,	közvitéz, 13. honvéd zászlóalj
<i>Bedők István</i>		
<i>Beky György</i>		
<i>Dávid Ádám</i>	földműves,	közvitéz, 56. honvéd zászlóalj
<i>Dombai György</i>		
<i>Farkas Ferenc</i>	21 éves, földműves,	közvitéz, 56. honvéd zászlóalj
<i>Góth Gábor</i>	gazdatiszt,	hadnagy, 45. honvéd zászlóalj
<i>Gyolcs József</i>	19 éves, földműves	
<i>Horváth Ádám I.</i>	29 éves, földműves	
<i>Horváth Ádám II.</i>	21 éves, földműves,	47. honvéd zászlóalj
<i>Horváth György</i>	21 éves, földműves,	közvitéz, 56. honvéd zászlóalj
<i>Horváth Pál</i>	20 éves, földműves	
<i>Hóbor József</i>	19 éves, földműves (szül.: Dömefölde)	
<i>Jobbágy Ferenc</i>	22 éves, földműves,	közvitéz
<i>Kis-Bedők István</i>	20 éves, földműves,	közvitéz, 56. honvéd zászlóalj
<i>Kocsis Ferenc</i>		
<i>Kovács József</i>		

Lukács József	23 éves, földműves,	közvitéz, 39. gyalogezred
Lukács Pál	22 éves, földműves,	közvitéz
Németh Imre		
Stóber József		
Szabó István		

A szabadságharc elbukott, következett a megtorlás, és a konszolidálódásra törekvés időszaka. Erre vonatkozóan is van a falura vonatkozó iratunk:

„Alul irtak hitelesen bizonyítva meg esmérjük, hogy Méltóságos Báró Nernhard tábornok, Császári Királyi Kerületi Parancsnok Ur által, ezen Zala Megyében felállítottott rögtön ítélő Törvény helységünk lakosai előtt, illető vidékbeli Kozáry László szolga bíró, és segéd eskütt társa Prozsás Mihály Urak mái alul irt napon kihirdették, és egy példánt Templom, vagy Korcsma ajtajára leendő felfüggesztés végett által is adtak. Kelt Pákán October hó 26 dikán 849.

Lukács Péter X pákai helység bírāja
 Bitsák Joseff esküt
 Gyócs József X esküt
 Bek József X esküt
 Horváth János X esküt
 Bicsák László X esküt
 Bek Pál X esküt

P.H.

(Tóth József pecsétje)

Előttem 's általam Tóth József helység hites jegyzője.”

Alul irtak hitelesen bizonyítva meg esmérjük, hogy Méltóságos Báró Nernhard tábornok, Császári Királyi Kerületi Parancsnok Ur által, ezen Zala Megyében felállítottott rögtön ítélő Törvény helységünk lakosai előtt, illető vidékbeli Kozáry László szolga bíró, és segéd eskütt társa Prozsás Mihály Urak mái alul irt napon kihirdették, és egy példánt Templom, vagy Korcsma ajtajára leendő felfüggesztés végett által is adtak. Kelt Pákán October hó 26 dikán 849.

*Lukács Péter X pákai helység bírja.
 Bitsák Joseff esküt
 Gyócs József X esküt.
 Bek József X esküt.
 Horváth János X esküt
 Bicsák László X esküt
 Bek Pál X esküt*

Előttem, 's általam Tóth József helység hites jegyzője.

19. A statáriális bíróságról szóló 1849. évi rendelet

Van még egy emlékünk 1848–49-ről. Ezt Legáth Gábor akkori pákai plébános vetette papírra 1849. szeptember estéjén. Feljegyzése azért is említésre méltó, mert az anyakönyvbe írta magyarul, akkor, amikor még friss volt a szabadságharc emléke és ezt az emléket igyekeztek tüzzel-vassal irtani. Sorait természetesen elfogultan írta, hisz a szabadság lelkes híve, bár a fegyveres harcot – tán hitvátságánál fogva – ellenzi.

„Emlékül! – Ma az Atya, Fiu és Szentlélek Istennek nevében és kegyelme után bevégeztünk egy eseményekkel dus, és a' magyarnak elfelejthetetlen esztendő. – Ugyanis nem elégedvén meg a magyar 800-os alkotmányával függetlenséget és szabadságot óhajtott, és a mit ez idő lassan megorvosolt volna, ezt bé nem várva fegyverrel erőlködött idő előtt ki vívni; miért is folytonosan folyt a csatázás a' magyar és az illető Császáriak közt 170,000 magyar honvéd tulajdon fegyverével ágyúival és pénzével, egy magyar fő parancsnok és több lengyel, angol és magyar alvezérek alatt 180,000 császári ellenében mintegy 40 nevezetesebb ütközetek után dicsősségesen megállott és győzhetetlen maradt, miglen a császáriak eggyesülve a segítségre hívott 160,000 oroszral kikugyan a magyarokat legyőzték, de úgy is miért? Mivel diabolus intrávit corejus, ti. Görgei magyar főparancsnok meghagyván vesztegetni maszlagos lelkét 40 ezer választott és általa vezérlett seregét az oroszok kezébe játszotta és Világosnál Arad megyében le fegyvereztette aug 13^{án} 849-ben.

Ez természetesen halálos dőfés vala a magyar ügyön, mert erre a' többiek meggyengülve és megrettenve erre–arra menekültek; különösen a főnökök Viddinbe török birtokba, az alrendűek elszéledve hon tértek és így Augustus 13-án a magyar nemzet megholt! –

Az így meghódított ország ostromállapotba tétetett, és így midőn ezeket írom, katonai parancsnokság alatt állunk.”

További bejegyzései a szabadságharcról:

„Figyelemre méltó esetek a magyar háboru alatt:

Május 23^{án} vétetett vissza a magyarok által Ős Buda vára sok vérontás mellett. Maga Henczy a vár parancsnoka is elesett vitézül, és kitünőleg vitézül viselték itt magukat a zala megyei gyerek honvédek a 47^{ik} számú zászló alatt.

Julius 13^{án} hirdettetett ki Zala-Egerszegen a magyar pénz jegyek érvénytelensége, mert 600 millió vala forgásba ennyit gyártott a pénz sajtó értve egész országra. Ezen idő óta folyamatosan meg is voltak a császáriak ez ideig Egerszegen. /br. Dondorf őrnagy volt a parancsnok/.

Oct. 6^{án} lövetett agyon Batthyány Lajos ikervári Gróf volt magyar minister elnök a császáriak által mint hüllen, másokkal, sok számosokkal. Zalából Csányi László volt kormány biztos, utóbb az ideiglenes magyar kormánynál közlekedési minister gyalázatos kötéllal – mondják, végszavai voltak: „Amit főztem, azt most megeszem!”¹⁶⁷

A katonai uralom a megyében 1850 júniusáig tartott. Eközben – Haynau menesztése után – Bogyay Lajos megyefőnök kinevezte az új polgári közigazgatás tisztviselőit.¹⁶⁸

Ebből az időből a következő adatok maradtak ránk: Páka magyar falu, Zala megyében, ut.[olsó] p.[osta]. Alsólendvához keletre 2 mfd.[méröld], 658 kath., 10

zsidó lakos, paroch. [iális] templommal. Szép erdő. és szőlőhegy; tágas legelő. F.u.: H. Eszterházy és gr. Erdődy családok.¹⁶⁹

1855-ben 24 település, Páka székhellyel létrehozta az orvosi körzetet. Erről majd részletesen szólunk az egészségügy fejezetben.¹⁷⁰

1860-ban megalakult a körjegyzőség pákai székhellyel. Az alapító községek nevét nem ismerjük. Az első kerületi jegyző az a Bertalan Pál lehetett, aki 1862. február 2-tól a lövői járás alszolgabírája lett, és akit a megyei közgyűlés április 7-én kötelezett a nála maradt 15 Ft 96 krajcár betáblázási illeték befizetésére a letenyei cs. kir. adóhivatalnak.¹⁷¹

1863. június 1-én a megye kiküldte Egyed Mihály főbíró a pákai hidak megvizsgálására: „(...) miszerint ezen hidak jókarba hozására kivetett költségeket az illető községekre kivetvén s a pénz összeget beszédvén, a hidak elkészítését eszközölje.”

1864-ben az alábbiakat olvashatjuk róla: „Páka falu meglehetősen rendben, apró zsuppos, többnyire kémény nélküli házak, sok sajátságos ugynevezett göcseji kifejezés és szó fordul elő. Lakosok 600 lélek, többnyire földműves, de vagynak néhány iparúzők és kereskedők is.

Határa 2305 hold. Ebből szántóföld: 937 hold. Rét: 363 hold. Legelő: 116 hold. Szőlő: 206 hold. Erdő: 600 hold. Hasznavehetelen 81 hold.

Szőlőhegyek magas fekvésűek, közepes bort teremnek. Ezen községnek vagyon tulajdon elemi iskolája 150 tanonczal.

László háza László László nevű embertől vette nevét.

Kelt Pákán December hó 7^{kén} 1864.

Gyolcs József bíró, Farkas József X eskütt, Németh István X eskütt, Tóth József körjegyző, mint névírő.¹⁷² Azt is megtudjuk, hogy a csokmai erdőben hg. Eszterháznak, Páka községnek és pákai magánosoknak is volt erdeje, továbbá Szécsisziget községnek.

Ebben az évben kelt a pákai kovács céh bizonyoságlevele, melyet a nagykanizsai Thúry György Múzeum őriz.¹⁷³

Ez az év egyébként is nagyon fontos gazdasági szempontból a falunak, mert a tagosítás éve, amely alaposan átrendezi a falu határát. (A tagosításról majd Tagi-majornál szólunk részletesebben. Ennek köszönhetjük azt a kéziratot térképet és a belsőségek, földbirtokosok és telekkönyvi összeírás listáját, amely felsorolja a falu gazdáit. Ennek felsorolására terjedelmi okok miatt nem vállalkozhatunk, de a lakóházakat tartalmazó térképet és a házszámok alapján hozzájuk rendelt háztulajdonosok névsorát közöljük a függelékben, mert ez a tulajdonlás sok esetben napjainkig tart, az itt felsorolt családok esetében. A térképet és listát hosszú időn keresztül használták, egészen 1959-ig, mielőtt levéltárba került, mert több esetben áthúzták a régi tulajdonos nevét, és az újét írták be.)¹⁷⁴ A birtokosok összeírásának időpontjában Eszterházy Pál és Erdődy István voltak a falu birtokosai.¹⁷⁵

1866-ról az alábbiakat jegyezte fel az utókornak Legáth plébános:

„Emléki! Szilveszter estéje éjjel van, üt az óra tizenkettőt. Isten hozzád szomorú 1866. –

20. Páka térképe (1864)

Reánk nézve igazán szomorú! Emlékeztetni fog olyan évre: mely sokat ígért és semmit sem teljesített. Szép kilátásokkal kecsegtetett és csapásokat osztogatott. Halljuk csak:

Tavasza faggal járt s elhervasztá az emberek reményét. Hallatlan! Május 24-én fagyasztá el szőlőinket, rozsainkat, kolompét, kukoricza és egyéb gyenge növényeinket.

Nyara. – A háború dulásával tizedelte – de talán jobban öltődölte meg a magyar harcosokat, növelé az özvegyek, és árvák gyászoló csoportját, és hon maradó kesergő szülők gyászát.

Őszén. – Pusztító járvány kolera öldöklön majdnem ország szerte.

Tele. – Az inség és nyomor súlyával nehezült faluk és városok szegény lakóira.

*Ime, illy rideg élettörténete van 1866-nak s így midőn sirba szállott, ki mondhatná: hogy áldott vala? En legalább nem! Mindenemet elfagyasztá, és még ráadásul utolsó hat hetét is ágyban töltötte velem. Isten hozzád még egyszer!*¹⁷⁶

1868-ban Páka és környező települések kéréssel fordulnak a megyéhez:

„Páka vidék községei az iránt folyamodnak, hogy részükre országos ut jelöltessek ki, és közlekedési utjaik megyei közmunka erővel csináltassanak meg. 1867. november 30-án.

Miután az úthálózat iránt a. m. k. közlekedési Minisztériumhoz felterjesztett javaslatban folyamodó községek részére is jelöltessek ki országos ut; ennél fogva a' kérelem első része már teljesített ugyan, de az elvileg elfogadott országos utnak kijelölése csak akkor vétehető fogamatba, a' midőn a' megye javaslata a m. k. Minisztérium által helyben hagyatni fog.

*Mi a közlekedési utaknak közmunka erővel leendő megcsináltatása iránti kérelmet illeti erre nézve Kecskeméty Albert megyei főmérnök ur ezen végzés és a folyamodvány kiadásával utasítatik, hogy ezen kérelmet a' közmunka kiosztása alkalmával kellő figyelembe vegye.*¹⁷⁷

1870-ben a pákaiak azért fordulnak panasszal a megyéhez, hogy a két község közt lévő határsánc, csömödériek által elhanyagolt tisztítása miatt őket ért kárt orvosolják. A megye kiküldte Csutor Imre második alszolgabírókat az ügy kivizsgálására és rendezésére.¹⁷⁸

A november 7-i közgyűlés tárgyalta Vesel Simon megismételt kérelmét, amely kérelmet már 1867-ben is tárgyaltak, hogy: „(...) az általa 1863-ban elkészített pákai hidakért járó díjak egy része mely midezideig többszöri kérelmére és az illető Községek által be nem fizetettek, a vidékbéli szolgabíró Szigethy Lajos úr által beszédelni rendeltessenek.” Ez meg is történt.¹⁷⁹ Az irat azért fontos számunkra, mert ebből derül ki, hogy a mai „nagyhid” elődje 1863-ban épült. Az 1864-es térképen a patakon átívelő híd után még egy híd volt az úton, megközelítően a kisvasút környékén. A községek azonban még ekkor sem fizettek, mert 1878-ban a megye Nagy József egerszegi járási szolgabírókat bízta meg a kintlévő 390 Ft 46 krajcár behajtásával.¹⁸⁰

21. A „Nagyhid” elődje (1958 k.)

A falu szempontjából rendkívül fontos napirendet tárgyalt a megyei közgyűlés 1878. február 25-i ülésén. *„Ez alkalommal tárgyaltatott a novai járásba beosztott több községbeli birtokosok azon folyamodványa, melyben a már régebben kiépíteni tervezett Keszthely – regedei utvonalt, Bak–Tárnok–novai irány helyett. Bak–Söjtör–Pákai irányban vezetetni – és már a folyó évi közmunka beosztásánál ezen utirányt figyelembe vétetni kériik.*

*Tekintettel a kérvényben kijelölt utvonalt fontosságát a közgyűlés által ezen utvonaltnak mely irányban és miként történendő kiépítésének megállapítására Svastits Benő alispán ur elnöklete alatt Horváth Mór, Isóó Alajos, Orosz Pál és Szily Dezső bizottsági tag urak – és a kir. építészeti hivatal egyik tagjából álló küldöttség kirendeltetik azzal, hogy munkálataikat véleményes jelentésük kíséretében a folyó évi májusi közgyűlésre terjesszék be.*¹⁸¹

A bizottság május 6-ra jelentését el is készítette, a gyűlés azonban érdemben nem foglalkozott vele, mondván: *„...jelen ügy adig míg felsőbb helyről utasítás nem érkezik, függőben hagyatni határozatuk.*¹⁸²

Sok gond volt a pákai hidakkal. 1878. november 25-én Stessel Ignác soproni lakos, novai fakereskedő az 1876-ban általa a hidak felújításához szállított faanyag árát kéri. A 156 Ft 90 krajcár tartozást, az útfenntartási alapból kiegyenlítették.¹⁸³ Érdekes a falu belterülete szempontjából a jegyzőkönyv egy részlete: *„a Páka szécsiszigeti útvonalon Páka mellett fekvő híd.”*

Ez a jegyzőkönyv nem csupán emiatt érdekes, hanem, mert van benne egy utalás, amely azt bizonyítja, hogy közben elkészült a korábban kért, Bak felé vezető út: *„(...) a Páka szécsiszigeti megyei utvonalon ...”.*

Megnőhetnek a közigazgatási feladatok, mert a pákai körjegyzőség 1879-ben kérvényezte jegyzőségédi állás létesítését. A kérvényt a hatáskörben illetékes Svastits Benő alispánnak adták ki intézkedésre.¹⁸⁴

1879-ben, a Pesty-féle helységnévtár adatgyűjtése folytatásaként újabb kérdőívet küldtek széjjel a községek elöljáróihoz. Pákán és a hozzá tartozó községekben a körjegyző töltötte ki ezeket, elég unott, tömör stílusban. Ezt azért állítjuk, mert több községével összevetve megállapítottuk, hogy ott részletes leírást közöltek, míg esetünkben csak egy-két szóval válaszoltak a kérdésekre. Most csak a falu története szempontjából használhatókat közöljük. Eszerint: a falu határos: Dömeföld, Pördeföld, Ortaháza, Kissziget, Csömödér, Szécsisziget községekkel és Vétyem pusztával.

A réten van egy Várhelyi-domb, melyen állítólag régen vár lett volna. 852 lakosa van, 850 magyar, 2 német, 800 r. katolikus, 5 ágostai hitvallású; 47 zsidó. Van egy római katolikus felekezeti iskola egy osztályos (tantermes) egy tanítóval, egy zsidó iskola egy tanítóval. Van két alulcsapó malom.¹⁸⁵

1884. október 19-én új körorvost választottak Pákán. A választás ellen Balatoni József – pákai plébános – megyei bizottsági tag a megyegyűléshez fordult. Közben visszavonta folyamodványát, így azt a gyűlés nem tárgyalta.¹⁸⁶

1886-ban Pördefölde község kérte a megyét, hogy Bánokszentgyörgy helyett Pákához csatlakozhasson orvosilag.¹⁸⁷

1888-ban, a faluban 6 épület égett le. Az eseményről Göntér Gábor kisszigeti tanító így értesítette az újságot: „Hogy minden bajból kivegyünk részünket, még a veres kakas sem kíméli meg Göcsejt siralmas látogatásától. Karácsonyán sem rég hamvadt el

22. Szent Flórián szobor

8 ház, most meg Pákán égett le 6 épület. Mind halljuk, egy csavargó örült, kinek mániája a gyűjtogatás, az oka a sűrű szerencsétlenségnek. Szerencsétlen Göcsej!!!”¹⁸⁸

1895-ben újabb, a korábbinál nagyobb tűzvész pusztított a faluban, amelyben 7 emberélet is áldozatul esett. Ennek emlékére újították fel a Szent Flórián szobrot, melynek talapzatán az állítás időpontját is átvették erre a dátumra. A Flórián szobortól a plébániáig leégett minden ház. A plébánia gazdasági épületei is.

A leégett házak helyén vett meg egy házhelyet Dancsecs János plébános „(...) a plébánia udvarával határos területen egy emeletes házat is építtetett magának istállóval együtt, de ezen házat halála előtti éven eladta Kukorelly Ferenc körjegyzőnek, mert megunt a mivel se udvar se kert nincs a házhoz.”¹⁸⁹

A XIX. század végén tulajdonosváltás

is zajlik a faluban. Az Erdődy-család eladja a többi birtokától távol eső itteni birtokait, épületeit. A falu is vesz a majorban egy gazdasági épületet. Az új tulajdonosok nem tudnak megkapaszkodni, néhány év után megválnak tulajdonuktól. Az első egy stájer birtokos, akinek nevét nem ismerjük. Az őt követő Ocskay Rudolf országgyűlési képviselő csak rövid ideig birtokolja. Tőle Francz Lajos vásárolja meg 1905 körül, aki nagyra törő tervekkel érkezik. Mintagazdaságot hoz létre, de természeti csapások és más okok folytán anyagilag ellehetetlenül, és el kell adnia a birtokot és a kastélyt. A következő tulajdonos Hajós Ignác ügyvéd, aki a kányaváriak jogi képviselője lesz a felekezeti iskola községivé történő átminősítési kísérletében. Egy évtized múlva ő is túlad a birtokon. Bogyai jegyző tulajdonába kerül, aki a földeket a tehetősebb parasztoknak, a kastélyt a községnek adja el. Ez lesz a falu háza. Itt él az orvos és a jegyző. Itt van a rendelőjük és irodájuk is. A változások szele eléri a falut is.

A XIX. század utolsó harmada jelentős változásokat hoz az ország életében. Utak, vasutak épülnek, rohamosan fejlődik az ipar. Mindezek a változások természetesen hatással vannak a falura is. A fejlődés, anyagi gyarapodás hatása meglátszik külső formájának változásában is. Téglaházak épülnek – ekkor még a tehetősebbek számára. Házat épít Dancsecs plébános, felépül az iskola, emelet húznak a korábban földszintes kastélyra, és köréje felépül a major. A Celldömölk–Ukk–Csáktornya (Dunántúli helyi érdekű vasút Dabronc–Csáktornya szakaszának 1889. január 13-i átadása sem hoz igazán jelentős változást a falu életébe.¹⁹⁰ Ez a változás inkább minőségi. Könnyebben el lehet jutni Alsólendvára, ahol a hivatalok, bíróságok működnek. A vasútállomáson táviró is működik, amely megkönnyíti az ügyek intézését.

Jegyzetek

¹⁹⁰ Tóth Sándor–Srágli Lajos: Lovászi 38–41. p.

¹⁹¹ ZML. HL. Conscriptioes Universales f. l. Ö. 6.

¹⁹² ZML. HL. 55.

¹⁹³ Magyarország vármegyei és városai. Budapest, 1898. 221. p.

¹⁹⁴ Lendva község közleménye, Lendva, 1981. június, 50. p.

¹⁹⁵ Turbuly Éva: Zala megye közigazgatása 1541–1750. Zala megye Archontológiája 1138–2000. Zalaegerszeg, 2000. 27. p.

¹⁹⁶ ZML. HL. 56.

¹⁹⁷ ZML. HL.

¹⁹⁸ MOL. Eszterházy hg. Lt. P. 128. József hg. Iratai B. Folyamodvány Rsz. 708. Pag. 101.

¹⁹⁹ ZML. HL., MOL Erdődy cs. Lt. Ser. B. fasc. Sub D. nr. 3)

¹¹⁰ ZML. HL., Coscr. Univ. Ö. 21.

¹¹¹ ZML. HL., ZML. Coscriptione Univ. Ö. 22. h., Conscr. Processus Gabrielis Sárkány, 1728. 567–570.

¹¹² PHD. 50. p.

- ¹¹³ PHD. 37–45. p.
- ¹¹⁴ Csapody Csaba: Az Eszterházyak alsó lendvai uradalmának gazdálkodása a XVIII. század első felében. 25. p.
- ¹¹⁵ Csapody Csaba: im. 28. p.
- ¹¹⁶ PHD. 37–45. p.
- ¹¹⁷ ZML. HL., ZML. Conscr. Univ. Ö.
- ¹¹⁸ ZML. HL. ZÁL. Inquisit, civ. Fasc. 42. No. 113
- ¹¹⁹ PHD. 35–47. p.
- ¹²⁰ ZML. HL. 73
- ¹²¹ PHD. 37–45. p.
- ¹²² ZML. HL., OL. Eszterházy hg-i lt. P. 108. Rep. 38. Rsz. 285. Fasc. M. No. 586. et NB./Fol. 272–273./
- ¹²³ ZML. HL., MOL. Eszterházy hg-i lt. P. 108. Rep. 38. Rsz. 285. Fasc. M.No.586. et NB./Fol. 272–273./
- ¹²⁴ Szaszkoné dr. Sín Aranka, Breinerné Varga Ildikó (szerk.) Magyarország történeti helységnévtára. Zala megye (1773–1808) I–II., Bp. 1996.
- ¹²⁵ ZML. HL., MOL. Eszterházy hg-i lt. P. 108. Rep. 38. Rsz. 285. Fasc. M. No. 586. et NB./Fol. 272–273./
- ¹²⁶ ZML. HL. 95
- ¹²⁷ Horváth Zita: Paraszti vallomások Zalában, Zala Megyei Levéltár Zalaegerszeg, 2001. 11, 27, 28. p.
- ¹²⁸ ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818. Páka, 1767. október 14.
- ¹²⁹ ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818. Páka, 1767. október 14.
- ¹³⁰ ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818. Páka, 1767. október 14.
- ¹³¹ ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818. Páka, 1768.
- ¹³² ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818. Páka, 1769. november 26.
- ¹³³ ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818. Páka, 1769. november 26.
- ¹³⁴ ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818. Páka, 1769. szeptember 28.
- ¹³⁵ Zalaegerszegen kelt, a jobbágyi szolgáltatásokról írt levél, melynek eleje hiányzik, így címzettje sem ismert.

„Mint hogy Feolsége Királi Assznyunk ezen hegyek meg Urbális regulatiohoz ujjobban némely czikeleket /: melyek ezen Nemes vrgye presettye alatt nyomtatásban ezen Döme földi, Pákai, Zebeckei, Kiss Szigethi és Csömödéri Helységeknek is osztogattak:/ hozzá adni méltóztatott azon okbul ambar az Urbariumban és Tabellában írva légyen, hogy az Ur Dolga négy marhával végeztessek, mégh is ezen tul /: ki vévén a Szántást és hegyi utat:/ minden egyéb munkát csupán kétmarhával tenni s végezni tartozik a' jobbágyaság.

Emellett noha ugyan az Urbális Tabellában vagy is Jobbágyi adó és Szolgálat rendiben nemelyek nyolcadrés hellel bíró Jobbágyoknak irattattak nem bírván mind azon által Szintén annyi Szántó földet és rétet ház helyikhez mennyi egész nyolcad rész helyhez rendeltetett ollaténok nem a' Szerént mint a' Táblába jegyeztetetü fognak adózni és Szolgálni hanem valamint magok házoiban lakó zsellérek csupán egy forént hely adóval, és tizen nyolc napi kézi munkával fognak tartozni, de marhával való Szolgálóra s egyéb adományokra nem kötelessek nem is kényszerithetnek mind azon által szántó földeiktül, melyeket birnak földes Uraságnak járandó kilencedet vagy terménybül ki adni vagy pénzrel avagy Szolgálotta /: ámint tudni illik az Helységben Szokásban vétetett /: meg váltani tartoznak.

Hogy pedig mint a' földes Uraság úgy a' Jobbágyaság is vagy azonideigh is mégh más helyesebb Tábellák készentethetnek és ki adattathatnak tudhassa melyek legyenek azok, kik nem marhával mint egyéb Helyes Polgárok, hanem kézi munkával mint több zsellérek tizennyolc napot Szolgálni tartoznak arra Szükség vigyázni hogy valakiknek az Urbarialis Tabellában vagy ios Jobbágyi adók és Szolgálatok laistromában tizen három gyalog nap Számmal kevesebb Szolgálat vagyon téve, mind azok zselléreknek tartatnak /: valamint föl is jegyeztetett./ egy forént helyadóval és tizennyolc napi kézi munkával é fölött pedig nem egyébbel, vagy többel, hanem egy napi öll favágással és az ártalmas vadakh kiűrtására harmad napi vadászattal fognak tartozni.

Mivel azonban ezen helységbéliek az Egyházi rendnek is ez ideigh tizedet adtak, hogy tudhas-
sák minemű föld termésből, és marhákból tartozzanak azt adni 1481^{40k} esztendei első
Articulusnak értelemhez alkalmaztatott királi kegyelmes resolutiohoz képest Tized alá való Gabo-
nának Nemei Következőképpen föl jegyeztenek, úgy mint Buza, Rozs, Árpa, Zab, Köles és
aholy Szokásban vagyon Bor, Bárán Gida, és Méh raj. Ezenkívül még egyéb földi termék nem.
E mellett emlékezetre való hogy irtásföldeknek /: mellyek az földes Uraságok Erdeibül irtattak,
és ház helyekhez Jobbágyi adó, és Szolgálat terhe alatt nem birattatnak /: termésébül az Egyhá-
zi rendnek Tized nem jár, hanem földes Urnak a' kilenczed competál. Sig Szalaeerszeg 29-a
July. 1770. (olvashatatlan aláírás) (ZML. IV. 1. g. Úrbéres ügyek 1767–1818. Páka. 1770. július
29.)

¹¹⁶ „Nagy Méltóságghu Ur minékünk kegyes Urunk!

Veszik Eszetendőnként túllünkki, hol ott nevezett Groffunknak eránta Instantiánkat bé nyuított-
tuk a' Tudva lehet Excellentiát előtt, hogy mi Mghos Groff Erdődi Uraságh Jobbágyai ezen N.
Szala Vármegyében lévő Páka, Dömefölde, Kis Szígeth Zebecke névű helységekben lakozok mi
képpen meg vagyunk robottal is terhelve, noha élő földdel is kevesel bírunk, annyira, hogy
Eszetendőnként mindennapi kenyerünket pénzen köl vennünk, azt is nem másbul, hanem
csékél Boraink árából, köletik ki teremtenünk, mégis kilenczedett Titulált Groffunk Tisztyei in
Natura való termésbül végre, hogy meltotoztassék pénzüil kilenczedünket föl venni mint Romaj
biradalombéli Herczsegh kegyessen Szegén Jobbágyitül Szedi, Választ éránta nyertünk, de
Tiszt Uraink maj napig is in Natura Szedig; arra való nézve alázatossan borulunk, és térd haj-
tással csokolván kegyes kezeit, reménkedünk Excellentiád kegyes Szine előtt, méltotassék ezen
Siralommal bé tett panaszunkat bé venni, és már említett kilenczedünket pénzüil füzetenni,
mely kegyességéért mi is minden napi imádságunkat öszvő tett kezekkel föl áldani meg nem
Szününk, s leszünk nagyságodnak

Holtig alázatos Szolgaj
föllebb nevezett Helységbéli lakosok”

ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818. Páka, keltezés és dátum nélkül. 1770. körül.

¹¹⁷ ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818. Páka, keltezés és dátum nélkül. 1770. körül.

¹¹⁸ ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818. Páka. Skublics László záradékával, Zalaegerszeg, 1772. márci-
us 19.

¹¹⁹ ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818. Páka

¹²⁰ ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818.

¹²¹ ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818. Páka, 1780. augusztus 2.

¹²² MOL. Eszterházy hg-i lt. T. 150. Közp. birt. ig. K. Acta. Dom. Ra. 1083. 1779/ad. No2.

¹²³ ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818. Páka, 1780.

¹²⁴ P. Takács Ince–Pfeiffer János: Szent Ferenc fiai a Veszprémi egyházmegyében a 17–18. század-
ban. 69–70. p.

¹²⁵ ZML. HL., Szombathelyi Püspöki Levéltár, továbbiakban SzPlt. V. 17.

¹²⁶ ZML. HL., Szombathelyi Püspöki Levéltár V. 17.

¹²⁷ ZML. HL. 120

¹²⁸ Zala megye a XVIII–XIX. században két korabeli leírás alapján. Zalai Gyűjtemény 46., Zalaeger-
szeg, 1999. 95, 155–157. p.

¹²⁹ ZML. HL. 124, MOL Eszterházy hg. lt. P. 108. Rep. 99. Rsz. 587. Fasc. 3. No. 49. et. NB. 4.

¹³⁰ ZML. HL. 130.

¹³¹ ZML. HL. 126.

¹³² ZML. HL. 127.

¹³³ ZML. Kárösszeírások.

¹³⁴ Bencze Géza: Zala megye leírása a reformkorban. 128–129. p.

¹³⁵ ZML. Közgylési jegyzőkönyvek, továbbiakban: Kgy. jkv., 1842. november 7. 298.

¹³⁶ ZML. Kgy. jkv. 1843. november 6. 155.

¹³⁷ ZML. Kgy. jkv. 1843. augusztus 31. 163.

¹³⁸ Bencze Géza: Zala megye leírása a reformkorban. 128–47. p.

- ¹⁵⁹ ZML. Kgy. jkv. 1846. szeptember 14. 3415.
- ¹⁶⁰ ZML. Kgy. jkv. 1846. március 2. 1255.
- ¹⁶¹ Ember Győző: Iratok az 1848-i Magyarországi parasztmozgalmak történetéhez. 69–70. p.
- ¹⁶² Simonffy Emil: A polgári földtulajdon kialakulása és a birtokmegosztás Délnyugat-Dunántúlon. 18. p.
- ¹⁶³ Novák Mihály: Zalavármegye az 1848–49. évi szabadságharcban.
- ¹⁶⁴ Béres Katalin (szerk.): A szabadságharc emlékei Zalában 1848–1849. 23. p.
- ¹⁶⁵ A szabadságharc Zalai honvédei 1848–1849. 262. p.
- ¹⁶⁶ A szabadságharc Zalai honvédei 1848–1849., Novák Mihály: Zalavármegye az 1848–49. évi szabadságharcban.
- ¹⁶⁷ PHD. 112–117. p.
- ¹⁶⁸ Béres Katalin (szerk.): A szabadságharc emlékei Zalában 1848–1849., Vajda Lászlóné: 1848–49. zalai kronológiája 46. p.
- ¹⁶⁹ Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. II. 184. p.
- ¹⁷⁰ ZML. Megyefőnöki iratok 1855.
- ¹⁷¹ ZML. IV. Kgy. jkv. 1862. április 7. 964.
- ¹⁷² ZML. Pesty Frigyes helységnévtára kérdőívére adott pákaai válasz
- ¹⁷³ A magyarországi céhes kézműipar forrásanyagának katasztere Bp., 1976. 2 kötet, 185. p., Thúry György Múzeum Okmánytár 72.20.15. Köszönet illeti Kunicz Zsuzsa történészt és Horváth László igazgatót segítségükért.
- ¹⁷⁴ ZML. Páka község tulajdonosainak jegyzéke 1864. november 27.
- ¹⁷⁵ ZML. Páka község tulajdonosainak jegyzéke 1864. november 27.
- ¹⁷⁶ PHD. 118–119. p.
- ¹⁷⁷ A községeket a határozatról Horváth Bálint főszolgabíró útján értesítik. ZML. Kgy. jkv. 250–255.
- ¹⁷⁸ ZML. Kgy. jkv. 1870. augusztus 1. 317.
- ¹⁷⁹ ZML. Kgy. jkv. 1870. november 7. 489.
- ¹⁸⁰ ZML. Kgy. jkv. 1878. május 6. 107.
- ¹⁸¹ ZML. Kgy. jkv. 1878. február 25. 107.
- ¹⁸² ZML. Kgy. jkv. 1878. május 6. 116.
- ¹⁸³ ZML. Kgy. jkv. 1878. november 25. 197.
- ¹⁸⁴ ZML. Kgy. jkv. 1879. május 5. 34.
- ¹⁸⁵ ZML. 111.
- ¹⁸⁶ ZML. Kgy. jkv. IV. 250–255. 1885. május 4. 96.
- ¹⁸⁷ ZML. Kgy. jkv. 72/1886. 1886. május 3.
- ¹⁸⁸ Zalai Közlöny, 1888. június 9. 23. sz.
- ¹⁸⁹ PHD. 129. p.
- ¹⁹⁰ Gyalay Mihály: Magyar Igazgatástörténeti Helységnévvlexikon 295. 70. sz.

Páka a XX. században

Az ország életében végbemenő gazdasági változások, a gazdasági élet pezsgése Páka életében is változásokat eredményezett. A század második évtizedében több téglaházat emeltek, kezdtek eltűnni a régi boronaházak. Természetesen megjelenik az árnyoldal is. A második nagy kivándorlási hullámban – az első, az 1800-as évek utolsó harmadában nem érintette vidékünket – környékünkéről és Pákáról is többen kivándoroltak Amerikába. Az onnan visszatérők közül kerültek ki aztán a későbbi cséplőgép tulajdonosok, módosabb gazdák.

A vasút szerepét közben felismerhették a falu előljárói, mert a vasútállomás nevének Csömödér-Páka-ra változtatásáért 174 Korona 65 fillért fizettek a Magyar Államvasutak pénztárába, 1912-ben.¹⁹¹ Ekkor Páka a novai járáshoz, az alsólendvai járásbírósághoz és a zalaegerszegi törvényszékhez tartozott. Körjegyzőségi és adóhivatali központ volt.¹⁹²

A világháborúk Pákát is érintették

Az első nagy világháború kezdetét jelentő gyilkos merényletet közvetlen követően, a trónörökös-pár halálhírére mindennemű zeneengedélyt visszavonattak, és minden zajos mulatságot betiltottak. „*Ha van gyászlobogó, hivatalból kitűzendő.*” – táviratozta a novai főszolgabíró a körjegyzőknek 1914. június 29-én.¹⁹³ Július 6-án pedig – püspöki intézkedésre – gyászmisét celebráltak az elhunyt trónörökös-párért a pákai templomban, melyre a falu előljáróit meghívták.¹⁹⁴ Ferenc József császár és király „*Ofelsége a mozgósítást és a népfölkelés felhívását elrendelte.*”¹⁹⁵ Az 1892., 93., 94. évben született népfölkelők száma Pákán 9, Dömeföldén 5 fő volt.¹⁹⁶ 1914-ből három pákai népfölkelő nevét ismerjük: Beck István, Beck József és Kovács István.¹⁹⁷

Az országban háborús hisztéria tört ki. Rendeletben kötelezték körjegyzők útján a lakosságot a légi járművek figyelésére. Figyelemmel kísérték az egyesületek tevékenységét, korlátozták a gyülekezési jogot és a postagalambok tartását.¹⁹⁸ Elrendelték a búza, rozs, árpa és zab felesleges készleteinek kéthetenkénti, és a bevetett területek nagyságának jelentését. Közben a körjegyző jelenti a járási főszolgabírónak, hogy „a körjegyzőség területén az a tévhit van elterjedve, hogy a háború ideje alatt nem kell adót fizetni”.¹⁹⁹ 1914. augusztus 3-án a novai járás főszolgabírója elrendeli a hadkötelezettek jelentkezését.²⁰⁰ A háborúba készülődő katonák számára a Nagykanizsai Polgári Leányiskola felhívására a Vörös Kereszt részére fehérneműt gyűjtenek a körjegyzőség területén. Az éberség az élet minden területére kiterjedt. Ránk maradt a körjegyzőség iratai közt egy jelentés, melyet a körjegyző írt a novai főszolgabírónak:

„Tekintetes Főszolgabíró úr

Hivaatkozással fenti számú rendeletére tisztelettel jelentem, hogy csömödéri vízállomás őrzetére rendelt örök ú.[gy]m.[int] Császár Ferenc, Rudas Máté helyett fia Rudas Viktor, Farkas Vendel és Mihálovics Istvánné helyett ennek kocsisa Horváth Ferenc pákai lakosok, akik kitanítottak, hogy tartoznak a csömödéri állomáson levő 2 szívó kutat őrizni, ebbeli köteleységüknek nem tettek eleget, mert az ellenőrzés alkalmával egyik kútnál sem találtam öröket és csak sok keresés után akadtam rájuk a vasúti raktár mögött levő hűs helyen feküdtek és hozzá oly helyen ahonnan szemmel az egyik kutat sem tarthatták. A felelősség elhárítása végett tisztelettel bejelentem. 1914. aug.14.²⁰¹

Még alig tört ki a háború, már volt egy pákai halottja. Császár György huszár, aki 1914-ben esett el.

A háború egyre több terhet rótt az itthon maradtakra. 1915-ben hadi okok-

23. Pákai regruták (1916)

*jégvermek rendbe hozassanak, jó karba hebeztessenek s kellő mennyiségű jéggel úgy betőressenek...*²⁰⁴ Elrendelték a hadilag fontos réz összeírását. (Ekkor még csak a rézzel fedett épületekét.)²⁰⁵ A vörös-, és sárgaréz főzőkészülékeket gyűjtőhelyre szállítva kilogrammonként 4 Koronáért vették át.²⁰⁶

Az üzlettulajdonosokat, akik az orosz hadifoglyoknak szeszestalt adtak el 2 hónapi elzárással és 600 Korona pénzbírsággal fenyegették.²⁰⁷

A m. kir. honvédelmi miniszter rendeletet adott ki az itthoni mezőgazdasági munkák elvégzésére, a legénység szabadságolására.²⁰⁸

ból összeírják a községekben található lovakat. Dömeföldén 33 lovat és 20 csikót, Pákán 102 lovat írtak össze. Ennek az évnek a végére rendszeressé váltak a hadifogoly-táborokból megszökött ellenséges katonákat köröző levelek.²⁰² Az év folyamán a felsőbb hatóságok kérdésére a körjegyző nemleges választ ad a napközis gyermekotthon felállításának szükségességére. (Erre azért lett volna szükség, mert a szülők a munkájuk mellett nem tudtak gondoskodni gyermekeik napközbeni elhelyezésről.) 1915. október 15-re elrendelték a népfőlkelők bevonulását.²⁰³

A lakosság ellátásának érdekében a novai főszolgabíró felszólította az összes körjegyzőt: „...gondoskodjék arról, hogy az összes községekben a

Felhívják a környéket a nélkülözhető fémtárgyak összeírására.²⁰⁹

Közben épült a csömödér–budnyaerdei keskenynyomtávú gőzüzemű erdei iparvasút, melynek közigazgatási bejárására 1916. február 29-én került sor a pákai körjegyző részvételével.²¹⁰ A vasút építése több pákainak is munkalehetőséget adott.

November 28-án valamennyi körjegyzőt értesítették Ferenc József haláláról.²¹¹ A nehezedő ellátás miatt összeírtatták a petróleumot használók és kereskedők téli igényét. Hajós Ignác megkezdte pákai birtokai eladását. 1916. december 28-án adta el birtokai egy részét az ortaházai Belső Jánosnak.²¹² A község ekkor vásárolta meg a faluban található „belsősegeket” (belterületi földeket) – Bogyai jegyző révén – a kastéllyal. A földmérési munkákat Wasserman Samu zalaegerszegi okleveles mérnök végezte. Ennek munkadíját, 102 koronát, a körjegyzőség nem fizette ki, mondván azt Hajósnak kell fizetnie.²¹³

IV. Károly király koronázására utazni kívánók névsorát kérték az ünnepség szervezői. Pákáról nem utazott senki.²¹⁴

A háború miatt egyre nehezebben élő, ellátatlan lakosság megsegítésére a körjegyzőség területén 175 kg tésztalisztet, 130 kg főzőlisztet, 650 kg búzalisztet és 100 kg rozslisztet osztottak ki. A tésztaliszt ára q-ként 98, a főzőliszt 62, a búzakenyér liszt 47 koronába került.²¹⁵ A pákai és szécsisziget körjegyzőség területén élőknek kiutaltak 7 zsák búza-, 24 zsák rozsz-, 8 zsák főző- és 6 zsák finomlisztet.²¹⁶ A lakosság ellátására a körjegyzőség az alábbi serteshús mennyiséget kérte: Páka 300 kg-ot 100 fő részére, Dömefölde 50 kg-ot 30 főre.²¹⁷

Az év folyamán Scheffer Rezső csáktornyai lakos tűzifa erdőről való kiszállítására közérő kirendelését kérte a novai főszolgabírótól, aki a Törösznek-hídi iparvasúti állomásra való kifuvarozásra Páka, Ortaháza, Dömefölde, Pördefölde községek fuvarozásra alkalmas összes fogatát kirendelte.²¹⁸ Ez azonban nem ment olyan gyorsan, mert 2278/1917. számon a munkát megsürgették. Októberben jelentették a munka elvégzését, erre december 10-én a várföldei vágásból rendelék el a tűzifa azonnali kifuvarozását.²¹⁹ Az iparvasúttal a lakosság egy részének más problémája is volt. Pákáról Cselenkó József a területét ért kár miatt fordult kérelemmel Zala vármegye alispánjához.²²⁰

Július 12-re valamennyi réz pálinkafőző üst tulajdonosát berendelték a Keresztény Fogyasztási Szövetkezet udvarára. Elrendelték a rézedények összeírását, mert a frontokon szükség volt lőszerre (a lőport réz hüvelybe töltötték).²²¹ Összeírták a faluban vadászfegyverrel rendelkezőket. Pákán Major Gyula plébánosnak és Pongrácz Béla körjegyzőnek, Dömeföldén Bogár Károlynak volt fegyvere.²²² Szeptember 26-án megérkezett Pákára a körjegyzőség négy községe számára küldött, a koronázási domb földjével töltött üvegkorong.²²³ Már ez év folyamán megkezdtek a háborúban elesettek emlékére állítandó emlékművek előkészítését szolgáló munkák szervezését.²²⁴ Mint látni fogjuk, ezeknek a felállítására, majd csak jóval később – az 1930-as évek második felében – került sor. Pákán pedig csak a II. világháborút követően.

Rendelkezésünkre áll egy kimutatás 1917-ből a háborúban résztvevők számára. E szerint Pákáról 60 fő vett részt addig a harcokban; közülük 5 fő eltűnt, 6 meghalt, 3 fő rokkant, 10 pedig hadifogságba esett. Dömeföldéről 30-an mentek el a háborúba; ketten eltűntek, heten pedig hadifogságba estek.²²⁵ 1917-ben érkezett másodszer hivatalos értesítés hősi halálról: Máté Pál 21 éves gyalogos a cs. Kir. 48. gyalogezredben, 1915. június 15-én esett el Wolosce mellett.²²⁶ Az itthon maradottak egyre nehezebbé váló életén igyekeztek segíteni a hadisegéllyel. Pákán 46, Dömeföldén 23 család részesült ebből.²²⁷ A háború egyre elkeseredettebben folyt. Az utánpótlás egyre nehezebbé vált. A termelés a férfi munkaerő hiánya miatt csökkent. Csökkent az igavonó és haszonállatok, illetve a megtermelt takarmány mennyisége is. A megtermelt takarmány minél ésszerűbb felhasználása érdekében decemberben megalakították a takarmány átvételi bizottságokat.²²⁸ A fronton nélkülöző, fázó katonák megajándékozására hadiparutból kötött zoknik elkészítésére hívták fel a honleányokat. A felhívás pontosan meghatározta a kötés módját.²²⁹ Ismételten foglalkoztak a családoknak és iparosoknak kiadható petróleum mennyiségével. E szerint egy család hetente fél liter, iparosok ezen felül szükségletüknek megfelelő mennyiséget kaptak – utalvány ellenében. A petróleum ára ekkor: 1 liter 59, 1 kg 66 fillér volt. Érdekesség, hogy a szécsiszigeti körjegyzőséghez tartozók Pákán kapták a petróleumot.²³⁰ Páka októberben 1 hordó petróleumot kapott.²³¹

Ebben az évben fordulnak először a gazdálkodókhöz lengyel hadifoglyok mezőgazdasági munkán való foglalkoztatására.²³² Ezzel egyrészt a munkából kiesett férfiakat igyekeztek pótolni, másrészt a nagy létszámú hadifogoly elhelyezését és étkeztetését igyekeztek megoldani. Az év közepe táján az itt lévő régi orosz hadifoglyok helyett újakat hoztak. Dömeföldre 1, Pákára 10 orosz került.²³³

24. Pákaiak – hátul a sziklán – az olasz fronton (1917)

A gazdák a nehezen megtermelt gabonát nem szívesen adták át a hatóságoknak. Nem véletlen, hogy a járási főszolgabíró az alábbi felhívást intézte a pákai körjegyzőhöz: „(...) *hogy Páka községben 28,71 q, (1916. évi) hátralékú tengerit 8 napon belül okvetlenül, esetleg csendőrség igénybevételelvel beszállítani és az eredményt ide közölni szíveskedjék.*”²³⁴ A körjegyző az alábbi választ küldte: „*A requirálás kijátszására a gazdák nem géppel, hanem kézzel csépelnek és a kicsépeelt szemet elrejtik.*”²³⁵

A közlekedés zavartalanságának biztosítása érdekében felszólítják a körjegyzőt, hogy a hóhányók ne 9 óra után, hanem előbb menjenek ki.²³⁶

A közben befejeződött háborúból Pákára 44-en nem tértek vissza: *Bedők Ferenc, Bedők József, Bek József, Bek Pál, Bódi József, Czigola Sándor, Czigola Ferenc, Czupi István, Csondor Ferenc, Császár György, Császár József, Dávid Imre, Horváth József, Horváth János, Horváth Vilmos, Hermán Vince, Herceg Pál, Jári Károly, Jóos Ferenc, Károly János, Kása József, Kemenczei József, Kiss Károly, Kovács Péter, Lóránt István, Lapat Károly, Mikola Károly, Máté Károly, Péter Ferenc, Peszleg István, Rudas Viktor, Sóos András, Sóos Gábor, Sóos György, Sóos István, Sóos János, Szücs Sándor, Tóth István, Tóth József, Török Károly, Varga István, Zolder Ferenc.*

A háború véget ért, jött az őszirózsás forradalom, majd rövid, zűrzavaros időszak után kikiáltották a Tanácsköztársaságot. A harctérről hazaérkező katonák nagy részét feleskették az új hatalomra és beléptették a Vörös Hadseregbe; és mehetek harcolni azok ellen, akikkel nemrég még azonos lövészárkokban küzdöttek a felséges császár nevében. Pákai katonák közül is többen szolgáltak így sorkatonaként. Nincsenek adataink arról, hogy Pákán vagy Döme-földén bármiféle esemény történt volna ebben az időben. 1917-et követően az adatok hiányoznak, mert a körjegyzőség ez után keletkezett iratanyaga teljesen megsemmisült 1945-ben. Egyetlen visszaemlékezésből tudjuk, hogy 1919-ben Balogh János volt a malomellenőr. Ő adta ki a lakossági fejadagot. „*A Horthy-rendszerben elhallgatott, mert nagyon-nagyon megverték.*”²³⁷

A háborúnak vége volt, az ország területének jelentős részét idegen csapatok tartották megszállás alatt. Az ország ipar és mezőgazdaság nélkül maradt. Sűrűn, nyers-, és alapanyag után kellett nézni. Addig csak a jelenlegi ország határain túl folyt jelentős mértékű ásvány- és kőolajbányászat. A magyar geológusok most új területeket kezdtek el kutatni. 1919. november 22-én Böck Hugó, mint a „Magyar bányászati monopóliumok és bányászati kutatások központi igazgatóságának” vezetője a következőkre utasította Papp Simon geológust: „*Megbízom, hogy a 19.Z és 20.Z. XVC. jelzésű lapokon (térképlap) a Letenye–Alsó-lendva–Páka–Tófej közötti területen sürgősen felvételeket végezzen. Megállapítandó, hogy a Marburg környékén ismeretes redők, melyek átvonulása itt várható, nem tartalmaznak-e a kutatásra érdemes boltozatokat?*”²³⁸

1925-ben 1013 fő volt a falu lakossága. Ebből 994 római katolikus, 3 református és 16 izraelita.²³⁹

Ezt követően nagyon hiányosak forrásaink. Közvetve tudjuk, hogy a falu magára talált, az állattenyésztés és növénytermesztés jól jövedelmezett az 1920-as

évek végéig. Jelentős számban épültek a tégláépületek. Cséplőgépeket vettek. Kulturális és egyéb szervezetek, egyesületek alakultak. A korábban meglévő Polgári Olvasókör helyébe az Iparos Olvasókör lépett. Működött a tűzoltó-, a levegő- a KALOT, a Mária Lányai, a Szívőgárda és a sportegyesület. Rendszerezések voltak a színi előadások.

25. Varrótanfolyamos lányok (1937)

1930-ban 1250 fő lakosa volt a falunak.²⁴⁰ Beznicza Péter volt a jegyző, dr. Kiss Géza a körorvos, Török Bertalan a tanító, Szigeti Jenő a segédjegyző és Németh István (Hangyász) a Hangya boltvezetője.²⁴¹

Közben normalizálódtak az ország külgazdasági kapcsolatai, megindult a kereskedelem. Az olcsóbb dél-amerikai gabona lenyomta az itthoni gabonaárakat, azok eladhatatlanokká váltak, vagy csak veszteséggel lehetett értékesíteni. Egyre kevesebb embert foglalkoztatott a mezőgazdaság. Nagy tömegek indultak – immár harmadik hullámban – a tengeren túlra szerencsét próbálni. Köztük néhány pákai is. A válságjelek miatt azonban ekkor már az Egyesült Államok nem fogadta a tengerentúlról érkezőket, ezért Dél-Amerikában kötöttek ki.

Ebben az időben kezdett a turizmus számottevő bevételi forrássá válni. Főleg a belföldiek utazását, üdültetését kívánták elősegíteni különféle kiadványokkal. 1934-ben jelent meg a Zala megyét bemutató kis kötet, melyet Fára József Zala megye főlevéltárnoka írt. Ebben – rövid történeti ismertetés mellett – ezt írta Pákáról: „Páka, a Cserta partján [ez persze tévedés, vagy elírás. ML] (1025 kat. magy. lakos. P.[osta] T.[ávirda] Elérhető vasúton a Csömödér-Páka állomásról. De ha a tvh. [törvényhatósági] úton megyünk, Ortaháza D végéről indulva 5 km. (...) A község ma nagyrészt az Esterházy hercegek tulajdona.”²⁴² Az ő leírásából tudjuk, hogy

1934. márciusában nagy tűzvész volt Pákán.⁴³ Ugyancsak az ő útvonalleírásából ismerjük, hogy a törvényhatósági úttól Csömödérbe – a mai út vonalán – még mezei földút vezetett.

1935-ben a szombethelyi kispapokból álló 387/ő. Szily János cserkészcsapat bejárta Göcsejt. Útjuk során naplót vezettek, melyet nyomtatásban is megjelentettek. Pákáról az alábbiakat írták: „Páka, 1935. aug 11–12. (...) Májor Gyula esperes plébános úr 2 napra megengedte, hogy tanyát verjünk kúriáján. Itt egyik célunk a pihe-nés volt. Megfigyeléseinket azonban mégis tudtuk bővíteni, különösen a hitéletre vonatkozólag. 12-én ünnepélyes szentmisén vettünk részt, melyet dr. Szendy László parancsnok úr mutatott be. Mise után Pintér László lelkes beszédet intézett a hívekhez.

Délben nagy ebéddel tisztelte meg a csapatot az esperes úr. Parancsnok úr pohárköszöntőjére ezt válaszolta: „Nohát sose igyunk?” Ezeket a szavakat mindnyájan magunkévá tettük.

Délután és az estét társasjátékokkal, énekekkel töltöttük el. Rendeztünk tűznélküli tábortüzet mókákkal és nótákkal.” „(...) Az utunk most már visszafelé vezet. Új megállóhelyünk Páka. Nagyobb község 1185 lakossal. Tiszta kat. helység. [Tudjuk, hogy ez tévedés!] Egy év alatti születések száma 27. A halálozási anyakönyv 14 halottat említ s így az évi létszámemelkedés 13. Az új házasságok száma az 1185 lakoshoz viszonyítva elég csekély: 10.” (...) „A 8 filiálissal bíró pákai plébániának, amelyhez kb. 5000 hívő tartozik, csak egy temploma és egy kápolnája van” (...) „Igazi, a nép számára való komoly kultúrkönyvtár sehol sincs. Az iskolai könyvtárak, mivel alig van bennük könyv, nem sokat jelentenek. Pákán van egy nagyobb 183 db-ból álló könyvtár” (...) „Zenekar csak Pákán van.” (...) „Itt emlékezem meg az egyházi népéről is. (...) Külön kiemelem Pákát, melynek fiatal kántortanítója minden dicséretet megérdemel. Együtt vacsoráztunk vele, és vacsora után szép művészi énekeivel minket is gyönyörködtetett. De igazán szépen énekeltek másnap a hívek is, mégpedig három misén keresztül!”²⁴⁴

Az 1930-as években a közigazgatásilag Szécsiszigethez tartozó Csokma területén házhelyeket mértek ki. Létrejött az Andrassy-telep, a mai Hegyalja utca – a Tánccsics és Ady utcák által határolt – területén. 1937-ben a közigazgatási határok változása miatt az Újhegy Pákához került. Az Andrassy-telep (a Hegyalja, Ady, Rákóczy), Béke és Dózsa utcák területe és a Csokmai hegy azonban továbbra is a szécsiszigeti határhoz tartozott.

Óriási jelentőségű volt az ország és a környék lakosságának életében az 1937-ben sikeresen mélyített Budafa–2-es kút fúrása. Az olajtermelés megindulásával a környék férfilakossága jól fizető munkalehetőséghez jutott. A toronyácsok, csőszerelők, egyszerű fűrómunkások órábéré néha magasabb volt, mint a környéken akkor szokásos napszám. Tömegével jelentkeztek az emberek. Szerencsésnek mondhatta magát, aki bekerült. Pákáról is többen eljártak Kerettyére gyalog, kerékpárral később a kisvasúttal, melyen a személyszállítás megindulását a MAORT és Eszterházy hitbizomány közti megállapodás tette lehetővé. A diesel üzemű mozdonyt és a személyszállításra alkalmas vagonot szintén a MAORT biztosította. Ennek a mozdonynak a „Bányász” nevet adták, amely név

aztán átvonódott a későbbi szerelvényekre is, mert még az 1970-es években is így hívták a kisvonatot a környéken élők. Ezzel a világ is kitérült az itt élők előtt,

26. Horthy Miklós tiszteletére felszentelt templomter (1938)

vételével magyar anyanyelvűek és közülük 1172. r.[ómai] kath.[olikus], 7 ág[ostai]. ev[angélikus], 17 izr.[aelita] vallású. R.[ómai] kat[olikus] templom helyben. Lakóházainak száma 215. A tankötelesek oktatására 1. r.[ómai] kat.[olikus] elemi népiskola és 1 r.[ómai] kat.[olikus] Általános továbbképző szolgálat²⁴⁷

A háborúra való készülődés jegyében folyt a leventék felkészítése, és a gazdaság háborús mozgósításhoz szükséges eszközeinek összeírása.

1941. november 7-én a zalaegerszegi lónyilvántartó tiszt a faluban 56 lovat és 30 járművet (szekér) írt össze.²⁴⁸

A háború kitörése után Pákáról is bevonultatták a tartalékosokat, akik közül többen már az első világháborút is végigharcolták. Sokan részt vettek Erdély, a Felvidék és Újvidék visszacsatolásában. Többen közülük apró gyermekeket hagytak itthon.

A falu lakossága a férfiak távollétén túl azonban alig érzékelte a háborút 1944-ig. Ez az év a falu számára amúgy is szinte katasztrófális természeti csapással járt.

hiszen a vasút mellet lakók számára könnyebben elérhető lett a csömödéri vasútállomás.²⁴⁵

1938. június 15-én Horthy Miklós kormányzó meglátogatta a lispei olajmezőt.²⁴⁶ A kormányzó és kísérete a csömödéri vasútállomáson szállt le a kormányzói különvonatról, ahol a MAORT vezetői várták. Az állomásról a vállalat gépkocsijaival szállították őket az olajmezőre, majd onnan Ortaházára, ahol megtekintették a vasúti olajtöltőt. Az út során, Pákán is köszöntötték őket. Az eseményről rendelkezésünkre áll egy fényképfelvétel, amely a felszentelt templomteret és a kormányzóra váró tömeget örökítette meg.

1939-ből az alábbi adatokat ismerhettük meg a faluról: „Kisközség a novai járásban. Területe 2610 k.[atasztrális] hold. Lakóháza-
inak száma 1205, akik 3 német ki-

27. Regruták (1939)

Június 30-án hatalmas jégverés zúdult a falura. A házokról leverte a cserepet. Az utakon, udvarokon a jég által agyonvert libák heverték. A határt sem kímélte. A gabonát, szőlőt szinte 100%-ban elpusztította. Volt olyan szőlő, ahol 800 tőkéen egy füles kosár szőlőt tudtak szüretelni.²⁴⁹

1943. február 19-én a csömödéri fűrészüzemben letartóztatták a pákai Németh István iparvasúti mozdonyvezetőt és fűtőjét, a csömödéri Bockó Ferencet. Az üzem 1942. február 2-a óta hadiüzem volt, ezért a pákai csendőrőrs fokozottan figyelte az ott dolgozókat. Jelentésük alapján a szombathelyi politikai nyomozó osztály – a katonai kémelhárítás – vette át a megfigyelést, és ők hajtották végre a letartóztatást is. Velük egy időben letartóztatták a csömödéri Belső Lajost, a pákai Hirschl Dezsőt és Szendefi Aurélt. Ellenük a vád „*hűtlenség és hazaárulás*” volt. Németh István Szegeden a Csillag börtönben halt meg 1944. április 23-án. Társai büntetésük letöltése után szabadultak. Belső Lajost, Bockó Ferencet és Hirschl Dezsőt a nyilasok koncentrációs táborba hurcolták. Ott is haltak meg.²⁵⁰ A háború olajat, és egyre több olajat követelt. Ez kedvezően hatott a vidékre. Több munkásra volt szükség, a szállítások miatt pedig utakat, hidakat kellett építeni, ami a környék falvainak infrastruktúráját növelte.

A hadi helyzet alakulása már korán arra ösztönözte a hadvezetést, hogy a stratégiaiul rendkívül fontos üzemanyag-ellátást biztosítsa. Ezért előrelátóan gyorsan felépíthető, az ellenség elől könnyen elrejthető kis – úgynevezett „*zseb*” – finomítók tervezését kezdeményezték. Továbbá egy, az olajvidék villamos ellátását biztosító erőmű és villamos elosztó állomás felépítését is tervbe vették. Ilyen kis finomítók építésére valamennyi magyarországi finomítót és kőolajtermelő vállalatot kötelezték. A MAORT üzemeknek két ilyen finomítót kellett volna felépítenie. 1944. augusztus 31-én Dinda János MAORT igazgató az alábbi enge-

délykérelemmel fordult a Magyar Királyi Iparügyi Minisztérium XVII/a. Szakosztályához, két kisfinomító felépítésének engedélyezésére. „A MAORT üzemek a m. kir. Kincstár használatában cég. dr. Köhler-től rövid úton vett értesülés szerint két drb. á cca. 12 wagon napi teljesítményű kis finomítóval bekapcsolódik a nyersolaj finomításnak légó célból való decentralizálási programjába.

Dr. Köhler az általunk e célra javaslatba hozott helyek közül 2 helyet tartott legmegfelelőbbnek. Az első hely azonos a m. Kir. Ip.Min. XVII/a. Szakosztály által 1942. XI. 17-én jkuben bizottságilag engedélyezett 2 telephellyel, mely villamos erőközpont felállításának célját szolgálta volna Páka község közelében. Ez a hely azáltal, hogy a fenti rendeletben engedélyezett 1 telephelyet választották a centrálé céljaira, felszabadult és így az egyik kis finomító céljaira igénybe vehető lenne.”²¹

(A centrálé Tormafölde és Vétyem pusztá közt épült fel. Épülete még ma is áll.) A finomító végül is Ortaháza határában épült fel.²²

A rádió és újságok híradásán túl a falu lakói 1943 márciusában találkoztak először közvetlenül a háborúval. Egy viharos este egy bombázó kötelék eltévedt. A célpont felismerésére, egy ejtőernyőre függesztett nagy fényerejű világító eszközt dobtak le. Ez nappali fényvel árasztotta el a környéket. Ennek ellenére a ledobott 10–12 bomba nem találta el a falut, hanem a Csokmai erdőben robbantak.²³ A nyár folyamán, még egy légi esemény zajlott le a faluban, amikor az egyik gép üres üzemanyagtartályát a falu fölött dobta ki. Vasárnap délután lévén sokan voltak az utcán, mindenki menekült. A tartály Csondor Pálék házának sarkára esett. A csendőrök onnan elszállították.²⁴

1944 őszén a faluba is megérkeztek a német alakulatok. Egy a frontról pihenőbe visszarendelt század volt, egy főhadnagy parancsnoksága alatt. Elszállásolásukról a község katonai parancsnoka, a bíró – ekkor Németh Ferenc – gondoskodott. A legénységet az iskolába helyezték el, a tiszteteket magánházaknál szállásolták el. Öveges Edéék, Németh Istvánék, Bek Gézáék és Horváth Ferencék voltak a kijelölt szállásadók. A tisztú kaszinót Nagy Jánosék házában rendezték be (Táncsics u. 6.). Irodának a KALOT helyiségét használták. A század minden nap a dömeföldi határban lévő „Szerencsésre” járt ki gyakorlatozni. 1945 februárjában nagyon nagy hó esett. A hó eltakarítás feladata a falura hárult. Minden falunak a közigazgatási határáig kellett megtisztítani az utakat. A pákaiaknak Dömefölde, Ortaháza és Csömödér irányába. Ez főleg Ortaháza és Dömefölde felé volt nehéz, mert a temetőnél és a „Csirip” partnál a mély utat, a „horhost” mindig betemette a szél. Itt csak több karolással tudták az utat kiszabadítani. Volt rá példa, hogy a szél miatt kifelé és befelé is lapátolni kellett.

1945. január elején – részben a folyamatos hadimunkára történő kirendelés miatt, részben kalandvágyból – öt fiatal levante önként jelentkezett harcoló alakulatba. Őket ki is vitték Németországba. Hamarosan aztán követték őket társaik is.

Január 26-án a novai járás leventéit Gutorföldén bevonították, Ausztriába és Németországba vitték őket hadimunkára. A németországgi Wesendorf-ban a pá-

kaiak egy reptéren lőszert és bombákat rakodtak, amikor 1945. április 10-én táborukat bombatámadás érte. Közülük így senki sem sérült meg, de az Ortaházáról bevonult öt társuk közül egyedül Tóth Jenő tért haza. A többiek Wesendorf-ban vannak eltemetve.

Április 1-jén, nagypénteken a leventék harmadik csoportját is elindították a szilvágyi gyűjtőtábor felé. Ők egy emberséges magyar katonatisztnek köszönhetik, hogy nem kellett belekóstolniuk a háború borzalmaiba. Ez a katonatiszt az éjszaka a táborba érkező szekereket, a rajtuk ülő leventékkel visszafordította. Papírjaikat elvette, de azt tanácsolta a kocsisoknak, ha csendőrrrel találkoznak, mondják azt, hogy az utolsó kocsin van a menetlevél, aztán hajtsanak tovább. A fiúk, pedig gond esetén ugráljanak le a kocsiról, és az éj leple alatt igyekezzenek hazajutni. Erre azonban nem került sor.²⁵⁷

1945. március 1-jén érte az első, súlyos károkat okozó légitámadás a falut. Aznap rengeteg gép szállt el a falu felett. Egy kisebb kötelékük támadott. Négy bomba taláta el a falut. Egyik Bek Gézáék és Németh Ferencék közös udvarára, a trágyakupacba esett. Mindkét család istállóját romba döntötte. Bek Gézáék istállója boronából készült. Romba dőlt ugyan, de a boronafal megvédte az állatokat, azokat sikerült épen kimenteni. Németh Ferencné az istállójukba igyekezett menekülni. Szerencséjére csak az ajtóig ért, amikor a bomba robbant, mert az épületet elvitte a légnyomás, csak az ajtókeret maradt meg és az abba kapaszkodó öregasszony.²⁵⁸

A második bomba az akkor javítás alatt lévő Válicka-hidra esett. Ez szerencsére nem robbant fel, csak néhány gerenda sérült meg a súlya alatt. Ha felrobban, szinte bizonyosra vehető, hogy az ott dolgozó valamennyi munkás meghal.²⁵⁷ A harmadik bomba pedig a „fővégbé”, a Káli-féle ház udvarára zuhant. Itt szilánkokra tört és széjjelszórt egy hatalmas körtefát, a disznó ólat meg a mellette lévő ölfát a szomszédok udvarában szedték össze. A bomba nagyságát mutatja, hogy a tölcsére öt-hat méter átmérőjű volt. Persze az épületen egy szem cserép és ép ablak nem maradt.²⁵⁸ A negyedik bomba Sudiék udvarára esett, ahol össze is döntötte a házat. Az otthon lévő mama a kemencéből akarta kivenni a kenyeret, amikor a ház rádűlt. A kemence és a konyhai asztal alátámasztotta az egyik gerendát, így a mennyezet nem nyomta agyon.²⁵⁹

Március utolsó napjaiban újabb német katonák érkeztek a faluba. Ezek már fáradt, kimerült katonák voltak. Néhány nap pihenő után csatlakoztak a harcoló, majd visszavonuló alakulatokhoz.

A német hadvezetés stratégiai okokból mindent elkövetett, hogy az olajvidéket, így Ortaházát és környékét minél tovább tartani tudja. (Ennek köszönheti Páka, hogy viszonylag kevés anyagi és emberáldozattal megúszta a harcokat.) Persze számoltak a MAORT javak és emberek kitelepítésével is. Összesen 2882 fő számára készítettek helyet. Pákáról Domján Lajos, Dömeföldéről Scheiger Lajos, Varga János és Szentes Antal szerepelt a kitelepítendőek listáján.²⁶⁰

Április 1-jén, a Zalalövőtől délre támadó szovjet 5. gárda lovas hadtest hajnal-

ban három óraker újból támadásba lendült, de beleütközött a németek visszavonuló, illetve a Baktól délnyugatra csoportosuló csapatrészeibe. Reggel 8 óraker a Gutorföldre felől visszavonuló 23. német páncélos hadosztály részeivel vívtak harcot Ortaházánál és Kisszigetnél a Berek patak partján, majd Csömödér körzetében került sor heves harcokra. 2-án hajnalban a 23. német páncélos hadosztály a Páka–Gutorföldre közötti szakasról támadást indított Nova irányába, hogy elfoglalásával elvágja a szovjet 5. gárda lovas hadtest további előnyomulása előtt az utat. Az ellenlökés elérte Újhely pusztát (Újmajort), de itt elakadt, sőt, a szovjet csapatok visszavetették a német erőket. (E harcok során Zebecke többször cserélt gazdát és a falu szinte teljesen elpusztult.) A déli órákban megismételt ellenlökés elérte a Novától délre lévő útkanyart, azonban itt a támadó páncélosokat erős tüzérségi tűz fogadta. Délután a német erők Novától délnyugatra beásták magukat, az ellenség állandó tüzelése alatt. A szovjet 12. lovas hadosztály elfoglalta Zebeckét, Csömödért és Iklódbördöcét. A németeket bekerítés fenyegette, ezért nagykanizsai alakulataikat gyors ütemben visszavonták Nyugat-Délnyugat irányba. A németek az egész arcvonalon igyekeztek elszakadni az üldöző szovjet csapatoktól. Felszerelésük egy részét hátrahagyták, felrobantották. Ugyanezt tették a közúti- és vasúti hidakkal is.²⁶¹

Pákát 1945. április 3-án, az Ortaházát feladó németeket követő 3. Ukrán front 35. gárdahadtest 27. hadsereg 37. lövészezrede foglalta el. A községet két irányból közelítették meg. Az 5. Gárdalovashadtest Kányavár felől a hegyeknek, a 27. hadsereg 37. lövészezrede Kissziget irányából indított támadást. A szovjet tüzérség már délelőtt aknavetővel löni kezdte a faluban védelmi állást foglaló németeket. Egy harckocsit a major környékén ástak be és tüzérségi ágyúként használtak. Ezt a részt Kissziget felől, a templom környékét a Gálos major (Elpusztult major Lentiszombathely és Iklód közt) felől lötték. A tüzérségi előkészítés során több épület megrongálódott és a templom északi falát is találat érte. A tüzérségi párbaj alatt súlyosan megsérült Csondor Gyula, aki a lövöldözés szünetében kiment, hogy a lovainak szénát vigyen. A pajtájukat ért aknatalálat sebesítette meg. Sérüléseibe másnap belehalt.²⁶² A visszavonuló német alakulatok délben felrobantották a templomtéren álló tankjukat, majd néhány perc múlva a Válicka-hidat. A harcok délután négy órára csitulak el. A harcokban életét veszttette két szovjet katona, őket a templomtéren temették el, majd később a zalaegerszegi temetőbe szállították. Előző napon Páka és Csömödér közt elesett két magyar katona és két német tiszt. Őket a pákai temetőben temették el, április 4-én.²⁶³

A zűrvarban a községházán lévő iratokat megsemmisítették. Kiszórták az épület elé, vagy elégették.

A szovjet utászok a kirendelt lakosság segítségével egy ideiglenes hidat építettek a „Rígó közben” (ma erre vezet az út a szennyvíztelepre), ahol a XVIII–XIX. században is állt a híd. Ezt a hidat körülbelül egy fél évig használták. A harcok elültével a faluban egy 4–5 fős járőr maradt 1945 őszéig tartva a szolgálatot.

Május elején a szovjetek „*Málenkij robotra*” vittek a faluból 10–12 férfit, akiknek a feladata lövészárkok és harcocsai csapdák ásása lett volna a Muraközben. Vittek férfiakat Dömeföldről és Kányavárból is. Május 8-án néhányan hazaszöktek. Másnap a többieket is hazaengedték, mert véget ért a háború.²⁶⁴

A háború végét az itt lévő szovjet katonák a Varga-féle kocsmában (Petőfi u. 2.) ünnepelték meg. A háború befejeződött, de még később is szedte áldozatait. Az itt maradt lövedékek arra csábították a fiatal fiúkat, hogy széjelszedjék, játsszanak velük. Ennek egy halálos és több súlyos sebesültje is lett. Súlyos sérültje volt a szövetséges légierő által ledobott robbanó játékoknak is. Dömeföldén Hermán István bal kézfejét szakította le egy ilyen játék.

A falu sorkatonaként bevonultatott férfiai és fiataljai közül 22-en nem tértek vissza. Többen pedig rövidebb–hosszabb hadifogság után kerültek csak haza.

28. Leventék által, hadifogságban készített fényképkeret

29. Világháborúk áldozatainak emlékműve a Hősök terén (1994)

A második világháború pontosan fele emberáldozatot követelte Pákától, mint az első.

Az áldozatok nevei: *Bek Károly, Bedők István, Bek Jenő, Bicsák Ferenc, Bockó Ferenc, Bundics Pál, Csondor Gyula, Csondor István, Dancsecs Ferenc, Gyuricza József, Gyuricza Pál, Hermán István, Horváth Ferenc, Horváth Sándor, Horváth Sándor, Kovács Béla, Kuklek Ferenc, Lóránt István, Németh István, Peszeg Károly, Vatali Pál.*

A második világháború, haláltáborokban elpusztult, pákai áldozatai: *Bartos Béla, Bartos Béláné, Hirschl Ignác, Hirschl Dezső, Hirschl Dezsőné, Hirschl Klára, Stern Lajos, Stern Lajosné, Stern Fáni, Szendefi Aurélné, Szendefi László.*

A hősi halottaknak Pákán Temesváry István tanító kezdeményezésére „Hősök tere”-t hoztak létre 1946-ban. (Az országos

mozgalomhoz csatlakozva már 1938-ban megkezdték a terület feltöltését és fásítását, de akkor az emlékmű nem készült el.) Az itt elhelyezett műkö emlékműre kerültek fel az első- és második világháború fronton elesett katonáinak és itt-honi áldozatainak nevei. (Az emlékműre csak a rendszerváltást követően, 1991-ben került fel a turulmadár. Ekkor a temetőben rendbe hozták a magyar és német katonák sírját, és a Hősök terét is. Wesendorfból érkezett vendégek részvételével emlékezett a falu a háborúban elesettekre.)

Újra indul az élet

Április hónapban Pákán is megalakult a földigénylő bizottság. Elnöke Törő Mihály földműves, tagjai: Bakos József cseléd, Bóha János földműves, Lukács Pál földműves, Molnár István üzemi munkás, Bundics Pál földműves voltak.

Április 20-tól május 20-ig végezte el a bizottság a földet igénylők összeírását, valamint a földek kimérését. A község határában ennek folyamán kiosztásra került Eszterházy Pál herceg tulajdonából mintegy 183 katasztrális hold szántóterület. A földosztás során előnyben részesültek a teljesen nincstelenek és a nagy-családosok. A földigénylő bizottság

78 főnek juttatott változó nagyságú földterületet. A föld kimérését a földigénylő bizottság végezte el, amely egyben a földosztó bizottság szerepét is betöltötte.

A földosztó bizottság által kimért földeket 1945 nyarán az állami földmérők újra mérték, és rögzítették a terület megyevonalát. E kimérés után minden juttatott megkapta a földjuttatásról szóló végzést és birtokívet. A földosztás folyamán keletkezett iratokat a Zala megyei Földigénylő Bizottsághoz kellett felterjeszteni. A bizottság 1946 márciusában szüntette meg működését.²⁶⁵

A háború befejeztével a politikai pártok gyorsan aktivizálódtak. Főleg a kommunista párt igyekezett gyors befolyást szerezni a falvakban. Pákán a helyi MKP szervezet titkára Bacsí István lett, aki 1945 novemberéig töltötte be ezt a tisztséget. Az első pártta-

<p>FÜGGETLEN KISGAZDA, FÖLDMUNKÁS ÉS POLGÁRI PÁRT</p> <p><i>marbái</i></p> <p>SZERVEZETE.</p> <hr/> <p>IGAZOLVÁNY.</p> <p><i>Kovács Farkasné</i></p> <p>(név)</p> <p><i>Zala m. Páka</i></p> <p>(vmegye, község)</p> <p><i>485</i> sorszám.</p>
--

30. Pártigazolvány (1945)

gok: Németh Károly hentes, Horváth Ferencné háztartásbeli, és július 1-je után Németh Istvánné, a Szegeden meghalt Németh István felesége. Bacsí Istvánt, aki éjjeliőr volt a fűrészüzemben, Németh Károly követte a titkári poszton. Tőle 1946-ban Horváth Lajos vette át a titkárságot.²⁶⁶

A kommunista párt mellett az iparosok is hamar szervezkedni kezdtek és megalakították a Szociáldemokrata Pártot, 1945 júliusában. A megalakuláskor 30 fő körül volt a párt létszáma. A pártba a környék más községeiből is vettek fel tagokat. A párt elnöke Völgyi János pákai kőművesmester, titkára Stejner Tibor, ügyintézője Bíró János pákai kovácsmester lett. Vezetőségi tagok Molnár István hentes, Szitkovics Kálmán kocsmáros (Kányavár), Kovács József asztalos, (Csömödér).

A Kisgazda Párt tagjairól keveset tudunk, csupán elnökük személye ismert: Bek Géza földműves.

„Általában vasárnaponként a templomkertben, nagymise után szoktuk a gyűléseket tartani. Ilyenkor leginkább az történt, hogy a kisgazdapárt és a szociáldemokrata párt is állított szónokot; vagyis egy-egy gyűlésen három szónok is beszélt.”²⁶⁷

1945. augusztus 12-én alakult meg a Nemzeti Bizottság, amelynek a megalakulása a következőképpen zajlott: A Kommunista Párt ragaszkodott ahhoz, hogy teljes taglétszámmal legyen képviselve a nemzeti bizottságban. Hosszas vita után megegyeznek abban, hogy mindkét párt a jelenleg meglévő tagjaival, vagyis a Kommunista Párt 5 taggal, a Kisgazdapárt 25 taggal alakítja meg. Így a bizottság 30 tagú lett. Az elnöknek ajánlott Zolder Károly és Szendefi Aurél közül 11 szavazattal Zolder Károlyt (Kisgazdapárt) választották meg, alelnök Szendefi Aurél (MKP), titkár szótöbbséggel Kardos János (MKP), jegyző pedig Bek Géza (Kisgazdapárt) lett.²⁶⁸

A nemzeti bizottságot pártonként az alábbiak hozták létre:

MKP: Bacsí István, Szendefi Aurél, Szendefi Elemér, Kovács János, Jári János.

FKGP: Gerencsér József, Bek Géza, Károly József, Németh István (Sifter), Zolder Károly, Dancs Lajos, Etler József, Gerencsér Ferenc, Nemes József, Király József, Czigola Károly, Czigola Gyula + 13 kisgazdapárti.²⁶⁹

Nyolc hónap múlva, 1946. április 7-én változás történt, amikor 12 taggal újjá alakították, de már a SZDP-szervezet részvételével. Ekkor a bizottság elnökévé Bek Gézát (Kisgazdapárt), helyettes elnökévé Völgyi Jánost (SZDP), jegyzőjévé pedig Szendefi Aurélt (MKP) választották. Tagjai: Bek Géza, Törő Mihály, Gerencsér József, Zolder Károly (Kisgazda Párt), Kardos János, Horváth Lajos, Szendefi Aurél, Németh Istvánné (Kommunista Párt), Domján Gyula, ifj. Völgyi János, Bécs József és Molnár István (mészáros) (Szociáldemokrata Párt). A nemzeti bizottság „saját kebeléből” igazolóbizottságot is választott. Ennek tagjai: Bek Géza, Zolder Károly, ifj. Völgyi János, Németh Istvánné.

A termelési bizottságot is átalakították. A szociáldemokrata párt részéről belépett, mint tag Bécs József, ugyanakkor kilépett Bicsák József.²⁷⁰

1947. február 18-án a MKP helyi szervezete értesítette a Közellátási és Termelé-

si Bizottságot, hogy: Szendefi Aurélt kizárta a pártból és visszahívta a bizottságokból.⁷¹

Zala vármegye Nemzeti Gondozó Bizottsága 26.133/1946. számon nemzeti gondozottá nyilvánította a szegedi Csillagbörtönben meghalt Németh István feleségét, Balogh Katalint. Az értesítést 1947. január 10-én küldték meg a körjegyzőségeknek.⁷²

Elrendelték a fasiszta és szovjetellenes sajtótermékek beszolgáltatását a rendőrség Államvédelmi Osztályára.⁷³

A pákai körjegyzőség közmunka nyilvántartója az alábbi jelentést küldte a zalaegerszegi Építés és Közmunkaügyi Igazgatóságnak 1947. április 8-án.: „Jelentem, hogy az alábbi n.é. Közmunka hátralékosokat jelentettem fel a járási Főjegyző Urnak:

Páka: Sudi István, Peszleg István, Bek István, Sztatinszki Mihály, özv. Czupi Farkasné Dömefölde: Molnár János, Czupi György, Máté Géza, Cseke István, Nemes István, Bockó Lajos, Tóth Károly hencz.⁷⁴ Egyébként az újjáépítési közmunka váltságból Pákán 523 Ft 43 fillér, Dömeföldén 153 Ft 72 fillér folyt be.⁷⁵

1947. június 2-án a Magyar Kommunista Párt Körzeti Titkársága (Páka), arról értesítette a pákai előljárást, hogy Kardos Jánost, mivel nem tagja a pártnak visszahívja. Ugyancsak ezért visszahívták Jári Jánost is. Kardost a szociális bizottságból is visszahívták, helyette Bacsí Istvánt delegálták. A levelet Horváth Lajos helyi titkár és Németh Károly körzeti titkár írták alá.

Egyéni közmunkaváltásán fizetés (természetes) munkatársi és igazolási

A közmunka váltásán fizetés		Naplótétel-szám	Alírási bélyegző
nap	összege	Értelmezés	
hó	font	és	
nap	fillér	szám	
8	2,40	24	
3	2,40	205	
1	2,40	894	
6	2,40	643	
8	2,40	858	
14	2,40	1099	
9	2,40	1210	
10	2,40	1305	
20	2,40	1475	
18	2,45	1678	
10	2,40	1971	

Magyar Állam: avocada. Jelölést 1948 - 8077

PAKA - Közmunka-nyilvántartó

Szám: 1.769.002
Lajstromszám: 96/1948

Közmunka igazolvány
az 1948. évről.

Kovács József
részéről, aki született ...
n 1910. évben, foglalkozása:

lakás:

Közmunkakötelezettség súlya
1948. év ... hó ... napján mentes
Állomány mentes

Közmunka-nyilvántartó

31. Közmunka igazolvány (1948)

1947. június 8-án a Szociáldemokrata Párt pákai szervezete tudatta a községi előljárással, hogy: „(...) Községünk Önkormányzati Testületébe a Szociáldemokrata Párt helyi szervezete részéről; Molnár István hentes, Domján Gyula cipész és Bécs József elvtársakat küldtük be. (...) Zsoldos Géza párttitkár”⁷⁶

Az UFOSZ helyi szervezete 1947. június 18-án bejelentette, hogy a községi előjáróságban és a Nemzeti Bizottságban részt kíván venni. Aláírók: Bécs József elnök és Koltai János titkár. Az iratra a jegyző ráírta: „Az UFOSZ-nak az eddigi érvényben lévő rendelkezések szerint [egyik szervezetben sem] képviseleti joga nincs.”²¹⁷ „Az októberi képviselőválasztáson a szavazatok túlnyomó többségét a Kisgazda Párt kapta, amely laza alakulat volt a faluban és az egyházra támaszkodott. A kommunisták a falu 700 szavazatából mindössze 28-at kapott, alig többet, mint ahány párttagjuk volt. A szociáldemokraták 51, – bár a faluban nem volt szervezete – a Nemzeti Parasztpárt mégis 16 szavazatot kapott.”²¹⁸

Az 1947-es választások előtt a kommunisták erős kampányba kezdtek. Ennek során „Rákosi Mátvás többször megfordult Zala megyében. Egy alkalommal látogatást tett az olajvidéken, hazafelé menet megállt Pákán és gyűlést tartott. Ez abban az időszakban volt, amikor a kisgazdapártban leleplezett összeesküvés és Nagy Ferenc Nyugatra disszidálása nyilvánosságra került [1947. június 8.]. Féltünk ennek a gyűlésnek a megtartásától, mert nem tudtuk, hogy fognak az eseményekre az emberek reagálni. Az egész környéken szerveztük a lakosságot, kiplakátoltuk, kidoboltattuk, hirdettük, házról házra jártunk és agitáltunk. Végül is annak a napnak a délutánján, amikor erre a gyűlésre Pákán a templomkeriben sor került, több ezer ember gyűlt össze. Kíváncsiak voltak, sokat hallottak Rákosiról, úgy látszik, látni is akarták.”²¹⁹ Rákosit ekkor a templomtéren, szláv szokás szerint, kenyérral és sóval köszöntötte két kislány.²⁸⁰

Az 1947. augusztus 31-i országgyűlési „...választásokon [Pákán] a mintegy 700 szavazatra jogosultból – az 1945-ös 28-cal szemben – most 116-an adták szavazatukat a Magyar Kommunista Pártra. Ez a szám Pákán is az MKP. növekvő politikai befolyásáról tanúskodott. Ezután már nem kezelték bennünket féltávról.”²⁸¹

A Hangya Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet 1947. június 4-én kérte a kötjegyzőt, a főlvizsgálatra beadott iparjogosítványai visszaadására.²⁸² Erre azonban már soha nem került sor, mert 1947-ben már működött a helyébe lépő Pákai Földműves Szövetkezet, amelynek vezetősége: igazgatók: Göntér József, Bécs József, Koltai János; Felügyelőbizottság: Török István, Sabján Péter és Dávid Ferenc voltak.²⁸³

1947-ben a község az alábbi beruházásokat szerette volna elvégezni, illetve tervezte az 1947–48. évben: 1 apaállat istállót 20000 forintért, 1 mérlegházat 5217 forintért.²⁸⁴ A mérlegház fel is épült a mai Tánacsics út elején, a gyógyszerár mellett, de ekkor csak a hídmérleg, a téglaszlopos, deszkaoldalú, nyeregteretős védőépület azonban csak 1956. júniusában.²⁸⁵

1947-ben még az alábbi, említésre érdemes esemény történt: az 1945–46-ban kiosztott földek és házhelyekért járó esedékes szolgáltatások behajtását kérték a felsőbb hatóságok.²⁸⁶ A hadifoglyok és kórházak részére szervezték, az un. SAS akciót „Siess, Adj, Segíts”, melynek keretében bor felajánlásokat vártak.²⁸⁷ Tejgazdasági ismeretterjesztő tanfolyamot is szerveztek a gazdák számára, de Pákán nem volt jelentkező.²⁸⁸

A körjegyzőségnek gondoskodnia kellett Szücs József pákai községi szegény elhelyezéséről.²⁸⁹

A falu lakói közül többen megtagadták a küldöncszolgálat teljesítését. Pákán: Horváth Ferenc (céhmester), Horváth Lajos (céhmester), Bacsai István, Tóth Sándor, Sándor Imréné.

Döme földén: Kárász István, Peszleg Józsefné, Simon Józsefné, Drávecz Sándor, Tánccs Ernő.²⁹⁰

Az év során 20 fő kapott adományt a Svéd Vöröskeresztől.²⁹¹

Zala vármegye főispánja értesítette a körjegyzőket az igazoló bizottságok megalakításáról.²⁹² Az igazoló bizottságokra a hadifogságból hazatérők vizsgálatára volt szükség, hogy a hazatérők közül kiszűrjék az egykori fasisztákat. Pákára a háború során hadifogságba esettek közül 1947. június 22-ig 35-en tértek haza.²⁹³

A hadműveletek során megrongálódott tűzoltószertár helyreállításának előzetes költségeit 2067 Ft-ban állapították meg.²⁹⁴

Ekkor került kimérésre a mai Tánccsics utca nyugati oldala, az Ady, Rákóczi, Béke és Dózsa utcák házhelyei, amelyek területe a szécsiszigeti határhoz tartozott Csokma néven. A pákai elöljáróság és a helyi UFOSZ szervezete fellebbezést nyújtott be az Országos Földhivatalhoz a Zala megyei Földhivatal ellen, mert az megtagadta újabb házhelyek kialakítását Pákán. A fellebbezést megnyerték. Ez a mai Ady, Rákóczi és az attól Csömödér felé eső Béke utcai szakaszt érintette.²⁹⁵

A fellebbezés megnyerése után még 20 fő házhelyigényét fogadták el pótösszeírással.²⁹⁶

Az UFOSZ amiatt is fellebbezést nyújtott be az Országos Földhivatalhoz, mert a legelőt meg akarták szüntetni. A fellebbezésnek helyt adtak, mert a pákai állatállomány nagysága azt indokolja.²⁹⁷

Az 1947-es év politikai csatározásaiban felhasználták 1848 nimbuszát is. Az alábbiakban közöljük a pákai jegyző „Magyar Ifjúság 1948-as munkatervének” megküldését a novai járási főjegyzőnek:

„Jelentem, hogy a jegyzőség községeiben a bizottságok megalakultak. Programjuk a következő: Páka községben: Szabadságzászló készítése, Hősök terének parkirozása, bekerítése, Iskolaépítés, Sportpálya építése, Páka-Csömödér község között összekötő gyalogút kiépítése, Szabadművelődési előadások rendezése – /megvalósítva: hősök terének rendezése./

Döme földé községben: Szabadság zászló készítése, iskola rendbehozása, községi híd megjavítása.

Kányavár községben: Hősök temetőjének megépítése, Footballpálya megépítése, két színdarab és műsoros est megrendezése, Sportszerek beszerzése, Szabadságzászló készítése, Iskolaudvar befásítása /megvalósítva: iskolaudvar fásítása./

Pördefölde községben: Község utcájának rendezése, megépítése, fásítása, iskola renoválása. Páka, 1947. május 24.

Bugovits Vilmos jegyző

A 48-as bizottság tagjai: Temesváry István, Bugovits Vilmos, Gerencsér Ferenc, Dr. Kiss Géza, Kőmives János, Dulgyovai Antal, Gerencsér Ferenc ifj., Németh Jenő duhaj, Peszleg István, Törő Ferenc, Gyuricza Ferenc szijgy.[ártó], Bolla Gyula, Kovács Károly ifj.

Egyesületekből: Czigola Károly Sportegyesület, Németh Jenő, Völgyi János Iparoskőr, Svastits Alice Leánykőr, Horváth Irén.

Pártokból: Bek Géza F.K.P., Szabó Elek Füg. [Ifj.], Kovács József postás, Zsoldos Géza Sz.D.P., Németh Károly M.K.P., Gerencsér Imre Füg. Ifj.

Tervek: A 48-as zászló /Füg. ifj. és leánykőr; Hősök terének parkírozása bekerítése; Iskolaeépítés; Sportpálya építése; Összekötő út Páka–Csömödér között; Szab. Műv. Előadássorozat (a 48-as események ismertetése).²⁹⁸

A vállalások közül a Hősök tere léckerítése el is készült, de 1954-re annyira tönkrement, hogy felvetődött dróthálóval történő újbóli bekerítése.²⁹⁹

Amikor a koalíció felbomlott és a kommunisták teljhatalmat szereztek, megkezdték gazdasági hatalmuk kiépítését. Sorra államosították a gyárakat, üzeme-
ket. Az államosítás a falvakat is elérte. Állami, vagy szövetkezeti tulajdonba vet-
ték a malmokat, kocsmákat. Pákán 1948-ban államosították a Czigola-malmot
és Zolder Károly moziját. A dömeföldi Fata-malom elkerülte az államosítást.
A lakosság létszáma tovább nőtt, az 1949-es népszámlálás adatai alapján a lakó-
házak száma: 204, népesség: 1206 fő.

32. Pákai regruták az 1950-es években

A mezőgazdasági-sommás létből az iparosodó falu irányába indult el a telepü-
lés, amikor 1950-ben megalakult a Pákai Faipari Ktsz, amely 1953-ban kibővült
kőműves, szabó és cipész részleggel és ettől kezdve Vegyes Kisipari Szövetkezet
néven működött.

Igyekeztek a mezőgazdaságot is kollektivizálni. Vidékünkön azonban csak a Pördeföldei Állami Gazdaságot hozták létre. A városok munkásságának pedig kellett a kenyér. Mivel felvásárlással nem tudták biztosítani a megfelelő mennyiséget, ezért elrendelték a beszolgáltatást gabonából, tojásból, tejből, baromfiból. Engedély kellett a disznóvágáshoz, hogy az államot illető részt abból is be tudják venni. Egy feketén vágott disznóért – ha kiderült – több év börtön járt. Lesöpörtették a padlásokat.

1950-ben megszüntették a jegyzőségi rendszert. Helyére bevezették a tanácsrendszert. A tanácselnököket gyakran távoli vidékekről, városokból hozták. Többnyire kipróbált káderek voltak, akiknek szakmai felkészültsége nagyon alacsony volt. Pozíciójuk védelmében minden felülről jövő utasítást gondolkodás nélkül végrehajtottak. Megkezdődött a falvakból az osztályidegenek deportálása a Hortobágyra. Pákáról 1950. június 23-án kitelepítették *Takács Sándor* szabót, *Ferenczy József* hentest és kocsmárost, és családjukat, valamint *Czupi Farkas* kocsmáros családját. (Czupi Farkas 1947-ben meghalt.) *Zolder Károly* mozitulajdonost, a volt malomtulajdonos *Czigola Gyulát* és *Czigola Károlyt*, *Völgyi János* kőművesmestert és kocsmatulajdonost, *Horváth István* bognárt – őt csendőr apósa miatt – felszólították a határsáv elhagyására. Nekik tehát nem kijelölték a kényszertartózkodási helyüket, hanem a határsávon kívül viszonylag szabadon választhatták meg azt. Házukat államosították, vagy idegeneket költöztettek bele, miközben ők juh hodályból átalakított szállásokban laktak. Így járt Dömeföldén Bacsics suszter és Horváth István kocsmáros is. Czigoláék házát terményraktárnak használta a földműves szövetkezet.

**33. Ebédosztás a kitelepítetteknek Kócson.
A kép jobb szélén Ferenczy József.**

Néhányan, hogy elkerüljék a kitelepítést vagy a rendőri felügyeletet, nagy állami építkezésekre mentek dolgozni, pl. az akkor épülő Dunaujvárosba.³⁰⁰ Olyan sanyarú volt itthon a helyzet, hogy a katonai szolgálat alatt szabadságra hazaengedett katonák hoztak a családnak kenyeret pl. Győrből, vagy más városból.³⁰¹ 1953-ban Nagy Imre miniszterelnöksége alatt megszüntették a deportálást. A kitelepítetteket elengedték, de nem térhettek haza.

A jugoszlávokkal megromlott a viszony, a falu a határsávba esett. Ide csak engedéllyel lehetett belépni. Fokozott figyelmet szenteltek a vidéknek az olajipar közelsége miatt is. A falut délről és délnyugatról körülvevő dombok szélén húzódtott az a nagy gondossággal kiépített védelmi vonal, melynek bunkerei, tégglával kifalazott géppuska állásai és nádállal bélelt lövész-, és futóárkai még helyenként ma is láthatók.

1956-ban engedélyezték a kitelepítetteknek, hogy hazatérjenek korábbi lakhelyeikre. A végrehajtó bizottság 1956. október 20-i ülésén a tagok követelték, hogy minden kitelepített a legrövidebb időn belül elfoglalhassa lakását.³⁰²

A forradalom és a megtorlás

Az 1956-os forradalom a falu életében is jelentős változásokat hozott, annak ellenére, hogy magában a faluban nem volt jelentős megmozdulás. Természetesen az olajipari munkások révén Pákán és Döme-földén is nyomon követték az eseményeket, és feszülten figyelték mi történik.

Oktober 26-án 4–5 bázakerettyei olajmunkás érkezett a faluba teherautókkal. A falu határában a kocsikat megállították. A tüntetők Kossuth-nótákat énekelve a tanácsháza (ma Kossuth u. 37. sz.) elé mentek és a platon állva beszéltek az összegyűlt nagyszámú érdeklődőnek. Ezt követően a helybéliekkel együtt a tanácsháza irodáiban, a párházban, majd a kultúrotthonban megsemmisítették a pártvezetők képeit, a dekorációt, könyveket, a begyűjtési iratokat, kommunista jelképeket. A középületekről eltávolították a kommunista jelképeket. Schaller Antal tanácselnöknél is házkutatást tartottak, Rákosi és Sztálin képeket kerestek.

Feldúlták Cseke (?) instruktor lakását. Bacsai Istvánnál is átkutatták a házat. Itt találtak két Lenin képet és egy békegalambot, amiket elégettek. Innen a párttitkár, László Józsefné lakására mentek. Itt a talált pártiratokat elégettek, majd indultak Csömödérbe.³⁰³

Oktober 29-én Zolder Károly, Kovács Ferenc és Völgyi János javaslatára dob szóval összehívták a község lakosságát a művelődési házba. Az ülésre meghívták Gőcze István helyi plébánost is. Megalakult a forradalmi bizottság. Az ülésen javasolták Schaller Antal vb. elnök és Németh Jenőné vb. titkár, Horváth Árpád (truman) iskolaigazgató és két tanár Horváth Árpádné és Kékesi Lajosné leváltását. A forradalmi tanács élére Táncczos Frigyes választották, he-

lyettese Kiss Ferenc tagjai Gőcze István és Zolder Károly lettek. Megszervezték a nemzetőrséget.

Zolder Károly visszakövetelte 1948-ban államosított moziját, amit vissza is kapott: „de az ellenforradalom fegyveres leverése után újból az állam tulajdonába került.”³⁰⁴

34. Az építés alatt álló „Délbáb Filmszínház”,
Zolder Károly mozija (1944)

Visszaemlékezésekből tudjuk, hogy az iskola tanulói a templomtól indulva vittek a keresztet az iskolához, ahol elhelyezték azt. Az udvaron elégették az orosznyelvű tankönyveket, a tanterekben levették a címet, és keresztet akasztottak a helyükre. Két diák röplapokat készített kézzel és ezeket titokban terjesztették. A rendőrség novemberben meghallgatta őket, de az igazgatónak sikerült elsimítani az ügyet. Továbbá azt is tudjuk, hogy több párttag a templomban nyilvánosan széjjeltépte a tagkönyvét. Azok darabjai napokig ott heverték az árokban.³⁰⁵

A forradalom fegyveres, november 4-i elfojtása után is működtek még a Munkástanácsok, szervezve a közellátást. Ezt bizonyítja Szabó Endre levele az Új Zala szerkesztőségének. A levelet az újság soha nem közölte.

„Páka, 1956. november 20.

Új Zala Szerkesztősége

Zalaegerszezen

Kérem szíveskedjék az alábbi soraimat leközölni:

Abból az országos megmozdulásból, amely Budapest nélküli lakosságát célozza segíteni, Páka község lakossága is derekasán kivette részét. A Forradalmi Tanács felhívásá-

ra mindenki sietett, hogy felesleges, vagy nélkülözhető ételmét odaadja annak a népnek, aki most nagy nélkülözéssel küzd.

Vasárnap délután mozgalmas volt a község utcája. Nem a megszokott látvány tárult a szemlélő elé: most nem a pihenő, szórakozó ifjúság sietett a mozielőadásra, hanem mindenhol kosarakkal, zsákocskákkal megrakott asszonyok, nehéz zsákat cipelő férfiak tűntek fel, siettek a Tanács épülete felé, ahol gyűjtötték az adományokat. A Tanács jó előre intézkedett szállítóeszköz iránt is: a bázakerettyei Olajüzem 1 db 5 tonnás tehergépkocsit bocsájtott a község rendelkezésére a szállításhoz. Igazán szép és példamutató volt az összefogás, amivel a község lakossága megmutatta segíteni akarását.

Egyes utcák, így különösen Lászlóháza egy része külön fogattal szállította be a sok zsák burgonyát, fej káposztát. Stb. A begyűjtött adományokat hétfőn délben szállították el Pákáról a gépkocsival Zalaegerszegre, ahol a többi kocsikhoz csatlakozva az kedden reggel indult útnak Budapest felé. Az összesen begyűjtött adomány a következő volt:

12 db baromfi, 6 zsák káposzta, 10 kg zsír, 7 zsák bab, 4 üveg gyümölcsíz, 27 zsák burgonya, 2 zsák zöldség, 30 db tojás, 1 zsák finomliszt, 2 q alma,

Szabó Endre³⁰⁶

Mint azt a későbbi jelentésekben olvashatjuk: „A községben az ellenforradalom alatt különösebb ellenséges cselekmény nem történt. A községi tanács továbbra is kezében tartotta az irányítást, azonban a pártszervezet tagjait kiközösítették maguk közül.” és „Páka községben ellenforradalmi tevékenység büntette miatt, eljárás nem indult senki ellen. Tekintettel arra, hogy a községben konkrét ellenforradalmi tevékenység nem történt, ezért nem volt szükség arra, hogy különböző intézkedéseket foganatosítsunk.”

A faluból egyetlen embert ítéltek el 1 évi börtönre és 300 Ft mellékbüntetésre, de őt sem a falubeli események miatt. Pákáról a forradalom alatt és után politikai okokból 1 fő, míg más okból 10-en hagyták el az országot. Közülük ketten, néhány nap múlva visszajöttek. Gyakorlatilag a labdarugó csapat gerince távozott.

1956-ot követően több korábbi párttag nem lépett be az MSZMP-be.

Sokkal viharosabb események zajlottak Dömeföldén. Október 26-án Bázakerettyéről autóbusszal jöttek munkások, akik szovjetellenes jelszavakat kiabáltak, majd leverték a vörös csillagot a tanácsházáról. Ebben az akcióban a hozzájuk csatlakozó falubeliek közül tevélegesen senki sem vett részt.

Még aznap este több falubeli férfi felment a hegyre, ott az egyik pincénél összejöttek, ettek, ittak, majd éjszaka a faluba visszatérve – a bor hatása alatt – többeket fölköltöttek, köztük a vb. elnököt, Tóth Ferencet, és Bíró Józsefné vb. titkárt azzal, hogy tartsanak velük és a tanácsházat nyissák ki. Itt az iratokat kiválogatták és az épület elé kiszórták, majd másnap délelőtt elégették.

Erről a hivatalos jelentésben ez olvasható: „1956. október 29[?]-30-án a községben több személy felvonult, akik szovjet, párt- és kormány ellenes jelszavakat kiabáltak, majd követelték a kommunista vezetők leváltását. Ezt végre is hajtották, azonban a tanácselnöki funkciót senki sem töltötte be. A községi tanácson mindent elégtelnek, kivéve az

anyakönyvet, és a birtokívet. (...) A községben komolyabb ellenforradalmi esemény nem történt.”

28-án délelőtt 9 órakor a művelődési házba gyűlésre hívták a falu népét. Itt megválasztották az öttagú Nemzeti Bizottságot. Elnöknek Gerencsér Józsefet [az elnökhelyettes személyét nem ismerjük], tagjainak Bedők Ferenc üzemi munkást, Drávecz Sándor földművest és Kovács Józsefné vegyeskereskedőt választották. Az eseményekben részt vevők ellen folytatott per anyagából tudjuk, hogy ekkor egy táviratot is fogalmazott Bedők Ferenc a kormány számára – ennek megfogalmazásában részt vett Farkas György kőműves is. A távirat szövege a bírósági jegyzőkönyv alapján: *„Dömefölde községben megválasztották a forradalmi tanácsot, kéri a beszolgáltatás eltörlését és az orosz katonák kivonását. (A szöveget Bedők ellette a zsebébe, hogy mi lett vele nem tudom.)*” – vallotta a bírósági tárgyaláson az egyik tanú.

Novemberben a Kádár-kormány megalakulása után új tanácselnököt választott a falu Cseresnyés József személyében. VB. titkárnak Domján vezetéknevű férfit akarták megválasztani, de ő nem fogadta el.

A perben, mely B.1003/1957/6. számon, Varga Sándor és társai ellen folyt, hét vádlott volt.

Az I–IV. rendű vádlottak ellen „a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékenység részvétel büntette” miatt emeltek vádat.

A bíróság az elsőrendű vádlott Varga Sándort (1926) 1 évi 3 évi próbaidőre felfüggesztett börtönbüntetésre és 500 Ft pénzmellékbüntetésre ítélte. Ő 1957. november 27.–1958. január 29. közt volt előzetes letartóztatásban. A másodrendű vádlottat, Bedők Ferencet 1 évi, 3 évi próbaidőre felfüggesztett börtönbüntetésre és 800 Ft pénzmellékbüntetésre ítélték. Ő 1957. október 9.–1958. január 30-ig volt előzetes letartóztatásban. A harmadrendű vádlott, Nyakas József 1 évet kapott, ebből 4 hó 4 napot töltött. Részleges amnesztiával szabadult 1959. április 3-án. Az ő bűnlajstromán még fegyverrejtegetés is szerepelt. A negyedrendű vádlott, Cseresnyés József szintén 1 évet kapott, amelyből 4 hó, 5 napot le is töltött. Szintén részleges amnesztiával szabadult 1959. április 3-án. Az ötöd rendű vádlott Kiss Gyulát mindennemű vád alól felmentették. A hatod rendű vádlott, Drávecz Sándor ügyét B.781/1957. alatt külön tárgyalták. Drávecz Sándor részt vett a bázakerettyei munkások falujárásában. Papp Imre és társai perében VI. rendű vádlottként szerepelt. Ellene a vád indoklása: *„Tevékenyen részt vett az ellenforradalmárokkal Lipeszentadorján, Kiscsehi, Kányavár, stb. községekben a párthelyiség és tanácsi iratok, vörös zászlók elégetésében. Kányavár községben több társával együtt a községi tanácshoz ment és ott egy vaskalapáccsal a községi tanács címeres tábláját leverte, részt vett a Páka községi párthelyiség feldúlásában is. Az ellenforradalmi tömeggel együtt demokrácia, párt és népellenes jelszavakat kiabált.*” Tettéért első fokon 8 hónap börtönre és 600 Ft pénzbüntetésre ítélték. Másodfokon büntetését 7 hónapra

mérsékelték. Ellenforradalmi tevékenység miatt internálták. A hetedrendű vádlottat, Molnár Jánost az ellene felhozott lőfegyverrel való visszaélés vádja alól felmentették.

Ugyancsak a Papp Imre és társai elleni pernek volt III. rendű vádlottja a döme-földi Bicsák Ferenc, akit Dráveczhez hasonló vádakban találtak bűnösnek. Neki a Tófejen végbevitt tettét rótták fel. Első és másodfokon 8 hónap börtönre és 700 Ft pénzbüntetésre ítélték.

Az elítéltek közül, 1991-ben Bedők Ferenc, Bicsák Ferenc, Varga Sándor „Hazáért és Szabadságért” kitüntetésben részesült. Az ügy érdekessége, hogy Schaller Antal azért nem tudott tanúskodni a Varga Sándorék ellen folyó perben, mert letartóztatásban volt.³⁰⁷

Munkás hétköznapiak

Az 1945-ben épült fahíd nem bírta a megnövekedett forgalmat, ezért 1958-ban a Válicka patakon vasbeton hidat építettek.

35. A „Nagyhid” (2004)

1960. január 1-jei visszamenőleges hatállyal, 1960. január 6-án magalakult a „Boldogulás Útja” termelőszövetkezet 251 taggal. 1960-ban villamosították a falut. Erre már 1957-ben történt kísérlet, de a tanácsstagok elmondása szerint az általuk megkérdezettek sokallták a 20%-os önerőt, bár a villanyt szerették volna. Ez a téma több tanács és v.b. ülésen is szóba került. Ekkor 94 zalai község villamosítását tervezték.³⁰⁸ A falu nagy részének, így az iskolának is már 1959-ben megtörtént a villamosítása.³⁰⁹

1962. február 16-án egyesült az ortaházi „Csertamenti” Termelőszövetkezet és pákai „Boldogulás Útja” Termelőszövetkezet, ez utóbbi néven.³¹⁰

A nyár folyamán elkészült a „hangosbemondó”. A faluban felállított hangszórókon keresztül tudták értesíteni a lakosságot minden aktuális dologról. A kisbíró elveszítette hivatalát. Minden délután 4 órakor „Szívküldi” volt. A falu lakói küldhettek zenés jókívánásokat egymásnak, 10 Ft-ért.

A körzetesítést a pákai Ktsz sem kerülhette el, és 1963-ban az asztalosok kivételével beköltöztették Lentibe. 1967 novemberében a régi malom épületébe az egykori Ktsz jogutódja, a Lenti Fém-, Faipari Ktsz egy kárpitos üzemet hozott létre. Az asztalosok továbbra is maradtak régi helyükön, a Kossuth u. 50. sz. alatt. Ekkor a két üzemben 250 fő dolgozott, akik nagyrészt helybeliek voltak. 1978-ban az asztalosokat és a kárpitosokat is bevitték Lentibe. A kárpitos műhely épületét a termelőszövetkezet vette át, azokkal a dolgozókkal együtt, akik nem voltak hajlandók Lentibe menni. Ettől kezdve a Kanizsa, majd a Zala Búrtorgyárnak dolgoztak a termelőszövetkezet megszűnéséig.

1965-ben új orvosi és állatorvosi szolgálati lakás és rendelő, valamint takarékszövetkezet épült.

36. A „Kishíd” a Válickán (1983)

1965. december 31-ével az ortaházi tanács megszűnt. 1966. január 1-jével a pákaival közös községi tanácsot alkotott.

1967-ben további munkalehetőség adódott. A zalaszentgróti Ruhaipari Ktsz üzemet szervezett, előbb bedolgozókkal, majd helyben, a régi KALOT épületben. Ez volt a „Zalaszentgróti Ruházati Ktsz Pákai 3. számú üzeme”. Sok környékbeli és helybeli lánynak, asszonynak teremtett munkalehetőséget.

Ebben az évben alakult meg a Lenti Fém-, Faipari Szolgáltató Ktsz már említett kárpitos üzeme a Czígola-malomban. Felépült a falu korszerű művelődési háza, benne közös mozi-, és színházteremmel, és körzeti könyvtárral. Az új művelődési ház elkészültéig – az alakuló szentgróti „varroda” miatt – a KALOT épületéből a mozit át kellett telepíteni a párthelyiségbe (Táncsics u. 2.). Korábban a mozit és a kultúrházat a volt KALOT helyiségében helyezték el. Előtte a mozi külön működött (Zolder mozi), és a könyvtár Öveges Edéék régi házában volt. 1969-ben egy tűzoltó szertárat épített a falu, a régit – amely fennállása során több funkciót is betöltött – lebontották.

Április 1-jével az addig termelészövetkezeti csoportként (tszcs) működő dömei földi, kányavári és pördeföldi csoport egyesült a pákai „Boldogulás Útja” tésszel.

Ez az év közigazgatásilag is fontos volt a falu életében. Július 1-jével – Ortaháza után – Kányavár, Dömei föld és Pördeföld is csatlakozott a közös tanácshoz. Ezekben a falvakban „államigazgatási kirendeltségek” útján látták el a feladatokat.³¹¹

1970-ben autóbuszvárót állítottak, és elkészült 1200 méter portalanított, községi út is.

A falu növekedésével a lakosság létszáma nagyobb ütemben gyarapodott a Válicka bal partján (Táncsics, Ady, Rákóczi, Béke, Dózsa Gy. utcák), ezért 1971-ben az ÁFÉSZ új, ABC rendszerű élelmiszerboltot nyitott a Béke utcában, a kisvasút mellett. Ekkor bontották le az ott álló egykori községi pásztorházat. Ezzel kettőre nőtt az élelmiszer boltok száma, mert a régi, Kossuth Lajos utcai is megmaradt.

1971–72-ben elkészült az új tanácsháza. Az iskolaigazgató részére, az iskola mellé, új pedagógus szolgálati lakást építettek (Kossuth u. 11.).

1973-ban csak Kányavárban és Pördeföldén működött szakigazgatási kirendeltség, Dömei földén és Ortaházán nem.³¹²

1974. január 1-jei visszamenőleges hatállyal, az 1974. április 20-i – indulatokat sem nélkülöző – alakuló ülésen a csömödéri „Jobblét” és a pákai „Boldogulás Útja” termelészövetkezet egyesülésével létrejött a „Csertamenti” Termelészövetkezet. A nevet, mint láttuk, egykor az ortaházi szövetkezet viselte. Központja Csömödér lett.

1979-ben Pákának 1227 állandó és 20 ideiglenes lakosa volt. Ebben az évben megszűntek a járások, és a községek, az ún. városkörnyékhez tartoztak. Ezáltal nagyobb lett az önállóságuk.

Az előző statisztikából kitűnt, hogy az óvodába beíratott gyermeklétszám magasabb volt a férőhelyek számánál. Így érthető volt az öröm, amikor 1979-ben felépült az új óvoda. Ezzel a településfejlesztés is új irányt vett, hisz’ az óvoda „zöldmezős” beruházásként jött létre. Építésével egyidőben nyílt meg az Ifjúság utca, és épült az új korszerű általános iskola, melyet 1980. szeptember 1-jével vehettek birtokba a tanulók és tanáraik.

Az iskolaépítés során fel nem használt közel 1 millió forint pénzmaradványt Szabó József tanácselnök ügyes (mai szóval) lobbizásának köszönhetően, a megyei tanács nem vonta el, hanem hozzájárultak, hogy abból, 1981-ben megépülhessen a korszerű fogorvosi rendelő és lakás a Sugár úton, amely a környék régóta égető problémáját megoldotta.³¹³

1981. december 31-e jelenetős nap Páka és Dömefölde életében. A két település egyesülésével Dömefölde, mint önálló község megszűnt létezni.³¹⁴

A régi iskola épületét a pákai községi közös tanács felajánlotta a termelészövetkezetnek – amely iroda gondokkal küzdött –, iroda és étterem céljára. Miután a termelészövetkezet nem fogadta el, újabb felhasználó után néztek. Így lett előbb a TSZKER, majd a TÁSZI az épület birtokosa. Tevékenységük egyik fontos területe volt a mezőgazdasági termékek felvásárlása, feldolgozása. Mivel diótisztítással indítottak – 30–40 asszonymak adva munkát – az épületet a köznyelv csak „diótörő”-ként ismerte.

1983-ban tovább javult a falu közellátása. Június 20-án adták át az ÁFÉSZ éttermét, a mai Park vendéglőt (Kossuth u. 23.).

1984. január 1-jén a falu lakossága 1567 fő volt.³¹⁵

1988. augusztus 22-én elkészül az új ÁFÉSZ iparcikkbolt és tetőterében 1991. március 30-án az új iroda.

Az 1980-as években látványos fejlődésen ment át a falu. Az előzőekben leírtakon túl: beépült a Sugár, az Ifjúság és a Rózsa (korábban Felszabadulás) utca. Megépült az ivóvíz hálózat.

1989–1990-től új politikai és gazdasági környezet alakult ki. A rendszerváltás után megjelentek a vállalkozók, és most már vállalkozásaikkal ők alakítják a falu gazdasági arculatát. Öt élelmiszerbolt, két étterem, egy tekéző, két presszó és két italbolt, egy panzió és egy rendezvényház szolgálja a falu lakosságát és az átmenő forgalmat.

A termelészövetkezet 1992-es felbomlása új helyzetet teremtett. A tagok és alkalmazottak töredéke tudott csak vállalkozóként megmaradni a mezőgazdaságban, kevés alkalmazottal.

Az olajipar jelenleg is tartó kivonulása a vidék életéből pedig azt jelenti, hogy a falunak a gazdaság területén új kitérési pontokat kell keresnie, mert több évszázados politikai és gazdasági vezető szerepét – a korábbi központi és helyi döntések alapján megszűnt munkahelyek hiánya miatt – elveszítheti.

A rendszerváltás után Páka Kányavárral, Ortaházával és Pördeföldével közösen körjegyzőséget hozott létre Páka székhellyel. Közösen működteti a négy önkormányzat a körjegyzőséget, iskolát, óvodát. Az orvosi és fogorvosi szolgálatot továbbra is támogatja, de a házi orvosi szolgálat megalakulásával a fenntartói jog megszűnt.

A faluban 1990 óta megvalósult beruházások:

A telefonhálózat 1991-ben került kiépítésre. Jelenleg a lakások számához viszonyítva 110%-os a bekötések száma. A szennyvízrendszer kiépítése, pákai tisztítóval 1995-ben valósult meg.³¹⁶

A kábeltelevízió 1990-ben készült el. Ma a lakások 87%-ába bevezetésre került. 2004-ben, vállalkozói beruházás keretében megvalósult a csillagpontos rendszer, a lakosság anyagi hozzájárulása nélkül. A kábeltelevízió lehetőséget adott a falu TV működtetésére is, amely a lakosság jobb tájékoztatását is lehetővé tette. A helyi stúdió első adása 1992. április 3-án 19⁰⁰ órakor volt.

2000. március 15-én, ünnepélyes külsőségek közt az iskola felvette Öveges József nevét. Az ünnepség részeként, a körjegyzőség négy községének polgármestere átvette a millenniumi zászlót Szilágyiné Szemkeő Judit helyettes államtitkár asszonytól.

Augusztus 19-én millenniumi emlékművet avatott a község a polgármesteri hivatal előtti parkban.

2000 szeptember–november hónapokban folyt a gázberuházás, és 2001-ben megvalósult a falu régi vágya, bevezetésre került a vezetékes földgáz. Az első rákötéskor a lakások 45%-ába vezették be.

Október 14–16-án 17 tagú francia küldöttség járt Pákán, három normandiai falu képviselőjében, a három falu polgármesterének vezetésével. A labdarugó csapatnak szerelést, az iskolának telefax készüléket hoztak ajándékba.

2001. augusztus 19-én a Hősök tere melletti vadgesztenyés ligetben nagyszámú wesendorfi vendég, és pákai érdeklődő jelenlétében felavatásra került a Wesendorf Park. A parkot Molnár Sándor, pákai származású, Kanadában élő szobrász és építész alkotása díszíti, amely az örök barátságot jelképezi.

Néesség

A falu népeiségre vonatkozó adatait a zágrábi, majd a szombathelyi egyházmegye Canonica Visitatio-iból, az adó-, a megyei és országos népeiség összeírásokból; a XX. századból pedig a többé-kevésbé tízévenként lefolytatott népszámlálások adataiból vettük.

A lakosság összlétszámára a XVII. század végétől vannak adataink. Addig az adózók számából csak következtetni lehetett a családok hozzávetőleges nagyságára. A XVIII. század elejétől – már többnyire folyamatosnak vehető – meglévő adatok azt bizonyítják, hogy a lakosság létszáma, mindkét faluban – Pákán és Döme földén is – folyamatosan emelkedett.

Növekedett annak ellenére, hogy a századot nem kímélték a háborúk és járványok.

A XIX. században pedig felgyorsult ez a növekedés és a XX. században a világháborúk és a kivándorlások ellenére sem állt meg. Az 1956-ban az országot elhagyó falubeliek pedig ezrelékekben kifejezhető csökkenést okoztak csak.

A lakosság létszámának jelentős és látványos csökkenése az 1970-es években indult meg. Ennek elsődleges oka az országos iparfejlesztő- és településpolitikára vezethető vissza, melynek nyomán, vagy részeként Zalaegerszeg és Lenti iparának fejlesztése is folytatódott, illetve elkezdődött. Lenti iparfejlesztése érzékenyen érintette a falut, mert a csesztregi és pákai ipari szövetkezetek betelepítésével e két faluban munkahelyeket szüntettek meg. A lakosság létszámának változását ez kezdetben még nem befolyásolta, mert a dolgozók bejártak Lentibe. Ingáztak – a korabeli szóhasználattal élve.

Az iparosítással összefüggően az oktatás fejlődése is a belső elvándorlás egyik tényezője lett.

Az 1960-as években az általános iskolát elvégzők jelentős hányada szakmát tanult. (A középiskolában tovább tanulók száma ekkor még jelentéktelen volt.) A szakmát tanultak közül csak néhányan tudtak elhelyezkedni helyben, a termelőszövetkezetben – kovácsok, bognárok, motorszerelők –, vagy a ktsz Pákán maradt asztalos részlegében. A végzett fiatal asztalosok közül többen az ÉPFA lenti gyárában, az építőipari szakmát tanulók – kőművesek, vasbetonszerelők stb. – pedig Zalaegerszegen, a ZÁÉV-nél helyezkedtek el.

A lenti és zalaegerszegi lakásépítési hullám során az említett vállalatok sok dolgozójukat juttatták kedvezményes feltételekkel lakáshoz. Az elvándorlás ezért e két város felé irányult, elenyésző azok száma, akik Nagykanizsára, Bázakerettyére vagy Lovásziba költöztek.

Az eltávozók okozta létszámcsökkenést csak enyhíteni tudta a környező falvakból – elsősorban Kányavárból és Pördeföldéről – betelepülők száma. Az 1990-es évek közepére ez az utánpótlási forrás is elapadt. Míg az 1980-as években és az 1990-es évek elején új utcák épültek a faluban, addig azóta évente csupán 1–2 ház, vagy egy sem épül. Az elvándorlás következtében természetesen hiányoznak a faluból azoknak az 1970–80 közt eltávozottaknak a gyermekei, a családalapítási korból lépett fiatalok, akik révén a természetes szaporodás biztosítható lehetne.

Jelenleg a tömeges elvándorlás nem jellemző – bár ennek ellentmondani látszik a 2001-es 7, és a 2002-es 16 fő távozása –, de az előregedés miatt, amit az említett közel két évtized is okozott, a természetes fogyás jóval magasabb a gyarapodásnál.³¹⁷

37. Az első kerékpár (velocipéd)
Pákán (XX. század eleje)

38. Lukács Tibor
és Lukács Lajos
az Öveges-ház lépcsőjén (1959)

Fotó: Öveges József

**39. Ünnepi megemlékezés a Hősök terén a Wesendorf-i vendégekkel (1991
Manfréd Drisner polgármester ünnepi beszédét mondja.**

**40. Ünnepség az EU csatlakozás alkalmával.
Bécs József alpolgármester ünnepi beszédet tart.**

Alkotó(-)részek

Nem lenne teljes a falu történetének ismertetése, ha nem mutatnánk be a területén jelenleg is, ill. korábban létező, közigazgatásilag hozzá tartozó, időközben elpusztult vagy megszűnt falvakat, lakott helyeket.

Dömefölde

A falu nevének eredetét a nyelvészek vagy a Demeter, vagy a Demjén névből származó becéző formának tartják, amelyhez kapcsolódott a földje, földje tag.³¹⁸ Nevéből kitűnik, hogy magyar eredetű, magyar telepítésű falu. Erre utal viszonylag késői említése is.

Először 1357-ben találkozunk a falu nevével. Zala vármegye nemessége Mándhidán tartotta közgyűlését 1357. július 29-én. Ezen a megyegyűlésen „*Konth Miklós nádor (...) az alispán, négy szolgabíró és tizenkét esküdt bírák által megnevezett számos tolvajt, orgazdát, latrot, gyűjtogatót, hamispénzverőt, pecsét és oklevél hamisítót s más gonosztevőket fej- és jószágvesztésre ítélt.*” Köztük Bánd fiát, Istvánt. „(...), *Beke mamcum de villa Demefolde in officiolatu Stephani filii Band, (...)*”³¹⁹

Következő említése 1389-ből származik, ekkor Páka várának tartozékai közt szerepel. Ettől kezdve hosszú időn át birtokosai személye és története megegyezik Pákáéval. 1496-ban azzal együtt zálogosította el Ellerbach János előbb a Széchieknek, majd Bakócz Tamás püspöknek. Általa került aztán az Erdődyek birtokába és maradt is a XIX. század végéig.³²⁰

Az 1548-as tizedösszeírásban Páka, Bolyo, Waryehaza, Mayorhaza, Wethyen, Marocz, Hottho és Feierlakosa társaságában említik a falut. Egy ugyanebből az évből származó másik tizedösszeíráson még Olaazlakosa neve is szerepel.³²¹

1557-ben Bánffy László azért emelt panaszt a zalavári konvent előtt gr. Zrínyi Miklós tárnokmester ellen, mert az a Bexynkes várhoz tartozó zala megyei Páka város, Dömefölde, Varjúháza, Vetyem, Olazhaza, Hottó, Majorháza, Bolyok, Fejérlaka, Maróc, mindkét Zebecke, Sziget és Csömödér falvakban a zágrábi káptalantól általa bérelt tizedet is magának szedte be.³²²

Azonban Bánffy sem maradt adós, mert 1559-ben a Páka városhoz tartozó birtokain élő szolgái – köztük dömeföldek is – és tizedbeszedői Thurzó Anna és Erzsébet Letenye környéki szőlőhegyeken lévő pincéit feltörték, onnan bort és szőlőművelési eszközt loptak.³²³

Az 1564-es tizedösszeírás szintén az előzőekben felsorolt faluk társaságában említik. Név szerint említik Ezreny Domonkost, akinek 23 pozsonyi mérő jövedelme van (talán ő bérelte ekkor a falut). A faluban ekkor 6 zsellér, 4 nincstelen

zsellér, 3 szolga élt. Egy új ház épült, 6 jobbágytelek azonban pusztá. Egy pákai molnárnak van egy portája a faluban.³²⁴

Az 1566-os tizedösszeírásban már „*Domini Zrínyi*”, azaz Zrínyi birtokként szerepel, 16 pozsonyi mérő jövedelemmel. Továbbá 1 portája van még mindig a pákai molnárnak.³²⁵

1590-ben Nádasdy Ferenc és Bánffy János birtokpere során több falu, így Dömefölde felén is osztozkodtak. Mindkettőjüknek 4 lakott és 4 pusztá telek jutott.³²⁶

Nyolc évvel később még mindhárom család birtokos a faluban, az alábbi megoszlásban: a Zrínyi-család 9 házat, a Bánffy-család 4 házat, Nádasdy Ferenc 1 házat bírt. Összesen 15 ház volt ekkor a faluban a bíróéval együtt.³²⁷

Még ebben a háborúval sújtott időben sem tudtak békében élni egymással az egykori birtokostárs, illetve azonos birtokokért torzalkodó földesurak. 1622-ben ismét összetűzésbe került egymással a Bánffy- és a Tharrody-család.

Az oklevél szerint Németszecsődi Tharrody Gergely előadja, hogy az elmúlt évben, Bánffy László Apathi Zalay Péter nevű prefektusa (itt gazdasági felügyelő) és szentgyörgyvölgyei Literati Gergely tisztartója, a felsőlendvai porcióján 2 majorházi, 3 Bolyo-i, 3 maróci, 7 dömeföldei, 6 Páka városbeli, 2 csömödéri, 6 zebeckei (Bánffy) jobbággal az [panaszt] előadó jobbágyának a Pálhegye szőlőhegyen fekvő szőlőjét elfoglalták.³²⁸

1644. március 4-én kelt levelében Keglevich Péter a Kanizsával szembeni véghegyek főkapitány-helyettese Egerszegről jelentette Battyhány Ádámnak, a dunántúli hadak főkapitányának, hogy a török portya a Kányavár melletti Dömeföldéről vitt el egy hajdút.³²⁹

1652-ben a fent említett Battyhány Ádám főkapitány elrendelte Lenti várának megerősítését. Rendeletében minden környező település lakóit kötelezte, hogy házanként 20 szál palánkfát szállítsanak a várhoz. Dömefölde 80 szál fenyőt szállított, ami azt jelenti, hogy 4 ház volt ekkor a faluban.³³⁰ Ez a szám nem meglepő, mert ebben az időben ismét megélnékültek a hadműveletek. Ezek során a török jelentős pusztítást vitt végbe a környéken.

1663-ra sem sokat javult a helyzet. Míg korábban gr. Nádasdy Ferencnek 10 negyedtelkes jobbágya élt a faluban, ezek a telkek ekkor pusztán álltak. Csupán Erdődy grófnak van 5 jobbágya.³³¹ A pusztá földeket azonban használatra kiadták, de ide nem tudtak telepíteni jobbágyokat. 1669-ben három jobbágy művelő az itteni Nádasdy-birtokokat, közülük egy szécsiszigeti. Bérlet díjat természetben adnak: 2 köből rozstot, 1,25 köből hajdinát.³³²

A fő- és jószágvesztésre ítélt Nádasdy birtokai a kincstárra szálltak, s az Alsólendva–Lenti kincstári birtokhoz tartozott. Hat helybeli és egy szigeti jobbágy bérelte az itteni földeket. A föld használatáért 0,25 köből búzát, 3,5 köből rozstot, 0,75 köből zabot és 1 köből hajdinát fizettek.³³³ A termények után beszedett tizedből 4,5 köből bevételhez jutott a kincstár.³³⁴

1675-ben és 1678-ban is azt írták róla, hogy területe teljesen pusztán áll. (Ez ter-

mészetesen a kincstári, azaz a volt Nádasdy-birtokra vonatkozik. Mint láttuk volt hat helybeli bérlő, ők az Erdődy-birtokon éltek.)

1675-től a falu a csörnyeföldi bíróságához tartozott.³³⁵

Nem javult a helyzet néhány évvel később sem. 1680 körül, és 1685-ben is azt írták, hogy a falu teljesen puszta. Változott a bérlők száma is. A korábbi hétről kettőre. A földhasználatért is minimális bért fizettek: 0,25 köből zabot és 0,25 köből tönkölyt, azaz búzát.³³⁶

A török ellenes felszabadító háború ebben az időben csak terhet, és nyomort jelentett az itt élőknek. A császári katonaság elszállásolása, ellátása mellett azok még erőszakoskodtak is. 1689-ben jegyezték fel, hogy a Szécsiszigeten állomásozó katonaság kapitánya Pákáról, Dömeföldéről és a környező falvakból állatot, gabonát stb. vitetett el.³³⁷

Időközben az alsólendvai uradalom az Eszterházy-család birtokába került. Megkezdődött a birtokok összeírása, leltározása.

1690. május 15-én, a Kerkán túli officiolátus összeírás során, ezt írták Dömeföldéről: „*Volt ezen a faluhelyen 4 kvarta [quarta] sessio. Ezek közül 1 volt adózó, ezt megszállotta előbbeni possessora. A három zsellérhely, melyektől minden zsellér szintu gy summát fizetett, valamint 1–1 kvarta sessional, így tehát hasonló igazsága volna azon zsellérhelyeknek is, mint az említett adózó kvarta sessionak. – Ezen pakaiakat és dömeföldieket kányavári vitélő rend mind oha [!] az várhoz szüntelen való dolgozással onerálták, ugymint fahordással etc. Csaknem continue [folyamatosan] és mindennemű szükségre, melynek szükségképpen elejt kell venni, mivel az uraságnak nem kevés kárára következnék.*”³³⁸

Ugyanebben az évben a jövedelem összeírásban az alábbiak szerepelnek: „*Demi Földe Falu Kanizsától 3 mérföldre. Birtokosai a nádor (Eszterházy) és Falussy Miklós. (Ez utóbbi valószínűleg bérelte az Erdődyek részét.) 4 népes jobbágyház és 2 zsellér. 30 kapás szőlő, 40 hold urbére szántó és 15 kaszás rét. Török földesura Musztafa volt, akinek évi 10 Ft-ot, a szultánnak évi 3 Ft-ot adtak. Ezenkívül természetbeni szolgáltatásokkal és fuvarozással adóztak. A jelenlegi földesúrnak robotot szolgáltatnak. Tizedet adnak.*”³³⁹

1698-ban Dömeföldén 7 telkes jobbágy és 9 zsellér élt.³⁴⁰ 1703-ban ismét összeírták az alsólendvai uradalomhoz tartozó falvakat. Dömeföldéről az alábbiakat jegyezték föl:

Másoktól elkülönített gazda, özvegy, szőlőhegyi lakos: 5; 3 évesnél idősebb ökör, ló, fejőstehen: 26 (legtöbb 8 és 2x6); 2 éves tinó, üsző, meddő tehének, csikók: 7; 1 évesnél idősebb disznó: 22; méhkasok: 7; őszi búza, rozs és árpavetés, két soproni köböként: 26; hajdina, árpa, köles, zab, tönköly-termés kévékben: 10; II. osztályú szőlők, egy kapásnyi szerint számítva: 51/15; Malommal bíró paraszttok jövedelme, soproni mérővel számítva: 6.

(Fenti adatok természetesen csak az Eszterházyak birtokaira vonatkoztak. Nincs adatunk a falu másik feléről. A malommal bíró paraszttoknak pedig más falvakban vannak a malmaik pl.: Pákán vagy Pördeföldén.)

A Rákóczi-szabadságharc ideje alatt jelentősebb hadi események nem történtek a vidéken, ezek Dömeföldét nem érintették. Jelentősége csupán annyi volt, hogy kevesebb teher nehezedett a jobbágyok vállára. A későbbiekhez viszonyítva „szabadabban” éltek.

1710-ben Eszterházy Pál nádor a falu birtokosa, aki nagy telepítő volt. Birtokaira távolabbi területekről, főleg Vas megyéből, telepített jobbágyokat, szabados-sá téve őket, vagy kedvezményeket adva nekik. Az ő birtokai ekkor Dömeföldén a következők voltak: 3 negyed jobbágytelken 4 család lakott. Egy fél negyed (nyolcad) jobbágytelek pusztá (lakatlan) volt. Házasszellér 2 család. Az itt élők sem helyadót, sem kerekspénzt nem fizettek, hanem félhelytől 5 magyar Ft summa vagy robotpénzt fizettek. (Ez a telepítettek kedvezménye volt!) A robotot pénzben megválthatták, ez szinte folyamatos igénye volt a jobbágyoknak. A falu továbbra is a csörnyeföldi bírósághoz tartozott.³⁴¹

1715-ben 2 jobbágyot említenek, akik azonosak lehetnek az 1685-ben említettekkel. Egy 1717-es vizsgálati jegyzőkönyvből azt is megtudjuk, hogy az alsólendvai uradalomhoz tartozó Bogonya faluból (Bagonyával azonos, ma Szlovénia, Dobronaktól Északnyugatra található) számos jobbágy megszökött. Közülük az említett kettő, Raposa Péter és János Dömeföldre szöktek, mint jobbágyok. Ez a telepítések időszakában nem volt szokatlan, néha maguk a földesurak is megengedték, hogy a telepítők saját birtokaikról szerződtesse nek jobbágyokat, akik az új helyen az előzőnél kedvezőbb körülmények közé kerültek. 9 zsellér él a faluban. 18 köből földet művelnek. Rétyük 5 kaszásnyi. Szőlőjük 40 kapásnyi. Egy kapásnyi szőlő 1 pozsonyi urna bort terem.³⁴²

Négy évvel később a falu másik feléről is találunk adatot. Az Erdődyek részén 5 jobbágy él, ebből 3 igás, 2 gyalog [robottal] szolgál, és van még 3 jövevény zsellér. Vannak határában szőlőhegyek. Vannak ilyenek Hotoé (Hottó) pusztában is. A szőlők után hegyvámot vagy dézsmát adnak.³⁴³

Az 1719. augusztus 24-i úrbéres szerződés szerint a dömeföldiekre is a cseretamelléki bírósághoz tartozó többi községgel azonos módon kell szolgálni. A többiekkel együtt összesen 120 Ft árendát kell fizetniük, és 30 kaszást állítaniuk.³⁴⁴

1720-ban a teljes faluról vannak adataink. Ekkor gr. Erdődy Sándor és gr. Eszterházy József birtoka. 9 jobbágy él a faluban. Megművelt földjük pozsonyi köbőlben 23½, rétyük 8 kaszásnyi, szőlőjük 14 kapásnyi. Él még a faluban 4 zsellér család is. Az ő földjük 1 köbőlnyi, szőlőjük 8 kapásnyi.

Az itt élők kétnyomásos gazdálkodást folytatnak. Egy elvetett pozsonyi köből mag után három terem. Legelőjük, tűzi- és épületfájuk van, rétyeik egy kaszásra egy közepes kocsis silány, sásos szénát adnak. Szőlei 1 kapásra 3 urna nagyon silány bort adnak. Dolgaikat csak fáradsággal tudják értékesíteni.³⁴⁵ 1728-ból egy jelentősebb leírás maradt ránk.³⁴⁶

1740-ben III. Károly császár Ferenczi Györgynek adományozta az Ortaháza határában található „Ortaháza olim Majorháza” (valamikor Majorházának nevezett) birtokot. A nevezett birtokrész valamikor a Zrínyieké volt, csak a Wesselényi-

féle összeesküvés után kobozták el és szállt a királyra. A beiktatás meg is történt, arról a vasvári káptalan jelentést is tett. Az adományozás körül az Eszterházyak és a Ferenczi-család közt nézeteltérés lehetett, mert perre mentek. A Ferencziek Orthaházán kívül még Dömeföldén is kaptak birtokot, ami nem tetszhetett az Eszterházyaknak.³⁴⁷

1757. július 16-án Pákán kelt az a jelentés, amelyben két Zala megyei szolgabíró tanúsítja, hogy Eszterházy Pál Antal, dömeföldi helységnek compossessora, dömeföldi határban lévő kukoricáját a kányaváriak megettették. A kárt 10 pozsonyi köbölre becsülték.³⁴⁸

Két év múlva azt olvashatjuk, hogy a két falu – Kányavár és Dömefölde – közt határvita folyt.³⁴⁹ Talán ennek előzménye volt a kányaváriak károkozása.

Ugyanebben az évben (talán a határvita miatt) az uradalom vizsgálatot folytat. Az uradalmi biztos „*Comissio Dominalis*” meghallgatta a tanukat, és arról jegyzőkönyvet vett fel, Pákán. A kihallgatás során a dömeföldiek arról panaszkodtak, hogy Hoto és Vetyem pusztát tizedért bérelték, de a gazdatiszt kilencedet és tizedet is szedett. A biztos ebben nem hozott döntést.³⁵⁰

1763-ban és 64-ben az úrbér rendezés miatt leírták a községek határait. Páka határainak megállapításához dömeföldi tanukat is igénybe vettek. Az alábbiakban ismertetjük Dömefölde *határának leírását*:

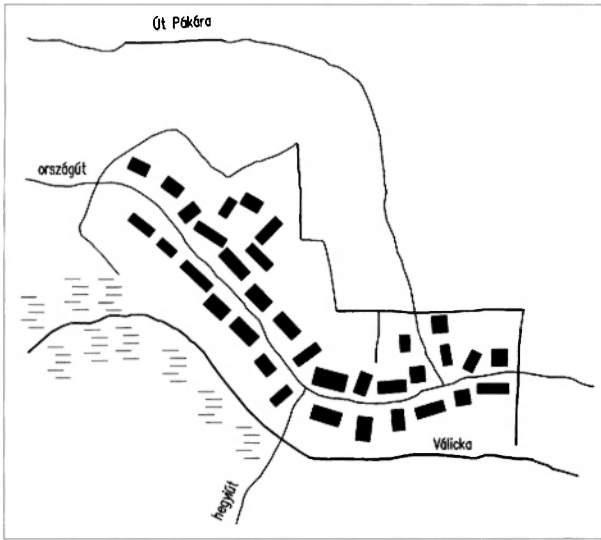
[Dömefölde] „*Pákának filiális, M.[éltóságos] Gr. Erdődy Lajos felében comportionatus átalýában pápisták.*” (...)

„*Fejér Lakossának nevezetű pusztá, melyben Tölyfa és kevés bükkes vagyon, lehet circiter 40 hold Föld és szekér Rét, az Földektül 9-át, 10-át adnak, Rétektül minden termű Baglától den.[ár] 50 fizetnek; mellyben is egy darab szőlő vagyon; jobb részin az Kányaváriak bírják s hegyvám, s 10-et adnak, találkozik határos Dömeföldi Nemes Berta Marotzal, a' [z] hol bizonyos határ és halom nincsen. Nemes Vida Sz. Adorjással, a' hol egy kis darab controversia alatt fekszik, it sem lévén határhalom; végtére a M.[éltóságos] Uraságh Kiss Gácsházi pusztával és Nemes Foki, Farkas Kányavárral öszve ütközik. Kiss Gacsháza Bükkfából álló Fejér Lakossával tovább Nemes Berta Marotzal, a' hol bizonyos határ és halom nincsen, tovább Nemes Farkas Gábor [Kányavár] itsem lévén határhalom, és egy darab pör alatt vagyon, utoljára ugyan kányavári, Gacsházi pusztával, öszve ágozik, határhalom és kérdés nem lévén.*

Töröszneki pusztá, melyben 4 hold Föld és 8 szekér rét vagyon, Töly, Cser, Bük és Gyertyánfából álló Föld és két 10 Ft arenda alat, lévén határos az M.[éltóságos] Uraságh Sz. Lörintzi pusztával, Nemes Foki és Farkas Gábor Szamárföldi pusztával, egyik fele a' hol határhalom és kérdés alatt nincsen, tovább, Pördeföldével ugyan Nemes Kányavári határral a' hol határhalmok vannak. Ebben a pusztában lévén a' M.[éltóságos] Uraságnak 60 szekerre való széna termű Rétye, és 15 szekér Sarju.

Az helységnek egy kis darab gacsiba [Gecsű ?] elpusztult erdő határos Nemes Kányavárral, a' hol határ halmok vannak.”

Leírják továbbá, hogy a sessionális és irtásföldek után dézsmát természetben adnak, a rétekről semmit. A bárány- és méhtizedet is természetben szedik. Van egy darab szőlőhegyük. Erről is természetben adják a hegyvámot és dézsmát.

**41. A falu alaprajza
az I. katonai felmérés (1792) alapján**

lelően – a kiadott 9 pontos kérdőív kérdéseire a dömeföldieket is megvallatták.¹³ (Ezt és az 1780-ban készültet is közöljük a függelékben.)

1768-ban meg is kapták urbáriumukat. Ebben 37 adózó nevét és adózása mértékét is feltüntették.³⁵⁴ A királynő a rengeteg panasz miatt elrendelte azok felülvizsgálatát. Ez 1780-ban meg is történt. Megismételték a kilencpontos kérdőívet és összeírták az adózókat.³⁵⁵

1769-ből megvannak a hegyvám-jegyzékek. Ezeket Pákánál már ismertettük, ezért itt ezt külön nem tesszük. Tudjuk továbbá, hogy a teljesen elpusztult Fejér Lakosa, Törösznek, Kis Gácsháza pusztákon a dömeföldiek béreltek területeket.³⁵⁶

Dömeföldén ekkor – az Eszterházy család részén – 2 5/8 telek található, a kilenced megváltás 12 Ft 86 denárt tesz ki. Házbért 32 Ft-ot fizettek az ez idő tájt bevezetett – 1 Ft/ház – adó szerint, ez azt jelenti, hogy a faluban 32 ház állt. Adtak továbbá baromfit: 5-öt, tojást: 49-et, gyertyának való faggyút: 2 5/8 orgia-val, vaját: 2 media-val és kappant 6-ot.³⁵⁷

Egy évvel később teljes képet fest elénk az összeírás.

A faluban 52 család él. Többségében magyar nevűek. Az 52 családban 222-en élnek. Közülük 129 az adózók száma.

Föntiekből szerialis jobbágy: 45 család, 208 lélekkel, 119 adózóval. Köztük 2 molnár 14 pozsonyi mérő jövedelemmel, 7 zsellér. 3 nagycsalád, kettőnél 6 adózó 8, illetve 7 lélekkel, egynél 7 adózó 17 lélekkel. Extraszerialista: 7 család 14 lélekkel, 10 adózóval. Köztük 5 zsellér, 1 csordás és egy parasztmolnár 14 pozsonyi mérő gabona jövedelemmel.³⁵⁸

A korcsmáltatás Szt. Györgytől Szt. Mihályig a földesúré.³⁵¹

A falu lakosságáról, gazdaságáról ugyanebben az évből az alábbi adataink vannak:

Pápista: 25. Zsellér: 18. Quartabéli föld: szántó 26 hold, rét 13 szeker. Quarta 3 2/4 irtás föld, szántó: 66 hold, rét 27 2/4 szeker. Prédiumbeli föld, szántó: 49 2/4 hold, rét 42 szekerre. Ló: 29. Ökór: 12. Uraságé 60 szekérnyi rét.³⁵²

Az urbáriumok kiadásának előkészítésére – a királyi rendeletnek megfelelően

Bár a hitéletet, az egyház és templom történetét külön fejezetben tárgyaljuk, most itt néhány adatot célszerű ismertetni 1774-ből, a zágrábi érsekség összeírásából. E szerint Dömeföldén 15 keresztelés, 3 esketés, és 13 temetés volt ez évben. A plébános 8 háztól kapott természetben juttatást, 31 házas zsellértől és 5 házatlan zsellértől kapott pénzt. 20 tehetősebb családtól kapott disznólábat (sonkát) és 8 szekér fát.³⁵⁹

1777-ben megtartott visitatio alapján megállapítható, hogy a faluban 40 ház volt, mert házanként 25 denárt fizettek az egyháznak.³⁶⁰

1778-ban az újonnan létesült szombathelyi püspökség is megtartotta egyházlátogatását, és összeírták a községek adatait, az egyháznak juttatott javadalmakkal együtt. E szerint: Dömefölde falu. Temploma nincs. Birtokos a községben Eszterházy Miklós herceg és Erdődy Lajos gróf. A nép anyanyelve magyar. Lélekszám: Katolikus conf. Capax: 168, conf. Incapax 131. Katolikus összesen: 299. Temetője nincs, Pákán temetkeznek. 1 harangja van (sajnos arról nem írtak, hogy hol volt elhelyezve).

A plébános javadalmairól megtudjuk, hogy a faluban nincsenek ingatlanai. Minden lélek után kap 15 krajcárt, (háználküli) zsellértől és özvegytől 7 krajcárt, és minden ház után (zsellérház után is) 1 kocsi tűzifát. Gabonában, egész telek után: ½–½ mérő búzát és rozst, fél telek után: ¼–¼ mérő búzát és rozst. Tizenhatoda nincs, de Eszterházy Miklóstól kap: 8 marok búzát, 9 marok rozst, 4 marok zabot és 4 korsó bort. Erdődy Lajostól kap: 8 marok búzát, 16 marok rozst, 4 marok zabot és 3 korsó bort. A szerződés szerint minden ház után évente egy kézi munkást bármilyen kézi munkára és 5 areola learatására. A zsellérek ugyanannyit boronálni kötelesek.³⁶¹

1785-re megnövekszik a lakosság lélekszáma 312-re.³⁶² Aztán 1793-ra némileg csökken, ekkor 307 fő lakja.³⁶³ 1802-re aztán ismét növekszik. Eléri a 319 főt. Valamennyien katolikusok.³⁶⁴

1826-ból származik a község ez idáig ismert első pecsétje.

1828-ból ismét a katonai összeírásnak köszönhetően vannak adataink a faluról.³⁶⁵ Ebben az évben hatalmas jég verte el a határt. A környéken a legnagyobb kárt Kányavár és Kámaháza szenvedte el. Dömefölde kára is jelentős volt, mint az a függelékben közölt kárfelvételi jegyzőkönyvből kiderül.³⁶⁶

A lakosság száma a lassú emelkedés után ismét tovább csökkent. 1830-ban csupán 232-en élnek a faluban. Valamennyien katolikusok. Földesuraik: Eszterházy herceg és Erdődy György.³⁶⁷

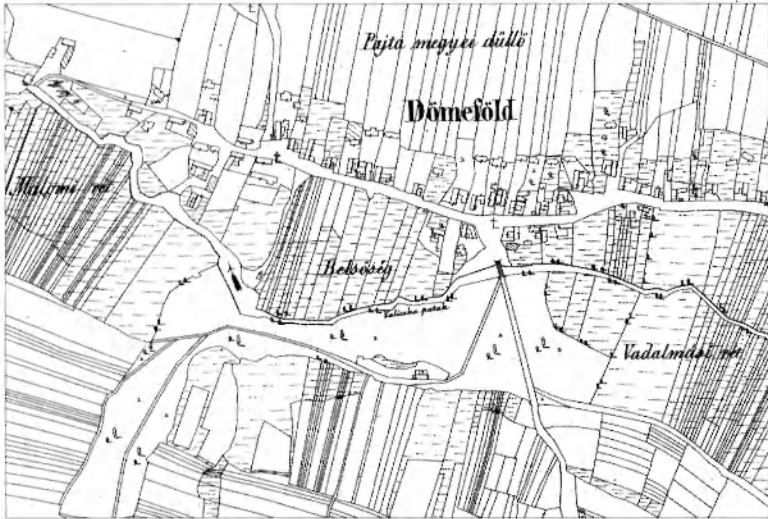
1832-ben felmérték Zala megye útjait. Ennek során a mérnök leírta az utak mellett lévő községek fontosabb adatait is. Dömeföldéről ezt írta: „Ezen helységet is, szint úgy mint Pákát, és Csömödért birja az Herczegh Eszterházy, és Gróf Erdődy György Eő ex[ellentia]ja, – Lakosi Magyarok és Pákai Fárahoz tartozandók, – mezzeje és rétye jó, lovakat és szarvas marhákat nevelnek, – lakosok száma 232 személyből áll, – R[ómai] Kath[olikusok] – Jó szőlő-hegye van, melynek mévelését a mezzeji gazdaságnál jobban üzik.”³⁶⁸

1848 Dömeföldét érintő eseményeit ismertettük Pákánál. Erre itt most nem térünk ki.

Fényes Elek ezt írja róla. Magyar falu, Zala vármegyében, utolsó posta Alsólendva. 280 katolikus lakosa van.³⁶⁹

1855-ben Dömefölde község is részt vesz a pákai orvosi kör létrehozásában. Az erről szóló megállapodást pecsétjükkel hitelesítve Tóth József esküdt aláírásával, Doma József esküdt pedig kézjegyével látta el.³⁷⁰

A faluban ebben az időben már volt malom, mint azt a II. katonai felvétel térképe igazolja. Építésének pontos idejét nem ismerjük.

42. A falu belterületi térképe (1864)

1862-ben a falu a rájuk kivetett fogyasztási adó csökkentését kérte a megyétől.³⁷¹

A megyei közgyűlés 1878-ban a megye útjainak javítására közmunka alkalmazásáról döntött. A korábban a Páka – Szentadorján – Aligvár útvonal javítására besorozott dömeföldieket a Baksa–Dobri útvonal javításához rendelték, 20 kettős fogatú igás, és 213 kézi napszámra.³⁷²

A XIX. század végén az Erdődy-család eladja itteni birtokait, melyeket az Eszterházy hitbizomány, és részben a falu lakói vásárolnak meg.

A XX. század gazdasági fellendülést hozott a falu életébe, ahol ekkor 450-en éltek. A község mezőgazdasági területe 1151 katasztrális hold volt.³⁷³

Ennek a fejlődésnek lett az eredménye, hogy a falu önálló iskolát épített. Ehhez a telket a falu a hercegségtől vásárolta.³⁷⁴

Aztán az első világháború Dömeföldét is elérte. Az élet egyre nehezebb lett az itthon maradotaknak, bár ez a fronton harcolóknak idillinek tűnhetett volna. A frontról 21-en soha nem tértek haza: *Benke János, Bicsák Ferenc, Bíró István, Bí-*

ró János, Bocskor Péter, Czupi Ferenc, Cseke Pál, Ferincz József, Ferincz Sándor, Gerencsér János, Göncz Kálmán, Hencz Ferenc, Horváth Ferenc, Magyar Károly, Merczigán Károly, Mókusz István, Nemes Pál, Parti Péter, Tóth Ferenc, Tóth István, Tóth Pál. Emlékükre 1938-ban a falu Kányavár felé eső végén hősi emlékhelyet alakítottak ki, ahol kopjafákra szegezett, zöld babérkoszorúval szegélyezett, az elhunyt nevét és az 1914–1918-as évszámot tartalmazó fehér zománc-táblákat helyeztek el.

A lakosság száma folyamatosan növekedett. Az 1890-ben összeírt 387-tel szemben 1920-ban már 445-en éltek a faluban, sőt 1930-ban elérte mindenkori népességi csúcspontját, a 494 főt.

1930-ban a Dunántúli Vármegyék című könyvben az alábbiakat olvashatjuk a faluról: „Kisközség a novai járásban. Területe 1151 k. hold, lélekszáma 494, akik magyar anyanyelvűek és 8 ág. ev., 5 izr. Vallású kivételével r. Kat. vallásúak. Lakóházainak száma 86. Közoktatásügyét szolgálja 1 r. Kat. elemi népiskola és 1 rk. Általános továbbképző.”

Az 1940. évben Horváth István vendéglőjét említik. A faluban egyébként őt mindenki csak Horváth gazdaként emlegette. Az ő fia volt Sándor, aki Háromfaiként jelentős szépirodalmi és néprajzi tevékenységet folytatott, és tanítói szerepet töltött be a környék iskoláinak életében.^{37a}

43. A dömei erdőszállító fuvarosok (1943–1944)

A töretlennek látszó fejlődési ütemet megtörte a második világháború, amely ismét csak nem hagyta érintetlenül a falubeli családokat.

1945 januárjában dömei erdőszállítóról is elvitték a leventéket. Sok hányattatás után

ugyan, de ők élve hazakerültek. Sokan nem tértek vissza azonban a harcterekről: *Bedő István, Benke Ferenc, Bicsák József, Czigány György, Gál István, Gál József, Göncz Rudolf, Molnár Gyula, Molnár Imre, Molnár József, Mókusz János, Szabó Ferenc, Tánczos Pál, Tóth Ernő, Tóth Lajos, Varga Imre, Varga József,*

Az ő emléküik megörökítésére csak 1993-ben került sor. Az első világháborús hősök terén felállított emlékművön, mindkét háború elesettjeinek nevét, továbbá a polgári áldozatok nevét is feltüntették. Haláltáborban fejezte be életét a Récsei család: Récsei Ignác, Récsei Ignácné és Récsei László. A harcok ideje alatt esett áldozatul a Döme-földén menedéket kereső budapesti Kránicz József és felesége. Őket késsel, vagy szuronnal gyilkolták meg ismeretlenek.

A Bálint testvérek, Gyula és Jenő kezében pedig egy kézigránát robbant fel, az ölte meg őket. Ugyancsak robbanószer végzett Czigány Józseffel és Mókusz Ottóval. Ők Ortaházára mentek dolgozni, és a pákai Kántor-földnél egy lövedéket széjjel akartak szedni, ami eközben felrobbant.³⁷⁶

Döme-földén, a környék falvaihoz hasonlóan 1945. április 3-án ért véget a második világháború. Persze nem mondhatták el ezt azok a férfiak, akiket harccsicsapdák és lövészárkok ásására vittek el a szovjetek. Ők csak május 9-én térhettek haza.

Április hónapban a döme-földi földigénylő bizottság 64 személynek 66 kh 215 négyszögöl földet osztott ki az Eszterházy hitbizomány birtokából.³⁷⁷ A földigénylő bizottság tagjainak névsoráról, a rendelkezésünkre álló adatok hiányos volta miatt nem tudunk beszámolni.

Döme-földén a Nemzeti Bizottság 1945. augusztus 9-én alakult meg. Mivel a községben semmiféle politikai párt nem alakult, így a bizottságot a falu lakói választották, saját soraikból. A tíztagú bizottság elnöke Kovács István, tagjai: Benke Imre, Cseresnyés Sándor, Gaál Ferenc, Gaál László, Héder József, Horváth József, Kovács Vince, Merczigán József és Merczigán Pál lettek.³⁷⁸

Három nappal később a Nemzeti Bizottság megválasztotta a községi képviselő testületet: Bogár Károly, Fata Sándor, Ferincz Ferenc, Hermán István, Héder József, Horváth József, Kovács István, Nemes István, Varga Pál és Tánczos Károly rendes; Czupi Kálmán és Hencz Péter póttaggokkal.³⁷⁹

Az iratokban nincs nyoma, hogy a döme-földiek a háborút követő pártharcokból tevőlegesen kivették volna részüket. A község ebben az évben elhatározta, hogy tűzoltó szertárat épít 9000 forintért.³⁸⁰

Döme-földén is megalakult a 48-as bizottság.

„A 48-as ifjúsági bizottság megalakulása és 48-as terve Döme-földén.

Döme-földe községben a 48-as ifjúsági bizottság megalakult.

A bizottság tagjai: elnök Tóth Ferenc

tagok: Horváth József, Gál László, Bicsák István, Czupi Ferenc, Horváth Gyula, Boczkó Károly, Héder József, Ferinc Sándor, Bogár Károly, Takács Ferenc, Tánczos Ernő, Tóth László, Tóth Dezső, ifj. Bogár Károly, Czupi Kálmán, Bíró József, Bockó Elek, Takács József, Bek István, Kőszegi Ilona.

J e g y z ö k ö n y v.

Készült Dömeföldén 1945. évi augusztus hó 12-én a helyi Nemzeti Bizottság üléséről, a községi képviselőtestület megalakításának tárgyában.

Jelen vannak: Kovács István, a Nemzeti Bizottság elnöke és a Nemzeti Bizottság tagjai teljes számban, a község választó polgárainak nagy része, számszerint mintegy hatvan fő.

A közgyűlést megnyitó Kovács Istványa Nemzeti Bizottság elnöke ismerteti a közgyűlés célját, mely szerint a község képviselőtestületének 10 választás útján megválasztandó tagját a Nemzeti Bizottság - tekintettel arra, hogy a községben egy politikai párt sincs megalakulva, - a demokratikus elvek szén előtt tartásával a község választására bízza azzal, hogy az által összeállított listát bemutassa és közlésván tisznyílt szavazást rendel el.

A közgyűlés közfelkiáltással egyhangu szavazattal megválasztja a község képviselőtestületét az alábbi megnevezettek személyében:

Bogár Károly, Kata Sándor, Ferencz Ferenc, Harmán István, Héder József, Horváth József, Kovács István, Meme István és Varga Pál dömeföldi lakosok; és: ~~Ferencz Károly~~ Károly dömeföldi lakosok; mint póttagok.

A Nemzeti Bizottság a választást szabályszerűen és tisztán tartja, elnök a képviselőtestületet megválasztottnak jelenti ki és a képviselőtestület munkájára áldást kérve a gyűlést több tárgy hiányában bezárja.

Elnök a jelen jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri Biró József és Kovács Ferenc dömeföldi lakosoktól, Benke Anre és Csál László Nemz. Biz. tagoktól.

A Nemzeti Bizottság a jelen jegyzőkönyv egy példányával értesíti a község elöljáróságát a képviselőtestület megalakulásáról.

K. m. f. t.

Pannónia Szász
jegyzőkönyvvezető

Kovács István
a Nemzeti Bizottság elnöke.

Hitelesítjük:

Benke Anre
Holl Sándor
Kovács Ferenc
Biró József

A 48-as bizottsági terv: 1. Szabadság zászló készítése, 2. Iskola rendbe hozása, 3. Hidjavítás

Dömefölde, 1947. V. 17. Kőszegi Ilona [tanítónő]³⁸¹

1950-től, a jegyzőségek megszűnésétől, a tanácsok megalakulásától önálló tanácsú község lett, és maradt 1969. december 31-ig, amikor is Kányavárral és Pördeföldével együtt Pákához csatolták. 1970. január 1-je óta tehát közös tanácsú község lett.³⁸²

**45. Szindarab utáni bál a dömeföldi kocsmá udvarán
(1947. szeptember 23.)**

A faluban közben megszűnt az iskolai oktatás. A megürült iskola épületében a községi tanács öregek napközi otthonát hozott létre.

A faluban történt 1956-os eseményekről a pákai történetekkel együtt már szótunk, az azt követő megtorlással együtt. Az élet konszolidálódását megzavarta a termelészövetkezetek szervezése. Dömeföldén 1960 januárjában termelészövetkezeti csoport – tszcs. – alakult.

A községben az 1950–1970-es években nagyobb beruházásként a tanács hivatali helyiségeit is magába foglaló kultúrház, a hegyre vezető úton, a Válicka patakon épült vasbeton híd, és a buszváró felépítése valósult meg.

1981. december 31-ével megszűnt a falu önállósága. 1982. január 1-je óta csak Dömeföldi utcaként viseli a nevet.³⁸³

1993-ban emlékművet állítottak az első és második világháború áldozati emlékére. Ettől kezdve minden év augusztus első vasárnapján megtartják – az ebben az időben divatba jött – falunapot. (Környékünkön a falunapot azokban a falvakban szervezték, ahol korábban nem volt egyházi ünnephez kötött búcsú.)

A rendszerváltást követően kísérletet tettek a Pákától való elszakadásra. Az önállósodás érdekében megtartott népszavazás eredménytelen maradt. Az elszakadáshoz szükséges szavazat megvolt, csak a résztvevők alacsony száma miatt – 13 szavazat hiányzott –, a voksolás érvénytelen volt.

A településrész közművekkel ugyanúgy ellátott, mint az anya-község.

Csokma

Nevének eredete ismeretlen. Az 1960-as években néprajzi gyűjtés során említették, hogy a terület sarkán álló kocsmá trefás elferdítése a csokma. Ez természetesen nem igaz. A XX. század közepéig Szécsiszigethez tartozott. Ma Páka belterülete, a Táncsics, Hegyalja és Rákóczi utcák által határolt területen fektűt.

Első említése 1408-ból származik. A XV. század során még említik az oklevelek 1430-ban, 1452-ben, 1480-ban és 1499-ben. Folyamatosan a Szécsi-család birtoka volt.³⁸⁴

1531-ben Szécsi István a település birtokosa, akinek 25 portája van itt. Ezek közül 6 szabados, 10 szegény zsellér, 5 pedig elhagyott jobbágy telek. Itt ismét felmerül a kérdés, hogy a pusztulást a mohácsi csata után erre is elkalandozó, portyázó törökök okozták-e?³⁸⁵

1548-ban Iklóddal és Petrócz-cal együtt említik. Ugyancsak ezzel a két faluval együtt fordul elő az 1552. évi tizedösszeírásban is, ekkor azonban külön is közlik adatait. E szerint ekkor 4 porta található itt 2,5 jobbágytelken, de ezek közül is 2 üresen áll.³⁸⁶

1564-ben a Szécsi-család mellett Székely (Zekly, Zekel) Lukács neve is megjelenik az adóösszeírásokban, mint tulajdonos. Neki 2 magyar portája van, de ebből egyik pusztá.³⁸⁷ Ekkor azonban egy másik név is felbukkan, Wgnoth Ádámé. Mivel a tizedösszeírásban ismét együtt szerepel Iklóddal és Petrócz-cal, nem tudjuk, hogy ő melyik faluban volt birtokos. Ekkor Csokma birtokosa már Szécsi Margit. Róla azt is közlik, hogy özvegy. Nem tesz említés Wgnoth Ádámról az

46. Egy szép, régi épület Döme földén

1566-os adóösszeírás. Ekkor helyette Groff Gyula a birtokostárs a fenti falvakban. Székely Lukács továbbra is birtokkal bír Csokmában. Még hozzá egy fél jobbágytelekkel, ennek felén – negyed telken – egy népes, másik felén egy pusztaháza van.³⁸⁸ Szécsi Margit halála (1566) után, 1572-ben két lánya, Júlia és Magdolna osztozik anyjuk birtokain. Csokma faluban fél-fél pusztajobbágytelek jutott mindkettőjüknek. A területet művelő jobbágy Petróczon lakik.³⁸⁹

Székely Lukács halála után, 1578-ban felesége birtokolja a falu egy részét.³⁹⁰

1583-ban a szécsisziget vár tartozékai közt szerepel Gosztola, Tormaföld, Petrócz és Iklód faluk mellett.³⁹¹

1591-ben az esztergomi káptalan Szécsi Tamást a nádori helytartó *mandátuma* alapján beiktatja Csokma birtokába.³⁹²

1648-ban Szécsi Katalin és férje Malakoczi Miklós itteni birtokaikat Zrínyi Miklósnak 12000 forintért zálogba adták.³⁹³ A zálogot valószínűleg visszaváltották, mert 1684-ben az urbáriumban gr. Szécsi Péter szerepel birtokosként.³⁹⁴ Következő birtokosa a kincstár. Szapáry Péter korábban csak bérelhette, mert a mura-szombati és szécsiszigeti uradalmakat csak 1687-ben vásárolta meg 33.500 forintért. A király – I. Lipót – ebbe a birtokába 1688. február 24-én megerősítette.³⁹⁵

Csokma osztozott a környező falvak sorsában, elpusztította a török. 1728-ban bukkan fel újra oklevélben Csokma-pusztaként, „Csoknya“-ként írva. A területén lévő szántóföldet és rétet a szécsiszigetiek használják. Iklód összeírásánál Csokna pusztaként említik.³⁹⁶ Ezt követően telepíthettek ide lakókat, mert 1750-ben a pákai plébános népei közt említik, ekkor Csokona-ként írva. Bár közigazgatásilag Szécsiszigethez tartozott, a távolságok miatt a két plébános megegyezhetett a csokmaiak egyházi hovatartozásáról.³⁹⁷

Az 1720-as évek végén, vagy az 1730-as évek elején Fejér Tamás pákai plébános és Szapári József gróf közös misealapítványt tettek. Ebben a gróf egy darab szőlőt adott a plébánosnak, aki tíz Lectum mondására kötelezte magát. Ekkor, mint látjuk, már a Szapári-család birtokában van, akik a kincstártól megszerezték a szécsiszigeti uradalmat.

1751-ben Szapári Péter a fenti, a pákai plébános birtokában lévő szőlőről hegyvámot követel.³⁹⁸ A vita során megegyezésre juthattak, mert 1752-ben a szőlő mellé még egy darab rétet is kapott a plébános a gróftól.³⁹⁹

Páka határjárásakor, 1763-ban az egyik megkérdezett tanú a Szapári gróftot, mint „Csokmai Uraságh“-ot említi. Ugyanebben a jegyzőkönyvben szintén a tanuk elmondásából tudjuk, hogy: (...) „*Szapári Uraságnak Hitván Korcsma háza dőmejföldi Jakab nevű obsitos katona csinálta, de nem tudni kinek az engedélyével. A pákaiak kétszer lerombolták, sőt Gyurkót csinálván, fel is égettek.*”⁴⁰⁰

1774-ből ismerjük néhány csokmai lakos nevét. Április 2-án, Gerencsér Márton és László Katalin esküvőjén Germelhy György volt a tanú, akinek a neve mellé az eskető pap odaírta „*ex Csokma*”. Két év múlva, július 20-án keresztelték Erzsébet lányukat. A születés helyének itt is Csokmát tüntették fel.⁴⁰¹

1819-ben a Pákánál említett, a falu határát rögzítő, megyei tisztviselők által vég-

zett határjárás során említették, hogy⁴⁰² „gyepülés”, valamilyen kerítés volt a pákai és csokmai földek közt.⁴⁰³ Ez a kerítés még a XX. század elején is megvolt. A visszaemlékező szerint helyenként *hácskókat* hagytak rajta, hogy a hegyre menők a szántóföldön átvezető úton közelíthessenek.⁴⁰⁴

1871-ben a letenyei és szécsiszigeti uradalom összeírásából a pusztára vonatkozó gazdasági adatokat is megismerjük. Szántóterület 26 hold 1081 négyszögöl, rét 34 hold 668 négyszögöl, erdő 127 hold 777 négyszögöl. Az összeírás megemlíti korcsmáját is.⁴⁰⁵ Ekkor már az Andrassy-család tulajdonában lehet a falu, ahova a két család közti házasság – valószínűleg Andrassy Károly és Szapáry Etelka házassága – révén kerülhetett.⁴⁰⁶

47. A csokmai határ sarkán álló egykori kocsmá

1911-ben a szécsiszigeti körjegyző arról értesíti pákai kollégáját, hogy a szécsiszigeti határban birtokkal bíró pákaiaknak a csokmai csárdában tartják az adószedést.⁴⁰⁷

Ugyanebben az évben a M. Királyi Adóhivatal megkereste Szécsisziget körjegyzőjét, hogy: „(...) *Minauf Katalin Csokma csárda Szécsi szigeti lakos még életben van-e?*” A körjegyző nemleges választ adott és kérte pákai kollégáját, hogy nevezetesen kutassa ki. (lévén a csárda Pákától fél, Szécsigettől 8 km-re M. I.)⁴⁰⁸

Ekkor Csokma-pusztát egyetlen épület, a csárda vagy korcsma jelentette. Az adószedést az uradalom – évi rendszerességgel – itt végezte, de a csárdában lakó kocsmárosnak és alkalmazottainak – kocsisnak, béresnek – hivatalos dolgukat Szécsiszigetben kellett intézni. Ugyanúgy az újszülött polgári anyakönyvezése is ott történt.

Az 1930-as évek elején az uradalom építési telkeket alakított ki és kezdett árusítani a mai Táncsics és Hegyalja utcák mentén. Megszületik az Andrásy-telep. Az első lakó Balogh Lajos, a csömödéri fűrészüzem iparvasúti mozdonyvezetője. Ő építette, a ma is álló, Hegyalja u. 4. számú házat.

48. Andrásy-telep, Balogh Lajosék háza (1930-as évek)

1938-ban, a faluegyesítések, a közigazgatási határok módosítása során az Új-hegy átkerült Pákához. A Csokmai és az Öreghegy továbbra is szécsiszigeti határ maradt. Érdekesen alakult a helyzet a második világháborút követően. Az 1945–1950 közt ezen a területen házat építeni szándékozók építési engedély kérelmüket a pákai körjegyzőségre adták be, házhelyigényükkel kapcsolatos ügyeiket szintén a pákai körjegyzőség intézte. Az Andrásy-telep helyett az András, Újtelep, és Új utca elnevezést használták, ami Páka szerves részekéntinek feltételezi ezt a területet. Pákaiként éltek, de egy 1952-es kérelmükből tudjuk, hogy még Szécsiszigetbe tartoztak, mert azt kérték a tanácstól, hogy tegyen lépéseket a terület Pákához csatolására. Kérelmük indokaként azt hozták fel, hogy negyvenen élnek itt és Szécsisziget 8 km-re van, míg Páka csak 800 méterre, nekik mégis Szécsiszigetbe kell járniuk hivatalos ügyeiket intézni. A tanács végrehajtó bizottsága ülésén támogató határozatot hozott azzal, hogy a két falu közötti határ a Csokmai hegy gerincén futó út legyen.⁴⁰⁹ A kérdés véglegesen azonban csak 1959-ben oldódott meg, amikor az egész területet Pákához csatolták. Ezért van aztán az, hogy az 1949-es népszámlálás Csokmapusztá külterületi lakott helyet említi, Szécsisziget határában, összesen 19 fővel.⁴¹⁰

1959-ben aztán a Csokmai hegy is Pákához került. A határ a Csokmai és Káricsai hegy közt a völgyben, a Tamása lapon van.

A Magyarország helységnévtára 1967 című statisztikai kiadvány 1961-es adatokat közöl, ebben már külterületi lakott helyként Újhegyet említ.

Csokma nevét a hegy, az idősebbek emlékezetében a Csokmai erdő és rét, valamint egy ballada őrzi tovább. Ez utóbbira a néprajzi fejezetben még visszatérünk.

Lászlóháza

Pákának a Válicka bal partján a Bak – Dobri országúttól délre eső részét hívják így. Nevének eredetéről a szájhagyomány alapján feltételezni lehet, hogy László nevű lakójáról kapta nevét. Középkori adatot nem találtunk rá. Lászlóházaaként 1761. május 1-jén jegyezte be a halottak anyakönyvébe, a halott lakhelyeként a pákai plébános.⁴¹¹ Ettől kezdve rendszeresen felbukkan a plébánia különböző anyakönyveiben. Az utolsó általunk ismert bejegyzés 1832. január 16-án történt. A későbbiekben a házakat számmal látták el, ekkortól már nem volt szükség a falurész ily módon való megkülönböztetésére. A falurész még ma is őrzi nevét, és nem veszítette el, mint Csokma. Ebben talán az is szerepet játszott, hogy a XX. század '70-es éveig szorosan nem kapcsolódott a falu szerkezetéhez, hanem attól elkülönült.

Tagi major

Mint nevéből is látszik, a tagosítás után hozták létre.

A földbirtokok szétszórtságának megszüntetése, a termelés ésszerűsítése, a birtokok megközelítésének egyszerűsítése miatt vált szükségessé a tagosítás. Az egy község határában fekvő, ugyanazon személy tulajdonában levő birtok parcellákat a község összes birtokosainak közös megegyezése, vagy valamely törvényes fórum döntése alapján a határ újrendezésével egy vagy egy néhány tagban vonták össze. Erre már a XVIII. század végén történtek kísérletek a majorsági gazdálkodás térhódításával, majd néhány esetben az 1830-as években. Nálunk csak az 1870–80-as években történt ez meg, de az ideális állapotot, az egy tagba összevont birtok kialakítását csak a földesurak tudták megvalósítani.

Ennek lényege az volt, hogy a falvaktól távolabb, az egy tagban lévő birtokaikon gazdasági-, majd lakóépületeket emeltek, majorokat hoztak létre. Az épületekben gazdasági eszközöket, állatokat, terményt tartottak, illetve tároltak. Az épületek melletti kazlakban állt a széna és a szalma, bár előbbit inkább pajtákban és az istállók padlásán tárolták. Előnye volt e majorok létrehozásának, hogy a terményt, szénát, valamint a gazdálkodás melléktermékként létrejött, de na-

gyon fontos szalmát és trágyát nem kellett távolra szállítani, valamint a földek műveléséhez nem kellett az igavonó állatokat idő-, és erőpocsékoló hosszú útra kényszeríteni.

A bennünket érdeklő Tagi major létrehozásának pontos időpontját nem ismerjük. Első levéltári adatunk 1866-ból való. A pákai plébánia kereszteltek anyakönyvében 1866. március 8-án „Ortaháza major” néven, majd ugyanott, 1869-ben „Tagi major”-ként; később 1907 és 1921 közt találtunk rá vonatkozó bejegyzést. Ez idő alatt, Tagi pusztaként említik, csak az 1921. évi bejegyzésben írták majornak. 1921. december 31-ig Orthaházához tartozott. A község körjegyzőségé válásakor határmódosítás történt, ekkor Pákához csatolták. Az említett kereszteltek anyakönyvében Pákához tartozóként 1926-ban és 1928-ban találunk bejegyzést. Legismertebb bérlője a majornak és a hozzá tartozó területnek Imreh György volt, aki Pördeföldén lakott. Ispánja, sógora, Halliarszky Lajos az első világháború után települt át Erdélyből. Ő a Tagi majorban lakott családjával.

Az 1949. évi népszámlálás Tagi majort külterületi lakott helyként Orthaháza község határában említi. Lakóházak száma 4, népesség száma 56 fő.

Ekkor a major lakosságának kérésére az orthaházai képviselőtestület úgy döntött, hogy elfogadja csatlakozási kérésüket, figyelembe véve, hogy vasútra, iskolába amúgy is Orthaházára járnak, és így megyei jóváhagyással 1950. január 1-jétől ismét Orthaházához tartozott.

Újabb adat csak 1972-ből van, amikor a Zala megye helytörténeti lexikonához készült kérdőíven szerepelt, hogy a tagi gyerekek Orthaházára jártak iskolába.

A gazdasági épületeket a termelőszövetkezetek megalakulása után azok használták. (Erre ott még visszatérünk.) Istállójában szarvasmarhákat neveltek. A csömödéri központi állattartó telep elkészülte után ilyen fajta működése megszűnt. Egy ideig Brenner József csömödéri vállalkozó csirkéket nevelt benne. Aztán ő is Pákán épített ilyen célból egy épületet, és beköltözött a faluba. Az épületek magukra maradtak. Időközben a többi lakó is elköltözött. A házak egy részét egykori lakóik lebontották, vagy eladták, és azok is lebontásra kerültek. Az 1980-as évek közepén a feleslegessé vált elektromos hálózatot a termelőszövetkezet alacsony fogyasztás létrehozásával próbálta fenntartani, de két év elteltével felszámolta. Így a major gazdasági tevékenység folytatására alkalmatlanná vált. (Csupán érdekességként említjük meg, hogy Lasztonya határában is volt egy „Tagi puszta”).

Jegyzetek

- ¹⁹¹ ZML. Pákai körjegyzőség iratai, 1957/1912., továbbiakban Pkjgy.
¹⁹² Zala megyei almanach 1912., 86. p.
¹⁹³ ZML. Pkjgy. 2037, 2038/1914.
¹⁹⁴ ZML. Pkjgy. 2084/1914.
¹⁹⁵ ZML. Pkjgy. 2392/1914.
¹⁹⁶ ZML. Pkjgy. 2855/1914.
¹⁹⁷ ZML. Pkjgy. 2486/1914.
¹⁹⁸ ZML. Pkjgy. 4499/1914.
¹⁹⁹ ZML. Pkjgy. 2586/1914.
²⁰⁰ ZML. Pkjgy. 2841/1914.
²⁰¹ ZML. Pkjgy. 2461/1914.
²⁰² ZML. Pkjgy. 802/1915.
²⁰³ ZML. Pkjgy. 3179/1915.
²⁰⁴ ZML. Pkjgy. 373/1915.
²⁰⁵ ZML. Pkjgy. 338/1915.
²⁰⁶ ZML. Pkjgy. 2941/1915. szeptember 17.
²⁰⁷ ZML. Pkjgy. 2948/1915.
²⁰⁸ ZML. Pkjgy. 2971/1915.
²⁰⁹ ZML. Pkjgy. 3022/1915.
²¹⁰ ZML. Pkjgy. 605/1916.
²¹¹ ZML. Pkjgy. 3077/1916.
²¹² ZML. Pkjgy. 230/1917.
²¹³ ZML. Pkjgy. 3210/1916.
²¹⁴ ZML. Pkjgy. 3258/1916.
²¹⁵ ZML. Pkjgy. 3244/1916/XII. 23.
²¹⁶ ZML. Pkjgy. 435/1917.
²¹⁷ ZML. Pkjgy. 3324/1916.
²¹⁸ ZML. Pkjgy.
²¹⁹ ZML. Pkjgy. 2712/1912.
²²⁰ ZML. Pkjgy. 2350/1917.
²²¹ ZML. Pkjgy. 402/1917.
²²² ZML. Pkjgy. 1888/1917.
²²³ ZML. Pkjgy. 2014/1917.
²²⁴ ZML. Pkjgy. 460/1917.
²²⁵ ZML. Pkjgy. 2415/1917.
²²⁶ ZML. Pkjgy. 2405/1917.
²²⁷ ZML. Pkjgy. 2750/1917.
²²⁸ ZML. Pkjgy. 2652/1917.
²²⁹ ZML. Pkjgy. 2265/1917.
²³⁰ ZML. Pkjgy. 110/1917.
²³¹ ZML. Pkjgy. 2114/1917.
²³² ZML. Pkjgy. 189/1917.
²³³ ZML. Pkjgy. 1698/1917.
²³⁴ ZML. Pkjgy. 154/1917.
²³⁵ ZML. Pkjgy. 1554/1917.
²³⁶ ZML. Pkjgy. 251/1917.
²³⁷ Ettinger Károly (Maróc, 65 éves) szóbeli közlése, 1979.
²³⁸ Papp Simon: Életem. 35–36. p.

- 239 ZML. Közigazgatási tájékoztató lap.
- 240 Új Idők Lexikona Bp., 1940. 4974. p.
- 241 Békássy Jenő (szerk.) Zala vármegye feltámadása Trianon után (Zalai fejek) 1930. 367–368. p.
- 242 Dr. Fára József: Zalaegerszeg és a Göcsej részletes kalauza. Turistaság és Alpinizmus kiadása Budapest, 1934., 31. p.
- 243 Fára: im. 31. p.
- 244 Göcseji falujárás 1935. 48, 58, 61, 71, 72. p.
- 245 Magyar Olajipari Múzeum Archívuma, továbbiakban: MOIM Arch., MAORT iratok
- 246 Papp Simon im. 92. p.
- 247 Szeghalmy Gyula: Dunántúli vármegyék. 619. p.
- 248 ZML. Ortaházai körjegyzőség iratai 1432/1941.
- 249 Horváth Jenő (1934) Páka szóbeli közlése.
- 250 Jakabfi Rudolf, Tóth Antal, Tóth Lászlóné (szerk.) Élni emberül... 52–53. p, 344–346. p.
- 251 MOIM Arch. Gráf László iratai, 11/1.
- 252 Molnár László: Ortaháza története
- 253 Rudas Ferencné (1929), Páka közlése.
- 254 Molnár Istvánné (1934), Páka közlése.
- 255 Tóth Jenő. Ortaháza. Tóth Károly, Bundics József, Szabó József, Molnár István, Páka, Tóth Tibor, Keszthely, szóbeli közlés; Lapat József kézzel írt visszaemlékezése. Valamennyiüknek köszönöm a segítséget.
- 256 Molnár Istvánné közlése.
- 257 Molnár Istvánné közlése.
- 258 Horváth József „bázai” közlése.
- 259 Molnár Istvánné közlése.
- 260 MOIM Arch. Gyulai iratok 22/5.
- 261 dr. Nagy Gábor: Zala megye felszabadulás. 32–33. p.
- 262 Király Sándorné sz. Csondor Ilona szóbeli közlése, 1975.
- 263 Molnár László: Páka felszabadulása, pályázat, 1975.
- 264 Dancs Lajos (1905–1993) Páka közlése.
- 265 Molnár László: Páka felszabadulása pályázat.
- 266 Dr. Petrák Katalin–Tóth Lászlóné (szerk.): Sorsfordító évek Zalában Zalaegerszeg, 1985. 57. p. A pártszervezet helyisége a Hirschl-féle kocsmában volt. Sorsfordító évek 53. p.
- 267 Sorsfordító évek 53. p.
- 268 Balogh Miklós: A nemzeti bizottságok megalakulásának körülményei Zala megyében. 151. p.
- 269 Balogh Miklós: im. 164. p.
- 270 Balogh Miklós: im. 151. p., A pákai községi Nemzeti Bizottság újjáalakításáról készült jegyzőkönyv, 1946. április 7., ZML Néphatalmi és különleges feladatokra alakult bizottságok XVII. 38. Pákai Nemzeti Bizottság iratai 1945–46.
- 271 ZML. Pkigy. 244/1947.
- 272 ZML. Pkigy. 91/1947.
- 273 ZML. Pkigy. 78/1947.
- 274 ZML. Pkigy. 24/1947.
- 275 ZML. Pkigy. 24/1947.
- 276 ZML. Pkigy. 868/947.
- 277 ZML. Pkigy. 982/1947.
- 278 Sorsfordító évek 55. p.
- 279 Sorsfordító évek 60.
- 280 Takács Sándorné (1922), Páka szóbeli közlése.
- 281 Sorsfordító évek 61. p.
- 282 ZML. Pkigy. 843/1947.
- 283 ZML. Pkigy.
- 284 ZML. Pkigy. 878/1947. 1947.június 10.

- ²⁸⁵ ZML. Pákai községi tanács, továbbiakban: Pkt. jkv. 1955. szeptember 7., 1956. június 24.
- ²⁸⁶ ZML. Pkjgy. 160/1947.
- ²⁸⁷ ZML. Pkjgy. 132/1947.
- ²⁸⁸ ZML. Pkjgy. 170/1947.
- ²⁸⁹ ZML. Pkjgy. 256/1947.
- ²⁹⁰ ZML. Pkjgy. 267/1947. a pákai körjegyző jelentése a novai járás főjegyzőjének.
- ²⁹¹ ZML. Pkjgy. 752/1947.
- ²⁹² ZML. Pkjgy. 1799/1947.
- ²⁹³ ZML. Pkjgy. 904/1947.
- ²⁹⁴ ZML. Pkjgy. 577/1947.
- ²⁹⁵ ZML. Pkjgy. 1427/1947.
- ²⁹⁶ ZML. Pkjgy. 1677/1947. Rudas Gyula és társai... ügyirat
- ²⁹⁷ ZML. Pkjgy. 1434/1947.
- ²⁹⁸ ZML. Pkjgy. 661/1947.
- ²⁹⁹ ZML. Pkt. jkv. 1954. február 20.
- ³⁰⁰ Molnár Sándor (1922), Kanada szóbeli közlése.
- ³⁰¹ Tóth Károly (1929), Páka szóbeli közlése.
- ³⁰² ZML. Pkt. jkv.
- ³⁰³ Csomor Erzsébet–Kapiller Imre (szerk.) '56 Zala megyei kronológiája és személyi adattára. Ezúton is megköszönöm a szerkesztőknek, hogy az adatokat még a kötet megjelenése előtt rendelkezésemre bocsátották.
- ³⁰⁴ Csomor–Kapiller: im.
- ³⁰⁵ Németh Istvánné, Bek Jenő és Bécs József szóbeli közlése
- ³⁰⁶ '56 Zalában 331. p.
- ³⁰⁷ ZML. 5924. sz. Letét. Megyei monográfia BM. Történeti Hivatal, másolat, Csomor Erzsébet, Kapiller Imre (szerk.) '56. Zalában, Zalai Gyűjtemény 40. Zalaegerszeg, 1996. Zalai Hírlap, 1991. október 30.
- ³⁰⁸ ZML. Pkt. jkv. 1957.
- ³⁰⁹ ZML. Pkt. jkv. 1959. november 12.
- ³¹⁰ Dr. Gaál Antal–Vass Ferenc: A mezőgazdasági termelőségvetkezetek 40 éve Zala megyében.
- ³¹¹ Szabó József: A Pákai Közös Községi Tanácshoz tartozó községek története. Kézirat 1972.
- ³¹² A tanácsi szakigazgatási kirendeltségek jegyzéke. A Magyar Népköztársaság Helységnevtára 1973. 107. p.
- ³¹³ Szabó József (1929) Páka szóbeli közlése.
- ³¹⁴ A Magyar Népköztársaság Helységnevtára 1985. 455. p.
- ³¹⁵ Dr. Gaál Antal: Zala megye közigazgatási beosztása és a tanácsok tisztségviselői 1950–1985. 113. p.
- ³¹⁶ Zalai Hírlap 1995. június 14.
- ³¹⁷ Az egykorú adó- és népesség összeírások, valamint a népszámlálások alapján a fentebb leírtak számszerűsítésével igyekszünk bemutatni a lakosság létszámadatainak változásait. Ebből szinte az első ránézésre kitűnik, hogy a falu 2002-es lélekszáma – kevés eltéréssel – szinte azonos az 1880. év 1262 fő – a két falu összesített – lélekszámaival, ami fenti állításainkat igazolják.

Év	Páka		Dömefölde			
	Ház	Háznép (Család)	Népesség (Össz. Lakos)	Ház	Háznép (Család)	Népesség (Össz. Lakos)
1598.	24				15	
1698.		26			16	
1703.*		8			5	
1710.*		7				
1720.		11			9	
1728.		33			22	

1736.*	17	28				
1750.		39			36	
1770.		75	487	32	52	222
1778.				40		299
1785.			591			312
1793.			608			307
1801.		101	624			
1802.			666			319
1805.	81	101	624	43	57	301
1810.	87					
1819.		98	606	39	43	256
1828.	83		671	41	48	269
1831.			652			
1848.			685	41	48	269
1850.			668			
1857.						308
1864.	92					
1869.						372
1879.			852			
1880.			918			344
1890.			927			387
1900.			1054			424
1910.			1053			450
1920.			1018			445
1930.			1205			494
1941.			1179			486
1949.			1243			458
1960.			1237			437
1965.			1184			
1970.	328		1207	114		403
1980.			1433			297
1984.			1567			
1990.	422	1186	1517	91		231
1999.			1415			
2001.			1310			
2002.			1282			

*Csak az Eszterházy család birtokain.

⁵¹⁸ Rác: Népr. Nyelvt. III-IV. 77., Névt. III. I. b.

⁵¹⁹ Zalai Oklevéltár I. Budapest, 1886. 573., 575. p.

⁵²⁰ ZML. III. 5.

⁵²¹ ZML. III. 8.

⁵²² ZML. III. Zalavári hh. It I. 1079.

⁵²³ ZML. III. Zalavári hh. It. 1/938.

⁵²⁴ ZML. III. 12.

⁵²⁵ ZML. III. 13.

⁵²⁶ ZML. III. 14.

⁵²⁷ ZML. III. Dic. Zala IV. 505. v. 1.

⁵²⁸ ZML. III. Zalavári hh. It. 1/1622.

⁵²⁹ ZML. III. 17.

⁵³⁰ ZML. III. 18.

⁵³¹ ZML. III. 19.

- 332 ZML. HL. 20.
- 333 ZML. HL. 22.
- 334 ZML. HL. 1677
- 335 ZML. HL. 24.
- 336 ZML. HL. 25–26.
- 337 ZML. HL., MOL. Eszterházy hg.lt. Pál nádor iratai P. 125. 690. No. 10169
- 338 ZML. HL., MOL. Eszterházy hg. Lt. P. 108. Rep. 38. L. M. nr. 544.
- 339 ZML. HL.
- 340 ZML. HL., Zágrábi érseki levéltár, egyházlátogatási jegyzőkönyvek
- 341 ZML. HL. 32.
- 342 ZML. HL. 35–36.
- 343 ZML. HL. 37.
- 344 ZML. HL. 38.
- 345 ZML. HL. 39.
- 346 ZML. HL. 40.
- 347 Molnár: Ortaháza története, Zalaegerszeg, 2002. 13. p.
- 348 ZML. HL. 47.
- 349 ZML. HL. 48.
- 350 ZML. HL. 49.
- 351 ZML. HL. 51., MOL. Eszterházy hg. lt. P. 108. Rep. 38. Rsz. 285. Fasc. M. No. 586. et. NB. Fol. 174–175.) C
- 352 ZML. HL. 54.
- 353 ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818. E. 17.v. 46., Dömefölde, 1767. október 12.
- 354 ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818.
- 355 ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818.
- 356 ZML. HL. 69.
- 357 ZML. HL. 70.
- 358 ZML. HL., Coscr. Univ. Dömefölde, 1770. nov. 17.
- 359 ZML. HL. 74.
- 360 ZML. HL. 75.
- 361 ZML. HL., Szombathelyi püspöki levéltár; Szily: Canoninca Visitatio.
- 362 ZML. HL., SzPL V. szekrény 16. fiók.
- 363 ZML. HL., SzPL V. szekrény 17. fiók.
- 364 ZML. HL., SzPL V. szekrény V. R. Conscriptio-Dilucidatio.
- 365 ZML. HL. 85., ZML. nem nemes népesség összeírása katonai célra.
- 366 ZML. Kárösszeírások.
- 367 ZML. HL., SzPL Bőle: Canonica Visitatio Novai ker. VI. füzet
- 368 Bencze Géza: Zala megye leírása a reformkorban 129. p.
- 369 Fényes Elek: Magyarország geographiaia szótára 280. p.
- 370 ZML. 211. doboz Megyefőnöki iratok
- 371 ZML Kgy. jkv. 222. 1862. február 6–7.
- 372 ZML Kgy. jkv. 25. 1862. február 25.
- 373 Gyalay Mihály: Magyar igazgatástörténeti helységnévlexikon Budapest, 1989. 428. p.
- 374 PHD. 147. p.
- 375 Domján István (1934.) Százhalombatta szóbeli közlése, amit ezúton is megköszönök.
- 376 Czupi Jenő (1936.) Páka szóbeli szíves közlése, melyet ezúton is megköszönök.
- 377 ZML. Novai járási főjegyző iratai 46/1945. sz.
- 378 Balogh Miklós: A nemzeti bizottságok megalakulásának körülményei Zala megyében 166. p., A Dömeföldi Nemzeti Bizottság választó közgyűlés jegyzőkönyve 1945. augusztus 9. ZML. XVII. Néphatalmi és különleges feladatokra alakult bizottságok iratai: 17. A dömeföldi Nemzeti Bizottság iratai 1945–46.
- 379 A dömeföldi Nemzeti Bizottság 1945. augusztus 12-i ülésének jegyzőkönyve. ZML. XVII. Nép-

- hatalmi és különleges feladatokra alakult bizottságok iratai: 17. A dömeföldi Nemzeti Bizottság iratai 1945–46.
- 380 ZML. Pkjgy. 858/1947. 1947. június 10.
- 381 ZML. V. 1763. Pkjgy. 661/1947.
- 382 A Magyar Népköztársaság Helységnevtára 1973. 265. p.
- 383 A Magyar Népköztársaság Helységnevtára 1985. 455. p., Hajdú-Moharos József: Magyar Településtár.
- 384 Csánki: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában III. 43.
- 385 ZML. HL., MOL. Dic. Zala II. 26.
- 386 ZML. HL., MOL. Dic. Zala II. 551.
- 387 ZML. HL., MOL. Dic. Zala III. 343.
- 388 ZML. HL., MOL. Dic. Zala III. 558.
- 389 ZML. HL. 13.
- 390 ZML. HL., MOL. Dic. Zala IV. 189.
- 391 VML. Protocoll. Antiqu. IV. 67.
- 392 ZML. HL., MOL. P. 507. Nádasdy cs. Nádasdladányi lt. Okir. III. Rsz. 135. No. 10. Fol. 2.
- 393 VML. Káptalani jegyzőkönyv XXXVI. Kötet 119. l. 139. sz.
- 394 ZML. Urbárium – egykori másolat U. et. c. 98/30.
- 395 Nagy Iván: Magyarország családai IX. Kötet, CD. Arcanum Adatbázis Kft. Bp.
- 396 ZML. Conscr. Univ. Ö. 22 m.
- 397 ZML. HL., Zágrábi érseki lt. Protocol Broj. 75/VI. Visit. Canonica Archidiaconus Beksini 153–156.
- 398 ZML. Inquositi, civ. Fasc. 40. No. 21.
- 399 PHD.
- 400 ZML. HL., MOL. Eszterházy hg. lt. P. 108. Rep. 99. Rsz. 587. Fasc. 3. No. 48. et NB.
- 401 Páka plébánia házassulandók anyakönyve, 1774., u.o. Kereszteltek anyakönyve 1776.
- 402 Páka plébánia házassulandók anyakönyve, 1774., u.o. Kereszteltek anyakönyve 1776.
- 403 ZML. III., MOL. Eszterházy hg. lt. P. 108. Rep. 99. Rsz. 587. Fasc. 3. No. 49. et NB. 4.
- 404 Dancs Lajos, Páka (1905–1993) szóbeli közlése, 1972.
- 405 ZML. HL., Szlovák Állami Levéltár Eperjes. Homonnai Drugeth lt. Film C. 555.
- 406 Nagy I.: im.
- 407 ZML. Pkjgy. 740/1911.
- 408 ZML. Pkjgy. 590/1911.
- 409 ZML. Pkt. jkv. 1952.
- 410 ZML. HL. 27.
- 411 Páka plébánia meghaltak anyakönyve, 1761., Historia Domus 1. p.

49. Pákai képeslap (1952)

50. Pákai képeslap (1972)

51. Pákai képeslap (1990. k.)

52. Kilátó a „Kis-hegyen”

TOVÁBBI TÉNYEK, ADATOK

A közigazgatás története

Az állam élén Szent István óta a király állt. A királyi közigazgatás legfőbb szerve a királyi tanács volt, melynek meghallgatásával vagy javaslatára bocsátotta ki az uralkodó törvényeit. Tagjai a királyi ház felnőtt tagjai, a legfőbb egyházi, központi és vidéki méltóságok, megyés ispánok. A központi világi méltóságok közül a legfontosabb a nádorispán volt, akinek állása Szent István idején alakult ki. Hatásköre kezdetben csupán az udvari népekre terjedt ki. Az Aranybulla (1222) bíraskodási hatáskörét mindenkire kiterjesztette.

Az államigazgatás területei szervei a királyi vármegyék voltak. A megye élén az ispán állt, aki gyakorolta a megye népei fölött a legfőbb igazgatási és bírói hatalmat.

A kezdetben szinte korlátlan királyi hatalomban a fejlődés során a társadalomnak mind több eleme részesült. Az átalakulás a természeti gazdálkodás bomlásával és a királyi birtokok nagyobb mérvű eladományozásával indult meg. A XIII. század első felében veszik át a vármegyében élő nemesek a helyi közigazgatás ügyeinek intézését. A többnyire távol lévő megyésispán helyett az alispán, később alispánok intézkedtek. Az alispán mellé a megye nemesei saját soraikból négy szolgabíró, később, a XV. század derekán esküdteket is választottak. A nemesi megye legjelentősebb testületi (igazságszolgáltató és közigazgatási) szerve pedig a vármegyei közgyűlés, melyben minden nemesnek szavazati joga volt. A vármegye területét a XV. században kezdték járásokra osztani. Kisebb közigazgatási és bírósági egységek voltak a városok, mezővárosok és falvak. A mezővárosokban lakó jobbágyoknak voltak csak kiváltságai: az adó egy összegben való fizetése és az, hogy vezetőiket maguk közül választhatták – akik maguk ítélték meg polgártársaik felett –. különböztették meg a falvakban lakó jobbágytársaiktól őket.

A falu vezetője a bíró volt, aki közvetlenül az udvarbíróval, vagy tiszttartók útján tartotta a kapcsolatot az uradalommal.

A legfőbb bírói hatalom a király kezében volt, ő maga megyéről, megyére járva „látott törvényt”. Ebbéli jogát egyre inkább a nádorra testálta.

A megye a XIII. század első felében megszerzett bírói önkormányzati joghatóságát a megyei törvényszék útján gyakorolta.

Előbb az egyház, majd a világi birtokosok is megszerezték azt a jogot, hogy a birtokaikon élők felett maguk bírászkodhassanak. A jobbágyok felett uruk bírósága, az úriszék ítélkezett.

A XVI. században a Habsburgok fennhatóság alá került az ország, akik a közigazgatást és bírászkodást az addigi magyar szokás szerint folytatták az általuk uralt területen.

A török által felszabadult ország igazgatását a bécsi udvar a Budán, Kassán és Csáktornyan felállított kamarai adminisztrációk útján igazgatta, melynek közvetlen felettese az udvari kamara volt. Mellettük természetesen továbbra is működött a vármegye, melynek élén a XVIII. század közepére általában örökös főispán állt, ami azt jelentett, hogy a tisztséget örökölték utódai.

Erre az időre a járási szervezet is tovább fejlődött. A járásokat 2–3 kerületre osztották. A járás élén a főszolgabíró, a kerületek élén pedig az alszolgabíró állt.

A községi igazgatás élén továbbra is a bíró állt, akit ebben az időben a földesúr vagy gazdatisztje nevezett ki. A bírói tisztt nem mindig volt könnyű és hálás feladat, ezért sok helyen kötelezővé tették. Később már nem volt olyan terhes feladat, sőt hivatala viselése alatt mentesült a földesúri szolgáltatások alól és a kivetett bírságból részesedés illette.

A XVIII. század második felétől kezdenek feltűnni a jegyzők, a nótáriusok, akik az írásbeli munkát végezték.⁴¹²

A földesúr és a jobbágyok közti viszonyt, a szolgáltatások módját és mennyiségét szerződés – urbárium – rögzítette. Ilyenek, mint láttuk, mindkét falura vonatkozóan fennmaradtak.

1767-ben Mária Terézia az egész országra kiterjedő úrbérrendezést hajtott végre. Ennek során minden falu kapott urbáriumot. A királynő által kiadott urbárium kilencedik pontja kitér a falu közigazgatására is. E szerint a falu a földesúr által kijelölt három jobbágy közül választhatott magának bírát, továbbá a földesúr hozzájárulása nélkül választhattak maguknak jegyzőt és esküdteket. Ez azonban nem ment egyik napról a másikra, ugyanis a jobbágyfalvakban a jegyzők megjelenése csak a XIX. század negyvenes–ötvenes éveitől válik nagyobb méretűvé, néha annak függvényében, hogy a községnek mikortól lesz iskolája, mert gyakran a tanító és jegyző egyazon személy volt.⁴¹³

A községek belső igazgatásáról szóló 1836:9. tc. szabályozta a községek szervezeti, igazgatási és gazdálkodási kérdéseit, amely kérdéseket addig a szokásjog rendezett. Ez kimondta, hogy a község bírója a földesúr által kijelölt három személy közül választható, míg a kisbíró és esküdtek „*minden kijelelés nélkül (...) fog-nak esztendőnként választatni.*” Ezt a rendelkezést az 1871. XVIII. tc. hatályon kívül helyezte. Ezután a főszolgabíró által jelölt három egyén közül nyílt szavazással választhatták szótöbbséggel három évre a bírót. A megválasztott kétszáz korona pénzbírság terhe alatt, legalább egy évre köteles volt elfogadni a tiszt-

séget.⁴¹⁴ Ez az állapot még a XX. században is fent állt. Bizony néhány esetben csak a bíró egészségi állapotának megromlása miatt fogadta el a képviselőtestület, hogy a bíró az egy év letelte után lemondhasson hivataláról. Az új bíró megválasztásakor hivatalos átadás-átvétel keretében adta át a község dolgait, köztük, pl. a falu réz pecsétnyomóját, melyet néhány községben a gumibélyegzők bevezetése után is megőriztek.

Zala megyét a középkorban három járásra osztották fel. 1513-ban ezek a kapornaki, a tapolcai és a szántói. 1536-ban a kapornakit kisebb és nagyobb járásra osztották. Ezeket a század végén egerszegi kisebb és nagyobb járásként is emlegették.⁴¹⁵

Községeink ekkor a kapornaki nagyobb járáshoz tartoztak.

A XVIII. század közepére, hosszú időre rögzült az az állapot, miszerint a megye 5 járásra tagolódott. Kapornaki nagyobb (vagyis egerszegi), kapornaki kisebb, tapolcai, szántói és muraközi járásra. A legnagyobb uradalmak (csáktornyai, bellatinci, alsólendvai és szécsiszigeti) még ekkor is őrizni tudták a vármegyétől való viszonylagos függetlenségüket. A falvaikra kirótt adót pl. továbbra is az uradalom hajtotta be, illetve fizette be a megye kasszájába.⁴¹⁶

A két falu továbbra is a kapornaki nagyobb, illetve más néven egerszegi járáshoz tartozott. Élvezték viszont az alsólendvai uradalomhoz tartozás előnyeit.

A XIX. század elején változott a helyzet, mert az előbbi járásból átkerültek a lövői járásba, amely Zalalövő, Lenti és Alsólendva mezővárosok vidékét jelentette.⁴¹⁷

1849–1860 közt központi irányítással, megyefőnök vezetésével működött a megye. Ez az az időszak, melyet a köznyelv Bach-korszaknak nevez. 1860-ban a korábbi hat járásból csak hármat hagytak meg. A zalaegerszegit, a nagykapornakit és a tapolcait. Mellettük három új járást hoztak létre. Az alsólendvait, nagykanizsait és a sümegit. Falvaink ismét az egerszegi járáshoz tartoztak. Később tovább bővítették a járások számát. Megalakították a keszthelyi és bánokszentgyörgyi járást. 1858-tól ez utóbbi központja Letenyén volt, de továbbra is megőrizte nevét.⁴¹⁸

1860 után is többször változott a járás beosztás. Létrehozták többek közt a baksai (Zalabaksa) járást. 1877-ben aztán a baksai járást felszámolták, és helyette létrehozták a novait. Alsólendva továbbra is maradt járási székhely, de 1879-től a letenyei is.⁴¹⁹ Azért foglalkoztunk e munkánkhoz látszólag kevésbé kapcsolódó témával, mert ebből tűnik ki világosan, hogy a falu lakóinak hivatalos ügyesbajos dolgaik intézésére az idők során hány helyre kellett menniük. A kérdés csupán az után rendeződött, amikor a településeink a novai járáshoz kerültek, majd annak 1950. június 1-jei megszűnésével a lenti járáshoz, ahova 1983. december 31-ig, a járások végleges megszűnéséig tartoztak.

Községeink az évszázadok során különböző bíróságokhoz tartoztak. Ahogy a járások változtak az idők folyamán, úgy a bírósági székhelyek is. Előfordult az is, hogy a bíróság nem a járási székhelyen volt (pl.: Novai járás, alsólendvai bíróság).

A rendelkezésünkre álló adatok alapján pákai bíróságról is tudunk a XVI–XVII.

század folyamán. Említik 1566-ban, továbbá 1613-ban is. Ezután elveszítette e címet és Dömeföldével együtt – mint azt 1663-ban olvashatjuk – a csörnyeföldei bírósághoz tartozott 1719-ig.⁴²⁰ 1719-től a csertamelléki vagy ahogy még nevezték, kisszigeti bírósághoz tartoztak.⁴²¹ 1764-ben ismét pákai bíróságról olvashatunk.⁴²²

Későbbi szörvány adataink alapján tudjuk, hogy a közigazgatás és az igazságszolgáltatás 1869-es szétválása után az alsólendvai bírósághoz tartoztak a trianoni békeszerződésig.

Legutolsó járásbíróóságuk Lenti volt. A járások megszűntével pedig Lenti városkörnyék részeként a Lenti városi bíróság az illetékes bíróság.

A községek közigazgatásáról legkorábbi adat az 1590-es adóösszeírás, amelyben a dömeföldi bíró házáat említik az adózásból kivettek közt.⁴²³ Ugyancsak ezt teszük 1598-ban Pákán is.⁴²⁴ 1652-ben Batthyány Ádám főkapitány Lenti várának megerősítését rendeli el. Levelében utasította a „Falubéli Bírákat”. Meg is fenyegette őket: „... mert ha ez szerint megh nem viszitek, abba bizonyosak legyetek Haydukait és Nemeleteket küldünk reátok (..) s duplommal viszitek megh”.⁴²⁵

Ugyancsak ily módon esik szó mindkét falu bírójáról 1728-ban is. Az urbáriumok kapcsán keletkezett kérdőíveken viszont már névvel szerepelnek a bírák és az esküdtek is.

Ezt követően néhány esetben találkozunk csak a bíró nevével. Ilyen eset a már korábban ismerttetett 1849. október 26-i császári rendelet, amikor annak kihirdetését igazolták kézjegyükkel a bíró és az esküdtek. 1855-ben az orvosi kör létrehozásakor a bíró és két esküdt képviselte Pákát, míg Dömeföldét két esküdt. Így az ő nevüket ismerjük.⁴²⁶

A falu első ismert jegyzőjét Tóth Józsefnek hívták. Ő pákai tanítóként lett a falu jegyzője. Először 1840-ben említik. Róla azt is leírták, hogy tíz községnek és néhány hegynak is jegyzője volt. Még 1864-ben is találkozunk nevével, mint jegyzőével. 1852. szeptember 29. és 1855. április 11. közt Kovács József töltötte be a jegyzői hivatalt.⁴²⁷

1860-ban létrehozták a pákai körjegyzőséget. Az első körjegyző Bertalan Pál volt, aki 1862. február 2-ig töltötte be e tisztséget. (A függelékben közöljük a közigazgatás szereplőinek rendelkezésünkre álló adatait.)

A járások ismertetésénél már láttuk mennyiszor változott azok száma, területe. Ezek a változások minden esetben érintették a körjegyzőségeket és a hozzájuk tartozó falvakat is. 1891-ben például Kányavár –, amely a novai járáshoz tartozott, de a letenyei járáshoz tartozó szentadorjáni körjegyzőséghez – kérte a megvét, hogy a pákai körjegyzőséghez csatlakozhasson.⁴²⁸

A Magyar Paizs 1906-ban, egy cikkében foglalkozott a pákai körjegyzővel.

„Népszerű főispán.

*A pákai körjegyző egy hatalmas szép képpel gazdagította irodája berendezését. Megrendelte irodája számára Gr. Batthyány Pál főispánnak életnagyságú mellképét. A kép megszólalásig hű s díszmagyarban ábrázolja a népszerű főispánt”.*⁴²⁹

1911-ben Jaksics Imre helyettesített segédjegyzőt felszólítják, hogy a pákai aljegyzői állásra jelöltessek.⁴⁴⁰

1912-ben az alábbi községek tartoztak a pákai körjegyzőséghez: Csömödér, Dömefölde, Hernyék, Kissziget, Ortaháza, Pördefölde, Zebecke.⁴³¹

1914-ben megnövekedhettek a körjegyzőség teendői, mert a novai főszolgabíró a kör-, és segédjegyző túlterheltsége miatt két hónapra kiegészítő munkaerőt rendelt ki.⁴⁴¹ Ez egyébként így is lehetett, mert a körjegyzőség évi iratforgalma 3–3500 körül mozgott. Ekkor a közigazgatáshoz tartozott a községi bíró, a járlatlevél kezelő és a közgyám.

Időközben segédjegyzővé nevezték ki Jaksics Imrét, aki 1915. február 13-án bevonult, de visszaküldték betegség miatt. Részére március 6-tól, május 6-ig betegszabadságot és helyettesítést engedélyeztek.⁴³³

A Zala vármegyei törvényhatósági bizottság 1916. decemberi közgyűlése határozata alapján a pákai körjegyzőségben a községi számvizsgáló elnök Major Gyula (plébános) lett 1917-ben.⁴³⁴

1916. december 1-jétől a novai főszolgabíró megbízta a barabásszegi körjegyző helyettesítésével Rössler Elemér pákai aljegyzőt.⁴³¹

A körjegyzőség irataiból kitűnik, hogy a községek bírái 1917-től a hivatalos iratok átvételét, vagy tudomásul vételét, nemcsak aláírásukkal ellenjegyzik, hanem községük bélyegző lenyomatával is hitelesítik.

1917-ben kimutatás készült a körjegyzőség falvainak vagyonáról (Koronában).

53. A körjegyzőség bélyegző lenyomata

	Jogok és Javadalmak	Cselekvő tőkék	Ingóságok	Összesen	Tartozások	Tiszta vagyon
Páka	139,50	2895,39	1270	4304,89	240,53	4064,36
Dömefölde	53,50	1797,12	470	2320,62	169,93	2150,69 ¹³⁶

1917. január 21-én az Ortaháza és Páka közt a Bak–Páka–Dobri törvényhatósági út 25–26 km szelvénye közt 600 folyóméter árok kisáncolására a két községet közerőként kirendeli a novai főszolgabíró.⁴³⁷

Az országhatárok változása a közigazgatási határok megváltozását is magával hozta. 1922. január 1-jével a belügyminiszter a pákai körjegyzőség községeihez még hozzávéve Bördöce és Kerkaiklód községeket, a pákai körjegyzőségből hármat hozott létre.

A Zalavármegyei Hivatalos Lap 1921. 38. számában jelent meg Zalavármegye alispánjának 21815. ni. - 921. számú rendelete az ortaházai körjegyzőség létrehozásáról:

021
 Páka
 községnek az alábbi névjegyzékben is megnevezett legtöbb adó-
 fizető és választott képviselő-testület tagjai a f. 1911 évi. aug. hó
 5ⁿ deledtől 8° orakor a községi közgyűlési ülést tartandó képviselő-
 testületi közgyűlésre ezennel meghívotnak.

T á r g y:
 Páka községi választott képviselő-testületének

Kelt Páka 1911 évi július hó 20 n.
 Kőrösi Ferenc s. k. / J. H. / Pécsei József s. k.

A legtöbb adófizető és választott községi képviselő			
neve	alírása	neve	alírása
Pörös Pál	Pörös Pál s. k.	Dávics János	Dávics János s. k.
Bél József	Bél József s. k.	Lurics Andriás	Lurics Andriás s. k.
Hörvát Ferenc	Hörvát Ferenc s. k.	Hémes János	Hémes János s. k.
Pörös Károly	Pörös Károly s. k.	Sz. Augustinusz	Sz. Augustinusz s. k.
Dávics Vince	Dávics Vince s. k.	Domotor Vince	Domotor Vince s. k.
Palmis Árpád	János s. k.		
Bogár János	Bogár János s. k.		
Ujvári Gyula	Ujvári Gyula s. k.		
Hörvát Gyula	Hörvát Gyula s. k.		
Hémes János	Hémes János s. k.		

alírást hiélőnt:
 Páka 414 márc 3
 Kőrösi Ferenc
 1911

54. Községi képviselőtestület névsora (1911)

„Tárgy: A m. kir. belügyminiszter úr 36385/921. V. a. számú rendelete a pákai és szécsiszigeti körjegyzőség új beosztása tárgyában.

Hirdetmény

Közhírré teszem, hogy a m. kir. belügyminiszter úr 36385/921.V. a. sz. rendeletével, Zalavármegye törvényhatósági bizottságának Zalaegerszezen 1920. szeptember hó 13-án tartott rendes közgyűlésében hozott 7628/ni. 920. jkv. 1920. számú azon határozatát, mely szerint a novai járáshoz tartozó pákai körjegyzőség községeit valamint a letenyei járásba tartozó szécsiszigeti körjegyzőségbe beosztott (területileg a novai járásba tartozó) Bördőcze és Kerkaiklód községeket három körjegyzőséggé alakítja át, úgy hogy:

a) csömödéri körjegyzőséghez:

Bördőcze, Kerkaiklód, Hernyék és Csömödér;

b) a pákai körjegyzőséghez:

Páka, Dömefölde és Pördefölde;

c) ortaházi körjegyzőséghez:

Ortaháza, Zebecke és Kissziget községek tartozzanak, jóváhagyta.

Az új körjegyzőségek székhelyéül az 1886. XXII. t.-c. 67 §-a alapján Csömödér, Páka és Ortaháza községeket jelölöm meg. Ezen új szervezeti változást 1922. évi január hó 1-vel életbe léptetem.

Zalaegerszeg, 1921. szeptember hó 14.

Bödy Zoltán, alispán h.”

55. Községháza, mögötte az egykori ispanlakás

1925-ben már a kastély épületében (Kossuth út 9. szám) volt a körjegyzőség. (Korábban a Kossuth u. 78. szám alatti épület adott helyet a hivatalnak.) Ezt írta róla a közigazgatási tájékoztató lap: „Körjegyzői lakás, irodák céljára középület 10 helyiséggel. Ezen épületben lakik a körorvos is. A falu tulajdona az épület.”⁴³⁸ A falu előljáráóságát a bírós és a 12 tagból álló képviselőtestület mellett 4 esküdt, 1 kisbíró és 1 éjjeliőr alkotta. A képviselőtestület 6 virilistából, 6 választott és 2 póttagból állt.⁴³⁹ Mint láttuk a képviselőtestületet 50–50%-ban alkották a faluban legtöbb adót fizetők (a virilisták) és a falu által az előzőekben

leírt módon választott képviselők. A pákai testület üléseire így mindig meghívást kapott az Eszterházy hitbizomány feje, akinek neve mindig az első helyen szerepelt a jegyzőkönyvben. Természetesen őt mindig helyi megbízottja képviselte ezeken az üléseken. A községi bírót a testület tagjai maguk közül választották.

A kisbíró feladata elsősorban a falu lakosainak értesítése volt, szóban elmondva. Mivel mondanivalójára dobszóval hívta fel a figyelmet, ezért mondták, hogy a kisbíró kidobolta.

Pákán hivatala 1962-ben a „hangosanbeszélő” üzembeállításával szűnt meg. Attól kezdve hivatalsegédnek hívták.

Az éjjeliőr – a strázsza – a falu által felfogadott és fizetett ember volt. Többnyire magát valamennyire bíró, nehéz fizikai munkára alkalmatlan ember volt, akinek a feladata elsősorban a tűzre való figyelés volt. Ugyanis a fából készült zsúpos házak nagyon könnyen lángra kaptak. A strázsákat a csendőrök szigorúan ellenőrizték. 1958-ig még fizetett éjjeliőre volt a falunak. A tanács 1958. december 31-vel megszüntette a fogadott éjjeliőr szolgálatot és helyébe a házról-házra való éjjeliőrséget vezette be.⁴⁴⁰ Az éjjeliőröket párban osztották be, általában szomszédokat.

Az 1930-as évek faluegyesítései kapcsán létrejött közigazgatási határmódosulások Pákát is érintették. Kerkaiklód és Bördőce Iklódbördőce néven történő –1938. évi – egyesülése után e falvak határával együtt Szécsisziget határa is módosult. Mivel így az aránytalanul nagyobb lett volna a többi községénél, ezért az Új-hegyet Pákához csatolták.

A második világháború befejezésével nem történt jelentős változás a közigazgatásban. Mivel a telefonhálózat romokban hevert, valami módon biztosítani kellett a kapcsolatot a községek és a magasabb közigazgatási egységek közt. Ennek megoldására a megye alispánja 1945. április 28-án elrendelte a megyei futárszolgálat megszervezését. E szerint minden reggel a letenyei főszolgabírói hivatal Pákára, a körjegyzőségre küldött futárt. A pákai körjegyző pedig saját anyagával kiegészítve tovább küldte Novára. A futárok a beérkezési helyeken leadták a postát, átvették számukra összekészített anyagot és visszatértek kiindulási helyükre.⁴⁴¹ Ez a módszer a két világháború közt már működött, akkor a levették vitték-hozták a hírt Nova és Páka közt.⁴⁴²

1947-ben kimutatás készült a körjegyzőség alkalmazottairól az 5000/1946. sz. meghagyási rendelet alapján. Innen ismerjük őket: Bugovits Vilmos körjegyző (meghagyva), Dulgyovay Antal s. jegyző (meghagyva), Mókusz Lajos irodatiszt (meghagyva), Németh Jenő irodatiszt (elbocsátva ellátás nélkül).⁴⁴³

Voltak még fentiekben túl is alkalmazottai a körjegyzőségeknek.

Kovács Ilonát és Balogh Jánost 1946. június 1-jétől alkalmazták terménynyilvántartóként.⁴⁴⁴ Működött egy közmunka nyilvántartó hivatal is Pákán. Ennek vezetője 1947-ben Moóry Ilona volt. Őt az Állami Közmunka Felügyelőség 1947. január 1-jétől nevezte ki.⁴⁴⁵

Az újjáépítési közmunkaváltságra ebben az évben Páka 523 Ft 43 fillért, Dömefölde 153 Ft 72 fillért fizetett be.)⁴⁴⁶

Egy 1947-ben kelt irat visszautal 1945-re, a háború végére. Ugyanis a körjegyzőség nem tudta elkészíteni az 1944. évi zárszámadást, mert mint írták, az összes főkönyv elveszett. Ezt a járási főjegyző is bizonyította.⁴⁴⁷ Korábban már említettük, hogy a hivatalból az iratokat 1945 áprilisában kiszórták a szovjet katonák.

A második világháborút követően a közigazgatás legjelentősebb változása a jegyzőségek megszűnése és a tanácsrendszer 1950. június 1-jei létrehozása volt. A tanácsok létrejöttével egy időben, 1950. június 1-jei hatállyal megszűnt a novai járás. Erre már 1948-ban történt kísérlet, ezt a kérdést a községek képviselőtestületeivel is megszavaztatták. Akkor azok elvetették.

A megszűnt járás községei közül a lenti járáshoz csatolták az alábbi községeket: Nova, Barlahida, Mikekarácsonyfa, Szilvagy, Gutorfölde, Csertalakos, Náprádfa, Szentpéterfölde, Páka, Dömefölde, Kányavár. Pördefölde, Csömödér, Iklódbördőce, Hernyék, Ortaháza, Kissziget és Zebecke.

1950. június 1-jével megalakultak a tanácsok. A tanács a korábbi körjegyzőségi épületben működött 1954-ig, amikor is az iskola költözött a kastélyba, a tanács pedig a „Vaskalap” helyére (Kossuth u. 37.).

Szervezetileg Dömefölde és Páka is önálló tanácsú község lett. Ez az állapot Páka esetében 1965-ig, Dömeföldén 1969-ig tartott.

Csupán érdekességként említjük ismét, hogy 1958 januárjában Schaller Antal tanácselnök azért nem jelent meg Varga Sándor és társai perében, tanúként, mert letartóztatásban volt.⁴⁴⁸ Továbbá, hogy a tanácsülések jegyzőkönyvein 1957-ben – novemberig – a Kossuth címeres bélyegzőt használták. A novemberi jegyzőkönyvön már a népköztársasági címeres van.⁴⁴⁹

1959-ben ismét közigazgatási határmódosításra került sor. Ekkor Szécsiszigettől 3,39 hold 522 □-ól területet, a Csokmai Öreghegyet – vagy ahogy ma ismerik Csokmai hegyet – csatolták Pákához.

56. Beznicza Péter körjegyző sírja a pákai temetőben

Az önálló tanácsú községek tanács elnökei és V. B. titkárai 1950–1969. között:
Tanácselnökök

Páka: Bacsí Istvánné (1950–51. 09.), Schaller Antal (1951. 09. 24.–58. február), Böjti Gyula (1958. 05. 09.–58.), Szabó József (1959–85)*, Bedők Gyula (1961)**, Farkas István (1985–90).

Dömeffölde: Tóth Ferenc (1950–58), Cseresnyés József (1956. 11.–1957. 01. 16.), Varga Ferenc (1958–59), Bakon Ferenc (1959–61), Pető Lajosné (1962–69).

*Szabó József 1958. szeptember–október hónapokban megbízottként, november 1-jétől pedig véglegesített v.b. elnökként szerepel a jegyzőkönyvekben. Böjti Gyulát több alkalommal Törő Mihály helyettes v.b. elnök helyettesítette az ülésen.⁴⁵⁰

**Bedők Gyula a járási tanács megbízásából helyettesítette Szabó Józsefet, aki 6 hónapos államigazgatási tanfolyamon vett részt.

V. B. titkárok

Páka: Sótónyi Imre (1950–53. 12. 30.), Grédics Lajos (1952–53), Tóth Ilona (1954. 01. 01.–55), Bedő Erzsébet mb. (1955), Németh Jenőné (1956–58), Paál Ferenc (1958), Fentős Zoltán (1959–68), Fentős Zoltánné (1969–90).

Dömeffölde: Farkas József (1950–51), Pócs Jánosné (1951–54), Balogh János (1955–61), Bíró Józsefné (1956), Fehér Erzsébet (1961–62), Pető Imréné (1963–69).⁴⁵¹

1965. december 31-ével megszűnt Ortaházán az önálló tanács, a falu összevont tanácsú község lett Páka központtal.

Az Elnöki Tanács 19/1969. számú határozata alapján Páka községi közös tanács néven pákai székhellyel közös tanácsot hozott létre. Társközségei: Dömeffölde, Kányavár, Ortaháza és Pördefölde. Dömeffölde önállósága 1981. december 31-ével szűnt meg. 1982. január 1-jével Páka község részévé vált.

A tanácsai rendszer jellegzetessége volt, hogy tanácstagok képviselték a lakosságot a tanácsban, a döntések azonban a végrehajtó bizottságban születtek. Illetve ők közvetítették a felsőbb utasításokat. Mivel lakosságárányosan választották őket, számuk Pákán magas volt. 1971-ben 16, Dömefföldén 5 tanácstagot választott a falu.⁴⁵² A felmenő rendszer is hasonlóan működött, mert ugyanekkor Páka Guttorföldével közösen egy képviselőt választott a Zala megyei Tanácsba.⁴⁵³

1983-ban megszűntek a járások. A közigazgatás városkörnyékire módosult. 1984-ben ismét változott a közigazgatási fogalmak némelyike. Újból községi eljárások képviselték a nem önálló tanácsú községeket 1985-től.

1990. óta képviselőtestület irányítja a falu életét. A testület élén a polgármester áll. Körjegyzőséget Ortaházával, Kányavárral és Pördeföldével közösen hoztak létre Páka székhellyel.

Az önkormányzatiság visszaállítása után a község a lakosság arányának megfelelően tíztagú képviselőtestületet választott.

1990-ben, a korábbi tanácselnök, Farkas István lett a polgármester. A képviselőtestületet tagjai: Farkas Ibolya, Károly Róbert, Koczfán József, Molnár György, Sebők Ferenc, Szabó József, Szekeres István, Tánczos Gyula, Törő Ferenc. Időközben lemondott Károly Róbert, helyére a képviselőválasztás szavazatszám alapján következő, Czupi Jenő, a szintén lemondott Sebők Ferenc helyére Boha András került.⁴⁵⁴

Jegyző: Tótvánné Kulcsár Edina, 1991-től. Előtte a jegyzői feladatokat Fentős Zoltánné, korábbi V. B. titkár látta el.

1994-ben ismét Farkas Istvánt választották polgármesterré. Alpolgármester Czupi Jenő lett. A képviselőtestület tagjai: Bársony Tibor, Bek Zoltánné, Bocskor Ferenc, Czupi Jenő, Farkas Ibolya, Koczfán István, Koczfán József, Szabó József, Szekeres István.⁴⁵⁵ Az időközben lemondott Koczfán István helyébe Lukács Tibor lépett.

A jegyző továbbra is Tótvánné Kulcsár Edina maradt. 1995-ben azonban eltávozott. Helyettesítését, megbízással Becze Ferencné látta el 1995. március 1-jétől 1996. április 30-ig. Ekkor Péter Judit, korábbi bánokszentgyörgyi jegyző pályázta meg és nyerte el, aki 1996. május 1-jétől tölti be a körjegyzői hivatalt.

1998-ban polgármestert váltott a falu. Farkas István ellenében Rudas Miklós, a körjegyzőség építésügyi előadója indult és nyert. Az alpolgármester ismét Czupi Jenő lett.

Jelentősen megváltozott a képviselőtestület

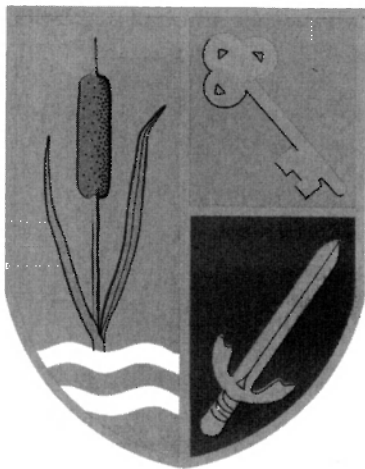
összetétele is: Czupi Jenő, Farkas Ibolya, Koczfán József, dr. Köppel Szilárd, Molnár László, Németh Andrásné, Németh Béla (időközben lemondott mandátumáról, helyette Nyisztor Márton), Szabó József, Szekeres István.

Körjegyző Péter Judit, őt 2002. május 1-jétől 2003. augusztus 31-ig dr. Kovács Antalné, Gutorfölde körjegyzője megbízott körjegyzőként helyettesítette.

A 2002 októberi választásokon Rudas Miklósnak két kihívója is akadt Bécs József és a korábbi polgármester Farkas István személyében. Szoros versenyben Rudas Miklós megvédte pozícióját. Alpolgármesternek a képviselőként is induló Bécs Józsefet kérte fel. A testület ezt el is fogadta.

A képviselőtestület összetétele ismét jelentősen megváltozott: Bécs József, Farkas László, dr. Köppel Szilárd, dr. Kukor Gyula, Lukács Tibor, Molnár László, Nyisztor Márton, Rókáné Millei Mária, Szekeres István alkották.

Magbízott jegyzőként induláskor dr. Kovács Antalné segítette a testület munkáját, majd visszatért szülési szabadságáról Tóthné Péter Judit.

57. Páka mai címere

A falu jelképei

Magyarországon a települési címerhasználatnak három korszakát különítik el. Az első, a címerek kialakulásától 1950-ig tart, amikortól tiltották használatukat. A második az 1970-es évektől, amikor a városok lehetőséget kaptak címeralkotásra. 1988-tól szórványosan, majd az önkormányzati törvény megjelenése után nagyobb mértékben kezdtek a települések címereket készíttetni.⁴⁶

A címert a középkorban a lovagok pajzsukon, pecsénnyomóikon használták. A XVIII. század második felétől szórványosan megjelenik a falvak hivatalos iratain, a bíró és esküdtek kézjegye mellett a község pecsétje is. Nagyobb számú előfordulásuk azonban csak a XIX. század elejétől figyelhető meg.

58. Dömefölde pecsétje (1826)

Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy mindkét községünk pecsétlenyomata fent maradt.

Dömefölde pecsétje ovális, szélén leveles inda dísz fut körbe. Közepén balról egy hegyével felfelé álló ekevas (papucs), mellette hegyével lefelé fordított csoroszlya van. A papucstól balra egy „D”, a csoroszlyától jobbra egy „F” betű. A jelképek felett pedig az 1826-os évszám látható. Alul a körbefutó indából – jobbra és balra – egy-egy gabona kalász emelkedik ki, masnival az indához kötve.

A pecsét készítői – vagy készíttetői – igyekeztek olyan motívumokat elhelyezni azon, melyek a községre jellemzőek. Mind az ekevasak, mind a gabonakalászok ilyenek, mert a falu mezőgazdasági jellegére utalnak. A „D” és „F” betűk pedig a Dömefölde rövidítése. A pecsét egyszerű kivitelű.

Nehezebb a helyzet a pecsét keletkezési időpontjának meghatározásánál Páka esetében, mert ezen nem tüntették fel az évszámot. Más pecsétekkel összehasonlítva a pecsét vizsgálata alapján szakemberek véleménye szerint a XVIII. század második feléből származhat.

A kilencpontos kérdőív záradékában viszont a hitelesítők kijelentették, hogy a falunak pecsétje nincs. Így az csak 1780 után készülhetett. A pecsét kör alakú, díszes ki-

59. Páka XVIII. századi pecsétje

vitelű. A falu plébánia templomának védőszentjeit – Szent Pétert és Pált – ábrázolja szimbólumaikkal. A pecsét középpontjában a két szent áll. Lábukon bilincs, amelynek lánca falhoz van erősítve, melyet itt a pecsét belső kerete helyettesít. Szent Péter kezében tartja a két kulcsot. Pált vitézruhában, köpenyesen ábrázolta a vésnök. Mindkettőjük feje fölött ott lebeg a glória. A fejük felett lévő üres helyet három csillaggal töltötte ki a pecsét készítője. (Feltételezhetően ismerhette a templom Czimbal által készített főoltárképét.)

Körben a felirat: „PÁKAI HELSÉG”.

A község mai jelképeinek megalkotása idején a képviselőtestület a címer tervezőjének közlését elfogadva – mely szerint levéltári kutatásai alapján megállapította, hogy a községnek nem volt pecsétje – hozta meg döntését. (Az adatokat a címer leírásából vettem, melyet a címer tervezője készített. Páka polgármesteri hivatal irattára.)

A címert Halász Imre leírásában ismertetjük.

„Páka 1992-ben alkotta meg jelképét: középen arannyal hasított pajzs, jobb oldalán kék mezőben páka (a gyékény buzogánya) természetes színben, alatta kettős hullámos pólya, a címer bal oldala egyszer vágott, felső kék mezejében lebegő arany kulcs, alsó bíbor mezejében lebegő arany kard, Szent Péter-Pál szimbólumai.^{39 41,7}

A falu zászlaja: függőleges téglalap alakú. 1 a 2 arányú. Fehér színű. Alsó szegélyén aranszínű rojtjal. Középen helyezték el a község címerét, alatta a „Páka 1992” felirattal.

Közrend, közbiztonság

A falu éjszakai nyugalmaról a korábbi századokban az éjjeliőrök (strázsák, bakterok) gondoskodtak. Róluk már esett szó. Az állam a számára fontos rendfenntartást a katonaság feladatának tekintette és velük is oldotta meg. 1849-ig a polgári rendészeti feladatokat a városi hajdúk, megyei alárendeltségben, a járásokban – a szolgabírók, alszolgabírók irányításával és felügyeletével – pandúrok látták el az 1730-as évektől.

1849-et követően az osztrák katonai szervezetbe tartozó zsandárok vették át a pandúrok szerepét. A zsandár szóból magyarosították aztán a nyelvújítók a csendőr szót.

1867-ben ideiglenesen megszüntették a csendőrség tevékenységét. Ettől kezdve a közbiztonság védelmét ismét a megyei pandúrszervezet látta el. Ez a szervezet viszont nem volt elég hatékony, ezért – Tisza Kálmán javaslatára – az 1881: 3. törvénycikk alapján megkezdték a csendőrség országos szervezését, amely 1884-ben fejeződött be.

A Tanácsköztársaság alatt ismét megszüntették – feladatait a Vörös Őrség vette át –, de annak bukása után azonnal újraélesztették. A trianoni békeszerződés a csendőrség létszámát 12000 főben maximálta.⁴⁵⁸

1945 márciusában feloszlatták a csendőrséget az 1690/1945. M. E. számú rendelettel. Az újonnan megszervezett rendőrség élén álló Zala megyei kapitány első intézkedése „A vármegye összes csendőr őrsének feloszlátása” volt – közölte a Zala május 4-én.⁴⁵⁹

A falvakban lévő őrsök voltak a csendőrség legkisebb egységei. Ezt a formát az új rendfenntartó szervezet is átvette.

A csendőrség felszámolása azonban nem ment egyik napról a másikra. „Lispén, 1945 április végén látogatást tevő Farkas Mihály, az MKP központi vezetésének tagja

60. Pákai csendőrök feleségeikkel vasárnap, misére menve

is megdöbbenéssel tapasztalta, hogy felfegyverzett csendőrök cirkálnak ott.”⁴⁶⁰

Arról, hogy Pákán mikor létesítették a csendőrőrsöt, és kezdetben hol helyezték el, nincs adatunk.

1912-ben Gollner Lajos csendőrőrmester parancsnoksága alatt 5 csendőr teljesített szolgálatot Pákán.⁴⁶¹ Két évvel később már Fekete őrmester a csendőr-őrs parancsnoka.⁴⁶²

A novai járás főszolgabírája 1917-ben megtiltotta a Scheffner Rezső tulajdonában lévő „Csömödér–Páka–Budnyaerdei gőzüzemű iparvasút pálya testén idegeneknek gyalog és kocsin való közlekedés”-t. Erről értesítést kapott a tulajdonos, a pákai körjegyző és a csendőrőrs.⁴⁶³

A visszaemlékezők elmondása szerint az 1930-as években az csendőrlaktanya a később a KALOT-nak is helyet adó épület-

ben volt (Kossuth út 78.). Miután Varga József a csokmai csárda helyett kibérelte Ferenczy József hentes és kocsmáros kocsmáját (Petőfi u. 2.), a csendőrlaktanya átköltözött abba az épületbe (Táncsics u. 2.).⁴⁶⁴

A csendőrség megszüntetése után megalakított rendőrőrs ugyanabban az épületben kapott helyet.

„– A görbe bot és a madzagos puska időszaka volt az – a régi manlicheren a szíjat egy madzag pótolta, innen ered az elnevezés. A katonaságtól kimustrált és feketére festett uniformisban jártunk, akinek az sem jutott, az a szíjat ruhájában. (...) Maga a munka a

régi csendőrségi rendszerben ment. Negyvenhat–negyvennyolc órás utakat kellett megtennünk, közben csak nagypihenőre lehetett bevonulni az őrsre. Megszabott sebességgel kellett menetelnünk, járőrlapokat vittünk magunkkal, és beírtuk, hogy mikor érintettük az előírt tereptárgyakat, például Pördeföldén a nagy irtás közepén meghagytak egy nagy fát, annál éjjel is meg kellett jelennünk. (...), az őrszobánkat egy régi laktanyában rendezték be, az ágy végét még mindig az a viaszos vászon takarta le, amire a csendőr annak idején a csizmáját rakta. Átvettük a régi szabályzatokat is, R–2, az új rendőrség szolgálati szabályzata a Cs–III., a régi csendőrségi utasítás alapján készült.” – jegyezte le Moldova György a rendőrségről szóló riportkötetében egy ebben az időben Pákán szolgálatot teljesítő öreg rendőr visszaemlékezését.⁴⁶⁵

A háborút követően amúgy sem volt könnyű dolguk a rendőröknek. A régi rendszer képviselőinek és híveinek – nyilasoknak, csendőröknek – a szemmel tartása mellett, a háborúból visszamaradt fegyverek összegyűjtése is feladatuk volt. Fenn kellett tartani a rendet a jegyrendszer, a beszolgáltatás idején, és ők adták a biztosítást a kitelepítéseknél is. Erre így emlékezett egy másik, Moldova által megkérdezett nyugdíjas rendőr: *„Az ávósok éjjel bejöttek az őrsre, hozták a neveket, hogy kiket kell elvinni, és utasították a parancsnokunkat, hogy adjon melléjük egy-két rendőrt biztosítani. Kint a hebszínen aztán csatlakozott hozzánk a községi tanácselnök vagy a párttitkár. Almukból riasztottuk föl a családokat, sírtak a gyerekek, eszembe jutott, hogy olyanok, mint az enyémeik, de ha mozdulni merem, az ávósok már rám szóltak.*

– Sajnálja őket? Fellesszük magát is a kocsira, aztán visszük. Én a határ menti falvakat jártam: Pákát, Csömödért, Lentit. Sok igazságtalanság esett arra felé is – elég volt egy Jugoszláviában élő rokon ahhoz, hogy valaki felkerüljön a listára –, néha még a neveket is felcserélték.”⁴⁶⁶

Időközben a Herschl-kocsmából és Szendefiék boltjából – ezek egy épületben voltak – a földműves szövetkezet iparcikkboltja lett. A kommunista pártnak új helyiség után kellett néznie. Erre legalkalmasabbnak a volt rendőrőrs helyisége látszott. A rendőrőrs közben megszűnt. A rendőrőrszobát Dávid Géza 1947-ben épült családi házában lévő, üresen álló mészárszékébe (húsbolt) helyezték át. Itt volt egészen az új tanácsház felépüléséig, 1972-ig. A faluban szolgálatot teljesítő körzeti megbízott a régi iskola (Kossuth u. 49.) északi végén kialakított szolgálati lakásban lakott, közvetlen szomszédságban az őrszobával.

Az 1980-as években ismét szóba került – és a mai napig téma –, hogy Pákán ismét rendőrőrsöt hoznak létre. Ennek első lépéseként a Belügyminisztérium egy ikerházat építtetett két lakással a Dózsa György utcában. Ezeket aztán a község többnyire pedagógus lakásként hasznosította, mert az egymást követő körzeti megbízottak helybeliek voltak és saját házukban laktak. Jelenleg mindkét lakásban rendőr él.

A körzeti megbízottak a pákai és csömödéri körjegyzőségi területén látnak el rendőri feladatokat.

A rendőrség munkáját civil szerveződés, polgárőrség is segíti a faluban. A pol-

gárórség 1991-ben alakult, vezetője Czupi János hivatásos tűzoltó volt. Ez a szerveződés néhány év után csendben megszűnt. Újra szervezése 1996-ban Bundics Ernő parancsnokságával történt. Ő egy évi munka után lemondott, utóda Czupi Jenő alpolgármester lett. A szervezet 1998-ban egyesületté alakult. Munkájuk segítésére 1999-ben a rendőrségtől egy kilométer teljesítményét már lefutott Skoda Favorit személygépkocsit kaptak. Ettől kezdve nem kell a polgárőröknek saját gépkocsijukat használni szolgálatuk ellátásához.

Jegyzetek

- ⁴¹² Dóka Klára: Kormányzattörténet. 190–218. p.
⁴¹³ ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818.
⁴¹⁴ Tóth-Srágli: im. 32–33. p.
⁴¹⁵ Turbuly Éva: Zala megye közigazgatása 1541–1750. 29. p.
⁴¹⁶ Kapiller Imre: Zala megye közigazgatása 1750–1790. 47. p.
⁴¹⁷ Molnár András: Zala megye közigazgatása 1790–1849. 61. p.
⁴¹⁸ Halász Imre: Zala megye közigazgatása 1849–1860. 81–109. p.
⁴¹⁹ Foki Ibolya: Zala megye közigazgatása 1860–1910. 111–172. p.
⁴²⁰ ZML. HL. 38.
⁴²¹ ZML. HL., MOL. Erdődy cs. Lt. P. 107. Ser. B. fasc. Sub. D. nr. 3.
⁴²² ZML. HL., MOL. Eszterházy hg. Lt. P. 108. Rep. 38.
⁴²³ ZML. HL.
⁴²⁴ ZML. HL., MOL. Dic. Zala IV. 505. V. 1 513. v. 1.
⁴²⁵ ZML. HL. 36, Tóth-Srágli: im. 24. p.
⁴²⁶ ZML. IV. 151. VII. B. E. 1507. 211. doboz. Megyefőnöki iratok 1855.
⁴²⁷ Zalai életrajzi kislexikon. 125. p.
⁴²⁸ ZML. Kgy. jkv. 1891. május 5. 41. sz.
⁴²⁹ Magyar Paizs 1906. október 11. 2. p.
⁴³⁰ ZML. Pkjgy. 134/1911.
⁴³¹ Zala megyei Almanach 1912. 60. p.
⁴³² ZML. Pkjgy. 1001/1914
⁴³³ ZML. Pkjgy. 766/1915.
⁴³⁴ ZML. Pkjgy. 322/1917.
⁴³⁵ ZML. Pkjgy. 3034/1916.
⁴³⁶ ZML. Pkjgy. 2072/1917.
⁴³⁷ ZML. Pkjgy. 159/1917.
⁴³⁸ ZML. Közigazgatási tájékoztató lap 1925. november 14.
⁴³⁹ ZML. Közigazgatási tájékoztató lap 1925. november 14.
⁴⁴⁰ ZML. Pkt. jkv. 22/1958. sz. határozat, 1958. december 18.
⁴⁴¹ Káli Csaba–Mikó Zsuzsa (szerk.): Dokumentumok Zala megye történetéből 1944–1947. 74–75. p.
⁴⁴² Molnár István szóbeli közlése.
⁴⁴³ ZML. Pkjgy. 519/1947. 1947. április 8.
⁴⁴⁴ Kimutatás a pákai kgy-ségnél alkalmazott közellátási kiegészítő munkakörökről. Páka, 1947. július 5. ZML. Pkjgy. 1020/1947.
⁴⁴⁵ ZML. Pkjgy. 1324/1946.
⁴⁴⁶ ZML. Pkjgy. 24/1947
⁴⁴⁷ ZML. Pkjgy. 248/1947

¹⁴⁸ ZML. B. 1003/1957.

¹⁴⁹ ZML. Pkt. jkv. 1957. október 16.

¹⁵⁰ ZML. Pkt. jkv. 1958.

¹⁵¹ Dr. Gaál Antal: Zala megye közigazgatási beosztása és a tanácsok tisztségviselői 1950–1985.)

¹⁵² Az 1971. április 25-én megválasztott tanács tagok létszáma községenként. Szabó József: A Pákai Közös Községi Tanácshoz tartozó községek története Kézirat, 1972.

¹⁵³ U. o.

¹⁵⁴ Pákai képviselőtestület üléseinek jegyzőkönyve 1991–1994.

¹⁵⁵ Zala Megyei kézikönyve CEBA Kiadó 1998. II. kötet 337. p.

¹⁵⁶ Halász Imre: Megyei jelképek. Címerek. 349. p.

¹⁵⁷ Halász Imre: Megyei jelképek. Címerek. 356. p.

Anélkül, hogy címertani (heraldikai) boncolgatásba kezdenénk, néhány megjegyzést azért meg kell tennünk. A tervező tévedett, amikor sommásan kijelentette, hogy a községnek nem volt pecsétje. A páka = gyékénybuzogány, a Néprajzi lexikon szerint a Sárréten valóban igaz. (Az adatokat a címer leírásából vettem, melyet a címer tervezője készített. Páka polgármestéri hivatal irattára.) Viszont ellentmond a nyelvészek minden Páka névvel kapcsolatos fejtegetésének. (Igaz ezek egymásnak is ellentmondanak.) Ezek történeti dolgok, melyek ilyen-olyan indokkal még meg is magyarázhatók (pl. a pecsét lenyomat csak a tervezést követően került elő), ezért még el is fogadható. Az azonban már heraldikai hiba, hogy a címerben szereplő szimbólumok alkalmazása hibás. Szent Pétert valóban kulccsal ábrázolják, de kettővel. Leggyakrabban két keresztbe tett kulccsal (Pl.: a pápa címerében). A két kulcsot Jézus Krisztus bízta Péterre azzal, hogy egyik a mennyország, a másik a purgatórium kapuját nyitja.

¹⁵⁸ Magyar Történelmi fogalomgyűjtemény. 115–117., 712. p.

¹⁵⁹ Kéner Jolán: Pártharcok Zala megyében 1945–1948. 125. p.

¹⁶⁰ Kéner: im. 125. p.

¹⁶¹ Zalavármegyei almanach 1912. 48. p.

¹⁶² ZML Pkjgy. 2820/1914.

¹⁶³ ZML. Pkjgy. 69/1917.

¹⁶⁴ Bundics Józsefné (1929) Páka és Bek Rozália (1922–2004) szóbeli közlése

¹⁶⁵ Moldova György: Bűn az élet (Riport a rendőrökről). 489–490. p.

¹⁶⁶ Moldova: im. 492–493. p.

Egészségügy, szociális ellátás

Orvosi ellátás

A betegek, sebesültek, gyámoltalanok segítése – bármennyire is meglepő – nem az emberré válással kezdődött. Lelkes és kitartó természetbúvárok saját szemükkel is láthatták, amikor a kafferbivalyok az oroszlán által megsebesített társukat megvédték, körbevették, míg az lábra nem tudott állni és a csordával távozni. Vagy ugyanígy láthattunk öreg elefántteheneket, akik szintén nem hagyták magára az első borjának életet adó fiatal társukat. Segítették felállni, két oldalról közrefogva támogatták, hogy újra össze ne rogyjon, így kísérték borjával együtt.

Kezdetben az emberi segítség is ennyi lehetett. A bajbajutott, elesett embertársukat a csoport, horda tagjai körbeállták, talán úgy igyekeztek erőt önteni belé. Később néhányan megfigyelték, hogy az állatok milyen füveket, növényeket fogyasztanak bajjaikra. Ezeket összegyűjtötték, kipróbálták és tapasztalati úton segíteni tudtak társaikon. Mivel olyan tudás birtokába jutottak, amit társaik nem ismertek, tisztelni kezdték őket. Ők lettek a sámánok, vajákosok, a későbbi füves emberek, akik már nem varázslataikkal, hanem olyan növényekkel gyógyítottak, melyek hatóanyagát a modern orvostudomány is használja, persze egyre inkább szintetikusán előállítva.

A sebészet, fogászat művelői a borbélyok voltak. A királyi udvarokban, nagyobb városokban viszonylag korán megjelentek az orvosok. A falvak népének azonban még sokáig kellett várnia rájuk. Őket továbbra is a kolostorok tudós szerzetesei, javas (füves) emberek gyógyították gyógyfüveikkel, gutaütés ellen (érvágás helyett) piócával szívatták a páciens (beteg) vérért. (Az orvosi piócát a XX. században még gyógyszerárakban is lehetett kapni.) A szüléseknél tapasztalt falusi asszonyok segédkeztek.

Az egészségügyi igazgatás alapját 1775-ben Mária Terézia rakta le. Elrendelte, hogy minden megyében és városban diplomás orvos és járasonként vizsgázott bába működjék.⁴⁶⁷

A rendelet kiadását követően, 1778-ban a falvakban össze is írták a bábaasszonyokat. Dömeföldén Pintér Katalin és Fejér Judit, Pákán Kocsis Katalin és Tóth Éva. Munkadíjuk minden szülés után 7 krajcár és 8 napi eltartás.⁴⁶⁸

Ezt követően sokáig nem találkozunk bábaasszonyokkal. 1830-ból tudjuk, hogy sem Dömeföldének, sem Pákának nincs bábaasszonya. Mint írják: „Tapsztalt asszonyok látják el a feladatot.”⁴⁶⁹

A XIX. század vége felé egyre nagyobb hangsúlyt fektettek a bábaképzésre. Az okleveles bábák a bábaképzőkben képesítést szereztek rendes lefolyású szülések

önálló levezetésére, a gyermekágyas nők ápolására, az újszülött gyermek gondozására. Mellettük voltak ún. cédulás bábák, akik 4–6 hetes tanfolyamot végeztek a megyei kórház szülészeti osztályán. Ők a megyei főorvos által kiadott jogosítvány alapján, általában egy község szülésznői feladatait látták el. A bábák működését a belügyminiszter 1902. évi 95.000. sz. rendelete szabályozta.⁴⁷⁰

Az első világháború alatt évente indítottak ilyen bába és védőnőképző tanfolyamokat. Ezt a körjegyzőség fenti irataiból tudjuk. A novai főszolgabíró pl. 3743/1914. számon küldött felhívást „bábák kijelölésére és bábaképzésre”.⁴⁷¹

1917-ben, a bábaképző tanfolyami felhívására a jegyző ráírta: „Kihirdetve, jelentkező nincs”, pedig a Szombathelyen kezdődő 1 éves bábatanfolyamra jelentkezőnek 360 Korona ösztöndíjat is adtak.⁴⁷² Ezzel egy időben csecsemő- és anyavédői tanfolyamokat is szerveztek.

Pákán 1897. január 27-én Panágl Hermina bábáról olvashatunk. A következő bábát Reverencsics Istvánnénak hívták. A pákai temetőben található sírkövén az 1860–1936-os évszámok olvashatók. Őt az „amerikás” Németh József felesége követte, akit a faluban csak kevesen ismertek valódi nevén, mert csak „Bábaaszszonynak” hívták. Aktív pályafutását befejezve Rudas Józsefné látta el a következőkben e feladatot, de munkájukra alig volt szükség, miután Nován megnyílt a szülőotthon. Az 1953-ban és utána következő években a pákai gyerekek mind ott születtek. 1956. október 20-án a tanács v.b. még úgy utalta ki a régi orvosi lakásban Józán doktorral társbérletben lakó Kiss Gézáné számára a régi iskolában lévő egyik lakást, hogy annak egyik szobáját át kell engednie az új szülésznőnek.⁴⁷³

1980-ban megszűnt a novai szülőotthon, azóta az anyakönyvekben a születés helyeként Zalaegerszeg szerepel. (A bábák neveit hivatalos iratok hiányában visszaemlékezésekből ismerjük.)

A bábák alkalmazása az egészségügy egyik nagyon fontos problémáját többé-kevésbé megoldotta. A gyógyítás, a gyógyítási tudók hiányának gondja azonban továbbra is fennállt.

Orvosról a faluban először 1819-ben tesznek említést Kiss József plébános halála kapcsán. „Csak három évig volt Pákán, betegségbe esett s az orvos tudatlansága és vigyázatlansága következtében 40 éves korában meghalt.”⁴⁷⁴ Hogy pákai orvosról van-e szó, az nem derül ki a bejegyzésből.

Néhány évvel később azonban már biztosan volt orvosa a falunak. Szentánai József gyermekét 1827. szeptember 27-én keresztelték, és az anyakönyvbe az apa foglalkozásaként bejegyezték, hogy „civis chürurgus”, ami azt jelenti, hogy polgári családból származó sebész.⁴⁷⁵

Az ő működéséről nincsenek további információink. Ahogy arról sincs pontos adatunk, hogy a következő orvos mikor került a faluba. Ugyancsak a Historia Domus említi, hogy Legáth Gábor plébános „... több előkelő hívével komaságban volt, így Vünts János pákai „nemtelen orvossal” is, ki 1844 körül működött Pákán”.⁴⁷⁶

1855-ben, a közigazgatás átszervezéséhez kapcsolódóan orvosi köröket hoztak létre. Ezek egyikének székhelye, a már orvossal rendelkező Páka lett. Az orvosi kört 29 község részvételével hozták létre: „*Atul irottak Páka, Döme föld, Ortaház, Csertalagos, Csömödér, Kíssziget, Zebecke, Hernyék, Kányavár, Pördeföld, Marotz, Lasztonya, Erdőhát, Szent Adorján, Lispe, Kámánház, Gutorföld, Náprádfa, Szent Péterföld, Tárnok, Kozmadombja, Vakola, Oroklán, Hentse, Tófej, Iborfia, Túttós, Vadamos mint egy orvosi kerületet képző községek előbjairi ezennel ki nyilatkoztattuk mi szerint tekintettel a községek szegényi helyzetére, Tekéntetes megyehatóságnak f.évi Február hó 16-án 1507. szám alatt kelt rendelete nyomán Pákai orvosi kerületben ki nevezendő orvost évenként 400 pft. kéz pénz fizetéssel, 120 pft. szállás pénzel, és 180 pft. ló tartásul ki jelelt összeggel, és így összesen 700 pft. összeggel jutalmazhattuk, mely összeget ezenél az úrt község nevében meg is igérvük. Kelt – Letenyen Mártius 3-án 1855.*”⁴⁷⁷

A községek részéről bírók és esküdtek hitelesítették aláírásukkal, kézjegyükkel és – többségében – a község pecsétjével. 1863-ban Puly István követte Vünts Jánost; a következő orvos, Mihálovics István, aki 1871-ben foglalja el a körorvosi állást. Az ő működése kapcsán tudjuk, hogy az orvosok saját házukban fogadták betegeiket. Ez a ház az ő esetében egy szoba, konyha, kamrás, zsúppal fedett boronaház volt, amit Bek Pétertől vásárolt a templom szomszédságában; és a mai „Öveges ház” (Kossuth u. 41.) helyén állt. Az ő unokája volt Öveges József, aki nagyapja háza helyén építtette fel lakóházát (amelyben édesanyja és öccse lakott családjával), magának egy szobát tartva fenn benne.⁴⁷⁸

1884. október 19-én körorvos választásra került sor. Balatoni József (pákai plébános) megyebizottsági tag a választás ellen panasszal fordult a megyei közgyűléshez. A közgyűlés 1885. május 4-i gyűlésének napirendjén tárgyalta volna az ügyet, de azt idő közben Balatoni József visszavonta.⁴⁷⁹ A körorvos továbbra is Mihálovics István maradt.

1886-ban Pördefölde község kérte a megyét, hogy a pákai közegészségügyi körhöz csatlakozhasson a bánokszentgyörgytől, mert a nagyobb távolság mellett az ottani körorvosi állás többszöri pályáztatás ellenére sem volt betöltve.⁴⁸⁰ A közgyűlés határozata: „*Pördeföld község Pákához nem csak a távolság kisebbsége, hanem az oda vezető utak jobb minőségénél fogva is sokkal*

61. Mihálovics István pákai körorvos egyetemi hallgató korában

*közelebb van, mint Letenyéhez és így az előterjesztett kérelem teljesítése a közegészség érdekében áll, ugyanazért Pördeföld község a bánokszentgyörgyi közegészségi körből a pákaihoz egészségi körbe átsatoltatik és erről az átsatolás tényleges foganatosítása és az ezzel járó intézkedések megtétele végett a novai és letenyei járások szolgabirái, a megye főorvosa pedig tudomás végett jelen határozat kiadásával értesítendők.*⁴⁸¹

1892. december 30-án korabeli megfogalmazás szerint „agybántalom”-ban, 52 éves korában elhunyt Mihálovics István.⁴⁸²

A falu 1894-ig orvos nélkül maradt. Ekkor Polgárdi Lipót lett a körzet orvosa. Dr. Polgárdi Lipót pákai orvostudori oklevelét a megye közgyűlésén a vármegyei főorvos láttamozta és bejegyezte, azt kihirdették.⁴⁸³ A rendelkezések szerint erre azért volt szükség, mert a főorvos ezzel bizonyította, hogy az illető végzett orvos és hivatását gyakorolhatja.

Polgárdi csupán egy évig maradt Pákán, mert a következő év október 2-án a tiszti főorvos már dr. Augusztinovics Nándor pákai lakos orvostudori oklevelével jár el hasonló módon.⁴⁸⁴ Ő a Kossuth u. 16. számú ház helyén álló házban lakott és rendelt.

Az orvosnak ahhoz, hogy gyógyítani tudjon házi gyógyszerterápiát kellett fenntartania, és a gyógyszerek egy részét magának elkészítenie. Augusztinovics Nándornak is volt ilyen házi patikája.⁴⁸⁵

Az orvosoknak több esetben kellett saját orvosi körükön kívül ellátni beteget. Ilyenkor gond volt a költségek elszámolása. Ennek megoldására 1914-ben született megoldás. „Körön kívül lakó körorvosok fuvarigényének megállapítása” címen.⁴⁸⁶

A helyettesítő orvos költségeit az azt igénybe vevő községeknek kellett állnia. 1914. szeptemberében a novai körorvos kérte Zebeckétől és Kisszigettől a lakáspénzt és úti átalányt.⁴⁸⁷

A belügyminiszter 101403. II. a. 1913. számú körrendeletében elrendelte a körorvosok pecséttel való ellátását.⁴⁸⁸ Ez meg is történt.

Az orvosok és a községek kapcsolata (ha pénzről volt szó), sem akkor, sem azóta sem volt felhőtlen. 1914-ben pl. a novai főszolgabírónak kellett utasítani a pákai körjegyzőt, hogy a községi és körorvosoknak járó fuvarátalányt és lakbért

62. Dr. Mihálovics István síremléke a pákai temetőben

fizessék ki.⁴⁸⁹ Ennek kiváltója az volt, hogy Augusztinovics Nándor kérvényt nyújtott be 1200 Korona helyi pótlék iránt.⁴⁹⁰

1914-ben intézkedtek Közegészségügyi Bizottságok létrehozásáról. A bizottságok tagjait 3 évenként újra kellett választani. A pákai bizottságban Páka 2, Ortaháza 1, Hernyék 1, Kissziget 2, Dömefölde 1, Csömödér 2, Zebecke 1, Pördefölde 1 taggal képviseltette magát.⁴⁹¹

1915-ben összeírták az 1 éves, és a 10–12 éves tanköteles gyerekeket, akik nem voltak újraoltva. Dömeföldén 5, Pákán 9 gyerekről volt szó. „Az oltó orvos által kijelölt iskola az oltáshoz ki legyen tisztítva és az előljáróság egy tagja vagy a bíró személyesen legyen jelen az oltásnál...” – hívják fel a jegyző figyelmét.⁴⁹²

Két év múlva újabb egészségügyi intézkedés érkezik a járási főszolgabírótól a körjegyzőhöz. Elrendeli, hogy a cséplőgép és gőzmalom tulajdonosok ezentúl a mentőszekrényekben a katonaságnál használatos sebkötöző csomagokat tartassák. „A sublimát oldat és carbol sav is eltávolítandó a mentő szekrényekből és ezután csakis tiszta vizet használjanak sebek lemosására.”⁴⁹³

1918 novemberében ezt írta a pákai plébánia halottak anyakönyvébe Juhász Mihály káplán: „A spanyol járvány teljes mértékben dühöngött; plébános is egy hónapig beteg volt; ekkor a plébániában egy káplán képtelen volt az összes privisiákat és temetéseket mindenütt elvégezni.”

Ezért a tanítók temettek:

Náprádfa: (Szentpéterföldre) Prasz József, Hernyék: Kámán István, Maróc: (Lasztonya) Schifter Béla, Pördefölde: Szilágyi Gyula.⁴⁹⁴

Dr. Augusztinovics Nándor, 1920. augusztus 7-én, 53 éves korában agyszélhűdés következtében elhunyt. Utóda „nemeskéri dr. Kiss Géza, Alsólendván született

63. Dr. Augusztinovics Nándor és családja

1891. március 15-én, Középkistolait Szentgotthárdon, az egyetemet pedig Kolozsvárott végezte 1914-ben. A világháború kitörésekor mindjárt bevonult a cs. és kir. 48. gyalogezredhez. A harctéren a tűzvonalban, később a cs. és kir. 29. gyalogezrednél teljesített szolgálatot és mint főhadnagyorvos szerelt le 1918. decemberében. A kommün bukása után a nemzeti hadsereghez vonult be, mint a zalai ezred orvosfőnök helyettese. 1919 (valószínűleg sajtóhiba, és 1920 a helyes) májusában leszerelt, majd Nován körorvosnak választották meg. Röviddel utána Pákára került körorvosnak. Azóta ott működik és nagy része van a község egészségügyi viszonyainak megjavításában.” – írja róla Békássy Jenő.⁴⁹⁵ Az ő lakása és rendelője már a kastély keleti végében, a földszinten volt. Pákán 1925-ben ő és egy bába képviselte az egészségügyet.⁴⁹⁶

Az Ortaházi Körjegyzőség Polgári Lövész Egyesület alakuló ülését 1935. dec. 16-án tartották. Tisztikarának tagja lett, orvosként dr. Kiss Géza körorvos is.⁴⁹⁷ Ekkor Ortaháza még a pákai orvosi körhöz tartozott. 1939-ben mind orvosilag, mind gyógyszerterápiailag viszont már Gutorfödéhez.⁴⁹⁸ Ez a változás is az 1937/38-as közigazgatási határmódosítás következménye volt.

Valószínűleg orvosa volt a pákai Polgári Lövészegyesületnek is, aminek létezéséről ugyan tudunk, de semmi közelebbi adatunk nincs róla.

1947-ben a közegészségügy megelőző védőoltással igyekezett elejét venni a magyar népbetegségnek. A Dán–Magyar Tüdővész elleni B.C.G. (Bacilus Calmette Guerin) védőoltást három részletben és időpontban adták be.

Pákán az oltások ideje október 18. 12.30, október 20. 12.30 és október 23. 12.30⁴⁹⁹ Egy másik védőoltásról a pákai körorvos értesítette a jegyzőt:

„Pákai körorvostól

Körjegyző urnak

Tisztelettel értesítem, hogy a diphtheria ellenes oltások a következő időben lesznek: Páka okt. 11. du. 1/23 óra (...) Az oltásokhoz kérem a szülésszöket kirendelni, segítség céljából. Kérem egyben körjegyző úr szíves intézkedését, hogy az iskolákban a tantermek kitakarítva és hűvös idő esetén fűtve legyenek, mert a vonatkozó 194.800/1947. N.M.Sz. rendelet IV. fejezet 19 §-nak 2. pontja értelmében az erről való gondoskodás a községek feladata.

Páka, 1947. okt. 5-én

Dr. Kiss Géza körorvos⁵⁰⁰

Ebben az évben folyt a zalavármegyei mentőszolgálat újjászervezése is. A községeknek lélekszámuk alapján kellett befizetniük a mentőegyesületi tagdíjat. Páka 1179 fő után 75 Ft, Dömefölde 494 fő után 37 Ft tagdíjat fizetett, ami 1, illetve 1/2 tagságot jelentett.⁵⁰¹

Augusztus 18-án egészségügyi vándorautó érkezett Budapestről Pákára. Az autón röntgen készülék is volt. Egy napig tartózkodtak a faluban. A tíztagú személyzet (3 orvos és 7 fő segédszemélyzet) részére ételmezt és szállást, a három orvos részére három rendelőhelyiséget kellett biztosítani.⁵⁰² Az akciót a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége (M.N.D.Sz.) szervezte.⁵⁰³

Október 9-én Bugovits Vilmos a belügyminiszter 184.409/1947. III./3. B. M.

számú körrendeletére – a 3 éves terv első évére Páka község közegészségügyi gépipari szükségletére 2 db fürdőkályhát, 2 db fürdőkádát és 2 db mosdót rendelt.⁵⁰⁴

Még egy a közegészségüggyel összefüggő adatunk van ebből az évből. A körjegyző jelentése arról, hogy a községi kutak jó karban vannak.⁵⁰⁵

Kiss Géza 1952-ben nyugdíjba ment. 1955. május 8-án hunyt el embóliában (Plébánia meghaltak anyakönyve 1955. 23. sz.). Özvegye 1959-ig élt társbér-

64. Dr. Kiss Géza síremléke a pákai temetőben

letben az új orrossal, akkor a régi iskola egyik tanterméből átalakított szolgálati lakásba költözött. Itt élt haláláig. A faluban mindenki Kiss doktor néniként ismerte. Mindketten a pákai temetőben nyugszanak. Kiss doktor utóda Józán István lett, ő azonban csak 1955. szeptemberében érkezett. Közben a falu vezetése egy új körorvosi lakás és rendelő építését tervezte, aminek a tanácsstagok közül több ellenzője is volt – mondván van egy orvosi lakás, ezért nem értik miért nem lehet orvost kapni –, de a többség megszavazta a tervet. Az építéshez a fuvarát és a gyalogmunkát felajánlották, de a május 9-i ülésen kiderült, hogy az építés nem valósítható meg, mert a megye szerint erre a falu költségvetésében nem volt fedezet. Az új orvos számára a régi iskolában jelöltek ki lakást, de ő oda nem költözött be, hanem Kiss doktor felesége költözött a régi iskolába.⁵⁰⁶ 1952–1955 közt a falu orvosi ellátását a gutorföldei körorvos végezte helyettesítéssel.

1965-ben a falu új orvosi rendelő és szolgálati lakás építésébe kezdett. Az építkezés a tervezettnél lassabban haladt, nem készült el a kítűzött határidőre, ezért egy korábban megkötött bérleti szerződés miatt a rendelőt át kellett adni a Lenti Fa- és Fémipari Szolgáltató Ktsz. fodrászainak. Az orvos a lakásban maradhatott. Rendelőnek ideiglenesen az üresen álló „Szalai ház” (Táncsics u. 13.) egyik szobáját rendezték be. Ez az állapot néhány hónapig tartott.

1966-ban – jelentős társadalmi munkával – elkészült az új orvosi rendelő és lakás a Táncsics u. 4. sz. alatt. Az új épületbe augusztusban költöztek be. Józán doktor 1972-ben elhagyta a falut és Zalakomár körzeti orvosa lett. A falu ekkor

ismét hosszabb ideig orvos nélkül maradt. Szerencsére ekkor már Csömödérnek is volt orvosa, így a falu lakóinak nem kellett nagyon messzire utaznia, ha orvosi ellátásra volt szükségük. A helyettesítést helyben dr. Gutay Ildikó oldotta meg, aki Lentiből járt ki közel egy évig, heti két alkalommal.

A gondok néhány évre megoldódtak, amikor 1973-ban Erdélyi Istvánné dr. Tihanyi Sára elfoglalta az üres állást, 1977. februárjáig maradt.

Őt 1977. február 16-ával dr. Gutay Ildikó váltotta. Gutay doktornő munkaviszonya – a munkakönyvi bejegyzés szerint – 1981. november 16-án szűnt meg, miután nem csak állását, hanem az országot is elhagyta.

Ismét egy év telt el orvos nélkül, míg 1983. január 1-jétől – novemberig dr. Petrovics László töltötte be az üres állást. Alig távozott, máris átvette helyét dr. Gergye Ferenc.

Dr. Gergye Ferenc ösztönzésére átalakították az orvosi rendelőt 1988–89-ben. Gergye doktor elképzelése az volt, hogy az épületet tetőtér-beépítéssel bővítve, a földszinten lévő rendelőből és lakásból külön felnőtt és külön gyermekgyógyászati rendelőt alakítsanak ki. Előzben külön vizsgálóval és külön fizioterápiás kezelésre alkalmas helyiséggel. A gyermekrendelő mellett pedig anya és gyermekvédelmi tanácsadó helyiséggel, ahol a védőnő végre megfelelő körülmények közt láthatta volna el feladatát. Az épület még teljesen el sem készült, amikor édesapja orvosi körzetét elvállalva eltávozott, előremutató és ambiciózus tervei befejezetlenek maradtak. Hat év stabil orvosi ellátás után a falu ismét orvos nélkül maradt 1989-ben.

Szerencsére ez az időszak rövid ideig tartott, mert 1989. április 1-jén már munkába állt dr. Kukor Gyuláné dr. Bakos Katalin. A még teljesen be nem fejezett átalakítási munkák közben kezdte meg munkáját.

Bakos doktornő az eddig itt töltött 15 év alatt az egészségügy többszöri átalakításának problémájával kényszerült megküzdeni. Körzeti orvostól háziorvos lett, aztán a háziorvosi szolgálat 2000. december 31-i felszámolása után, 2001. január 1-től vállalkozóként „Bakos és Társa Egészségügyi és Szolgáltató Bt.”-ben végzi tevékenységét. Ez a rendszer lehetővé teszi, hogy a pákai körjegyzőség területén kívülről is fogadjon betegeket. Ezzel persze plusz terhet vállalva.

A finanszírozást az ún. betegkártyák után fizetett OEP (Országos Egészségbiztosítási Pénztár) támogatás mellett a körjegyzőség falvainak kiegészítő támogatása jelenti. A költségek – pl. saját orvosírnok, asszisztens és takarítónő stb. – a Bt-t terhelik.

A finanszírozás örök téma volt az egészségügyben. Az 1855-ben megajánlott költségtérítések sem nagyon akartak befolyjni az orvos kasszájába, és 1950-ig is számos adat utalt rá, hogy az orvosoknak sokszor kellett az őket jogosan illető költségek megfizetését sürgetni a községeknél, néha panaszukkal a járási főszolgabíróig kellett elmenniük.

Ismert pákai orvosok és működési idejük:

<i>Szentánai József</i>	? –1827– ?
<i>Vünts János</i>	1844–1863(?)
<i>Puly István</i>	1863– ?
<i>Dr. Mihálovics István</i>	1871–1892
<i>Dr. Polgárdi Lipót</i>	1894–1895
<i>Dr. Augusztinovics Nándor</i>	1895–1920
<i>Dr. Kiss Géza</i>	1920–1952
<i>Dr. Józán István</i>	1955. szeptember 1.–1972
<i>Erdélyi Istvánné dr. Tihanyi Sára</i>	1973–1977. február
<i>Dr. Gutay Ildikó</i>	1977.–1981.
<i>Dr. Petrovics László</i>	1983. január 1.–1983. november ?
<i>Dr. Gergye Ferenc</i>	1983. november ?–1989.
<i>Dr. Bakos Katalin</i>	1989. 04. 01.–

Orvos asszisztensek:

<i>Kovács Károlyné</i>	1972. január 1.–1977. június 30.
<i>Pajor Miklósné</i>	1977. szeptember 1.– ?
<i>Sófalvi Imréné</i>	1979. március 12.–2003. január 1.
<i>Csizmazia Sándorné</i>	2003. január 1.–

Orvos írnokok:

<i>Kása Miklósné</i>	1965. július 1.–2000. március 1.
<i>Király Katalin</i>	1971. szeptember 1.–1972. augusztus 31.
<i>Soós Ibolya</i>	1972. szeptember–1973. június
<i>Kiss Cecília</i>	1973. július–1974. tavasz
<i>Kondákor Istvánné</i>	2000. február–

Fogorvosi ellátás

A fogorvosi foglalkozást – ahogy a sebészt is – a borbélyok űzték, majd az általános orvosok. A XIX. század közepe óta képeznek külön fogorvosokat Magyarországon.

A községekben a fogfájós betegek ellátása is a körorvos feladata volt. Pákán Józán doktor régi rendelőjének sarkában ott állt a lábbal hajtott fűrőgéppel, amely az új rendelőbe már nem került át.

A fogászati gondok nagy részét levette vállukról a Lentiben épült SZTK Rendelőintézet fogászati szakrendelése. Sürgős esetekben még az 1970-es években is húztak fogat Pákán.

1982-ig Pákáról Lentibe vagy Bázakerettyére jártak fogászati problémáikkal a betegek.

1981-ben elkészült a fogorvosi rendelő és lakás.

1982-ben foglalta el az állást dr. Csóka István. Ő 1986-ban távozott. Utóda – 1986. november 1-jétől dr. Dévay Ágnes lett. Ő 1992. augusztus 31-én hagyta el Pákát és költözött Szombathelyre. Asszisztense Kovács Erika volt.

A megüresedett állásra Fábiánné dr. Kasza Klára 1992-ben jelentkezett. Azóta ő látja el előbb fogorvosi szolgálat, majd – az átszervezést követően – 2000. december 1-jétől magánpraxisban a körjegyzőség fogbetegeinek ellátását heti 20 órában. Mellette a bázakerettyei körzet fogorvosi teendőit is végzi. A „kártyapénzen” túl a körjegyzőség községei is támogatják a szolgáltatást.

Asszisztensek:

Varga Istvánné: 1984. márciusa óta.

1984. szeptember 1-jétől – 1989. szeptember 30-ig – Varga Istvánné gyermekgondozási segélyen – GYES volt. 1986. szeptember 1. és 1987. június 30. közt Fracz Józsefné (Lenti), 1987. július 1-jétől 1989. szeptember 30-ig a pákai Kovács Erika látta el az asszisztensi feladatokat. 1989. október 1-jével visszatért Varga Istvánné.⁵⁰⁷

Gyógyszerészek a faluban

Kezdetben, mint láttuk, a falvakban az orvos kézigyógyszertára volt az egyetlen hely ahol medicinához jutottak a betegek.

1936. volt az első év, amikor önálló gyógyszertár felállításával próbálkoztak. A körjegyzőség egyedül nem lett volna képes a gyógyszertárat fenntartani, ezért megkereste a szomszédos körjegyzőségeket. Az ortaházi testület 1936. június 15-i ülésén az alábbi határozatot hozta: „A testület egyhangulag támogatja, hogy dr.

65. Az első gyógyszertár épülete (Kossuth u. 54.)

*Kelemen József kérelmét magáévá teszi és igenis javasolja, hogy Pákán személyjogú gyógyszerertár állíttassék fel.*⁵⁰⁸ Ekkor a terv meghiúsult. A falu csak 1939-ben kapott engedélyt gyógyszerertár létesítésére, mely azonban csak 1942-ben nyílt meg. Személyes (vagy személyi jogú) gyógyszerertár volt, s a belügyminisztérium 461262/1942. XIII. B.M. sz. rendelete alapján 1942. XII. 4-én engedélyezték. Vörös Andor volt az első gyógyszerész. Ő választotta ki Kovács István (Csirip) házat gyógyszerertár és lakás céljára (Kossuth u. 54.), és azt a község két mázsa búza mindenkori értékéért bérbe vette a tulajdonostól.⁵⁰⁹ Vörös Andor 1886-ban született Gyomán. 1910-ben szerzett teljes jogú gyógyszerész oklevelet. Ő volt a tulajdonosa a Lovászipban 1947. január 11-én megnyitott „Megváltóhoz” nevű patikának is. A gyógyszerertárat Vörös Andor vezette, majd Lovászipból átjött Pákára Kliment Z. Pál. Majd mindkét patikát Vörös Andor vezette az államosításig. Vörös Andor 1947-ben házhelyigényt nyújtott be a körjegyzőségre,⁵¹⁰ hogy kapott-e, arról nincs tudomásunk, de házat nem épített a faluban.

Pákán 1950. szeptember 15-én, Lovászipban, 1950. október 1-jén államosították a gyógyszerertárat. Vörös Andor munkaviszonya „kilépett” bejegyzéssel szűnt meg. Az államosítás napján átvette Velényi Ferenc.⁵¹¹

A gyógyszerertár neve „Megváltó” volt. Velényi Ferenc azonban csak napokat, vagy heteket tölthetett Pákán, mert december 9-én a tanács v.b. ülés már Ferenczy István hentes és Szalamin Miklós lakáskérelmét tárgyalta, akik a gyógyszerertárral szembeni épület (volt Hangya) egyik megüresedett szobáját igényelték ki. A végrehajtó bizottság Ferenczy István javára döntött, mondván: „Szalamin Miklós gyógyszerésznek a régi gyógyszerész által lakott összes helyiséget átvette, abban egy lakószoba van, az úttest másik oldalán lévő másik szobának kiutalása, már

66. A gyógyszerertár ma, az egykori Ferenczy-kocsmá épületében

csak azért sem volna indokolt, mert a gyógyszerészi teendőik ellátását is csak úgy tudja el-
láttni, ha lakása a gyógyszer-tár mellett van.”⁵¹²

A gyógyszer-tár az államosítást követően átköltözött az ugyancsak államosított Ferenczy kocsmába (Petőfi u. 2.). (Érdekessége a dolognak, hogy a gyógyszer-tárból kocsmá, a kocsmából gyógyszer-tár lett.) Ez azonban nem ment ilyen egyszerűen. A Velényi Ferencet váltó Szalamin Miklósnak (bentfentesek szerint inkább feleségének) nem felelt meg a régi egyszobás gyógyszerész lakás (ezt látuk már 1950-ben), ezért változtatni akart. Az ügy nagy port vert fel, még az újság is foglalkozott vele. E szerint a gyógyszerész megszarolta a tanácselnököt, hogy vagy lesz nagyobb lakás vagy átköltözik Csömödérbe, ahol kap megfelelő helyiséget. Ezt az elképzelést a Gyógyszer-tár Vállalat is támogatta. Ekkor több javaslat is született, mint arról a Zala című újság is beszámolt: „A jelenlegi helyiség mellé még egy szobát építenek. Ezt a Gyógyszer-tár Vállalat zalaegerszegi kiküldöttje a helyi patikussal elutasította azzal, hogy az nem megfelelő. Szóba jött a „Czigola”-ház, amelyben a tanácselnök lakik. Minden szempontból megfelelő lett volna, csupán egy szobát kellene hozzáépíteni. Már hogy lenne ez jó? Hiszen itt villany van, és ha a tanácselnöknek el kellene költözködnie a volt patika helyiségébe, ott meg nincs villany. Ez sem lett megfelelő. Javasolták a tanács jelenlegi helyiségét. Egyszerű csere lett volna. A tanács átköltözik a mostani patikába, a patika pedig a tanács helyiségébe (a vaskalapba). De hát ilyet! – méltatlankodott a gyógyszerész. A lakásba lépcsőn kell feljárni! Ez sem megfelelő. A tanácselnök, látva sorozatos vereségét, gondolt egy merészet. Építsenek új helyiséget a patika és a patikus számára, hely van, a tanács hozzájárul bontási anyaggal (a Stern-féle házból) és tetőjával. Ki gondolná? Ez az út sem járható. Ebben az esetben a kertben nem lennének gyümölcsfák.

Amíg a tanácselnök végső kétségbeesésében ide-oda kaphodott, a patikus megtalálta az igazi megoldást: patika céljára Pákán egy és egyedül a szövetkezeti kocsmá jelel meg. Tervét közölte a zalaegerszegi Gyógyszer-tár Vállalattal, ahol megértő támogatásra talált. A tanács megkapta az utasítást: ki kell költöztetni a szövetkezeti kocsmát, és punktum. A szövetkezet vezetősége körömszakadtáig tiltakozott a terv ellen. 1952-ben hozták rendbe az épületet kocsmának és raktárnak (Kiss Ferenc szerint 180 ezer forintért, a tanácselnök szerint kevesebért). A tanácselnök látva a mindenfelől megnyilvánuló óriási felháborodást, tiltakozott.

A helyi pártszervezet panasszal fordult a párt Központi Vezetőségéhez. Rövidesen értesítést kaptak, hogy az ügyet kivizsgálásra átadták az Egészségügyi Minisztériumnak. Itt azonban megfeneklett az ügy, mert még válasza sem méltatták a tanácsot és a pártszervezetet. Igen ám, de mi legyen a kocsmával, ami mégis csak kell. Egymást érték az újabb intézkedések.

Az új kocsmahelyiségnek legalkalmasabb lesz a kultúrház. A tanácselnök tiltakozott. Hiába, a megyei tanács utasította a tanácsot a kultúrhelyiség átadására. Felsőbb utasítás, és kész.

Most tanulják a DISZ fiatalok a „Csalódások”-at (egész időszerű ez Pákán). Hol fogják a próbákat és az előadásokat megtartani? Ez probléma? A tanács helyiségében próbálhat-

nak és az előadást megtartják majd a kocsmában. Hiszen a színpadot, azt nem bontják le. Csupán egy lenge válaszfalat húznak a színpad és az ivó közé.

Lesz tehát patika, amely csekély 280 ezer forintot fog kóstálni. Az átalakítást végző építész vezető szerint a volt kocsmá átalakítás előtt megért körülbelül 100 000 forintot. Ha a mostani 280 ezret „beleverik”, megéri a 150 ezret. Egy új, minden követelményeket kielégítő patikahelyiség építése nem került volna többre, mint 200–250 ezer forint. Ez megfelelt volna a falu, a földművesszövetkezet és a tanács érdekeinek is. Sőt, nyertek volna vele. Fel szabadult volna a patika jelenlegi helyisége, és a kultúrotthon sem került volna az egek harmincadjára. A Gyógyszertár Vállalat végső fokozatig ragaszkodott ehhez a megoldáshoz, mert az ő pénzük a felújítás. A felújításból csak átalakítást lehet végezni. Súlyos száz-
ezrek értelmetlen pocskékolása folyik Pákán.

Miért, kiknek a jóváhagyásával – erre kíváncsi az egész falu, s mi magunk is. Büntetlenül nem lehet a dolgozó nép vagyonát pocskékolni – még Pákán sem.”⁵¹³

Az új gyógyszertárat a mai mellett, részben annak kertjében, részben a művelődési ház telkén kívánták felépíteni.⁵¹⁴

A gyógyszertár azóta is ugyanabban az épületben működik. A rendszerváltást követően több tulajdonosa is volt, jelenleg a PHARMANOVA Rt-é. 2000–2001-ben az akkori tulajdonosok az épületet el szándékozták adni. Új gyógyszertár építéséhez a körjegyzőség négy települése a közös tulajdonban lévő – a körjegyzőség épülete előtti – tér felét ajánlotta fel. A tárgyalások előrehaladott állapota miatt a teret megosztották, tuja sorral kettéválasztották. Ezért került jelenlegi helyére a Millenniumi emlékmű is. Közben ismét új tulajdonosa lett az épületnek, ők a régi épület felújítása mellett döntöttek és bevezették az épületbe a gázt is.

Pákai gyógyszerészek:

Vörös Andor	1942–1947. augusztus 31.
Klíment Z. Pál	1947. szeptember 1.–1948. október 30.
Vörös Andor	1948. november 1.–1950. szeptember 15.
Velényi Ferenc	1950. szeptember 15.–1950.
Szalamín Miklós	1950–1961.
Torday Henrik	1962–1972.
Filarszky Nándor	1972.
Helyettesítéssel 1972–1976 közt	
Bucsics Ildikó	Zalaegerszegről
Horváth András	Csesztregről
Harcz Mária (Szalaiiné)	1976–1984. július. Szülési szabadsága alatt helyettesítéssel:
Babos Erzsébet	Zalaegerszegről
1984. augusztus 21-től a pákai születésű Kulcsárné Bek Magdolna a gyógyszerész.	

Gyógyszertári asszisztensek:

Tompos Júlia
Nagy Lászlóné

1973. június 15.–1997.

1998. január

Védőnői szolgálat

Magyarországon a védőnőképzés alapjait az Országos Stefánia Szövetség vetette meg, mely 1915-ben alakult. 1917-től 1940-ig állami megbízás alapján szervezte meg szakrendszerben a várandósok, szoptató anyák, újszülöttek, csecsemők és hároméves korhatárig a kisdedek egészségi és szociális védelmét. 1940-ben Országos Egészségvédelmi Szövetséggé alakult.⁵¹⁵

A védőnő az 1940-es években a hazai intézményes egészségvédelem és szociális gondozás női segédmunkása. Sokféle ágazó munkaköre a családlátogatásokból, a védelemre szoruló egyének felkutatásából, környezettanulmányok felvételéből, egészségvédelmi propaganda kifejtéséből, adminisztratív tevékenységből, stb. tevődik össze.⁵¹⁶

A védőnő ma az orvos mellé beosztott magas képesítésű egészségügyi dolgozó. Feladata működési területén az orvos utasítása szerint a gondozottak helyszíni ellenőrzése, segédkezés a tanácsadásokban és az adminisztráció ellátása.⁵¹⁷

Vizsgált két falunkban, a világháborúk közti időben, nincs tudomásunk védőnő működéséről. A csecsemőkkel kapcsolatos feladatokat a bábák látták el, majd 1951 és 1958 közt Durgó Sándorné látta el a védőnői feladatokat. Ekkor Kisszigetbe költöztek. Utóda Kovács Erzsébet (Bécs Józsefné), 1962-ben került Pákára. 2000. április 1-jéig a pákai tanácsi, majd körjegyzőségi falvak ellátása volt a feladata. 2000-től a csömödéri körjegyzőség területén is ő látta el a védőnői feladatokat 2004 szeptemberéig.

Szociális ellátás

Az állam a XIX. század második felétől igyekezett – a mai szóhasználattal élve – hátrányos helyzetű embereknek segíteni. Az 1886: XII., 1877: XX. és az 1897: XX. tc. is ezt a törekvést szolgálták, amikor létrehozták a közgyám intézményét. „Gyámság, gondnokság alá rendelt személyek ügyeinek intézésével, a gyámok, gondnokok tevékenységének ellenőrzésével megbízott köztisztviselő.” – írja az értelmező szótár.⁵¹⁸

A bennünket érintő falusi közgyámok feladatahoz közelebb visz bennünket egy másik megfogalmazás: „(...) a községek gyámoltjainak és gondnokoltjainak nyilvántartására, a gyámok és gondnokok eljárásának felügyeletére választott községi közeg.”⁵¹⁹

Az előzővel szemben ez pontosabban fogalmaz, amikor kimondja, hogy nem

köztisztviselőről, hanem választott személyről van szó. A közgyámokat is évente választották. A bíróéhoz hasonlóan terhes feladat volt, ezért ahhoz hasonlóan kötelezni lehetett a posztra kiszemeltet a tisztség elvállalására. Anyagi felelősséggel is tartozott, ami bizony komoly vagyonesztéssel is járt, ha az illető tudatlansága vagy hozzá nem értése folytán hibásan járt el. A falu történelméből csupán néhány közgyám nevét ismerjük, azokat a függelékben felsoroljuk.

1945 után a szocialista eszmeiség nem engedte, hogy a korábbiakhoz hasonló gondok felmerüljenek. A gyermekek csecsemő-, majd gyermekotthonokba kerültek. Külön gyermekváros is épült a szülők által elhagyott gyermekek részére. Az időseknek sem kellett félni a jövőtől. Így gondolták az ideológusok. Aztán a fiatalok beköltöztek a városba és a 80-as évekre egyre több lett a falvakban az idős, egyedülálló ember. A róluk való gondoskodás a falvak felelősen gondolkodó vezetőit, rajtuk keresztül néhány szociálpolitikával foglalkozó politikust arra sarkalt, hogy ezt a problémát megoldják. A kiötlött megoldás humánusnak tűnt: meghagyni az idős embert megszokott környezetében, viszont napközben be kell vinni egy közösségbe, ahol társaságban lehet és csekély térítés ellenében még az étkezését is biztosítják. Ez volt az idősek napközi otthona.

Ezen elgondolás mentén született meg aztán Dömeföldén az egykori iskolában az „Öregek napközi otthona”, 1977. májusában. Később neve Idősek klubja lett. A napközi otthonban egy szakácsnő és egy gondozónő gondoskodott az idősek ellátásáról Illés Józsefné otthonvezető irányításával. Az időseknek helyben főztek. A kezdeti nekibuzdulás után a napközibe járó idősek száma csökkenni kezdett. A nagy távolság miatt egyre kevesebben jártak át Pákárról, télen, rossz idő-

67. Az egykori dömeföldi iskola épülete

ben a dömeföldi falurészben lakók is inkább otthon maradtak. Így télen alig-alig látogatták. A fenntartása egyre nagyobb veszteséggel járt. 1997. október 1-jén aztán az önkormányzat kénytelen volt megszüntetni.

Beindult egy másfajta szolgáltatás is: a házigondozói szolgálat. A szolgálat munkatársa minden nap ebédet vitt az idős, a szolgáltatásra igényt tartó embernek. Ezen túl elvégezte a lakás takarítását, mosást, bevásárlást, gyógyszerek kiváltását. Ezt a rendszert felváltotta a Gutorfölde központtal létrejött Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat. Ez a gyermek-, család- és ifjúságvédelem mellett az öregekkel csak annyit tudott törődni, hogy a rászorulóknak Pákától–Pördeföldéig meleg ebédet vitt.

A költségek folyamatos növekedése miatt 2003-ban előbb Kányavár, majd Páka is kilépett a társulásból. A bent maradók anyagi terhei annyira megnöttek volna, hogy azt már ők sem tudták vállalni, így a szolgálat megszűnt.

Páka a Lovászipan működő Lovászi Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálattal szerződött a feladatok ellátására. Az idősök ellátására pedig újra indították a házigondozói szolgálatot. A feladatot Illés Józsefné látja el.

Jelenleg egy gondozási központ kialakításában gondolkodik a testület, amely első lépcsőjeként a dömeföldihez hasonló módon működő, de magasabb színvonalú szolgáltatást nyújtó klub beindítása lenne. Erre, a megkeresésre válaszoló időskorúak visszajelzése alapján meg is van az igény. Akinek ily módon nem oldható meg az ellátása, az évekig sorban állhat egy bentlakásos öregek otthona férőhelyért – Letenyén, Rédicseken vagy Csömödérben.

Óvoda

Az első magyar kisdedővót, a budai „Angyalkert”-et Brunswick Teréz alapította, 1828-ban.

Az óvodák falusi elterjedése csak a XX. század második felére tehető. Az első világháború idején egy minisztériumi megkeresésre, mely szerint a faluban szükségesnek tartják-e kisdedővó felállítását, a körjegyző nemleges választ adott.⁵²⁰

Ennek feltételezhetően ugyan az volt a célja, mint az 1950-es évek második felében létrehozott nyári óvodának, hogy a szülők az aratás idején nyugodtan dolgozhassanak a mezőn. Ekkor óvodának az iskola egyik tantermét használták. A gyerekek részére egy frissen tömött szalmazsákot kellett vinni, amin ebéd után alhattak. Tízórait, ebédet és uzsonnát kaptak. Az óvoda vezetője dr. Kiss Gézané, a korábbi körorvos felesége volt.

Valódi óvoda nyitására 1966-ban került sor, amikor a körzeti orvos átköltözött az új szolgálati lakásba. Az ő korábbi lakását alakították át óvodává.

Ez a helyzet állt fent 1979-ig, az új Ifjúság utcai óvoda elkészültéig. A közben kevésnek bizonyult két csoportszobát háromra lehetett bővíteni, amikor az iskola elkészülte után az óvodai étkeztetést is az iskolából látták el.

A gyermeklétszám csökkenése miatt 2000-ben a csoportok számát ismét kettő-re kellett csökkenteni, ami az óvónők számának csökkentését is magával hozta.

Óvónők:

<i>Vetecz Sarolta</i>	1966–1970
<i>Rudas Miklósné</i>	1970–
<i>Rudas Lászlóné</i>	1974–
<i>Málics Zoltánné</i>	1984–
<i>Fülöp Ferencné</i>	1985–2000
<i>Neuzer Ildikó</i>	1988–
<i>Horváth Hajnalka</i>	1993–1995, 1998–2000
<i>Csimaziáné Tompos Gyöngyi</i>	1981–1996

Jegyzetek

- ⁴⁶⁷ Magyar életrajzi lexikon. 145–146.
- ⁴⁶⁸ ZML. HL. SzPL. Szily: Canonica Visitatio Zalaegerszegi kerület Páka 1778.
- ⁴⁶⁹ SzPL. Böle Canonica Visitatio novai kerület VI. füzet Páka, 1830.
- ⁴⁷⁰ Révai nagy lexikona, Bp. 1911. 372. p.
- ⁴⁷¹ ZML. Pkjgy. 2098/1914.
- ⁴⁷² ZML. Pkjgy. 1353/1917.
- ⁴⁷³ ZML. Pkt. jkv. 1950–1967.
- ⁴⁷⁴ PHD. 97. p.
- ⁴⁷⁵ PHD. 99.
- ⁴⁷⁶ PHD. 104. p.
- ⁴⁷⁷ ZML. Megyefőnöki iratok 1855. 211. doboz.
- ⁴⁷⁸ ZML. Pákai birtokosok összeírása (lakóházak) 1864.
- ⁴⁷⁹ ZML. Közgyűlési jegyzőkönyvek, 1885. május 5.
- ⁴⁸⁰ ZML. Közgyűlési jegyzőkönyvek 72/1886. 1886. május 3.
- ⁴⁸¹ ZML. Közgyűlési jegyzőkönyvek 72. 1886. május 3.
- ⁴⁸² Páka plébánia meghaltak anyakönyve 1892. 218. sz.
- ⁴⁸³ ZML. Kgy. jkv. 317/1894. 1894. október 2.
- ⁴⁸⁴ ZML. Kgy. jkv. 1286/1895. 1895. október 2.
- ⁴⁸⁵ Zala megyei almanach 1912. 98. old. Kézi gyógyszertárak helyei és tulajdonosai.
- ⁴⁸⁶ Zalavármegyei Hivatalos lap 13. szám 1914. március 19., ZML. Pkjgy. 1050/1914.
- ⁴⁸⁷ ZML. Pkjgy. 2972/1914.
- ⁴⁸⁸ ZML. Pkjgy. 1271/1914
- ⁴⁸⁹ ZML. Pkjgy. 1521/1914.
- ⁴⁹⁰ ZML. Pkjgy. 1436/1914.
- ⁴⁹¹ ZML. Pkjgy. 2524/1914.
- ⁴⁹² ZML. Pkjgy. 987/1915.
- ⁴⁹³ ZML. Pkjgy. 2526/1917. Nova járás főszolgabírójától 6677/kg. 1917. Nova, 1917. november 22.
- ⁴⁹⁴ 1919–20. közt a spanyolnátha kb. 200 millió embert betegített és 20 milliót ölt meg világszerte. Új idők lexikona. Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt. 1940. 3365. p.
- ⁴⁹⁵ Békássy Jenő: Zala vármegye feltámadása Trianon után, Zalai Fejek, Bp. 1930. 368. p.
- ⁴⁹⁶ ZML. Közigazgatási tájékoztató lap 1925. november 14.
- ⁴⁹⁷ ZML. 3348. számú letét.

⁴⁹⁸ Molnár László: Ortháza története. 79. p.

⁴⁹⁹ ZML. Pkgy. iratai 1914/1947.

⁵⁰⁰ ZML. Pkgy. 1571/947.

⁵⁰¹ ZML. Pkgy. iratai 908/947.

⁵⁰² Az autó személyzetét (az alábbi) házaknál szállásolták el:

„Németh Ferenc duhaj	Fő utca 32. hsz.	1 élelmezés	1 szállás
özv. Csondor Istvánné	Fő utca 40. hsz.	1 élelmezés	1 szállás
Rechnitzer Imre	Fő utca 25. hsz.	1 élelmezés	1 szállás
Németh István (hangyás)	Fő utca 97. hsz.	1 élelmezés	1 szállás
Magyar Ferenc	László utca 115. hsz.	1 élelmezés	1 szállás
Tóth György bocskor	Andrássy telep 199. hsz.	–	1 szállás
Horváth Lajos céhm.	Andrássy telep 181. hsz.	1 élelmezés	2 szállás
özv. Sándor Imréné	Andrássy telep 189. hsz.	–	1 szállás
Horváth Ferenc céhm.	Andrássy telep 178. hsz.	1 élelmezés	–
Bacsi István	Andrássy telep 185. hsz.	1 élelmezés	–
Németh József tűzkő	László utca 157. hsz.	2 élelmezés	1 szállás
Bek Ferenc teleki	László utca 168. hsz.	1 élelmezés	1 szállás
Bek Károly borbély	Fő utca 20. hsz.	1 élelmezés	–
özv. Németh Istvánné	Andrássy telep 192. hsz.	1 élelmezés	2 szállás”

⁵⁰³ ZML. Pkgy. 1248/1947

⁵⁰⁴ ZML. Pkgy. 1563/947.

⁵⁰⁵ ZML. Pkgy. 1303/1947. (A faluban még az 1960-as években is állt három „artézinek” nevezett kút, amelyek ássottak voltak téglafalazattal, beton fedlappal két kerékkel hajtható szivattyúval, öntöttvas felépítménnyel. Ezek közül kettő a Kossuth Lajos utcában volt és 1956. júniusában készültek el. ZML. Pkt. jkv. 1956. június 24. A harmadik a Táncsics utca (a ma üresen álló telken) 5. számú ház előtt volt.

⁵⁰⁶ ZML. Pkt. jkv. 1956. okt. 20.

⁵⁰⁷ Az adatokat az érintettektől kaptam, ezúton is megköszönöm.

⁵⁰⁸ ZML. V. 1761. 151. Ortházi körjegyzőség iratai.

⁵⁰⁹ Kovács Károly (1927) Páka szóbeli közlése, amit ezúton is megköszönök. Elmondása szerint az épületre vonatkozó iratok birtokában vannak.

⁵¹⁰ ZML. Pkgy. 1422/1947.

⁵¹¹ Ez úton ismét megköszönöm Dobribán Andor és Kulcsárné Bek Magdolna segítségét és a birtokukban lévő adatok átadását.

⁵¹² ZML. Pkt. jkv., 1950. december 9.

⁵¹³ Tompos Endre: „Falurendezés” Pákán. Zala, 1955. november 20. 3.

⁵¹⁴ ZML. Pkt. jkv. 1954. július 19.

⁵¹⁵ Új idők lexikona Bp. 1940. 5516–17.

⁵¹⁶ Új idők lexikona Bp. 1940. 6064.

⁵¹⁷ Új Magyar Lexikon. 6629.

⁵¹⁸ Magyar értelmező kéziszótár. 789.

⁵¹⁹ Új idők lexikona. 4015. p.

⁵²⁰ ZML. Pkgy. 1917.

Gazdasági élet

Földművelés

Rátéekintve a környék domborzati térképére azonnal szembetűnik, hogy a falu határa mezőgazdasági művelésre alkalmas területtel alig rendelkezik. Ezért minden lehetőséget igyekeztek kihasználni, a szőlőhegyek lankásabb részeit is felszántották. A Kishegy gerincére vezető út falu felé eső végén – a Gerendi keleti és nyugati oldalán – ma is jól láthatók az egykori teraszos szántóföldi művelés nyomai.

Délről 100–150 méter szintkülönbségű dombok határolják a falut. Északról a Cserta vizenyős, lapos völgye. Dömeffölde alatt, a dombok lábánál a Válicka ugyancsak vizenyős völgye. A falutól keletre vannak azok a szántóföldek, amelyeken egykor a két település élelmét meg kellett termelni.

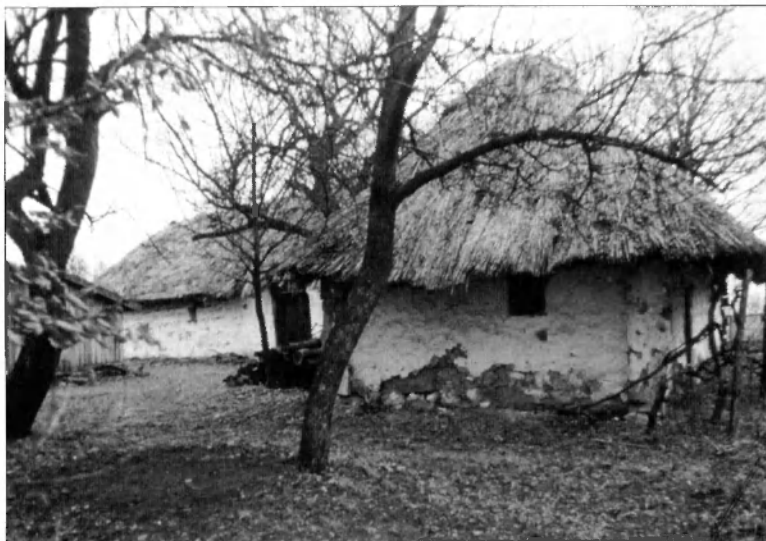
Ez a középkorban nem okozhatott gondot, mert a lakosság csekély száma miatt elegendő területtel rendelkeztek. A talaj művelése azonban nehéz volt. Az agyagos, kötött talajt csak négy ökör által vont ekével tudták feltörni. A földek másik fele pedig homokos volt, ezért terméketlen. A vetéshez csak háromszori szántással lehetett megfelelően előkészíteni.²¹ A ráfordított munkát nem nagyon hálálta meg, mert az elvetett mag kétszeresét, legjobb földjeik a háromszorosát termették meg. Legfőbb terményeik – a XVIII. századból ismert adatok alapján – a búza, rozs, zab, hajdina, árpa, köles. Kendert és lent csak saját szükségletük kielégítésére termesztettek. 1770-ben tűnik fel először a kukorica.

Szőlőművelés

Ami nem kedvezett a szántóföldi növénytermesztésnek – a meredek domboldalak – azok kiválóan alkalmasak voltak szőlőtermesztésre. Ennek a növénynek már a honfoglalás előtt is kultusza volt a vidéken, de az ideérkező magyarok előtt sem volt ismeretlen a művelése és a bor készítése.

Már a falu első írásos említésében is szerepelt a hozzá tartozó hat szőlő hat vincellérrel.

A török kiűzése után az elpusztult szomszédos települések – Hottó, Olaszlakosa – határát is Dömeffölde és Páka határához csatolták. Az ottani valamikori szőlők egy részét újból művelés alá vették, amiből bevételhez jutottak. Nem csekély területen műveltek szőlőt, ha arra gondolunk, hogy az Eszterházy-uradalomnak volt egy fából épült szoba–kamrás présháza és pincéje, amelybe a dézsmaborokat gyűjtötték, és ennek befogadóképessége 800–900 akó volt.²² A szőlészkedési kedvet mutatja, hogy a meglévő szőlőhegyek mellé 1753 körül egy új területet is betelepítettek, a mai Újhegyet.

68. Zsúpos boronapincék a Csokmai-hegyen (1975)

Ennek bizonyítéka továbbá, hogy ott nem csak dolgoztak, hanem laktak is emberek. Az 1864-es birtokösszeírás alapján tudjuk, hogy a faluban 93, a szőlőhegyen 91 család lakott.

Ezt a kedvet a filoxéra járvány sem szegte meg. Főleg direkt termő fajtákkal újratelepítették a szőlőket. A bort még a XX. század elején is Vas megyei kocsmárosok vitték el.

A termelőszövetkezet megalakulásával megtört a kedv. A tsz-nek leadott szőlők néhány év után – gondozás híján – tönkrementek.

Megjelentek az első akáccal felvert erdősávok. A hetvenes években újabb lendületet vett a szőlőtelepítés, de ez napjainkra megállt. A 2001-ben végzett számlálás adatai alapján a falu határában egykor művelt szőlők közel fele elhagyott volt. Ennek ellensúlyozására, a szőlőtermelő kedv növelésére, néhány éve rendszeresen borbírálatokat szerveznek.

Állattenyésztés

A nagyobb mérvű állattenyésztést a községek határában található rétek csekély volta akadályozta, azok is silány, sásos szénát adtak.⁵²³ Döme földének rétje a Vöröspatak Válickába torkollásától a pákai majorig terjedt. A pákai rétek pedig a Cserta bal partján, a falutól északra a Baraca, a Herceg és a Hajós-berek voltak. Valamennyi rétjük az elpusztult falvak határában is volt. Ezek a magasan fekvő rétek jó minőségű szénát adtak. A plébános Csokmába kapott egy darab rétet Szapáry gróftól. Legelőjük szintén az elpusztult falvak határában volt. Értendő hát a jobbágyok aggodalma legelőik elvesztése miatt, amikor Erdődy gróf

Svájcból hozatott be szarvasmarhákat és juhokat.⁵²⁴ Aggodalmuk azért is érthető, mert a lakosság növekedésével együtt nőtt az állatállomány is, a legelők és rétek mérete viszont nem változott. Félő volt, hogy a termőföldből vesznek el erre a célra az uradalmak.

A Hottó-pusztára vezető marha- vagy csordajárás a mai Táncsics utca helyén volt. A Kishegy alatt a Szulákos völgyön (ma Duláki út) a gerincen át le a Hottó hegy alá. Ezen hajtották a sertéseket is legelni, illetve makkoltatni. (Az utca szerkezete ennek következményeként alakult mai formájára.)

A tagosítás következtében ezektől a legelőktől a falvak elestek. Így másutt kellett kialakítani azokat. Dömeffölde a kányavári határ mellett, a Vörös patak bal partján, attól keletre a Pördeföldre vezető út mellett, a Szerencsésen jelölte ki a közbirtokossági legelőt.

A pákaiak pedig Lepencén külön ló, marha, birka és sertés legelőt. A községi erdő pedig a Kishegy és Újhegy közti erdő lett.

A falvak a nagy létszámú állatállomány őrzésére pásztorokat, csordásokat, kanászokat fogadtak föl. Ezek számára pásztor illetve csordás házat építettek. Egyik – a csordásé – a mai takarékszövetkezet helyén, a másik – a kanászház – a Béke utcai bolt telkén, közvetlenül a kisvasúti megálló mögött állt. Ez téglából készült.

A dömefföldi kanászház a hegyre vezető út mellett a Válicka és a kisvasút közt épült téglaház volt. Ma már egyik sincs meg.

Francz Lajos modern állattartó telepet alakított ki. Az istállókban önitató, trágyakivonó, és a szarvasmarhák istállójában fejőház is volt.⁵²⁵

Az uradalmak irányítását az Erdődyek helyben élő ispánokkal oldották meg, míg az Eszterházyak itteni birtokait a XIX. század elejéig a Lenti uradalom tisztartója irányította. 1770-ben az Erdődyek részén egy ispánt említenek név nélkül.

1801-ben a tanító – háza elkészültéig – az Eszterházyak által épített ispánlakásban lakott.⁵²⁶

A tagosítást követően az Erdődyek majorgazdája 1872-ben Bozsai Imre volt.⁵²⁷

Az Eszterházy hitbizomány szántóföldjeit a pördeföldei Imreh Antal uraság bérelte. Így a tagi majort is. A pákai majort a tagosítást követően hozták létre. Rozsmány Ferenc kocsis lakhelyét Major-ként írták.⁵²⁸ A kastély a Dömefföldre vezető úttal párhuzamosan állt, ahogy ma is látható. Tőle keletre – az útra merőlegesen állt az ispán lakása, amellyel egybeépült az egyik istálló. Ez az épület választotta el a kastély kertjét a majortól, és onnan is volt bejárata. A későbbi fejlesztésekből ma is áll még Kovács Károlyék tulajdonában a díszes öntöttvas oszlopos, vasgerendás boltozott istálló, amit a major megvétele után, az osztozás során lebontott istálló anyagából építettek. Kovácsék régi, és Horváth Ferencék háza korábban uradalmi cselédlakás volt.⁵²⁹ A majort az Erdődyeket követő birtokosok továbbfejlesztették, de rövid létezés után eladták a falu módosabb gazdáinak. Így a másutt tipikus mezőgazdasági cselédség nem alakult ki, illetve a

69. Az egykori Erdődy-kastély

major eladásával megszűnt. A földdel nem rendelkezők Tolna és Baranya megyékbe jártak sommás munkára. Ugyanígy tettek a kevés földdel rendelkezők is. Földjüket árendába adták és ők is sommásmunkán keresték meg a megélhetésükhöz szükséges gabonát. 1911-ben Pákán 3 fő 100 hold feletti birtokkal rendelkező személy volt.⁵³⁰ 1915-ben 48-an kívántak mezei munkára elszegődni.⁵³¹

70. Az uradalmi major istállóí

Dömeföldéről átlagosan 54 fő, a lakosság 10,1%-a, Pákáról 71 fő, a lakosság 2,1%-a járt el átlagosan sommás munkára.⁵³²

Az 1945-ös földosztáskor 73 fő, Dömeföldén 64 fő jutott földhöz, de ez a mezőgazdaságból élők arányán nem változtatott számottevő mértékben.⁵³³

A földhöz jutottak sem örülhettek maradéktalanul új vagyonuknak, mert az 1947-es év aszályjal sújtotta őket. A termést 50%-nál nagyobb mértékben károsította átlagosan. A burgonyát és takarmányrépát 75 illetve 80%-ban.⁵³⁴

Ebben az évben kiváló mezőgazdaként a faluban a jegyző egy felmérés kapcsán az alábbiakat nevezte meg: Zolder Károly, Horváth Ferenc (majori), Horváth Károly (majori), Herceg István.⁵³⁵

A korábbi férfi summások többsége ekkor már az olajiparban dolgozott és jelentős volt az iparosok száma is. Ők ugyan valamennyire kétlakiak voltak olyan értelemben, hogy volt egy darab földjük és szőlőjük, amit műveltek.

Ezért nem meglepő, hogy a termelészövetkezetek megalakításakor – 1960 – olyan magas volt a belépési nyilatkozatot aláíró, ezáltal taggá válók átlagéletkora. 1965-ben a nyugdíjas és járulékos tagok aránya 39,5% volt.⁵³⁶

**71. Lovakat ábrázoló festmény
a munkalovak uradalmi istállójának ajtaja felett**

A termelészövetkezet az 1960. január 6-i alakuló ülésen 1960. január 1. időponttal alakult meg, 251 taggal, Boldogulás Útja néven. A tsz irodája előbb a kisvasút melletti pásztorházban, majd a Kossuth u. 33. sz. házban volt. Vele egy időben Dömeföldén Válicka néven szakszövetkezet (termelészövetkezeti csoport, tszcs.) alakult. A megalakulás körülményeiről vannak visszaemlékezéseink, de a mindent megszerpítő múlt idő miatt ezek felidézésétől eltekintünk.⁵³⁷

Június 31-én a termelészövetkezetbe bevitt közös terület nagysága 1541 kh. (katasztrális hold), a tagok száma 270 fő. 1961. december 31-én 1524 kh. és 227 tag volt.

1962. február 16-án a ortaházai Csertamenti Termelészövetkezet egyesült (beolvadt) a pákaival, így a taglétszám 291 főre, a terület 1656 kh-ra nőtt.

1969. április 1-jével a Boldogulás Útja részévé vált a dömföldei Válicka, – a pördeföldei Erdőgyöngye, – és a kányavári Búzakalász szakszövetkezet is.

A termelészövetkezet határa 2810 kh, tagjai száma 400 fő lett, de ezzel megnöttek a szállítási és vonulási távolságok is.

1974-ben az uralkodó politikai irányzatnak megfelelően egyesítették a csömödéri Jobblét és a pákai Boldogulás Útja termelészövetkezeteket, Csertamenti tsz néven, Csömödéri székhellyel.

Az egyesülési közgyűlés 1974. április 20-án volt, visszamenőlegesen január 1-jével egyesült a két termelészövetkezet.

A termelészövetkezet elnöke az alakulástól az egyesülésig Kiss Ferenc volt. 1964. május 1. és 1967. július 10. közt a járási tanács megbízásából Bek János helyettesítette a távol lévő Kiss Ferencet.⁵³⁸ Mindketten pákaiak voltak.⁵³⁹

Az egyesülést követően a pákai termelészövetkezet dolgozói közül sokan – főleg traktorosok és motorszerelők – elhagyták a tsz-t.

Megalakulása után az egykori uradalmi istállókat igényelték ki – a Kovács és Horváth családok tulajdonát. (Kezdetben mindenki otthon tartotta és gondozta lovait saját istállójában.) A major első létesítményeként a Kása-keresztnél építettek egy szerfás borjúnevelőt és egy sertésólat, egy téglá takarmánytárolóval. (Az épületben a két ól lebontása után még sokáig laktak.) Sokan csak Dezső házként ismerték a benne lakó családfő keresztneve után.)

Közben korábbi elképzelésüket megváltoztatva a „Kása kereszt” helyett a régi uradalmi major Dömföldre felé történő bővítésével kívánták kialakítani a tsz majorot. Ennek első lépcsőjeként egy vasváz, vas hullámlemez fedésű gépszínt, északi végén lefalazva kovács- és gépműhelyt alakítottak ki. A bognárok a volt Völgyi-kocsma ívójából kialakított műhelyben dolgoztak.

Következő lépésként egy szerfás, palatetős borjúnevelőt és egy lapos tetős magtárat építettek. Ebben volt a gépműhely alkatrészraktára is. Ezt követően épült két 100-as istálló (96 állat tartására volt alkalmas), amelyek padlástere gabonátárolására volt kialakítva. Ezekről keletre pedig két téglá sertés ólat építettek. Az egyesülést követően épült még egy asztalos–bognár műhely.

Az állatlétszám növekedése szükségessé tette egy kút fúrását és hidroglóbus felállítását. 1967-ben a major vízhálózatára csatlakoztatták az iskolát, így az óvoda és iskola vízellátási gondja megszűnt.

Pákán 1947-ben két cséplőgép-tulajdonos volt. Gerencsér Ferenc és József, Dömföldén Bogár Károly.⁵⁴⁰ Kezdetben ezekre a gépekre a tsz-nek is szüksége volt a kézi aratáskor. A kombájnok megjelenése után rostálásra használták őket. Az egyesülést követően egy ideig még működött a gépműhely Pákán, aztán a

hetvenes évek végén áttelepítették Csömödérbe. Megszűnt a sertéstartás, az ólakban csirkéket neveltek, majd azt is megszüntették. A borjúnevelőt lebontották (tégglájából épült a tekepálya), majd kiürültek a marhaistállók is. Az egyikben húzózár üzem létesült, majd a tsz kárpitos részlege költözött bele. A másik ipari hasznosításának előkészítéseként a beton jászolokat kibontották. A munka ezzel abba is maradt. A két sertésól is lebontásra került. Egyiket bontásra eladták, a másikat polgári védelmi gyakorlat keretében a termelőségvetkezet dolgozói bontották le. Téggláját belső építkezéseken hasznosították. Ebben az időben bontották le a korábban darálóként üzemelő dömeföldei malmot is.

A Kossuth u. 50. szám alatti – a Lenti Ktsz-től könyvjóváírással átvett épületet, ahol a kárpitosok dolgoztak – elcserélték a községgel a malomra. 1981-ben új üzemsarnokkal bővítve a tsz varrodája működött benne.

A tsz felszámolása, 1992. után a pákai majort és a mezőgazdasági területek egy részét Sabjanics István a közös gazdaság növénytermesztési ágazatvezetője, a terület más részeit pedig Tamása Róbert, a tsz. növényvédelmi szakmérnöke vette meg. Ezekhez bérbe vették a felszámolás során a tagoknak juttatott földeket, így próbáltak eredményesen gazdálkodni.

Az 1990-ben 103 aktív taggal és alkalmazottal dolgozó termelőszövetkezet jogutód vállalkozásai ennek töredékét tudják csak foglalkoztatni. A 425 tsz-nyugdíjas sorsa pedig egy másik fejezet témája lehetne.

A gazdálkodókat a falugazdász hálózat segíti mindennapi munkájuk végzésében.⁵⁴¹

Állategészségügy

Az állatlétszám növekedése, a közlekedés javulásával járó utazó létszám emelkedése révén terjedő betegségek, melyek korábban ismeretlenek voltak, szükségessé tették állategészségügyi szakemberek, állatorvosok jelenlétét. Kezdetben csak megyei, majd később járási szinten is megjelentek. Ezek a járási főorvosok voltak hivatottak engedélyezni az állatvásárok megtartását, vagy – járvány esetén – megtiltását. A vásárok helyszínén személyesen ellenőrizték az állatállományt. A marhalevelek kiadása is az ő dolguk volt, a beteg állatok gyógyításán túl.

Az állategészségügyet 1867-ben választották el a közegészségügytől. Ekkor került a földművelésügyi tárcához.

Az állategészségügy államosításának első lépésére 1887-ben került sor, amikor a szolgálatot a vesztegintézetekben állami közegekre bízta. Az állategészségügyi közszolgálatot szabályozó 1887-es törvénycikk alapján az önkormányzati hatóságok állatorvosainak ellenőrzésére a törvényhatóságokba állami állatorvosokat helyeztek ki. A századfordulóra az egész állatorvosi szolgálatot központi irányítás alá vonták, a szolgálat azonban a törvényhatóságoknak is alárendelten működött továbbra is.⁵⁴² A második világháborút követően, egészen a tanácsrendszer létrejöttéig úgy is maradt.

A megyei és járási tanácsok mellett is megmaradtak a járási főorvosok, de egyre több központinak számító állattartó községben telepedett meg állatorvos. Az 1940-es évek végéig így Pákára és Döme földére is Nováról járt ki az állatorvos, Margitai László.

Az ötvenes évek elején dr. Mihalecz [...] nevű korábbi katonai állatorvos telepedett meg Pákán. Róla nem tudunk többet, de 1954-ben már nem volt Pákán.⁵⁴³ Őt Takács László követte, aki 1957 körül jött és 1959-ben távozott is. 1954-ben a község a dögkert mellett új, a közegészségügyi elírásoknak megfelelő dögkút elkészítéséről döntött.⁵⁴⁴

1959-ben Tóth Tibor foglalta el az állást. A korábbi állatorvosokhoz hasonlóan ő is a Táncsics u. 6. sz. alatti házban lakott, majd átköltözött a Béke u. 4. számú tanácsi tulajdonban lévő ház egyik lakásába. Innen pedig az 1966-ban elkészült szolgálati lakásba, a Béke u. 25. szám alá.

A termelőszövetkezetek megalakulását követően azok állatállományának kezelése, gyógyítása is feladatává vált. Sőt egyre inkább ez vált a főfoglalkozássá. Amikor Tóth doktor munkahelyet váltott, és a letenyei határállomásra ment dolgozni, helyére már a tsz alkalmazta Jordán Józsefet. Tóth Tibor azonban maradt a szolgálati lakásban. 1985-ben, nyugdíjba vonulásakor költözött el Keszthelyre. A termelőszövetkezetbe Jordán József helyére előbb Tószegi Sándor (1980. november 1.–1982. szeptember 11.) és felesége Vörös Annamária (1980. november 1.–1982. április 1.) került, majd őket Babócsay László váltotta 1982-ben. Pákára, az állatorvosi lakásba csak 1986-ban költözött. Babócsay doktor 1991. novemberében, édesapja praxisát átvéve Keszthelyre távozott. A megüresedett állást és lakást 1992. január 31-én foglalta el Köppel Szilárd. Azóta ő a község állatorvosa. 1998. óta állatorvosi tevékenysége mellett közszereplést is vállalva a községi képviselőtestületnek is tagja.⁵⁴⁵

Ipar

Páka iparára vonatkozó első emlékünk a vár feltárása során talált XII–XIV. századi kovácsműhely. A feltárás során kiderült, hogy ebből a kovácsműhelyből csak nagyon kevés maradt meg. A pákai honismereti kör 1972-es jószándékú, de teljesen dilettáns módon, és szabálytalanul végzett „ásatása” nagyrészt elpusztította. Így csak északi fala és nyugati falának kis részlete került elő az 1981-es ásatás során. Északi fala egy korábbi objektumra épült. A maradványokból a műhely a következőképp rekonstruálható: téglalap alakú épület, amelynek északi, nyugati és déli fala téglából készült, a déli és északi oldalon csak az épület képzeletbeli középtengelyéig. Keleti oldalon nyitott. Itt egy-egy oszlop állt, ezek tartották ezen az oldalon az épület tetőszerkezetét. Az egész épület egy fészkerre emlékeztet. A téglafalak által határolt területen sárga agyagból döngölt járósínt volt. A falak helyén csupán az alapozási árkok maradtak meg és né-

hány téglá. Az épület korát a néhány Árpád-kori cserép alapján határoztuk meg, ami a rablóásatás során került elő. A XIV. századi várfal áthaladt az épület felett. Ekkor a téglafalat elbontották, az építőanyagot máshol hasznosították. Az előkerült téglák mérete 23x10,5x6 cm. 1981-ben a téglákon kívül csupán néhány ácsolatszög került elő. Az 1972-es rablóásatásból származó fémtárgyak, eszközök a helyi művelődési házba kerültek, ezek közül csak kettő maradt meg.⁵⁴⁶ A kovácsműhelyek, kovácsok nagyon fontos szerepet tölthettek be a falvak életében. Az életükhöz, munkájukhoz szükséges valamennyi fémtárgy – szinte kivétel nélkül – itt, és általuk készült.

A középkorból aztán nincs is több adatunk iparűzőkről, a molnárokat kivéve. A mezővárosi rang ugyan arra a feltételezésre engedne következtetni, hogy jelentősebb számban élnek benne iparosok, de erre ugyancsak nincs adatunk. A hódoltság korából pedig ugyanúgy nem maradtak ránk adatok, csupán – ismét – a molnárokról tudunk, de a XVII. század második felében a malom is elpusztult. A XVIII. században elsőként említett iparos ugyancsak kovács. Dömeföldén említik 1750-ben, név nélkül.

A mezővárosi címet a század közepéig még viselő település azért vonzotta az iparűzőket. Ezt az a tény is bizonyítja, hogy 1770-ben az alábbi iparosokat írták össze a faluban: 1 kovács, 1 csizmadia, 2 fazekas, 1 varga, 8 molnár, 2 mészáros és 1 kereskedő.⁵⁴⁷ A két fazekas egyike talán az a náprádfai gerencsér, aki már 1764-ben is Pákán élt.⁵⁴⁸

1778-ból ismerjük aztán a pákai fazekasol
lusai tervezetét, és a tervezethez fűzött ész.

nadiák közös céhének articu-
eket.

72. Pinceépítők a pákai Új-hegyen (1932)

Az iparosok számának nem növekedése, inkább csökkenése figyelhető meg. 1828-ban csupán 3 kézművest írtak össze.⁵⁴⁹ Ez ugyancsak alacsony szám.

A XIX. század harmadik negyedének végétől egyre több iparos jelenik meg a faluban: asztalosok, bognárok, kádárok és kovácsok. Utóbbiak esetében ez egyértelműen a vétyemi üveghuta 1876-os megszűnésének a következménye. Az üveges szakemberek Ajkára mentek dolgozni, míg a jóval nagyobb létszámot adó – többségében iparos – kiszolgáló személyzet a környék falvaiba szóródott szét. A plébánia anyakönyvében 1867. május 18-án keresztszülőként szereplő kovács, Mendl József is Vétyemből származott. Ugyancsak Vétyemből került Pákára a Gallisz család, amely vétyemi lakósként még a Kollisz nevet viselte. De említhetnénk a Péter családot is.⁵⁵⁰

Ezen adatok is azt bizonyítják, hogy a falu iparosainak jelentős része a környező országokból érkezett. A helyben lévő iparosok mellett vándor iparűzők is megfordultak a faluban, mint a drótostót, aki az elrepedt cserépedényeket kötötte össze, vagy a vándorköszörűs, aki a háztartások késeit, ollóit éllezte meg. De megjelent mellettük az üstfoltozó is, aki, mint neve is mutatja, a kilyukadt réz üstök doktora volt.

Már a középkorban, jobbagysorból valami módon kiszabadult valamilyen mesterséget űzők számára szükséges volt megélhetésük biztosítására, hogy érdekvédő szervezetekbe tömörüljenek. (A céhek történetével e helyütt nincs lehetőség részletesen foglalkozni, ezért csak tömören ejtünk róluk szót.) A céhek célja, hogy védekezzenek a kereskedők által szállított idegen áruk, idegenből jött iparosok vagy kontárok konkurenciájával szemben. A másik céljuk, hogy bizonyos értelemben monopolhelyzetbe kerülhessenek nyersanyag vásárlásaik és áruértékesítésük során.⁵⁵¹ Taglétszámukat olyan szinten tartották, ami az adott felvevőpiacon biztosítani tudta megélhetésüket. A céhek azonban a minőségre is odafigyeltek. Céhbeli csak jó minőségű terméket adhatott el.

A már korábban említett, a Magyar Országos Levéltárban őrzött pákai céh articulus a régi, középkori szabályokon alapuló szabályrendelet. A tervezet bevezetője és záradéka latinul, míg a 18 articulus magyarul íródott. A tervezethez fűzött észrevételek latinul íródtak.⁵⁵²

Az 1778. május 8-án kelt tervezetből nem derül ki, hogy milyen létszámú volt a céh. Viszont megtudjuk, hogy egy nagyon demokratikus, amellet nagyon szigorú rend szerint élő szervezetről van szó, amely erősen védi a céhbeliel érdekeit, a szabályokat megszegőket pedig szigorúan megbünteti. A céhmestert évenként választották – a régi céhmester mellett két új jelölt állításával – három jelöltből. A céhek az utánpótlásképzést is megoldották a legényképzéssel, melynek végén vizsgaremeket kellett készíteni. A mesterremeket elkészítő legényt a soraikba fogadták, ha ez megtörtént, kérték a földesurat, hogy engedélyezze letelepedését a faluban.

Érdekes, hogy a továbbiakban nincs tudomásunk sem erről sem másik céhről.

73. Inas szabadító levél (1864)

1864-ből aztán van egy inas szabadító céglevelünk, amelyben a kisszigeti Becze Józsefet szabadítja a pákai kovács cég. E szerint a kovácsoknak is volt cégük. A főcéhmester Ambrus Pál, alcéhmester Cseresnyés Pál, a céhbiztos Tóth József, az általunk már ismert tanító és jegyző. A tanulólevélen rajta van a cég pecsétje is. Sajnos nagyon rossz minőségben.

A faluban élt egyik Horváth-család megkülönböztetésül használt mellékneve „céhmester” volt. Ez utalás lehet a család valamely ősenek céhbeli tisztségére.

A céheket 1872-ben feloszlatták. Szerepüket az oktatásban az ipariskolák vették át, míg más területeken az ipartestületek. Az ipartestületek középkorban alakult formációi – a már említett céhek –, mint láttuk, 1872-ig működtek. Ekkor alakultak át ipartársulatokká, melyek helyét 1884-től az ipartestületek foglalták el. Míg az ipartársulatok a kézművesek szakképzett és szakképzetlen rétegét is magukba foglalták, addig az ipartestületek nagy súlyt helyeztek a szakmai képzés megszerzésére. A testületek nem önkéntességen alapuló, hanem kényszer-társulások voltak, vagyis a belépés, a tagság fenntartása (tagdíjfizetés útján) az összes érdekelt számára kötelező volt.⁵⁵³

Döme földén 1946-ban 9-en, Pákán 33-an fizettek ipartestületi tagdíjat.⁵⁵⁴ Az iparosok számának folyamatos emelkedése ellenére a falu nem vált iparos, vagy ipari településsé.

A földfejlődés folyamán úgy alakult, hogy Páka alatt – a jelenlegi ismereteink szerint – nem alakult ki szénhidrogéneket tartalmazó mező, annak ellenére, hogy környékén 1–2 ezer méter távolságra már sikerrel tártak fel ilyeneket

(Ortaháza, Vétyempusza). A falu nevét mégis megörökítette, és talán világszer-
te ismertté tette szakmai körökben az olajipar:

*„Ezekén [budafapusztai és lovászi] az olajmezőkön az egyes olajos szinteket helységne-
vekkel jelöltük meg (...) Lovászában Páka, Felső-Rátka, Alsó-Rátka, Sziget, Lovászi és
Kútfej szinteket ismerünk.”* – írja Papp Simon geológus visszaemlékezésében.⁵¹⁵

A MAORT-nak, mindazon túl, hogy a korábbi sommások nagy tömegének adott
munkát, olyan órabérért, amely megközelítette vagy el is érte az akkor általáno-
san fizetett mezőgazdasági napszáméért, életmód- és szemléletbeli hatása is volt.
Kerettyén és Lovászában (Kútfejen) felépítették a mérnök- és tisztviselő lakótelep-
eket, művelődési, szórakozási, sport létesítményeit, mellyel ráébresztették a
munkásokat arra, hogy másképp is lehet élni, mint ahogy ők azt addig tették.

A jól fizető, biztos megélhetést adó olajipar a második világháborút követően
már nem csak a szakképzetlen, hanem a korábban önálló iparral rendelkezők
számára is vonzóvá vált. 1947-ben a dömeföldi Czupi István kőműves és a pákai
Gallisz Ferenc kovács is bejelentette iparának szüneteltetését.⁵¹⁶ Mindketten el-
mentek az olajiparba dolgozni. 1947-ben Pákáról 14-en dolgoztak a báza-
kerettyei üzemben, Lovászában 31-en, Dömeföldéről pedig 5-en.⁵¹⁷

További munkalehetőséget a Ktsz (Kisipari termelőszövetkezet) adott asztalos,
szabó és fodrász, majd később kárpitós részlegével. Ezek helyiségei 1954-ig a ta-
nács épületében voltak. Elnöke Varga Ferenc szabó volt. Utána átköltöztek a ré-
gi iskolába, szabói a Hangya szövetkezet boltjába. 1955-ben megkapták a köz-
ségtől bontásra Herschl Dezső egykori házát, a Fő út 30. (ma Kossuth u. 50.)
szám alatt – ami ekkor már romos volt –, hogy annak helyén felépíthetik
üzemüket.⁵¹⁸ A pákai Vegyes Kisipari Szövetkezet asztalos részlege 1956. májusá-
ban beköltözött az elkészült új üzemépületébe. Május végén már csak a gépek
rögzítése maradt.⁵¹⁹ Ez a hetvenes évek elején két műszakban tudta csak kielé-
gíteni a csepeli autógyár teherautó és az Ikarus gyár autóbusz ülés igényét.

A bedolgozó iparral, majd helyi üzemmel indult zalaszentgróti üzem szintén
két műszakban foglalkoztatta ebben az időben a környék asszonyait, lányait.

A magán ipar elsorvadt. Egy-egy idősebb mester még dolgozgatott, pl. Gyuricza
István szíjjártó, vagy Gyuricza Andor kefekötő, továbbá az Erdélyből áttelepült
Köfrík Ferenc kosárfonó, de ők inkább csak a helyi igényeket elégítették ki. Ez
pedig kevés volt a megélhetéshez, ahogy Dávid Jenő órásnak is, aki el is költö-
zött a faluból. 1965-ben 1–1 kőműves jelentette mindkét faluban a magáni-
part.⁵²⁰ Büszkén írta le Szabó József 1971-ben, hogy: „a terület lakosságának
50%-a munkás, 50%-a pedig a tsz-ben és személyi földtulajdonon dolgozik”.⁵²¹
Mára az egykori lakossági szolgáltatásokra létrehozott Költségvetési Szolgáltató
üzem, később Válicka Kft., illetve jogutóda az Extenzó Kft. is megszűnt. Telep-
helyük egy részén vállalkozás működik, raklapgyártást folytat.

Egyedül a szeszfőzde működik a Dömeföldi utcában, az önkormányzat tulajdo-
nában, bérletes formában. A varrodák megszűntek, illetve néhány fővel vegetál-
nak. Egykori dolgozóik Zalaegerszegrre, Bakra járnak el dolgozni.

74. A KTSZ dolgozói az asztalosműhely előtt (1965)

75. A KTSZ kárpitosai a malom udvarán (1972)

76. A „diótörő” dolgozói a malom udvarán

77. Téglavetők (1938–40 k.)

A statisztikai adatok ennek ellenére a falu iparáról kedvező képet mutatnak.

	2001	2002
Működő vállalkozás összesen	61	66
Ebből Korlátolt Felelősségű Társaság (Kft.)	4	6
Szövetkezet	1	1
Betéti Társaság (BT)	11	13
Egyéni vállalkozó	45	46 ⁵⁶²

Vízimalmok

Az iparon belül kiemelt hangsúllyal kell foglalkozni a malmokkal, melyek meghatározó szerepe a falu életében jelentősebb talán még a kovácsokénál is. Bár a malmok elsősorban a mezőgazdasági termények feldolgozására jöttek létre, működésüket mégis ipari tevékenységnek kell tekintenünk. Itt most nem foglalkozunk az ipari célra épített vízimalmokkal.

Mivel forrásaink csupán a középkorig nyúlnak vissza, ezekre hagyatkozva mondhatjuk, hogy világi és egyházi földbirtokosok egyaránt építtettek malmot, hiszen annak vámjából jövedelemre is szert tettek, azon túl, hogy saját szükségletüket ellátta.

Malmot – ahogy várát is – csak királyi engedéllyel lehetett építeni. Miután a malomépítés a feudális regálék közé tartozott, elszegényedett nemesek, szabad polgárok és jobbágysorú mesteremberek csak előzetes engedéllyel, esetleg a vízjog megváltásával építhettek malmot. Az ilyen malmok fenntartásáról, gátak és vízvezető csatornák javításáról, anyagellátásukról, úrbéri szerződés alapján, a hűbéri települések lakosságának kellett gondoskodni.

A malmok a korai középkorban – talán fontosságuk révén – ugyanúgy menedékhelynek számítottak, mint a templomok; falai közt súlyos büntetés terhe mellett tilos volt a káromkodás és a szeszital fogyasztás.

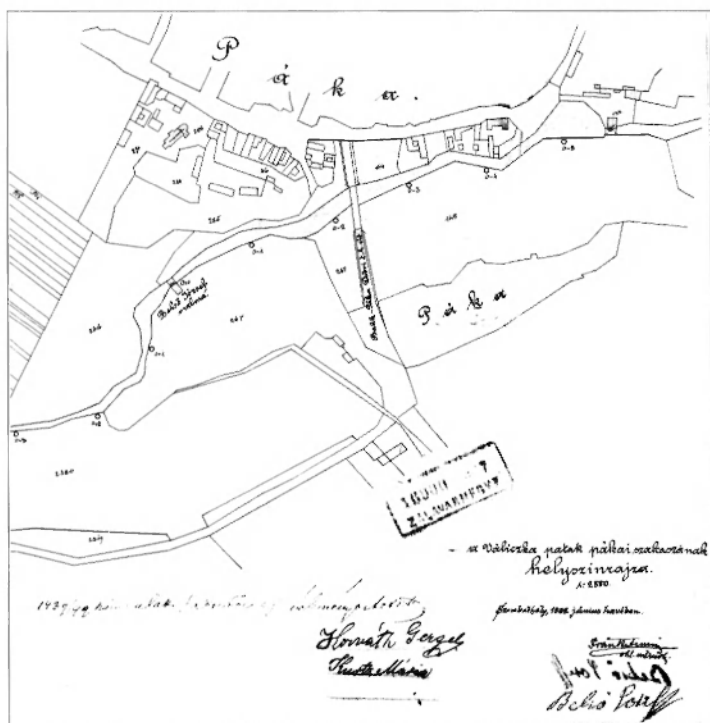
Hadászatiilag is jelentősek, amely tény a késő középkorban a török háborúk idején válik igazán fontossá. Sík vidéken, a mocsárvárak mellett mindig megtaláljuk a malmot is, melyeknek nem csak gazdasági szerepe van, hiszen zsiliprendszerükkel duzzasztják fel a várárok vizét (Kányavár, Lenti, Szécsisziget).

A fentiekben leírt stratégiai jelentőségüket bizonyítja, hogy háborúk alkalmával a szembenálló felek szinte mindig felégették egymás malmait, hogy ezzel is nehezítsék az ellátást. Kivételt képez ez alól a már szintén említett török hódoltság kora. Akkor mindkét félnek hosszú távon kellett gondolkodnia és biztosítani ellátását. Ezért békésebb vidékeken, ahol nem volt állandó a hadi mozgás, legtöbbször kölcsönösen békén hagyták egymás malmait.

A malombirtokosok (tulajdonosok) malmaikat vagy maguk kezelték vagy bérbeadták. A maguk kezelésében lévő malmokban őrlőmolnárokat alkalmaztak, akik részesedésért dolgoztak.⁵⁶³

A malmokat kezdetben maguk a molnárok építették. A XVI. századból tudjuk, hogy a molnár famunkát végző mesterember. Csak a XVIII. századtól azonosul az őrlő személy fogalmával a molnár szó. Technikailag jól képzettek voltak, akik az építkezés elvégzésén kívül a működtetéshez is értettek, így valószínűleg egy-egy malom elkészültekor, ha nem is a mester, de valamelyik legény ott maradt őrlőni, így aztán a molnár szó jelentése is megváltozott. Az építő molnárból lassanként őrlő lett. Feltételezésemet az támasztja alá, hogy a molnárok végezték korábban a gátak, zsilipek építését is. Azok karbantartása is a molnárok feladata volt. Így elég korán párhuzamosan űzték együtt a két mesterséget.

Mivel esetünkben csak a vízimalmokról van szó, meg kell állapítanunk, hogy a malmok sűrűsége a hegyvidéki patakoknál nagyobb, mint a sekélyebb völgyfenéken folyókén. Ennek oka, hogy a hegyesebb vidéken kevesebb a folyóvíz és kisebb vízhozamot – a nagyobb esés miatt is – jobban lehetett hasznosítani. Az Alsó-Válicka mentén a malmok a középkor óta fából épültek. Ez az építőanyag kéznél volt. Zsuppal vagy náddal fedték. Nagyon ritkán fedték csak zsindellyel (pl. csörgei malom). Szilárd építőanyagból (téglaból) ezen a vidéken csak a XX. század elejétől épültek malmok.

78. A pákai malmok helyszínrajza (1898)

A kerék meghajtásának módja és helye szerint különböztetjük meg a malmok típusait. Így ismeretes forgástengely alatt hajtó (alul csapott), forgástengely felett hajtó (felül csapott) és a forgástengelyhez közel hajtó (derékba csapott) vízikerek.⁵⁶⁴

Az alulcsapott vízikerekű malom már az ókorban a rómaiak által használt malomtípus. Legelső ábrázolása a XII. századból ismert. A kora és késő középkorban az alul csapott hajtóművet ott is használják, ahol a felül csapott vízikerek alkalmazásának minden feltétele megvan.⁵⁶⁵

Az alulcsapó vízikerekhez a patak vagy folyók teljes szélességében keresztgátat építettek és csak a kerék előtt hagytak szabályozható elfolyót. A gátat leginkább 0,5–1 m sortávolságra a folyó medrébe vert tölgyfa tartók (örkarók, fenékkarók) közé font gallyból készült fal közé rakott kőből, hantból és trágyából építették. A gátak között az egykori leírások megkülönböztetnek öreggátakat, fiók-gátakat, vízvető gátakat, oldalgátakat, fenékgátakat, koronásgátakat, hidasgátakat. A gátakon a vízikerek előtt 2–2,5 m-es szabad helyet hagynak a zsilip számára, amellyel a kerék működését szabályozták. Ha a zsilipet megnyitották, a víz a kerék lapátjaiba ütközött; a kerékzsilip zárásával a keréktől távolabb, a gát fölött bukott át a víz, a kerék nyugalomban maradt.⁵⁶⁶

A felülcsapott vízikerekű malmot is használták már az ókorban. Legelső ábrázolásai a XIV–XVI. századból származnak. A felülcsapott kerék a víz mozgásenergiáján kívül helyzeti energiáját is hasznosította, s ezáltal jelentős energia-többletet eredményezett. Gyakorlatilag két típusa alakult ki: az egyik a szabadlapátos, a másik a zárt vagy rekeszes vízikerek. A szabadlapátos járókereket főként a víz mozgásenergiája működteti, csak igen kis mértékben hasznosítja a víz helyzeti energiáját.

Ezzel szemben a rekeszes vagy szekrényes vízikerek alkalmas az ütközés után mozgásenergiáját veszített víz helyzeti energiájának hasznosítására. A felülcsapó rekeszes vízikerek nyomatek tényezője két erőhatásból jön létre: a víz mozgásenergiájából adódó kerületi erőből és a kerékrekeszekben tárolt víz tömegsúlyának a tengelyre ható nyomatekából.⁵⁶⁷

Mindkét keréktípusnál alkalmazták, az ún. szűrőrácsot, amely a vízben sűrűn egymás mellé vert karókból állt (később vaspálcákból, óriási 1,5–2 m hosszú „vasmacskákból” készültek, melyeket alul–felül vízszintes gerendába verve rögzítettek), amelyek megakadályozták az esetleges uszadékok kerékre jutását és annak megrongálódását.

A gátak felsorolásánál olvastunk hidasgátról is. A malmoknál szükségszerűen kellett lenni hídnak. Ha több nem, hát egy gyaloghíd, amelyről a zsilipet működtették. A járókelők is ezen jártak át, hiszen a malom fölött megszélesedett a patakmeder és megnőtt a vízszint, míg alattuk keskeny, de mély lett a patakmeder. Az utak nyomvonala és a malomhelyek évszázadok alatt szinte változatlanok maradtak. Csak a XIX–XX. század embere volt képes – technikája révén –, hogy a természetes útvonalakat és folyómedreket megváltoztassák.⁵⁶⁸

Dömefölde község középkori írott anyagában nincs utalás malomra. A XVIII. századi írásos emlékeink is csak molnárokról szólnak, akiknek azonban másutt vannak bérelt malmaik, mint pl. Tóth Györgynek Pördeföldén, 1728-ban. A molnár jövedelme 15 Ft, vagy 1703-ban a malommal bíró parasztok jövedelme, soproni mérővel számítva 6, és 1770-ben 2 molnár 14 pozsonyi mérő jövedelemmel. Egy parasztmolnár 14 pozsonyi mérő jövedelemmel. 1768-ban viszont azt vallották a jobbágyok a kilenc pontos kérdőívre adott válaszukban, hogy „Malom vagyon határunkban ...”. A pákai jobbágyoknak pedig a dömeföldi malomnál volt földjük.⁵⁶⁹

Az I. katonai felmérés térképén nem találunk malmot,⁵⁷⁰ és Tomasich térképe sem jelöl malmot. Ez azt jelenti, hogy a fent említett malom elpusztulhatott, a következő 1800 és 1860 közt épült, de semmiféle adatot nem találunk rá, így csak feltételezhetjük, hogy a század közepe körül emelték.

A II. katonai felmérésen már van malom,⁵⁷¹ hogy ezt a malmot ki építtette nem tudjuk. Csupán 1906-ból ismerjük tulajdonosának nevét, amikor engedélyt adnak Fata Gábornak vízhasználatra.⁵⁷² Ugyancsak szerepel Fata Gábor a 19495/906 számú Varga Sándor csörgei malmára kiadott vízhasználati engedélyben.⁵⁷³ A következő szűkszávú adat 1936-ból való. Ebből tudjuk, hogy vízturbinával és szívgázmotorral üzemelt.

79. A dömeföldi Fata-malom 1927-ben, átépítés közben

Sajnos a család széjjelszóródott, lakásuk több tulajdonos birtokában volt, egy ideig üresen, elhagyottan állt. Így az esetleg még meglévő iratok nem voltak hozzáférhetőek. Van viszont egy fényképünk az épületről 1927-ből.

1947 és 50 közt a malom tetőterének jobb kihasználása érdekében a falakat

megmagasították. Ezt az újabb falazást nem is vakolták. Így is maradt a malom lebontásig. Valószínűleg ekkor a malmot villamos világítással látták el. A szerelvények egy része még a lebontáskor is megvolt. Mivel a környéken elektromos hálózat nem volt – a falvak villamosítása csak 59–60-ban kezdődött – a világítás saját áramforrásról üzemelt. A malmot aztán később sem kapcsolták rá a községi hálózatra.

A közellátási felügyelőség adataiból tudjuk, hogy a malom őrlőképessége búzából és rozsból 25–25 q/24 h, a vám 11,5, meghajtása víz és butángáz.⁵⁷⁴ 1949-ből tudjuk, hogy a tulajdonos Fata Gábor, a malom kapacitása 30 q/24 h, használatossági foka 80%.⁵⁷⁵

A malmot általunk ismeretlen okból nem államosították. A tsz-ek szervezése után a malom a pákai, majd a csömödéri termelészövetkezet tulajdonába került, a lakás magántulajdonban maradt, majd tanácsi tulajdonná lett. 1986-ban a termelészövetkezet a malmot lebontotta. Egy emeletes téglapépület volt, magasztított padlástérrel. A vámot kanalas felhordóval tudták ide feljuttatni. A padlástérben is volt garat, így az itt felhalmozott gabonát innen is, és a földszinti garatból is el lehetett juttatni a középső szinten lévő őrlőkhöz. Itt a középső szinten volt egy malomszoba, az épület északi oldalán. Alatta egy szoba–konyha, kamrás lakás a molnár számára. Nyugati oldalán a gépház, déli oldalán a turbinaház állt. A malomtól északra álltak a tulajdonos háza és gazdasági épületei. Ezek az épületek jelenleg magánkézben vannak.

Pákán már 1121-ben – az almádi monostor alapító levelében – malmokat említenek.⁵⁷⁶ A következőkben csak 1549-ben találunk utalást malomra. Ugyanis az egyházi birtokok adóösszeírásánál nevesítik a pákai plébános malmát. Egy másik pedig a plébános és Bánffy László 1–1 molnárát említi.⁵⁷⁷ Majd 1564-ben ismét szólnak a faluban malomról. Ez a falutól délre lévő lehetett. Két évvel később szintén egy malomról olvashatunk.

A török hódoltság utáni a következő adatunk. 1690-ben a Válickát még Pákaként nevezik, mert így írnak a faluról: „*Falu a Páka nevű patak mellett. Pusztla malom a patakon.*”

Tehát a török időkben a malom is elpusztult.

Harminc év múlva – 1720-ban – Koncz Jánosnak és Bedők Istvánnak van egy egy kerékre járó malmocskája, amely mindössze 8 forintot jövedelmez.⁵⁷⁸

Érdekes, hogy 8 év múlva ezt a malmot a Cserta patakon lévőknek említik: „*Van egy, egy kerékre őrlő, úradó alá eső malom a Cserta patakon, ez az itteni [pákai] Bedők Istváné és a dömeföldi Koncz János özvegyéé, jövedelme 40 forint.*”

Az 1750-es, az alsó lendvai uradalom vagyonát rögzítő összeírás nem említi a malmok jövedelmét. Tehát azok még nem tartoztak a herceg birtokába, e szerint az 1728-ban említett az Erdődyké lehetett. Ezt földrajzi helyzete is valószínűsíti.

1763-ból, Páka határjárásából tudjuk a következőket: „*A Malom fölüll lévő Hidig*

és töltésig (...) a töltést a hidat azt „csak az ulta tsinálták Pákaiak, miulta az Malmot oda építetik, annak előtte pedig sem híd, sem szekér utt azon helyen nem volt...”⁵⁷⁹

1768-ban az úrbéres összeírásokban szerepel, hogy: „Ezen határban vagyon két Malom, mindenik két kerekő, egyiket Deák István, Bedők Páll, Máté János és Ferenc bírják. Másikát” (nem írták ki a tulajdonos nevét.⁵⁸⁰

1770-ben a községi és uradalmi molnárnak összesen 25 pozsonyi mérő jövedelme volt.⁵⁸¹

1784-ben csak egy malom volt, a falutól délre, Lászlóháza alatt,⁵⁸² míg Tomasich térképén már két malom található. Ugyancsak szerepel mindkét malom a II. katonai felmérésen is 1856–60 közt. Az egyik az első katonai felmérésen lévővel azonos, míg a másinak a pontos helyét a II. katonai felmérés térképe alapján sikerült pontosítani. Ebből tudjuk, hogy a Válicka medre a templom alatt ma is látható árok volt, míg a mai Válicka meder, ahol a jelenlegi malom is áll, annak a malomnak a szabadrekesztője volt. Itt egy hegyesszögű kanyar után fordult vissza a patak a jelenlegi meder felé. A malom a jobb – templom felé eső oldalon –, míg a molnár háza (?) a bal parton állt.⁵⁸³ Ugyan ott volt a Cserta szabályozási tervén is 1863-ban.⁵⁸⁴

Két malom van a III. katonai felmérésen is, a felső a korábbi ismert helyén, az alsó viszont már nem a kanyarban, hanem a kanyart átvágó, a patakot kiegyenesítő meder alsó végén.⁵⁸⁵

Mint láttuk 1770-ben már uradalmi malom van a faluban. A másik az új, amely 1792-ben már megvan, nem tudjuk kinek a tulajdona.

A malmot 1897. októberében Belső József és neje vásárolta meg az Eszterházy hitbizománytól. Pontos nevén az Eszterházy Hercegi Zárgekönyvség központi igazgatóságától. Az „Adásvételi szerződés” rögzíti: „vizimalom, molnárlak réttel, 5 hold 1311 négyszögölnyi térfogattal.”

A II. pontban rögzítették, hogy a vételárat – 3255 forintot – 10 éven keresztül 1898. évi január hó 1-jével kezdődő és 1907. július hó 1-jével végződő 20 egyenlő, s minden év január és július havának első napján esedékessé váló részletben az 5%-os kamattal együtt, az alsólendvai hercegi uradalmi pénztárába kell befizetni.

A szerződés a vevők részéről Alsó-Lendván 1897. október 10-én, eladók részéről Kis-Marttonban 1897. október 26-án íratott alá.

Az 1898-ban készült helyszínrajzon – „A Válicka patak pákai szakaszának helyszínrajza: 1:2880. Szombathely, 1898. június havában” – az alsó malmot, mint Belső József malmát említik. Ezt a térképet a későbbiekben is használták, mert szerepel rajta Horváth Gergely és felesége aláírása, valamint elmosódott bélyegzővel a hitelesítés is. Ekkor húzhatták át a térképen a felső malmot és írhatták alá, hogy: „megszűnt malom”.⁵⁸⁶

A felső 1905-ben Francz Lajosé, mert felszólítják: (...) a pákai ún. „felső vízi malomhoz tartozó vízhasználat gyakorlatának szabályozására. Egyben kötelezik öntöttvas magassági jegy vásárlására.”⁵⁸⁷

Francz Belső Józseftől vásárolta, mint azt Kányavárnál már láttuk. Belső József pedig a Kemenczey családtól.⁵⁸⁸ Francz Lajos idejében, 1906 novemberében vilámcsapás következtében több gazdasági épülettel együtt leégett „a Gergál vagy Kemenczey malom”.⁵⁸⁹ (Kemenczey Ferenc molnár neve szerepel a pákai plébánia kereszteltek anyakönyvében is. A család nemes volt, címeres levelüket I. Ferdinánd király állította ki Bécsben 1558. augusztus 28-án Kemenczey Mihály részére. A Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozta Belső József, 1903. február hó 6-án.)

80. Belső József pákai malomtulajdonos céglevele

Ezen a felső malmon tehát gyorsan túladott Belső József, aztán hamarosan az alsón is. 1909-ben az alsólendvai uradalom felszólítja Belső Juliannát (férj. Baka Ferencné), hogy a szülei által megvásárolt pákai malom vételárának teljes kifizetése után a hercegi tulajdonjogot a telekkönyvből töröltessék ki.⁵⁹⁰ 1908. november 14-én Lispén kelt az az adás-vevési szerződés, amelyben Belső József kányavári, Baka Ferenc és neje Belső Julianna lispei lakosok eladják a pákai malmot a hozzá tartozó melléképületekkel Czigola Sándor és neje Kurcz Mária zágorhidai lakosnak, 18.000 koronáért. A vevők 10.000 koronát egy összegben, 8.000 koronát részletekben 1919 januárig, 7% kamat mellett voltak kötelesek kifizetni. Megjegyzendő, hogy az eladott vízimalomban a vételárból 8.000 korona esik az ingóságra, mint malomi belső berendezésre. A tulajdonjogot 1908. november 21-én bejegyezték.⁵⁹¹ Közben 1910-ben Czigoláék 6000 koronát kifi-

zettek, ezért az ingatlanokra részarányosan a tulajdonjog Czigola Sándor és felesége nevére bejegyeztetett.

1915-ben meghalt Czigola Sándor és 1917-ben a tulajdonjogot kiskorú gyermekei, Károly, Ilonka, Mariska és Gyula javára bejegyezték. Az özvegy 1919-ben feleségül ment Horváth Gergely molnárhoz. 1928-ban saját részét ajándékozás címén átíratta férjére 30.000 korona becsértékben. Övé a haszonélvezet maradt. Ettől kezdve a malom Horváth-Czigola malomként ismert,⁹² és a malom ügyeit – mivel a gyerekek még kiskorúak voltak – Horváth Gergely intézte. Ő korszerűsítette a malmot is.

81. Festmény a Czigola-malomról

Egy festményről ismerjük a század eleji malmot, amely 1863 és 1879 közt épült. Mint láttuk 1863-ban még másutt állt a malom. Mivel tudjuk, hogy hazánk III. katonai felmérése során Pákát és környékét 1879-ben mérték fel, ekkor viszont mai helyén volt már a malom, a malomnak e két időpont közt kellett épülnie. Tehát ez az a malom, amely lapátkerekes volt, hogy hány lapátkerekes az sajnos nem derül ki a képből, mert a malomnak deszkából készült vízikerekháza volt. Ezt a malmot alakíttatta át turbinásra Horváth Gergely. Az átalakítást a szombathelyi Reich gépgyártól rendelte meg. Bár ennek levelezése megsemmisült, a fennmaradt néhány váltón szereplő összegek ezt egyértelműen bizonyítják. A turbinássá alakítással egy időben szívógázmotort is beszereltetett. Ez 1933–35 körül történhetett.

1941-től már Horváth Gergely mellett a négy Czigola-gyereket is feltüntetik az adóíveken. Tehát ők is a malom jövedelméből éltek. Károlyról és Gyuláról tudjuk, hogy ők molnárként dolgoztak a malomban.⁹³

1947-ben ismét korszerűsítették a malmot. Ekkor húzták rá az emeletet. Ezt a munkát Völgyi János pákai kőműves mester végezte embereivel. Ekkor épült az új turbinaház és a gépház is. Az asztalos munkákat (garatok, kanalas felhordók csatornáit, lisztes vályúkat) Belső Sándor szakmai irányításával Kosztricz Pál – akié ekkor a csörgei malom volt – és Dancs Lajos asztalos mester készítették.⁹⁴ Északi oldalán állt a turbinaház. Előtte vezetett át a patakon a híd, amelyről a zsilipeket lehetett kezelni.

82. A pákai Czigola-malom

A zsilipek előtt a patak medre és partja 2–3 méter hosszban ki volt betonozva. A beton után a partot faragott, vízszintes boronákkal fogták meg. A zúgó alja deszkázott volt, oldala szintén boronából készült. A turbina előtti szűrőrács laposvasból készült, a korábban már ismertetett módon. A turbinaház emeletén volt egy malomszoba. A gépház a malom nyugati oldalán épült meg. Déli végén megmaradt a korábban is meglévő molnárlakás.

Ekkor a malom igazán korszerű lett. Több hengerezéssel és síkszítával szerelték fel. Háromféle minőségű liszt előállítására volt alkalmas. Természetesen megmaradt a hagyományos malomkő is, amellyel a takarmányt darálták. Aztán a berendezésből ez maradt meg legtovább. A berendezést lapos szíj áttétellel ún. transzmissziós hajtással hajtották. A malomban áramfejlesztő is működött, amely villamos árammal látta el a malom mellett a tulajdonosok két házat is. A malom körül álltak a gazdasági épületek: istálló, pajta, ólak, és egy kút.

Ebből is látszik, hogy a malom mellett még gazdálkodtak is a tulajdonosok. Erre bizonyíték egy számla is, amelyen a Reich vasgyár egy US 10. típusú kiváltós szecskavágót szállít Horváth Gergely részére 1940-ben.

83. A Czigola család a malom udvarán (1910-es évek)

A gazdasági épületektől keletre állt a tulajdonosok háza.

1949-ben a korszerűsített malom kapacitása 80 q/24 h, használhatósági foka 90%-os.⁵⁹⁵

A malmot 1952-ben államosították. Az államosítás 645/1952. szám alatt került bejegyzésre a tulajdoni lapra.⁵⁹⁶ Az államosított malom 1955. decemberében községi kezelésbe került. Az ott dolgozó öt munkásból a végrehajtó bizottság – anyagi helyzetüket figyelembe véve – két főt, Fata Vilmost és Bódi Pált elbocsátotta.⁵⁹⁷

A 60-as években a Lenti Fém-, Fa Ipari Szövetkezet kárpitós üzemeként, míg a 80-as években a „Csertamenti” MGTSZ konfekcióüzemeként hasznosították. Csere útján a termelőszövetkezet tulajdona lett. A malomtól nyugatra egy új üzemcsarnokot épített a tsz. Ma magántulajdonban van. Jelenleg is konfekcióüzem van benne.

Épületegyüttese az ólak kivételével – azokat közben lebontották, a kutat betemették – megmaradt. Ma raktárnak használják őket.

Kereskedelem-vendéglátás

Vendéglátás

A XVIII. századi források arról tanúskodnak, hogy az állateladás mellett a bor értékesítése volt a falu másik bevételi forrása. A jobbágyok a bort Szent Mihály-

tól (szeptember 29.) Szent György napjáig (április 24.) mérhették. Bizonyos esetekben a földesúr ezt korlátozhatta oly módon, hogy csak karácsonyig engedélyezte a kocsmáltatást. Ez anyagilag érzékenyen érintette a jobbágyokat, ugyanúgy mint az, ha a falu határában egy csárda épült. Érthető hát, hogy ilyen okból gyűjtötták fel a csokmai csárdát, amely a falu határán kívül ugyan, de közvetlenül a falu előtt a Lenti–Eszteregnye kereskedő út mellett épült fel. Búcsú napján a plébánia a koleda bort, a templom kerítésén belül szintén árulta.⁹⁸

A XVIII. századi borkimérő helyek, korcsmák helyéről nincsenek adataink. Egy 1831-ben keletkezett útikönyv leírásában is csak úgy említik, hogy „ – Két csárda forma – fából épült. Vendégfogadók is vannak benne.”⁹⁹

Az 1864-ben készült kéziratos térképen két téglapületet jelölnek zászlóval, azaz fogadóként. Az egyik a mai Kossuth u. 15. számú ház helyén állt, az akkor 51-es számmal jelölt épület a későbbi Völgyi-kocsmá volt, Eszterházy Pál herceg szerepelt tulajdonosaként. A másik a ma is álló Kossuth u. 66. számú épület volt, akkori tulajdonosa Klein Jakab. Később Hoffman Izrael földműves tulajdonába került. (Érdekes, hogy a faluban egyébként ezt az épületet hercegi kocsmaként tartották számon még az 1980-as években is.) Ezt az épületet akkor a 17-es számmal jelölték. Az első esetében érthető, hogy a Válicka átkelőjéhez – néhány száz méterre a felsőmalomtól – építették. A templom közelébe építeni kocsmát szintén jó üzletnek bizonyulhatott, talán ezért épült a másik fogadó is.

A Dobri–Páka–Bak törvényhatósági út elkészültével pedig még nagyobb forgalomra számíthatott a fogadós.

84. Szilveszteri bál után a Tóth-kocsmá udvarán (1931)

A két fogadó folyamatosan működhetett, mert 1914-ben elrendelték, hogy a korcsmai istállók fertőtlenítéséről minden hónap 15-ig jelentést tegyenek.⁶⁰⁰

A ma Kossuth u. 66. szám alatti épületben lévő kocsmát és – az épületben lévő három lakásból – egy lakást Tóth József (muzsikás) bérbbe vette a Hoffman családtól 1915-ben.⁶⁰¹ Később megvette az egész épületet.

1917-ben a Magyar Királyi Pénzügyigazgatóság 15826. számú elsőfokú határozatával egy kocsmát megszüntetett – a képviselőtestület ellentétes határozata ellenére.⁶⁰² Ez a későbbi „Völgyi” kocsmá volt. A megszünt kocsmá helyén egy ideig a Tamás-féle hentesüzlet volt, amelyben az épületet megvásárló idősebb Völgyi János kőműves mester nyitott ismét kocsmát. Két kocsmá így is maradt. Hogy melyik volt a harmadik, nem tudjuk.

Az 1930-as évekből aztán újabb kocsmáról van tudomásunk. Herschl Ignác vendéglőjéről, amely a ma üresen álló Kossuth u. 29. számú telken volt. Ebben a vendéglőben ebédelt a Göcseji Hét előkészítésén dolgozó neves néprajzkutató Gönczi Ferenc és az őt elkísérő Czobor Mátyás, Zalaegerszeg polgármestere, valamint kíséretük 1935-ben.⁶⁰³

Közben még egy kocsmá nyílt a faluban a mai Petőfi és Táncsics utcák sarkán (Petőfi u. 2.), a Ferenczy-kocsmá. A Horváth (Korosa) család tulajdona volt ez az épület, 1870 körül épült.⁶⁰⁴ Tulajdonosáról nincs adatunk. Az 1920-as években Fata Gábor molnár és malomtulajdonos megvette a lányának és vejének. Átalakították kocsmává. A mai gyógyszer-tár helyén volt a lakás, a mai szolgálati lakás helyén pedig a kocsmá és az istálló. A ma garázként használt helyiség volt a húsbolt – ezt később építették. A 60-as években a tsz. tejcarnoknak használta. Földes kuglipálya is volt az udvarán. Ferenczy Józseftől bérbbe vette Varga József, a csokmai csárda korábbi bérlője, és ő üzemeltette.

A tulajdonosokat kitelepítették a Hortobágyra. 1952-ben államosították az épületet. Előbb a földművesszövetkezet kocsmája volt, majd 1955 végétől gyógyszer-tár működik benne.

Az 1940-es években – talán a háború miatt pénzüket ingatlanba befektetők miatt – megszaporodtak a kocsmák. A Dancsecs plébános által épített házat (Kossuth u. 37.) Czupi Farkas vette meg az 1940-es években. Az épület tulajdonképeni földszintjén – ami az utcáról nézve emeletnek tűnik – elől volt a kocsmá, hátul a lakás, alul pedig a pince. Utcára nyíló földszinti helyiségeiben a Hanga Szövetkezet boltja működött. Czupi Farkas kék kötényben és zsíros, fekete keménykalapban szolgált ki. Ezért a kalapért nevezete el Ferenczy István, a község egyik hentesé, vaskalaposnak. Róla pedig a kocsmája kapott nevet és lett „Vaskalap”. Czupi Farkas 1947-ben bekövetkezett halála után felesége vezette a kocsmát.⁶⁰⁵

Ugyanebben az időben Döme-földén Horváth Istvánnak volt vendéglője. Tulajdonosát a faluban mindenki csak Horváth gazdaként ismerte. A kocsmá és la-

85. A „Vaskalap”

kás a mai boltot és kocsmát magába foglaló épületben volt (Dömeföldi u. 19.). 1947-ben Egegi Ferenc pákai lakos is szeretett volna kocsmát nyitni. Kérelme indoklásául azt hozta fel, hogy a MAORT által beindított autóbusz járatok miatt szükség van még egy kocsmára.⁶⁰⁶ Tudomásunk szerint nem kapott engedélyt.

Szintén ebben az évben kért kocsmá engedélyt Dömeföldén Cseresnyés Károly, de az ő kérelmét is elutasították.⁶⁰⁷

A Tóth-kocsmá ivóját 1939-ben megszüntették. Ugyancsak megszüntették Naimanék bérletét, ezzel a bolt megszűnt, ennek helyére költözött az ívó, a régi ivóból pedig Takács Sándor szabó műhelye lett.⁶⁰⁸

Tóth József halála (+1946) után felesége és unokahúga – Takács Sándorné – még tovább működtették, amíg ki nem telepítették őket a Hortobágyra.

A többi kocsmát is államosították. A

Völgyi-kocsmában két család lakott, az ívó helyisége üresen állt, majd az ívóba a tsz bognárműhelye költözött és működött benne 1973-ig. 1974/75 fordulóján

86. A Tóth-kocsmá utcai lámpája

a Völgyi-családtól id. Molnár István (Sifter) megvásárolta a területet és a lebontott épület helyén házat épített.

A „Vaskalap” helyére a községi tanács és a posta költözött, a Ferenczy-kocsmából gyógyszerár, míg korábban a csokmai csárdából csendőrlaktanya lett. A Ferenczy-kocsmá udvarán álló téglalábas pajta – melyben korábban színdarabokat adtak elő – lábközeit befalazták, magtárrá alakították, és itt gyűjtötték a beszállítás során összegyűlt gabonát.⁶⁰⁹ A falnak egy kocsmája lett, a korábbi gyógyszerár, amelyet szintén államosítottak (Kossuth u. 54.). Ezt máig László-kocsmaként emlegetik a kortársak, a kocsmáros László József után.

A kocsmák ital és ételkészletét – villany hiányában – jéggel hűtötték. A Válickán telente 30–40 cm-es vastagságúra hízott jeget vágta és hordták a kocsmák udvarán lévő jégverembe. (Ezek földbe mélyített kerek gödrök voltak, melyet magas hegyes kúp alakú nádtetővel fedtek. Ezen a tetőn volt a bejárati ajtó, amit úgy alakítottak ki, hogy a nap ne érje. A vermet szalmával bélelték ki, erre rakták a jeget, amely így még nyáron is sokáig elállt. A szükséges mennyiséget innen vitték a jégsekreányokba.) Ezek nagyon fontosak lehetnek, mert 1915-ben a járási főszolgabíró szólította fel a köljegyzőket a jégvermek karbantartására és jéggel való feltöltésükre.⁶¹⁰ A Ferenczy- és László-kocsmák jégvermei még a hatvanas években is álltak.

1979-ben az ÁFÉSZ felépítette a labdarugó pályával szemben a „Sport” presszót. 1983-ban elkészült az ÁFÉSZ Park Étterme, a „Pipitér”, amely az ablakára ragasztott virágdekorációról kapta nevét. A Parkot követte az Éden Étterem és Panzió az 1990-es években, majd megnyílt a tekéző és söröző; az „Oázis” és a „Hűvösvölgy” presszó. A régi kastélyból „Gladiátor” néven turisztaszállást és rendezvényházat alakított ki a tulajdonos. A Park és Éden étteremben közétkeztetés is folyik, az á la carte vendéglátás mellett.

Ma valamennyi vendéglátóhelyet vállalkozók üzemeltetik, vagy saját tulajdonban, vagy bérlőként.

2002-ben az alábbi szálláshelyet vettek igénybe Pákán.

Férőhely:	47
Vendég összesen:	560
ebből külföldi:	2
Vendégéjszaka:	2739
ebből külföldi:	2 ⁶¹¹

Kereskedelem

Pákának – a többi mezővároshoz hasonlóan – fontos szerep jutott a kereskedelemben. Ez központi helyéből is következett, nem csupán mezővárosi rangjából, mivel Magyarországon a vásártartási jog és a mezővárosi jelleg nem esett

87. A Park Étterem

88. „Éden” Étterem és Panzió

automatikusan egybe. (Vásárendedélyt elvileg csak a király adhatott, mezővárosi rangot pedig már a földesúr is.)

A Kubinyi András által kidolgozott vásárpontszám alapján Páka Kanizsával azonosan 4 pontot kapott és csak öt zalai település volt előtte, míg olyan helyeket, mint Lenti vagy Lendva is megelőzte.⁶¹²

A sokadalmakat (vásárokat) főleg tavasszal és ősszel bonyolították le. Pákán 1464-ben ezt Szent Fülöp és Jakab – május 1. – napján tartották.⁶¹³ A nagyjelentőségű – valószínűleg országos – vásár mellett nagy hatással bírt a heti két – vásárnap és szerda – piacnap. Bár I. Béla király vásári reformja a vásárnapot vásárnapról szombatra helyezi át, Zala megyében a XV. században öt helyen tartanak vásárt ezen a napon.⁶¹⁴

A pákai piac a falu központjában, a templom előtt lévő téren volt. Ez a tér átnyúlt az úton, ahogy még ma is látszik.

A piacnapokat úgy alakították ki, hogy a környék lakossága viszonylag könnyen eljuthasson ezekre. A helyeket pedig úgy jelölhették ki, hogy a kereskedők a két piachely közti távolságot könnyen megtehessék. Arra azonban figyelemmel voltak, hogy a vásárlóközvet elég nagy legyen és a piacok ezáltal ne sértsék egymás érdekeit. Erre Kubinyi három példát említ. Mivel Páka kettőben is szerepel, mindkettőt ismertetjük: „Egy bánokszentgyörgyi lakos pl. péntek kivételével a hét bármely napján eljuthatott egy hetipiacra. Vasárnap mehetett Pákára, vagy Szentbalázásra, hétfőn Szemenyére, kedden Bakra, vagy Kanizsára, szerdán Pákára, Szerdahelyre, vagy Letenyére, csütörtökön Bekcsényhelyre [Becsehely], szombaton Haholtra, vagy Kanizsára. Nova ugyan mezőváros volt, de piacára nincs adatunk. Egy itteni lakos vasárnap Pákára, hétfőn Nemtíre [Lenti], vagy Egerszegre, kedden Bakra, szerdán Pákára, csütörtökön Csütörtökhelyre, szombaton Salomvárra utazhatott.”⁶¹⁵

Ezekről a piacokról és az éves vásárról nincsenek további adataink. Valószínűleg továbbra is megtartották őket, többé-kevésbé rendszeresen. Erre engednek következtetni azok a XVIII. századi adatok, melyek állateladásból – elsősorban sertés – származó jövedelemről tesznek említést.

A piacnapok eltűntek a falu életéből, de a vásárnapok újból megjelentek. Két vására is volt a falunak. A két vásár tartását 1911-ben engedélyezték.⁶¹⁶ Egyik Szent György napján (április 24.), a másik október 10-én. Az október 10-i volt a nagyobb vásár, itt a kádárok is kipakolták hordóikat, kádjaikat és más borkészítéshez használatos eszközeiket.

Pákán a szüret az október 10-i vásár utáni napon kezdődött. Az, hogy évi rendszerességgel 10-én volt a vásár, az 1915-ös hirdetemény is megerősíti: „Közhírré tesszük, hogy Páka községben az országos kirakó és állatvásár, ez évben kivételesen október 11-én tartatik meg.”⁶¹⁷ Az állatlétszám olyan nagy volt, hogy az alsólendvai kerületi állatorvos megkérte a pákai körjegyzőt, hívjon még egy állatorvost erre a vásárra.⁶¹⁸ Ezek a vásárok nagyon híresek voltak.⁶¹⁹

Az új védőszentek napjához kapcsolódó búcsú kialakulásának időpontja ismeretlen.

retlen – feltételezhetően a XVIII. sz. első fele –, de 1776-tól a búcsúí vásárosok helypénzt fizettek a plébánia kasszájába.⁶²⁰ Gyakorlatilag ez volt a harmadik vásár.

A vásárokat az 1950-es évek elején megszüntették. A végrehajtó bizottság 1954. március 16-án kérte, hogy azokat állítsák vissza, „mert azok nagyobbak voltak, mint a novaiak”, és mert nagy terület lakosságát látták el. Ez a kérésük teljesült, mert az országos vásárnapárban is szereplő áprilisi és októberi vásárok az 1980-as években szűntek meg véglegesen. A búcsút mai napig tartják.

A kirakódó- és állatvásárokat ugyanazon a napon tartották. Korábban a templom előtti téren, és a templomtól a Szent Flórián szoborig terjedő térségben volt az állatvásár is, de az állatlétszám növekedése megkívánta egy külön vásártér felállítását. Erről a község képviselőtestülete 1911. augusztus 5-i közgyűlésen döntött „arra való tekintettel, hogy a községnek pénze nincs (...) a községet a felesleges kiadásoktól megóvjá a jelen lévő közbirtokossági elnököt Csondor Józsefet kéri fel, hogy a vásártér felállítását a volt úrbéri birtokosság vállalja el. Csondor József volt úrb. birt. elnök a volt úrb. birtokosság nevében kijelenti, hogy a követelményeknek megfelelő vásártér felállítását a volt úrb. birtokosság magára vállalja.”⁶²¹

Ennek fejében úgy döntött a képviselőtestület, hogy a helypénz szedés jogát átengedi az úrbéri birtokosságnak mindaddig, míg a vásártér felállítására fordított 3866 korona 93 fillér meg nem térül.⁶²² Ezt Zalavármegye törvényhatósági bizottsága 1914. május 11-i közgyűlése is helybenhagyta.⁶²³

A vásártér a mai labdarugó pálya helyén, az akkor „Cigányberek”-nek hívott területen létesült. Fakerítéssel vették körül és „marhalevél átíró házat” építettek.⁶²⁴

Az állatvásárokat a labdarugó pálya elkészülte után is itt tartották, a pálya és a Válicka közti területen. 1947-ből megvan a körjegyzőség helypénzjegy-tömb megrendelője, amelyen részletesen felsorolják milyen fajta tömbre, és abból hány darabra van szükségük. A tömböket Kner Izidor gyomai könyvnyomdájában rendelték.⁶²⁵

A vásárok mellett egyre fontosabb szerep jutott a falusi ún. szatócsboltoknak, ahol a kocsikenőcstől a gyufáig mindent megkaphattak a vevők, akiknek nem is kellett mindig azonnal fizetniük, hanem felírták a vásárlást a bolt és a vevő párhuzamosan vezetett kis füzetecskéjébe, melyet fizetéskor egyeztettek. Ezekben a boltokban nem csak venni, de eladni is lehetett különböző dolgokat, pl. állatbőröket, tojást stb.

Ilyen boltok Döme földén és Pákán is voltak, Döme földén Kovács Józsefnek. Ő 1947. április 1-jétől 1947. október 27-ig szüneteltette „szatócs iparát”.⁶²⁶ Aztán özvegye még 1965-ben is kereskedett benne. Utána megszűnt.

Pákáról a századfordulót követően az első boltra vonatkozó adat 1911-ből származik. 1916-ban három vegyeskereskedés működött a faluban. Ebből kettő szatócsbolt, míg a harmadik a Páka és Vidéke Keresztény Fogyasztási és Értékesítő

Szövetkezeté volt. A két szatócsbolt tulajdonosai a Hirschl család, és Dreizinger Antal voltak.⁶²⁷

Dreizinger Antalról még annyit tudunk, hogy 1916-ban neve szerepelt a zalaegerszegi királyi törvényszék esküdtjeinek névsorában.⁶²⁸

Aztán az 1925-ös adatból, mely szerint 3 vegyeskereskedés, továbbá 1 Hangya szövetkezet van a faluban, de nem derül ki, hogy a háromba a szövetkezeti boltot is beleértették-e.⁶²⁹

Az 1930-as években a Hirschl-kocsma épületében lévő boltot, Hirschl Ignác veje, Szendefi Aurél vette át. Továbbá boltot nyitott Bartos Béla is. Az ő boltja abban a házban volt, ami kb. a mai Sugár út és az ÁFÉSZ-bolt parkolója előtti területen állt, az ún. Bicsák-házban. Volt még egy bolt a Tóth-kocsma északi végén lévő helyiségekben is. Ezt szintén egy zsidó család – Naiman – működtette 1937–39 közt.

A háborút követően Nemes József Hirschl Dezső házában, a későbbi ktsz épületében (Kossuth u. 50.) nyitott boltot, majd üzletét átköltöztette a szemben lévő volt Szendefi-boltba. Innen a Tóth-kocsmába. Ő elsősorban ruhával foglalkozott, rőfös volt. 1951 elején elköltözött a faluból.⁶³⁰ Egy, a Gyuricza kertben lévő épületben – a mai polgármesteri hivatal előtti tér – Domfeld Gyula nyitott boltot.

Tóth Tibor 1946. augusztus 1-jén nyitotta meg a boltját az akkori Andrásstelepen (Béke u. 17.), Kovács Ilona házában bérelt egy szobát, és abban nyitott vegyes boltot. 1949-ben a falu központjában álló Tamása-házban (a mai Sugár u. helyén állt, az ÁFÉSZ-iroda és a Kossuth u. 50. sz. ház közt) bérelte ki az első szobát. Ajtót és kirakatot vágatott az utcafrontra.

A magánkereskedők helyzete ekkor már egyre nehezebbé vált. Árut csak a szövetkezeti boltok kaptak. Tóth Tibor nehéz helyzetbe került, a bolt bevétele nem fedezte az épület bérletét sem, ezért felleltározta készletét és felajánlotta a szövetkezetnek. A szövetkezetnek viszont nem kellett az árú. Ezek után édesapja házában hamis stukatúr mennyezete közé elrejtették a vasból készült szerszámokat, edényeket. Aztán újrásorozták az egészet. Ő pedig elment Zalaegerszegre könyvelőnek. A boltban megmaradt kisebb árukat pedig apránként behordta magával és értékesítette. Ezzel a tetteivel elkerülte, hogy – a kor szellemében végrehajtott – 1952-es államosítás során – Domfeld Gyulához és Nemes Józsefhez hasonlóan – őt is letartóztassák és árukészletét elkobozzák.⁶³¹

A negyedik bolt a Hangya Szövetkezeté volt (Kossuth u. 35.).⁶³² Volt ezenkívül a faluban egy trafik is, melynek tulajdonosa Panágl Ferenc volt. Ezeket az üzleteket a két világháború közti gyakorlat szerint, a rendszer megszilárdításában részt vevő, ezért vitézi címet nyert személyeknek vagy hadirokkantoknak adták jutalmul. Esetünkben is erről van szó. Panágl Ferenc, mint hadirokkant kapott trafikengedélyt. A pénzügyigazgatóság 1947-ben meghirdette „Páka községben üresedésben lévő dohány kisárudai engedélyek betöltését.”⁶³³ A trafik épületét

közbirtokossági területen építették fel. A család lemondott róla a község javára.⁶³⁴

1947–1952 közt Törő Ferenc volt a trafikos.⁶³⁵ A trafik – később takarékszövetkezet, majd koporsó raktár – a Park étterem teraszának északkeleti sarka körül állt, pár négyzetméteres helyiség volt csupán. A trafik és a Hősök tere közt állt a tűzoltószertár.

A vegyes boltok mellett húsboltok – mészárszékek – is voltak a faluban. A Tóth-kocsma déli végén lévő lakás két helyiségét Ferenczy István bérelte. A hentesüzlet bejárata az utcára nyílt, a vágóhíd az udvaron volt. Dávid Géza 1947-ben épített házában ugyan kialakított egy helyiséget mészárszék céljából, de ő elment a MAORT-hoz dolgozni, a helyiségből rendőrőrszoba lett. Aztán a mai gyógyszerár épületében működött Ferenczi József húsboltja. Ő a Völgyi-kocsma udvarán lévő, Tamás mészáros által használt vágóhídon vágta az állatokat. Ez volt egyben a községi vágóhíd is. Ez, és Molnár István vágóhídja is a Válicka partján volt. Ez a középkor óta így működött másutt is, mert a keletkezett hulladékok a patakba kerülve nem szennyezték a környezetet – persze akkori fogalmak szerint. Továbbá a malmok által felduzzasztott vízben sok hal élt, amelyeknek az táplálékként szolgált. (A vágóhíd alatti vízben fogtak 32 kg-os harcsát is.)⁶³⁶

A legjelentősebb, legtovább működő húsbolt Molnár István mészáros boltja volt. Ez még ÁFÉSZ húsboltként is üzemelt. A Béke utcai élelmiszerbolt felépülte után megszűnt benne a kereskedés. A Park Étterem építésekor bontották le a vele egy épületben lévő lakással együtt.

Az egyre erőteljesebben kapitalizálódó XIX. század végi Magyarországon is hamar rájöttek – külföldi példák nyomán –, hogy szövetkezetek létrehozásával tőkeerős vállalkozások jöhetnek létre, melyek széles vásárlóbázisra támaszkodhatnak.

Pákán az első ilyen szervezet a Keresztény Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet volt.

A szövetkezet az 1890-es években alakult. Vezetőik általában nem kaptak tiszteletdíjat. A boltvezetők a fizetésen kívül forgalmi jutalékban is részesültek. Tagjaik legkevesebb 20 korona üzletrészt jegyeztek, egy szavazattal bírtak és egy-kétszeres felelősséget vállaltak. Többnyire nem tagoknak is árusítottak és tiszta jövedelmükből sokat áldoztak jótékony és kulturális célokra. A vezetők nagyjából falusi papok, tanítók, jegyzők s egyszerű falusi földművesek.⁶³⁷

A helyi szövetkezet – melynek neve Páka és Vidéke Keresztény Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet volt – megalakulásának időpontjáról és megszűnéséről nincs pontos adatunk. Első ismert említése 1911. február 15-e. 1922. április 9-én pedig már Páka és Vidéke Hangya Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet pecsétje található egy tagkönyvben.⁶³⁸

A Hangya szövetkezetet a Magyar Gazdaszövetség hozta létre 1898-ban. Alaptö-

kéjének jelentékeny részét Károlyi Sándor grófnak köszönheti, e mellett tagsági hozzájárulásokból teremtette meg.

A helyi Hangya szövetkezetek az ország legtöbb községében fogyasztási szövetkezet jelleggel alakultak meg. A Hangya központ számos értékesítési szövetkezetet is alapított; ezek száma 1912-ben 1276, 1937-ben pedig 1480.⁶⁹

A Hangya 1917 és 1920 közt válthatta Pákán a Keresztény fogyasztási szövetkezetet. Így nem tudhatjuk, hogy melyik szövetkezetnek volt a boltosa az a bezerédi születésű Kuzler Béla, aki 1919. április 19-én halt meg 45 éves korában, és akinek a neve mellé, a megjegyzés rovatba beírták, hogy „üzletvezető”. 1920-tól a söjtöri születésű Németh István – aki szakképzettséget Pákán szerzett és 20 évesen lett – a Hangya Szövetkezet üzletvezetője.⁶⁴⁰ Őt haláláig ezért sokan hangyás vagy hangyász néven emlegették. 1947-ben szűnt meg ez a szövetkezet. 1947. június 4-én kérte a szövetkezet a körjegyzőt a felülvizsgálatra beadott iparjogosítványaik visszaadására.⁶⁴¹

Erre azonban már nem került sor. Ekkor már működött a Pákai Földműves Szövetkezet, amelynek ekkor a vezetősége az alábbi tagokból állt: Igazgatók (igazgatóság): Göntér József, Bécs József, Koltai János. A felügyelő bizottság tagjai: Török István, Sabján Péter és Dávid Ferenc voltak.⁶⁴²

A Keresztény fogyasztási szövetkezet, majd a Hangya szövetkezet is a Kossuth u. 37. sz. alatti épület földszintjén, a „Vaskalap” kocsmá alatt volt. Innen később átköltözött a mellette álló épületbe (Kossuth u. 35.), melyet Németh István megvásárolt. Ez az épület felépítésében hasonló, szinte ugyan olyan, mint az elődje.

89. A „Nagybolt”, az ÁFÉSZ iparcikkboltja, az egykori Hirschl-kocsmá és Szendefi-bolt

A földműves szövetkezet a Kossuth u. 37. szám alatti épület földszintjén, a régi Hangya-bolt helyén nyitotta meg élelmiszerboltját. Az iparcikkboltot pedig a régi Hirschl-kocsma és Szendefi-bolt, valamint a lakás átalakításával hozták létre. Az épület Szendefi Aurél és Egegi Ferenc tulajdona volt korábban. Az államosítás után magtárként és tejcsermőként használták. Az átalakítás során egyetlen szobát hagytak meg a tulajdonosnak, a többi helyiség bolt és raktár lett. Az épületet 1952-ben kérte a földműves szövetkezet a tanácstól.⁶⁴³ Ez lett a „nagy”, míg az élelmiszer a „kis” bolt. A Hangya boltjából pedig a ktsz szabóműhelye lett. A szövetkezetet kezdetben az igazgatóság irányította. A tényleges ügyvitelt azonban Horváth István, a szövetkezet pénztárosa vitte 1948-ig.

1948-ban választottak először elnököt, a csömödéri Fehér Béla kocsmáros személyében. Ő egy évig látta el ezt a tiszteletet. 1949–52 közt Bíró Teréz volt az elnök, majd 1952–53-ban Kránitz József volt az ügyvezető, őt követően Kiss Józsefet választották meg.

A Földműves szövetkezet irodája kezdetben a Bartos-féle bolt helyén volt. 1950-ben a kitelepített Takács Sándor szabóműhelyébe és lakásába (Kossuth u. 66.) költöztek át. Takácsék hazatérte után is maradt a társbérlet. Majd 1959-ben felszabadult az épület déli végén lévő lakás, melyet a szövetkezet ekkor megvásárolt Tóth Károlytól, a lakás tulajdonosától.⁶⁴⁴

1955-ben Lapat József lett a szövetkezet pénztárnoka.⁶⁴⁵ A felügyelő bizottság elnöke 1957–1997-ig Törő Ferenc.⁶⁴⁶

1954-ben Bambi gyártó üzemelt hoztak létre a csömödéri szikvízüzemben. 1971-ben felépült – hozzávetőlegesen a falu központjában – az új ABC rendszerű vegyesbolt a Béke utca 10. szám alatt, de a régi élelmiszerbolt is tovább üzemelt. 1976-ban egyesült a pákai és csörnyeföldei ÁFÉSZ. Ekkor a csömödéri ÁFÉSZ tagság szerette volna – egy korábbi ígéretre hivatkozva –, ha a központ átkerül Csömödérbe. Erre azonban nem került sor.⁶⁴⁷

Ugyanakkor folytak a pákai és gutorföldi ÁFÉSZ egyesülésről is a tárgyalások, ezek nem vezettek eredményre. Gutorfölde a Lenti KERSZÖV-höz csatlakozott. Az egyesüléssel a területi növekedésen túl – nagy gond szakadt az ÁFÉSZ-re. A körzet elavult bolt, italbolt hálózatának felújítása. 1983–86 közt 12 kereskedelmi és vendéglátóipari egységet újítottak fel a körzetben.⁶⁴⁸

Közben a vendéglátás színvonalának javítása érdekében 1979-ben felépítettek a labdarugó pályával szemben egy könnyűszerkezetes épületet, a „Sport” preszszót.

A „külső” kereskedelmi egységek felújítása után került sor Pákán egy jelentősebb beruházásra. 1983-ban átadták a Park Éttermet.⁶⁴⁹ Építésével egy időben eltűnt Molnár István háza a húsbolttal.

A szövetkezet alaptevékenységén túl Dobriban varrodát, Pákán ponyvakészítő és kárpitos részleget⁶⁵⁰ és brojlercsirke nevelő szakcsoportot, valamint konzervuborka termesztő szakcsoportot is működtetett. Jelentős felvásárlási tevékenységet is folytattak. Az eredmények meg is mutatkoztak. A jelentős beruházások el-

lenére 1984-ben a szövetkezet eredménye 6,8 millió forint volt.⁶⁵¹

A megnövekedett területtel együtt az adminisztrációs feladatok is megnöttek. A létszám növekedése okozta helyhiány enyhítésére tárgyalásokba kezdtek Takács Sándorékkal a lakásuk megvételéről 1976-ban. Az üzlet azonban nem jött létre. Helyette Németh Jenőék házát – a régi Hanga szövetkezet épületét – vásárolták meg.

1988. augusztus 22-én átadták Pákán az új iparcikk boltot a Kossuth u. 34. szám alatt.⁶⁵²

A bolt építéséhez lebontották az addig itt álló Bicsák-házat – amelyben Bartos Béla boltja és az első szövetkezeti iroda is volt – valamint Czigány Péterék és özv. Gerencsér Jánosné házát. Ezzel a falu központja teljesen átalakult.

1990-ben a nyugállományba vonult Kiss József helyett Bécs József lett az ÁFÉSZ elnöke.

1991. márciusában elkészült az iparcikkbolt tetőterében az új iroda. Ezzel lényegesen jobb körülmények közé kerültek, mint amilyenben a Kossuth u. 35. számú házban voltak.

Az ÁFÉSZ a gazdasági körülmények készítésére megkezdte a nyűgként cipelt ingatlanjainak leválasztását. Pákán lebontották a „nagy boltot”. Értékesítették korábbi két irodájukat (Kossuth u. 35. és 66.), valamint a „Sport” presszót. Kereskedelmi egységeiket bérletbe adták vagy eladták. Erre a sorsra jutott a Béke utcai bolt is.

A gazdasági környezet továbbra sem kedvez a szövetkezetnek. Ennek ellenére kötelességüknek tartják – községi támogatással – az aprófalvakban lévő kis boltjaik üzemeltetését. Ezt inkább humanitárius, mint gazdasági szempontok szerint teszik, mert nem akarják ellehetetleníteni az ezekben a falvakban élő idős lakosságot.

Az ÁFÉSZ, amely ma a COOP üzletlánc tagja, fennállása 47 éve alatt folyamatosan támogatta a kultúrát és a sportot egész működési területén, és szerény anyagi lehetősége révén teszi ezt ma is, főleg az iskolák ilyen irányú segítése révén.

90. A Földművesszövetkezet irodistái

Néhány kereskedelmi statisztikai adat a faluról.

Bolti kiskereskedelem alakulása 1000 Ft

	Élelmi- szer	Ruhá- zat	Vegyes- iparcikk	Össze- sen	Vendég- látás	Kereskede- lem összesen
1962						
Dömefölde	341	58	96	495	–	495
Páka	1520	2087	1368	4975	702	5677
1965						
Dömefölde	458	51	103	612	60	672
Páka	1948	2176	1946	6070	909	6979

	Boltok	vendéglátóhelyek száma
Dömefölde	1	1
Páka	4	2 ⁶⁵⁴
2001.	11	
ebből élelmiszer	6	5 ⁶⁵⁵

A kereskedelem és vendéglátás művelői

A kereskedelem évszázadok óta – nem csak Magyarországon – elválaszthatatlan a zsidóktól. Páka esetében is így van ez. Magyarországon is nagyon korán megjelentek e nép képviselői. Már I. László (1077–1095) megszorító intézkedéseket hozott ellenük.⁶⁵⁴ A későbbi századokban is igénybe veszik azonban királyaink a zsidók pénzügyi szolgáltatásait. Időnként aztán a királyok kiűzik őket az országból. Ennek ellenére – ha kis létszámmal is – folyamatosan jelen vannak az ország gazdasági életében.

A XVIII. században indul növekedésnek létszámuk. Aztán a XVIII–XIX. század fordulóját követően, a korábbiakhoz képest ugrásszerűen megnő a számuk. A magyarországi zsidó népesség gyarapodásában meghatározó szerepe volt II. József 1781. évi rendeletének, amely a korábbi korlátozó rendelkezésekkel szemben nagy engedményeket biztosított a zsidóknak. Lehetővé tette, hogy földet béreljenek, fuvarozást vállaljanak, s a céhekbe beléphessenek. Viszont kötelezte őket német vezetéknev használatára 1787-től. A zsidók előbb a megye hét jelentősebb piacközpontjában telepedtek le, s ott boltokat árendáltak, házaló kereskedelmet folytattak gyalogosan, vagy lóval–kocsival.⁶⁵⁷

A zsidók számának növekedése miatt Mária Terézia és fia, II. József elrendelte a népesség összeírások alkalmával egy-egy külön rovatban a zsidók és cigányok számának a feltüntetését is. A zsidóság száma elsősorban a Galíciából történő intenzív bevándorlás hatására a XVIII. század végéhez képest megháromszorozódott a XIX. század első harmadában. A nagyvárosokban és az ország nyugati

felében polgárosodásuk annyira előrehaladt, hogy rendezni kellett jogi helyzetüket. Az 1840. évi XXIX. tc. nem elégítette ki a teljes egyenjogúságot, ugyanakkor kimondta, hogy a zsidók a bányavárosok kivételével az országban bárhol lakhatnak, gyárakat, kereskedéseket alapíthatnak.

A kiegyezés után megvalósították a bevett felekezetek közötti teljes egyenjogúságot, és ezt az 1868. évi LIII. tc.-ben az ún. viszonyossági törvényben kodifikálta. Már az 1867. évi XVII. tc. kimondta, hogy az izraelita lakosok polgári és politikai jogok tekintetében a keresztényekkel egyenjogúak.⁶⁵⁸

Pákán viszonylag korán, 1770-ben találunk adatot zsidó származású lakosra. Egy cigány és egy zsidó mészárosot írtak ekkor össze.⁶⁵⁹ Számuk 1793-ban 9.⁶⁶⁰ 1805-ben és 1819-ben csak a zsidó férfiakat írták össze. Számuk mindkét esetben azonos volt. 1–17 éves: 2, 18–40 éves nők: 2, nőtlen és özvegy: 1.⁶⁶¹ Fényes Elek 1836-ban 7 zsidó lakosról tesz említést.⁶⁶² 1848-ban a számuk 20.⁶⁶³ Ez a létszámnövekedés valószínűleg a 1840. évi törvény következménye. A jelentősebb létszámnövekedés minden bizonnyal az 1850-es évekre esik, mert 1864-ben már jelentős helyet foglalnak el a falu életében.

A Kossuth u. 66. számú házban lévő fogadó Klein Jakab tulajdona, a Kossuth u. 50. számú ház és házhely pedig Hirschl Miksáé. Ugyancsak övé a mai Kossuth u. 59. számú ház helyén állott épület is. A „nagybolt” helyén lévő terület – Kossuth u. 29. – pedig 2/3 részben az övé. Jelentős ingatlanvásárlásaival Hirschl Miksa teremtette meg a pákai zsidó közösség alapjait. Klein Jakab később Hoffman Izraelnek adta el a fogadó épületét. A Hirschl család pedig a Kossuth u. 29. szám alatti telken épített kocsmát és lakóházat.⁶⁶⁴

Mivel fentiekben csak az ingatlan tulajdonosokat sorolták fel, nem tudjuk, hogy valójában mennyien lehettek. Számuk nem lehetett kevés, mert 1865-ben már iskolájuk is működött Pákán.⁶⁶⁵ Továbbá a térképen külön helyrajzi számokkal, és körül is rajzolva már szerepel temetőjük is.

1879-ben a zsidó lakosok száma 47 fő. Továbbra is megvan az iskolájuk egy tanteremmel és egy tanítóval.⁶⁶⁶ Ez az iskola Lukács Lajosék régi házában volt (Kossuth u. 62.), annak első szobájában, és bejárata is utcáról nyílt. Ezt követően többé nem találkozunk említésével.

1883-ban Zala megyében is jelentős zsidó ellenes megmozdulások voltak, de az iratok tanúsága szerint ez nem érintette a falut.⁶⁶⁷ Pákán tovább növekedett létszámuk. 1900-ban 54-en éltek a faluban.⁶⁶⁸ Dömeföldén ebben az évben jegyzik fel az első zsidó lakosokat, 2 főt. Az 1902/3-as tanévben a pákai iskolába járó tanuló édesapját Récsy Józsefnek hívják és fazekas. Ugyancsak az iskola anyakönyveiből ismerjük meg 1905-ben Brandl Ignác kereskedő és 1903-ban Dreizinger Antal kocsmáros nevét.⁶⁶⁹ 1910-re Dömeföldén 1-gyel nő, Pákán 14-gyel csökken létszámuk.⁶⁷⁰ Két új nével is megismerkedhetünk ebben az évben: Rechnitzer László és Breiner Lipótéval.⁶⁷¹

1911-ből tudjuk, hogy a faluban a bélyegárusítással Hirschl J. Gyula kereskedő van megbízva.⁶⁷² Hirsch Gyula nem lehetett igazán jó kereskedő, vagy

elemi csapás érthette, mert 1914-ben elárverezték ingóságait adósság fejében.⁶⁷³

Az 1903-ban említett Dreizinger Antal rőföskereskedő volt. Ezt a soproni kerületi kereskedelmi és iparkamara személye és boltja iránti érdeklődéséből tudjuk, melyet a pákai körjegyzőnek küldtek.⁶⁷⁴

1913. június 2-án Brandl Ignác végrehajtást kért Rechnitzer László felesége Kohn Szidónia ellen.⁶⁷⁵ A per hosszabb ideig elhúzódott és a feleség ellen folyt, mert 45 évesen elhunyt Rechnitzer László, aki után 3 kiskorú gyermek – legidősebb 10 éves – maradt.⁶⁷⁶

1915-ben újabb Hirschl családtag, József bukkan fel a hivatalos iratokban.⁶⁷⁷ A falu közvéleményében kocsmája révén legjobban nyomot hagyott Hirschl Ignác (Náci)-ról 1915-ben kiderült, hogy négy gyermeke volt, akik közül egyik lánya 20 éves, míg fia, Dezső hadbavonult.⁶⁷⁸ Erre Hirschl-nek a Letenyén űzött iparához volt szükség, mert 1917. augusztusában ő Letenyén volt bejelentkezve.⁶⁷⁹ 1917-ben újból felbukkan a Hoffman család egy régi tagja, Izrael.⁶⁸⁰

A Keresztény, majd a Hangya Szövetkezet megjelenése nem kedvezett a falubeli zsidó kereskedőknek. Talán ezzel magyarázható, hogy számuk 1920-ra 21 főre csökkent.⁶⁸¹ Dömeföldén a Récsei család viszont 1 fővel növekedett. A létszámcsökkenés másik oka abban keresendő, hogy náluk is csökkent a családokban a gyermekek száma, továbbá jelentős a kikereszteltek száma, amire több példa közül egyet emelünk ki, Hirschl Henriket, aki pákai földbirtokosként 72 éves korában hunyt el.⁶⁸²

További létszámadataink nagyon hiányosak. Dömeföldén a Récsei család 1930-ban öt főből állt. Pákán 1939-ben 17 az izraelita vallásúak száma.⁶⁸³

Az I. zsidótörvény (1938/XV. tc.) 20%-ban maximálta bizonyos értelmiségi pályákon a zsidó vallásúak arányát. A II. zsidótörvény (1939/IV. tc.) tovább korlátozta részvételüket a gazdasági és kulturális életben. (Talán ennek hatására költözött el a boltos Naiman család a faluból?) A III. zsidótörvény (1941/XV. tc.) pedig megtiltotta a zsidók és nem zsidók közti házasságkötést.

Magyarország német megszállásával (1944. március 19.) megpecsételődött sorsuk. Első lépésként a zsidókat a lakosság többi részétől elkülönítve egy tömbbe telepítették be, gettósították és kötelezték őket a sárga csillag viselésére. A 6163/1944. B.M. rendelet 1944. április 7-én jelent meg titokban. A novai járás zsidóinak a zalaegerszegi gettóba kellett beköltöznie. A beköltözésnek május 16-ig kellett megtörténnie. A novai járásbeli zsidók saját költségükön fogadott fuvarosokkal május 16-án 12 órakor érkeztek a csömödéri vasútállomásra. Innen vonatokban szállították őket Zalaegerszegre, miután felszálláskor 3 pengő 10 fillért fizettek velük személyenként.⁶⁸⁴ Természetesen csak a Csömödér környékieknek kellett ide jönniük. A Gutorföldre vidékén élőket is ugyanezen a napon vagonírozták be Gutorföldén. Valószínűleg őket is ugyanazzal a szerelvényrel szállították Zalaegerszegre, mint a pákai körjegyzőséghez tartozó községek zsidó lakosságát. Személyenként 50 kg súlyú poggyászt vihettek magukkal.⁶⁸⁵

A rendelet értelmében a zsidó családok vagyontárgyairól, ingóságairól leltárt kellett felvenni. Hogy ennek mennyire tettek eleget nem tudni, de bizalmas beszélgetések során a faluban még az 1970-es években is szó esett lába kelt zsidó bútorokról, berendezési tárgyakról, ahogy az 1950-es kitelepítések kapcsán is. A Döme-földéről elvitt Récsei család három tagja Ignác, Ignácné és József nem tért haza a haláltáborból. A másik két gyerek sorsáról nem tudunk. Pákáról Bartos Béla és Bartos Béláné nem élte túl a haláltábor. Lányuk Bartos Magdolna azonban hazatért Pákára.⁶⁸⁶ Aztán az 1950-es évek első felében elköltözött a faluból.

Hirschl Ignác 1944. augusztus 15-én halt meg Auswitzben.⁶⁸⁷ Mivel ingatlanjait még 1944-ben kiosztották a falubeli igénylők közt, ezt az 1945-ös földosztás során megerősítették, ezért Hirschl Ignác örökösének az ingatlanokra vonatkozó (vissza)követelését elutasították.⁶⁸⁸ Hirschl Ignác veje Szendefi Aurél, és unokája Szendefi Elemér túlélte a tábor és hazatért. Szendefi Aurélné és László viszont életét vesztette. Szendefi Aurél aktívan részt vett a falu politikai életében, újra megnyitotta boltját. 1947. június 4-én 50 éves korában a nagykanizsai városi kórházban halt meg.⁶⁸⁹ Elemér kivándorolt Palesztinába (Izrael).⁶⁹⁰ Szendefi üzlete november 13-án még zárva volt, azt nem vette át senki.⁶⁹¹

Hirschl Ignác fia, Dezső feleségével és Klára nevű lányával együtt elpusztult. Bár a Brandl család időközben elköltözött, a faluban bizonyos ingatlanok lehettek birtokukban, mert Bartos Béla és Waltersdorfer Józsefné (Brandl Erzsébet) örökgyógyok iratait bekérték a körjegyzőtől.⁶⁹²

Szerencsésen megmenekült Rekniczter Imre és felesége, valamint Stern Tibor is. Stern Lajos, Stern Lajosné és lányuk, Fáni azonban szintén haláltáborban fejezték be életüket. Rekniczter Imre, Szendefi Aurélhoz hasonlóan a MKP-ban vállalt politikai szerepet. Ő volt a pénztáros a helyi szervezetben, amikor 1947. február 18-án Szendefit kizárták a pártból. Aztán hamarosan ők is elhagyták a falut.

A pákai zsidóságra csak a községi temetőtől északra, a csertaszegi dűlőben lévő, fákkal benőtt temetőjük sírkövei emlékeztettek. Egyik sírkő egy nyitott könyvet ábrázolt. Ez alatt egy a *Talmud*-ban jártas személy nyugodhatott, valószínűleg tanító.⁶⁹³

A temetőt a falubeliek nem háborgatták, kivéve időnként azokat a kincsvadászokat, akik néhány sírt felástak, abban a reményben, hogy a halottak mellé – a közvélemény szerint – jelentős mennyiségű ékszert temettek el.

A szeméttelép ugyan a temető közvetlen szomszédságában létesült, de kerítése követte az egykori temető határát. A szeméttelép kerítését, épületét tönkretévő vandálok a zsidó temető területét sem kímélték. A temető sírkövei az 1970-es 80-as években eltűntek. Így a falu kereskedelmében, vendéglátásában – tegyük hozzá kulturális életében – közel egy évszázadon keresztül oly jelentős szerepet játszó kereskedő rétegre ma már csak egy földrajzi név: „Zsidótemető” emlékeztet.

Posta

Az emberek egymásközti kapcsolattartásában fontos szerepe volt az írásbeliség megjelenésének, ezzel párhuzamosan pedig az üzenetek egymáshoz való eljuttatásának. Ezt kezdetben megtették a futárok, azonban ahogy nőtt a írástudók száma, nőtt a gazdasági, tudományos és magánlevelek száma is. (Nem beszélve az államapparátus levelezéséről.) Szükség lett egy szervezetre, amely gyorsan eljuttatta a küldeményeket a címzetthez megkímélve azok küldőit a fáradságos, költséges utazástól vagy futárküldéstől. A legrégebbi posták a királyi vagy kormányzatiak voltak. Ezeket csak az uralkodó és tisztviselői vehették igénybe. Az újkorban kifejlődött városi magán, vagy bérpostákat díjfizetés ellenében már bárki igénybe vehette. Ez utóbbiak gyorsabbak és fejlettebbek lettek. Az uralkodók a posták fenntartását regálénak minősítették, és csak engedélyükkel lehetett ilyen tevékenységet folytatni.

A magyar posta 1558-ban önállósult, amikor a német posta szolgálatait nem vette igénybe, hanem saját szervezettel látta el feladatait. Az 1622. XXIV. tc. már törvényes intézkedést tartalmaz felőle. 1690-től 1813-ig a posta joga Magyarországon királyi adományból a gr. Paar családé volt. Az állam kizárólagos jogát az 1867. XVI. tc. 18. §-a mondta ki.⁶⁹⁴

91. Az 1963-ban épült posta és szolgálati lakás

1868-ban – az 1867. évi törvénynek megfelelően – a postát a pénzügyminisztérium vette át. A posta élén a főigazgatóság állt, amely a minisztérium egyik szakosztálya volt.⁶⁹⁵ 1887. szeptember 1-jétől a postát, telefont és távírókat egye-

sítették. 1896-ban a korábbi főigazgatóságot Postavezérigazgatósággá szervezték át.

1909. május 1-jétől ismét átszervezés történt a Soproni postaigazgatóság felosztásával Baranya, Somogy, Tolna és Zala megye az újonnan létrehozott Pécsi postaigazgatósághoz került.

Páka először az alsólendvai postához tartozott. Első adatunk erre 1810-ből van.⁶⁹⁶ Alsólendva, mint utolsó posta (up.) még 1863-ban is szerepel. De ugyanabban az évben már Letenye is feltűnik ily módon.⁶⁹⁷ Az utolsó posta ugyanazt jelentette, mint ma pl. Pördefölde esetében, hogy a pákai postára érkezik a küldemény és azt onnan kézbesítik. Akkor ez a körjegyzőségek küldöncein keresztül történt.

A pákai postáról az első említés 1886-ból való. Az első postamester Öveges Antal volt, aki egyben – és „mellesleg” – az iskola tanítója is.⁶⁹⁸ Övegesnek egyébként emiatt is meggyűlt a baja felettesével, Balaton József plébánossal. A posta Öveges lakásában volt, amely viszont az iskolaépületnek volt szerves része.⁶⁹⁹

Öveges Antal halálával megüresedő postamesteri állást Pintér Gizella vette át 1895-ben. Közben a megépült Boba–Csáktornya vasútvonal a posta életébe is változást hozott. A posta- és táviratforgalmat a vasúttársaság bonyolította. „A Csáktornyai posta és táviráda kezeli a boba–csáktornyai mozgópostát és közvetíti a csáktornya–zalaegerszegi vasút állomásának állami és magán táviratát.” A pákai posta forgalma ekkor: készpénzforgalom 42.199 Ft. Nyers jövedék 916 Ft.⁷⁰⁰

A Pákára küldött hivatalos és magán táviratok a Csömödér–Páka vasútállomásra érkeztek, onnan továbbították őket. Ez a helyzet 1917-ig állt fenn. Ekkor a törvényhatósági út felújításával egyidőben kiépítették a telefonhálózatot is.⁷⁰¹ Ennek előzetes munkálataira már 1914-ben sor került. Ekkor határozta meg a megyei, helyi és a pécsi postaigazgatóság hivatalos emberei által összeállított bizottság a táviró vonal nyomvonalát, az oszlopok leállítási helyét. Ez a vezeték a csömödéri vasúti átjárónál csatlakozott a csáktornyai vonalra és innen a pákai postahivatalig vezetett.⁷⁰² Ezt az állapotot rögzítették 1925-ben: „posta és táviráda helyben”.⁷⁰³

A Zalavármegyei almanachból az is kiderült, hogy a pákai postahivatal nem kincstári, hanem magán. A postamester pedig dr. Augusztinovics Nándorné.⁷⁰⁴ Ekkor a postahivatal is már az ő házukban működött (Kossuth u. 16.), amely egyúttal az orvosi rendelőnek is helyet adott. A postamesterség aztán öröklődött, mert az anyától lánya vette át. Az Iparos Olvasókör zászlaján mindkettőjük zászlószege megtalálható. Nem tudjuk, hogy a váltás pontosan mikor történt.

Már utaltunk rá, és az olvasókör zászlaján és pecsétjén is olvashattuk a falut a többi Pákától megkülönböztető Z. Páka feliratot. Ez hivatalos névhasználat volt, mert több levélen is a olvashattuk, így a Vasgerendákat Árusító R.T. 1933. június 6-án kelt levelét is így címezték: Baka Ferenc úrnak ZALAPÁKA.⁷⁰⁵

**92. Lukács József postakocsis
a posta mai épülete előtt**

A postahivatal továbbra is Augustinovicsek⁷⁰⁶ házában volt, míg az államosítást követően átköltöztették a „Vaskalapba”, a tanács mellé. Majd innen 1959-ben ideiglenesen a tűzoltószertárba.⁷⁰⁷ Itt működött az új posta felépültéig. Annak elkészültéig dolgozott hivatalvezetőként Szabó Endréné (Augustinovicz Ilona). Akkor a hivatal vezetését Takács Elemérné vette át. Férje az iparcikk boltban volt eladó, és a posta szolgálati lakásában laktak 1988-ig, Takácsné nyugdíjba vonulásáig. Ezt követően elköltöztek Lentibe. 1988–93 közt Horváth Ferencné volt a posta vezetője. Őt szülési szabadsága alatt (1989–92) Csernyicskó Gyuláné helyettesítette. Az 1993-ban ismét szülési szabadságra menő Horváth Ferencné helyett Bek Tibornét nevezték ki vezetővé, aki azóta is betölti e tisztelet.⁷⁰⁸ A lakás részben üresen áll. Egyik szobáját bérbe adták bolt céljára.

A csömödéri vasútállomásra és viszont a küldeményeket lovaskocsival, télen szánnal szállították. Előbb a Kovács család látta el ezt a feladatot (innen kapták megkülönböztető nevüket: postás), majd Lukács József. Előbb mint magángazda, később, mint tsz tag. Aztán a lovasjárat megszűnt, mert a Zalaegerszeg–Rédics vonalon megszűnt a vasúti postaszállítás. Helyét a közúti szállítás vette át. Az egykor nagy forgalmat biztosító csomagforgalom már rég a múlté, a hírlapforgalmat pedig a postától átvették a hírlapterjesztők. Az 1990-es években automata körzeti telefonközpont is épült a posta épülete mellé, annak udvarán.

Takarékszövetkezet

1958-ban a földművesszövetkezet kezdeményezésére elkezdték szervezni a takarékszövetkezetet. „Az embereknek akkoriban messze kellett utazniuk, ha a pénzüket kamatoztatni akarták, vagy ha kölcsönért folyamodtak.”⁷⁰⁹ A „Hitelszövetkezet” szervezésével tanácsulésen is foglalkoztak és a tanácsstagok támogatták a kezdeményezést.⁷¹⁰

A szervezés november 10-re befejeződött és megalakult „Takarékszövetkezet Páka” néven. Első vezetője Lapat József lett, a földművelésszövetkezet addigi pénztárosa. Első épületük a korábbi trafik volt, amelyet 1965-ben hagytak el, miután elkészült a mai Béke u. 14. számú épület.

93. Takarékszövetkezet

Lapat József 1986 elején nyugdíjba ment. A takarékszövetkezet vezetését Czupi Jánosné vette át, aki 1971. szeptember 1-jétől dolgozott mellette.⁵²¹ A takarékszövetkezet mérete – ügyfél és pénzforgalma – miatt, egy idő után már nem tudta megőrizni önállóságát. 1978-tól a Lenti és környéke takarékszövetkezet, 1999. október 29-től pedig a Délzalai Egyesült Takarékszövetkezet fiókjaként működik két alkalmazottal. Vezetője Czupi Jánosné, munkatársa Dancs Józsefné.

Jegyzetek

⁵²¹ ZML. Cons. Univ. ö. 22. 1728

⁵²² ZML. HL. 78., MOL. Eszterházy hg. lt. P. 108. Rcp. 38. Rsz. 285.

⁵²³ ZML. Cons. Univ. ö. 21. 1720.

⁵²⁴ ZML. Úrbáriumok. 1770. k.

⁵²⁵ Horváth Sándor (1956), Páka szóbeli közlése, amit ezúton is megköszönök.

⁵²⁶ MOL. Eszterházy hg. lt. I. 112. Birtokleírás uradalmi leltár Rsz.: 230850. Fo. 1. 2-i.

⁵²⁷ Páka plébánia házassulandók akv.

⁵²⁸ Páka keresztelték anyakönyve, 1867.

⁵²⁹ Horváth Sándor szóbeli közlése.

- ⁵³⁰ ZML. Pkjgy. 67/1911.
⁵³¹ ZML. Pkjgy. 508/1915.
⁵³² Dr. Vízny András: Zala vármegye szociális feszültsége. 15. p.
⁵³³ ZML. Novai járási főjegyző 1599/1945.
⁵³⁴ ZML. Pkjgy. iratai 1400/1947. Aszálykár bejelentése a Zalaegerszegi Magyar Pénzügyigazgatóságnak 1947. szept. 6.
⁵³⁵ ZML. Pkjgy. 716/1947.
⁵³⁶ Zm. Statisztikai évkönyve 1965. 156–157. p.
⁵³⁷ Nemezc Ferenc (szerk.) A Csertamenti TSz. 25 éve Csömödéren, 1985; A tszcs megalakítását 1952–55-ben több alkalommal is szorgalmazták tanácsüléseken, de a falu gazdáinak többsége félt tőle, és ennek hangot is adtak. Akik hajlottak volna rá, azok is bizonytalanok voltak. ZML. Pkt. jkv.
⁵³⁸ Bek János (1934) Páka szóbeli közlése, melyet ezúton is megköszönök.
⁵³⁹ Dr. Gaál Antal–Vass Ferenc: A mezőgazdasági termelőszövetkezetek 40 éve Zala megyében.
⁵⁴⁰ ZML. Pkjgy. 1802/1947.
⁵⁴¹ Az állatlétszám alakulása az évszázadok során.

Páka:

	Szarvas- marha	ebből tehén	Ló	Igás állat	Sertés	Juh	Össz.	Egyéb baromfi	Méh család
1703							37		
1711							48		
1750	179	39		43					
1770	158	81		140	109				
1828	100	83	89	48	125				
1895	402	209	132		647			1911	11
1911	387	251	118		475				
1935	407	252	88		580	425		2684 (kacsa: 59 liba: 226 pulyka: 60)	73
1942	469	239	115		578	120			
1947			53						
1962	443	202	49		707	5			
1965	326	138	38		561	8		4488 (kacsa: 100 liba: 153 pulyka: 38)	66

Dőmefölde:

1703					22		55		7
1711							38		3
1750	167	33		33			200		4
1770	57	43		62			172		
1828	16	11	16		9		41		
1895	151	73	33		196			792	13
1911	153	88	52		123				
1935	159	95	49		182			1234 (liba: 65 kacsa: 51 pulyka: 57)	5

	Szarvas- marha	ebből tehén	Ló	Igás állat	Sertés	Juh	Ossz.	Egyéb baromfi	Méh család
1942	193	106	50		152				
1947			29						
1965	203	98	23		203			2952 (liba: 106 kacsa: 59 pulyka: 36)	49

- ⁵⁴² Petrikné Vámos Ida: Magyarország államszervezete az 1848-as forradalomtól a második világ-háborúig. 249.
- ⁵⁴³ ZML. Pkt. jkv. 1954. január 10.
- ⁵⁴⁴ ZML. Pkt. jkv. 1954. január 23. A dögkert a Táncsics út egyenes folytatásában lévő hegyúttól balra, a községi erdőben volt.
- ⁵⁴⁵ Dr. Babócsay László, Horváth Jenő, dr. Köppel Szilárd, Molnár Istvánné, id. Szabó József, dr. Vörös Annamária szóbeli közlése, melyet ezúton is megköszönök.
- ⁵⁴⁶ Molnár-Vándor: A Pákai „Várhelyi domb” területén végzett kutatásokról In. Zalai Gyűjtemény 18. Zalaegerszeg, 1983. 97–113.
- ⁵⁴⁷ ZML. Conser. Univ. 1770. ő. 46/76.
- ⁵⁴⁸ ZML. HL., Eszterházy hg. lt. P. 108. Rep. 38. Rsz. 285. Fasc. M. No. 568. et NB.
- ⁵⁴⁹ ZML. HL. 126.
- ⁵⁵⁰ Molnár László: Adatok két zalai üveghuta történetéhez.
- ⁵⁵¹ Bán Péter (szerk.) Magyar történelmi fogalomgyűjtemény. 99–104. p.
- ⁵⁵² MOL. Céh articulusok, a latin szöveget Szabó Béla a Zala megyei Levéltár nyugalmazott igazgatója fordította le kérésemre. Ezért így utólag is hálás vagyok.
- ⁵⁵³ Petrikné Vámos Ida: im: 253–254.
- ⁵⁵⁴ ZML. Pkjgy. 1119/1946.
- ⁵⁵⁵ MOIM Archívuma Papp Simon: A magyarországi kőolaj- és földgázkutatás története az utolsó 60 évben. 90. p. Kézirat.
- ⁵⁵⁶ ZML. Pkjgy. 246, 246.
- ⁵⁵⁷ ZML. Pkjgy. 1655/1947.
- ⁵⁵⁸ ZML. Pkt. jkv., 1955. január 19.
- ⁵⁵⁹ ZML. Pkt. jkv., 1956. május 31.
- ⁵⁶⁰ Zala Megye Statisztikai Évkönyve 1965. 286–287.
- ⁵⁶¹ Szabó József: A Pákai közös községi tanácshoz tartozó községek története 1972. Kézirat.
- ⁵⁶² KSH Megyei Statisztikai Évkönyv 2001. 375. p., 2002. 379. p.
- ⁵⁶³ Pongrácz Pál: Régi malom építészet. 12. p.
- ⁵⁶⁴ Pongrácz: im. 62. p.
- ⁵⁶⁵ Pongrácz: im. 62. p.
- ⁵⁶⁶ Pongrácz: im. 72–73. p.
- ⁵⁶⁷ Pongrácz: im. 80. p.
- ⁵⁶⁸ Bencke Géza: Zala megye hidrográfiai képe a reformkori vízrendezések küszöbén. 193–207. p.
- ⁵⁶⁹ ZML Úrbéres ügyek 1767–1818. Dömefölde, 1768. június 10., Páka, 1768.
- ⁵⁷⁰ I. katonai felmérés IV. 14.
- ⁵⁷¹ II. katonai felmérés XXII. 59.
- ⁵⁷² Vízikönyv száma LXXX/4. 157. 1. szám ni. 906. Az iratok közben a Duna Múzeumba kerültek.
- ⁵⁷³ Irat Szombati Pálné tulajdona.
- ⁵⁷⁴ ZML. Közellátási Felügyelőség, Zalaegerszeg.
- ⁵⁷⁵ ZML. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949.
- ⁵⁷⁶ Holub József: Zala megye története a középkorban III. A községek története. Kézirat a Göcseji Múzeumban.

- 577 Maksay: im.
- 578 ZML. Conscr. Univ. Ö. 21.
- 579 ZML. HL. 77. MOL Eszterházy hg. lt. O. 108. Rep. 99. Rsz. 587. Fasc. 3. No. 48. et. NB.
- 580 ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818. Páka, 1768.
- 581 ZML. HL. Páka.
- 582 ZML. térképtára XV./6/B.2/26.
- 583 II. kat. felmérés ZML. térképtára XV./6/B.2/26.
- 584 ZML. térképtára 1872–1884. III. katonai felmérés.
- 585 III. katonai felmérés 535714. ZML. térképtára XV./6/B.2./26.
- 586 Helyszínrajz szerző birtokában.
- 587 Zalaegerszeg, 1905. március hó 17-én Csertán Károly Zala vármegye alispánja.
- 588 Iratok Szombati Pálné tulajdonában.
- 589 Zolder Károly, Dancs Imre szóbeli közlése 1972.
- 590 Eredeti irat Szombati Pálné tulajdonában.
- 591 Eredeti szerződés Zsoldos Gézáné szül.: Czigola Mária tulajdonában.
- 592 Eredeti iratok Zsoldos Gézáné tulajdonában.
- 593 Irat Zsoldos Gézáné tulajdonában.
- 594 Ij. Molnár István – aki kőművesként dolgozott az építkezésen – és Istvánné közlése.
- 595 Zala megyei Malomipari Egyesület Zalaegerszeg.
- 596 A pákai 587. számú tjkv.-ról készült másolat.
- 597 ZML. Pkt. jkv. 1956. február 13.
- 598 PHD. 75. p.
- 599 Bencze Géza: Zala megye leírása a reformkorban. 129. p.
- 600 ZML. Pkjgy. 1598/1914.
- 601 ZML. Pkjgy. 2934/1915
- 602 ZML. Pkjgy. 2355/1917.
- 603 Zalamegyei Ujság, 1935. augusztus 27.
- 604 Ferenczy Izabella (1922) Páka, emlékezete szerint a déli homlokzat tűzfalán lévő évszám szerint. Ez az évszám ma már nem létható.
- 605 ZML. Pkjgy. 1067/1947.
- 606 ZML. Pkjgy. 1580/1947.
- 607 ZML. Pkjgy. 1662/1947.
- 608 Takács Sándorné szóbeli közlése.
- 609 Bécs József (1944) Páka és Ferenczy Izabella szóbeli közlése.
- 610 ZML. Pkjgy. 373/1915.
- 611 Zala Megye Statisztikai Évkönyve 2002. 300. p. Kereskedelmi szálláshelyek és magán szálláshelyek kapacitása és vendégforgalma üdülőkörzetenként.
- 612 Kubinyi András: Vásárok a középkori Zala megyében. 53–54.
- 613 Holub: im.
- 614 Magyarország történeti kronológiája I. 88–91. p., Kubinyi: im. 55. p.
- 615 Kubinyi: im. 58. p.
- 616 Magyar Paizs 1912. július 11.
- 617 ZML. Pkjgy: 3113/1915
- 618 ZML. Pkjgy. 3183/1915.)
- 619 Horváth Károly: Egy hernyéki parasztember dalkincse. 43. p.
- 620 PHD. 79. p.
- 621 ZML. Pkjgy. 1957/1914.
- 622 ZML. Pkjgy. 697/1914. 1914. március 26.
- 623 ZML. Pkjgy. 1242/1914.
- 624 ZML. Pkjgy. 1242/1914. Kimutatás a vásártér felállítás költségeiről.
- 625 ZML. Pkjgy. 1584/1947.
- 626 ZML. Pkjgy. 828/1947.

- ⁶²⁷ ZML. Pkigy. iratai 42924. számú főszoigabírói utasítás 1916. Jegyzék a nagykereskedőkről, ahonnan a petróleumot a malmok és kereskedők beszerzik és a téli hónapok mennyiségéről.
- ⁶²⁸ ZML. Pkigy. 3289/1916. XII. 19. Esküdtek névsora 59. sorszám.
- ⁶²⁹ ZML. Közigazgatási tájékoztató lap, 1925. november 14.
- ⁶³⁰ ZML. Pkt. jkv. 1951. április 14.
- ⁶³¹ Tóth Tibor nyugalmazott tanár, keszthelyi lakos szíves közlése, amit ez úton is megköszönök.
- ⁶³² ZML. Pkigy. 18/1947., 1947. január 17.
- ⁶³³ ZML. Pkigy: 214/1947.
- ⁶³⁴ Tóth Károly (1929) Páka szóbeli közlése. Felesége Panágl Ferenc lánya volt.
- ⁶³⁵ Törő Ferenc (1922) Páka szóbeli közlése, melyet ezúton is megköszönök.
- ⁶³⁶ Molnár István (1926–2002.) szóbeli közlése.
- ⁶³⁷ Révai Nagy Lexikona, Bp., 1912. VII. 630.
- ⁶³⁸ 223. számú tagsági könyv Nagys. Baka Ferencné úrnő [részére]. Szombati Pálné nyugalmazott tanítónő Kányavár szíves ajándéka, amit ez úton is megköszönök.
- ⁶³⁹ Új idők lexiona, Bp., 1940. 2995.
- ⁶⁴⁰ Békássy: im. 368. p.
- ⁶⁴¹ ZML. Pkigy. 843/1947.
- ⁶⁴² ZML. Pkigy. 1947.
- ⁶⁴³ ZML. Pkt. jkv. 1952. szeptember 19.
- ⁶⁴⁴ Tóth Károly, Tóth József kocsmáros, az épület egykori tulajdonosának unokaöccse, Takács Sándorné pedig unokahúga. Mivel Tóth Józsefnek nem volt családja, ezért ők örökölték az épületet. Kiss József szóbeli közlése, melyet ezúton is megköszönök.
- ⁶⁴⁵ Zalai Hírlap, 1986. február 10.
- ⁶⁴⁶ Zalai Hírlap, 1995. augusztus 25.
- ⁶⁴⁷ Zalai Hírlap, 1976. szeptember 21.
- ⁶⁴⁸ Zalai Hírlap, 1986. október 30.
- ⁶⁴⁹ Zalai Hírlap, 1983. július 15.
- ⁶⁵⁰ Zalai Hírlap, 1984. január 20.
- ⁶⁵¹ Zalai Hírlap, 1985. március 11.
- ⁶⁵² Zalai Hírlap, 1988. szeptember 2.
- ⁶⁵³ KSH Zm. ig. évkönyve Zeg., 1963. 179. p.
- ⁶⁵⁴ KSH Zala Megye Statisztikai Évkönyve 1965. 322–323.
- ⁶⁵⁵ KSH Zala Megye Statisztikai Évkönyve 2001. 366–367.
- ⁶⁵⁶ Foki Ibolya: Az 1883-as zsidó ellenes zavargások Zala megyében. 217–241. p.
- ⁶⁵⁷ Mohos Mária: A Lessnerek Tapolcán (Egy borkereskedő család karrierje). 205. p.
- ⁶⁵⁸ Szógi László: Az egyházi szervezet kialakulása és megszilárdulása Magyarországon. 234–236. p.
- ⁶⁵⁹ ZML. Consen. Univ. 1770. ő 46/76.
- ⁶⁶⁰ SzPL. V. 17.
- ⁶⁶¹ ZML. Nem nemes népesség összeírása katonai célra, 1805. és 1819.
- ⁶⁶² Fényes Elek I. 516.
- ⁶⁶³ ZML. Nem nemes népesség összeírása katonai célra 1848.
- ⁶⁶⁴ ZML. Páka községi terület birtokosainak jegyzéke, Varasd 1864. november 27.
- ⁶⁶⁵ Foki Ibolya szóbeli közlése, ezúton is köszönöm.
- ⁶⁶⁶ ZML. Község leírás 1879.
- ⁶⁶⁷ Foki Ibolya: Az 1883-as zsidó ellenes zavargások Zala megyében. 217–241.
- ⁶⁶⁸ ZML. HL. 171.
- ⁶⁶⁹ ZML. VIII. 217. a Pákai rk. elemi népiskola iratai.
- ⁶⁷⁰ ZML. HL. 171.
- ⁶⁷¹ ZML. Pkigy. 554/1911.
- ⁶⁷² ZML. Pkigy. 554/1911.
- ⁶⁷³ ZML. Pkigy. 1519/1914.

- 674 ZML. Pkjgy. 974/1915.
675 ZML. Pkjgy. 3276/1915.
676 ZML. Pkjgy. 319/1916. Községi bizonyítvány, Páka, 1915. november 2.
677 ZML. Pkjgy. 953/1915.
678 ZML. Pkjgy 319/1916. Községi bizonyítvány 1915. november 2.
679 ZML. Pkjgy. 1679/1917.
680 ZML. Pkjgy. 402/1917.
681 ZML. HL. 171.
682 Páka meghaltak anyakönyve 1908. november 3.
683 Szeghalmy Gyula: im. 619. p.
684 Németh László: A holocaust Zalában. 272–276.
685 Németh L. im. 273.
686 ZML. Pkjgy. 971/1946. 1946. október 18.
687 ZML. Pkjgy. 787/1947.
688 ZML. Pkjgy. 787/1947. és 1161/1947.
689 ZML. Pkjgy. 1245/1947.
690 ZML. Pkjgy. 787 és 1245/1947.
691 ZML. Pkjgy. 924/1947.
692 ZML. Pkjgy 986/1947.
693 Goldschmied István, Keszthely szóbeli közlése, amit ezúton is megköszönök.
694 Új idők lexikona Bp. 1940. 5149.
695 Petrikné Vámos Ida: Magyarország államszervezete az 1848-as forradalomtól a második világháborúig. 248.
696 Gyalay Mihály: im. 286., Van egy 1806-os adat Páka település postájáról idézett műben, de a megye nem állapítható meg, így nem azonosítható. Biztosan nem községünkről van szó.
697 Magyarország helységnévtára 1863. 622–623. p.
698 Magyarország Tiszti cím és névtára Bp., 1886. Ekkor itt nevét Üvegesnek írták.
699 Csendélet Zala-Egerszeg vidékéről. Néptanoda, 1886. május 1. 18. szám 144.
700 Szommer Náthán: Posta, Távírda, Távbeszélő. 279–301. p.
701 ZML. 1763. Pkjgy. 1917.
702 ZML. V. 1763. Pkjgy. 1914. Jegyzőkönyv a pákai távírda vezeték közigazgatási bejárásáról. Páka, 1914. június 27.
703 ZML. Közigazgatási tájékoztatólap, 1925. november 14.
704 Zalavármegyei almanach 1912. 109.
705 Az irat Szombati Pálné tulajdonában volt, megköszönöm, hogy rendelkezésemre bocsátotta. Ma az esztergomi Duna Múzeumban található.
706 A nevet hivatalos iratokon is és a család pákai temetőben lévő sírkövein is kétféleképpen írták. Hol cz-vel, hol cs-vel.
707 ZML Pkt. jkv. 1960.
708 Bek Tiborné szóbeli közlése, amit ezúton is köszönök.
709 Zalai Hírlap, 1986. február 10.
710 ZML. Pkt. jkv. 1958. május 18.
711 Lapat József (1926) Páka és Czupi Jánosné (1951) Páka szóbeli közlése, melyet ezúton is megköszönök.

Isten szolgálói, háza, hívei és jelképei

Egyházi közigazgatás

Honfoglaló őseink megérkezésükkor már a mai Zala megyében is keresztény lakosságot találtak. A kereszténység amúgy sem volt teljesen ismeretlen előttük, mert közülük is többen felvették már az új vallást. A honfoglalás és István megkoronázása közti bő egy évszázad alatt nem csupán a kalandozások révén, hanem a leigázott szláv lakosság útján is naponta találkoztak e hittel.

A terület ebben az időben – X. század – a salzburgi érsekséghez tartozott. A megyerendszer kialakulásával a mai Zala megye elődje, Kolon megye a veszprémi püspökség fennhatósága alá, a veszprémi egyházmegyéhez tartozott, annak lett zalai főesperessége. Szent László király a Dráva–Száva közének és Szlavóniának megszállása után, 1092-ben megalapította a zágrábi püspökséget.¹²

Az új egyházmegye Zala megyei területe a Bekcsényi (ma Becsehely) főesperességhez tartozott.⁷¹³ Ez volt a zágrábi egyházmegye legészakibb területe, amelynek legkeletibb faluja Magyarszerdahely, innen egy megközelítően egyenes vonal alkotta északnyugati határát Zalabaksa, Csesztreg irányába. Ezt az északkeleti határt így írja le Holub: „kiindult a Murától Tótszerdahelynél, innen északra haladt Szentmárton és Bekcsényhely mellett, majd Tolmács után keletre elhajolt és magában foglalta Magyarszerdahelyt és Berzencét is; innen északnyugati irányt vett s Magyaród, Szentpéterföldre, Gutorföldre, Zebecke és Hernyék mellett vonult a Kerka vizéig s e mellett haladt tovább, de ennek bal partján is voltak olyan helyek, melyek ide tartoztak, így Baksa, Czup és Szilvagy.”⁷¹⁴

A vonaltól északra lévő falvak maradtak a veszprémi egyházmegyénél, a vonaltól délre lévők pedig az új egyházmegyéhez kerültek. A kerületi főesperesek feladata volt az alájuk rendelt terület papjainak és híveinek ellenőrzése, az egyház törvényeinek betartatása.⁷¹⁵ Feladatuk volt a plébániák évenkénti látogatása is. A XVIII. században, a király rendelete alapján, a canonica visitatio tagjai közt már ott voltak a vármegyei tisztviselők is. Mária Terézia pedig 1747-ben utasítást adott, hogy a templom kegyura is képviseltesse magát ezeken a látogatásokon.⁴¹⁶ A török háborúk alatt sok templom, plébánia megszűnt. Az egyházmegyék meggyengültek. Ez főleg a zágrábit érintette. A Murán felüli egyházközségeknek a megszerzésére a veszprémi püspök többször is kísérletet tett ebben az időben.

Az ellenreformáció hatékonyságának növelésére már felmerült újabb egyházmegyék létrehozása, ezzel az egyházi igazgatás átszervezése, de erre csak Mária Terézia idejében került sor. 1777. február 17-én két új püspökség, a székesfehérvári és a szombathelyi megalapítására került sor. A királynő a magyar kirá-

lyok gyakorlatára hivatkozott, amikor a győri, veszprémi és zágrábi egyházmegyék egy részének elvételével létrehozta a szombathelyi egyházmegyet.⁷¹⁷

A plébánia története

Alig egy negyed évszázaddal a zágrábi érsekség megalapítása után Pákán már templomról tesznek említést. Az almádi monostor alapító oklevelében a templom nevét is megemlítik. E szerint a nagyobbik Pákán Szent György tiszteletére szentelt egyház állt.⁷¹⁸ Az eklézsia szó nem csupán a templomot jelenti, hanem keresztény gyülekezetet, egyházközséget is jelent, ami feltételezi azt is, hogy már plébánosa is volt a falunak.⁷¹⁹

Egy 1323-ban kelt hamis oklevélben, amely Hahót fia István, fia Miklós vásárolt és adományos birtokait sorolja fel, Pákán Szent Márk tiszteletére szentelt fa kápolna állt.⁷²⁰ Ezt a kápolnát Vándor Lászlóval a Szécsisziget határában álló „Mároki” kápolna elődjével azonosítottuk.⁷²¹

Az 1334. évi pápai tized zágrábi lajstromában nem szerepel – állapítja meg a szombathelyi egyházmegye névtára.⁷²² Ezzel azonban vigyázni kell, mert Holub József is azt írja, hogy a nevek nem mindig olvashatók egyértelműen; Tantalics Béla pedig azt írja, hogy a bekcsényi főesperesség területén 1334-ben: „33 „ecclesét”, illetve templomtitulust sorolnak fel. Nem minden esetben írták le a település nevét, hanem csak a templomét.”⁷²³ Így az is lehet, hogy csupán nem azonosítható módon szerepel a jegyzékben.

A XV. században említik plébánosát.⁷²⁴ 1501-ben Péter plébánosról írtak az egyházlátogatók. Két káplánja is volt, kik közül az egyik vak volt.⁷²⁵ A két káplánra a plébánia területének és a templomnak a nagysága lehet magyarázat. 1512-ben még mindig Péter volt a plébános. Az ez évi egyházlátogatás és tizedösszeírásakor János bekcsényi főesperes és Graugya Péter kanonok voltak a zalai rovók, akik július 26-án Pákáról írtak a káptalannak és értesítették, hogy ott tárgyalásokat folytattak a tized dolgában, s úgy egyeztek meg több, a káptalan iránt barátságos érzellel nemessel, hogy a máskor is szem előtt tartott módon eljárva a szegényekre tekintettel lesznek, s megígérték, hogy meg fogják őket védeni. Megtudták azonban, hogy míg szemben teljes biztonságot ígértek nekik, addig a jobbágyaiknak meghagyták, hogy csak három bécsi dénár erejéig engedjék magukat megrovatni, s csak a végső esetben három magyar dénárig.⁷²⁶ A megállapodás során megállapított tized rovásokat a pákai plébános aztán átadta Benedek Szentlőrinci plébánosnak.⁷²⁷

1549-ben az egyházi birtokok adózásának összeírásában azt olvashatjuk, hogy a pákai plébánosnak volt egy molnára – így valószínűleg malma is.⁷²⁸ Ebben az időben a molnárokat foglalkoztató birtokosok egyharmada egyházi személy, illetve testület volt, túlnyomórészt szerény jövedelmű plébániák és szerzetesházak.⁷²⁹

1554-ben Erdődy Péter királyi kapitány lányának Csatár és több zalai birtokba történő beiktatásánál tanúként megjelent többek közt a pákai plébános és a kányavári várnagy is.⁷³⁰

Ezt követően nincsen adatunk sem a plébániáról, sem a templomról. A XVI. század amúgy sem igazán kedvezett a katolikus vallásnak. Rohamosan terjedt a reformáció, a protestantizmus. Főleg akkor van ennek igazán jelentősége, ha a falu földesura – mint esetünkben az egyik, a Bánffy család – szintén az új hit követője. Legerőteljesebb támogatója e tanoknak az 1547-ben született Miklós, aki negyedik e néven a családban.⁷³¹

Hogy ennek ellenére a falu mégis megmaradt a katolikus hiten, az talán annak köszönhető, hogy a másik birtokos család, az Erdődy megmaradt ezen a hiten. Másképp bekövetkezett volna az a természetes állapot, hogy a jobbágy azt a hitet követi, mint földesura. Továbbá közrejátszhatott az is, hogy a Bánffy család utolsó tagja Kristóf (1577–1644) visszatért a katolikus hitre.

A vallási háború az országnak ezen a vidékén a katolikusok javára dőlt el, amikor a Bánffyak kihalása után, a birtokot öröklő Nádasdy Ferenc kivégzését követően, az a buzgó katolikus Eszterházy család bérlete, majd tulajdona lett.

Hogy ebben a hitéleti állandóságban mekkora volt a szerepe a lazább földesúri függőséget feltételező mezővárosi létnek, nem tudjuk. Páka, a rendelkezésünkre álló adatok szerint, mindvégig megmaradt katolikusnak, egy szigetnek az őt körülvevő, református hitre tért községek gyűrűjében. 1629-ben református hiten volt Dobronak, Lenti, Szentgyörgyvölgy, Szentmiklós.⁷³² 1643-ben Lentiben Bakos János, Kápolnán Halász István, Szentgyörgyvölgyön Csótár István volt a református lelkész.⁷³³ 1632-ben a reformáció másik ágának képviselője, evangélikus gyülekezet is működött Lentiben, lelkésszel.⁷³⁴ Szécsiszigeten 1618-ban református, 1619-ben pedig evangélikus lelkész volt. Majd 1627-ben és 1631-ben is szintén református lelkészekről van tudomásunk Szigetben.⁷³⁵ 1630-ban Tófejen Csököli István, 1636-ban Zebeckén Kanizsai György, 1646-ban Reszneken Borsos István volt a lelkész.⁷³⁶

A protestantizmus terjedésének elősegítője volt az is, hogy a vidék a török hódoltság peremvidékének számított. A törökök türelmet tanúsítottak a más vallásúak iránt. Papjaikat sem bántották, ha mégis, annak gazdasági és nem vallási oka volt. Többnyire biztosak lehettek abban, hogy az elfogott papot közössége kiváltja. Néhány esetben a váltságdíjat nem tudták összegyűjteni a hívek, ezért a rabot meghatározott időre kiengedték, hogy ő maga szedje össze a váltságdíjat. Persze túszként bent tartottak valakit, aki az életével lakolt, ha a kiengedett akár a pénzzel, akár anélkül nem tért vissza a kijelölt időre. Ez is egy módja volt a pénzszerzésnek. Valószínűleg ilyen rabszerző céllal támadta meg egy török portya 1636 őszen a (Lenti)Szombathelyen tartott istentiszteletet. A törökök a prédikátort, a lenti várkapitányt és a kányavári vajdát is magukkal vitték.⁷³⁷

A XVII. század közepe a környék katolikus egyháza számára nem csak átvitt ér-

telemben az ideológia, hanem templomaik révén fizikai értelemben is pusztulást hozott. Bár a század folyamán szinte folyamatosan portyázták a környéket a törökök, a templomok pusztulását feltételezhetően nem ezek a portyák, hanem egy nagyobb hadjárat okozhatta. Valószínűleg az 1664. évi Bécs elleni támadáskísérlet, amelynek emlékéért a szentgotthárdi csata idézi, ugyanis ott ütközött meg egymással a két sereg. A csata a királyi csapatok győzelmével végződött.⁷³⁸

A templom tehát elpusztult, ahogy a környék többi temploma is: Lenti, (Tornyai)Szentmiklós, Szentlőrincz, Szent Adorján, Kissziget, Gutorföldre. Mi lett a plébánossal nem tudjuk, 1688-ig nincsenek adataink. Az 1688-as egyházlátogatási jegyzőkönyvben csak annyi szerepel, hogy azelőtt volt plébánia Páka mezővárosban és egy derék licenciátus maradt.⁷³⁹

Kányavárban szintén volt egy licenciátus.⁷⁴⁰ 1693-ban aztán többet is megtudunk a pákai licenciátusról. Trencsényi Fekete Andrásnak hívták, 50 éves volt. Ő szolgáltatta ki a szentségeket (keresztel, házasságot köt, temet) a következő falvakban: Csömödér, Kissziget, Zebecke, Hernyék, Pördeföldre.⁷⁴¹ Az 1698-as canonica visitatióból megtudjuk, hogy a templomot elpusztította a török. A templom körül van a jól kerített temető fa haranglábbal. Trencsényi András licenciátus – aki becsületes embernek látszik – házában csak a kereszteléshez szükséges felszerelés van meg. A háza közvetlenül a temető mellett van, földszintes, szalmatető, ház, a szoba mellett konyha, kamra és a lovak istállója. Igen szegényes. Van hozzá 1 hold szántó és 16 kaszás rét „a berek mellett”. Van 4 zsellére, akik évi 5–15 garast adnak. Akiknek Pákán állata van, ad neki egy negyedmérő búzát. Falui: Dömeföldre 7 telkes, 9 zsellér, Pördeföldre 5 telkes, 8 zsellér, Kissziget 7 telkes, 2 zsellér, Csömödér 12 telkes, 5 zsellér, Hernyék 5 telkes, Zebecke 6 telkes, 7 zsellér, Páka 10 telkes, 16 zsellér. A Trencsényi előtti időkről feljegyzik, hogy a templom mellett, annak fedele alatt lakott bizonyos Péter papnak nevezett apát, kinek két káplánja volt, egyikük Szent Adorján, másikuk Szent Lőrinc templomát látta el, melyek Páka filiái voltak. Ezeket is elpusztította a kanizsai török.⁷⁴²

A romos templomot gyorsan rendbehozták annyira, hogy misézni lehessen benne, és a püspök 1705. április 23-án beiktatta hivatalába – hosszú idő után – az új plébánost, Gábor Jánost.⁷⁴³ A beiktatás a templom védőszentjének napja előtti napon történt. Mi lett Trencsényi Andrással, nem tudjuk. Az új plébánia megszervezése során jelentős feladat hárult Gábor Jánosra. A korábbi községek mellé újakat is kapott, így a korábban templommal rendelkező Gutorföldét és annak filiáit. Továbbá Szécsiszigetet is a pákai plébános látta el. A templom tulajdosa Szent György.⁷⁴⁴ A központban (Pákán) a nép katolikus, külső részen van még 18 eretnek – írja az 1720. évi canonica visitatio. Ekkor a plébános már Fey Tamás (30 éves). A templom tulajdosa is megváltozott: „Pákán régen Szent György, most Szt. Péter és Pál nevét viseli a templom. A plébánost ekkor Fejkér Tamásnak írják.⁷⁴⁵

A Historia Domusban Fejér Tamásként szerepel és 1716-tól pákai plébános.⁷⁴⁶ Ő teszi az első szentmise alapítványt gr. Szapári Józseffel és ezzel megszerez egy darab szőlőt és rétet Csokmában.⁷⁴⁷

1722. június 29-én, Szent Péter és Pál napján, a két apostol tiszteletére az új templomot benedikálta Bisztriczkey György Gábor zágrábi kanonok.⁷⁴⁸

1725. július 15-én írta az anyakönyvbe a pákai plébános, hogy: „a szécsiszigeti plébánia adminisztrációja megszűnt”.⁷⁴⁹

1735. június 29-én új plébános került a plébánia élére Fehér Tamás halála után, Borsos József, 27 éves, aki rendkívül agilis ember volt.⁷⁵⁰ Azonnal építkezések szervezésébe kezdett és sokévi munkával 1769-re teljesen átépítette a templomot. Ez úgy tűnik minden energiáját lekötötte, mert más feladatait kissé elhanyagolta. 1747-ben ezt írta róla a Pákán vizitáló küldöttség: „Filozófiát Zágrábban, teológiát Bolognában végzett. Keresztelési és házassági anyakönyvet vezet, meghagytuk vezessen halottit is. Vasárnaponként mise után a szokásos imákat szokták elmondani. Háznépe: 1 szakácsnő, 1 szolgáló, 2 szolgál. Tisztességesek. Paplak elég jó. Benne a pap szobája és kamrája, és külön szoba a vendégeknek. A körülötte lévő egyéb épületek elég jó állapotban vannak, a kerítés javítandó. Az egész nép katolikus, csak Csertalakoson van 2 ház eretnek.”⁷⁵¹

1750-ben az egyházlátogatók a plébániát változatlan állapotban találták. Borsos plébános még mindig nem vezette a halottak anyakönyvét. A plébániához tartozó községek köre tovább bővült: Dömfölde, Kányavár, Ortaháza, Szent Adorján, Lispe, Erdőhát, Szentpéterföldre, Gutorföldre, Zebecke, Csertalakos, Csömödér, Pördefölde, Hernyék, Kissziget, Náprádfalva, Csokona (Csokma) lakói lelki gondozása hárult rá. Összesen 376 háznép.⁷⁵² 1756-ban a visitálók meg is jegyzik, hogy káplán kellene a plébános mellé, mert sok a falu, de nincs rá alap.⁷⁵³ Úgy látszik mégis sikerült előteremteni a szükséges pénzt, mert az 1760-ban visitáló bizottság már azt írja az itt lévő Peszleg Mihály káplánról „27 éves, jó szónok, olvas”. Borsos plébános ekkor már valamennyi anyakönyvet vezeti. „Familiája: 2 szolgál, 1 szakácsnő, egy rokon kislány.”⁷⁵⁴

A nagy építő születésének helyét és idejének pontos dátumát nem ismerjük. A canonica visitatiókban említett életkor alapján 1698 és 1707 közé kell tennünk. Valószínűbbnek látszik az 1707-es dátum. Halálának időpontja is bizonytalan. Az 1775. év elejére tehető, mert ekkor más kézírás jelenik meg az anyakönyvekben. Az általa építtetett kriptába helyezték nyugalomra.⁷⁵⁵

Borsos József halála után, 1775-ben Bubits István lett a pákai plébános, 42 évesen. Szemenyéről származott. Előtte a zágrábi konviktusnak volt káplánja, majd Csesztregen 8, Dobronokon 1, Lentiben 2,5 évet káplánkodott.

A plébánia jövedelme éves szinten 483 Ft. 17 szekér szénát a lakosság gyűjt és hord be értéke 0,96 Ft/shaker = 16,30 Ft. 14 és 1/8 hold szántótól 5 hold terméketlen, erdősítésre várva, ezt 12 éve nem művelik. 9 holdnak felét munkálják meg ingyen a lakosok, ebből bejön a vetőmag és a cséplőrész leszámításával

5 mérő búza	értéke 1 Ft/mérő	5,- Ft
4 mérő rozs	értéke 36 kr./mérő	2,24 Ft
4 mérő köles	értéke 30 kr./mérő	2,- Ft
4 mérő zab	értéke 30 kr./mérő	2,- Ft

Ex sedecima fejében kap az egész plébánia területéről 35 akó bort.⁷¹⁶

Ez volt az utolsó zágrábi egyházlátogatás. 1777-ben Páka is az új, szombathelyi egyházmegyéhez került. Ennek a főhatóságnak az első látogatására 1778-ban került sor, május 30–31-én.

A plébánia épülete zsúppal fedett boronaház. Északról a templom, nyugatról a folyó van szomszédságában. 4 szoba van benne, 3 konyha, 3 kamra, 2 istálló. Mindezek régiek. Kopottak. Két kertje van.⁷⁵⁷ Bubicsról csupán annyit tartanak érdemesnek feljegyezni, hogy ő kezdte az anyakönyveket rubrikálva felosztani. 1798. július 7-én halt meg, 9-én du. 1 órakor temették el a templom kriptájában a főoltár lecke oldala alá, 74 éves volt.⁷⁵⁸ Ő szerezte be a templom első orgonáját is.⁷⁵⁹

A plébánia területét nagyinak találta Szily János püspök is, mert 1778. július 11-i dátummal levelet írt Eszterházy Miklós herceghez. A levélben tájékoztatta, hogy Páka plébániájához 18 filia tartozik. Ezért át kellene szervezni. Gutorföldén anyaegyházat kellene létrehozni (amúgy is volt temploma), hozzá csatolni Náprádfát, Szentpéterföldét, Csertalakost és Zebeckét.

95. A plébánia

XVIII. századi bronz ostyasütője

Mint írta, a gutorföldi nemesek ebbe már bele is egyeztek és biztosítják a plébánia és iskola (tanító) részére a telket.⁷⁶⁰ A terv azonban sokáig nem valósult meg. Az 1778-as bizottságban, a királyi rendeletnek megfelelően, részt vett a megye képviseletében Tuboly Mihály járási főszolgabíró, a kegýurében Veszely Mátyás lenti gazdatiszt.⁷⁶¹

1798. július 12-én már ki is nevezik az új plébánost Sággy János személyében, aki 1794-től káplánkodott itt. A Vas megyei Kis-Köcskről származott és a szemináriumot Szombathelyen végezte. Sággy plébános vezette be azt a szokást, hogy harmadik vasárnapon is tartottak szentmisét Pákán. Korábban az volt a szokás, hogy két vasárnap Pákán, a harmadik vasárnapon Gutorföldén volt mise. Ezzel a hagyománnyal szakított Sággy.⁷⁶²

Sággy két új harangot is beszerzett plébánossága idején. 1811. május 15-én volt Pákán az egyházlátogatás. Ez alkalomból bérmálást is tartottak, melynek során 673-an vették fel a szentséget.⁷⁶³

A plébános még mindig a régi fából készült zsúppal fedett épületben lakott, amiben neki két, káplánjának egy szobája volt. (A háznép külön épületben la-

kott.) Az egyik azonban leégett és nem is építették újjá. Valamennyi épület nagyon rossz karban volt.⁷⁶⁴

1816-ban Sághy lemondott hivataláról. Ezt követően Nován lett plébános. A plébániát Kiss József kapta meg, aki szintén Szombathelyen végezte a szemináriumot. Csupán három évig volt plébános, mert megbetegedett és 40 évesen, 1819. augusztus 27-én meghalt. A pákai temetőben a kápolna keleti oldalán van eltemetve. Sírját egy érdekes alakú sírkő őrzi. Halála után Balaton György káplán és Kovács György káplán adminisztrálták a plébániát. Kovács György ortaházi születésű volt és 1815-ben mutatta be újmiséjét Pákán.⁷⁶⁵

1819. október 23-án Haim Ignác lett a következő plébános. 38 évesen került Pákára. Zalaegerszegen született, a szemináriumot Szombathelyen végezte. 1824-ben faszindellyel fedette be a templomot és a plébániaház két szobáját, amit a plébános használt. 1831 őszén halt meg, de nem tudjuk pontosan mikor és hol. A halottak anyakönyvében nincs bejegyezve.⁷⁶⁶

96. A plébánia bélyegzőinek lenyomata

Haim plébánossága alatt is lefolytattak egy canonica visitatiót, 1830. június 12-én. Ebben leírják, hogy a plébánia épületek szokás szerint rossz, dűledező állapotban vannak.

A leégett cselédház még mindig nincs felépítve.⁷⁶⁷

Haim Ignácot Legáth Gábor alsólendvai káplán követte, 1832. január 27-én. Ő Pécsről származott. Az ország és a falu történetének hű krónikása volt (feljegyzéseit más fejezetekben olvashattuk), e mellett jó gazdálkodó is, aki a plébános birtokaiból jelentős haszonra tett szert. Egyházi tevékenységét kerületi esperesi

kinevezéssel (1841), majd címzetes kanonokká való kinevezéssel (1869) ismer-
ték el. 1872. júniusában címzetes kanonokként vonult nyugalomba. Utolsó
szentmiséjén elbúcsúzott híveitől, akiket a szentmise után megvendégt a
templomkertben. A szájhagyomány szerint 6 szekér zsemlyét és 15 akó bort, a
gyermekek közt pedig aprópénzt osztott ki. A Pécssett elhunyt plébános nem fe-
ledkezett meg egykori plébániájáról, ahol 41 évig szolgált. Különböző címeken
10.000 Korona alapítványt tett. Az ő alapítványából kerítették be drótkerítéssel
a pákai temetőt 1913-ban, és építették fel a temetőkápolnát 1912-ben, valamint
a templom jelenleg is meglévő kerítését 1913-ban. A templom mellé az első
vadgesztenyefát az ő egyik káplánja, Fischer Lajos ültette 1865-ben.⁷⁶⁸

Legáth Gábort Balaton József követte. 1872. júliusától 1887. decemberéig volt
plébános és kerületi esperes. Több megyei funkciót is betöltött, jó kapcsolatai
voltak a megyei vezetőkkel. Talán ennek is köszönhető, hogy zalaegerszegi plé-
bános lett.⁷⁶⁹ Pákai tevékenysége a polgári eszmeiség előretörése idejére esik,
ami természetszerűleg érintette az oktatás addig szinte kizárólag egyházi privi-
légiumát is. E miatt sok vitája volt tanítójával, Öveges Antallal és annak vejével,
Göntér Gáborral.⁷⁷⁰

Albert Miklós követte Balaton Józsefet a plébánosi tisztségben. 1888. elején ne-
vezte ki a püspök az addigi csesztregi plébánost, aki 1874–1885 közt káplánként
teljesített szolgálatot a pákai plébánián. Haladó gondolkodású, értelmes ember
volt, és szenvedélyes vadász. E szenvedélyének lett áldozata. Egy vadászon
megfázott, tüdőgyulladást kapott, és három évi pákai plébánoskodás után,
1891. május 18-án meghalt. A temetőkápolna délkeleti sarkától nem messze áll
díszes kőkeresztje.

Dancsecs János 1891 júniusától vette át hivatalát. 18 éven át volt pákai plébános.
Ez alatt történt az 1895-ös tűzvész, amelyben a plébánia gazdasági épületei is el-
égtek. Ezek újjáépítése kapcsán kegyurával, hg. Eszterházy Miklóssal is csúnyán
összeveszett, annak pákai látogatásakor. Végül az épületeket saját költségén fel-
építtette. A millennium emlékére néhány vadgesztenyefát ültetett. Ezek a
templomhoz közelebb eső fák, annak déli oldalán.⁷⁷¹

Működése alatt épült a pördeföldei rk. iskola (1906) és a szentadorjáni kápol-
na (1904). Beteges ember volt, 54 éves korában hunyt el, 1909-ben. Fekete már-
vány sírköve szintén a temetőkápolna mellett található.

Az új plébános, Major Gyula felsőmészégetői plébános 1909. október 1-jén vet-
te át a pákai plébániát nagyratörő tervekkel. Legelőbb egy új, emeletes plébá-
niaházat akart építeni. E tervét a püspök és a kegyúr egyaránt pártolta. Egyet-
len ponton volt nézetkülönbség a herceg és a plébános közt, és pedig a káplán-
szobák számában. A canonica visitatiókban végig egy káplánszoba szerepelt, a
herceg ehhez ragaszkodott, a plébános pedig csak két káplánnal tartotta elkép-
zelhetőnek a nagy kiterjedésű plébánia híveinek ellátását.⁷⁷² A hercegség 1914-
ben egy mesteri huszárvágással megoldotta az ügyet. Elfogadta a plébános érve-
lését, megépítette a második káplánszobát, ezzel lehetetlenné tette a tervezett

emeletes ház megépítését.⁷⁷³ Ez a szoba a régi káplánszoba helyén épült, amiről Major Gyula a következőket írja: „... a régi elrothadt, fából épült, faszindellyel fedett káplánszoba helyére (...) Most (...) a legszebb szoba és ebédlőül szolgál, míg szükség esetén természetesen káplánszoba.”⁷⁷⁴ Az építkezés kapcsán olyan problémák merültek fel, melyre jelen sorok írója nem talált magyarázatot: Az elbontott káplánszoba boronából készült, faszindellyel volt fedve. Az épület többi része már téglából készült. Faszindellyel 1824-ben fedette be két szobája felett az épületet az akkori plébános. Tehát ezek nyugatra néztek. Viszont sehol sincs adat arra, hogy az 1824-ben még zsuppos, 1830-ban is rossz állapotban lévő boronaházat mikor bontották el. Némi támpontot nyújt az 1864 körül készült térkép, amelyen még boronaépületet jelölnek. (A téglaeépületeket pirosra színezték.) Így az építkezésnek 1860–1890 közt kellett történnie. Az 1979-ben lebontott épület alatt boltozott pince volt. Az egysoros épület beosztása a következő volt: A zárt folyosóról (ezt 1912-ben tetette zárttá és rakatta le kőlapokkal Major plébános)⁷⁷⁵ nyíltak az épület helyiségei. Az újonnan épült káplánszoba mellett volt egy kamra, amit az 1960-as években káplánszobává alakítottak. Ez után következett egy nagyméretű, téglaboltozatú konyha, majd a padlásfeljáró, és ismét egy káplánszoba. A folyosó végéről nyílt az iroda, ebből pedig a plébános szobája. Érthetetlen miért pont a plébániaépület (és a pákai iskola) építéséről nem tesznek sehol sem említést, amikor a plébánia területén történt építkezés időpontját, körülményeit, költségeit gondosan leírják.⁷⁷⁶

1912-ben, püspöki engedéllyel, kivágatta a templom körül álló akácfákat és a templomkerítés mellé, valamint a szentháromság szobor mellé ő is vadgesztenyét ültetett.⁷⁷⁷ 1912-ben kifestette a templomot és restauráltatta a két melékoltárt.⁷⁷⁸

Az óriási kiterjedésű plébánia területét Major plébános 1917-ben négy plébániára szervezte volna: „Igen szépen lehetne Gutorföldre, Sztadorján és Kissziget [ezt áthúzta és fölé írta: Csömödér, majd ezt is kihúzta meghagyva a Kisszigetet M.L.] székhellyel még 3 új plébániát fellállítani, még akkor is elég nagy volna mind a 4 plébánia! Adná meg az Isten!”⁷⁷⁹

Vágya – ha nem is teljes mértékben – teljesült. Két új plébániát hoztak létre. Szentadorjánban 1928. június 10-én, Gutorföldén 1928. július 15-én. Szentadorjánban ugyan volt templom a középkorban, de Páka filiája volt, míg Gutorföldre önálló plébánia. Major Gyula aktív közéleti, társasági életet élt, hosszú pákai plébánossága ideje alatt. 1941. április 13-án halt meg. Major plébánossága alatt volt egy – akkor ugyan még nem – jelentős esemény. 1920. július 18-án Öveges József kegyesrendi okleveles tanár mutatta be az Úrnak első szentmiséjét.⁷⁸⁰

Az őt követő Farkas Józsefről (1941–1949), valamint Petres Józsefről (1949–1953) nincs érdemleges adatunk. Az 1953. július 1-jétől hivatalba lépő Gőcze Istvánról azonban tudjuk, hogy nagy tekintélye volt a faluban. 1955-ben újrafestette (restauráltatta) a templom 1912-ben festett képeit és felújította a

templom tetőzetét is. 1956-os szerepvállalásáról már esett szó. Egyes vélemények szerint ennek tudható be 1959-es elhelyezése is. Pákáról Babosdöbrétére került adminisztrátornak.

Gőcze István utóda Torma József 1959. október 1-jétől vezette a plébániát 1977. június 1-jéig. Az ő idejében volt egyszerre három káplán a pákai plébánián. A nehéz idők ellenére bölcsen vigyázott nyájára. Nagy jelentőségű építkezések nem fűződnek nevéhez, de nagy létszámú, erős közösséget adott át utódának, egykori káplánjának, Mester Vincének. (Mester Vince 1959. december 22.–1962. szeptember 1. közt volt káplán Pákán.)

Ő pedig nyugalomba vonult Szombathelyre.

Mester Vince 1977. szeptember 1-jével kezdődő negyedszázados plébánosi tevékenysége a nagy templomépítő Borsos József munkásságához hasonlítható. 1979–80-ban felépíti az új plébániaházat. 1985–86-ban felújítják a torony tetőzetét. 1987-ben felújítják, részben újra cserélik a tetőszerkezetet. Kívülről újrafestik a templomot. 1986-ban imaházat építenek Zebeckén. 1980–2010-ig bérbe veszi a csömödéri községi közös tanácstól az egykori római katolikus iskola épületét, amelyet felújítanak. Így továbbra is biztosítva van a misézés Kísszigetben. 1993-ban felépítik a pördeföldei kápolnát. 1993-ban újrafesteti a pákai templom fal- és mennyezetképeit, kivéve a főoltárképet. A munka során előkerül Czimbal két freskója az északi falon. Szent István és Szent László képe.⁷⁸¹ 1999-ben a torony horganyozott lemez fedését vörösréz lemezborításra cserélteti dr. Gyürki László (egykor szintén pákai káplán) anyagi támogatásával.

2000. augusztus 5–6-án vendégül látta azokat a zarándokokat, akiknek Páka volt az első magyarországi állomáshelyük, és akik Rómából gyalog vitték Esztergomba a II. János Pál pápa által megáldott Szent-Korona másolatát. 5-én este 7 óra-kor és 6-án délelőtt 8.30-kor szentmisén vettek részt a templomban, ahol a szentmisék ideje alatt a korona az oltár előtt volt elhelyezve. A zarándokok az éjszaka-t a sportházban és környékén – sátrakban – töltötték. 2002-ben Ortaházán

**97. Lukács Lajos sekrestyés
a főoltár előtt (1950-es évek)**

imatermet alakítanak ki a község közösségi házában. 2003-ban alászigetelteti a pákai templomot, és pályázatot nyújt be a plébániaépület felújítására.⁷⁸² 2004-ben az oltárok restaurálására nyújt be pályázatot.

Közben, hol egyedül, hol másodmagával szolgálva, megbízzák a megüresedő lispeszentadorjáni egyházközség adminisztrálásával (1988. szeptember 1.), amit azóta is ellát. Bázakerettye megüresedett plébániája is Pákához kerül (1997. január 1. – 1998. augusztus 31.), majd rövid ideig betöltik ezt a hivatalt, de 2000. augusztus 1-jétől ismét Páka kapja a feladatot. A falvak mellett a szociális otthon lakói gondozásának terhe is az övék. E feladatok mellé egy ideig újból el kell látniuk Gutorföldre plébániájának feladatait is (1989. szeptember 28.–1989. december; 1999. szeptember–2001. Pusztaederics) Mindeközben folyamatosan küszködik megromlott egészségi állapotával.

Közéleti tevékenysége elismerésül a pákai képviselő testület 71. születésnapján Páka Díszpolgára címmel tüntette ki.⁷⁸³

(A plébánosok és káplánok névsorát, szolgálati idejüket a függelékben közöljük.)

Templom

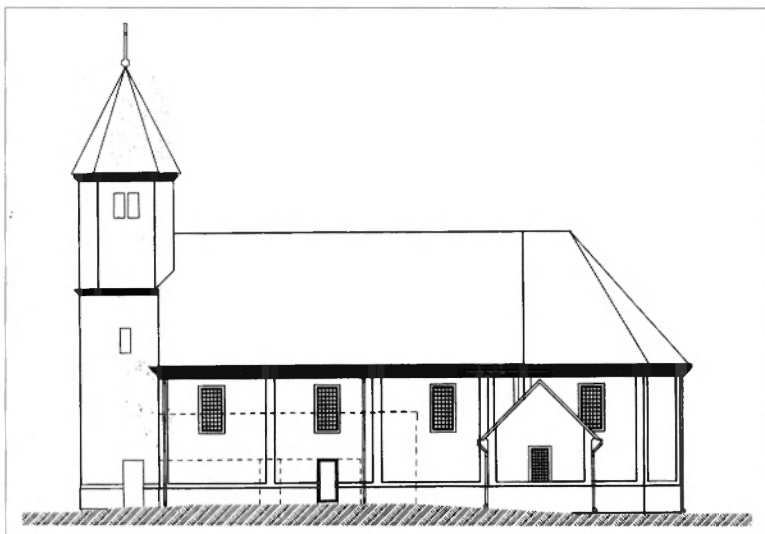
Az 1121-ben említett templom pontos helyét még nem sikerült megállapítanunk, de biztosak vagyunk benne, hogy azt a mai templomban kell keresnünk. A XIV. században az uradalmi központtá váló falu földesura a várral együtt egy templomot is építtetett. 1979-ben egy szondázó kutatással, majd 2002–2003-ban a szigetelési munkák során e templom felmenő falait is szemügyre vehettük, és ez egyben meg is cáfolta az 1698-as canonica visitatio azon állítását, hogy a templomot a török teljesen elpusztította, csak alapfalai vannak meg.⁷⁸⁴

A XIV. századi templom alapozása vegyes, téglá és kő, felmenő fala sem homogén, abban is található megmunkált kövek.

Főleg a délnyugati sarkon figyelhető meg néhány kváder-kő. Ennek a hajónak a mérete H: 12,4 m; Sz: 11,7 m. Nyugaton és délen is volt kapuja. A nyugati kifelé szélesedő trapéz alakú kapu, 5 cm-rel volt szélesebb a mai, torony alatt lévőnél. A déli kapu mérete 1,35x2,15 m volt.

A XIV. századi templom északi és déli fala átlagosan 220–230 cm magasságban megvan, a nyugati fal – talán a kapu miatt – azonban alacsonyabb. Megállapításunk szerint erre a szintre bontották vissza a megrongálódott falakat a XVIII. század eleji átépítés során, melynek befejezése után változtatták meg a templom titulusát is.

Ez alatt az átépítés alatt a hajót meghosszabbították, új szentélyt és – az északi oldalon – sekrestyét építettek. Az építkezés során – főleg az északi falba és a sekrestye falába – nagyon sok követ építettek be, amelyek feltételezhetően a korábbi templomból származhattak. Erre utal, hogy sok megmunkált kő is akadt köz-

98. A templom déli homlokzata, építési periódusokkal

tük és a téglák mérete is változott. Az átépítés során kialakult templom alaprajzát – mint ahogy az Árpád-kori templomét sem – nem ismerjük.⁷⁸⁵

A templom renoválásáról, építéséről nincs adatunk, de 1698–1705 között elkészülhettek a szükséges munkálatokkal, mert 1705. április 23-án iktatták be – az egyházmegye újjászervezése utáni – első plébánost, Gábor Jánost.⁷⁸⁶

A templom tehát elfogadható állapotban lehetett a helyreállítás után, mert sem titulusát nem vesztette el – sem újbóli felszenteléséről nem tudunk –, 1718-ban még mindig Szent György a titulusa.⁷⁸⁷

1718 és 1720 között ismeretlen okból – feltételezhetően az első komolyabb javítás, átépítés miatt – elvesztette régi titulusát: „... régen Szent György, most Szt. Péter és Pál nevét viseli a templom. Szentélye, sekrestyéje a régi romok maradványából újra falból felépítve, sekrestyéje boltozott, az egészet javítani kellene...⁷⁸⁸

A helyreállítási, javítási munkálatok a titulusváltás után folytatódtak, mert a teljesen kész templomot csak 1722-ben áldotta meg Bisztriczkey György Gábor zágrábi kanonok.⁷⁸⁹ Ezzel azonban nem lezárult, hanem kezdetét vette egy fél évszázadig tartó, több periódusú építkezés, melynek végén elkészült a mai formájában látható templom.

Milyen lehetett ez a templom?: „... két öllel alacsonyabb mint a mai [hossza a mai hajó hosszával egyezhetett meg (a szerző)], sekrestyéje a mai Szent Sír kápolna. Oratórium, kriptá, s torony nélkül.”⁷⁹⁰ Tájolása Kelet–Nyugat irányú 20° Délre.

„Páka oppidumban Szent Péter és Pál templom falazott, szentélye boltozott,

egyébként deszkamennyezetű, téglapadlóval, zindelytetővel, fa karzattal.”⁷⁹¹ Ez a leírás 1747-ből származik, de híven tükrözi a korábbi állapotot.⁷⁹²

Mint láttuk, a templom ekkor még torony nélkül állt. Harangját (harangjait) a kor szokásának megfelelően a templom mellett, a temetőben helyezték el egy fa állványon.⁷⁹³ A torony építéséhez az indíttatást az adja meg, hogy a szükséges téglát Farkas Gáborné, Bodó Judith kányavári úrnőtől Borsos plébános 1736-ban megkapja, csak el kell szállíttatnia.⁷⁹⁴ Ezzel a kányavári vár sorsa megpecsét-

99. A régi sekrestye befalazott ablaka

telődött, az úrnő ugyanis az egykori vár tégláját adta át a plébánosnak. Az építkezés azonban már abban az időben sem ment az egyik napról a másikra, mert Borsos plébános csak 1740-ben megy Rezibe, hogy az építkezéshez szükséges 200 pozsonyi mérő meszet beszerezze.⁷⁹⁵ A tényleges építkezést 1741. július 20-án kezdték meg. Október végére elkészültek a kőműves munkával.⁷⁹⁶ Az építés dátumát a torony déli falába épített téglalap alakú kő őrizte meg számunkra. Fölötte egy ugyancsak téglalap alakú kő van befalazva, a rajta lévő betűk (ARDIGBFF) jelentésének megfejtése a következő: A házat építette, helyreállította, a tornyot építette Borsos Gábor József építő.⁷⁹⁷

A torony az alsó három szinten négyzetes hasáb alakú,

nyugati és déli kapuval (ez utóbbi 2003-ban került kibontásra), majd a további két szinten lecsapott sarkokkal, nyolcszögben folytatódik. A toronyba a templomból belülről, a karzatról lehetett és lehet bejutni. Belőle szabályosan boltzott és falazott nyílás vezetett a templom padlására. Robosztus tömegével, középkori utánzó formájával még a kutatókat is megtévesztette: Rómer Flóris az egyházi építészet jól ismerő szerzetes-régész is középkorinak, sőt románkorinak tartja.⁴⁹⁸homlokzat előtti hatalmas középkori toronnyal, mely felső részén erősen tompított sarkokkal csaknem nyolcszög-

be megy át.” – olvashatjuk a Magyarország művészeti emlékei című mű I. kötetében.⁷⁹⁹

A fa munkák a következő, 1742-es évre maradtak. Faszindellyel fedték és vörös színre festett keresztet helyeztek a csúcsára. Ugyanebben az évben helyükre kerültek a harangok is. Pénz hiányában a meglévő régi harangokat rakták fel.⁸⁰⁰

Az 1747-es canonica visitatio ezt írja róla: „Elég magas kőtorony gömbölyű sisakkal.”⁸⁰¹

A torony építésével egyidőben a templomon jelentősebb változtatást nem eszközöltek, felszereléseit bővítették, csinosították.

„... templom falazott, szentélye boltozott, egyébként deszkamennyezetű, téglapadlóval, zsindelettel, fa karzattal. Jól zárt. Gyóntatószék nincs, meghagytuk, legyen. Szószéke kőből.” – írják az előző egyházlátogatási jegyzőkönyvben.

Az említett téglapadló egy darabja előkerült a szigetelési munkák során. Hatszög alakú, oldalainak hossza 19–19 cm, átmérője 38 cm.

A változatlanságot az 1756. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv bizonyítja: „A plébániatemplom falazott, szentélye boltozott, a többi deszkamennyezetű, jól fedett.”⁸⁰² Az épület szerkezetében tehát az 1722-es állapothoz képest – a toronyt leszámítva – nem változott.

A nagy átépítés

Az 1760. évi egyházlátogatás alkalmával megállapítják, hogy a templom tetejét javítani kellene.⁸⁰³ 1761-ben a javításhoz szükséges téglát és cserépszindelyt kezdik beszerezni – ekkor még csak renoválásról volt szó –, melynek egy részét ismét Kányavárból szállítják. A következő évben a szükséges anyag (mész, téglá, gerenda, stb.) mind együtt van, s 1763-ban a hajót a szentély egy részével együtt új tető alá veszik, illetőleg cseréppel fedik.⁸⁰⁴ Közben a kegyurak – Eszterházy Miklós hg. és Erdődy Lajos gróf – adományából mód nyílik a templom bővítésére.

Ennek magyarázatául Borsos plébános két levele szolgál, amelyet Palkovich Mátyás uradalmi inspektornak küldött. (Mindkét levél eredeti és magyarul íródott Pákán. Az első 1763. március 16-án, a második április 3-án.) Az első levélben arról ír előljáróban a plébános, hogy nemrégiben itt járt egy varasdi kőművesmester, ki a Szapáry grófokat kereste, de ő megnézte vele a „rongyos” állapotban lévő templomot, s felkérte: adjon költségvetést a szükséges helyreállítási munkálatokról.

A felmérés eredményeképpen együtt megállapították, hogy a templom hosszúsága 6 öl, szélessége 5 öl és ½ sukk. Minthogy bolthajtás alkalmasan ilyen rövid épületbe nem építhető be, szükséges lenne 3 öllel meghosszabbítani az épületet.

„Mivel ezen mostani épület igen gyönge, azért álhatatlan, mert két izbeli erős föld indulások Anno 1738 és 1739 igen megh szaggatták úgy hogy á sok csorbáknak miatta éppen düllő félben vagon.”

(A földrengés okozta repedések jól látszottak 2003-ban.) Ezért is kellett megtámasztani az északnyugati sarkot egy támpillérrel 1741-ben.

A költségvetést egyébként meg fogja küldeni, a rajzokkal együtt. Majd ezt írja: „Minapiban T. Inspector Uram Sopronban föll küldött utolsó levelemben azon Instáltam a Tekintetes Urnáll, méltóztassék az Lenthly és Sz. Királi Deszke meczőkön á szükséges léczet szegén Templomom számára megh meczetni, melyet reméllyem most Tisztartó Uramnak Kegyessen fogja Committálni.”

100. Római katolikus templom

A második levélben jelzi: a varasdi kőművesmester megküldte az előző levélben említett rajzot és költségvetést. A rajz több példányban készült. Egy példányt a compossessor Erdődy grófoknak is megküld a plébános. Most megküldi az inspectorjának is, az Eszterházy hercegek hozzájárulásának megszerzése céljából. Végül anyagjegyzéket ad a szükséges építési anyagról.⁸⁰⁵

A kegyurak áldásukat adhatták az építkezésre, mert 1764-ben Döme és Kányavár között téglavetőt készítenek. E kemence készítményeiből a templom hajóját két öllel magasabbra emelik még ebben az évben, az egész templomot bolthajtás alá veszik, s két új, világos ablakot vágnak rá (a hajó déli két hátulsó ablaka), s kívül-belül kipucolják, lesimítják.⁸⁰⁶ A hajó középső harmadának északi falán is készítettek a délihez hasonló ablakot, melyet aztán 1773 és 1912 közt valamikor befalaztak.

A torony keleti falán – a padlástérben – nagyon jól látszik a korábbi tetőhéj lenyomata. Így egészen pontosan tudjuk, hogy a hajó falát 270 cm-el emelték meg. Ez semmiképp sincs két öl, csak másfél, még ha ehhez hozzávesszük azt is,

hogy – az eddig ismert megoldásoktól eltérően – a belső magasság növelésére a padlószintet is süllyesztették. A déli kapu küszöbe és a belső járószint között –26 cm a különbség.

1765-ben a Kereszteltek anyakönyvében van egy bejegyzés: „Ez a toronyhoz való hozzáragasztás, hozzáidomítás meglátszik a toronynak alsó részén. Bizony jó lett volna, ha tornyot is, mely a régi nagysághoz [magassághoz] volt szabva, átalakították, hozzásimították volna az új nagy templomhoz!”

Mivel a határoló falak a megnövelt magassággal a boltozatok kifelé ható nyomását nem bírták volna el, ezért a falak mellett teherhordó pilléreket építettek, ezeket hevederívvel kötötték össze és ezekre a pillérekre támaszkodik az ún. csehsüveg-boltozatok négy sarka. Ennek a boltozatnak az az előnye, hogy csak a sarkait kell alátámasztani. Az építőmester(ek) azonban ezekben az utólag épített pillérekben nem bízhatott, mert a hajó pilléreit ún. vonóvasal kötötték össze.⁸⁰⁷ Ezt a vonóvasat itt eléggé szerencsétlen módon, az épület belsőjében helyezték el, rontva ezáltal a belső képet. A közeli Szécsisziget templomában ezt a vonóvasat nem a templom belső terébe, hanem a padlástérbe rakták. Persze ott az építők könnyebb helyzetben voltak, mert a falak és pillérek együtt, homogén szerkezetet alkotva épültek. A pilléreket pilaszterek tagolják, díszítik.

A következő – 1765-ös – évben, a zágrábi káptalan bőkezű hozzájárulásával a templom hajóját két öllel meghosszabbítják.⁸⁰⁸ Valójában közel három öllel lett hosszabb a hajó.

1979-ben, amikor az épület környékét rendezni szándékoztak (az épület mellett – mivel az említett módon a külső talajszint magasabban van, mint a hajó járószintje – a talajszintet süllyeszteni szerették volna) Mester Vince plébános a Göcseji Múzeumot kérte fel az előzetes kutatás elvégzésére. A kutatóárkok tanúsága szerint – statikusok szakvéleményét is kikérve – a talajszint süllyesztését nem lehetett végrehajtani, de a kutatásnak ismereteink bővítése szempontjából pozitív eredménye is volt. A déli fal alapozásának szerkezete XIV. századi kivitelezésre utal. Továbbá a déli kaputól 277 cm-re megtaláltuk a bővítés – hosszabbítás – és a korábbi fal csatlakozását. Erre alapoztuk azt a megállapítást, hogy a bővítés nem kettő, hanem közel három öl.

A hajó megtoldásával egyidőben megkezdik az új szentély és alatta a kripta építését.⁸⁰⁹ A téglát és a cserepet ehhez is a már említett égetőkemencében készítik. Ez csak a következő évben fejeződött be, de elkészülésükkel párhuzamosan a régi sekrestyére emeletet húztak és oratóriumot alakítottak ki a kegyúr számára. A szentély a nyolcszög három oldalával záródik (poligonális szentély). Ez a gótika jellegzetes megoldása, de a későbarokkban is előfordulnak hasonló szentélyzáródások, bár a barokk jellegzetes, kedvelt megoldása a szegmens és összetett ívű szentélyzáródás.⁸¹⁰ Az előzőekben ismertetett, jellegzetes barokk szentély megoldást úgy kell pontosítanunk, hogy az elsősorban a nagy-, és nem a kis falusi templomok megoldása.

A hajóra a korábban vágott két ablak mellé, azokkal és a szentélyen levőkkel azonos ablakot vágtak, így a templom külső megjelenésében azonos stílusúvá vált. A kriptában pedig helyet készítenek Borsos plébános számára – aki a nagy építkezés végrehajtója volt, s 1735-től 1774-ig pákai plébánosként tevékenykedett.⁸¹¹

Az épület fő szerkezeti egységei elkészültek. Fel kell azonban építeni még egy sekrestyét is, hogy teljes legyen az épületegyüttes. Ennek a munkának a megkezdésére a következő évig kell várni. 1767. június 1-jén reggel 9 órakor kezdik meg az alapok lerakását.⁸¹² Úgy tűnik fogytán az eddigi lendület, mert a befejezésre is várni kell egy évet. Igaz, ekkor annyira kész az épület, hogy: „... a ruhás szekrényeket is beállítják.”⁸¹³ 1766-ban egy vihar ledönti a torony keresztjét. Ezt is meg kellett csináltatni.⁸¹⁴

Szerkezetiileg tehát kész az épület, be is van vakolva, de festése, csinosítása és berendezése még hátravan. Mégsem volt teljesen „készen” a sekrestye, mert csak 1769-ben rakják le varasdi faragott kövekkel a padozatát. Az új sekrestye végleges elkészültével egyidőben a régi sekrestyét Szent Sírra alakítják át.⁸¹⁵

Az építkezésre vonatkozó feljegyzésekben nem szerepel ugyan, de az átalakítás nagy munkája során a korábbi fa karzatot⁸¹⁶ lebontották és helyette két pillérre és hat félpillérre támaszkodó, alul csehsüveg boltozatú, orgonakarzat, kórus épült. A két pillért és félpillért szintén vonóvas köti össze. A kórus két szélső karéjának közepén két szív alakú kőlapon (jobb oldalon) AP, DP (ezek megfejtése még nem történt meg), (balon) IB, FE monogram látható (Josephus Borsos, Franiscus Egyed).

1773. augusztus 29-én – őrangyalok vasárnapján – Bíró Pál vaskai alesperes, csurgói plébános, Szakály István szécsiszigeti és Peszleg Ádám helybeli káplánok segédlete mellett Bíró Péter szentgyörgyvölgyi és Fűzy Mihály novai plébánosok jelenlétében a templomot Sz. Péter és Pál apostolok tiszteletére újra benedíktálta (megáldotta). A felszentelési beszédet Alsólendvai Kocfán Miklós csesztregi káplán – ki csesztregi diszpozíciója előtt hosszabb időn át volt káplán Pákán – tartotta – olvashatjuk a *Historia Domusban*.⁸¹⁷

Hosszú ideig nincs aztán adatunk, amely a templom állapotáról, állagának megóvásáról szólna. Vélhetően a XIX. század során – mint előbb említettük – a hajó északi ablakát befalazták.

Az 1954–55-ös belső festés előtt kijavítják, átrakják a héjazatát, majd az 1980-as években fognak jelentősebb munkába. 1985–86-ban felújítják a torony tetőzetét, kicserélik a toronysisak lemezborítását és új, vörösréz keresztet tesznek a csúcsára. 1986-ban lefestik a tornyot. 1987-ben felújítják, részben újra cserélik a tetőzet tartógerendáit és szarufáit, másrészt megerősítik azokat. A felújított tetőzetre a műemléki előírásoknak megfelelő hódfarkú cserép került. A tető felújítása után a templom külső festését is elvégezték. A többi elvégzett munkáról Mester Vince tevékenységét bemutatva már szóltunk.

Itt csak azokról a gondokról teszünk említést, amelynek megoldása több tíz mil-

lió forintba kerülne, és amelynek megoldása reménytelennek tűnik. A templom minden oltárát restaurálni kellene. Erre – a szakemberek szerint – azonnal sort kellene keríteni, mert félő, hogy bármely pillanatban összedőlhetnek, ami nem csoda, mert több mint 250 éve állnak a helyükön. A szószék hangvetőjét eszi a szű. Rágásának nyoma a szószékre hullva jól látható. Továbbá ott van az orgona, melynek felújítása szintén sok pénzbe kerülne. Hogy erre honnan kerül pénz, nem tudjuk. A hívek száma – a falvak lakosságszám csökkenését meghaladó módon – fogy. Az ő adományaikból ekkora munkát elvégezni biztosan nem lehet.

A templom falképei

1769-ben Borsos plébános saját költségén Xavéri Szent Ferenc tiszteletére oltárt állíttat fel az új sekrestyében,⁸¹⁸ melynek oltárképe ma is látható a sekrestye nyugati falán. A kép Xavéri Szent Ferencet ábrázolja, amint pogányokat keresztel. Festője ismeretlen.

Négy évvel az épület elkészülte után (1773-ban) a templom kegyura, az Eszterházy család megbízta Johann Ignaz Cimbal-t, kora keresett, népszerű festőt – aki többek között a székesfehérvári, zalaegerszegi templomok freskóit, a nagyváradai székesegyház négy oltárképét is festette –, a pákai és a tornyiszentmiklósi templom falképeinek elkészítésével.⁸¹⁹ Bár a korábbi művészettörténeti értékelések szerint Cimbal nem igazán nagy festő, messze elmarad a kortárs mesterektől, fent említett megbízásai alapján mégis kiemelkedő jelentőségű, hogy a két falusi templom festésére őt kérték fel. Napjainkra Cimbal művészete átértékelődött.

A főoltárkép: „A képen a tituláris szenteket, Szent Péter és Szent Pál apostolt láthatjuk, amint láncra verve elhurcolják őket. Két egymásba kapaszkodó szakállas öregember, lábukon nehéz láncsal, amelyet egy mögöttük kőpadon ülő katona tart. Egy másik, a kép bal alsó sarkából figyel a jelenetet, kétoldalt egy-egy további lándzsás áll. Baloldalt Róma városfalai látszanak a távolban. Péter elgyötört arcával hátrafordulva felfelé néz, ahol egy felhőgomolyag csúcsán a mennyei Jeruzsálem jelenik meg, alatta angyalok hozzák a két szent attributumait, a fordított keresztet és a kardot, valamint a vértanúság palmaágát. A képet festett architektúra övezi, szoborhatást keltő szent alakokkal.”⁸²⁰ Kostyál László véleménye szerint a képet Cimbal egyedül, segédek nélkül festette. A templom többi képének – az előzőekben leírtak alapján érthetően – nem is szentel figyelmet. Ezek valóban nem Cimbal művei.

A *Historia Domus*ból tudjuk, hogy: „... Eszterházy Miklós és a hívek a szentélyt, sekrestyét, s a szent sírrá átalakított régi sekrestyét kifestik, melyek szt. képei a felfrissítés után máig is láthatók.”⁸²¹ Sajnos a ma gyóntatófülkének használt Szent Sír fala fehér, ott semmiféle festés nyoma nem látható. Így még van remény, hogy előkerülhetnek a Cimbal-képek.

101. A Czibbal által festett főoltárkép

A hajóról nem esik szó, annak oldalfalait azonban nem díszítették – csupán a szentélyét –, erre csak 1912-ben kerül sor: „A plébánia templom belseje fehérre meszelt volt, de az idők pora barnává tette. A Legáth-féle (Legáth Gábor pápai plébános 1832–1872 közt) templomalapból püspöki engedéllyel 3250 koronáért újrafestette Lewisch Róbert szombathelyi aranyozó és templomfestő.”⁸²²

Lewisch azonban nemcsak a hajót festette ki, hanem képeket is alkotott. A menyezeti alsecco-kat, és az addig fehér északi falon festett egy képet, amely a keresztre feszített Krisztust ábrázolta. Ez a kép a befalazott ablak helyére került. Tevékenységét meg is örökölte. Az oltárkép feletti címer, griffek és középen L(ewisch?) betű.⁸²³ Ez az egész díszítés idegen Cimbal művétől, erőltetetten hat. 1945. április 3-án a szovjet tüzérség északnyugat felől lőtte a faluban beásott német harcokocsikat. A tüzérségi előkészítés során több épület megrongálódott és belövés érte a templomot is. A robbanás során elpusztult az északi falon lévő festmény, elszakadt a kórus felőli vonóvas is, és a boltívben (heveder ív) kb. 1–1,5 cm széles repedés keletkezett.⁸²⁴

Az ideiglenes helyreállítás után 1954–55-ben került sor a végleges helyreállításra. A vonóvasat olajipari munkások – a „MAORT”-osok – hegesztették össze. A repedést alulról bezsaluzták és felülről cementtejjel öntötte be Molnár István kőműves, aki a helyreállítás munkáit végezte, majd a festésben is részt vett. A templom képeinek restaurálását, újrafestését Borsa Miklós győri festőművész és segédje végezte. Az oltárképet injekcióval restaurálták, ragasztották a falhoz, ahol ez szükséges volt. Ezt a képet egyébként festéssel nem javították, nem is

tisztították. Az oltárképet körülvevő architektúrát azonban már átfestették. Ezt megfelelő világítás mellett észlelni lehet, ui. a szobrok talapzatának feliratai alatt egy korábbi felirat betűi figyelhetők meg. A szoborfülkék átfestése is megfigyelhető és a szentély északi falán a festés alatt további épületelemeket lehet felfedezni. Valószínűleg ezekbe a fülkébe festette Cimbal a Borsa által azóta eltüntetett szentképeket. Szent László, István király, Adalbert, Imre és Erzsébet sorakoztak még a ma is meglévő István vértanú, Márton és Lőrinc mellett.⁸²⁵

Megváltoztatta a főoltárképet körülvevő és a szentély falát díszítő szentek személyét is. Az oltárkép körül többet átfestett, a szentély többi falán lévő – lásd fentebb – képeket egyszerűen lemeszelte. Az általa megfestett szentek: Szent István diakónus, Szent Quirinus, Szent Márton és Szent Lőrinc. A korábbi nyolc szent helyett tehát csupán négy maradt, és csak három személye egyezik meg mindkét esetben. A szentek személyének kiválasztása minden bizonnyal a megrendelő, az akkori plébános, Göcze István kívánságára történt.

Borsa Miklós önmagát is megörökítette: a harmadik kupolában ő a szemüveges angyal.⁸²⁶

Az északi falon a befalazott lövedék ütötte lyuk eltüntetésére, valamint a fal vízesezése miatt az egész falat ún. kakastéglával és tetőcsereppel borították. (A téglákat szöggel erősítették a falhoz.)⁸²⁷ 2003-ban a levert vakolat alatt nagyon jól megfigyelhetők voltak ezek a tetőcserepek.

Az elpusztult Lewisch falkép helyére került aztán Borsa képe, amely X. Pius pápát ábrázolja ministráns gyerekektől körülveve. A ministránsokat pákai gyerekekről mintázta.⁸²⁸ Az általa átfestett, ma is meglévő mennyezetképek: A szentély mennyezetképe Saul (a későbbi Szent Pál) megtérését, a hajó első boltozatának képe Krisztus színeváltozását ábrázolja. Jézus Illés, Mózes, Péter, Jakab és János társaságában látható. A második boltozat mennyezetképe a csodás halfogást (Péter megtérését) látatja. A kórus feletti harmadik boltozaton egy Mária monogram van.

Az oratórium elveszítette korábbi rendeltetését, ezért hajóba tekintő ablakát befalazták. Helyére Borsa Miklós Goretti Máriát ábrázoló falképe került.⁸²⁹

102. Szent Istvánt ábrázoló falfestmény

A nagy belső átalakítások miatt – a kép alatti kantfal, ablak befalazás, új képek – a templomot át kellett festeni. A képek körül a teljes falfelületet márványmin-
tásra festették. A nagy felületek mi-
att Borsa és segéde nehezen győzte a
munkát, így bevonták Molnár Ist-
vánt is.⁸³⁰

**103. Szent László király freskója
a szentély északi falán**

A diadalíven szereplő – 1766-os év-
szám – mint a templom építkezésé-
nek befejező dátuma – Borsa jóhi-
szemű tévedése, mivel az a valóság-
ban 1769, festésének dátuma pedig
1773 volt. Persze el kell fogadnunk
Borsa változtatát is, mert az új sekres-
tye ajtajának kő béletén az 1766-os
évszám szerepel. Erre valóban kész
volt a templom, a sekrestye nélkül. A
nagy római számos festett tábla mel-
lett a két újrafestés évszámai: 1912 és
1955 szerepeltek, arab számmal. A
felújított képeket 1955-ben a Péter-
páli búcsú alkalmával áldották
meg.⁸³¹

Az 1955-ös belső festés nem állta az
idő próbáját. Így az elmúlt években
Mester Vince esperes áldozatos
munkája eredményeként a kívül tel-
jesen felújított templomban – a hí-

vek és az egyházközség önkormányzatainak támogatásával megkezdődhetett a
templom belső díszítése, újrafestése, illetve restaurálása 1993-ban. Az északi fal
festékretege alól kibontották és nagy műgonddal restaurálták a két nagy király
egész alakos képmását. Sajnos a kutatás a déli falon eredménytelen maradt. Itt
Borsa nemcsak lemeszelte, de teljesen el is tüntette a freskókat.

Bár a mennyezeti képek is alapos szakmai tudással és művészi módon kerültek
restaurálásra, ezek Borsa műveit örökítik tovább az utókornak. A gondos és igé-
nyes munka – amely Závory Zoltán egyetemi tanár, festőművész és a keretelést,
díszítést készítő Szalmer Gábor érdeme – ellenére sajnálatos, hogy a főoltárkép
Lewisch által festett keretelését is felújították, valamint nem bontották ki Borsa
alakjai alól a Cimbal által festetteket.

A főoltárképet most sem bántották, csak apró javításokat végeztek rajta. Így az
ma is úgy látható, ahogy Cimbal megfestette. Az 1993-as festés során lefestették
Goretti Mária képét, és eltüntették a két újrafestés (1912, 1955) évszámát is a
diadalívről.

A templom berendezése és felszerelése

Oltárok

Forrásaink nem számolnak be a templom berendezési tárgyairól, csupán a XVIII. század közepéről van először rá vonatkozó adat, bár az is eléggé szűkszavú.

Az említett források is a templom építésétől független események kapcsán születtek. Ezekből tudjuk, hogy a templomnak a toronyépítés idején már három oltára volt: ui. Borsos plébános 1748-ban elhunyt édesanyját a József oltár elé, 1756-ban meghalt Teréz nevű nővérét a Mária oltár elé temették.⁸³² „A harmadik oltárról ugyan nem esik szó, de lennie kellett, mégpedig az volt a főoltár, mivel mind a József, mind a Mária oltár mellékoltár volt és azok a mai napig is. A két mellékoltárt a templomot kifestő Lewisch Róbert restaurálta 1912-ben.” A két mellékoltár szőlőindás csavart oszlopokkal az 1700-as évek első feléből származhat.⁸³³

A Mária oltár oltárképe a földgömbön álló Máriát ábrázolja (Immaculata). A kép fölött Mária monogram, felette testét szaggató pelikán. Szobrai: Szt. Katalin és Szt. Borbála.

A József oltár oltárképe Szt. Józsefet – az ácsot, az iparosok védőszentjét – ábrázolja a gyermek Jézussal, aki egy nagyméretű keresztet ölel át, amelyet egy angyal tart, a másik angyal kezében ácsszerszámokat – József attribútumai – tart. A képen még egy harmadik angyal is látszik. A kép alján félköríves felirat: „MORIENTIUM PATRONUS” (Haldoklók védőszentje). Az oltárkép fölött egy kisebb kép a beteg, öreg, ágyban fekvő Józsefet ábrázolja. Szobrai: Szt. János és Szt. Domonkos.

Felül mindkettőn kis angyalok.

1769 és 1773 között a kegyúr, Esterházy Miklós hg. és a hívek újjáépítik a főoltárt, amely az előbbieket szerint nem lehet más, mint a harmadik oltár. 1769-ben egy újabb oltárral szaporodott a meglévő három. Mint ahogy a templom festésénél is szó volt róla, az új sekrestyében Borsos plébános saját költségén Xavéri Szent Ferenc tiszteletére oltárt emeltetett.⁸³⁴ Ez az oltár a mai szent sírban lévő oltárral lehet azonos, erre utal alakja is, amely koporsót formáz. 1811-ben azonban még mind a négy oltár megvolt.⁸³⁵

Az 1771. évben tovább gyarapszik a templom berendezése. Varasdról vásárolnak egy keresztelő kutat, amelyet a sekrestyébe, a déli sarokba állítanak.⁸³⁶ Ez jelenleg is megvan, de már nem a régi helyén, a sekrestyében, hanem a templomban a szentély déli falának és a sokszögű szentélyzáródás indításának csatlakozásában áll. Fedelén, az ajtaja felett az 1771-es évszám olvasható.

Szószerék

A szószerékről először az 1747-es Canonica Visitatio tesz említést, „szószeréke kőből”.⁸³⁷

Óvatosan ugyan, de azt gondolhatnánk, hogy ez akár a középkori szószerk is lehetne, bár biztosan nem a ma is meglévőőről van szó, amelyről először az 1811. évi Canonica Visitatio tesz említést, de feltételezhetjük, hogy azt a keresztelőkúttal egy időben szerezték be. Erre utal, hogy megformálása hasonló ahhoz, és szintén varasdi kőből készült. Az átépítés során faláttöréssel alakították ki a régi sekrestyéből a szószerkekre vezető lépcsőt, a sekrestye szentsírrá történő átalakításával – 1769 – egyidőben. Ez a lépcső az oratóriumba vezető lépcsőből ágazik el, tehát csak azután készülhetett, hogy a sekrestyére emeletet húztak és kialakították annak feljárát. A régi sekrestyébe eredetileg kívülről, egy keletről nyíló ajtón lehetett bejutni, ekkor – vagy ekkorra ezt az ajtót befalazták. Nyugaton pedig egy románkorira hasonlító lőrés ablaka volt, amit valószínűleg az ajtóval egy időben befalaztak. Ezt sajnos 2003-ban sem nyitották ki, a javaslat ellenére sem. Egyébként a szószerkehez kapcsolódó, meglepő, a templom építésében új adatot szolgáltató felfedezés is volt 1993-ban. A sekrestyében egy beépített faliszekrény elkorhadt hátsó deszkáit kivéve kiderült, hogy mögötte egy üreg van. Ez az üreg egy szépen vakolt téglalépcsős feljáratot rejt. Ebből kiderült, hogy a szószerket a diadalív oldalára tervezték, ide vezet a feljár. A feljár, ill. nyílást a szentély felől elfalazták. Ezt a falat csak a szentély felől vakolták. Ugyancsak ebből az üregből nyílik egy felbúvó a sekrestye padlására. Bizonyos tehát, hogy eredetileg ide tervezték a szószerket és csak utólag, általunk ismeretlen okból helyezték jelenlegi helyére.

Orgona

1777-ben említik először az orgonát: „Az új orgonát Regedéből szerzik be, s 1777. június 14-én, tehát alig pár nappal búcsú előtt állítják fel. Fizesnek érte összesen 502 frt. 39. kr-t.”⁸³⁸ Majd az 1778. május 30–31. Canonica Visitatio alapján írja: „... volt a templomban 9 változattal ellátott, veresre festett, s gazdagon aranyozott új orgonája, melyet Bubicz (plébános) szerzett be.”⁸³⁹ Itt mindkét-szer a kihangsúlyozott új melléknév a figyelemreméltó, mert olyan képzetet ébreszt, mintha a templomnak korábban is lett volna orgonája.

Megemlíti az egyházlátogatási jegyzőkönyv azt is, hogy az orgona festéséért járó 15 frt-al a templom adója Bedők Pál pákai lakosnak. Ezt a tartozást 1779. augusztus 16-án kifizették.⁸⁴⁰ Ugyancsak említi az orgonát az 1811. évi Canonica Visitatio is: „Kórusán 9 változatú orgona ...”⁸⁴¹

A mai orgonát a rajta található felirat szerint Peppert Nándor és fia készítették. A további felirat szerint a gyár(tó) 1873-ban Bécsben kitüntetését, 1887-ben aranyérmét nyert.

Az orgona hátfalán az alábbi ceruzával írt felirat olvasható: „1896. november 6-ára hozták meg az új orgonát 9-től 25-ig felállították. 26-án megbíráltatták, ki-próbáltatták vasvári mester István által.”⁸⁴²

Az orgonán négy hangnemben játszhatnak és 13 regiszteres. Levegőellátást az 1960-as évek végétől villamos ventilátor biztosítja. Sípjainak száma – ezek kívül

láthatók – 35, ezen felül belül még számtalan apró síp található. Sajnos az 1990-es évek közepére olyan állapotba került, hogy használhatatlanná vált.

1907-ben a háború egyre több színesfémeket követelt. A HM (Hadügyminisztérium) 23738/1917. sz. rendeletét, amely az orgonasípok hadicélokra történő igénybevételeiről szólt, megküldték a körjegyzőségeknek is. Erről a körjegyző a plébánost értesítette is.⁸⁴³

Sajnos nem csak az értesítés jött meg, hanem azok az emberek is, akik az orgona sípjai közül többet leszereltek és elvittek. Pótlásukra csak 1925-ben került sor. Áruk 1917 korona volt, míg a templom orgona alapjában csak 900 korona volt.⁸⁴⁴ A hiányzó összeget nem tudjuk honnan szerezték be.

Az 1912-es festéssel egy időben megváltoztatták a templom liturgikus terét. A politikai változások következtében már nem választották el szinte hozzáférhetetlenül a kegyurat a többi hívőtől. Bár érdekes módon nem tesznek említést róla sehol, a szentély északi falához stallumot állítottak, vele szemben a déli falhoz pedig egy padot. Továbbá egy padot a sekrestyébe is közvetlenül a szentély bejárata mellé.

A déli fal melletti egyszerű kivitelű, míg a szemben lévő díszes, magas, fából készült háttámlával, hármasságban. Középen kissé előre ugró, félköríves, könnyökös, térdeplős mellvéd állt, amely mellett két oldalt lehetett belépni a padba. A másik két részre is itt lehetett bemenni, mert azok keleti és nyugati végét a szentély fala és a diadalív pillére zárta le. Ez a pad lett a kegyúr, illetve képviselője helye a misék alkalmával, ezáltal mégis elválasztva a többi hívőtől. Fölötte állt a körmeneti baldachin. A fő hely melletti rész, illetve a déli pad a falu előkelőségei számára volt fenntartva.

A hívek ülésrendje is meghatározott volt. A József oltárral szembeni padsorban és a kóruson ültek a férfiak, a Mária oltárral szemben a nők. A kórusra egyébként csak férfiak mehettek.

Az 1962. évi II. vatikáni zsinat rendelkezése szerint megváltozott a liturgia rendje. A liturgia nyelve magyar lett, és ismét szembemiséző oltárokat állítottak fel, feleslegessé téve ezzel a szentélyelválasztókat, esetünkben az áldoztató rácsot. Ezt az öntöttvas rácsot, és a stallumot a szentély újrakövezésével egy időben távolították el a szentélyből.

1912-ben még három gyóntatószéket és egy ruhásszekrényt is vásároltak 235 koronáért.⁸⁴⁵ Ezek közül ma egy gyóntatószék van meg, hátul a nyugati kapu déli oldalánál, és a ruhásszekrény a sekrestyében.

Ma a templomban – az oltárokon lévőkön kívül – az alábbi szobrok találhatóak: Mária szeplőtelen szíve, Jézus Szíve, Assisi Szent Ferenc, Páduai Szent Antal, Lisieux-i (kis) Szent Teréz, Pieta, Lourdes-i barlang a Szűzanyával és Bernadettel. (Ez utóbbiak viszonylag késői alkotások.)

A templom történetének ismertetése nem lenne teljes, ha elkészültének idejéből nem ismertetnénk felszereltségét.

Az 1778. évi egyházlátogatás így ír erről: „Igen gazdag a templom felszerelése. Így a négy kehely, cibórium, öröklámpa és 1 pár ámpolna ezüstből gazdagon aranyozva. Van a templomnak 12 Casulája (ezek között 8 nagyon használt). Az oltárok gazdagon el vannak látva terítőkkal, de kevés az alba és a karing. A plébánia könyvtárában 59 mű van 65 kötetben.”⁸⁴⁶

1778-ból tudjuk, hogy a sekrestyébe a ruhásszekrényt (sekrestye berendezés) is beállították. Ez a szekrény még ma is megvan. Felső része többajtós, alsó része fiókos, rakodós, a miseruhák, oltárterítők részére. A középső ajtó belül domborműves, festett. Kék alapon aranyozott faragás. Felül a szentháromság jelképe, alatta kehely. A kehely bal oldalán szőlőtő, jobb oldalán búzakéve. (A szekrényt szakszerűtlenül restaurálták, lelakkozták.)

A plébánosok folyamatosan gyarapították a felszerelést: Bubits plébános 1779-ben betlehem-i jászolt szerez be 20 frt-ért. 1783-ban új thuribulumot 23 frt 30 kr-ért, 1784-ben egy új misekönyvet és egy gyászmise-könyvet 7 frt 30 krt-ért. 1785-ben egy fekete kazulával és egy új kehellyel gyarapszik a felszerelés, 34, illetve 15 frt 12 krt-ért.⁸⁴⁷

A liturgia változását követően az első szembemisező oltárt Torma plébános készítette el, nagyon egyszerű formában a ktsz helyi asztalosműhelyében. Az egyszerű asztalt utánzó oltárt később utóda kicserélte egy dízesebbre. Ez ma Kis-szigeten található a kápolnában.

A mai oltárt Pest megyében készítették Sugár Gábor tervei alapján, Bundics Antal a budapesti szeminárium előjárójának anyagi támogatásával, és a szentély újralapozását követően került a templomba. Az oltárral azonos stílusban készült az ambó, a gyertyatartók és a húsvéti gyertyatartó, valamint a mögöttük elhelyezkedő sedes.⁸⁴⁸

Nem említette egyik visitatio sem a plébánia réz pecsétnyomóját, melyet Torma plébános gondosan őrizgetett. A plébániaház építése során nyoma veszett. Csak remélni lehet, hogy az irattár csomagolása közben olyan helyre tették, ahonnan még előkerülhet.

Ugyancsak az építkezés során került a törmelékbe – valószínűleg a padlásról – az a fém szerkezet, amelyről csak megtisztítása után derült ki, hogy a plébánia nagy valószínűséggel XVIII. században készült ostyasütője. Erről szintén nem találunk sehol sem említést. Az ostyasütőt ma egy magánszemély őrzi.

Harangok

1742-ben az elkészült toronyba felrakták a régi harangokat – melyekről korábban említettük, hogy torony nélkül, haranglábon álltak –, de nemsokára ezek helyett újakat szereztek be és kicserélték őket.⁸⁴⁹ Ez a „nemsokára” 11 év múlva, 1753-ban következett be.

1753 novemberében Borsos plébános Grácban Feitl Márton harangöntőtől két

harangot vett 352 forintért. Ezek közül a nagyobb – az akkori nagyharang – még ma is megvan.

Felirata: „MARTINUS FEITL. HAT MICH GEGOSSEN IN GRAZ 1753.” (Feitl Márton öntött (engem) Grácban, 1753-ban.) Díszítése szimmetrikusan elhelyezett négy dombormű: Sárkányölő Szent György, megfeszített Krisztus, Immaculata, Szent Mihály. Magassága: 70 cm, alsó átmérője: 77 cm. Ennek költségeihez nagyban hozzájárult Merczigán Miklós dömeföldei lakos.⁸⁵⁰

1760-ban újabb haranggal gyarapították a harangok számát. Egy lélekharanggal. Nem tudjuk, hogy ezt hol vették. 1916 őszén elvitték ágyúnak. Súlya 36 kg volt.⁸⁵¹ Tartószervezete és ütője (nyelve) még 1989 nyarán is megvolt. Akkor, a harangok villamosításakor leszerelték.

E három harang fél évszázadig szolgált, ekkor (1804. június 25-én) egy tekintélyes nagyharangot vásárolt Sághy plébános Zágrábban. Súlya 6 mázsa 65 font, ára pedig 731 frt 30 kr. Az árát a pákaiak és ortaháziak adták össze. Devetz Ferenc és István fuvarozták haza.

„A b. szűz, szt. Donát, szt. Flórián és a szt. Kereszt képei ékesítették. E harang 1839-ig volt használatban, amikor újat vettek helyette.”⁸⁵² Miért kellett lecserelni, nem tudjuk, és az 1839-ben beszerzett harangról nincs is több adatunk.

1805. május 19-én Zágrábban ismét harangot vett Sághy 112 frt-ért. Súlya 2 mázsa 28 font. „A sok eső miatt a lasztonyaiak és pördeföldiek csak nagy ügyvelbajjal tudták hazahozni. Hét napba került a hazahozatal. A Jó Pásztor, Szt. Kereszt, Szt. Flórián és Szepl. Szűz képei ékesítették. A plébános harmadik harangnak nevezi, pedig ekkor már 3 harang volt a toronyban, s ez volt a negyedik, de úgy látszik, hogy ekkor sem használták már az 1760-ban beszerezett lélekharangot. E negyedik harang használatban volt 1916 őszéig, amikor elvitték a hadsereg részére ágyúnak. Felirata: Zagrabiae 1804.” – úja Gombkötő József.⁸⁵³ De rosszul számolt, mert ha az 1742-ben a toronyba felrakottakat nem számoljuk, akkor is az 1805-ben vásárolt harang már az ötödik. Az 1811. évi Canonica Visitatio szerint: „Fával fedett kő tornyában 4 harang van.” Amikor egy új harangot vettek, minden bizonnyal egy korábbi lecsereletek.

A harangok levételéről a vármegye alispánja rendelkezett, a járási főszolgabíró útján, aki a körjegyzőket utasította, hogy „a bírókat a katonasággal való együttműködésre oktassa és szólítsa fel és a jegyző a munkákat ellenőrizze”.⁸⁵⁴ Ez a rendelkezés Pákán már elkészt, mert ekkorra már két harangot elvittek a négyből, az 1760-ban és az 1805-ben vásárolt 1916 őszén.⁸⁵⁵

Az elvitt harangok pótlására az eddigi utolsó harangot 1931-ben vásárolták és helyezték el a templomban. Felirata: „Szent Imre herceg 900 éves jubileumának emlékére – öntötték: SELTENHOFER FRIGYES FIAI HARANGÖNTŐ GYÁRÁBAN. SOPRON. 5599. sz.” Elején: Imre herceg, hátulján: István király domborműves képe. Magassága: 80 cm, alsó átmérője: 88 cm.

A II. világháború sem kímélte a harangokat. Ekkor az 1839-ben vásárolt vitték el. Ma két harang lakik a toronyban, az 1753-ban és az 1931-ben vásárolt.

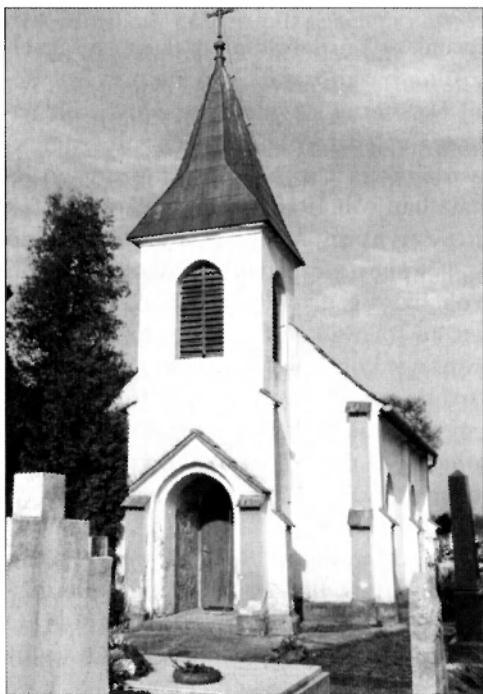
A templom karbantartása az építést követően folyamatosan történt. 1820-ban – a számadások szerint – a plébános a templom-pénztár költségén megjavíttatja a templom tetőzetét.⁸⁵⁶

Egy 1824-es, a házassági anyagkönyvbe írt feljegyzés szerint az egész tetőzetét fából újraszindelyezték.⁸⁵⁷

Temető

A temetők, sírkertek, cintermek – bárhogy is nevezzük őket – mindig is szoros kapcsolatban álltak a vallással. Minden vallás az élet egy állomásának tekintette a halált. Mind hitte, hogy a síron túl is van élet. Ezért tettek a halott mellé ételt, pénzt, ékszert. Ezeket a szokásokat a keresztény vallás tiltotta, vallván, hogy csak a lélek él tovább. Nem véletlen, hogy a középkori, majd újabbkori sírokban csak elvétve találni mellékleteket, azok is a keresztény vallás kultikus kellékei – kereszt, medál.

Ez elsősorban a közrendre vonatkozott. A főurak – egyházi és világi – temetke-

104. A Legát-alapítványból emelt temetőkápolna

zése általában eltért ettől. A korai idők óta szokás volt, hogy az előkelőbb családok tagjai a templomban temetkeztek. Ezt a szokást folytatta – vagy elevenítette fel – Borsos plébános is, amikor 1748. május 18-án elhunyt édesanyját a József oltár mellé, 1754. december 22-én meghalt Zsuzsánna nevű unokanővérét a kórus alá a déli oldalra, az egyik sarokba, Teréz nevű nővérét, aki 1756. november 10-én hunyt el, a Mária oltár elé temette.⁸⁵⁸ Az oltárok helyét ma csak hozzávetőlegesen tudjuk behatárolni.

Még egy halottról tudunk ebből az időből, aki a templomban van eltemetve: Egyed Ferenc tanító, őt a kórus alatt, a déli oldalra temették el 1769. április 23-án.

Mint tudjuk, a templom új szentélye alá kriptát is építettek, és abban – még életében – helyet készítettek Borsos plébános számára. A nagy

templomépítő 1774. november 2-án fejezte be földi pályafutását és „óhajtása szerint” az általa épített kriptában helyezték örök nyugalomra. Az örök nyugalom azonban nem adatott meg neki, mert koponyáját később a sekrestyébe vitték és ünnepi gyászmisék alkalmával azt helyezték a koporsóra (még az 1960-as években is). Utóda – Bubics plébános – is követte példáját, és 1798. július 7-én bekövetkezett halála után őt is a kriptába temették.⁸⁵⁹

Szent László (1077–1095) Szabolcs földvárába, 1092. május 20-ra összehívta az egyházi zsinatot és országgyűlést. A főpapság és világi előkelők közreműködésével, a papság és a nép tanúskodása mellett. A zsinati határozatok képezik Szent László I. törvénykönyvét. A 37–38. határozata előírja az egyházi ünnepek, összejövetelek, a bűjtők és a templomok mellé temetkezés megtartását. 19. határozatában kényszeríti a lakosságot, hogy a templomok közelében telepedjenek meg.⁸⁶⁰

A pákai temető így – feltételezhetően – már az első templom felépítésének időpontjától létezik. Erre mutat az is, hogy a falu határában másutt – eddig – sehol sem találtunk középkori temetkezésre utaló nyomokat.

A környék sűrű templomhálózata – Gutorföldre, Szentlőrinc, Szentadorján, Tormaföldre, Szécsisziget – biztosította, hogy a falvak halottaikat megszentelt földbe temethessék. A templomok pusztulása után a betelepülő lakosság részben a régi temetőkben temetkezett, részben Pákára hozták be halottaikat. Csak a XVIII. században hoztak létre saját temetőket. (Csömödér 1719, Szentpéterföldre 1756, Maróc, Kányavár, Csertalakov 1778; Ortaháza, Náprádfa, Zebecke, Dömföldre, Hernyék 1783.)⁸⁶¹ Ezeket felszentelik. Katolikus mivoltukat pedig a bennük felállított temető kereszt – vagy ahogy itt hívják, „mindenki keresztje” – jelzi.

A pákai középkori temető megmaradt az után is, hogy a templom részben elpusztult. 1960-ban, amikor a plébánia épülete előtt álló kőkeresztet jelenlegi helyére állították, a cementhiányon úgy igyekeztek enyhíteni, hogy a templomdomb nyugati lejtőjén található néhány –

105. A templom körüli temető XVIII. század végi keresztje

Torma plébános által utólag középkorinak tartott – sírkövet a kereszt alapjába tették.⁸⁶²

1698-ban az egyházlátogatók a romtemplom mellett egy jól kerített temetőt találtak, benne fa haranglábbal.⁸⁶³ Egy fél évszázaddal később már nem ennyire kedvező a kép. A kerítés rossz állapotban van és kereszt sincs benne. Meghagyták a plébánosnak, hogy sürgősen javítsák ki a kerítést és állítsanak keresztet.⁸⁶⁴ Ennek meg is lett a foganatja, mert 1749–50-ben faragott tölgy oszlopokkal és deszkával bekerítették, 1760-ban pedig kő oszlopokkal és deszkával van bekerítve.⁸⁶⁵ A keresztől ekkor nem esik szó.

Mária Terézia az egészségügy reformja kapcsán elrendelte, hogy a települések temetőiket a lakhelyüktől távolabb eső helyen nyissák meg, a templomok körül pedig ne temetkezzen senki. Ezt persze nagyon nehéz lehetett betartani. A pákai új temetőt ünnepélyesen 1774. december 17-én szentelte fel Nagy József alesperes, dobroznaki plébános, Nagy István szécsiszigeti plébános és Peszleg Ádám pákai káplán segítségével.⁸⁶⁶ Az 1778. évi canonica visitatio már említi: „Temetője van a házsoron kívül, benne keresztel.”⁸⁶⁷ Az új temető mellett persze tovább használták a régit is. Az 1811-es egyházlátogatás is a régi temetőről tesz említést és nem az újról. „A temető a templom szomszédságában, benne a hívek által gondozott kőkereszt.”⁸⁶⁸

106. A felújított „Mindenkri keresztje” a pákai temetőben

A temetésekért a plébános az alábbi jövedelmet húzta: a keresztági ruhák 2/3 része és 36 krajcár (Pákán, Döme földén, Pördeföldén 24 krajcár), ünnepélyes rekviemért 30 krajcár, hirdetési bizonyítványért 30 krajcár, anyakönyvi kivonatért 30 krajcár,

a kántor: temetésért a keresztági ruhák 1/3 része, halotti búcsúztató 15 krajcár, halott harangozás 3 krajcár, ünnepélyes rekviemért 15 krajcár.⁸⁶⁹

Temetni a külső községbe pap csak ritkán ment ki, oda leginkább a kántort küldte. Sággy (1798–1816) szakított ezzel a gyakorlattal. A külső községek halottait is pap temette, saját temetőjükben. Csak a gyermekeket, a húsvéti gyónásukat elhanyagolókat és azokat, kik bűnük következtében hunytak el [öngyilkosok] temetik pap nélkül, még pedig ez utóbbiakat a temetőn kívül.⁸⁷⁰ Ami-

kor már több községnek is volt iskolája, akkor az ottani tanítók látták el a környezetben ezt a feladatot.

1912-ben a Legáth-féle alapítvány kamataiból, 5752 Koronáért Ascherl József alsólendvai építőmester tervei alapján, és kivitelezésében egy neogótikus kápolnát építettek a temetőben. Az eredeti terv a plébánia irattárában megtalálható. Érdekessége, hogy egy terven belül két variációban is gondolkoztak. Egy rövidebb, félköríves szentélyzáródású és egy neogótikus, hosszabb épület között kellett választani. Mint láttuk, az utóbbi javára döntöttek. Ugyancsak Ascherl az, aki – szintén a fenti alapítvány kamataiból – 1913-ban elkészítette a templom és a temető drótkerítését.⁸⁷¹

1941-ben Temesváry István tanító vezetésével a temető főútvonala mellé tujasort ültettek. Ezt a fasort 2002-ben vágatta ki az önkormányzat, mert a többsége már korhadt volt. A kerítésen kívül pedig jegenyék álltak. Ezeket az 1980-as években vágta ki, amikor felújították a temető kerítését. A kerítés mellé – kívül – oszloptujákat ültettek a keleti oldalon.

A nyugati oldalon, szintén a kerítésen kívül nyolcvan tuját ültettek el 2003-ban, Rókáné Millei Mária községi képviselő irányításával. Az örökzöldeket ő ajándékozta e célra.⁸⁷²

2000. március–április hónapban a temetőkápolna toronysisakjának lemezborítását vörösrézre cserélték a helyi ÁFÉSZ anyagi támogatásával.

2002-ben az országos város- és faluvédő tábor fiataljai megtisztították a temető néhány elhagyott sírjának síremlékét, kiszabadították a gatzból néhány sírt, és elkészítették a temető kataszteri felmérését.

2003-ban a Páka Értékeiért Egyesület kezdeményezésére – és tagjai személyes közreműködésével – a kápolna tetőszerkezetének elkorhadt darabjait és a lécezést kicserélték, valamint az egészet újra cserepezték az épülethez jobban illő duplahornyú, ívelt vörös cseréppel. A munkákban részt vettek az iskola diákjai is, a részükre szervezett faluvédő- és szépítő tábor keretén belül, tanáraik vezetésével. A tábort anyagilag támogatta a Város- és Faluvédők Szövetsége.

A 2004. év terve az épület alászigetelése és villamosítása, mely meg is valósult a teljes külső–belső vakolással és festéssel együtt.

A pákai temetőben több, a falu életében egykor fontos szerepet betöltött személy síremléke található. Papok, orvosok, tanítók, gyógyszerészek, vagy – mint Kása József – neves mesemondó. Nagy részüknek már nem élnek leszármazottai, így a falu közösségének kellene megóvni síremlékeiket a pusztulástól.

Hitélet

A falu népe kezdettől fogva a katolikus vallást követte. Megmaradt katolikusnak akkor is, amikor körös-körül protestáns hitre tértek a fálvak. Néha-néha megjelent a faluban egy-egy más vallású: zsidó, ágostai evangélikus vagy helvét vallá-

sú, de ezek rövid idő múlva eltűntek. Persze ez legtöbb esetben nem azt jelentette, hogy elköltöztek, hanem azt, hogy átkeresztelkedtek.

107. Misére várakozók vasárnap délelőtt (1933)

Ilyen átkeresztelkedésre több adatunk is van. 1791. augusztus 28-án egy zsidót keresztelt meg Bubics plébános.⁸⁷³ 1841-ben két ágostai vallású áttéréséről adnak számot. 1856-ban szintén van egy áttérés, itt az áttérés helvét vallásról történik katolikusra.⁸⁷⁴

Némileg változik a szinte 100%-os katolikus lakosság összetétele a zsidóság megjelenésével. Számarányuk nem túl jelentős és közülük többen is kikeresztelkednek az évek során. 1908. november 3-án Hirschl Henrik 72 éves földbirtokos nevével találkozunk a pákai plébánia halottak anyakönyvében. 1900-ban 5,1%, 1910-ben 3,8%, 1920-ban 2% arányuk a lakosság létszámához viszonyítva.

Tudjuk, hogy 1865-től már iskolájuk és temetőjük is volt, de – ismereteink szerint – rabbijuk helyben nem volt. Létszámuk alapján – 10 férfi fölött – azonban hitközségnek már kellett lennie.⁸⁷⁵

1895. november 22-én a király – Ferencz József – szentesítette az 1895. XLIII. törvénycikket a vallásszabadságról. (Mindenki szabadon követhet bármely vallást; a politikai jogok gyakorlása nem függ a vallási hovatartozástól.)⁸⁷⁶ Ennek ellenére nem változik a korábbi gyakorlat, mely szerint környékünk zsidó lakossága két izraelita hitközséghez – rabbi kerület –, az alsólendvaihoz és a zalaegerszegihez tartozott.

1915. október 15-én a Zalaegerszegi Izraelita Hitközség kéri levélben a pákai körjegyzőt, hogy a körjegyzőség falvaiban lakó izraeliták 1915. évi állami adóki-mutatását küldje be, hogy az alapján a hitközségi adót megállapíthassák.⁸⁷⁷ Majd

ugyanilyen tartalmú levelet küld két év múlva az Alsólendvai Izraelita Hitközség is. Ők azonban pontosan megjelölik, hogy a körjegyzőség mely falvai tartoztak rabbi kerületükhöz: Csömödér, Kisziget és Ortaháza.⁸⁷⁸

1916-ból van egy kimutatásunk a húsvétra igénybe vett macesz mennyiségéről. (*Az alsólendvai izraelita hitközség által kimutatott mennyiség.)

	Járna kg	Kimutatott kg*	Igénybe vett kg
Csömödér	7	20	20
Dömefölde	3	–	–
Hernyék	–	–	–
Kisziget	6	8	8
Ortaháza	2	6	6
Páka	11	–	3
Pördefölde	–	–	–
Zebecke	–	–	– ⁸⁷⁹

Egy évvel később az országos közélelmezési hivatal adott ki rendeletet az izraeliták húsvéti liszttel való ellátásáról.⁸⁸⁰ A helyi zsidó közösség vallási életéről nincsenek további adataink.

A templom életéhez szervesen hozzátartoztak a sekrestyések – céhmesternek vagy dékánynak is hívták őket –, akik legtöbbször egyúttal harangozók is voltak. Bár mint láttuk, ezt a feladatot a XIX. század közepéig leginkább a kántortanítók végezték. A Historia Domusból tudjuk, hogy mind a hercegi, mind a grófi ház adott egy-egy templomszolgát.⁸⁸¹ A XIX. század második felének változásai azt eredményezték, hogy erre a tisztségre önállóan kellett alkalmazni valakit.

Akikről – szájhagyomány útján – tudomásunk van, az a Lukács család. Ők megkülönböztető melléknévül a faluban a harangozó nevet kapták. Feladatuk a harangozáson kívül a misei előkészületek elvégzése és mise alatt az adományok összegyűjtése – pörsölyözés – volt. A mise végén pedig a miseruhák elrakása. A templom takarítása is órá várt. A tisztség apáról–fiúra szállt.

Lukács Lajos után a szomszédban lakó Kovács József és családja látta el e tisztet. Az ő haláluk, illetve kiöregedésük után környékbeli önkéntesek vagy a plébánia papjai maguk harangoztak. Ennek az állapotnak a harangok automatizálása, vilamosítása vetett véget és oldotta meg a gondot.

Szagrális emlékek a faluban

A falu lakóinak hithez való kötődését mutatják azok a szagrális emlékek, amelyek a faluban, a határban és a szőlőhegyeken találhatóak, és amiket összefoglaló néven útmenti kereszteteknek hívunk. Ezeket a kereszteteket, szobrokat, kápolnácskákat baj elhárító (könyörgő) célból, vagy hálaadásból állították az emberek, legtöbbször házaik elé, a határban, szőlőhegyen pedig birtokaikra.

108. Nepomuki Szent János szobra Lászlóházán

1895-re, végül 1949-re módosították, megjelölve felújításának évét. 2002-ben újrafestették.

A Kossuth út és a Rózsa utca sarkán, mintegy száz méterre a templomtól, fehérre meszelt, cseréppel fedett téglaszoborfülkében népies *Madonna kőszobor*, karján a kisdeddal. Felállításának ideje ismeretlen. Szakemberek megállapítása szerint (XVIII. sz.-i) barokk szoborról van szó, nem tudjuk honnan, és mikor került a faluba. Az 1864-ben készült térképen még nem jelölték. A fülkét az országos város- és faluvédő tábor résztvevői felújították, 2002-ben.

Szentháromság Szobor

A templomtól keletre, a szentély előtt áll. Barokk. Felállításának ideje ismeretlen. Jelenlegi helyén az 1950-es évek végétől van. Korábban az Öveges-ház északkeleti sarkától 5–6 méternyire állt. Talapzatán a négy evangélista látható atributeumaikkal. Kissé rongálódott. Homokkőből készült, ezért nehezen tűri az idő viszontagságait.

Az 1778-as egyházlátogatási jegyzőkönyvből ismerjük a falu szobrait: Szenvedő Krisztus, Fájdalmas Anya, Szent János és Szent Flórián. Ezek közül ma Nepomuki Szent János és Szent Flórián szobra áll.

A falu ismert legrégebbi szobra a *Nepomuki Szent János*. „A lászlóházai Np. Sz. János kápolna 1768-ba épült. Kápolna alakú kis épület cseréppel fedve. Benne: Jézus, Mária, József, Np. János és Szent Antal képei. E kápolnácska 1911-ben újra épült, és felszenteltetett.”⁸⁸² A szoborfülke a Petőfi u. 20. számú ház (egykor Lászlóháza) előtt állt. A házat 1992-ben lebontották.

A *Szent Flórián* szobor állításának pontos ideje nem ismert, de 1778-ban már állt. Ma is áll a Kossuth u. 31. számú ház előtt. A talapzatán lévő évszámot az 1895-ös nagy tűzvész után – melyben hét ember is odaveszett –

109. „Mária-kép.” Mária a kisded Jézussal

Keresztek

Kossuth u. 45.

A plébánia épület előtt álló kőkeresztet 1960-ban helyezték mai helyére. 1777 és 1811 közt állíthatták. Valószínűnek tűnik az 1750–60 körüli időpont, mert ekkor újítják fel a temető kerítését, 1774-ben pedig új temetőt nyitnak.

Kossuth u. 3.

Kőkereszt kő Krisztussal. A kereszt lábánál Fájdalmas Anya. Felirata: 1924. Dicsértessék a Jézus Krisztus /Isten dicsőségére emeltették/ Horváth Károly és neje Kovács Verona.⁸⁸⁴

Kossuth u. 65.

Kőkereszt kő Krisztussal. A kereszt lábánál Fájdalmas Anya. A talpazaton a Mária szobor fölött: Dicsértessék a Jézus Krisztus, alatta: Isten dicsőségére emeltette Eisner Nándorné és gyermekei 1924.⁸⁸⁴

Táncsics út 2.

Kőkereszt corpassal. A kereszt lábánál Fájdalmas Anya. Állítva: 1831-ben. A talpazatán lévő egykori szövegből csupán egy-két betű felismerhető. A Táncsics út építésekor került jelenlegi helyére.

Temető

A pákai temetőben lévő homokkőből készült, nagyon rossz megtartású kereszt egyidős a temetővel, tehát 1774-ben állították. 2002-ben részlegesen felújították.

Döme földi út 177.

A két háború áldozatai emlékművének helyén állt az a fa kereszt, amelyen eredetileg fából készült Krisztus, és Fájdalmas Anya volt. 1899-ben állíttatta özvegy Hermán Erzsébet. Az 1970-es években az erősen pusztuló szobrokat restaurálták, ma a pákai templomban vannak.⁸⁸⁵

Döme földi út 56.

Nagyon szép, kvalitásos kőkereszt kő Krisztussal és a kereszt lábánál a Fájdalmas Anyával. A hengeres oszloppal keretelt szövegmezőt újra vakolták ezzel eltakarták az eredeti szöveget. Jelenlegi felirata: „1958 Isten dicsőségére javíttatta Nagy család.” Állították: 1853-ban.⁸⁸⁶

Döme földi út 26.

Négyzetes oszlopon álló egyszerű kőkereszt, rajta kisméretű Krisztus, a kereszt lábánál szintén kisméretű Fájdalmas Anya. Mindkettő rendkívül primitív. Állítva: 1906-ban.⁸⁸⁷

Döme földi temető

A temető közepén álló temetőkereszt kőből készült, kő Krisztussal. A kereszt lábánál Fájdalmas Anya. Négyzetes oszlop lábazatán a felirat: Bali Stefán 1830. A temető északnyugati sarkában is áll egy kereszt. Ez eredetileg a temetőn kívül, a malomtulajdonos Fata család birtokának sarkán állt. A temető bővítés során került a kerítésen belülré. Kő kereszt, kő Krisztussal. A kereszt lábánál felirat: Dicsértessék a Jézus Krisztus. A kereszt lant alakú talpazaton áll. A talpazaton térdeplő Máriát ábrázoló dombormű látható. Alatta félkörívben felirat: „Isten dicsőségére, Szűz Mária tiszteletére állíttatta, Fata Gábor és neje Nemes Verona 1930.”⁸⁸⁸

A falubeli kereszttek után – hogy teljes legyen a felsorolás – meg kell említeni a Tánacsics út 23. számú ház falfülkéjében látható kis szobrot. Sziklán álló imázsármoly mögött álló Mária, karján a kised. Festett.

A határban lévő kereszttek

„Kása kereszt”

Az Ortaházára vezető út bal oldalán, a falutól kb. 200 méterre állt az 1886-ban állított fakereszt, amelyen ún. pléh Krisztus volt. Helyére állíttatta a mait, 1986-ban a Bundics család. A kereszt felirata: Azt akarom, hogy a nap/Mindenkiért süssön!/Hogy ember embert soha többé/Arcul ne üssön!/Azt akarom, hogy a föld/Mindenkinek teremjen!/Hogy ember embert/Láncba tartani ne merjen!/Azt akarom békén ölelkezék/A föld s a tenger./Az Isten legyen Isten/És az ember legyen Ember!” (Harsányi Lajos)

Fogolyszabadító kereszt

1949-ben a Csöcsi hegyen állították kányavári gazdák. Ma romokban hever.

Fata-kereszt

Fata Gábor állíttatta szőlője végében. Évszám nélküli.

Döme földi Hottóhegy

Balla Ferenc pincéjénél álló kőkereszt kő Krisztussal. Talapzatánál Fájdalmas Anya. Ennek lábánál felirat: „Isten dicsőségére emeltette Döme földi község 1910.” A kereszt lábánál: „Közadakozásból felújítva 1997-ben.” Évente búcsút (misét) tartanak mellette.⁸⁸⁹

Pákai Hottóhegy

Kőkereszt kő Krisztussal. A talpazaton márványtáblán a felirat: „Isten dicsőségére, Boldogságos Szűz Mária tiszteletére emeltették Hermán Istvánné, Herczeg István, Horváth Károly, Belső György, Vatali János és még több jólelkű hegyi tulajdonos. 1942.” Minden második évben miséznek mellette.

**110. Szentháromság szobor
a templom mögött**

**111. Közadakozásból emelt kereszt
a dömeföldi Hottó-hegyen**

**112. Az ún. Fata-kereszt
a dömeföldi temetőben**

**113. Horváth–Kovács kereszt
(Páka, Kossuth u. 3.)**

114. A templomi dalárda

115. Elsőáldozók reggelije a plébánia udvarán

Páka Kishegy

Kőkereszt kő Krisztussal. Alul Fájdalmas Anya kőből. Felirat és évszám nélkül. A kereszt a régi, Hottóhegyre vezető út és a Kishegy gerincén lévő út kereszteződésében állt. Az út most máshol van. Minden második évben – a Hottóhegyivel váltogatva – miséznek mellette.

Csokmai Öreghegy, Takács kereszt

Kőkereszt kő Krisztussal. „Isten dicsőségére emeltette Takács János és neje Fata Anna 1924-ben.”⁸⁹⁰

Az 1864-es kataszteri térképen a falu déli végén – ahol az út elkanyarodik Dömefölde felé – lévő tér közepén is jelölték egy keresztet. Ennek sorsáról nem tudunk.

A „Háromszenteki” kápolna

A Csokmai Öreghegy déli végén található kápolna helyén eredetileg egy ún. képes fa állt. Ennek helyén emelt, az 1870–80-as években, egy kisméretű fa kápolnát – benne Jézus, Mária és Szent József szobrával – Peter Serafin, a terület gazdája. A benne található emlékkőre a családtagok nevét vésték fel.

Az 1920-as években a gazdák összefogásával a fa kápolna helyére egy téglakápolnát emeltek. 1968-ra már ez is annyira tönkrement, hogy felújítás helyett lebontották, és szintén közadakozásból, és társadalmi munkával felépítették, a régi

116. „Háromszenteki” kápolna

épület anyagát felhasználva. Akik ekkor a legtöbbet tették, hogy a kápolna felépüljön: László Károly és Gombos József voltak.

2000 nyarán ismét közadakozásból, és közmunkával teljesen felújították. Tetőszerkezetét, héjazatát, belső tetőburkolatát kicserélték. Újraakolták, járólaponcsoportot és esőcsatornát tettek fel a megújult, kifestett épületre. Száznál többen járultak hozzá pénzzadománnyal, és nagyon sokan kétkezi munkával a felújításhoz. 2003. augusztus 13-án 200-nál több hívő jelenlétében áldotta meg Panágl Jenő tornyiszentmiklósi plébános, aki a kápolna közelében lévő családi házukban született.

Jegyzetek

- ⁷¹² Valter Ilona: Egyházszerzés, kolostorok, templomok a 11–13. században. In. Zala megye ezer éve én. (2000) 61. p.
- ⁷¹³ Holub József: Zala megye története a középkorban. 118. p.
- ⁷¹¹ Holub: im. 412.
- ⁷¹⁵ Holub: im. 344.
- ⁷¹⁶ Tantalics Béla: A Lenti Plébánia története. 14. p.
- ⁷¹⁷ Sill Aba Ferenc: A püspökség alapítása (Az egyházmegye megszervezése). 31–39. p.
- ⁷¹⁸ Holub József: Zala megye története a középkorban III. kötet. 597. old. „In maiori esteclesia saneti Georgii ...”. Magyar Nyelv 1927. XXIII. 363.
- ¹⁹ Bakos Ferenc: Idegen szavak és kifejezések szótára.
- ²⁰ Holub: im. 598.
- ⁷²¹ Molnár László – Vándor László: A pákai várhelyi domb területén végzett kutatásokról. 97. p.
- ⁷²² A zombathelyi egyházmegye névtára. 147. old.
- ⁷² Tantalics Béla: A Lenti plébánia története. 17. p.
- ⁷²⁴ Fára József: Zalaegerszeg és a Göcsej részletes kalauza. 31. p.
- ⁷²⁵ Holub: im. 601. p., Starine ih. 227. Zágrábi kápt. lt. 29/8. A zágrábi érseki levéltár anyagát Degré Alajos jegyzeteiből ismertem meg a Zala Megyei Levéltár helytörténeti lexikon cédula anyagában.
- ⁷²⁶ Holub József: Zala megye története a középkorban. I. 1929. 422/423. lap; Zágrábi kápt. lev. Acta cap. ant. 17/6.
- ⁷²⁷ Holub: Zala megye története a középkorban III. 774. p.
- ⁷²⁸ Karácsonyi J., Kollányi T., Lalcsics J. (szerk.): Egyháztörténeti emlékeink a magyarországi hitújítás korából V. kötet 1548–1551. 608. p.
- ⁷²⁹ Maksay Ferenc (szerk.): Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén 1–2. kötet. 931. p.
- ⁷³⁰ ZML. HL. 16., Zalavári hiteleshely lt. I. 1686.
- ⁷³¹ Tantalics Béla: Lendva kulturális emlékei a 16. század második feléből. Lenti, 1988. 33. p.
- ⁷³² Tantalics: im. 21.
- ⁷³³ U.o.
- ⁷³⁴ U.o.
- ⁷³⁵ U.o.
- ⁷³⁶ U.o.
- ⁷³⁷ Tantalics: im. 22., Bánffy Kristóf levele Batthyány Ádám Dunántúli főkapitánynak. MOL. Batthyány cs. lt. P. Missile Nr. 1843. 1636. okt. 3.
- ⁷³⁸ Magyarország történeti kronológiája II. 1526–1848. 485–487. p.
- ⁷³⁹ ZML. HL. 47., Zágrábi érseki lt. Protocoli Broj. 70/1. Canonica Visitatio Archid. Bexin 281. L.
- ⁷⁴⁰ U.o.

- 741 ZML. Hlc. 51. Zágrábi érseki lt. Canonica Visit. Protocoli Broj. 70/1. 802. p.
- 742 ZML. HL. 52., Zágrábi érseki lt. Canonica visitatio Protokoli Broj. 71/II. 177–180. p.
- 743 Páka Historia Domus 4. p.
- 744 Zágrábi érseki lt. Protocoli Broj. 73/IV. 72–73.
- 745 ZML. HL. 59., Zágrábi érseki lt. Protocoli Broj. 73/IV. Canonica visitatio Archidiacon Beksin 72–73.
- 746 PHD. 6. p.
- 747 PHD. 7. p.
- 748 PHD. 8. p.
- 749 Páka keresztelték anyakönyve 1725. július 15.
- 750 PHD. 15.
- 741 ZML. HL. 68., Zágrábi érseki lt. Canonica Visitatio Protocoli Broj. 75/VI. 56–58.
- 742 ZML. IIL 69., Zágrábi érseki lt. Protocoli Broj. 75/IV. Canonica visitatio Archidiacon Beksin 153–6.
- 753 ZML. HL. 72., Zágrábi érseki lt. Protocoli Broj. 75/VI. Canonica Visitatio Archidiacon Beksin 243–5.
- 754 ZML. HL. 75., Zágrábi érseki lt. Protocoli Braj. 76/VII. Visitatio canonica Archidiacon. Beksin 344–6.
- 755 PHD. 21–22. p.
- 756 ZML. HL. 107., Zágrábi érseki lt. Protocoli Broj. 80/XI. Conscriptio Parochianum Archidiaconatus Beksin 116–125.
- 757 Szombathelyi Püspöki Levéltár, továbbiakban: SzPL. Szily: Can. Visit. Zalaegerszegi kerület 524. 1.
- 748 PHD. 61–62. p.
- 759 PHD. 65. p.
- 740 ZML. IIL 112., MOL. P. 108. Eszterházy hg. lt. Repositoria 549. rsz. csomó Rep. 80 fasc. K. Nr. 154. et A6 a–b. 1779 júl. 11. Szombathely.
- 741 PHD. 65. p.
- 762 PHD. 84. p.
- 743 PHD. 88. p.
- 764 PHD. 94. p.
- 765 PHD. 97. p.
- 766 PHD. 99. p.
- 767 PHD. 100. p.
- 768 PHD. 107–108. p.
- 769 PHD. 121. p.
- 770 A pákai ügy. Magyar Pedagógiai Szemle, 1886. május 1. V. sz. Csendélet Zalaegerszeg vidékéről. Néptanoda, 1886. május 1. 18. sz.
- 771 PHD. 144. p.
- 772 PHD. 137–143. p.
- 773 A káplánszoba terve a ZML. Páka körjegyzőség irataiban 1589/1914. számon található.
- 774 PHD. 140. p.
- 775 PHD. 144. p.
- 776 PHD. 145–148. p.
- 777 PHD. 144. p.
- 778 PHD. 143. p.
- 779 PHD. 138. p.
- 780 PHD. 157. p.
- 781 Molnár László: Páka templom felújítása, *Értékmentő*, 1998. 6. 6–7. p.
- 782 Zala Hírlap, 2003. május 10.
- 783 Mester Vince életrajzát lásd Tantalics Béla: A Lenti plébánia története. 190–191. p. Köszönöm Mester Vince esperes plébános és Páli Zoltán káplán segítségét.
- 784 ZML. HL. Zágrábi érseki lt. Protocoli Broj. 71/II. 177–180.

- 785 Dr. Vándor László: Régészeti – műemlékvédelmi szakvélemény a pákai Szent Péter és Pál rk.
templom szigetelési munkáiról, 2003. Plébánia hivatal Páka irattárában.)
- 786 PHD. 7. p.
- 787 ZML. HL., ZÉL Protocoli Broj. 73/V. 72–72.
- 788 ZML. HL., ZÉL Protocoli Broj. 73/IV. 92–93.
- 789 PHD. 8. p.
- 790 PHD. 9. p.
- 791 ZML., ZÉL Protocoli Broj. 75/IV. 56–58.
- 792 ZML., ZÉL Protocoli Broj. 75/IV. 56–58.
- 793 ZML. HL., ZÉL Canonica visitatio Protocoli Broj. 71/II. 177–180., 1698.
- 794 PHD. 24. p.
- 795 PHD. 23. p.
- 796 PHD. 23. p.
- 797 A(edufico) = épít(ette)
R(eparo) = helyreállít
D(omus) = (egy)házat
I(osephus) = József
G(abriel) = Gábor
B(orsos) = Borsos
F(aberadeium) = építő(mester)
F(ació) = tornyot (épít)
- 798 Bátorfi Lajos: Adatok Zalamegye történetéhez IV. 1877. 85. p.
- 799 Genthon István: Magyarország művészeti emlékei. Dunántúl. 236. p.
- 800 PHD. 23–24. p.
- 801 ZML. HL., ZÉL Canonica visitatio Protocoli Broj. 75/VI. 56–58.
- 802 ZML. HL., ZÉL Protocoli Broj. 75/VI. 243–245.
- 803 ZML. HL., ZÉL Protocoli Broj. 76/VII. visitatio canonica Archidiacon. Beksin 344–346.
- 804 PHD. 27–30.
- 805 ZML. HL. 79., MOL. Eszterházy hg. lt. P. 108. Rep. 80. Rsz. 524. Fasc. ss. no. 242 et. C–7, K. Gy.
kijegyzése alapján.
- 806 PHD. 28. p.
- 807 A vonóvas: „főleg boltíveknél és boltozatoknál az oldalnyomás felvételére alkalmazott vízszintes
irányú vasrúd, két végén lehorgonyozó vasakkal.” Levárdy Ferenc (szerk.) Egyházi épületek és
műtárgyak gondozása. 167. p.
- 808 PHD. 28. p.
- 809 PHD. 28. p.
- 810 Levárdy: im. 161. és 164. p.
- 811 PHD. 29. p.
- 812 PHD. 29. p.
- 813 PHD. 29. p.
- 814 PHD. 29. p.
- 815 PHD. 30. p.
- 816 Németh József: Zala megye műemlékei. 78. p.
- 817 PHD. 32. p.
- 818 PHD. 30. p.
- 819 Kostyál László: Johan Ignaz Cimbál Zala megyében. 1987. 179. p.
- 820 Kostyál: im. 182. p.
- 821 PHD. 31. p.
- 822 PHD. 143. p.
- 823 Genthon: im. 236.
- 824 Molnár László: Páka felszabadulása. Pályázat 1975.
- 825 Genthon: im. 236. p.

- ⁸²⁶ Mester Vince (1932) esperesplébános szóbeli közlése.
- ⁸²⁷ Molnár István szóbeli közlése.
- ⁸²⁸ Mester Vince szóbeli közlése.
- ⁸²⁹ Mester Vince szóbeli közlése.
- ⁸³⁰ Molnár István szóbeli közlése.
- ⁸³¹ Mester Vince szóbeli közlése.
- ⁸³² PHD. 9. p.
- ⁸³³ Németh József: Zala megye műemlékei. 78. p.
- ⁸³⁴ PHD. 30. p.
- ⁸³⁵ PHD. 91. p.
- ⁸³⁶ PHD. 31. p.
- ⁸³⁷ ZML. HL. 68., ZÉL. canonica visitatio Protocoli Broj. 75/VI. 56–58. p.
- ⁸³⁸ PHD. 76. p.
- ⁸³⁹ PHD. 65. p.
- ⁸⁴⁰ PHD. 66. és 76–77. p.
- ⁸⁴¹ PHD. 91. p.
- ⁸⁴² Ezúton köszönöm meg Kovács József nyugalmazott kéményseprőnek, hogy erre felhívta figyelmemet.
- ⁸⁴³ ZML. Pkigy. 2549/1917.
- ⁸⁴⁴ Pákai plébánia nem javadalmi alapítványok könyve 1925/30.
- ⁸⁴⁵ PHD. 143. p.
- ⁸⁴⁶ PHD. 69. p.
- ⁸⁴⁷ PHD. 76. p.
- ⁸⁴⁸ Mester Vince esperesplébános szóbeli közlése.
- ⁸⁴⁹ PHD. 24. p.
- ⁸⁵⁰ PHD. 24. p.
- ⁸⁵¹ PHD. 25. p.
- ⁸⁵² PHD. 87. p.
- ⁸⁵³ PHD. 87–88.
- ⁸⁵⁴ ZML. Pkigy. 1575/1917. aug. 9. Zala vármegye alispánjának 26424/ni 917. sz. rendelete.
- ⁸⁵⁵ PHD. 88. p.
- ⁸⁵⁶ PHD. 99. p.
- ⁸⁵⁷ PHD. 99. p.
- ⁸⁵⁸ PHD. 18. p.
- ⁸⁵⁹ Dr. Gyürki László: A pákai plébánia története, 1962. Kézirat a plébánia irattárában
- ⁸⁶⁰ Magyarország történeti kronológiája I. A kezdetektől 1526-ig. 96. p.
- ⁸⁶¹ PHD. 61. p.
- ⁸⁶² Torma József (1959–1977) pákai plébános szóbeli közlése. 1975.
- ⁸⁶³ ZML. HL. 52., ZÉL. Canonica Visitatio Protocoli Broj. 71/II. 177–180.
- ⁸⁶⁴ ZML. HL. 68., ZÉL. Canonica Visitatio Protocoli Broj. 75/V. 56–58.
- ⁸⁶⁵ ZML. HL. 75., ZÉL. Protocoli Broj. 76/VII. Visitatio canonica Archidiaconatus Beksini 344–346., PHD. 26.
- ⁸⁶⁶ PHD. 34. p.
- ⁸⁶⁷ ZML. HL. 111., SzPL. Szily: Canonica Visitatio Zalaegerszegi kerület 524.
- ⁸⁶⁸ PHD. 91. p.
- ⁸⁶⁹ PHD. 72–73. p.
- ⁸⁷⁰ PHD. 89/8. p.
- ⁸⁷¹ PHD. 144. p.
- ⁸⁷² Zalai Hírlap. 2003. november 26.
- ⁸⁷³ PHD. 63. p.
- ⁸⁷⁴ PHD. 104–106. p.
- ⁸⁷⁵ Goldschmied István, Keszthely szóbeli közlése.

- ⁸⁷⁶ Magyarország történeti kronológiája III.
⁸⁷⁷ ZML. Pkjgy. 3257/1915.
⁸⁷⁸ ZML. Pkjgy. 220/1917. 1917. 02. 25.
⁸⁷⁹ ZML. Pkjgy. 1047/16., Páka, 1916. május 21. Pongrác Béla körjegyző.
⁸⁸⁰ OKH. 1625/1917. sz. rendelete. ZML. Pkjgy. 192/1917.
⁸⁸¹ PHD. 67. p., 1778. évi Canonica Visitatio
⁸⁸² PHD. 26. p.
⁸⁸³ Horváth Károly 1924-ben 300.000 koronával tett alapítványt a háza előtti kőkereszt fenntartására. Pákai plébánia nem javadalmi alapítványok 1925/77.
⁸⁸⁴ Eisner Nándorné Amerikából való szerencsés hazatérése emlékére állította és tett 1.000.000 korona alapítványt a háza előtti kőkereszt fenntartására. Pákai plébánia nem javadalmi alapítványok 1925/79.
⁸⁸⁵ A pákai rk. plébánia nem javadalmi alapítványai 1914. év 16. sorszám 2210/1899. 60 Korona.
⁸⁸⁶ A pákai rk. plébánia nem javadalmi alapítványai 1914. Varga István 3. Dömefölde 1853. a háza melletti kőkereszt fenntartására. Az alapítólevél nincs meg.
⁸⁸⁷ Állította Módon József. A háza előtti kőkereszt fenntartására 100 korona alapítványt tett. Páka plébánia nem javadalmi alapítványok 1925/54.
⁸⁸⁸ Fata Gábor molnár a temető melletti kőkereszt fenntartására 300 pengő alapítványt tett Páka rk. plébánia nem javadalmi alapítványok 1930/9.
⁸⁸⁹ Dömeföldi hívek 1911-ben 100 korona alapítványt tettek a hegyen levő kőkereszt fenntartására. Pákai plébánia nem javadalmi alapítványok 1925/61.
⁸⁹⁰ Takács János 1924-ben tett 700.000 korona alapítványt a hegyen levő kőkereszt fenntartására. Páka plébánia nem javadalmi alapítványok 1925/78.

Az oktatás története

Már Szent István királyunk elrendelte, hogy minden tíz falu építsen templomot és mellé iskolát, ahol a parasztyerekek is megtanulhatják a keresztény hit elemeit, imádságot és idővel az olvasást.⁸⁹¹ Első királyunk törvényét mennyire sikerült végrehajtani, nem tudjuk, de a későbbi századok során alakult – elsősorban városi, mezővárosi – iskolák felekezetiként valóban a templomok mellé épültek. Még a XVIII–XIX. században is törekedtek arra, hogy a templom és iskola lehetőleg egymás mellett álljon.

Községünk esetében nincs tudomásunk középkori iskoláról. A XVII. században Trencsényi Fekete András, akit a Canonica Visitatiókban említenek licenciátusként⁸⁹² működött, helyettesítve az akkor éppen hiányzó papokat. Ő az értelmezés szerint akár taníthatott is volna. Mindenesetre 1705-ben már volt tanító, mert a halottak anyakönyve – ugyan név nélkül – a kántort mesterként tartja nyilván, ami esetünkben iskolamestert jelent. Aztán 1720-ban, a templom megáldásának évében egyértelműen leírják, hogy tanító nincs.⁸⁹³

A század közepétől azután megindul az iskolai oktatás, amely ettől kezdve (1747) folyamatos, és nyomon követhető mind a mai napig. 1747-ből való ugyanis a következő adatunk, amelyből kiderül, hogy Horváth György a *ludimagister* és a harangozó egy személyben, és elemi ismereteket tanít.⁸⁹⁴

117. A pákai régi iskola (1952 körül)

Három év múlva már új tanítója van a településnek, egy 20 éves fiatalember személyében. Róla ezt írja az 1750. évi egyházlátogatás: „*Egyed Ferenc iskolamester elemi iskolai növendékeket tart.*” Az ő tevékenységéről keveset tudunk, de egy szerencsétlenség miatt megkülönböztetett figyelemben részesült. 1769. április 23-án lovai megvadultak, ő leesett a szekérről és olyan súlyosan megsérült, hogy sérü-

léseibe belehalt. 19 évi pákai tanítóskodás után – amely minden bizonnyal eredményes volt és megbecsülést vívott ki magának – a templomban, a kórus alatt, a déli oldalra temették el. Ő egyben kántor is volt.⁸⁹⁵

Az elhunyt tanítót gyorsan pótolták, mert egy év múlva 1770-ben azt olvashatjuk a tanítóról, hogy katolikus, 20 tanítványa van, a hit alapjaira, írásra és olvasásra tanítja őket. Ezért mindegyiktől évi 1 Ft-ot kap. Minden bizonnyal a következő, 1771-ik évben említett Németh Pálról lehetett szó, akiről egész pontos adatokat is megtudtunk. E szerint 15 tanulót tanít, közülük 6 a fiúk és 9 a lányok száma.⁸⁹⁶

Továbbá, megtudjuk, hogy a tanítót a hívek tartják el, és a hívek bevonásával a plébános választja. Ő gyakorolja munkája felett a felügyeletet is. A tanító egyben kántor és harangozó is.

Mi lett Németh Pál további sorsa, nem tudjuk, de hat év múlva már nem ő, hanem Mialkó József a tanító. Ő előtte Szécsiszigeten volt segédtanító. Mindössze 6 tanítványa van, amely erős visszaesés az 1771-es létszámhoz képest. Olvasásra, írásra, hittanra és gazdasági ismeretekre oktatja őket. Azt is megtudjuk ekkor, hogy a pákai mester 17 *fiúját* szolgált: Lispe, Erdőhát, Kányavár, Lasztonya, Pördefölde, Csömödér, Szent Adorján, Gutorfölde, Náprádfa, Dömefölde, Ortaháza, Hernyék, Kissziget, Zebecke, Szent Péterfölde, Marócz, Csertalajos tartozik gondjai alá. Továbbá, hogy az iskola: „... tágas és minden szükségessel ellátva...”, de háza lakhatatlan, az uradalom – hg. Eszeterházy és gr. Erdődy családok a templom kegyurai – új háza számára már a telket is kijelölte, de eddig fel nem építették.

1777. fontos dátum a magyar oktatásügy életében. Megjelent Mária Terézia rendeletére az I. Ratio Educationis, a magyar iskolaügy egészének egységes irányítására.

1778-ban felépült a ház, mert a tanítót ugyan név szerint nem említik (későbbi adatokból tudjuk, hogy továbbra is Mialkó András az, akit 1777-ben Józsefként említettek), de életkörülményeire és megélhetésére vonatkozóan sok fontos adatot megismerünk: kétszobás új lakásban lakik. Úgy a lakást, mint a hozzá tartozó épületeket a pákaiak tartják fenn. A község erdőjében *faizási* joga van, de fekvő birtoka nincsen. A községek Pördefölde, Csömödér és Csertalajos kivételével 1–1 szekér fát szállítanak neki. Kányavár 3, Szent Adorján pedig 2 szekérral. A plébánia lélekpénzt fizető házaiktól 3–3 krajcárt, a karcfizetőktől pedig a plébánosnak megfelelő (járó) rész 1/3-át kapja. Stóla jövedelme a következő: Temetésért 15 kr., Pördeföldén, Dömeföldén és Pákán 9 kr.; Búcsúztatóért 15 kr.; Halottharangozásért 3 kr.; Övé a keresztág-ruhák minden 3-ika; Ünnepeyles *reqviemért* 15 kr.; Gyerekek tandíja: a) kiket írni tanít 22 1/2 kr., b) olvasni tanít 15 kr.; Övé a beszedett vízkereszt-i sonkák és kenyerek 1/3 része (vízkeresztkor minden háztól a plébánosnak 1 sonka és 1 kenyér járt); Harangozásért (reggeli-déli-esti) kijár neki Pákáról minden hold után aratáskor 1–1 marok gabona, szüretkor pedig minden szőlős gazdától 1 pint bor.

66
1912/1913.

Pápai Róm. Káth. elemi népiskola igazgatóságától.

Elemi népiskolai bizonyítvány.

Dancs Lajos
Tala megyei *Pápa 1900. III. 10* születésű, éves
Róm. Káth. vallású tanuló az *1912/1913.* tanévben *a pápai*
Róm. Káth. elemi népiskola *I. (első)* osztályát bevégezvén

következő bizonyítványt nyert:

Erkölcsei viselete *diszkrétus*
Szorgalma *diszkrétus*

Az előadott tantárgyakban tanúsított előmenetele:

- 1. Hit- és erkölcsstan:
 - a) beszéd-ért. gyakorlat *jeles*
 - b) írás és olvasás *jeles*
 - c) magyar nyelvtan *jeles*
- 2. Magyar nyelv:
 - a) számítás *jeles*
 - b) mértan *jeles*
 - c) földrajz *jeles*
- 3. Mennyiségtan:
 - a) történelmi tárgyak *jeles*
 - b) földrajz *jeles*
 - c) alkotmánytan *jeles*
- 4. Természeti tudományi tárgyak:
 - a) természetrajz *jeles*
 - b) természetrajz *jeles*
 - c) gazdasági és kereszleti gyakorlatok *jeles*
- 5. Természeti tudományi tárgyak:
 - a) éneklés *jeles*
 - b) rajzolás *jeles*
 - c) női kézimunka *jeles*
- 6. Testgyakorlás:
 - a) német írás és olvasás *jeles*
 - b) latin olvasás *jeles*
- 7. Művészeti tárgyak:
 - a) német írás és olvasás *jeles*
 - b) latin olvasás *jeles*
- 8. Nem kötelezett tantárgyak:
 - a) német írás és olvasás *jeles*
 - b) latin olvasás *jeles*

Általános osztályzata *jeles*
Mulasztott tanórák száma *7* igazolt nem igazolt, összesen *9* tanóra.
Kelt *Pápa* *1913. évi április hó 1-én*

Major Gyula
plébános

Lőrincz György
tanintéző

118. Elemi népiskolai bizonyítvány 1913-ból

A kántortanító már nem bírhatta egyedül a munkát – bár az előbb említett gyereklétszám (ha valós volt) ezt nem indokolná –, mert ugyanebben az évben *praeceptor*-t vesznek fel mellé. A kántortanító továbbra is az ekkor 24 éves Miálkó András, akiről megtudjuk, hogy edericsi (ma Pusztaederics), a segédtanító pedig a novai születésű, 48 éves, Gerencsér Miklós.

A II. Ratio Educationis – az első alapos átdolgozása – 1806-ban jelent meg és a falusi és mezővárosi iskolák számára már előírta a katekizmust, egy *alphabeti-cont*, szépírási táblát, egy olvasókönyvet, természettudományi, gazdasági, polgári kötelességekről szóló olvasmányokkal, a végén latin olvasási szemelvénnel. E tankönyvekkel viszont a tanulók egyáltalán nem rendelkeztek. Az iskolai (nevelői) könyvtár is tulajdonképpen csak abc-s könyvből, katekizmusból és a bibliából állt.

Majd negyed évszázadnak kell eltelnie ahhoz, hogy az iskolára vonatkozó következő adatra bukkanjunk. Ez is szűkszavú, tömör mondat 1801-ből: „A tanító az egyik uradalmi ispánlakásban lakik.”⁸⁹⁷

Pontosan egy évtized múltán, 1811-ben a tanító jövedelmére újra bővebb adatokat találunk, de az ő nevét sem említik. Kétszobás faházban lakik (minden bizonnyal az 1778-ban az uradalom által építettben), melyet a pákaiak tartanak fenn. Van egy kis kertje, két szekérre való szénát termő rétje. Nincsen sem szántóföldje, sem erdeje, de szabad *faizási* joga van a község erdejében. *Preztiatiot* Gutorföldre és Náprádfa kivételével minden községtől kap. Lélekpénzből házankét 3–3 krajcárt, összesen úgy 18 forintot. Karc gyanánt az 1/3 részét kapja annak, mint a plébános, úgy 18 mérőt. Fát az erdőhátiak 1, a kányaváriak 3, lasztonyaiak 1, és Szent adorjániak 1 szekérrel, összesen 6 szekérrel adnak. Harangozásért Pákán minden bevetett holdról 1–1 marok gabonát s minden szőlőtől 1–1 pint bort kap s temetéskor 9 krajcárt, összesen 15 ft. értékben. Stólát s tandíjat az 1778. évi Canonica Visitatio-ban leírt módon kapja, azon kívül minden gyerek után 1–1 szekér fát.

(A tanítók bére mindenütt nagyon alacsony. Jövedelmük korábbi felsorolása-sor láttuk, hogy a tanítás mellett kántorok és harangozók is voltak. A kántorkodástól is igyekeztek az 1860-as években eltiltani (eltanácsolni) őket, de ez nem sikerült. Ez a párosítás megmaradt 1948-ig, az államosításig. Az 1868-as népoktatási törvény megjelenését követően már csak elvétve találkozunk a harangozással, mint a tanítók kötelességével. Közben a tanítók közül sokan, anyagi helyzetük javítása érdekében egy másik hivatalt is felvállalt, a jegyzőséget.)

Legáth Gábor pákai plébános a tanfelügyelőséghez küldött memorandumában azt kérte, hogy a „tanítókat általában” tiltsák el a jegyzőségtől. Ez országosan gond lehetett, mert a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1870-ben – persze nem Legáth javaslatára – elrendelte a tanító-jegyzőknek az egyik hivatalról való lemondást. Ez a korábbi – kántorságtól való – eltúltáshoz (ami, mint említettük eredménytelen volt) hasonlóan nagy vitát váltott ki az érdekeltek körében.

Az ortaházi születésű Kovács György 1815. április 16-i újmiséje kapcsán olvasha-

tunk ismét a pákai tanítóról. Kovács György és vendégei az újmisést követően a szeretetlakomát a pákai tanító házában fogyasztották el. A tanítót Geipatics-nak hívták. Sajnos keresztnevét nem ismerjük és többé nem is találkozunk vele.⁸⁹⁸ 1830-ból való a következő adatunk, mely szerint az 53 éves, náprádfai születésű Bíró György a tanító. Megvan ugyan az 1811. évi Canonica Visitatióban biztosított jövedelme, hanem a község az erdőtől megfosztotta s így elveszteni a kántor a fajárandóságát, ezért kérelemmel fordult a bizottság a herceghez, hogy erdejéből adjon fát, a pákaiak majd kivágják és behordják a kántornak. Stóla taxája a régi, az 1778-ban meglévő és harangozásért ugyancsak az akkor megálapítottat kapja. Segédtanítója van.⁸⁹⁹ Továbbá „derék Templom és iskola ház vagyon”⁹⁰⁰

**119. Dömeföldi iskolások
Kardos István és Tóthné Spatnia Ilona tanítókkal (1936)**

1840-ben a következőket írta a Pákán vizitáló Népnevelési Választmány az iskoláról: „Vagyon elég tágas és világos iskolához minden szükségességekkel ellátva. Tóth József rendes mester és tíz helységeknek és néhány hegyeknek jegyzője, segédtanítót szokott tartani.” (...) „A mester jó felfogású értelmes józan erkölcsű ember. Az úgy nevezett Karc jószágon felyül egyéni jövedelme 300 ftk-ra felmegy melyet jegyzői fizetésével együtt, bevesz. A tanulók rendszeren felosztva nincsenek, magyar nyelven tanítatik az írás, olvasás hit tudománya ‘s csekély számvetés.

Középszerű előmenetelt tesznek csak a gyermekek, minden évben kétszer próbatételek [vizsgák] adatnak a lelkész úr jelenlétében, jutalom nem osztatik, bizonyítvány sem.

Minden tanulótlul fizettetik 30 xr [krajcár] Kántorpénz. (Arra kérdésre, hogy el

vannak-e látva szükséges iskola könyvekkel ?, a válasz: Szerzenek magoknak.) [Az iskolai könyvtár:] Nemzeti ABC-s könyv, Katekizmus, Ó és Új testamentum. Téli hónapokban: fi(ú) 40, lány 20, nyáron: fi(ú) 15, lány 6.⁹⁰¹

„A szülék gyermekeiket már kis korukban a gazdaságban használván oskolába vagy éppen nem vagy csak a téli hónapokban legfeljebb 3 évek folyta alatt járátván természeti kötelességüket hanyagul teljesítik.

Pákának úgynevezett Cserta melléki vidékében tehetős és jól rendezett lakosok léteznén csudálkozni lehet, hogy 8 egymást követő népes helységnek egyetlen egy mestere (ki egyszersmind mindannyinak jegyzője) – vagyon: – a jóllét és vagyonosság ezen vidéken otthonos egyedül csak kényszeríteni kell a lakosokat új iskolák építésére és tanítók fogadására.”⁹⁰² Pákán fentiek ellenére 1864-ben 150 „tanonc” járt iskolába.⁹⁰³

A XIX. század közepén óriási gondok vannak az iskoláztatás területén. „A megye sűrűn lakott helyein nem jelentett gondot az iskolába járás az iskolával rendelkező „fára” és az iskola nélküli „filia” között, hiszen – főleg a Balaton felvidéken – sűrűn található olyan falvak, melyek csaknem egybeépültek... Nem volt ilyen jó a helyzet Göcsej ritkábban lakott vidékein, mindenekelőtt Nova, Nagylengyel és Páka környékén, ...” Ennek okát Pländer Ferenc novai esperes abban látja, hogy: „(...) csak egyedül ott léteznek tanodák, ahol az Anyafára vagyon,....” Továbbá az emberi tényező, a politikai, gazdasági környezet hatása: „November közepéig alig lehet az oskolába behúzni és már tavasz kezdetén nagyobbadán zsiba őrzésére, marha legeltetésére, ételhordásra használtatnak, s elszélednek minden intés, sürgölés ellenére. A fiókegyházakból, ahol iskola nincs, télen a

120. Pákai iskolások Mészáros Árpád tanítóval, Nagy Sándor káplánnal és Temesváry István kántortanítóval (1938)

rossz idő miatt kevesen és ritkán jelennek meg.” – írta az alsópáhoki tanító egyik jelentésében, amely érvényes minden falusi iskolára abban az időben, mint azt Páka esetében is láttuk a Népművelési Választmány jegyzőkönyvében. Ennek köszönhető, hogy az 1851-ben nyilvántartott 104 katolikus iskolába a 10758 iskolaköteles közül csak 5948 gyerek járt, az iskolakötelesek 55%-a.⁹⁰⁴ Volt azonban egy másik ok is, ami árnyaltabbá teszi ezt a kérdést. Az 1848–49-es „(...) felkelésben kompromittált, vagy érzelmük miatt meg nem bízhatónak tapasztalt egyének, nem csak a megyei kerületi és városi felsőbb hivatalokból, hanem alsóbb szolgáltatásokból is, mint jegyzők, helységbírák, esküdtek, oskolatanítók ... minden tekintet nélkül azonnal elmozdítandók, s helyeik jó érzelmű, becsületes, a császári kormányhoz ragaszkodó oly személyekkel által, kik hivataloskodásukhoz megkívántató nyelvbéli jártasságukon kívül a lakosság bizodalalmát is bírják, betöltendőek.”⁹⁰⁵

Talán ennek tudható be, hogy a környéken addig működő néhány iskolában – Gutorföldre, Náprádfa – szünetelt a tanítás. A pákai iskolára, illetve a tanítókra újra a XVIII. századi szerep várt, 17 község 507 tankötelest kellett volna tanítaniuk. (Ténylegesen ez a szám 56 volt.) Ezek a községek: Csertalajos, Csömödér, Erdőhát, Gutorföld, Hernyék, Himföld, Kámaház, Kissziget, Kányavár, Lasztonya, Lispe, Maróc, Ortaháza, Pördeföld, Szentadorján, Szentpéterföld, Zebecke.⁹⁰⁶ (Nem szerepel a felsorolásban Dömefölde.)

1850-től már folyamatosan két tanítója van az iskolának, bár a segédtanítók nevét nem minden esetben ismerjük. Ezt a nagy gyereklétszám is indokolta. 1879-ben azonban egyedül volt a tanító, Öveges Antal. 1889-ben Csömödér és Dömefölde gyerekeivel együtt 180 tanulója volt a pákai iskolának.

Az 1860-as évek végére esik a tanévek és a szünidők egységesítése, a központi tantervek bevezetése, és törekedtek arra, hogy minél kevesebb képzetlen tanító oktasson. Ebben az időben ugyanis – mint azt a vizsgálódások megállapították – elég sok azoknak a tanítóknak a száma, akik a *praeparandiai* tanfolyamot sem végezték el. A pákai körzetben például – Páka, Gutorföldre, Náprádfa – sem a *materbeli*, sem a filiális tanítók nem rendelkeznek ezzel a végzettséggel, sőt Gutorföldén egy helybéli birtokos, a feljegyzés szerint: „... középszerű elmebeli tehetségű egyéberánt jó magaviseletű...” ember látta el a tanítói feladatokat.

E helyzetet sokat javított, hogy 1844-ben Nagykanizsán megkezdte működését a királyi katolikus tanítóképző. Ezt rövid működés után, 1856-ban megszüntették, amely a megyét nagyon hátrányosan érintette. Ezt a helyzetet aztán az 1910. október elején teljesen életbe lépett 1907. évi XXVII. tc. rendezte le véglegesen, amely elrendelte, hogy: „... mindazon tanítók kik szabályszerű képesítéssel nem bírnak, tanítói pályán nem maradhatnak tovább ...” Ez a probléma jóval később az 1970-es években ismét jelentkezett, amikor újra szükség lett képesítés nélküli tanítókra és tanárookra.

Az 1870–80-as évek az oktatás területén óriási fellendülést, mozgást hoztak. Sor-

ra alakultak a különböző egyesületek, iskolaszékek stb. A pákai plébániához tartozó rk. iskolák tanítói szakmai elismerését jelenti, hogy a Zalamegyei Általános Tanítói Testület Novai járáskörének –, mint azt az 1881-es adatokból tudjuk – elnöke Öveges Antal pákai, jegyzője ifj. Kovács Sándor náprádfai, tagjai közt voltak Meggyesi Elek kányavári és Göntér Endre kisszigeti tanítók.

Az 1881-ben a Tanítói Testület elnökeként megismert Öveges Antal pákai kántortanító, a Győr megyei Csanakon született 1835. március 3-án. Pákára kerülésének pontos dátumát nem ismerjük. Az anyakönyvekből csak az derült ki, hogy leánya Irma, 1861-ben még nem Pákán, hanem Szentmiklóson – ma Magyarszentmiklós – született. Ő később Göntér Gábor tanító felesége lett. Második gyermekük 1872-ben született. Őt már Pákán anyakönyvezték. Tehát e két időpont közt kerültek ők Pákára. Segédtanítója 1885-ben Körmeny Pál volt.⁹⁰⁷ Pákán ekkor 140 tanuló volt. Öveges Antal – aki működése során állandó hadakozásban állt felettesével, Balaton József plébánossal – 1894. január 10-én, 59 éves korában hunyt el vesebajban. Utóda, testvérének, Öveges Alajosnak a péri iskola tanítójának fia, Öveges József tanító lett, aki 1871-ben született a Győr megyei Téten. 1894. november 14-én feleségül vette Mihálovics Ilonát a pákai körorvos, Mihálovics István leányát. Az ő házasságukból született – majdnem pontosan egy év múlva – 1895. november 10-én, elsőszülött fiuk, a későbbi Öveges professzor, József. Házassági tanúik voltak: Kotnyek Ferenc pákai körjegyző és Göntér Gábor náprádfai tanító.

1896–1901 közt Vagrencsics Nándor volt a tanító, 1901-től pedig Török Bertalan. Ettől kezdve sok tanító megfordult a pákai iskolában, ezért nevüket külön közöljük.

A tanítók ebben az időben aktívan vettek részt saját sorsuk alakításában, és sokat tettek szakmai irodalmuk kialakításában.

Közben a községek igyekeztek önálló iskolát létrehozni. 1895-ben iskolát épített Csömödér, 1906-ban Pördefölde. 1911-ben Kányavár község újjáépítette iskoláját.

Dömföld a következő két év során (1912–13) építi fel és szervezi meg iskoláját. Első tanítója Schuck Aranka volt. *„Teljesen új iskola szervezetelt rkath. jelleggel 1912–3 években Dömföldén. Azelőtt iskolailag Pákához tartozott, de sok huza-vona után elváltott. 2 évig nem jártak a gyermekek iskolába, de végre megépült az új iskola, melyhez a telket [négyyszög] ölenként 1 K[orona]-ért Öhercegsége adta, és 1913. szept. 1-én megkezdte az első tanító: Schuch Aranka a tanítást, miután előző vasárnapon Hajszányi Adolf Ker.[ületi] esperes az új iskolát felszeneltte.”* – írta a Historia Domus-ba Major Gyula plébános.⁹⁰⁸

Ortaházán 1928-ban építettek római katolikus elemi népiskolát. Felső tagozata 1956-ban megszűnt, ettől kezdve a felsősök előbb Kisszigetbe, majd Novára jártak iskolába. Az alsó tagozat 1975-ben szűnt meg, azóta Pákára jár valamennyi tanuló.

A polgári közigazgatás erősödésével a változások az oktatás területén is megfi-

gyelhetők. A XIX. század utolsó és a XX. század első évtizedeiben a községek fontosnak tartották a felekezeti iskolák megszüntetését, községivé illetve állami-
vá nyilvánítását. Ez a tendencia megfigyelhető volt a pákai plébánia területén
is. Pl.: A kányaváriak is szerették volna elérni, hogy iskolájuk községi legyen. A
cél érdekében ügyvédet is fogadtak, de nem jártak sikerrel, az iskola maradt fe-
lekezeti. „(...) mégis a papnak meg tanítónak lett igaza ...” – írta Major Gyula
plébános.⁹⁰⁹

A VKM nagy súlyt fektetett arra, hogy az iskolából kikerültek se felejtsek el az
ott tanultakat. Sőt az analfabéta felnőttek oktatásáról is intézkedtek. Az ismétlő
iskolákról, melyek a II. világháborúig fennmaradtak, a VKM. 60. 76. sz. 1896-os
intézkedése rendelkezett. Minden „(...) oly községekben, amelyekben a lakos-
ság túlnyomó része gazdálkodással foglalkozik, s amely községekben osztott,
több tanítóval bíró elemi iskola, vagy iskolák vannak kötelesek a község gazdasági
ismétlőiskolát állítani, és azt fenntartani...”. Az ismétlőoktatást a Tanácsköztár-
saság után újraelestették és a hatosztályú elemi iskolával együtt újra része lett
a szélesebb népoktatásnak.

1925-ből a pákai tanítók életkörülményeiről annyit tudunk, hogy az iskolában
6 lakrészük van.⁹¹⁰

**121. Pákai iskolások Török Bertalan kántortanítóval
és Torma segédtanítóval (1928)**

Azt, hogy a történelem során a pákai iskolák hol álltak, nem tudjuk, mert ez az
általunk ismert dokumentumokból és térképekről nem állapítható meg. A
XIX. század közepén készült kéziratos térképen már a ma szolgálati lakásként
szolgáló Kossuth u. 49 szám alatti épület is szerepel, mint Páka iskola, tehát ez
az iskola a többi község újkori iskolájánál korábban, 1860 körül épülhetett.

1879-ből tudjuk, hogy egy tantermes volt. A második tanterem 1879–1900 közt épülhetett. Erre közvetett bizonyítékunk van. Az iskoláról ugyan nincs adatunk, de tudjuk, hogy új gazdasági épületei 1913-ban készültek, és az iskola udvara új léckerítéssel 1915-ben „vételtek körül”. Továbbá, hogy Dancsecs János plébános-sága (1891–1909) alatt javíttatott meg a pákai iskola épülete is. Két tantermes, háromszobás, konyhás, előszobás, kamrás épület volt. Délen volt az iskola bejárata. Ez egy folyosóra nyílt, amelyből jobbra nyílt a „kisiskola”, ahova az I–III. osztály járt, balra a „nagyiskola”, a IV–VI. osztály tanterme.⁹¹¹

1928-ban az udvar kerítését ismét javítani kellett. A munkára 13 koronát fizettek ki.⁹¹² 1934-ben új kutat ásattak az udvaron 203,73 koronáért.⁹¹³

Az idő nem kímélte az épületet sem. 1937-ben a tetőt kellett felújítani. Erre 30000 Korona minisztériumi államsegélyt kaptak. Ebből a munkára ténylegesen 26850 koronát fizettek.⁹¹⁴ Új padokat vásároltak mindkét tanterembe, valószínűleg a megmaradt pénzből, 966 Pengőért.⁹¹⁵ 1943-ban az iskolában a vihar által okozott károk kijavítására 20 koronát, padlócsereére 221,50 koronát, és a kántor lakás cementlapozására 16 koronát költöttek.⁹¹⁶

A nagy viláégés alatt egy ideig német katonákat szállásoltak el benne. Ekkor pusztult el helytörténeti gyűjteménye is, amely a környékről származó régészeti leleteket mutatta be.

Az egyházi iskolára vonatkozó irattári anyag szinte teljesen megsemmisült a régi plébánia épület lebontásakor, csak néhány lap maradt meg a dömei iskola anyagából, amelyet egy fiókban még a hetvenes években találtunk meg a plébánia padlásán. Továbbá van még egy-egy pénztárkönyv a pákai és a pördeföldi iskola pénzforgalmáról. Ezekben néhány adatot találtunk csak.⁹¹⁷

1945-öt követően sok község úgy gondolta, hogy nem támogatja tovább a felekezeti iskolák fenntartását. Ezért a belügyminiszter 161000/1947. III. 2. rendeletében kötelezte valamennyi községet az őket terhelő iskola fenntartási kötelezettség teljesítésére.⁹¹⁸

1946-ban megszűnt Dömei földén a felső tagozatos képzés. A felsősök Pákára jártak.⁹¹⁹ 1947. februárjában Zalavármegye Közigazgatási Bizottsága felszólította a köljegyzőségeket, hogy a régi koronás címereket távolítsák el a középületekről és az iskolákról.⁹²⁰

Az iskolák államosításáról szóló 1948. XXXIII. törvény elrendelte a nem állami iskolák és a velük összefüggő tanulóotthonok, továbbá a kisdődödök és a hozzájuk tartozó felszerelés, berendezés, valamint a fenntartásukat szolgáló célvagyonok államosítását. Gondoskodott a törvény a felekezeti tanerők átvételéről, figyelembe véve beosztásukat, szolgálati idejüket és fizetési fokozatukat.⁹²¹ Az egyház természetesen nem akart lemondani oly könnyen a vagyonáról. „Jellemző volt, hogy a papságot elsősorban a vagyoni kérdések érdekelték. Mindent elkövettek, hogy a kántori, nevelői földjárandóságokat megtarthassák. A pákai pap kizárólag jogi kérdésekkel foglalkozott, az államosításra vonatkozó rendelkezések jegyzetelésével készült fel, s ezek alapján igyekezett az „egyházi va-

gyont” menteni. (...) Sokat akadékoskodott a pákai és tüzjei plébános, mindent elkövettek, hogy megakadályozzák az államosítási bizottság munkáját.⁹²² Az 1948/49-es tanévben megnyitották az általános iskolák 8. osztályait, a kis és törpe iskolákat össze kellett vonni.⁹²³ Ennek következtében kellett Pákára járniuk a csömödéri, kányavári és pördeföldi iskolák felsős diákjainak. 1948-ban még a régi iskolában tanultak, a tantermek száma 2, a tanítóké 5, a tanulóké 184 volt.⁹²⁴ Ekkor már kicsi volt a két terem, ezért a KALOT épületében is kialakítottak egy tantermet, 1952-ben.⁹²⁵

122. Pákai iskolások kiránduláson a „Háromszenteki” kápolnánál Soós Béla tanítóval (1934)

1954-ben az iskola az egykori Erdődy-kastélyba, a körjegyzőség és községháza épületébe költözött. Az iskolának hat tanterme volt. Az iskola áthelyezéséről a tanács helyére 1953. szeptember 6-án döntött a tanácsülés.⁹²⁶ A nagy gyermeklétszám miatt azonban ez is kevésnek bizonyult, ezért a pákai alsó tagozatosok (I–IV. osztályok) délután jártak iskolába. 1955-ben a kocsifeljáró feletti nyitott erkély beépítésével létesítettek nevelői szobát.⁹²⁷ Gyakorlókert céljára pedig a volt gyógyszertár kertjét használták.⁹²⁸

1975-ben körzetesítés révén megszüntették a pördeföldi, kányavári, ortaházi és dömei alsó tagozatos iskolákat. Ettől kezdve – az ortaházaiak kivételével – ők is Pákára jártak iskolába. (Ma már az ortaházi gyerekek is a pákai iskolába járnak.)

Közben a Csömödéri Községi Közös Tanács 1974-ben új 4 tantermes iskolát épített és a csömödéri felső tagozatosokat hazavitték, valamint a pákai iskola igazgatóját és 4 nevelőjét áthívták oda tanítani. Alsó tagozatosaik továbbra is a régi iskolájukba jártak.

1980-ban átadták Pákán az új, modern, nyolc tantermes, szaktantermes, tornatermes iskolát, amely megteremtette a minőségi munka lehetőségét, és amely, végre megfelelt a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1871-es előírásainak. A rendszerváltást követően az államosításig működő iskolaszékek mintájára megalakult a pákai iskolában is az iskolaszék. A korabeli iskolaszékek önkormányzati jelleggel működtek, az iskola gazdasági ügyeiben döntöttek és az iskolaszék vette fel és nevezte ki a tanítókat, iskolaszolgákat. Egyházi iskola esetében az iskolaszék elnöke a plébános volt. Nagyobb uradalmak által támogatott iskolák esetében az egyházi elnök mellé egy világi elnököt – az uradalom képviselőjében – választottak. Az iskolaszék elnökét, a falusi bíróhoz hasonlóan 1–3 évre választották. A létrehozott iskolaszék tagjai a fenntartó önkormányzatok polgármesterei, az iskolai és óvodai szervezetek képviselői, az egyház, valamint a szülők által legtöbb szavazattal támogatott három jelölt voltak. Ez utóbbiak közül került ki az elnök is.

Az önkormányzatok, elsősorban Páka vezetésének hozzáállása miatt az iskolaszék működése formális volt. Utolsó ülését az 1999. évi iskolaigazgató választás előtt tartotta.

Ortaháza, Kányavár és Pördefölde az igazgatóválasztás után kezdeményezte egy, iskolafenntartó szervezet létrehozását, melynek létrejötté az iskolaszéket feleslegessé tette. Így jött létre 2000. február 23-án a Közoktatási Intézményi Társulási Tanács (Utóbb: Öveges József Általános Iskola és Óvoda Közoktatási Társulás Társulási Tanácsa). Elnök: Rudas Miklós polgármester

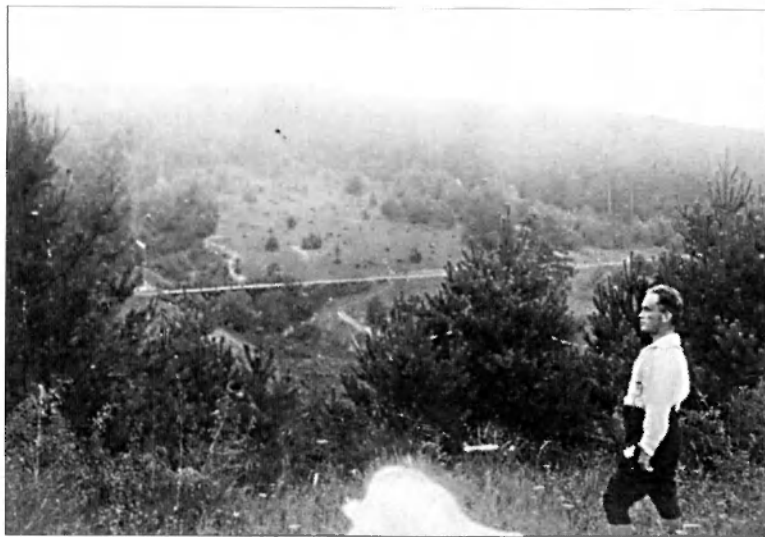

123. Az Iskola névadó ünnepségnek díszvendégei

Páka; Tagjai: Farkas Ibolya, Molnár László, Szekeres István képviselők Páka, Szekér Ferenc polgármester, Bertalan Tibor alpolgármester Kányavár, Vajmi Ferenc polgármester, Devecz Jenő képviselő Ortaháza, Cseresnyés Zoltán polgármester Pördefölde.

A 2002-es választásokon történt változások miatt Kányavárt Bertalan Tibor polgármester és Mátész Lajosné képviselő képviseli. Pákán Bécs József alpolgármester váltotta Farkas Ibolyát.

Már az iskolaszék működése során felvetődött egy, az iskola támogatására létrehozandó

**124. Öveges József a pákai Hottó-hegyen.
Háttérben a vétyemi erdei vasút hídja (1930. k.)**

125. Öveges József testvére, Öveges Ede háza előtt

**126. Öveges professzor fizika órája
az általános iskola udvarán (1970. k.)**

127. Öveges József lakóháza Pákán

dó alapítvány gondolata. Ez akkor nem valósult meg, azonban 1999. augusztus 19-én létrejött az „Öveges a Gyermekéért Alapítvány”

2000. március 15-én pedig ünnepélyes külsőségek közt sor került az iskola névadójára. Az ünnepség kiemelt vendégei voltak: Göncz Árpádné (Öveges Antal dédunokája), Hóbor Erzsébet címzetes államtitkár, a Zala megyei Közigazgatási Hivatal vezetője, Kállay Emil piarista tartományfőnök, Márfi Gyula veszprémi érsek, Nógrádi László országgyűlési képviselő, Pálfi Dénes a TIT Öveges József Ismeretterjesztő Egyesület elnöke, Szilágyiné Szemkeő Judit helyettes államtitkár, Varga László, a Zala Megyei Közgyűlés elnöke, a fenntartó, és környező települések polgármesterei és iskolaigazgatói. Az ünnepélyt élő adásban láthatták a falu lakói. (Ez volt az első és mindmáig utolsó élő közvetítés a falu tv-ben.)

Öveges József – az iskola bejáratánál elhelyezett – domborművét Koplár Katalin zalaegerszegi szobrász készítette. Költségeit a pákai önkormányzat fedezte.

Az ünnepség során Öveges József emléklakettet vehetett át az iskola létrehozásáért kifejtett munkájáért Szabó József nyugalmazott tanácselnök, Öveges Ede és Tóth Tiborné (szül. Öveges Ilona) az Öveges emlékszoba létrehozásának támogatásáért, valamint Wiliem Bindig a Wesendorf-i partneriskola igazgatója, a pákai iskola támogatásáért.

Felavatásra került az iskola címere és zászlaja. Az ünnepség részeként nyitotta meg az emeleti zsbongóból kialakított emlékszobát Vándor László, a Zala megyei Múzeumok igazgatója. A kiállítást Béres Katalin és Megyeri Anna, a múzeum történészei rendezték. Az ünnepély megszervezésében és lebonyolításában, és az emlékszoba tárgyainak összegyűjtésében jelentős szerepet vállaltak az iskola pedagógusai, anyagi feltételeinek előteremtésében az alapítvány kuratóriuma.

Az emlékszoba építészeti megvalósításában elvülhetetlen érdemei vannak Bek Zoltánnak, aki a polgármesteri hivatal munkatársaként, de nagyrészt szabadideje rovására készítette el az asztalos munkákat. A névadó ünnepély és emlékszoba létrehozásának főszervezője végig Gyenese Ferencné igazgató volt. Az iskola vezetése az óta is folyamatosan új- és újabb ötletekkel igyekszik az iskolai nevelés, oktatás színvonalát emelni.

2003. szeptember 1-jével az iskola csatlakozott az alapfokú művészeti oktatáshoz.

Az egészséges életmódot megcélözva, ugyancsak pályázati pénzből egy konditermet alakítottak ki, melyet térítés ellenében a falu lakói is igénybe vehetnek.

(A tanítók neveit a függelékben közöljük.)

- ⁸⁹¹ Új idők lexikona 2289. p.
- ⁸⁹² A szónak több értelmezése is van, egyházi használatban nem felszentelt papot, az oktatásban három évet végzett, a magisteri (mesteri) fokozatot még el nem ért személyt jelentett, aki azonban már taníthatott.
- ⁸⁹³ PHD. 13–14. p.
- ⁸⁹⁴ ZML. HL., Zágrábi érseki lt. Can. Visit. Protocoli Brosj 75/VI. 56–58. Degré
- ⁸⁹⁵ U. o., PHD. 14. p.
- ⁸⁹⁶ ZML. HL. 105., MOL. Helytartótanácsi lt. Acta fund. Lad E. Fasc. 12. 1. 215/v. 1.
- ⁸⁹⁷ ZML. HL., Eszterházy hg. Lt. I. 112. Birtokleírás urad. Lelt. Rsz. 230850 Fol. 2-i.
- ⁸⁹⁸ PHD. 89. p.
- ⁸⁹⁹ SzPL. Bőlte. Can Visit. Novai kerület VI. füzet.
- ⁹⁰⁰ Bencze Géza: Zala megye leírása a reformkorban. In. Zalai Gyűjtemény 23. Zalaegerszeg, 1986. 128–129. p.
- ⁹⁰¹ Kotnyek István: Alsófoku oktatás Zala megyében 1918-ig. In. Zalai Gyűjtemény 9. Zalaegerszeg, 1978. 47. p.
- ⁹⁰² Halász Imre: Zala népiskolái az osztrák önkényuralom idején In. Zalai Hírlap, 1983. december 10. 8. p.
- ⁹⁰³ Pesthy Frigyes helységnévtára kérdőívére adott pákai válasza.
- ⁹⁰⁴ Halász Imre: Zala megye katolikus népiskoláinak és tanítóinak helyzete a Bach korszak első éveiben. 105. p.
- ⁹⁰⁵ Foki Ibolya: Zalaegerszeg 1850–1860. 8. p.
- ⁹⁰⁶ Halász: im. 112. p. (Nem szerepel a felsorolásban Dömeffölde.)
- ⁹⁰⁷ Körmendy Pál: Tanügyi miseriák Göcsejben In. Zalai Tanügy 9. Sz. 1885. Február 26. 68–69.
- ⁹⁰⁸ PHD. 147. p.
- ⁹⁰⁹ PHD. 146. p.
- ⁹¹⁰ ZML. Közigazgatási tájékoztató lap 1925. november 14.
- ⁹¹¹ Molnár István (1926–2002) Páka szóbeli közlés
- ⁹¹² Az iskola pénztárkönyve 1928/185.
- ⁹¹³ Uo. 1934/249.
- ⁹¹⁴ Uo.
- ⁹¹⁵ Uo. 1937/1.
- ⁹¹⁶ Uo. 1943/110, 120, 132. A pénztárkönyv vezetője folyamatosan koronát írt, pedig a korona 1892–1925 közt volt fizetőeszköz. 1925-ben a Pengő lépett a helyébe.
- ⁹¹⁷ Pákai plébánia irattára: A pákai rkath elemi iskola bevételi és kiadási pénztárkönyve 1927. február 20. – 1948. június, az iskola államosításáig., A pördeföldei rkath. Elemi iskola bevételi és kiadási pénztárkönyve 1913–1944.
- ⁹¹⁸ ZML. Pkjgy. 1454/1947.
- ⁹¹⁹ Domján István és Czupi Jenő szóbeli közlése. Itt is megköszönöm mindkettőjük segítségét.
- ⁹²⁰ ZML. Pkjgy. 249/1947.
- ⁹²¹ Nagy János: Egységes iskolarendszer kiépítése Zala megyében. 180. p.
- ⁹²² Nagy J.: im. 183. p. Jakabfi József – 1948–1957 közt gutorföldi igazgató – visszaemlékezése.
- ⁹²³ Nagy J.: im. 183. p.
- ⁹²⁴ ZML. Tanfelügyelőségi iratok 4668/1948.
- ⁹²⁵ ZML. Pkt. jkv.
- ⁹²⁶ ZML. Pkt. jkv.
- ⁹²⁷ ZML. Pkt. jkv., 1956. február 16.
- ⁹²⁸ ZML. Pkt. jkv., 1956. január 16.

Kulturális-, Közösségi élet, Egyesületek

Pezsgő volt a falu kulturális élete, főleg a XX. században, a két háború közt. Ez elsősorban színdarabok betanulásából, és előadásából állt, melyeket nem csak helyben, hanem más községekben, pl. Nován is előadtak, de rendeztek ünnepélyeket, amikor a műsort vers, ének és táncszámokból állították össze. A színelőadásokról maradtak ránk fényképfelvételek is.

Részt vettek a falu iparosai a Pákai Iparos Olvasókör életében is. A hagyományos szilveszteri színi előadás és bál fontos esemény volt, főleg az elsőbálos lányok életében; de a kör által járatott folyóiratok és a kör könyvtára művelődési lehetőséget is biztosított.

A kulturális élet tárgykörébe kell sorolnunk a táncmulatságokat, a bálokat is, mert ez nem csak a fiataloknak jelentett jeles eseményt, hanem a falu aprajának, nagyjának; a társas érintkezés színtere is volt. Ezeket a kocsmá udvarán, pajtáiban, később a kultúrházban tartották. A kulturális műsoroknak helyszínt adó kocsmákról már szoltunk.

A felnőttekhez hasonlóan a fiatalabb korosztály tagjai, az iskola diákjai is kivették részüket a falu kulturális életéből.

A falu életének illetően irányú vizsgálata során feltűnt, hogy a kulturális események gyakran kapcsolódnak egy-egy szervezethez, még abban az esetben is, ha az adott csoportosulás nem ilyen céllal jött létre. Ezek lehetnek gazdasági, kulturális, sport vagy vallási alapon szerveződött egyletek, egyesületek, körök.

Mint arra több jel és adat utal, a kulturális élet mozgató ereje a faluban a polgárosuló, egyre erősödő és öntudatosuló iparos réteg, és a velük szoros kapcsolatban álló falusi értelmiség (orvos, jegyző, tanító és pap, valamint a csömödéri fűrészüzem és a MAORT tisztviselői) volt. Elkülönülésük elsősorban iskolázottságukból következett. Ezzel egy fokkal magasabbra hágtak azon a láthatatlan társadalmi ranglétrán, mint a földművesek. (Itt nem lehet kitérni a megszerzett szakmai tudásra, mert az a parasztok esetében semmivel sem volt kevesebb, mint az iparosokéban.) E rangbéli különbséget jelzi, hogy a második világháború előtt már dolgozó iparosokat még az ötvenes években is úrnak szólították. Ezzel csupán arra akarunk rávilágítani, hogy ők fogékonyabbak voltak a kultúra iránt, mert találkoztak vele. Ugyanis közülük többen – asztalosok, szabók – nem a faluban, hanem városokban, nem egy esetben a fővárosban tanulták a szakmát.

A Polgári Olvasókör létrejötte is fenti állításomat igazolja. Az ezt felváltó Iparos Olvasókör pedig már könyvtárat is létrehozott, amely akkor bizony nem volt mindennapos, magától értetődő dolog. Nem csoda, hogy a Gőcsejt járó cserkészcsapat is megemlékezik róla: „Pákán van egy nagyobb 183 drb-ból álló könyvtár.”⁹²⁹

128. A Parasztszívek című szindarab szereplői (1922. k.)

Az iparosok közül többen jártasak voltak a kottaolvasásban, zenéltek is, bálokban, lakodalmakban. Mellettük voltak még ún. parasztmuzsikások, akik autodidakta módon tanultak meg egy-egy hangszeren játszani. Őket is gyakran hívták zenélni.

Pákán 1935-ben egy tíztagú zenekar is működött.⁹³⁰ Róluk feltételezzük, hogy azonosak lehetnek az 1930. január 1-jén a Ferenczy-kocsma udvarán lefényképezett zenekarral. Ennek a zenekarnak volt tagja Dancs Lajos. Zenei tehetségét édesapjától, a földműves, hegedűn játszó Dancs Gábortól örökölte, aki nagyon szeretett hegedülni. Ha elkezdett játszani még az evésről is megfélekedezett. Keletkezett is egy szólás Lászlóházán: „Nem tudja abbahagyni, mint Dancs Gábor a muzsikálást.” A zenélésnek napjainkig van hagyománya. Többen végeztek a lenti zeneiskolában. Néhányan közülük szintén zenéltek bálokban és lakodalmakban, többségük azonban csak saját gyönyörűségére tanult.

Dancs Lajosról és Temesváry István tanítóról még annyit meg kell említeni, hogy több közös egyházi szerzeményük is volt. (Temesváry István kántor is volt, aki nagyon szépen orgonált.) Dancs Lajos egyik önálló szerzeménye nyomtatásban is megjelent, igaz „népi gyűjtés” megjelöléssel.⁹³¹

Az Iparos Olvasókör könyvtára mellett más olvasnivaló is akadt a faluban. Majd minden háznál megtalálható volt a kalendárium. A cserkészek statisztikája szerint – 1935-ben – Pákán 6 családra esett egy katolikus lap, 23-ra egy Új Nemzedék. Nagy számban járták a Kis Újságot és a Friss Újságot. A pákai plébános több példányban járatta a Sajtószemlét, amit átadott olvasásra ismerőseinek, sőt

sajtógyűléseket is szerveztek, ahol átadták az újságokból szerzett információkat az embereknek.

1946-ban rendeleti úton feloszlatták az egyesületeket. Így az iparoskör könyvtára elveszett a falu számára. Igaz, mintegy kárpótlásul a veszteséért, a község 1947. januárjában belépett az Irodalombarátok Szövetségébe, rendes tagként, évi 240 Ft tagdíjjal, de tagságát 1948. január 1-jével meg is szüntette.⁹³²

129. Pákai színjátszók (1930-as évek)

Több próbálkozás után, 1948-ban, áttörés történt. A Népkönyvtárakat Szervező Országos Bizottság 69 zalai községnek, köztük Pákának is juttatott 100–150 kötetes könyvtárat. Ezzel szinte egy időben az MKP is könyvakciót indított. 50–90–100–150 kötet könyvet adományozott Zala megye 17 községe részére. Ezek közt ismét ott találjuk Pákát is.

A Népművelési Minisztérium rendelkezése folytán 1949-ben kezdődött meg a körzeti könyvtárak alapítása, amelyek feladata volt a falusi könyvtárak munkájának irányítása. Az első zalai körzeti könyvtár átadására 1950. március 5-én került sor: „Tanner József a Népművelési Minisztérium főosztályvezetője adta át a megye dolgozóinak. Németh Károly elvtárs, a megyei pártbizottság tagja vette át a 15000 kötetes könyvtárat és ugyanakkor az előretelepített 25 falusi népkönyvtárat (...) E könyvtárak mindegyike 150 kötetes volt. A könyvtárak bűtorzata –, amely a könyvállománnyal együtt kerül leszállításra – egy könyvszekrény.” – írta Németh László a megyei könyvtár későbbi igazgatója.⁹³³

A 25 község közt ismét ott találjuk Pákát, ahol ekkor – a becslések szerint 500 kötet körül volt a könyvállomány. E mellett külön könyvtára volt a föld-

művészövetkezetnek és az iskolának is. Ezek a könyvtárak 1962-ben kerültek a községi tanácsok kezelésébe.⁹⁹⁴

Pákán a községi könyvtárat az Öveges család régi szoba-konyhás lakásának szobájában helyezték el. (Az épületnek ezt a részét időközben elbontották, ma már csak hátsó része áll.) Tiszteletdíjas könyvtárosként Öveges Ede nyugalmazott tisztviselőt – Öveges József öccsét alkalmazták.

Egy 1964. évi rendelet szerint az azonos közigazgatási területen lévő könyvtárak közül csak egy lehet könyvtár, a többi annak fiókja. A 103/1968/M.K.1.MM. sz. utasítás pedig ezt tovább módosította, hogy a könyvtárakat a művelődési otthon jellegű intézmények felé vitte el. Három kategóriát állapított meg: klubkönyvtár, művelődési ház és művelődési központ.

Páka szerencsés helyzetben volt, mert 1967-ben elkészült a művelődési ház, amelybe a könyvtárat is átköltöztették. Dömeföldén pedig ettől kezdve klubkönyvtár működött. 1970-től főfoglalkozású könyvtáros dolgozott a könyvtárban. Ő végezte a klubkönyvtárakban – Ortaháza, Dömefölde – is a kölcsönzést. Első főfoglalkozású könyvtárosa Török Józsefné volt. Gyermekgondozási szabadsága alatt Czupi Lászlóné látta el e feladatot. Török Józsefné sajnálatosan korai halálával ez a korszak lezárult. A könyvtár évekig ki sem nyitott. Két éve Szabó Zsuzsanna nyugalmazott tanárnő tiszteletdíjasként vezeti a könyvtárat heti két alkalommal.

Az ÁFÉSZ könyvtár az 1970-es években megszűnt. Az általános iskola könyvtára azonban jelenleg is működik.

Az egyesületi élet fellendülésének köszönhetően Pákán is megalakult egy dalárda, amelynek 1940-ben 101 tagja volt. A basszus szólamot egyedül énekelte Né-

130. Dömeföldi színjátszók (1939 k.)

meth István mozdonyvezető.⁹³ Meg kell említeni még az 1960-as évek második felében létrejött, Pető Lajosné vezette dömei asszonykórust, amely pákaikkal kiegészülve vegyes kórossá alakult Gerencsér Lajos iskolaigazgató vezetésével. Gerencsér Lajos távozása után működésük estlegessé vált, majd véglegesen megszűnt.

Hosszú ideig csak az iskola kórusa működött a faluban Németh Andrásné tanárnő vezetésével. 2002-ben az iskola pedagógusai kezdeményezésére, és aktív részvételével – kiegészülve a szülők vállalkozó, és jó hangú képviselőivel – megalakult a „Dalraforgók” asszonykórus, amely azóta új tagokkal (és nem csak asszonyokkal, hanem lányokkal) bővült. Németh Andrásné szakmai irányításával működik. Azóta több alkalommal szerepeltek sikeresen különböző rendezvényeken a faluban, és annak határain túl.

Még egy jelentősebb irodalmi esemény történt 2002-ben július 19-én. Rózsás János – aki édesanyja révén kötődik Pákához – találkozott író–olvasó találkozó keretében a falu lakosságával. A találkozót vezette, és az író bemutatta Czupi Gyula, a nagykanizsai Halis István Városi Könyvtár igazgatója, aki dömei földiként szintén kötődik a faluhoz.

A kulturális élet színterei

A kezdeti időkben a kocsmák szolgálták e célt. Egyrészt, mert zártkörű rendezvényekről volt szó, másrészt, mert ezek rendelkeztek viszonylag nagy befogadó képességű helyiségekkel.

Megváltozott a helyzet, amikor a községházát (Kossuth u. 78.) igénybe vevő csendőrlaktanya átköltözött a volt Csokmai-csárdába (Táncsics út 2.). Az épületet ismét birtokba vette a falu. Elsősorban a legeltetési társulás és a KALOT székhelyeként ismert, de az átalakítások során színpadot építettek, így színdarabok és táncmulatságok tartására egyaránt alkalmassá vált. Építésének pontos dátumát nem ismerjük, de 1864-ben már állt. Az idők során aztán kívül, belül többször átépítették.

Amíg az 1940-es évek második felétől, de az 50-es évek elején még inkább szükség volt a kulturális élet felvirágoztatására – elsősorban propaganda céllal –, főleg a nagy szocialista beruházások helyszínein és a városokban, addig a falvakban igyekeztek a társasági életet visszaszorítani.

1952–1954 közt a kultúrotthonban iskolai osztály működött. Amikor az kiköltözött, akkor a gyógyszertár körüli huzavona során, 1955-ben kocsmát és terményraktárt alakítottak ki benne. Ennek fényében érthető, hogy amikor 1954-ben a KTSZ a régi iskolát kérte kultúrotthon céljára, hogy ott kultúr csoportot hozzon létre, miért utasították el.⁹³⁶

Két hónappal később viszont a járási tanács engedélyezte a helyi DISZ szervezetnek, hogy ugyanott kultúrotthont létesítsen.⁹³⁷ Persze ebből nem lett semmi, mert az iskolába a KTSZ asztalosai költöztek.

131. A „Fekete mén” című előadás szereplői (1943)

**132. Fekete István: Hajnalodik
című színdarabjának szereplői (1942. XII. 31.)**

133. Pákai színjátszók (1940-es évek vége)

**134. Döme-földi színjátszók a „Visszahív a tanya”
című színdarab előadásán (1948. június 6.)**

1956 közepén a falu visszakapta kultúrházát. Ismét lett helye a kulturális életnek. 1957-ben az addigi kultúrotthon vezetőt, Szabó Endrét leváltották és helyére özv. Németh Istvánnét nevezték ki.

1963-ban bezárták a „Zolder” mozit, és ettől kezdve – 1967-ig – a filmvetítéseket is itt tartották. Az épület eladása miatt – a művelődési ház elkészültéig – néhány hónapig a filmvetítések a párthelyiségben voltak (Táncsics u. 2.).

A falusi rendezvények, ünnepek – anyák napja, április 4., november 7. – alkalmával a kultúrház mindig zsúfolásig megtelt. De itt tartották az iskolai színdarabok bemutatását is. Nagy siker volt a „Pál utcai fiúk” vagy a „Csillagszemű juhász” című előadás is.

Az 1940-es évek elején Zolder Károly vállalkozó mozit épített a községháza (kastély) és a Válicka közti telkén. Egy 1945-ös összeírásból tudjuk, hogy 100 fő befogadására volt alkalmas.⁹⁸⁸ Az utcára merőleges, hosszú épületnek a Válicka felé eső oldalán volt egy zárt folyosója, amelyben a jegypénztár fülkéje is helyet kapott. A déli végén volt a gépház, amelybe kívülről lehetett lépcsőn felmenni. A gépház felőli oldalon volt egy fából készült karzat. A felhajtható, rögzített székek emelkedő aljazaton álltak. Mindkét oldalon szabad tér volt a fal mellett a könnyebb közlekedés miatt. Az utcai homlokzaton – a vetítővászon két oldalán – egy-egy dupla szárnyú kijáratí ajtó volt.

**135. A sokfunkciójú, egykori „Vaskalap”,
a falu kultúrháza (1950 k.). Balra a földmivesszövetkezet boltja.**

A mozit 1948-ban államosították. 1955-ben bezárták, bútorraktárként működött egy ideig.⁹⁸⁹ 1956-ban rövid időre Zolder Károly visszakapta, majd ismét elvették tőle. 1963-ban zárták be végleg. Ezt követően Zolder Károly vissza-

kapta, és saját kezűleg lakóházzá alakította. 1997 áprilisában bontották le. 1967-ben elkészült a korszerű, színház- és mozitermet magába foglaló művelődési ház. Itt kapott helyet a könyvtár, klubhelyiség, szakköri helyiségek, tánc terem. A ruhatár előterében pedig egy pingpong asztalt is felállítottak. Heti három alkalommal volt filmvetítés. Az épületben működött egy büfé is. Az új művelődési házat kezdetben, tiszteletdíjasként Törő Ferenc igazgatta, majd főállásban őt Borosán Sándor, Bakon Erika és Kulcsár Katalin követték. Több mint egy évtizede „csipkerózsika” álmát alussza az épület. Jelenlegi elképzelések szerint a déli rész – iroda, öltözők, könyvtár – átalakításával idősek klubját hoznának létre benne. A tervek már elkészültek.

Az épület elkészültekor a Lenti járás egyik legkorszerűbb intézménye volt. (A másik ugyanilyen épület Szentgyörgyvölgyön épült. Lentiben még ezt követően bontották le a régi művelődési házat és épült fel a művelődési központ.) Így érthető, hogy számos rendezvénynek adott otthont. Ezek közül legjelentősebb a megyei szervezésű Zalai Folklór Fesztivál, amelynek szignálja 18 éven át csendült fel színpadán, minden májusban.

Rendszeresek voltak a műkedvelő előadások. A Déryné Színház havi rendszerességgel játszott színpadán, olyan élményt nyújtva a közönségnek, amelyhez másképp nem juthatott volna hozzá. Ezt azzal hálálták meg, hogy előadásról-előadásra zsúfolásig megtöltötték nézőterét. Olyan művészek koptatták színpadát, mint id. Latabár Kálmán a „Latyi”, vagy a fiatal Kincses Veronika, aki a kor technikai megoldásaként „plébekel”-ve, a színpalok mögött énekelte Iluska szerepét a János vitéz előadásán, a női főszereplő helyett. Megfordult itt Kabos László, a humoralista Sándor György, a nótakedvelők gyönyörűségére Madarász Katalin, Horváth István. A táncdalénekesek közül Kovács Kati, Korda György és az Apostol együttes. Lehetne még folytatni a felsorolást, de talán ízelítőül ennyi is elég. A Déryné Színház megszűntével elmaradtak a színházi előadások. Ma csak néhányan jutnak el Zalaegerszegré színházba.

Egyesületek – szervezetek

A polgári korszak jellegzetes szervezetei az egyesületek. Működésüket először 1852-ben szabályozták, majd a kiegyezés után a belügyminisztérium felügyelete alá kerültek. Ismeretesek különféle típusaik (politikai, kulturális, szakmai, jótékonyági, segélyező, vallási, stb.). Az egyesületek önkéntes alapon szerveződtek. Velük szemben a testületek kényszerszertársulások voltak, vagyis a belépés, a tagság fenntartása az összes érdekelt számára kötelező.

Gazdasági célú szervezetek

A mezőgazdasági testületek közül a közbirtokossági társulatok a jobbágyfelsza-

badítás (1848) után jöttek létre, a parasztság korábban közösen használt területén (erdők és legelők). Az egyre csökkenő legelő védelmére 1913-tól legeltetési, az erdők érdekében pedig az 1930-as években erdőbirtokossági társulatokat hoztak létre.

Jellegzetes szervezetek voltak a hegyközségek, melyek 1894-ben eredetileg a filoxéra után szőlőtelepítésre alakultak.⁹⁴⁰

Az időrendet követve meg kell állapítanunk, hogy az első pákai szervezet az úrbéri birtokosok mezőgazdasági szerveződése.

A vásártér felállítására kapcsán 1914. február 28-án megtartott községi képviselő testületi ülés jegyzőkönyvéből tudjuk, hogy annak elnöke Csondor József volt. 1914-re megszűnt, helyébe a közbirtokosság intézménye lépett. Elnöke ennek szintén a már említett Csondor József volt. A testületekhez hasonlóan ez is kényszertársulás volt, amelynek fenntartását törvény írta elő.⁹⁴¹

Az 1913. évi X. tc. értelmében a közbirtokossági legelőre nézve külön jogképes társulatot kellett alakítani. Ezek voltak a legeltetési társulások. A közbirtokosság csak a legelők és erdők felett gyakorolt hatalmat. 1945 után megszűnt. Létre az egykori közbirtokossági erdő: Községi erdő utal.

Az 1894. évi XII. tc. értelmében megalakult hegyközségek a szőlőbirtokosok önkormányzati jelleggel működő szervezete volt. A hegyközség élén a hegybíró állt, aki az esküdtek segítségével irányította a hegyközség életét. Feladatuk a hegy rendjének megtartása, a magántulajdon védelme volt, de a szüret idejét is ők állapították meg.

1938-ban ismét szükségét látták a hegyközségek létrehívásának. Az 1938. XXXI. tc. gyakorlatilag megismételte a 1894. évi XII. tc. rendelkezéseit.

Döme földén és Pákán is 1939 januárjában alakították meg a hegyközséget. A döme földi hegyközség tagjai a Lakosa, Pálvölgy, Kányavári, Csöcsi, Gecső, Vári és Hottó-hegyi gazdák voltak. Pákán a Nagyhegy, Hottóhegy és Kishegy gazdái alkották a Pákai hegyközséget.⁹⁴² Aztán a hegyközségek is megszűntek a II. világháború után.

A legújabb hegyközségi rendtartás, amely a hegyközségek újbóli létrehozását szabályozza: az 1994. évi CII. törvény a hegyközségekről. A törvény IX. fejezetben, 66 paragrafusban, a korábbi törvényekre épülő, részben azonos fejezetekkel szabályozza a hegyközségek működését.

Egy másik gazdasági alapon létrejövőnek tűnő szervezetről is szót kell ejtenünk: az 1946. szeptember 15-én alakult „Újbirtokosok és Földhözjuttatottak Országos Szövetsége”, UFOSZ-ról. A földreform során földhözjuttatott újbirtokosok érdekeinek védelmére alakult szervezet. 1948 végén beolvadt az akkor alakuló új paraszti szervezetbe a DÉFOSZ-ba.⁹⁴³

Az UFOSZ-ról nagyon kevés az információ. Csupán elnökének és titkárának nevét ismerjük. Előbbi Bécs József, utóbbi Koltai János volt. A szervezet a politikai pártokhoz hasonlóan részt kívánt venni a falu politikai életében. Ebbeli szándékukat írásban közölték a körjegyzővel, de kérésük elutasításban részesült.⁹⁴⁴

Utódszervezetéről, a DÉFOSZ-ról még ennyit sem tudunk. A Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége 1948. december 18-án alakult, mint a szegény és középparasztság egységes tömegszervezete. 1952. január közepén megszűnt. Ezt követően feladatát a Mezőgazdasági és Erdészeti Dolgozók Szakszervezete látta el.⁹⁴⁵ A szervezet pákai létezéséről egy 1950 körül készült képeslapról szereztünk tudomást. Ezen a tűzoltószertár épületét mint DÉFOSZ székház jelölik. Így feltételezhető, hogy annak valamelyik helyiségét használták.⁹⁴⁶

Polgári Olvasókör

A pákai „Polgári Olvasókör”-t – mint az alapszabály dátumából kitűnik – 1907. augusztus 14-én hívták életre, de ténylegesen csak december 31-én alakult meg. Alapszabályai 18. pontból álltak:

„Célja a társadalom művelt és kifogástalan elemeinek testvéries közelhozása által a társas életviszonyok megszilárdítása – közhasznú és mulattató szépirodalmi felolvasások útján –, az értelmi – és erkölcsi művelődés előmozdítása és szellemi élvezet nyújtása, politikai és szaklapok olvasása és a könyvtár használata által az önművelődés megkönnyítése, tisztességes mulatságok rendezése; támogatása minden intézménynek, amely az általános és helyi haladás emelésére szolgál.”

Az alapszabályt az elnök, dr. Augustinovicz Nándor és a titkár írta alá. (A titkár neve olvashatatlan. Sem a jegyzők, sem a tanítók és káplánok közt nincs olyan nevű, akivel azonosítható lenne.) Az aláírások alatt az ellenjegyzés: Látta a mkir. belügyminiszter. Budapest, 1907. október 8. A miniszter meghagyásából (olvashatatlan aláírás) miniszteri o. tanácsos.⁹⁴⁷

A hatóságok – a közben kitört háború miatt figyelemmel kísérték az egyesületek tevékenységeit és korlátozták a gyülekezési jogot.⁹⁴⁸

A novai járás főszolgabírája 1914. augusztus 27-én jelentést kért a pákai körjegyzőtől: A „pákai polgári kör alapszabály ellenes viselkedése miatt eljárás” kapcsán.

„Az irat kiadásával felhívom jegyző urat, hogy jelentse be, kik a „PÁKAI OLVASÓKÖR” tisztviselői, szerezze be a tagok névsorát, az alapszabályokat. Továbbá kétséget

136. A Polgári Olvasókör és az Iparos Olvasókör bélyegzőjének lenyomata

kizárólag állapítsa meg, hogy minő lapok járnak, a kör számára. Határidő: augusztus hó 31.”

Bár semmilyen adatunk nincs rá, feltételezzük, hogy ezzel a levéllel pecsételődt meg sorsa, és az olvasókör megszűnt.

Iparos Olvasókör

A Polgári Olvasókörnek a háborút követően hamarosan utóda akadt. A falu iparosai a 20-as évek első felében létrehozták az első Iparos Olvasókört.⁹⁴⁹

Ez az egyesület szinte teljesen átvette a polgári olvasókör alapszabályát, így a december 31-i közgyűlés időpontját is. Az ötödik pontot viszont megváltoztatták azzal, hogy a kör tagjai összejöveteleiken, és a kör helyiségeiben nem politizálhattak. Ez később nagy jelentőségűvé vált a kör életében. Az első kör létszámáról, működéséről semmit sem tudunk. Csupán a vezetőség nevét: Farkas Lajos bognár (Páka), Mendl János kovács (Páka), Rajkó Lajos kőműves (Páka).

Az alapszabályban rögzített tilalom ellenére képviselőválasztáskor Mendl János, Farkas Vendel és Dávid (Toli) Pali, Nyári Béla képviselővé választása mellett korteskedtek.

137. Pákai színjátszók a Ferenczy-kocsma udvarán (1937.)

(Mai napig fenn maradt az ellenfelek gúnyverse e három kortesről:

*„Farkas Vendel meg a Mendli,
Meg az ici-pici Toli Pali,
Három nem ér egy sapipát,
Válasszuk meg Nyári Bélát!”^{95,0}*

A kör tagjainak korteskedése miatt a hatóságok a kört feloszlatták. Ekkor azonban már Rechnitzer László kereskedő volt a kör elnöke.

Néhány évi szünet után az iparosokban ismét igény támadt a közösségi életre, 1927–28. körül megalakították az új, a második iparos olvasó kört. Az alakulásakor a közgyűlés a következő vezetőséget választotta:

Elnök: Horváth Gergely molnár (Páka); Pénztáros: Durgó Jenő fakereskedő (Csömödér); Jegyző: Tóth Dezső kereskedő (Dömefölde).

Tevékenységükről viszont nem tudunk semmit.

A következő vezetőség, amely ismert:

Elnök: Varga János bádogos (Páka); Jegyző és egyben pénztáros: Czigola Károly molnár (Páka); Könyvtáros: Dancs Lajos asztalos (Páka).

A kör pecsétje fekvő, ovális alakú, középen két egymásba kulcsolódó kéz. Felül:

„Iparos olvasókör”, alul „Z.PÁKA”.

A tisztségviselőket a közgyűlésnek – az alapszabály értelmében – minden évben meg kellett erősítenie tisztségükben, illetve újat kellett választani helyettük.

Nem szóltunk még az összejövetelek helyéről, a kör otthonáról. Kezdetben az ún. Tóth-kocsmában tartották összejöveteleiket. Szervezett formában ezek az összejövetelek csak a december 31-i közgyűlés, és az azt követő szilveszteri iparosbál alkalmával zajlottak. Máskor, akinek kedve tartotta, az ívó melletti külön teremben – az épület északi végén volt a kör helyisége – kártyázhatott, sakkozhatott vagy éppen olvashatott.

Olvasnivalót az egyre gyarapodó könyvtár szak- és szépirodalmi könyvei, folyóiratai (Új Idők, Pesti Napló) jelentettek. A könyvtár állománya ekkor a folyóiratokon kívül mintegy száz kötetre rúgott.

Nagy esemény volt a kör életében egy-egy bál is. A már említett, hagyományosan szilveszterkor tartott iparosbál jelentőségét, fényét emelte, hogy itt mutatták be az iparosok első bálós lányait. Ezen csak a meghívottak vehettek részt. Lentitől–Gutorföldéig a legnevesebb iparosokat hívták meg az erre a célra nyomtatott díszes meghívóval.

138. Az Iparos Olvasókör zászlaja

Még egy hagyományosan az iparoskör által tartott bál volt, ez pedig a szüreti felvonulást követő mulatság. Természetesen ez nem volt zártkörű.

Ami nemcsak a kör, hanem az egész falu kulturális életében is jelentős esemény volt, az az évente két alkalommal – nyáron és télen – szervezett műkedvelő színi előadás. Nyáron a kocsmá udvarán, a vendégkocsik számára épített színpad alatt tartották az előadásokat, télen pedig a kocsmá nagytermében. Nyáron könnyű helyzetben voltak, mert a kocsiszín alatt állt a színpad, a nézők pedig az udvaron felállított padokon, székeken ültek, vagy éppen álltak. Télen minden alkalommal zsúfoltságig megtelt a kocsmá nagyterme. A téli előadás időpontja egyben a közgyűlés és bál időpontja, december 31. Így az értelemszerűen zártkörű volt.

Az előadások népszerűségének, jelentőségének fokmérője volt, hogy azokon megjelent Major kanonok is káplánjaival, valamint eljött a jegyző is családjával, az orvos, a tanítókról nem is beszélve. Az előadásokon 50–60 fillér belépőjegyert szedtek.

Előadták többek között Mikszáth Kálmán: A Noszty fiú esete Tóth Marival című regénye színdarabváltozatát (báza) kerettyei színészek betanításában, valamint a „Vén gazember” és a „Sárga csikó” című népszínműveket. A „Vén gazember”-t a nagy érdeklődésre való tekintettel meg kellett ismételni. Szinte a budapesti bemutatókkal egy időben bemutatták Fekete István „Hajnalodik” című színművét „Erdélyben Hajnalodik” címmel. Ennek aktualitást adott Erdély 1940. évi visszacsatolása.

Ekkor már a kör virágkorát élte. Új vezetőségének sikerült nagyobb lendületet vinni a szervezet életébe. Az elnök, a korábbi jegyző, Czigola Károly lett. Jegyzővé és egyben a pénzügyek intézőjévé Takács Sándor úriszabót választották, míg a könyvtáros a sokat olvasó, és otthon saját könyvtárral is rendelkező Dancs Lajos maradt. Bővült a kör felszerelése is. Letenyén a jelenlegi „Arany Bárány” szálloda akkori tulajdonosától 150 pengőért vásároltak egy biliárdasztalt és két olajnyomatot. Az egyik kép az aradi vértanúk kivégzését, a másik II. Rákóczi Ferenc bejövetelét ábrázolja. (Ezek ma a polgármesteri hivatalban láthatók.)

Dancs Lajos a régi, kicsinek bizonyuló könyvtárszekerény mellé egy új szekrényt is készített. Bár anyagi lehetőségeik szerények voltak, hisz az évi 2,5 pengő tagdíj épphogy fedezte a napilapok előfizetési díját és a könyvtár szerény bővítését, a bálók és színdarabok bevételei némiképp enyhítették gondjaikat. (Pl. a biliárdasztalt 1 órára 40 fillérért lehetett bérelni.)

Esténként egyre többen gyűltek össze, hogy biliárdozással, sakkozással, tivolizással vagy kártyázással üssék agyon az időt. A többség ultizott vagy bunkózott (snapszer, snapszli) az öreg iparosok tarakkoztak, néhányan dárdliztak – ezt a kártyajátékot kevesen ismerték – vagy éppen beszélgettek. A kör helyiségében – az első kör felosztatásán okulva – politika nem lehetett a beszélgetés témája. Pedig ekkor már a háborús készülődés némely intézkedésben érezte hatását. Többször felülvizsgálták például a kör alapszabályát is, vagy bizonyos könyveket index alá vettek.

Mindezek azonban csak jelentéktelen, bürokratikus tevékenységnek tűntek, és mindenki szemében eltörpültek olyan nagy jelentőségű esemény mellett, mint a kör zászlájának avatása. A zászlóavatásra a templomkertben került sor 1939-ben, fényes külsőségek közepette.

Erre meghívták a környék összes nevesebb iparosát, jelen volt a pákai kör valamennyi tagja. A zászlóanya Tóth (Muzsikás) Józsefné a Tóth-kocsma tulajdonosának felesége volt.

A zászlót a kör pénzén vették. Az ünnepi beszédet az egyik káplán mondta. (Eredetileg ő csak írta volna, és a kör tagjai közül került volna ki a szónok, de az esemény nagysága visszariasztott mindenkit.) Az avató beszéd után került sor a zászlószegek beverésére. A szegeket mindenkinek meg kellett váltania, 80 fillérért darabját. Valamennyi tag kapott szeget, de küldtek díszvendégeknek, a falu előjáróinak is. A szegeket egy erre az alkalomra készített fakalapáccsal verték be egymás után a megjelentek a zászlórúdba.

A zászló: Bordó brokátból készült. Fekvő téglalap alakú. 140x120 cm nagyságú. Rövidebb oldalával csatlakozik a rúdhoz. Három oldalon 20 cm-es, a zászló színével azonos színű rojtok szegélyezik. Két sarkán nagyméretű, 30 cm hosszú bojt van. A rúd hossza 336 cm, a végén lévő réz kettős kereszt 42 cm-es. A zászlót úgy erősítették a rúdhoz, hogy 45°-ba megdőntve terül ki, és látható jól mindkét oldal ábrája és felirata.

A zászló jobb oldalán, ovális tükörben Szent József – az iparosok védőszentje – ölében a gyermek Krisztussal. Felette félkörívben a felirat: „ISTEN ÁLDJA A TISZTES IPART!”. Bal oldalán két egymásba kulcsolódó kéz, két baráti jobb. Felettük a félköríves felirat: „IPAROS OLVASÓKÖR”. Alatta: „Z. PÁKA”.

A rúdra kötve a zászlószalag, a zászlóanya ajándéka. A rúdon egymás mellett öt sorban helyezkednek el a tagok és meghívottak zászlószegei. Kétféle szeget használtak: az egyik ovális pajzsalakú, a másik címerpajzs, a tetején a koronával. (A szögek sorrendjét és a rajtuk lévő neveket a függelékben közöljük.)

A zászló helye ettől kezdve a templomban volt. Húsvétkor a kör tagsága előtt vittek a körmenetben. Jelenleg a Nemzeti Múzeumban őrzik.

Az avatás után közös ünnepi ebéden vettek részt a Tóth-kocsma udvarán felállított sátorban. Ekkorra azonban már szűknek bizonyult számukra az addigi helyiség: hamarosan át is költöztek a Ferenczy-kocsmába (Petőfi u. 2.), ahol egy kisebb és egy nagyobb termet egybe lehetett nyitni. Hétköznapokon a kisterem is elégnék bizonyult, de bálók, színdarabok alkalmával mindkét helyiségre szükség volt.

Az összetartozás fontos, külsőségekben is megnyilvánuló jele volt, hogy a kör tagjai létrehozta egy temetkezési egyletet. Egy-egy tag, vagy annak rokona temetésén testületileg vettek részt. Díszőrséget álltak a ravatal mellett, és ők vitték a „Szent Mihály lovát” a háztól a sírig. Valamennyi egyleti tag számára készítettek fekete bársonyból vállszalagot. A díszőrség tagjai előbb kis réz gyertyatartókat vittek a kezükben, később vásároltak négy darab nagy sárgaréz gyertyatar-

tót (kandelábert). Temetni csak iparost vagy a falu előjáróit: papot, jegyzőt, tanítót temettek. Pénzért soha nem vettek részt szertartáson.

Ezt a szokást a késői utódok is tartották. Sokáig használták a díszes kellékeket is. Aztán vállalkozók vették át a szertartások lebonyolítását.

A tagtárs temetésén való részvétel nem új keletű dolog, hisz a pákai fazekasok és csizmadiák artikulusai már 1778-ban a következőket tartalmazták: „Ha bárki a társulás tagjai közül meghal, minthogy az eddig gyakorolt helyes szokás és mód szerint az egész társulás köteles a temetésen részt venni, így akik távollmaradásukat a társulásnál nem igazolták, ha mester 25, ha legény 12 dinár büntetést fizessen.”⁹⁵¹

Így az olvasókör tagjai csak egy régi hagyományt élesztettek újra, persze annak szigorú megkötései nélkül.

Az olvasókör a felszabadulás után változatlan alapszabállyal, még egy ideig működött.

1947-ben a járási főjegyző bekérte az egyesületek alapszabályait „láttamozás végett”.⁹⁵² Az alapszabály azonban soha nem érkezett vissza.

Ekkor az egyesület vezetői az alábbiak voltak: Elnök: Czígola Károly; Alelnök: Bek Károly; Pénztáros: Takács Sándor; Jegyző: Tóth Tibor, Molnár István; Könyvtáros: Dancs Lajos.⁹⁵³

Megszűnésükkor utolsó gesztusként, megmaradt pénzüket – 180 Ft-ot – közösségi célra, a Hősök terén felállított emlékműre adták.⁹⁵⁴

Biliárdasztaluk a kommunista párt helyiségébe került az egyik könyvszekrényre együtt. (Ez ma is megvan.) Könyveik egy részét elégették, a többi elkallódott irataikkal, pecsétjükkel együtt.

Helytörténeti Szakkör

1972 nyarán lelkes helyi fiatalok egy csoportja Molnár László vezetésével hozta létre. Tagjai: Bek Károly, Békefi László, Császár Gyula, Kalamár Zoltán, Szekeres Géza, Molnár György, Molnár János, László József (Csiki). A megalakulást segítette Koczfán István akkori KISZ titkár is. Közel egy hónap leforgása alatt a szakkör tagjai jelentős számú néprajzi tárgyat gyűjtöttek össze, amelyből augusztus 20-án egy nagyszabású kiállítást szerveztek a helyi művelődési házban. Az anyagot hosszú időn keresztül itt is őrizték.

Közben a szakkör tagjai teljesen szabálytalan, és szakszerűtlen módon „ásatást” végeztek a „Várhelyi dombnak” nevezett területen. Az előkerült leletek viszont felkeltették a Göcseji Múzeum régészének, Vándor Lászlónak az érdeklődését, ennek is köszönhető a vár későbbi feltárása.

A szakkör munkáját látva Szabó József igyekezett segítségükre lenni az összegyűjtött néprajzi anyag elhelyezésében. Erre egy népi lakóház megvásárlását látta célszerűnek. Ebben a Göcseji Múzeum néprajzosa, Szentmihályi Imre is támogatta. Előbb a pördeföldi egykori kocsmát –, ahol Patkó Jancsi és társai

vívtak véres harcot a csendőrökkel – szándékozott megvásárolni és Pákára szállítani. Miután terve a tulajdonosok irreális anyagi követelésén megbukott, helyi ácsok önkéntes munka felajánlásával az épület hiteles mását akarták felépíteni. Közben Dömeföldén a Dömeföldi u. 18. sz. alatti zsuppos boronaház lakója meghalt, az örökösök elfogadható áron eladták a községi tanácsnak. Az épület eredeti helyén áll ma is. A szakkör az épület berendezéséhez újabb gyűjtést rendezett és hamarosan készen állt a kiállítás, amelyről több országos napilap is megemlékezett. Néhány év elteltével kiderült, hogy az épületet fel kell újítani. Ekkorra sajnos az épület padlásán tárolt – nem kiállított – tárgyak egy részét ismeretlenek eltulajdonították. A megmaradt tárgyakat a Göcseji Múzeum néprajzi gyűjteményében helyezték el, ahol kötelezettséget vállaltak az épület helyreállítás utáni berendezésére. Megkezdődött az épület építészeti kutatás utáni rekonstrukciója, L. Szabó Tünde tervei alapján.

Közben a szakkör vezetője, munkahelyi összeférhetlenség okán, lemondott. Rövid idő múltán a szakkör meg is szűnt.

Páka Értékeiért Egyesület

Az egyesületet 2003. március 20-án 30 alapító tag hozta létre.

„Az Egyesület célja, hogy segítse a község és vidéke építészeti, környezeti és természeti értékeinek megőrzését, korszerű és esztétikus fejlesztését, ápolja hagyományait, gyűjtse, védje és megismertesse történeti értékeit, erősítse a lakosság szülőhelye, otthont adó környezete iránti szeretetét, demokratikus hagyományokra építve szervezze közösségi tevékenységét.” (Részlet az alapszabályból.) Az egyesület pecsétje kör alakú. Közepén a község címere, körülötte a felírat:

PÁKA ÉRTÉKEIÉRT EGYESÜLET *PÁKA*.

Az alakuló ülés az alábbi tisztségviselőket választotta:

Elnök: Bécs József; Alelnök: Molnár László; Titkár: Mentés Béláné; Elnökségi tagok: Czupi Jánosné, Mester Vince; Ellenőrző bizottság: Elnök: Gyenese Ferencné; Tagok: Farkas László, Becze Ferencné.

Az egyesület 2003-ban, első nagyobb munkájaként a temetőkápolna felújításában vett részt. Ebben szerepet vállaltak az iskola diákjai is, tanáraik vezetésével, tábor keretében, amelyet az egyesület pályázaton nyert pénzzel támogatott.

2004-re az egyesület közgyűlése az alábbi terveket fogadta el: A temető kápolna felújításában való aktív részvétel, annak befejezése, temetői út elkészítésében való részvétel, temető fásítás; Kishíd felújítása az iskola diákjai nyári táborának keretében, pályázati pénzből; Páka monográfia nyomdai előkészítése és kiadása; Pákáról elszármazottak 2005. évi találkozásának előkészítésében való részvétel.

Magyar–Német Baráti Társaság

Az egykori levele, Lapat József levele indította el azt a folyamatot, amelynek végén, 1991. október 19-én a németországi Wesendorf és Páka közt partnerkapcsolat formájában, írásban rögzített módon is létrejött. A kapcsolatfelvétel első látványos jele – az erről szóló okmány aláírásán túl – a temetőben lévő közös német–magyar katonasír rendbetétele, és a Hősök tere felújítása volt.⁹⁵⁵ Azóta a kapcsolatok szorosabbá, a találkozások rendszeressé váltak. Ennek egyik letéteményese a Magyar–Német Baráti Társaság, amely 1994. november 28-án 20 alapító taggal alakult meg. Az egyesület elnöke Lukács Tibor. Elnökségi tagok: Fülöp Tibor és Bársony Tibor.

A kapcsolattartás folyamatos a kinti partnerszervezettel. Ezt csak erősíti az évenkénti rendszerességgel megvalósuló személyes találkozás.⁹⁵⁶ Ezeknek a találkozásoknak az iskola tanulói haszonnal élvezték. Egyrészt az ajándékba kapott technikai tárgyak, másrészt a kiutazásban és a vendégfogadásban rejlő nyelvgyakorlás révén.⁹⁵⁷

139. A Wesendorf-park (2004)

A kapcsolatok aztán bővültek, mert a pákaiak felvették a kapcsolatot a német partner franciaországi kapcsolataival. Az iskola a Wesendorf-i iskolával és egy angol és litván iskolával közösen a Comenius-programhoz kíván csatlakozni.¹³⁸ A testvérkapcsolat felvételének 10. évfordulóján, 2001 májusában a pákaiak utaztak el Wesendorf-ba, ahol Páka-parkot avattak, majd augusztusban a Wesendorf-parkot avatták Pákán, a Hősök tere melletti vadgesztenyés ligetben. Az emlékművet a Kanadában élő, Pákáról elszármazott Molnár Sándor

készítette.⁹⁵⁹ Ezt követően a pákai iskola diákjai utaztak Németországba.⁹⁶⁰ Ennek a kapcsolatnak köszönhetően 2002. november 2-án a Wesendorfiak egy Daimler-Benz 608D típusú tűzoltóautót ajándékoztak a pákai tűzoltóegyesületnek.⁹⁶¹

„Öveges a gyermekekért” Alapítvány

1999-ben a pákai Önkormányzat támogatta azt a képviselői javaslatot, hogy jöjjön létre egy alapítvány, és az iskola vegye fel Öveges József nevét. A párhuzamosan megkezdett szervezés eredményeként 1999. augusztus 19-én megalakult az „Öveges a gyermekekért Alapítvány”.

Alapítók: Bocskor Ferenc, Farkas László, Lukács Imre, Németh András, Németh Béla, Nyisztor Márton, Orosz Sándor, dr. Köppel Szilárd, Rudas Pál Csaba pákai, és Vajmi Ferenc ortaházi vállalkozók.

A kuratórium tagjai: Gyenese Ferencné tanárnő, az iskola igazgatója; Kaszásné Simon Márta tanárnő; Málics Zoltánné óvónő; Mester Vince plébános, az egyház képviselőjében; Molnár László a fenntartó intézmény részéről, a kuratórium elnöke; Németh Andrásné tanárnő; Németh Béla az alapítók képviselőjében; Nyisztor Márton az alapítók képviselőjében; Rudas Miklós polgármester; Rudas Miklósné óvónő, az óvoda vezetője; Szabó Józsefné tanítónő, a kuratórium titkára.

Képviselői mandátumáról való lemondását követően kuratóriumi tagságáról is lemondott Németh Béla. 2001-ben pedig az elnök, Molnár László is felállt. A kuratórium elnöke Szabó Józsefné, titkára Rudas Miklósné lett. Közben a kuratóriumban több személyi változás is történt.

A kuratórium tagjai 2004. februárjában: Elnök: Szabó Józsefné; Titkár: Rudas Miklósné; Tagok: Bécs József, Gyenese Ferencné, Mester Vince, Molnár László, Németh Andrásné, Neuzer Ildikó, az óvoda vezetője, Nyisztor Márton, Rudas Miklós, Szőkéné Kása Anikó, szülői munkaközösség részéről.

Katolikus Népszövetség

Célja: A magyar katolikusok társadalmi szervezkedése a katolikus öntudat ápolása, gazdasági megerősödés és politikai tájékozódás végett. 1905-ben a Néppárt buzgólkodása folytán nagyon fellendült; csakhamar kb. 300.000 tagot számlált; volt újságja (Népiújság), népiratai, naptára; gyűléseit nagy tömeggel tudta megszervezni. A háború után jelentősége, befolyása nagyon csökkent.⁹⁶²

A népszövetségnek Pákán is volt helyi szervezete. A rá utaló dokumentumot a pákai körjegyzőség iratai közt találtuk. A lényegét idézzük: „Zrínyi József r.k. káplán katolikus népszövetségi helyi igazgató pákai lakos bejelentti, hogy a novai járás területén népszövetségi gyűléseket kíván tartani (...) Páka községben 1912. évi január hó 8-án délután 5 órakor a rom. kath. iskola előtt, kedvezőtlen időben az iskolában.”⁹⁶³ Többet nem hallunk felőle.

KALOT (Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Testülete)

A parasztfjúsági és népfőiskolai mozgalmat 1935-ben alapította P. Kerkai Jenő jezsuita szerzetes.⁹⁶⁴ Kezdetben a politikai elit, és az egyházi vezetés egy része is idegenkedve nézett a KALOT-ra.

Céljuk az volt, hogy katolikus parasztfjakat képezzen ki a várható földreform utáni önálló, korszerű gazdálkodásra. 1943-ban már 20 bentlakásos népfőiskolán képezték a parasztfiatalokat. A KALOT-nak női megfelelője volt a Katolikus Lánykörök Szövetsége, a KALÁSZ. A mozgalom megindulását követően néhány éven belül az országban mintegy ötezer helyi csoportban, kb. félmillió KALOT-tag dolgozott, művelődött, sportolt, végzett érdekvédelmi és hitbuzgalmi tevékenységet.⁹⁶⁵

**140. A KAL tagjai a KALOT épülete előtt (1939).
Major Gyula kanonokkal, és Orbán Balázs káplánnal**

Pákán a KALOT szervezésének időpontjában szinte azonnal megalakult helyi a szervezete. Életre hívója Tschida József káplán.⁹⁶⁶ Fennmaradt egy fénykép, amely a KALOT tagjait ábrázolja a foglalkozásaik helyszínéül szolgáló épület (Kossuth u. 78.) előtt, amely ettől kezdve csak „kalot”-ként volt ismert a köznyelvben, évtizedekkel a szervezet megszűnése után is. Zászlajukat a Göcseji Múzeumban őrzik.⁹⁶⁷

A KALOT tagjai az iskolából kikerült, egykori szívgárdisták voltak. Tschida Józseftől Orbán Balázs káplán vette át a szervezet vezetését.

Mária-kongregáció

Katolikus hitbuzgalmi egyesület. Az elsőt 1563-ban alapították. 1584 óta a római az első, a többieknek ebbe kell belekapcsolódnuk.

A Mária-kongregációk élén a pap előljáró, a *prézes* áll; mellette a tisztikar, a tagokból választott magisztrátus. Női tagokkal 1751 óta működnek.⁹⁰⁸

A Göcsejt járó, kispapokból álló cserkészcsapat ugyan csak három Mária kongregációról tesz említést. Kettő ezek közül Zalaegerszegen, a harmadik pedig Gutorföldén működött.

Ezt követően Pákán is megalakult, mert birtokunkban van egy tagfelvétel alkalmával kiállított emléklap, amely előnyomott, csak a megfelelő szöveget kellett beírni:

141. A pákai Szent Erzsébet Mária-kongregáció felvételi oklevele

„Kovács Irén felvétetett az Árpádházi Szent Erzsébetről nevezett, és a boldogságos Szűz Mária M.O. Nagyasszonya pártfogása alatt működő egyháziilag 1937. június 10-én 1598 sz. a Ftdő [Főtisztelendő] Egyházi Főhatóság által megerősített és megalapított MÁRIA-KONGREGÁCIÓBA s ennek alapján részeseül a római főkongregáció összes kegyelmeiben búcsúiban és kiváltságaiában és ezen önfelajánlása a boldogságos szent Szűz tiszteletére örök időre szól. Páka, 1940. dec. 8.

Augustinovicz Ilona titkár, Major Gyula prézes, tb. kanonok esperes plébános, Temesvári Anna prosekta.”

Zászlajuk ma is megtalálható a templomban.

Mária Lányok Társulata

Máriagyermek Társulata. Az első Máriatársulatot – amelyből később a többi kifejlődött – a XII. században alapították Ravennában, Mária Leányai néven. A Szeplőtelen Szent Szűz gyermekeinek első szervezete hivatalosan 1840. február 2-án alakult meg Beauneban. 1847. június 20-án IX. Pius pápa jóváhagyta a nővérek házaiban a Máriaegyesületek ezen új ágának megszervezését. Magyarországon 1854-ben alakultak az első Máriatársulatok, Pesten és Veszprémben. 1931-ben már 41 szervezetük volt. 2016 taggal. Zalában Nagykanizsán, Nagylengyelben, Tapolcán és Zalaapátiban működött akkor ilyen csoportosulás.⁹⁶⁹

142. A pápai Mária Lányi Társulat tagjai és vezetői

A pápai társulat vezetője Temesváry Anna, Temesváry István kántortanító húga volt. Tagjai az iskolából kikerült lányok voltak. Megalakulásának pontos dátumát nem ismerjük.¹⁰⁰

Szent Ferenc III. rendje

Assisi Szent Ferenc alapította világiak számára a harmadrendet, mely vallásos gyakorlatokkal, egyszerűbb étellel, jó cselekedetekkel a saját állapotának megfelelő tökéletességre törekszik. Férfi és női szervezete is volt.⁹⁷¹

Működésükről nincsenek adataink. Zászlajuk a templomban található.

Szívgárda

A Jézus Szentséges Szívét tisztelő és Jézusért apostolkodni akaró 6–14 éves katolikus fiúk és leányok szervezete.

Célja: a valláserkölcsi és hazafias nevelés elmélyítése, ezen belül a családi élet megszerettetése, a tekintélytisztelet fejlesztése, a munkára és a kötelességteljesítésre való nevelés.

Szervezete a korabeli szokást követte: egy-egy iskolai osztály szívgárdistái egy-egy szakaszt alkottak, élükön a szakaszvezetővel. A szakaszok alkották a gárdacsapatot, ennek élén a felnőtt csapatvezető állt. Ezek részben hitoktatók, hitoktatónők, részben tanítók, tanítónők és szerzetesnők voltak. A Szívgárda a gyermekeket az iskolán kívüli időben foglalkoztatta. Hetenként vagy kéthetenként rendszeres összejöveteleket tartottak, arra törekedve, hogy ezek léghőre ne iskolás, hanem kedélyes, közvetlen, családias legyen. Ének, beszélgetés, játék közben került sor a rövid hitbuzgalmi oktatásra. Évenként több ünnepséget és kirándulást rendeztek, karácsonykor megajándékozták a szegény gyerekeket. A csapatvezetők kapcsolatban álltak a szülőkkel, a gyermekeken keresztül rájuk is igyekeztek hatni. Gyakran rendeztek szülői értekezleteket, évenként apák- és anyáknapját tartottak.⁹⁷²

A Szívgárdát Bíró (Bandrexler) Xavér Ferenc SJ alapította, és haláláig vezette. Folyóiratuk az 1916-ban elindított „Szív” volt.⁹⁷³

Pákán a Szívgárda megszervezésének pontos idejét nem ismerjük. A mozgalom aktív vezetője Orbán Balázs káplán volt, aki a társadalmi élet más területén is jelen volt, és aktívan vett részt a falu közösségi életében. Ezért van, hogy több szervezet létrehozását is az ő nevéhez kapcsolják. Valószínűnek látszik, hogy a Szívgárdát is Tschida József indította útjára a faluban. Orbán Balázst, többek állítása szerint azért távolították el, mert a magát kommunistának valló Németh Istvánnal együtt felemelte szavát a fűrészüzemi munkások alacsony bére miatt.⁹⁷⁴

A gárdisták iskoláskorú gyerekek voltak. Őket szakaszokba osztották be. Foglalkozásokon emberismeretre, a természet szeretetére és a munka szeretetére nevelték őket. Vasárnap délutánonként gyalogtúrára vitték őket, ahol megismertették őket a természet számos titkával, ami mellett máskor elmentek, észre sem vették. Ezek a túrákon Vétyembe, Hernyékbe, Zebeckére és Kányavárra (Gacsházára) jutottak el.

Újságjukat – a „Szív”-et 2 fillérért árusították. Szigorú erkölcsi normákra oktatták őket. Orbán Balázs nem engedte meg, hogy a Válickában a fiúk és lányok együtt fürödjenek. A fiúk a malomfejnél, a mély vízben, a lányok kb. 50 méterrel lejjebb, a patak kanyarodóján túl fürödhettek. Ennek emlékét még az 1960-as években is őrizte a „lányfürdő” elnevezés.

Kirándulásaik alatt gyakran énekelt kedves daluk volt:

*Daltól hangos erdő, mező, berek
Merre járunk mi gyerekek.
Dalol a szív, muzsikál a lélek,
Vele dalol a természet.*

*Aki dalol soh' se fárad el,
Aki fölnez soh' se csügged el.
Mert a dalt ajkunkra a jó Isten adja
Ő ad erőt a nagy harcra.*

E mellett az iskola, templom környékének széppé tételében is aktívan részt vettek. Minden órának külön virágágyása volt, amit ízlésesen kellett elrendezniük, beültetniük és folyamatosan gondozni.¹⁷³

Vöröskereszt

A Nemzetközi Vöröskereszt 1863-ban Henri Dunant svájci állampolgár kezdeményezésére jött létre. Célja a háború áldozatainak segélyezése, valamint a természeti csapások károsultjainak támogatása. Székhelye Genf.⁹⁷⁶ A Nemzetközi Vöröskereszt segítségével kereshették eltűnt hozzátartozóikat a második világháború után, vagy általuk küldhettek üzenetet a hadifogságba esett katonák, vagy 1956 után az országot elhagyók.

A Magyar Vöröskereszt 1881-ben csatlakozott a Nemzetközi Vöröskereszt mozgalomhoz Magyar Szentkorona Országainak Vöröskereszt Egylete néven. Az I. világháború idején főként jótékonyági akciókat szervezett és önkéntes ápolónőképzéssel foglalkozott. A II. világháború idején, a fronton harcoló katonák részére szeretetsomagokat gyűjtöttek. 1948-tól újjászervezték. 1951-től vált demokratikus tömegszervezetté. Széleskörű társadalmi tevékenységet kifejtő tömegszervezet volt, amely társadalmi mozgalommá fejlesztette a véradást. E mellett a lakosság egészségügyi nevelése terén fejtette ki tevékenységét.⁹⁷⁷

A rendszerváltást követően a falusi Vöröskeresztes szervezetek tevékenysége formálissá vált; részt vesznek a véradások lebonyolításában, idősek napja szervezésében, de ezen túl tömegszervezet jellegük megszűnt.

1917-ben a Nova vidéki vöröskereszt választmány értesítette megalakulásáról a pákai körjegyzőt és kérték, hogy igyekezzen tagokat beszervezni. Pongrácz körjegyző megjegyzése az iraton: „Még itt tagok nincsenek. 917. III. 28.”⁹⁷⁸

Pákán később, 1975 februárjában alakult meg a Vöröskereszt helyi szervezet. Elnöke a mindenkori körzeti orvos volt. Titkára a megalakulástól kezdve Brenner Zoltánné.⁹⁷⁹

Tűzoltó egyesület

Mint korábban már említettük, az egyesületek önkéntes tagságon alapultak. Sok esetben azonban működésüket különböző rendelkezésekkel felülről befolyásolták, irányították. Így volt ez a tűzoltóegyesületek esetében is.

A tűzvédelmi szervezetek: a hivatásos tűzoltóság, az önkéntes tűzoltóság, a köteles tűzoltóság és a magán tűzoltóság voltak. A felügyeletet valamennyi fölött a belügyminiszter gyakorolta.⁹⁸⁰

A négy szervezeti forma közül – a Közigazgatási tájékoztató lap 1925. november 14-i száma szerint – Pákán kötelezett tűzoltóság volt, míg Dömeföldén nem tudjuk melyik forma volt, annak ellenére, hogy a tűzoltókocsijukon lévő évszám szerint, már 1891-ben működött tűzoltóegyesület.

143. Felújított tűzoltókocsi 1891-ből

A kötelezett tűzoltóság intézményét 1888-ban, rendeletileg hozták létre. A rendelet értelmében az összlakosság 18–40 éves tagjai kötelesek voltak szolgálatot teljesíteni, vagy a megállapított válságdíjat fizetni. E szervezet tagjait három csoportra osztották: mászókra, szivattyúsokra és rendfenntartókra. Az elsőbe beosztottak végezték az oltást, bontást és mentést. A másodikba soroltak, mint elnevezésük is mutatja a szivattyúkat kezelték. A rendfenntartók csoportjába az idősebbeket osztották be.⁹⁸¹

A tűzoltószervezetekre igazán nagy szükség volt. Főleg vidékünkön, ahol az épületek túlnyomó többsége gyúlékony anyagból – fából, zsúppal fedve – készült. Éppen ezért gyakoriak voltak a tüzesetek. 1888-ban 6 épület égett le, 1895-ben jóval nagyobb tűzvész volt, amelyben 7 ember is életét veszítette, de nagy tűzvész volt Pákán 1934-ben is.

Itt jól felszerelt szertára volt a szervezetnek a mai Park Étterem és a Hősök tere közti területen. Az épület tetőszerkezetéből egy torony emelkedett ki, amelybe a vizes tömlőket fel lehetett húzni száradni. A lóvontatású fecskendő tárolására szolgáló helyiség mellett további helyiségek voltak a különböző tűzoltószerek tárolására, és a személyzet elhelyezésére. Ez az épület a második világháború végi hadműveletekben megrongálódott. A helyreállításra csak 1947-ben került sor. Ennek becsült költsége 2067 Ft volt.⁹⁸² 1969-ben építettek helyette egy újat

144. A dömefföldi önkéntes tűzoltók és vendégük

145. Pákai önkéntes tűzoltók a Wesendorf-iaktól kapott tűzoltóautóval

a Béke út 14. szám alatt, a régit pedig lebontották. Dömeföldén 1947-ben építettek egy új tűzoltószertárat 9000 Ft-ért.⁹⁸³ Ezt a használaton kívüli épületet az önkormányzat 2003-ban eladta egy magánszemélynek.

A háború után a tűzoltószervezeteket is újraalakították. Az állami és vállalati hivatásos tűzoltók mellett a falvakban önkéntes tűzoltószervezetek jöttek létre. Ez az átszervezés a korra jellemző módon ment végbe. A hangoztatott elv az önkéntesség volt, de a községeknek előírták, hogy lakosságárányosan hány fővel kell megalakulniuk. Pákán ez 25 fő volt. Amikor csak 20-an jelentkeztek, elrendelték, hogy további öt főt ki kell jelölni a lakosság 18–45 éves tagjaiból. (Akárcsak a kötelezett tűzoltóságnál.)⁹⁸⁴

Az újjászervezés során „Egységkönyv”-et szereztek be, és balesetbiztosítást kötöttek a tűzoltók részére. Továbbá nyomótömlőt szereztek be. Páka szükséglete 400 m volt, ebből 100 m-t rendeltek meg. Dömefölde szükséglete pedig 100 m. A tűzoltóparancsnok Pákán Csondor Károly, Dömeföldén Horváth János volt.⁹⁸⁵ Az 1989-es rendszerváltást követően Pákán gyakorlatilag megszűnt tevékenységük, majd 2001-ben egyesületté alakult a polgárőrség kebelén belül.

A német partner település, Wesendorf 2002-ben egy tűzoltógépkocsival ajándékozta meg a falut. Az ajándék átadásával egy időben a helyi kezelőszemélyzet kiépítését is elvégezték.⁹⁸⁶

Sportegyesületek

Az 1921-es törvény a testnevelésről – amely a leventeegyesületeket is létrehozta – bevonta a rendszeresen sportolók soraiba a falusi fiatalokat is. A falusi gyerekek életéből amúgy sem hiányzott a mozgás. A mindennapok tevékenysége természetes módon fejlesztette ügyességüket és izmaikat. A határban csatangoló gyerekcsoport tagjai virtuskodva szedték ki a legmagasabb fák tetején lévő fészkekből is a madártojást, vagy a fiókákat. A hasznos madarak pusztítását elítélő gondolataink mellett azonban el kell ismerni, hogy ezek nem voltak lebecsülendő sportteljesítmények 8–10 éves gyerekektől, ahogy a szintén elítélendő gyümölcslopások sem; ahol fel kellett mászni azért a gyümölcsért. Néha pedig vilámgyorsan lemászni, mert a gazda észrevette a tolvajokat.

Az igazi sport, amely megjelent a falvakban, és tömegesen terjedt a labdarúgás volt. Ez a sport megőrizte a fiatalokat.

A pákai labdarúgó csapat fénykora is a leventékkal indult. Háromszor nyerték el a „Göcsej” vándorkupát, amely így végleg birtokukban maradt. Ebbe a küzdelembe a Muravidék visszacsatolása után, már az alsólendvaiak is részt vettek.⁹⁸⁷

Így érthető, hogy ennek a generációnak a tagjai alkották a negyvenes évek nagy pákai futballcsapatát. Jellemző rájuk, hogy sikereik ellenére ők elődeiket, az 1930-as évek játékosait többre tartották maguknál. Annak a csapatnak utolsó játékosa Kocsis János, akit zseniális labdarúgónak tartottak, 2004. tavaszán hunyt

el. Pedig körülményeik – a maival összehasonlítva – katasztrofálisak voltak. Évtizedek múlva is emlegették Tóth Józsefet, aki szikrázóan kemény játékos volt, de gyári sípcsontvédőkről még álmodni sem merhetett, ezért egy elhasznált kályhacsövet vágott el, azt erősítette az alsó lábszárára, és szénával bélelte ki. A labdarúgócsapat hivatalos megalakulását 1939-re teszik. Ez az évszám szerepel zászlaján is, a nevét jelző három betű: PVM = Pákai Vörös Meteor mellett.

146. A pákai labdarúgó csapat a Páka–Gutorföldre (3:1) labdarúgó mérkőzés után (1937. június 29.)

Hivatalos adatok híján ezt sem cáfolni, sem megerősíteni nem áll módunkban, de tény, hogy 1936-ban labdarúgó szerelésben fényképezték le Bek Györgyöt és Németh Károlyt. 1937-ben pedig a Pákán lejátszott Dobri elleni mérkőzés alkalmával készült fénykép a csapatról. A másik képen, az örökös nagy ellenfelet, Gutorföldét 3:1-re legyőző csapat látható. Ez a kép 1937. június 29-én készült. Mindkét képen egységes labdarúgó szerelésben láthatók a csapatok. Ezt az időszakot, majd a negyvenes évek második, és az ötvenes évek első felét csak szubjektív visszaemlékezésekből tudjuk úgy, ahogy rekonstruálni.

1946-ban Károly Benedek és még néhány társa felkereste Törő Ferencet, aki nemrég tért haza hadifogságból, hogy újra kéne szervezni a labdarúgócsapatot. Törő Ferenc igent mondott, és ettől kezdve 35 éven át, hol edzőként, hol sportköri elnökként vett részt az egyesület munkájában. Az elnök, az iparos olvasóköri elnöki tisztelet betöltő Czigola Károly lett. Ez volt az az időszak, amikor az EPOSZ támogatásával sorra épültek a sportpályák, alakultak csapatok, a környéken is, Dömeföldén, Ortaházán, Kányavárban, Pördeföldén stb. Az 1948-as centenáriumi bizottság is felvette tervei közé a sportpálya építését.⁹⁸⁸

Ennek nyomán készült a mai labdarúgópálya helyén a Cigányberekben (vagy zsbalegelőn) az első, a falu belterületén lévő pálya. Addig a legelőn – Lepencén – volt a pálya. Hétközben az állatok, hétvégén a labdarúgók vették birtokba. A mérkőzések minden alkalommal nagy nézőközönség előtt zajlottak. Az új pálya a vasút és a Válicka közt keresztben volt, nem úgy, mint ma.

Az újrászervezett csapat jelentős sikereket ért el. A régiék mellé, azok sikerein felbuzdult fiatalok is felsorakoztak. Rétyi László Kanadából küldött képeket több labdarúgócsapatról is. Ezek közül kettőre ezt írta: az első és a második pákai aranycsapat. Valóban ennek volt is alapja. Hazai pályán fogadták, és legyőzték a bázakerettyei NB II-es labdarúgócsapatot. Molnár István (Dotty) 11-est is védett ezen a mérkőzésen. (A Dottyá nevet Czigola Károly „ragasztotta rá” a kor híres spanyol kapusáról.) A kapustehetségre jellemző, hogy a kerettyeiek azonnal szerződöttni akarták. Ő viszont nem hagyta el faluját és csapatát. Vele kapcsolatban van egy másik hasonló történet is. 1961-ben a zalai építők vendégül láttak egy szovjet építőkből álló delegációt. A találkozón amatőr labdarúgó mérkőzés is volt. A barátságos mérkőzést végignézte a ZTE akkori edzője, aki a mérkőzés után szerződést ajánlott az akkor 35 éves kapusnak. Ő ezt korára való hivatkozással nem fogadta el.

Volt viszont egy másik pákai labdarúgó, aki elért erre a szintre. Durgó József a ZTE meghatározó egyénisége volt hosszú időn keresztül. Társai elmondása szerint nem technikai tudása, hanem hatalmas szíve és legendás lövései tették nagygyá. Amikor a pákai csapatba bekerült, mezítláb, csőrrel rúgta bődületes erővel a gólokat. 25–30 méteres lövéseitől reszkettek az ellenfél kapusai. Legen-

147. A pákai labdarúgó csapat a Lepencén lévő pályán (1947)

dásan erős és egységes volt ez a csapat. Amikor 1961-ben, a búcsú napján, az akkori csapat és az öregfiúk közt mérkőzést szerveztek, az akkor 35–40 évesek leiskolázták a fiatalokat. Az első féldőt 5:0 arányban nyerték, az egyáltalán nem gyenge ellenféllel szemben. A második féldő közepére aztán elfáradtak az edzés nélkül pályára lépő „öregek”, így a fiatalok az utolsó húsz percben megfordították a mérkőzést, és 7:5-re győztek, de a közönség igazi nagy futballgálát láthatott. Ebből a csapatból Kerettyére, tehát magasabb osztályba igazolt Németh Jenő (Gatya).

A nagy generációnak nevezett csapatokba folyamatosan épültek be a fiatal tehetségek, így a pákai labdarúgás mindig is nagyon erős volt. Az 1956-os forradalom majdnem kerékbe törte ezt a folyamatot. A csapat gerince elhagyta az országot, így újra kellett szervezni azt. Sikerült. A következő generációk is adtak tehetséges labdarúgókat. Kovács Imre (imege), Tóth Zoltán (kásazoli) a Zalai Építők, Büki László pedig Lovászi és Gellénháza csapatában öregbítette a pákai labdarúgás hírnevét. A sportsikerek elismeréseként a sport és politikai vezetés engedélyezte – a megyéből elsőként –, hogy az osztrák Lachenpach falu csapatához kiutazhassanak, illetve itthon vendégül láthassák őket.⁹⁸⁹ Az itthoni mérkőzésre 1964. Húsvét vasárnapján került sor. Nem csak azért emlékezetes ez, mert az osztrákok az őket vendégül látóknak (a játékosokat és vezetőiket családknál szállásolták el) golyóstollal kedveskedtek, hanem mert húsvét előtt egy héttel még 30 cm-es hó borította a pályát. A hóeltakarításban délutánonként részt vett a falu apraja nagya. Természetesen a labdarúgókkal együtt.

148. A pákai első „aranycsapat”

Az akkori körülményekről még tudni kell, hogy az idegenbeli mérkőzésekre kéreppárral jártak a játékosok, és maguk vitték a szerelésüket is. Akinek nem volt

kerékpárja, azt társa, vagy valamelyik szurkoló vitte. Ekkor azonban már ortaháziaik és kányaváriak is játszottak a csapatban.

1966-ban a művelődési ház építéséből kikerülő földdel feltöltötték a pályát. Déli végét ugyanis rendszeresen elöntötte a Válicka. Ideiglenesen a templom alatt a réten, a malommal szemben alakították ki pályát. A pálya feltöltésével egy időben pedig elbontották a régi sportszertárat, ami a régi vásártéri épület volt, és egy három helyiségből álló öltözőt építettek társadalmi munkában. A játékosok otthon, a vendégjátékosok pedig a kisvasúti megálló épületében öltöztek, aminek akkor még volt ajtaja és ablaka.

A pálya és öltöző elkészültével sem oldódott meg azonban a tisztálkodás kérdése. A játékosok a Válickában, vagy az abból merített vízben, lavórokban mosakodtak. (Sokuknak óriási élmény volt, amikor Gutorföldén melegvízben zuhanyozhattak mérkőzés után.)

1968-ban a csapat a járási bajnokságból feljutott a megyei bajnokságba. Az utazást a termelőszövetkezet platós Csepeljével oldották meg. Szezon közben elfogyott a pénzük, így a sikeres megyei szereplést be kellett fejezni.

Ismét járási bajnokság következett. Aztán ismét megyei. A történelem ismételte önmagát: pénzhiány miatt vissza kellett lépni szezon közben.

A hetvenes években nagy előnye volt a pákai labdarúgócsapatnak a vetélytársakkal szemben, hogy a művelődési ház tánctermet és folyosóját használhatták tornateremnek. Így korán megkezdheték az alapozást. Nagyon sok mérkőzést az így szerzett erőnléttel nyertek meg a második féldőben. Az 1970-es évek második felében ismét feltöltötték és alagsóvezték a pályát, a régi öltöző helyére pedig állami támogatással felépült az Ifjúsági és Sportház. Klubteremmel és kultúrált öltözőkkel. Az ideiglenes pálya ekkor a Csokmai réten, a kisvasút és a Válicka közt volt.

Aztán a csapat ismét kivívta a megyei bajnokságban való indulás jogát. Következett egy hosszú sikeres időszak, amikor a csapat ebben a bajnokságban szerepelt. Ekkor azonban már a profi, győzelem orientáltság dominál. A csapatban alig volt pákai játékos. Sőt megtörtént, amire addig soha nem volt példa, hogy a pákai játékosok környékbeli csapatokba mentek el játszani. Aztán a pénz hiánya miatt a pénzért játszók elmentek, és a csapat a városkörnyéki bajnokságban folytatta. 2002-ben ismét kivívták a megyei bajnokság második osztályában való indulás jogát, de az anyagi körülmények egyre nehezebbé teszik ezt a szereplést.

A labdarúgást aktívan befejezők 1992-ben, Brenner József köré tömörülve megalakították a pákai Öregfiúk csapatát. Mérkőzéseiket meghívásos alapon szervezték, heti egy edzéssel. Nagy élmény volt számukra, hogy a Magyar Köztársaság parlamentjének labdarúgó csapata két alkalommal – 2001 és 2003 – is elfogadta meghívásukat.⁹⁹⁰ Ők ezt 2001 novemberében viszonozták. Ez alkalommal megtekinthették a parlamentet, és a karzatról bepillanthattak annak munkájába.⁹⁹¹

149. A második aranycsapat (1950-es évek eleje)

A labdarúgócsapat sikereiért oly sokat tevő vezetőkről – elnökökről, edzőkről, szakosztályvezetőkről – név szerint itt most nem teszünk említést. Oly hosszú lenne a sor – és félő, hogy valaki kimarad –, hogy erre nem vállalkozhatunk e munkán belül. Talán akad valaki, aki részletesen megírja majd ennek, a közel hét évtizedes klubnak sikereiben gazdag, olykor buktatóktól sem mentes történetét. Ugyanilyen okból marad el az egyes bajnoki szezonokban szereplő játékosok nevének felsorolása is.

150. A hatvanas évek csapata (1963)

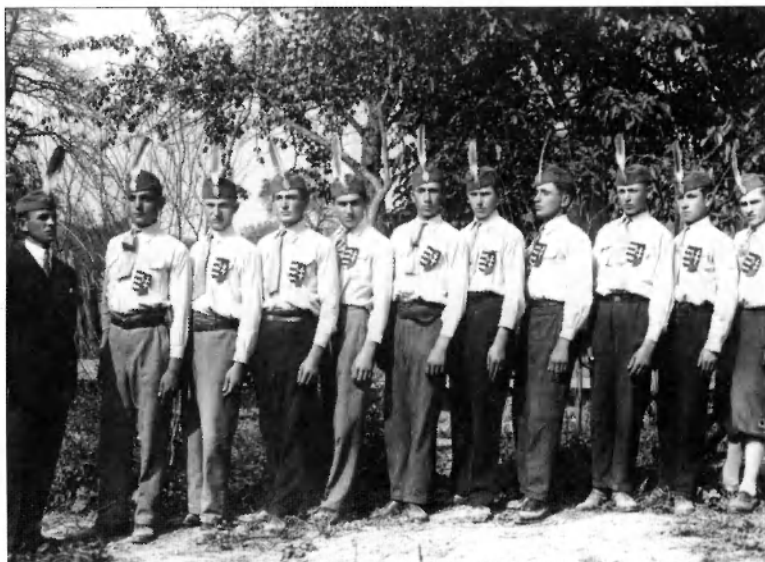
151. Az új labdarugó generáció (1975)

152. A csapat 1976-ban

153. Pákai öregfiúk csapata

154. Pákai leventék

A labdarúgás mellett szót kell ejtenünk más sportágakról és üzöikről is. Kétség-telenül a labdarúgás volt a meghatározó, de a falu fiataljai minden sportágban megmérettették magukat, amikor erre lehetőség nyílt. Ilyen alkalmak pedig az évente megrendezésre kerülő Spartakiádok voltak, melyeket felmenő rendszerben bonyolítottak. A csapatversenyek – röplabda, kézilabda – mellett az egyéni sportágakban is jól szerepeltek. Kiemelkedő teljesítményt nyújtott pl. atlétiká-ban Völgyi Lídia futó.

Érdekes lehet a mai olvasó számára, hogy a spartakiádokon még kerékpárver-senyeket is rendeztek, ahol mindenki saját utcai kerékpárjával állt rajthoz. A pá-kaiak több esetben a megyei versenyre is eljutottak ebben a számban.

A labdarúgó csapatból indult sportkarrierje a tragikus sorsú Horváth Ferenc-nek, aki általános iskolás korában kitűnt eredményeivel kislabdadobásban. Ezt a tehetségét gerelyhajítóként kamatoztatva jutott el a válogatottságig. A ZTE egykori gerelyhajítója, megyei csúcstartója 38,42 m-es eredménnyel nyerte meg 2003-ban, gerelyhajításban a vakok és gyengénlátók országos bajnokságát.⁹¹⁹ Az ezt követő Európa Bajnokságon, Hollandiában harmadik, Kanadában a Világ-bajnokságon pedig ötödik lett. Most az athéni paralimpiára készül.⁹⁹³

A sportegyesület második szakosztályaként kezdte meg működését a tekeszak-osztály, amelynek létrejöttét, működését nagymértékben elősegítette a sportház mellett felépült tekéző tulajdonosa, Lukács Imre. Az első Luxi Kupát 1994-ben rendezték, a kilencediket pedig 2002-ben. Az 1999. évit a pákai csapat nyerte meg.⁹⁹⁴ Anyagi okok miatt a szakosztály ellehetetlenült és 2003-ban feloszlott. Je-lenleg megkísérlik újraéleszteni.⁹⁹⁵

A technikai sport kedvelői is megtalálhatók Pákán. Ők a PORC tagjai (Pákai Old Road Club). A faluban csak speciális autók révén ismertek. Rendszeresen részt vesznek versenyeken, főleg a somogybabodi versenyt részesítik előnyben. Néhány megszállott űzi ezt a sportot. Nem hivatalos klub, csupán néhány jóbarát állt össze 1998-ban, jó heccnek tekintve és kipróbálni magukat.⁹⁹⁶

A korábban Kányavárban is rendezett motocross versenyeken pedig Sabjanics Szabolcs, Molnár János és ifj. Bocskor Ferenc képviselte a falut.

Végül egy pákai sportdiplomáciai sikerről is meg kell emlékezni. 1995. augusz-tus 16-án Pákán játszott egymással a magyar és szlovén utánpótlás labdarúgó vá-logatott. 15 órakor a 15 évesek, 17 órától a 17 éves korosztály csapatai küzdöt-tek egymással.⁹⁹⁷

Leventeegyesület

A trianoni békeszerződés megtiltotta Magyarországnak az általános hadkötele-zettségen alapuló hadsereg fenntartását, s e helyett csupán 35.000 főnyi zsoldos katonaság felállítását engedélyezte, nehézfegyverzet nélkül. Az országgyűlés 1921-ben törvényt alkotott a testnevelésről, amellyel létrehozta a leventeegyesü-

leteket. A szervezet kezdetben leplezett, az 1930-as évek közepétől nyílt formája volt a katonai előképzésnek. A törvény értelmében minden ifjú, aki a 12. életévét betöltötte, 21 éves koráig leventeköteles volt. A leventeköteles ifjak tartoztak lakóhelyük illetékes előjáróságán nyilvántartás végett jelentkezni, az oktatás helyén megjelenni, a gyakorlatokon részt venni, előjáróik iránt engedelmességet tanúsítani, esetleges elmaradásukat pedig kellőképpen igazolni. Ellenkező esetben fegyelmi vétséget követtek el, és megbüntették őket. A szülők, illetve gondozók mulasztását pénzbírsággal büntették. A leventeintézményt 1939-ben átszervezték, amennyiben a képzést egységesen kiterjesztették az egész ifjúságra, illetve önkéntes alapon a 10–19 éves lányokra is. A II. világháború utolsó időszakában, a nyilasok hatalomra jutása után leventék tízezreit hurcolták Németországba. A leventerendszert az Ideiglenes Kormány 1945-ben rendeletileg tiltotta be.⁹⁹⁸

Pákán viszonylag hamar megalakult a helyi egyesület, mert 1925-ben már működött.⁹⁹⁹ Létrehozásában nagy szerepe volt Beznicza Péter körjegyzőnek.¹⁰⁰⁰ Helybeliek visszaemlékezéséből tudjuk, hogy az egyesület vezetője – egy időben – Csondor Károly volt, akinek a kiképzés során használt gyakorló (makett) puskáját ma a Göcseji Múzeumban őrzik. Tőle hamarosan Szigeti Jenő segédjegyző vette át a feladatot,¹⁰⁰¹ aztán ő Temesváry István kántortanítónak adta át, aki később segédtanítójára, Mészáros Árpádra ruházta. A köznyelv leventeoktatóknak hívta őket.

A közigazgatási kézbesítőkhöz hasonlóan a leventék napi futárszolgálatot láttak el Páka és Nova között. A megbüntetett leventéknek szintén Nován kellett letölteniük 1–2 napos elzárásukat. Ugyanúgy, mint az egy-két napos elzárással büntetett felnőtt bűnelkövetőknek. Gyakorlatozni a dömeföldi határban lévő „Szerencsésre” jártak.¹⁰⁰²

A nyilas hatalomátvétel után (1944. október 16.) a leventéket is beosztották katonai feladatok ellátására.¹⁰⁰³ Ezt a sorsot a pákai leventék a front távolsága miatt egyelőre elkerülték. Mindennaposak voltak azonban a hadi munkára vezénylések (pl. hóeltakarítás). Ezt megunva – és némi kalandvágytól hajtva – 1945. januárjában négy levente önként jelentkezett harci feladatra. Hamarosan egy másik önkéntes csoport is követte őket. Harmadik csoportjukat, azonban már parancsra vagonírozták be 1945. január 26-án Gutorföldén, a novai járás többi leventéjével együtt. Háromnapos hidegélélmélet kellett magukkal vinniük. A fekvéshez szalmáról, tűzfáról és kályháról a jegyzőknek kellett gondoskodni. A vonat Ausztriába és Németországba vitte a fiatalokat. A pákaiak Wesendorfba kerültek, a francia határ közelébe. 1945. április 10-én a szövetséges légiőrbombázta táborukat, 48-an haltak meg a támadás során.

A pákaiakat – szerencséjükre – aznap a közeli reptérre vitték munkára. A repülőket kellett feltölteniük bombákkal és lőszerrel. Így élték túl a támadást. A tábor elfoglalása után belgiumi hadifogolytáborokba kerültek. Onnan térhettek aztán haza.¹⁰⁰⁴

A leventék negyedik csoportját 1945. április 1-jén, Nagypénteken vitték el, amikor már közel volt a front. Mint korábban említettük, ők egy magyar katonatiszt emberségének köszönhetően hazajöhettek. Talán az életüket köszönhetik neki.¹⁰⁰⁵

Az önkéntesek 1945. októberében tértek haza. A zalaegerszegi gimnáziumban – ma Zrínyi Gimnázium – működő igazolóbizottság előtt kellett jelentkezniük. Az igazolást regénybe illő módon, úgy kapták meg, hogy az igazolóbizottság elnökének szolgálója kányavári lány volt, aki felismerve őket, elintézte, hogy soron kívül megkapják a papírt. E nélkül talán ők is a GULAG táborában végzik.¹⁰⁰⁶

1985-ben Lapat József, a pákai leventék egyike levelet íratott a Wesendorf-i polgármesternek. Erre válaszul, 1986-ban három egykori leventét meghívtak vendégségbe. E kapcsolatfelvételnek köszönhetően ma már az elhunyt magyar leventéknek is van emlékművük a Wesendorf-i temetőben. 1995. április 2-án 120 fő meghívott – egykori levente – emlékezett Pákán a Wesendorfban történetekre.¹⁰⁰⁷

155. Pákai leventék

Polgári Lövészegylet (Lövészegyesület)

Magyarországon az első lövészegyesületeket még a XVII. században alakították betelepített német polgárok. A XX. század elején Szemere Miklós kezdeményezésére megindították az ifjúság körében a hadipuska-céllövő sport gyakorlását. Az első világháborút követően rövid időre a lövészet is megbénult, de az 1920-as évek elején a kisöbű puskalövészet hatalmas arányokban keltette életre a hazai lövészegyesületeket.¹⁰⁰⁸

A pákai Polgári Lövészegyesület (vagy egylet) megalakulásának pontos dátumát nem ismerjük, 1929-ben szerveződhetett. E feltételezést arra alapozzuk, hogy Békássy Jenő könyve 1930-ban jelent meg, ebben Beznicza Péter körjegyzőről az alábbiakat írja: „(...) jelenleg a lövészegyesület alapításán munkálkodik.” Ugyanakkor Szigeti Jenő segédjegyző, és Német István a Hangya

Szövetkezet vezetőjének életrajzában már az szerepel, hogy a Polgári Lövészegyesület tagja.¹⁰⁰⁹

E kettősségnek – feltételezésünk szerint – az lehet az oka, hogy a kérdőíveket ABC szerint küldték ki, így a közben eltelt időben megtörtént a egyesület megszervezése.

A szomszédos Ortaháza körjegyzőségi iratai közt fent maradt a lövészegyesület alapszabálya. A „Polgári Lövész Egyesület Alapszabálya” nyomtatott. Központi-lag adták ki. Nyolc oldalából négy szöveges, négy pedig ábrás. A képek egyenruhákat, és rangjelzéseket ábrázolnak. Ez is jelzi, hogy a levanteegyesületekhez hasonlóan, szintén katonai előképzésre hozták létre. Az egyesület tisztikarát az alábbiak alkották: elnök, ügyvezetőelnök, alelnök(ök), főtitkár, pénztáros, ellenőr, háznagy, jegyző, orvos és ügyész.¹⁰¹⁰

Az elnök minden bizonnyal Beznicza Péter, az orvos pedig dr. Kiss Géza lett. Az egyesület tagságáról, további sorsáról nincsenek információink. Valószínű, hogy az 1930-as évek vége felé megszűnt.

Magyar Honvédelmi Szövetség (MHSZ)

Az ifjúság katonai előképzésére létrehozott szervezet. Lövészklubjaiban kisöbű puskás (kispuskás) lövész kiképzés folyt. Később ezt a városokban felállított légpuskás céllövöldékkal kiegészítették.

A megyei, járási MHSZ klubokban a sorköteles fiatalok kedvezményesen szerezhettek jogosítványt, motorra, személygépkocsira és tehergépkocsira. A katonai előképzést szolgálta az is, hogy a végzős rádió-tv műszerészek addig nem tehetek szakmunkásvizsgát, amíg sikeres rádiótávírási vizsgát nem tettek.

A katonai jelleg ellensúlyozására modellező és rádióamatőr klubokat is működtettek. Pákán lövész és modellező klub működött. Dávid Géza és Dávid Árpád vezette mindkettőt. 1967-ig, a művelődési ház elkészültéig a modellező klub is az ő lakóházuk melletti kamrában kapott helyet. Vitorlázó és motoros gépeket készítettek. A motoros gépek ekkor még acélhuzalos kézi irányítással működtek. A Dávid testvérek inkább a motoros gépek készítésében jeleskedtek, míg a vitorlázó gépek készítésének mesterei Budics Sándor és Róka Gyula voltak.

A lövészklub tagjai a Csömödér felé vezető út bal oldalán – a faluvégtől nem messze – a csömödéri fűrészüzem fejlesztéséhez nyitott homokbánya gödrében alakították ki lőterüket, ahol később fedett lőállás is épült, amely jelenleg is áll. 1973–74-ben a Lenti MHSZ rádióklubja keretében rókavadász szakkör is működött Pákán. A hasonló szervezetek személyfüggőségét jól jelzi, hogy a klub tagjainak széjjelszóródása – továbbtanulás, munkavállalás, elköltözés – után a klubélet elsorvadt, megszűnt. A lövészklub fegyverei ugyan még ma is megvanak, de évek óta nem használták őket.

Hazafias Népfront (HNF)

Politikai tömegmozgalom. 1954. augusztus 12-én Nagy Imre kezdeményezésére a magyar politikai, társadalmi és tudományos közélet szereplői értekezletet tartottak a Parlamentben, egy új népfront szervezéséről, amelyet Hazafias Népfrontnak neveztek el. I. Országos Kongresszusát 1954. október 23–24-én tartották, amelyen elfogadták szervezeti és működési szabályzatát. Deklarálták, hogy a HNF mozgalom és nem szervezet, „erkölcsi és szellemi folytatója a Magyar Frontnak és a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontnak”. Célja a nemzeti egység megteremtése. A mozgalom eszmeiségét támogatva a politikusokon kívül Czapik Gyula egri érsek és Bereczky Albert református püspök is felszólalt a kongresszuson. A Hazafias Népfront nem jegyzett klaszszikus egyéni tagságot, politikai, egyházi, társadalmi, kulturális, tudományos, gazdasági szervezeteket, egyesületeket, szövetkezeteket, bizottságokat, stb. tömörített, amelyek meghatározott összegű hozzájárulást fizettek. Ugyanakkor a különböző népfrontbizottságok tagja lehetett a HNF-hez csatlakozott szervezeteken kívül álló személy is. 1956 után a Hazafias Népfrontot – határozataival, állásfoglalásaival és egyéb módon – ténylegesen az MSZMP irányította. Legfelső szerve az Országos Kongresszus (OK) volt. Az OK tagjaiból a Hazafias Népfront Országos Tanácsát (OT), az OT tagjaiból a Hazafias Népfront Elnökségét, abból a főbb tisztségviselőket (elnök, alelnök, főtitkárok, esetenként főtitkárhelyetteseket, titkárokat) választották meg. Az OK összehívási gyakoriságát az első, 1954. évi szervezeti szabályzat még két évben határozta meg. Ez azonban sohasem valósult meg (a másodikat ugyanis 1956. október 23-án kellett volna megrendezni...), s az OK általában négyévente ült össze.

A Hazafias Népfront munkájának tulajdonképpeni koordinátora az OT volt. Az OT mellett országos irodák, területi és helyi szinten fővárosi, megyei, megyei jogú városi, járási, ill. fővárosi kerületi, városi, városi kerületi és községi népfrontbizottságok tevékenykedtek. A választott testületek állandó és alkalmi munkabizottságokat működtettek, amelyek jól szemléltetik a Hazafias Népfront széles és színes tevékenységi körét (pl. 1985-ben: Gazdaságpolitikai, Honismereti, Idős Korúakkal Foglalkozó, Kertbarátok és Kisállattenyésztők, Környezetvédelmi, Közjogi, Nemzetközi Kapcsolatok, Nő- és Rétegpolitikai, Olvasó Néperért, Pedagógiai, Propaganda- és Közművelődési, Szervezési és Módszertani, Szövetkezet- és Agrárpolitikai, Településpolitikai Bizottságok.¹⁰¹¹

Fentieknek megfelelő módon működött a pákai szervezet is. Tevékenysége névleges volt. A politikai rendezvényekre kiküldött meghívón – a felsőbb szervek utasításának megfelelően –, hol a tanácselnökkel együtt, hol önállóan szerepelt az elnök aláírása.

Egyesült Parasztifjúság Országos Szövetsége (EPOSZ)

1948-ban alakult az addig fennállott különböző ifjúsági szervezetek közös programja alapján. A DISZ alakulásakor megszűnt.¹⁰¹² Tudjuk, hogy Pákán is működött helyi szervezete, de közelebbi adatunk nincs róla.

Dolgozó Ifjúság Szövetsége

A Magyar Dolgozók Pártja vezetése alatt 1950 júniusában alakult, 14–25 év közötti fiatalokat egyesítő, a szocialista építés szolgálatában álló országos ifjúsági szervezet. Az addig a MINSZ (Magyar Ifjúság Népi Szövetsége (1948–1950)) által összefogott ifjúsági rétegszervezetekből alakult. 1957-től feladatait a KISZ (Kommunista Ifjúsági Szövetség) vette át.¹⁰¹³ Pákai működéséről van tudomásunk, de közelebbi adataink nincsenek. 1955-ben a „Csalódások” című színdarabot adták elő.¹⁰¹⁴

KISZ (Kommunista Ifjúsági Szövetség)

A pákai KISZ szervezet soha nem volt radikális kommunista szerveződés. Inkább népfront jellegű tömegszervezetként működött. Tagjai a közösségi együvé tartozás miatt léptek be. A közös sportolás, társadalmi munka esetén mindegy

156. A „Válicka” Ifjúsági klub dekorációjának terve. Készítette Gersei István, az iskola rajztanára, 1972-ben

volt, hogy milyen nevű szervezet révén jött létre. Fentieket alátámasztja az is, hogy a tagság jelentős része a KISZ gyűléseken meghallgatott agitáció és propaganda mellett rendszeresen járt templomba.

A KISZ szervezet volt rendszeresen szervezője a hagyományos szüreti báloknak. A Spartakiád sportrendezvényein is a KISZ tagok adták az indulók zömét, de a társadalmi munkákból is rendszeresen kivették részüket. (Művelődési ház mögötti partoldalak gyepetglázása, sportöltözők építése, stb. A temetőben lévő magyar–német közös katonasírt is a KISZ tagok bontották ki a szemétből és öntötték köréje az azóta elbontott beton keretet az 1970-es évek közepén.)

Az általuk működtetett Válicka Ifjúsági Klubban pedig hétvégeken 60–70 fiatal szórakozott kulturált körülmények közt. (A tagság létszáma 1973-ban 68 fő volt.) Ideológiájától eltekintve ma is hiányzik egy hasonló szervezet, amely a falu fiatalságát összefogná.

- ⁹⁸⁹ Göcseji falujárás 1935. 45. p.
- ⁹⁹⁰ Göcseji falujárás 46. p.
- ⁹⁹¹ Szili Ernő (szerk.): Enekelj az úrnak II. javított kiadás. 166. 112. B.
- ⁹⁹² ZML. Pkjgy. 155/1947.
- ⁹⁹³ Németh László: Zala megye könyvtárai a felszabadulás után. 238–241. p.
- ⁹⁹⁴ Németh László: im. 242. p.
- ⁹⁹⁵ Varga Ilona, Páka szóbeli közlése, amit ezúton is megköszönök.
- ⁹⁹⁶ ZML. Pkt. jkv., 1954. március 29.
- ⁹⁹⁷ U.o. 1954. május 11.
- ⁹⁹⁸ Káli Csaba, Mikó Zsuzsa (szerk.): Dokumentumok Zala megye történetéből 1944–1947, Kimutatás a megye területén lévő mozgókép-színházakról. 110. p. 61. sz.
- ⁹⁹⁹ Tompos Endre „Falurendezés” Pákán, Zala 1955. november 25.
- ⁹⁴⁰ Petrikné Vámos Ida: Magyarország államszervezete az 1848-as forradalomtól a második világháborúig. 253–254. p.
- ⁹⁴¹ Révai nagy lexikona. 12. kötet 204. p.
- ⁹⁴² ZML. Letétek gyűjteménye 4021 és 4024. sz. letét.
- ⁹⁴³ Új magyar lexikon. 6. kötet 541. p.
- ⁹⁴⁴ ZML. Pkjgy. 982/1947.
- ⁹⁴⁵ Új magyar lexikon. 2. kötet 85. p.
- ⁹⁴⁶ A képet Rákosné Szabó Edittől kaptam. Ezúton is megköszönöm.
- ⁹⁴⁷ ZML letétek IV. 433/b.
- ⁹⁴⁸ ZML. Pkjgy. 4499/1914.
- ⁹⁴⁹ ZML. Közigazgatási tájékoztató lap 1925. november 14.
- ⁹⁵⁰ Takács Sándor (1911–1994) Páka szóbeli közlése.
- ⁹⁵¹ A 2146-3549-778 kataszter számú anyagot a Magyar Országos Levéltárból a Zala Megyei Levéltár kérte meg számunkra. Hálával tartozom Simonffy Emilnek, a levéltár akkori igazgatójának, ezért, valamint Szabó Béla nyugalmazott levéltár igazgató emlékének, aki a latin szöveget lefordította.
- ⁹⁵² ZML. Pkjgy 845/1947.
- ⁹⁵³ ZML. Pkjgy. 275/947.
- ⁹⁵⁴ Kovács Ilona szóbeli közlése.
- ⁹⁵⁵ Falujelvény és emlékműavatás Pákán. Zalai Hírlap, 1992. augusztus 21., Akiket hiába vártak vissza. Zalai Hírlap, 1992. augusztus 22., Gerencsér Gábor: Pákai találkozások. Zalai Hírlap, 1992. január 4.
- ⁹⁵⁶ Sport barátságból jó barátság. Zalai Hírlap, 1993. május 24., Magyarul tanultak. Német vendégdiákok Pákán. Zalai Hírlap, 1994. március 21., Német vendégek Pákán. Zalai Hírlap, 1995. május 25., Már negyedszer találkoztak. Zalai Hírlap, 1996. szeptember 12.
- ⁹⁵⁷ Gelencsér Gábor: Európa jövőjéről Pákán. Zalai Hírlap október 25., Gelencsér: Jubileumi találkozó Pákán. Zalai Hírlap. 1996. október 21.
- ⁹⁵⁸ Négyoldalúvá váló kapcsolat. Zalai Hírlap, 1999. szeptember 31., Háromoldalúvá bővíülhet. Zalai Hírlap, 2000. október 21.
- ⁹⁵⁹ gy.f.: Tízéves a kapcsolat. Zalai Hírlap. 2001. április 20., gy.f.: A háború alapozta meg. Zalai Hírlap, 2001. augusztus 23., gy.f.: Rendszeres diákcseré. Zalai Hírlap, 2001. augusztus 29.)
- ⁹⁶⁰ Gyuricza Ferenc: Ott kevesebb a tanulnivaló? Zalai Hírlap, 2001. október 20.
- ⁹⁶¹ Gyuricza Ferenc: Ajándék tűzoltóautó. Zalai Hírlap, 2002. november 4., gy.f.: Ápolják a barátságot. Zalai Hírlap, 2003. június 10., D.J.: Németországi utazás után a pákaiak. Lenti és Vidéke, 2001. augusztus.
- ⁹⁶² Új idők lexikona Bp.. 1940. 3699. p.

- ⁹⁶³ ZML. Pkjgy. 59/1912.
- ⁹⁶⁴ Czinder Jenő molnár azonos nevű fia – aki később felvette a Kerkai nevet –, 1904. november 9-én született Kerkaújfaluban – ma Csesztreg része – és Pannonhalmán hunyt el 1970. november 8-án.
- ⁹⁶⁵ Zalai életrajzi kislexikon Zalaegerszeg, 1997. 117. p., Gyurácz Ferenc: Élete könyvbe kívánkozott. Zalai Hírlap, 1996. június 1., Dr. Csonkaréti Károly: A középkortól a KALOT-ig. Zalai Hírlap, 1994. december 17.
- ⁹⁶⁶ 1934. VIII–1936. közt káplán Pákán.
- ⁹⁶⁷ Göcseji Múzeum Történeti Gyűjtemény Ltsz.: 82.5.2. A róla készült fotó ltsz.: 1406. Ezúton is köszönetet mondok Béres Katalin történésznek segítségéért.
- ⁹⁶⁸ Új idők lexikona Bp., 1940. 4424. p.
- ⁹⁶⁹ Szent Vince naptár 1932. Bp. 1931. p.; A Szeplőtelen Szűz Mária gyermekeinek Kézikönyve. Bp., 1922. Itt is köszönetet mondok Mester Vince pákai, Németh Károly letenyei plébánosoknak és Páli Zoltán pákai káplánnak segítségükért.
- ⁹⁷⁰ Varga Ilona (1927) Páka közlése.
- ⁹⁷¹ Új idők lexikona. 2411–12.
- ⁹⁷² Mészáros István: Szívgyárda, szócikk a Magyar Katolikus Lexikon kéziratából. Ezúton még egyszer megköszönöm Diós István pápai prelátus úrnak, a lexikon főszerkesztőjének, hogy számomra elküldte a kézirat hivatkozott részét.
- ⁹⁷³ Magyar Katolikus Lexikon. I. kötet 844. p.
- ⁹⁷⁴ Németh Istvánné és Varga Ilona szóbeli közlése.
- ⁹⁷⁵ Varga Ilona szóbeli közlése.
- ⁹⁷⁶ Új Magyar Lexikon 5. 171. p.
- ⁹⁷⁷ Új magyar lexikon. 4. kötet. 520–521.
- ⁹⁷⁸ Pkjgy 506/1917.
- ⁹⁷⁹ Brenner Zoltánné (1939) Páka szóbeli közlése.
- ⁹⁸⁰ Petrikné Vámos Ida: Magyarország államszervezete az 1848-as forradalomtól a második világháborúig. 248. p.
- ⁹⁸¹ Révai nagy lexikona. 18. kötet 568–569. p.
- ⁹⁸² ZML. Pkjgy. 577/1947.
- ⁹⁸³ ML. Pkjgy. 858/1947.
- ⁹⁸⁴ ZML. Pkt. jkv. 1954. január 9. és 1955. november 28.
- ⁹⁸⁵ ZML. Pkjgy. 1601/1947; 1612/1947; 1616/1947.
- ⁹⁸⁶ Ajándék tűzoltóautó, Zalai Hírlap 2002. november 4.
- ⁹⁸⁷ Molnár István közlése.
- ⁹⁸⁸ ZML. Pkjgy. 661/1947.
- ⁹⁸⁹ Törő Ferenc (1922) Páka szóbeli közlése, amit ezúton is megköszönök.
- ⁹⁹⁰ Zala Hírlap 2001. október 9.; Több hétvégén is játszanak.
- ⁹⁹¹ Pákai „ostrom” a Parlament ellen. Lenti és Vidéke, 2001. november.
- ⁹⁹² Horváth Ferenc országos bajnok. Zalai Hírlap, 2003. május 28.
- ⁹⁹³ Sinkovics Eta: Élete a küzdés maga. Zalai Hírlap, 2004. február 28.
- ⁹⁹⁴ Zalai Hírlap, 1999. november 18.
- ⁹⁹⁵ Zalakomári sikerrel ért véget a Luxi Kupa. Zalai Hírlap, 1995. december 15., Egerszegre került a kupa. Zalai Hírlap, 2002. december 21.
- ⁹⁹⁶ Fehér Béla (1961) szóbeli közlése.
- ⁹⁹⁷ Lenti után Pákán is. Zalai Hírlap, 1995. augusztus 15., Pákán a serdülők és az ifjúságiak is nyertek. Zalai Hírlap, 1995. augusztus 17.
- ⁹⁹⁸ Magyar történelmi fogalomgyűjtemény. 1980.
- ⁹⁹⁹ ZML. Közigazgatási tájékoztató lap, 1925. november 14.
- ¹⁰⁰⁰ Békássy im. 367. p.
- ¹⁰⁰¹ Békássy: im. 368. p.
- ¹⁰⁰² Molnár István (1926–2002) Páka szóbeli közlése.

- ¹⁰⁰³ Rózsás János: Keserű ifjúság. Nagy Csaba: Feláldozott nemzedék.
- ¹⁰⁰⁴ Lapat József (1926) Páka visszaemlékezése. Kézirat én., Budics József Páka (1928–2003), Tóth Károly (1929) Páka, Tóth Jenő Ortaháza, (1926–2004) szóbeli közlése.
- ¹⁰⁰⁵ Szabó József (1929), Károly Benedek (1930) szóbeli közlése. Mindketten pákaiak. Köszönet érte.
- ¹⁰⁰⁶ Molnár István (1926–2002) Páka szóbeli közlése, aki az önkéntesek egyike volt.
- ¹⁰⁰⁷ Gyuricza: A borzalomra és a hősökre emlékezve. Zalai Hírlap, 1995. április 3.
- ¹⁰⁰⁸ Új idők lexikona Budapest, 1940. 4263. p.
- ¹⁰⁰⁹ Békássy: im. 367–368. p.
- ¹⁰¹⁰ ZML. 3348. sz. letét.
- ¹⁰¹¹ További részletes ismertetés: Új magyar lexikon. 3. kötet 228., Révai Új Lexikona.
- ¹⁰¹² Új magyar lexikon. 2. kötet 137.
- ¹⁰¹³ Új magyar lexikon. 2. kötet 75. p.
- ¹⁰¹⁴ Tompos Endre: „Falurendezés” Pákán, Zala, 1955. november 25.

**157. Páka község díszpolgárai
(Szabó József, Mester Vince)**

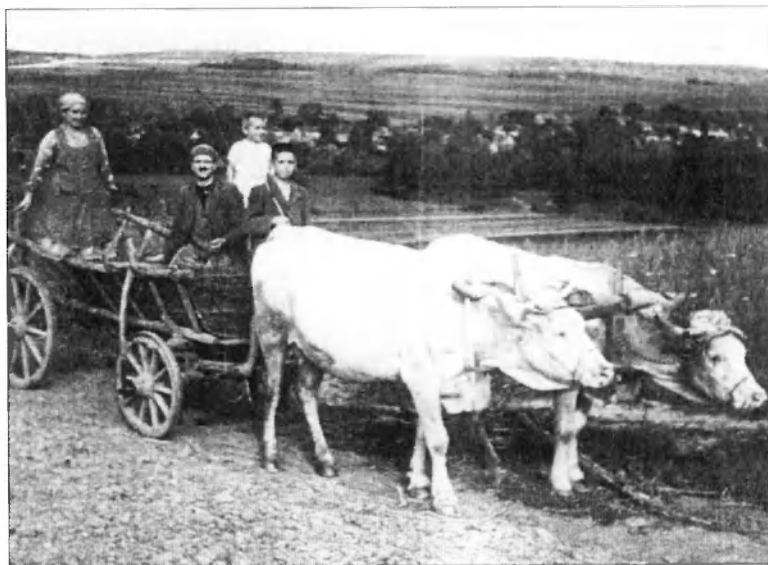
**158. A világháborúk áldozatainak
emlékműve Dömföldén**

159. A Plébánia mai épülete

160. Kazalrakók Dömeföldén (1950 k.)

161. Tehenes szekérrel a Koczfán-sűrűnél, a háttérben Dömefölde

A FALU NÉPRAJZA

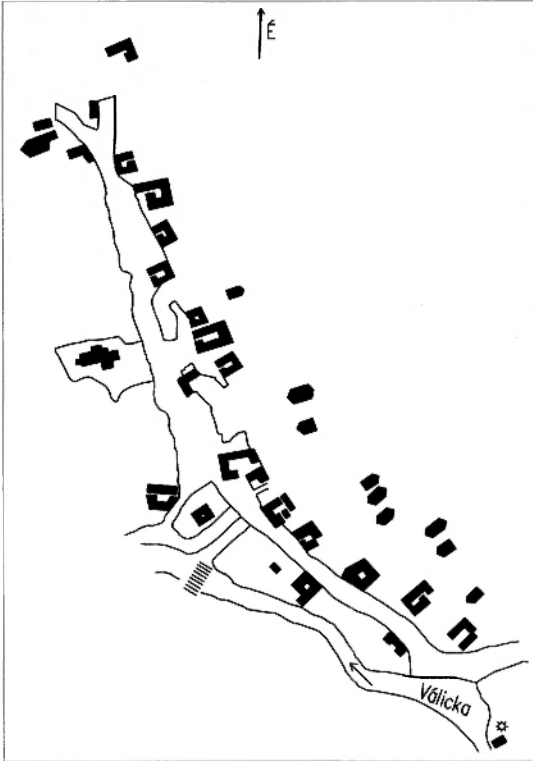
Mivel e munka kapcsán elsősorban az emlékezetre, s a megjelent szakirodalomra támaszkodtunk, ezért falunk néprajzának bemutatására a XIX. század második felétől vállalkozhatunk. Ezt azért tehetjük meg, mert Göcsejről, már 1914-ben megjelent egy átfogó nagy mű Gönczi Ferenc tollából, és ebből, valamint a XIX. század első feléből származó, Plánder Ferenc novai plébános által írt művekből megismerhettük az akkori falusi élet számos mozzanatát.¹⁰¹⁵

Gönczi Ferenc művében nagyon sokszor szerepel Páka, későbbi írásaiból is arra lehetett következtetni, hogy szorosabb kapcsolat fűzi a vidékhez. Ennek okát sokáig nem ismertük. Aztán kiderült, hogy Öveges Antal pákai tanító vejének, a szintén tanító, csömödéri születésű Göntér Gábornak volt diáktársa. Így érthető, hogy juthatott sok-sok információhoz, barátja és komája születési és tanítói állomásairól: Pördefölde, Kissziget, Náprádfa révén. Aztán Pákán Göntér Gábor egykori náprádfai tanítványa, Török Bertalan lett a tanító. Majd Göntér Paula Pákán ment férjhez, Zolder Károlyhoz, aki szintén sokat segített Gönczinek. De ezek révén volt más kapcsolata is. Utolsó pákai útjáról a Zalavármegyei Újság is beszámolt, annak apropóján, hogy Czobor Mátyás Zalaegerszeg polgármestere és mások társaságában autós körutazást tett Göcsejben: „(...) A következő állomás Páka volt, ahol a Hirschli-féle vendéglőben ebédeltek. A tudósítás szerint, a vendéglőtulajdonos, a 69 éves Hirschli Ignác nagyszerűen kiszolgálta vendégeit, és mikor megtudta, hogy mi járatban vannak, emlékezett arra, hogy sok évvel korábban „Gönczi tanár úr” járt arrafelé, és hogy segített neki az anyaggyűjtésben. Természetesen megkérdezte, hogy él-e még Gönczi tanár úr, mire Gönczi maga így válaszolt: „Élek bizony, itt vagyok és most is olyan ügyekben járok, mint annak idején.”¹⁰¹⁶ Gönczi e látogatáskor már 74 éves volt. Ő tehát nagyban hozzájárult, hogy településünk néprajzát jobban megismerhessük.

Van még valaki, akinek személyével nem tudunk az őt megillető súllyal, és részletességgel foglalkozni. Ő Kása József mesemondó, aki a rádió útján országos hírnévre tett szert, és akitől Gönczi Ferenc is gyűjtött. Kása József anyagának teljességre törekvő felgyűjtése, feldolgozása megtörtént. Az elkészült kézirat a Göcseji Múzeum adattárában „Ló lopó Somogy” címmel található.

A település

A falu helyét már első lakói is jól választották ki. A két patak összefolyásánál épült falvak állatait ellátta legelővel az e patakok által öntözött berek, szántóföldjeik pedig közvetlenül házaik mellett voltak. Tüzelőt és építőanyagot a körös-körül álló erdők adtak. Az 1121-ben említett két falu helyét a régészeti feltárásokból és írásos adatokból ismerjük. A nagyobbik a templom környékén volt, míg a kisebb a vár helyén. A vár felépülésekor el kellett hagyniuk, de a tőle keletre lévő dombon vertek új tanyát. Ennek a falunak a nyomát – a vár feltárásakor – Vándor Lászlóval, terepbejárás során megtaláltuk. Talán ennek a falunak a nevét őrzi *Csertaszeg* földrajzi nevünk. A nagyobbik Páka fejlődése a XIV. században látványosan felgyorsult, aminek eredménye lett mezővárosi rangja. A török azonban véget vetett ennek a fejlődésnek. A két Pákából csak egyik maradt – valószínűleg a nagyobb –, az is csak négy házzal. A XVIII. században alakult ki a mai falu elődje, egy, a patakkal párhuzamos település, amely azonban még nem volt azonos a XX. század első felének egyutcás falujával. Ugyanis a XIX. század közepének térképei azt bizonyítják, hogy a falu házai eléggé lazán helyezkedtek el. A hajlított, kerített házakból és az azoktól távolabb lévő, sokszögű pajtákból álló település inkább egy szűk helyre tömörített szeges/szeres településformára

162. Páka településszerkezete 1864-ben, Lászlóháza nélkül

emlékeztet. Erre utal az is, hogy a templommal szemben lévő területet – a XX. század elején – az öregek Lukács-szernek, míg a Kossuth u. 20–24. számú házak helyén lévő területet, Bakon-szernek hívták.¹⁰¹⁷ Vagy ilyen a Kocsis-szer elnevezés is.¹⁰¹⁸

Ugyancsak ilyen település képét mutatja *Lászlóháza* is, amely a XVIII. század vé-

gén hosszan húzódott a *Szent János oldal* – vagy másképp *Gerendi* – keleti lejtőjén. Lászlóháza a mai Petőfi utca 6. számától a 60. házszámig tartott.

Dömefölde esetében már ekkor kialakult az egyutcás falu, amely többé-kevésbé követte a Válicka medrének vonalát.

Pákan a templom környéke ma is a mezőváros idején kialakult formát idézi. Az előtte lévő tér a főtér, azaz piac, illetve vásártér volt még a huszadik század elején is. A teret ekkor a templom, az iskola, a községháza és a fogadó határolta. Páka területe a múlt század elején a mai Kossuth Lajos utcával volt azonos. Alsó vége – az „*avég*” – a kastélynál (Kossuth u. 9.), felső vége – a „*fővég*” – utolsó háza pedig Kocsis Jánosék mai háza környékén (Kossuth u. 114.) volt. Innen egy gyalogút vezetett Kisszigetbe. Ortaháza felé már akkor is a mai Rózsa utca helyén vitt az út. Csömödér felé viszont nem a mai helyén, hanem a kastély előtt, a „*Kishíd*” helyén lévő hídon át, a Nepomuki Szent János szobor előtt, a mai Petőfi utca vonalán haladt a Lenti–Eszteregnye kereskedő út. A csömödéri miseút a főlvégtől vezetett a mai, Csertán lévő vasúti híd irányába, aztán tovább a *Két vízközt*, vagy másképpen, *Ácsközben* Bördőce felé. Az eddig leírt terület az idők folyamán kevésnek bizonyult a település számára. Ám a nagybirtok szorításában nem tudott terjeszkedni. A huszadik század elején, a korábban nagy területet elfoglaló kerített házak helyét szűk telkekre osztották fel. Ezeknek belső telkein gyakran két, néha három lakóépület is állt egymás mögött. Ez is csak időleges megoldásnak bizonyult, mert az 1930-as években, az Andrássy grófok kínálta lehetőséget elfogadva, egyre jobban terjeszkedett a falu nyugati irányba. Ennek a résznek (Táncsics, Ady, Hegyalja, Rákóczi, Béke, Dózsa utcák) a beépülése az 1980-as évekre megtörtént, további bővülésre a keleti irány maradt (Sugár, Ifjúság, Öveges, Rózsa, Átkötő utcák). Ezek beépítése – az Átkötő kivételével – mára szintén befejeződött. Úgy tűnik, egyelőre a falu további terjeszkedése is.

Építkezés

A falubeli házak – egy-egy ritka kivételtől eltekintve – a XIX. század közepéig szinte mind boronából (teljesen fából) készültek. Egyetlen épület volt ez alól kivétel: a templom. Az épületekhez a fát az uradalmak ingyen adták. Ezt az urbáriumokban is rögzítették a jobbágyi jogok közt.

A falu első házait a vár régészeti feltárásából ismerjük. Ezek XII–XIV. századi épületek voltak. Részben földbe mélyítették őket. Az így kialakított gödör két végébe két ágasfát állítottak, erre került a szelemen, amire a ragok támaszkodtak. Fedésükre valószínűleg nádát vagy szalmát használtak. Alakjuk így a későbbi pásztor, illetve csőszkunyhókra emlékeztetett. Egyetlen helyiségből álltak.

A XVIII. századtól elterjedő boronaházak elődei a XIV–XV. századi nemesi udvarházak voltak, amilyennek nyomát szintén meglettük a várfeltárás nyomán.¹⁰¹⁹ A szakirodalom szerint ezek a felszíni boronaházak a korai időkben szintén

egy helyiségből álltak. A XVII. század második felére aztán már a jelentősebb épületek esetében túlléptek ezen az állapoton, és már több helyiségből (derékből) álló házakat emeltek. Ilyen házban lakott az egyházi fejezetben már említett Fekete András licenciatus is. Mint írták, háza földszintes, szalmatetőű ház, a szoba mellett konyha, kamra és a lovak istállója. Ez a beosztás – az istálló kivételével – a téglalapú épületek megjelenéséig fő jellemzője volt a falubeli házaknak.¹⁰²⁰ Mint a világon mindenütt, az erdő mellett élő emberek értenek a fa megmunkálásához. Így volt ez a göcseji emberek esetében is. Erről Pländer Ferenc említést is tesz.

Az épület helyét előbb vízszintesre elegyengették, aztán a falat tartó sarokkövek elhelyezése után (amelyeket sok esetben gesztenyefa tuskóval helyettesítettek) azok magasságáig az egészet tiszta agyaggal feltöltötték. Ezzel az épületet alul-

163. Az utolsó zsúpos ház a faluban. Dömeföldi tájház

ról szigetelték. A sarokkövekre fektették a ház alapját képező talpgerendákat, a „tőpot”. Talpgerendák kerültek a közfalak alá is. Itt szintén sarokkövek tartották az épületet. (Ezt nevezik talpgerendának, de kötőgerendának is.) Ezek a kötőgerendák egyben a főfalak talpgerendáit is összekötötték, amelyekhez ékcsapolással kapcsolódtak. Az egyik ilyen kötőgerenda azonban keresztvégeesen illeszkedett azokhoz. Ez volt a *fő kötőgerenda*.

Ugyancsak keresztvégeesen kapcsolódtak egymásba a talpgerendák a sarkokon, majd a felmenő fal *boronái* is. A falat többnyire két lapjára faragott, később fűrészelt, másik két oldalán eredeti állapotban hagyott szálfákból készítették. Ezek főleg tölgy és fenyő voltak. Talpnak tölgyet és gesztenyét használtak. Gya-

kori volt az olyan épület, amelyik építéséhez felhasználták egy korábban tűzben elpusztult épület boronáit.

A boronának szánt fatörzset két rövidebb fatörzsre fektették és fejszével, szeker-cével lekérgezték. Ezután a kívánt oldalon csaptatták, majd durván lefaragták. Ezt követően egy faragásban jártasabb ember, vagy ács a boronát a kívánt mé-retre, simára faragta. A XIX. század második felében már megjelentek a fűrészelt boronák. Amennyiben maguk fűrészeltek, akkor ehhez a művelethez négy emberre volt szükség. A szekeret széjjelszedték és a hátulját (hátsótengely, szekéralja) kitolták a fűrészelés helyére. Ott a kerekeket lecövekeltek, hogy el ne tudjanak mozdulni. A tengelyre ráfektették a rönköt. Földön lévő végét karókkal és lánccal rögzítették. Egyik munkás felállt a rönk felső végére, ő irányította felül a fűrészt, alul pedig hárman maradtak. A két szélső férfi a szerszám keretfáját fogta (valójában ők fűrészeltek), míg a középső a nyél közepén lévő fogantyúval tartotta irányban azt. Amikor már ácsok végezték ezt a munkát, ők egy emelvényt ácsoltak, arra helyezték a rönköt.¹⁰²¹ Egyes esetekben azonban csak a szekér egyik oldalát vették le, így a rönk magasabbra került.¹⁰²² Ily módon az 1940-es évekig fűrészeltek gerendát, padlót, deszkát ott, ahol nem volt a köz-elben gépi fűrész ún. „gatter”.

A boronákat a csatlakozásoknál csak olyan mélységben fűrészeltek illetve vés-ték be, hogy a két egymás fölötti borona közt a legkisebb rés maradjon, de a kötés is biztonságos legyen. Így el tudták érni, hogy különböző vastagságú boronákat is használhattak. Néha a boronákat toldani kellett. Ilyen esetben egy erősebb oszlop két oldalába vájatot (hornyot) vés-tek és a boronák ékalakra faragott végei ebbe csatlakoztak. Az oszlopot alul és felül csappal a talpgerendába és a fel-ső boronába erősítették. Az ajtók szarfáit is ilyen zsilipszárak alkották. Az abla-koknál két szélesebb boronát tettek egymás fölé, amelyekből ki tudták vágni a fél-fél ablaknyílást, anélkül, hogy a borona túlságosan meggyengült volna. Ké-sőbb, nagyobb ablakoknál a boronákat a kívül-belül rájuk szegezett deszkákkal fogták össze. Aztán a nyílást deszkaborítással látták el.¹⁰²³

A ház konyhájának mennyezetét hasított pallókból készítették, és alul-fölül be-tapasztották, hogy a tűzhelyből kipattanó szikráknak ellenálljon. A szobát ke-resztben begerendázták, erre került a deszkaborítás, oly módon, hogy minden második az alatta elhelyezettekre került, így nem maradt köztük rés. A geren-dákat a szoba hossz tengelyében mestergerendával támasztották alá. Ezt általá-ban valami módon díszítették. Néha csupán egy kicsipkézett „X”-el,¹⁰²⁴ máskor az építés évszámát vés-ték bele. A kamra plafonját szintén hasított pallóval fed-ték, és a szoba mennyezetével együtt a padlás felől lesározták. Ezt nyaranta si-kálással felújították.

A lepadlásolt épületre került fel a tetőszerkezet. Ennek leggyakoribb formája a kontyolt, majd a csonkakontyos tető volt. Előbbi a Délnyugat-Dunántúl, az Al-föld keleti pereme és Erdély legrégebb ismert tetőformája volt. A kontyolt tető úgy készült, hogy az épület végeitől egy-két méterrel beljebb végződő szele-

mentől, illetve szarufa pártól az épület sarkáig vezették le a két–két élszarufát, amelyek a többi szarufánál kicsit erősebbek voltak. Erre támaszkodtak a konty-rész rövidebb szarufái, a csonkaszarufák. A tető gerincét alkotó szelement ún. ollólábak tartották. Legtöbbször teljes ollólábak, amikor az ollólábak alsó vége-

**164. Németh Ferencék házánál
a család és a szomszédok**

(fal- vagy koszorúgerenda), felül a szelemenhez erősítették, faszöggel. A szelemenen túlnyúló végüket egyiknél behasították, míg a másikat laposra faragták. A lapos véget a hasítékba helyezve mindkettőt átfúrták és faszöggel, ún. rag-szöggel fogták össze. A ragokra szintén faszöggel erősítették a két lapjukra faragott, 5–8 cm széles fenyő, vágny nyárfaleceket. A leceket a szarufákra merőlegesen egymás fölé kb. 30–40 cm-es távolságra rakták. Erre került a héjazat, a zsúp. Az épületeket rozsszalmából készült zsúppal fedték. A kalászból kézi *cséphadaróval* alaposan kiverték a szemeket. A szalmából kévüket kötötték. Tudunk olyan eljárásról, amikor a zsúpnak szánt rozskévéket nem csépeltek, hanem lefejezték, hogy a cséplés során a szalma ne törjön. Ez egy rendkívül lassú és munka-

it a falak fölött csapolták be az ollóülésekbe. Ezek az épületen keresztbe fektetett, a földémpadlóknál vastagabb, azok sorába beillesztett széles boronák voltak. (Gönczi ezeket laposgerendáknak nevezte.) De alkalmaztak csonka ollólábakat is, amikor azok végeit a fal síkján belül ültették az ollóülésekbe. Volt egy harmadik megoldás is, az ágasfás. Ennek is két változata volt. A teljes ágasfa a földről indult, míg csonka-ágasfás változatánál az ágasfa alsó vége szintén az ollóülésbe volt becsapva. Az ollóülések ebben az esetben mindig a falak felett voltak. Az ágasfákat mindig a tető közep-tengelyében helyezték el. A teljes ágasfát csak nyeregteretnél lehetett alkalmazni. Az ágasfára helyezett szelement a *ragok* (szarufák) tartották, amelyek alsó végei a falgerendára támaszkodtak. Az említett ragokat 0,65–1 méter távolságra helyezték el egymástól. Legtöbbször csak egyik oldalán lapított 10–15 cm átmérőjű gömbfából (főleg fenyő) készültek. Alul a kerülőhöz

igényes tevékenység volt, mert a kalász fejét a kalásznyaknál késsel egyenként kellett levágni. Az így előkészített kévákat megkettőzték, és ezek kerültek fel a tetőre. Ez a munka komoly szakértelmet igényelt, és a faluban csak egy-két ember értett hozzá.

Az elkészült épület falát kívül-belül tapasztották. Tapasztás előtt a boronák felületét bevagdosták (felpikkelyezték, *barkucálták*, *hókkálták*), hogy a tapasztó anyag biztosabban megálljon. Tapasztásra homokos agyag, un. *bökhör* és szalma vagy pelyva (*pelva*) keverékét használták az alábbi keverési arányban: bökhör – szalma 4:1, bökhör-pelyva 3:1. A tapasztóanyagot, a sárt minden esetben lábbal „dagasztották”, taposták.

A tapasztást a boronák közti rések eltömésével az épület belsejében kezdték. Ezt a férfiak végezték nagyobb testi erejük miatt. A résekbe nagy erővel kellett az öregszalmás sárt becsapdosni. Addig vártak, amíg a tapasztóanyag kissé megszikkad (*fókszik*), majd ezt követően (ismét a férfiak) szalmás sárral a fal egész felületét becsapdosták. A férfiak után a nők következtek, akik pelyvás sárral besimították a durván felcsapdosott szalmás tapasztóanyagot. A tapasztás befejező fázisaként az összes falfelületet erősen vizezve besimították. Ezzel a fal elnyerte végső formáját. A tapasztás minden esetben kézzel történt, mindennemű segédeszköz igénybevétele nélkül. Még a végső – vizes – simítást is csupasz tenyérrel végezték. A tapasztás után közvetlenül elvégezték a meszelést is. Ehhez korábban fehér földet, később meszet használtak. A falakat mindig fehérre, a lábazatot – talpgerendát – pedig sárgásbarnára vagy kékre meszelték. A kész épület padlózatát ledöngölték, lótrágyával kevert sárral tapasztották, majd felsikálták. Száradás után a keletkezett repedéseket híg sikáló agyaggal tüntették el. A söprés előtt a padlót vízzel felloccsolták, hogy ne porozzon. A sikálást szükség szerint többször is, de évente legalább egy alkalommal elvégezték, a gyakrabban használt helyiségekben hetente.

A göcseji ember faragó, díszítő kedve az épületeknél talán akkor bontakozott ki igazán, amikor, az 1850–60-as években a Nyugat-Dunántúlt is elérte a csonkakontyolt tető divatja, amelynek megjelenése lehetőséget teremtett a faragott, fűrészelt, gazdagon festett méltán híressé vált göcseji házormok létrejöttéhez. Ilyen fűrészelt oromdísze van a dömeföldi tájháznak is. Ezeknek a házaknak az utcafronti homlokzata kontyolt, vagy csonkakontyolt volt. Udvari vége azonban már nem minden esetben volt kontyolt, hanem néha tűzfal nélküli, nyitott volt, máskor a tűzfalat bedeszték. Néhány esetben – főleg gazdasági épületeknél – viszont vesszőfonattal készítették. Általában sárral ezt is betapasztották.

A téglafalú épületek, lakóházak nagyobb mérvű elterjedése az 1910-es évekre tehető. Ezt a házak tűzfalán egykor látható évszámokból tudjuk. Annak ellenére így volt ez, hogy – tűzvesélyességük, és az erdők védelme miatt – már Mária Terézia megtiltotta a fából, zsúpfedéllel történő építkezést.¹⁰²⁵ Pákán az utolsó zsúpos boronaházat, a Kossuth u. 39. szám alatti lakóház helyén álló Mókuszházat, az 1970-es években bontották el. Az utolsó boronaházat pedig 2002-ben.

Ezt már cserép fedte, és a Kossuth u. 33. szám alatt állt. A vele közös udvarban lévő, szintén cseréptetős, háromosztatú boronaház pedig 1976-ig létezett. A községi tanács elnökének, Szabó Józsefnek köszönhetően Döme földén a mai napig áll egy zsúpfedeles, boronafalu, szoba, konyha, kamrás épület a Döme földi u. 18. szám alatt. Pákán csupán egy vályogból készült épület volt az 1970-es években, bár a tégláépületek elterjedésével egy időben ezek is nagyobb számban készültek. A házakhoz a téglát Lászlóháza déli végén és a legelőn vetették az építkezni szándékozók, vagy fogadott napszámosokkal, az építkezés helyszínén, ahova a szükséges agyagot odaszállították. Így készítették a téglát,

**165. Németh Ferencék és Bek Pálék közös háza az udvar felől,
a vesszővel elkerített kis kerttel**

pl. a malom bővítésekor. A téglát a készítés helyén égették ki. A templom építéséhez a téglát és cserepet a Döme föld és Kányavár közt készített kemencében égették ki. A házilag vetett, és égetett téglát paraszttéglának nevezték. Elmondásuk szerint az uradalom részére szintén készítettek téglát. Ezt ugyancsak a legelőn tették. Ennek emlékét őrizték a legelőn lévő téglásgödrök, amelyet az 1950-es években már csak halastónak hívtak.

Amennyiben az agyagnyerő helyen végezték a munkát, a földet 1,5 m mélységig felforgatták, vízzel keverték, és taposták. Az így megmunkált agyagot ún. asztalra talicskálták fel, ahol ládába (formákba) csapdosták (tömködték), a felesleget egy vizes fával eltávolították. A ládából egy elsimított, homokkal lehintett területre borították ki. A megszáradt nyers téglát aztán, ún. depókba rakták száradni. Száradás után alagútszerű kazalba rakták össze, az egyes téglák közt megfelelő tá-

volságot (rést) hagyva. Magassága a 3 métert is meghaladhatta. Az egészet földdel lefedték. Az „alagút” egyik végét földdel betömték, a másik – szabadon maradt nyíláson keresztül pedig tüzeltek. A tüzelés fával történt, 5–6 napig. Ezt követően ezt a nyílást betömték és a tüzelést a másik, kiszabadított nyíláson át végezték, szintén 5–6 napig. Amikor az égetés megfelelőnek látszott, és még elég nagy páráz volt, a második nyílást is beföldelték. Hagyták fokozatosan kihűlni.

A téglapépület alakja, elhelyezkedése kétféle volt. Az úttal párhuzamos – utcafronti – épületekbe hátul legtöbbször csak egy fedetlen, egy-két fokból álló téglalépcső vezetett egy kis előtérbe, előszobába vagy folyosóra. Néhány helyen ezeknél is volt az egész épületet végigkísérő, faoszlopos tornác. Valamennyi ablak – négy-öt – az utcára nézett. Az utcára merőleges, tehát a telek mezsgyéjével párhuzamos álló épületek udvarról nyíló bejáratánál szinte kivétel nélkül két oszlopra támaszkodó, az épületre merőleges nyeregtetővel fedett, két oldalt mellvédés tornác, *kódisállás* volt.

Ezeknek az épületeknek már alapárkot ástak és abba rakták a téglalapot kötőanyag nélkül. A közeiket csupán homokkal töltötték ki. A mindössze 35–40 cm magas lábazat viszont már malterral készült. Kevés épület alá ástak pincét a magas talajvíz miatt. Ha mégis megtették, a pincék járósíntjét alig süllyesztették a talajsínt alá, inkább a lakás földszíntjét emelték magasabbra. Mindez a Kossuth u. 33–37. szám alatti házaknál még megfigyelhető, de legszembetűnőbb a 33. számú háznál.

Ezek az épületek is követték a boronaháznak már ismert soros beosztást: elől volt a szoba, középen a konyha és hátul a kamra. Abban is megegyeztek, hogy

166. Kása József háza a fölvégen (1935)

valamennyi helyiségük földes (döngölt padozatú) volt. Eltérésük abban nyilvánult meg, hogy amíg korábban az istálló a háztól távolabb, a pajta pedig – a gyakori tüzek miatt – a belső telek végében épült, addig a téglaházak esetében legtöbbször már egybeépültek a lakóházzal. Legfeljebb az istálló és pajta között voltak a sertés és baromfi ólak. További eltérés volt a két épületfajta közt, hogy a boronaházak valamennyi helyiségébe kívülről a pitvarból lehetett bemenni, addig a téglaházakban a bejárat már egyetlen ajtón át egy szűk folyosóra, vagy előszobába nyílt, ahonnan a többi helyiségbe lehetett jutni.

Valamennyi boronafalú épület füstökonyhás volt, függetlenül gazdája anyagi helyzetétől, és társadalmi hovatartozásától. Kezdetben a benne álló kemence csak a konyha fűtésére és főzésre-sütésre szolgált. Később, amikor megjelent a szoba, akkor innen fűtötték azt is.

A templom közelében álló fogadónak volt egy hatalmas mászókéménye, amibe több helyiség tüzelőberendezése is csatlakozott. Alsó részét pedig húsfüstölésre használták.

A kastély szobáiban lévő (cserép) kályhákat pedig a folyosóról nyíló tüzelőtérből fűtötték (általában kettőt), ami a kémény aljába nyílt. Ezek lehettek az első kéményes épületek a faluban.

A kemence mindig a szobai fal előtt, a helyiség középtengelyétől, annak az ajtóval szembeni falának közelében volt. A tűzveszély miatt nem rakták közvetlenül a fal mellé, 20–35 cm távolságot hagytak mellette. Három szerkezeti részből állt: fő része maga a búbos (vagy púpos) kemence, annak ajtó felőli sarkán volt az üstház, a kondér számára – külön tüzelőnyílással. A fal közepén pedig – szervesen kapcsolódva – a tüzelőpadka, amin főztek, és ahonnan a szobai kályhát is fűtötték.

A konyha bejáratú ajtaját két – egymástól függetlenül nyitható alsó és felső – részből készítették. Hidegebb idő esetén az alsó részt behajtották, míg a felsőn szabadon távozhatott a füst. Téli nagy hidegben azonban mindkettőt betették. Ilyenkor a füst az ajtó fölött vágott kb. 10x15 cm-es nyíláson át távozott. A kemence padkáján főztek, ami legtöbbször a szobai kályha tüzelőpadkája is volt. Az edényeket vasháromlábakra állították, de gyakori volt az olyan cserépedény, amelynek három lába volt (lábak). Ezek közül néhány a szőlőhegyeken maradt meg, de korábban a faluban is használták őket.

A helyzet gyökeres változását a kémények megjelenése hozta. Ez csak a XIX. század utolsó harmadában következett be, vagy inkább a századforduló táján. Az 1864. évben ugyanis a pákai jegyző még így jellemzi a falut: „...apró zsuppos, többnyire kémény nélküli házak, ...”

A téglaházak azonban már mind kéményesek voltak. A régi konyhai kemence nem ment feledésbe, mert ezekben az új konyhákba is raktak ilyeneket, vagy téglából rakattak *platnis sparheltet*. A *sparhelt* füstje – így hőjének egy része – a plébából készült sütő – *redli* – körül kialakított füstjáraton távozott a kéménybe. Némely konyhába azonban csikótűzhely került, később ezeket felváltotta a zo-

máncos tűzhely, amelynek sütőtere a tűztér mellett volt, azon túl pedig még egy vízmelegítő edényt is beépítettek közvetlenül a füstnyílás mellé, hogy a háziaszornynak mindig legyen melegvize. A kemencék helyett pedig az udvaron, vagy a tornác végében rakattak másikat.

A különböző falazatú és fedésű lakóházak arányának alakulása:

	1864		1900		1930		1960	
	Df.*	P.*	Df.	P.	Df.	P.	Df.	P.
Összes lakóház		87	76	170	86	215	106	286
Fából épült		81	72	119	51	43	14	–
Tégla		6	3	36	36	117	87	245
Vályog v. tömés			1	1	–	38	5	38
Zsúppal fedett			72	117	39	40	10	5
Zsindelyes			–	4	1	20	–	–
Cserép, pala, bádóg			4	49	46	155	96	281

*Df. Dömefölde

*P. Páka¹⁰²⁶

A faluban gyakori volt a boronafalu épületeknek egy jellegzetes típusa: a sokszögalakú pajta. Ezek az épületek öt, illetve hatszög formájúak. Ez azt jelenti, hogy rövidebb oldalaik nem derékszögben csatlakoztak a hosszabbik oldalhoz, hanem egy egyenlő szárú háromszög két befogójaként. Ennek a formának a kialakulását sokáig sokféleképpen igyekeztek megmagyarázni. Felvetődött, pl. annak a gondolata is, hogy ez által a szél jobban átjárja a benne tárolt terményt. Más vélemények szerint a forma létrejöttének oka elsősorban az anyagtakarékosságban keresendő. A kiugró háromszögek boronáihoz ugyanis rövidebb anyag is elégséges volt, mint ami egyébként kellett volna a végfalakhoz. Én egy másik érvet is látok. Ez pedig, hogy ezek a pajták kontyolt tetővel készültek, padlás nélkül, szelemenes tetőszerkezettel. A tetőszerkezetet a falak tartották, a szelemeneket a háromszögek felső csúcsához erősített szarufával meg lehetett támasztani, így a tetőszerkezet kialakítása is egyszerűbb volt. Ezeket az épületeket a boronaházakkal azonos technikával építették, annyi különbséggel, hogy itt a boronák éleit csak nagyon durván, vagy egyáltalán nem faragták. Így a levegő szabadabban járhatott köztük, és nem tapasztották őket. Ez a típus a környéken több helyütt is előfordult, de sehol sem olyan nagy számban, mint Döme földén és Pákán. Ezt Tóth János Göcsej népi építészet című munkájában közölt térképek is alátámasztják.¹⁰²⁷ E korai épületeket aztán a XX. században felváltották téglából készült lábas pajták, ahol az épület tetőszerkezetét hat–nyolc téglaoszlop tartotta. Az oszlopok között néhol lyukacsosan befalazták, másutt bedesztázták. Kapujuk deszkából készült, míg elődeiknél sövény kapuk voltak. Amíg korábban a pajtákat a széna tárolása mellett főleg gabonakévék tá-

rolására használták, addig az újabbakat már csak szénatárolásra. A gabonát gőzgép csépelte, nem kellett fedett helyen tárolni hosszabb időn keresztül. A pajta egykor cséplésre használt középső részét, a szérút ettől kezdve már folyamatosan a szekér és egyéb mezőgazdasági eszköz, pl. eke, borona, tárolására használták.¹⁰²⁸

Miután a lakóházakat téglából kezdték építeni, a velük egybeépült istállók építőanyaga is a téglá lett. Fedésükre cserepet használtak Padozatukat hosszabbik

167. Istállóval egy fedél alatt lévő lábas-pajta, Lászlóházán

élükre állított téglából rakták ki. Ez az ajtó felé lejtett, ahol egy húgyvályút alakítottak ki, amin a trágyalé a szabadba folyt. Az ajtó előtt – belül – volt a *járás* (járda), ami lapjára fektetett téglából volt. E fölött – az egyik sarokban volt a *kerek-jászú* (ami valójában szögletes volt), amin keresztül a padlásról a szénát *lehányták* az alatta lévő deszka *ketreche*. Ennek két oldala az épület fala, másik két oldala a padlóba süllyesztett és a mennyezet gerendáihoz erősített oszlopra 100–120 cm magasságig szegezett deszka volt. Az ajtóval szemközi fal előtt húzódtott végig a jászol, fölötte pedig a *srágla*, a létraszerű, a fallal 45°-ot bezáró szerkezet, amelybe a szénát rakták. Ez az állatok fejmagasságában volt, és a sráglafogak közt húzkodhatták ki belőle a takarmányt. A lehulló széna a vályúba esett, így nem veszett kárba. A jászol felső szélén lévő kerek fához erősítették a karikákat, melyekhez az állatokat kötötték.

Az istállók berendezéséhez legtöbbször tartozott egy szalmapriccs is, amit többnyire a földre tettek, néhány esetben a mennyezet gerendáiról lógattak le, és alájuk kötötték a szaporulatot.

A sertéseket és a *majorságot* ólban tartották. Ezek boronából készültek. Az ól

egyik falán volt a vályú, ami felett vízszintes, tolitúval rögzített lengőajtó akadályozta meg, hogy az állatok kijöhessenek. Ezt *hidasnak* hívták. Az ól előtt *kerítés* volt, ami mellmagasságig bedeszkázott, sok esetben fedetlen előteret jelentett. Néhány esetben nem volt hidas, akkor a vályú a kerítésbe került, ott etették a *jószágot*. A vályút rönkből faragták. Később elterjedt a fűrészelt padlóból készített, majd a betonból öntött, és (az olajipar megjelenése után) a vastag bélés-csőből készített vályú.

Az istállóból a *ganalyt sráglával* vagy *tragáccsal* hordták ki az istálló végében lévő trágyagödörbe/kupacba, ahova a *ganajlé* is kifolyt.

Az állatok itatására a vizet – mivel a házak udvarán sokáig nem volt – az utcán lévő közkutakról, egy, a két végén vaskampóval ellátott csöbörűdra akasztott sajtárokban vagy fa vödörökben, csöbörben hordták.

A trágyakupac után, négy oszlopon álló, esetenként két oldalán sövényfalú, szalmafedésű favágószín (favágító) állt: benne a fűrészbak és a favágítótuskó és a szíjószek.

Ezt követte a függőlegesen font vesszőkerítéssel körülvett veteményeskert. Vele szemben, a telek túlsó oldalán volt a szalmakazal, majd a pajta következett.

A ház előtt – néhány esetben az udvar felől is – volt a kiskert, azaz virágos kert, amelyet szintén vesszőkerítés választott el az udvartól, ezzel kizárták a ház közvetlen közeléből az egész udvaron szabadon járkáló baromfit.

Hasonló módon készültek a szőlőhegyi pincék is, mint a falubeli házak. Ezek is három osztatúak voltak. Szobából, présházból és borospincéből álltak. Néha csatlakozott hozzájuk istálló, vagy baromállás, ha a gazda távolabbi falubeli volt. Építésük is azonos volt a boronaházakéval. A szobára itt is deszka, míg a borospincére hasított pallófödém került. A présháznak pedig nem volt mennyezete, mert ez akadályozta volna a nagyméretű prés működését. A szobában itt is cserépkályha volt, az ún. *szemeskályha*, amit a présházból fűtöttek, és a kályha tüzelőpadkáján főztek. A füst itt a tető alatt szabadon távozott. A padka fölött azonban volt egy tűzfogó, vagy füstfogó, ami megakadályozta, hogy a felpattanó szikra akár a padláson tárolt hegyi szénát, akár a zsúpot meggyújtja.

A lakóházak szobája szinte minden háznál azonos módon volt berendezve. Csúpnán a berendezési tárgyak minősége változott némiképp a tulajdonos vagyoni helyzetének megfelelően. A konyhával közös falon, a szoba középtengelyében állt a kályha. Az ajtótól jobbra, illetve balra (attól függően, hogy a ház az út melyik oldalán állt) az udvar felőli fal mellett és az utcai falon volt a sarokpad. Előtte az asztal. Az udvari falon, a pad fölött a *tálaspóca*, amelyen cseréptálat, korsókat tartottak. Fogaira különböző tárgyakat akasztottak. Némelyik végén kendőtartó is volt. Erre a hímmzett díszitőrülkőzöt tették. Ide került esetleg a házigazda bőrtarisnyája is. Néhány esetben a pad fölé sarokalmáriumot tettek. Ebben tartották értékesebbnek vélt tárgyaikat: Bibliát, imakönyvet (ezeknek fontos szerepük volt, mert ebbe jegyezték fel az esküvő, gyerekek születésének idejét),

168. Kása Józsefék első szobája (1940 k.).

A képen: Kása József, Király Sándorné, Tóth Mihályné (Kása Rozália)

a szenteltvízes edényt és a pálinkát, ami gyógyszerként fontos szerepet töltött be. Az utcára néző két ablak közt szentkép, vagy tükör lógott. Alattuk a láda, amit esküvőkor hozott magával a menyasszony. Ebben tartották a ruhákat. Az ajtóval szembeni falon voltak az ágyak. A mennyezetről lógott le a ruhatartó rúd, amin egyes ruhadarabjaikat tartották. Erre akasztották az ünneplő csizmákat is. Télen a szobába került az addig a padláson széjjelszedve tartott szövőszék, amely szinte minden házban volt.

A konyha berendezése szerény volt. Néhány főzőedény mellett egy asztalszék, vízepad, amin a vizes edények álltak, és az elmaradhatatlan rokka és *áspó* voltak a főbb eszközök. A tüzelő padka és az udvari fal közt, később egy *stelázi* állt, amin a cserépedények, később az öntöttvas lábasok és fazekak voltak. A kemen-ce sarkában, a falnak támasztva állt a *kurugla*, a *pemet* és *szenykivonó*. A falba vert szögön lógott a kanáltartó, hasonlóan szögre akasztották a cserépből készült *mácsiksűrőt* is. Néhány esetben a sarokba ásott veremben tartották a krumplit, hogy télen meg ne fagyjon.

A kamra a nagyobb használati tárgyak, edények, takarmány tárolásának helye volt. Itt tartották a lisztes és gabonás ládákat vagy hordókat (hombár). Nyáron ide hozták le a télen a padláson tárolt zsírosvindókat. Itt voltak a savanyított káposztás és répás kádak, az üvegben eltett savanyúságok és lekvárok. Ugyancsak itt tárolták a krumpli, búrgondi és *kerekrépa* egy részét is, hogy ne kelljen minduntalan a vermet felbontani. A falnak támasztva, vagy tartóján itt volt a sózó-, mosó- és dagasztóteknő is, a falon pedig ott lógott a lisztszita. A gerendáról pe-

dig a kenyértartó lógott alá. A padláson tárolták a füstölt húsokat, télen a zsírosvindókat és *kópiban* a babot, helyenként itt tartották a kenyeret is. Az épülettel néha egybeépítve, néha távolabb álltak a gazdasági épületek, mint arról már korábban részben szó esett. Az udvaron – az ól és istálló közelében – volt a trágyadomb. A telek végében pedig ott álltak a széna- és szalmakazlak. (Már ha a gazdának annyi takarmánya volt, hogy nem fért be a pajtába, esetleg nem volt pajtája.)

Földművelés, állattartás

Páka mezőgazdasági művelésbe vonható területe – a környék gazdasági, politikai és vallási életében betöltött szerepéhez viszonyítva – kicsi volt. A tagosítás – 1864 – után a falu jobbágyorsból felszabadult lakói is földhöz jutottak. Ezek – a családok növekvő létszáma alapján – aprózódtak. A századfordulón előfordult, hogy a népes családok egy-egy tagjának csak olyan széles földje volt, amin kaszával nem is, csak sarlóval lehetett aratni.

Az Eszterházy-hercegség pákai, dömeföldi földjeit a Pördeföldén élő Imrehi család bérelte, abból vásárolva sem tudták birtokaikat növelni. A két falu lakói akkor tudták gyarapítani földterületüket, amikor az Erdődy család eladta itteni birtokait.

Részben ennek révén, másrészt az első világháború gazdasági következményeként gazdagodó családok tagjai lettek a falu későbbi módosabb gazdáik. A többség nehezen élt néhány holdas földjéből. Mellettük sok volt a nincstelen, aki csak a másoknál végzett munkájával tudta eltartani családját.

A földművelőnek növénytermesztési és állattenyésztési szakembernek egyaránt kellett lennie. Érteni kellett a földműveléshez, de az állatgyógyászathoz is. A talajt a növénynek megfelelően kellett trágyázni, aztán fontos volt a szántás. Ezt a munkát lovakkal vagy tehenekkel végezték. Őszi gabona alá három szántás kellett: tarlóhántás, keverő- és vetőszántás. A tavasziak alá elég volt a kétszeri szántás. Utána a favázás boronával aprították a földet. Ha nagyon hantos volt, akkor kapafokával széjjelverték. Vetőabroszból vagy kötényből hintették szét a gabonát, majd beboronálták. Ha kellett, akkor földre fektetett kocsioldallal még betakarták. A nagyon dúsán nőtt vetést meghengereztek, megtörték, s ezáltal megakadályozták túlságosan gyors fejlődését. A vetésből a tüskét tavasz során kiböködték. Búzát, zabot, árpát és rozst termeltek. Péter-Pál után, a falu búcsúja után kezdődött az aratás. Ez volt a legnehezebb mezőgazdasági munka. Kaszás, kötélvető/kötöző és marokszedő végezte. Naplementekor öszszehordták a kévét és keresztbe rakták. 21 kéből állt a kereszt. Gabonahordáskor átalakították a kocsikat és a szekereket hosszúszerkekre, vagyis az első és a hátsó tengely közé egy nyújtót iktattak be, és föltették a *hossziodalakat*. Erre pedig a *vendégodalakat*. A fölrakott gabonát nyomórúddal és kötéllel, a két oldal végéhez rögzítették. A behordott kévét koráb-

ban a pajtába – a szérűbe –, amikor már géppel csépeltek, az udvaron kazalba rakták.

A gépek megjelenése előtt mindenki maga csépelte el a saját termését az udvaron, vagy a pajtában, kézzel – cséphadaróval. A kévéket két sorba rakták kalászsokkal egymás felé fordítva. Mindkét oldalukat kiverték. Fölszedték a kihullott magot, törekrostán megrostálták, majd szelelőrostával megszelelték.

1920 táján jelentek meg a cséplőgépek a faluban. Ezek jómódú gazdák tulajdonában voltak. A nehéz gépet lovakkal húzták háztól–házig, vagy maga a gőzgép húzta. Személyzete gépészből, fűtőből és etetőből állt. Ok a tulajdonos alkalmazottai voltak. A többi munkást (kéveadogató, kévevágó, szalmahordó, kazalrakó, zsákoló, pelyva és törekszedő) a gazda hívta *visszaszógálás* fejében.

Másik fontos élelmiszerük a burgonya – krumpli – volt. Az öregkrumplit a legkülönbözőbb módon elkészítve fogyasztották, apraját pedig megfőzték az állatoknak. A krumpli egy részét kamrában, konyhában tartották vagy a répához hasonlóan, vermelték.

A burgonya mellett fontos helyet foglalt el a kukorica. A jól megrágyázott földet szerette. Ekével barázdát húztak, s ide potyogtatták kézzel a szemeket. Kb. 60 cm távolságra estek egymástól a sorok, a szemeket úgy 30 cm-re dobták a földbe. Majd megjelentek a vetőgépek. A kukoricát csak letörték, és a pajtákba beömlesztették. A törés végeztével, esténként elhívták a rokonokat, szomszédokat fosztóba. Később a száron kifosztották, úgy borogatták a szekérbe, vagy töltötték zsákokba. Otthon felhordták a padlásra, ott széjjelteregették. Majd egyre több helyen építettek górért az udvaron. A vetőmagnak szánt szép fejekről nem szakították le a fosztást, hanem azzal kettőt összekötöttek, és annál fogva felakasztották a pajta eresze alá erősített rúdra, hogy ott a nap melege kiszárita. Ezeknél nem használtak morzsolót, kézzel köpesztették le. Esténként kézzel, ujjukra, tenyerükre húzható morzsolóval mindig megköpesztették a másnapra szükséges mennyiséget, a nyitott tűzhelyajtón kieső fény mellett. Közben egy-egy tusát dobtak a tűzre, de hagytak belőle reggelre is, begyújtani.

A kukoricaszárat rövid nyelű kapával vágta le, kétébe kötötték, és ott helyben vagy otthon az udvaron gúlákba rakták, esetleg a pajta köré, a disznóól falához támasztva tárolták. Onnan lassan elkopott, leszecskázták a marháknak.

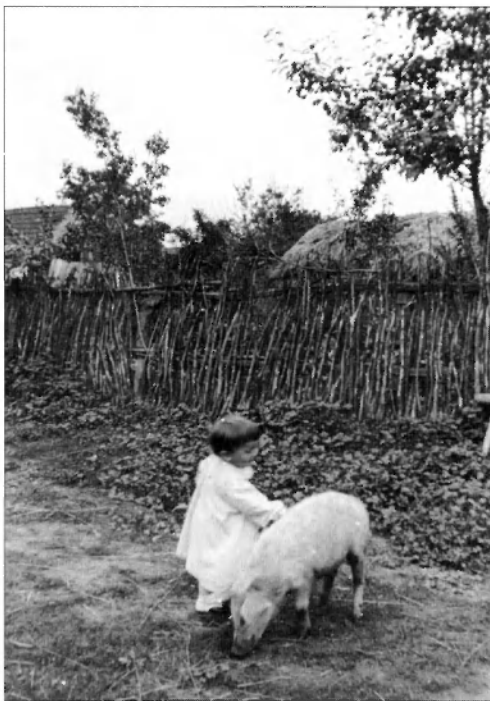
A megélhetés szempontjából fontos volt az állattartás is. A falu állatállománya vagyoni helyzet szerint oszlott meg az egyes családok között. Meglehetősen gyakori volt az egy tehén, amelyet nemcsak szekérbe fogtak, de fejtek is. Az egytehenes gazdák úgy oldották meg a gondjukat, hogy összefogtak, kisegítették egymást. A tehetősebbek tartottak két–három fejőstehenet, néha ez a szám öt–hatra is emelkedhetett, eladásra egy – egy növendék ökröt, igazásra egy pár lovat, és megtartották mellette a csikóját. A nagygazdák természetesen nagyobb számban nevelték mind a nagyállatokat, mind az aprójószágot. Anyadisznója szinte mindenkinek volt, kinek egy, kinek több. Az egyéves kijáró *südot* szeptember körül állították be hízlalásra. Akkoriban vegyesen etettek velük mindent: krump-

lit, tökök, szemes kukoricát, kukoricadarát, árpadarát. A kismalacok a főzőléből kiszedett, kézzel széjjel *maszított* krumplit kaptak búzakorpával vagy főtt árpát. Az ólakat rendszeresen tisztogatták, nyáron még ki is meszelték, kukoricaszárral körbe rakták, hogy ősszel, télen melegebb legyen. Ha nem volt nagyon hideg a kanász még télen is kihajtotta őket.

A tehenek télen szénát, szecsát, kerekrépát, silót kaptak, de emellett a fejőstehenek moslékot is, hogy jobban tejeljenek. A lovak meg a széna mellett, abrakot. Az állatok alá – sertés, ló, szarvasmarha – alomnak szalmát, a szegényebbek erdei avart tettek. Ha közelgett az ellés ideje – tehénnél, lónál, sertésnél egyaránt – különös figyelemmel kísérték az állat viselkedését, ilyenkor a gazda kint

aludt az istállóban. Várható nehéz ellés esetén, hozzáértő ember segítségét kérték, vagy elhívták a járás állatorvost Nováról, de többnyire megoldották maguk. (Állathoz előbb hívtak orvost, mint a családtaghoz.) Lábra állították a kis állatot, odatámogatták az anyjához, hogy lenyalja (ezért néhol meg is sózták) segítették, hogy szopni tudjon. Mikor az anyadiszón megellett, ügyeltek rá, hogy agyon ne nyomja malacait. Az ügyetlenebbeket, vagy amelyeknek nem jutott csecs, cumisüvegből etették. A nagyállatok mellett a baromfiudvarban éltek a tyúkok, libák, kacsák, néhol pulykák. A tyúkokat a tojásért nevelték elsősorban, a kacsákat, libákat pedig húrukért és tollukért, hiszen kellett az ágyneműbe, és az eladó lányok kelengyéjébe is. Sok libát tartottak; kétszer fosztották őket évente, harmadszor levágáskor *kopasztották* meg őket. A

falu libalegelője a Cigányberekben volt. A nagytestű baromfi húsa a nehéz munkák idején az étkezésükben volt fontos. A családok létszámától és anyagi helyzetétől függően vágtak évente egy – három hizót. A hús egy részét fölfüstölték, más részét zsírban lesütötték. Ennek ki kellett tartania aratásig, kaszálásig. Baromfit vásár- és ünnepnapokon vágtak, a szegényeknél akkor sem mindig. A krumpli nem hiányzott szinte egyetlen étkezésből sem, a kenyér mellett ez volt a legfontosabb táplálékuk. A faluban sok család tartott tehenet – még az iparo-

169. Telkeket elválasztó vesszőkerítés, mögötte gazdasági épületek (1940 k.)

sok egy része is. A tej, tejföl, füstölt (*hápos*) túró és a tojás fontos része volt az étkezésüknek. Sok babot – puha és száraz –, káposztát – édes és savanyított –, valamint sokszor kelkáposzta főzeléket – *plutykát* –, kifőtt tésztát fogyasztottak. E mellett kemencében sütött rétest, kalácsot, prószát, pogácsát, perecet és kelt tésztát rendszeresen sütöttek, főleg babos vagy káposztás ételek mellé. A karós babot a kukoricába vetették, annak szárára, a kertben ültetett pedig mogorófa karóra futatták. A bokorbabot, pedig a krumpli közé ültették.

A legeltetés zökkenőmentes és igazságos lebonyolításáról előbb az úrbéres (birtokosság), később a legeltetési bizottság gondoskodott. A falu közös legelője Lepencén volt. Külön volt a lovaknak, a szarvasmarháknak és a sertéseknek is. Birkalegelő földrajzi nevünk, pedig azt bizonyítja, hogy a juhoknak is. A gazdák legelő joggal rendelkeztek, amelyhez hasonló volt az erdőjog is.

A rétek, árkok karbantartását, tisztítását mind közösen végezték a bizottság által meghatározott időben. A kaszálás és a hordás napját viszont mindenki maga döntötte el. Kétszer kaszáltak. Először június elején az öregszénát, augusztusban a sarjúszenát. A rendek egyik oldalát hagyták megszáradni, azután háromágú *favellával* megfordították (forgatás), s megszáradt a másik oldala is. Gyűjtéskor (takaráskor) a szénarendeket középre *hőmbölgették* úgy, hogy közepén egy hosszú hurka keletkezett. Ezt boglyába (*baglába*) rakták. A gabona és a széna behordását ugyanazzal a szóval hordásnak nevezik, s mindkét termést hosszúsze-kérrel szállították haza. A szénásszekér megrakása talán még nagyobb ügyességet és tapasztalatot igényelt, mint a gabonás szekéré. Több, egymásra rakott lapos szénacsomóból szarvat hajtottak a szekér mind a négy sarkára, azután bélelték, ez tartotta össze a rakományt, hogy le ne dőljön. A szénát az istállópadlásra, a pajtafiába vagy az udvarra kazalba rakták. Ha megbontották, az oldalából vonóhoroggal húzták ki a kívánt mennyiséget.

Szőlőművelés

Az itt élők életében jelentős szerepet töltött be a szőlőművelés. Nem volt ritka az olyan család, ahol a megtermelt 40–50 akó bor minden évben elfogyott. Jelenlegi ismereteink szerint több mint fél évezredes hagyománya volt már itt a szőlőművelésnek, amikor a honfoglaló magyarok ezt a területet birtokba vették. Ide érkező elődeink már a honfoglalás előtt ismerték és kedvelték a bort, így nem volt újdonság számukra.

Egyik legkorábbi, megyénkre vonatkozó szőlőemlítés 1121-ből való, amikor is Páka határában 6 szőlőt említenek 6 vincellérral.¹⁰²⁹ További középkori okleveleink is azt bizonyítják, hogy Zala megye 1526 előtt szőlőterületét tekintve a Dúnántúlon az első, vagy második lehetett. Itt természetesen a történeti Zala megyét értjük, melybe beletartozott a Balaton-felvidék, a Muraköz és Alsólendva környéke is.¹⁰³⁰

A szőlők következő említése – mint a legtöbb fennmaradt oklevelünk általában

– peres ügy kapcsán került egy 1374-es oklevélbe, melyben Lendvay Miklós bán fiai – választott bírák útján – úgy egyeztek meg a zágrábi káptalannal, hogy minden tizedik köből bor után három magyar dénárt fizetnek. Ugyancsak peres iratban olvashatunk 1439-ben szőlőről, amikor is Alsósebecskei Farkas Miklós Szécsényi László pákai szőlőjében három éven át jogtalanul beszedette a kilencedet, emiatt Szécsényi beperelte őt.

Szőlőt főleg a már szántóföldi művelésre alkalmatlan, nehezen művelhető dombokra ültettek. Feltehetően ezért van Zala megye déli részén még ma is annyi szőlő. Ezt látszik bizonyítani az a tény is, hogy ezeken a dombokon a távoli falvak lakóinak szőlőit is megtaláljuk. Sőt egy-egy hegyhát szinte csak az adott községben élőké volt.

Délnyugat-Zala területén tehát mindenütt volt szőlő, bár ezek nagy része a török hódoltság alatt a falvakkal együtt elpusztulhatott.

1690-ben, Kanizsa töröktől való visszavétele után megszűnt a hódoltság. Elmúltaival – és főleg a XVIII. század közepétől – újból fellendült a szőlőművelés, ami valószínűleg Mária Terézia úrbérrendezéseinek is köszönhető, továbbá, hogy az irtás földön telepített szőlőjét a jobbágy tovább örökíthette. Az alsólendvai uradalomban birtokos Nádasdyak már az 1630–40-es években megkezdik a szőlők újratelepítését. 1663-ból tudjuk, hogy Páka mezőváros lakói hegyvámot kötelesek fizetni földesuraiknak.

A korábban jó borokat termő szőlők a török uralom alatt – gondozatlanságuk miatt – tönkrementek. Egy kapásra 3 urna nagyon silány bor terem – olvashatjuk 1720-ból. Nem települt újra minden elpusztult falu. Így fordulhatott elő,

170. Hajlított, zsúpos boronapince a Csokmai-hegyen

hogy korábbi szőlők helyére erdő nőjön, de néhány évtized múlva az egykori falu helyén szőlőt telepítsenek, és a falu neve a szőlőhegy nevében éljen tovább. A szőlőterületek növekedése szükségessé tette „a megyei szőlőtelepítési egységes utasítás” megjelenését 1759 körül és a szőlőhegyi rendtartások kiadását 1752-ben. A szőlőterületek végleges nagysága a XIX. század közepére alakult ki, és ez megmaradt a XX. század közepéig. A csökkenés a termelősövetkezetek megalakulásával kezdődött, és megállíthatatlanul tart napjainkig. (A pákai körjegyzőség területén 2001-ben 740 nyilvántartott szőlőbirtokból 300–310 már elhagyott volt.) A közel egy évszázadig tartó időszakban befejeződött a szántóföldi művelésre nem, de szőlőtermesztésre alkalmas területek betelepítése. A birtokokon felépültek a terület nagyságához mért, feldolgozásra és tárolásra alkalmas pincék. Ekkor, néhány tulajdonosváltást leszámítva, a birtokhatárok megmerevedtek.

Ezt a szőlőművelési kedvet megőrizték a későbbiekben is. Még az országot sújtó filoxéra járvány után is újratelepítették a régi szőlőket, hiszen a gerinceken, vagy a szőlő lábánál ott álltak az évszázados pincék, a bennük lévő borászati eszközökkel.

Ebben az időben a filoxéra elleni rendszabályok ügyében kötött nemzetközi egyezményt becikkelyező 1882. évi XV. tc. alapján az ország szőlőművelő területén filoxéra felügyelőségeket szerveztek. Azok alakultak át az 1890-es években szőlészeti és borászati kerületi felügyelőségekké.¹⁰³¹

Korábban sokan laktak a szőlőhegyeken. A Páka környéki szőlőhegyeken – Hottó-, Kis- és Nagyhegy – a földbirtokosok összeírása során, 1864-ben 91 lakóházat írtak össze, míg magában a faluban 93-at. Külön összeírás említi a pincéket, rendkívül alacsony számban. A Kis-hegyen 44 lakóépülettel szemben mindössze 8, a Nagy-hegyen 47 lakóépület mellett szintén 8 a pincék száma, míg a Hottó-hegyen mindössze 1 pincét találunk, lakóházat, egyet sem. Mint említettük ez a hegy az elpusztult falu nevét őrizte meg. Az említett pince viszont külön megjelölést kapott „pince, mint gazdasági épület”. A pincék alacsony száma a lakóházak nagy számával magyarázható. Az 1864-es és későbbi térképek összevetése azt igazolja, hogy ezek többsége 1976-ban is állt, pinceként funkcionált, a bennük lévő prés azt mutatja, hogy összeírás idején kettős funkciót töltött be. A pinceként jelölt épületek mindenütt a réten – kaszálón – vannak. Pontosan idézve: „(...) rét pincével együtt.” Tóth József pákai tanítóról pedig azt olvashatjuk 1840-ben, hogy „tíz helységnek és néhány hegynek is a jegyzője.”¹⁰³²

A szőlőhegy külön világ volt, amelyet fizikailag is elválasztott a falu többi területétől a gyeplő. Ez a szőlő határait jelölő sövény, bokorsor volt. Az *eleven gyeplő*: főleg tövises cserjékből ültették, hogy ezzel megakadályozzák az állatok bejutását, ezáltal kártételét. De más módon is készült: „szőlőmetszéskor összegyűjtött venyigéből raknak mintegy méternyi magasságra [karók közé]. Minden tavasszal megújítják, vagyis egy – egy réteget fölébe raknak” – írja Gönczi. A gyeplőn több helyütt kapukat építettek (hegykapu), amiken át a gazdák közlekedhet-

tek, és amit különösen szüret idején gondosan zártak. A gypű gondozását a hegyrendtartás szabályozta.

171. Szüretelők a plébánia pincéje előtt

A hegy életét szabályozó szervezet volt a hegyközség, a szőlőbirtokosok önkormányzati jelleggel működő szervezete. 1894-től törvények szabályozták létrehozásukat. Az 1894. évi XII. törvénycikk értelmében megalakult hegyközségek rendtartásait központilag adták ki, és a szabályokat általánosságban határozták meg. A 31 paragrafusból álló: „Hegyközségi rendtartás foglalatja és kiterjedése” szabályozza a „Közgyűlés, A hegyi választmány, Elnök, Hegybíró, Hegyőrök és Hegyi rendészet” fejezetekben azok jogköreit és feladatait.

Érdekes, hogy megtiltja a hegyben való állandó lakást. Ez azért is érintette érzékenyen a gazdákat, mert mint korábban láttuk, helyenként majdnem annyian éltek a hegyekben, mint a falvakban. A rendelet a megjelenéstől számított egy évet adott arra, hogy a hegyi lakásból kiköltözzenek. A törvényt úgy tűnik nem tudták végrehajtani, mert napjainkig maradtak lakók a szőlőhegyeken.¹⁰³³

1938-ban szükségesnek látták egyes törvények megújítását. A XXX. törvénycikk alapján „szőlők és gyümölcsösök tulajdonosai a szőlő- és gyümölcsgazdálkodáshoz fűződő közös érdekek előmozdítására és védelmére, hegyközséget alapítottak” szinte minden községben, ahol szőlőtermelés folyt.

A formanyomtatvány 12 paragrafusos, és gyakorlatilag megismétli az 1894. évi XII. törvény rendelkezéseit, ami ismételten azt mutatja, hogy az előző nem érte el célját.

A legújabb hegyközségi rendtartás, amely a hegyközségek újbóli létrehozását szabályozza az 1994. évi CII. törvény a hegyközségekről. A törvény IX. fejezet-

ben, 66 paragrafusban, a korábbi törvényekre épülő, részben azonos fejezetekkel szabályozza a hegyközségek működését.

A XIX. század végéig a hegyi *articulust*, a minden évben megtartott hegyi gyűlésen felolvasták, lévén, hogy a lakosság nagy része írástudatlan volt, továbbá, hogy azok rögződjenek az emberekben.

A hegyközség élén a hegybíró állt, aki az esküdtek segítségével irányította a hegyközség életét. Ha több községnek volt egy hegyterülete, mindegyikből egy esküdtet választottak, három évre. Esküdt csak feddhetetlen jellemű ember lehetett. Évente háromszor gyűltek össze gyűlésezni. A hegyközség törvényeinek megtartását a szőlőesküdtek munkájának ellenőrzésén keresztül követezte meg, és védte a hegyközség érdekeit. Kisebb hegyi ügyekben (káromkodás, lopás, tiltott napokon munkavégzés) bírói hatásköre volt, bár hivatalos ítélkező joga nem lehetett. 1894-től szerepe gazdasági kérdésekre szűkült le, pl.: szőlőörzés megszervezése.¹⁰⁹⁴

Szőlőt csak tudtukkal lehetett eladni. Hozzájuk futott be minden panasz, ők döntöttek jogosságáról.

A szőlőhegy rendjére a szőlőpásztor vigyázott. Ő a hegyközség, vagy a falu által felfogadott személy, aki köteles volt esküt tenni és szőlőéréstől a szüret befejezéséig kint lakott a hegyben, a csőszkunyhóban, vagy saját pincéjében. Az őrzés kellekeit maga készítette. Az 1894-es egységes hegyközségi rendelet után a hegyőr számmal ellátott jelvényt, sípot vagy trombitát kapott. Bérét részben pénzben, részben természetben (*koledabor*) kapta meg.¹⁰⁹⁵

Szegény emberek vállalkoztak erre a foglalkozásra. Fizetésük minden megyeköz után két liter must volt. Három évre alkalmazták őket. A hegy nagyságától függően 2–3 hegypásztor is lehetett. Feladatuk a szőlő- és gyümölcs éréssel vált igazán fontossá, de előtte is felügyelték a hegy rendjét. Ellenőrizték a hegyen járókat, főleg a gyereknépet. A szüret előtti időben éjjel–nappal járták a hegyhátaikat. Éberségüket – mint régen a strázsák – egymásnak jelzésekkel bizonyították. Nagy lyukas kulccsal füttyögettek, vagy karikás ostorral durrogattak.

A szőlőhegyen – a kevés kivételt leszámítva – mindenkinek volt pincéje. (Az egész épületet pincének nevezik.) Ezek szinte kivétel nélkül fából készültek. Legősibb formájuk az egy helyiségből álló – már a középkorban is használt – hajlék, amelyben a bort tárolták, és rossz idő esetén meghúzhatták magukat. Kezdetben a szőlőhegynek egy prése volt, ezért nem is volt szükség több helyiségre. A XVIII. századra a falvak épülettípusainak változásaihoz hasonlóan fejlődött a szőlőhegyek építészete is. Nagyobb, többfunkciójú – több *osztatu* – épületeket emeltek. Erre módot adott a megnövekedett erdőterület, a benne lévő nagymennyiségű fával.

Az épület méretét más tényezők is befolyásolták. Azokon a hegyháton, amelyek az adott település közvetlen szomszédságában voltak, és a szőlőtulajdonosok is az adott településen éltek, a XVIII. század végén és a XIX. század elején épült pincék többsége egyetlen helyiségből állt. Ezt a megállapítást a Kányavár

mellett emelkedő, bár a dömeföldi határhoz tartozó Csőcsi-hegy még álló pincének vizsgálata támasztotta alá. Valamennyi keresztvéges boronafallal készült, és egy kivételével valamennyit bővítették a XX. században, két, illetve három osztatúra.

A korábbi *derékhoz* zsilipeléssel csatlakoztatták az új részeket, de a végükön az új részt is keresztvégesen zárták. Ebben az esetben az oszlopokba nem véstek vájatot, hanem lécet szegeztek rá. Mivel drótszeget használtak, ez bizonyítja XX. századi készítésüket.

Kétosztatú pincét építettek abban az esetben, ha egy időben földpincét is készítettek alá. Ekkor egy préházból és egy szobából állt az épület, de olyan két derékből állót is készítettek, ahol a pince préházból és borospincéből állt. Egy esetben talákoztam olyan kétosztatú pincével, ahol a szoba mellett lévő helyiséget nem préháznak, hanem borospincének használták. Háromosztatú pincére volt szükség, ha a bor tárolását is a föld felett akarták megoldani. Ekkor borospincéből, préházból és szobából állt az épület.

Negyedik helyiség is került az épület végébe, ha a gazda távolabbi falu lakója volt, és a munkák ideje alatt több napra is ott maradtak. Ekkor az állatok számára istállót, vagy baromállást is kellett építeni. Ezek az épületekkel mindig egyvégben épültek. Megfigyelésem szerint alapincézett épületet ott emeltek, ahol erre a domborzati viszonyok lehetőségét adtak. A földpince padlószintje ugyanis szinte minden esetben magasabb volt annál a talajszintnél, ahova ajtajuk nyílt. Ezek az ajtók mindig a szabadba nyíltak.

Bejáratuk mindig az épület főhomlokzata felől van, míg a második változatnál ez legtöbbször oldalt.

Ezek a földpincék a következő módon készültek. Kiásták a megfelelő méretű gödröt, téglával befalazták. Kötőanyagként nagy tisztaságú agyagból készült masszát – sárat – használtak. Bizonyos magasság elérése után ugyanebből az anyagból készült híg masszával kitöltötték a föld és a fal közti né-

172. Tóth Mihályné, Heincz István,
Heincz Istvánné a szőlőhegyen

hány centiméteres hézagot. Ennek térkitöltő szerepén túl nagyon fontos vízszigetelő hatása volt. A földpince hátsó falába mindig készítettek legalább egy vakablakot a különböző apróbb tárgyak tárolására, és ebbe állították a gyertyát. Utólagosan is készítettek földpincét, ennek elkészítése technikailag nem jelentett gondot, mert a boronafal talpgerendái olyan erősek voltak, hogy nem kellett félni a fal megsüllyedésétől, sérülésétől. Ebben az esetben is téglával falazták körül, földminként viszont hasított tölgy, vagy gesztenye pallót használtak. Ezek vastagsága 8–15 cm között változott. Nagyobb pince esetében mestergevendát is alkalmaztak, kisebbeknél ezt nem tették. Ilyen pincéknel agyagos hézagkitöltést nem találtam.

A földpincék bejárata elé minden esetben védőtetőt készítettek. Ezek készülhettek téglából, téglalobtozattal, de legtöbbször deszka oldallal, zsúpfedéllel. Néhány esetben oldala nem is volt, csupán négy lábón álló zsúpfedél védte a naptól és esőtől az ajtót. Ennek neve: *pincetorok*. A földpincébe le, és abból fel a hordókat ún. „*korcsolyán*” hajtották. Ilyenen hajtották fel szállításkor a szerkére is.

A borospincében a földön két *gántárfa*, fekszik párhuzamosan. Ezen vannak a boroshordók. A padlástalan présházban állt a hatalmas főfás-prés. Ma már alig van belőlük néhány. A présházban voltak a különböző kádak, edények, a szőlőművelő szerszámok, és a szobafelőli fal közepén, vagy a sarokban a tüzelőpadka, fölötté szikrafogóval. A szobában asztal, pad, székek, fekvőhely és kályha volt, és a lakóház szobájához hasonlóan *tálaspóca*.

A hegyben mivel csak az Újhegy két oldalán, annak lábánál volt két kút (az egyik a Borsos-kút) az állatokat a *tokákból* itatták (pl. Dancs-tóka), abból hordták a vizet a permetezéshez, a hordómosáshoz. A Vajas-árokban és Iszkonaki árokban, vagy az Új-hegy keleti lábánál (Pálos kút) lévő forrásokból ittak. 30–40 éve az új pincékre csatornát tettek s ciszternákba gyűjtik az esővizet.

A szőlőművelés igen nehéz, embert próbáló munka. Azt tartották: a szőlő nem szereti az egyenes embert. A szőlőművelés a telepítés előtti forgatással kezdődött. A beültetendő terület teljes szélességében egy 120 cm széles 100 cm mély árkot ástak. (Mivel fölfelé haladtak ebből a földet a domb lába felé dobták ki.) A gödör aljára került a trágya. Majd következett a következő gödör. Annak földjét az elsőbe szórták, hogy a „vad” kerüljön felülre. A megforgatott földet télen hagyták ülepedni, és amikor megroskadt – tavasszal – ültettek bele szőlőt. Ennek vagy gödröt ástak, vagy hegyes ültetőfával ültették el. A vessző mellé rövid karót – ha régi szőlőt telepítettek újjá, akkor a kiszedett karót – raktak. A szőlő két–három éves korában kapott új karót. Ez hasított (ma inkább fűrészelt), 2–2,5 m-es akácfa vagy gesztenyefa karó volt, melynek kihegyezett végét, a venyige elégetésekor megperzselték, hogy felszíne elszenesedjen, mert akkor nem korhad el olyan gyorsan.

Telepítéskor oltványokat ültettek, de a filoxéra járvány után elterjedt, direkt termő, magántermőfajtákat is szívesen ültettek, mert nem voltak olyan kényesek.

Hosszú lenne felsorolni az akkori, és főleg a mai fajtaválasztékot. Időjárástól függően február végén, március elején metszettek. A szőlőt az ötvenes évekig sással, hánccsal azután rafiával végül mostanában műanyag kötözőanyaggal kötik. A kötözőanyagot egy Y-alakú, kihegyezett végű fára – *szógafa* – akasztották. A fát lebökték maguk mellé a földbe, kihúztak a csomóból egy szálát, és így haladtak tovább. A szőlőt háromszor kapálták. Permetezni 2–3 alkalommal permeteztek. Korábban rézgálicot használtak. A darabos gálicot vízben feloldották, mésszel összekeverték, a szerbe mártott ágseprűvel csapkodták a levelekre. Majd megjelentek a fából, rézből, műanyagból készült permetezőgépek.

Péter-Pálkor megnyírták a szőlőt, utána keveset törődtek vele, mert az aratás leköötötte az idejüket és az erejüket. Szüret előtt még megsarabolták a szőlőt.

A szüret valamikor nagy ünnepnek számított. Részt vett rajta a rokonság apraja nagyja. A szőlőt *melencébe, sajtárba, silingába* szedték. Ezekből a puttonyokba került, amiben *maszító* vagy szakító fával megmaszították. Így vitték a puttonyozók a főfásprés melencéjébe, ahol egy mezítlásos (később gumicsizmás) férfi kítaposta. A must a melence alatt, vagy a mellette lévő gödörben álló „*mustfolatú*” kádba csorgott, a mustszűrőn át. A visszamaradt anyagot tették az után a prés-garatba, hogy a még benne lévő levet kinyerjék. Mióta megjelentek a szőlőzúzók (darálók), azóta a nagy présmelencékre már nincs szükség. Sőt a nagy présekre sem. Helyettük megjelentek a gyári vas prések, vagy a házilag készült változataik. Később a főfás prések alakját idéző és azok technikájával működő mászás prések.

A szüreti ebéd: az elmaradhatatlan gulyás, amit kakashúsból főztek, és a kalácsok – mákos, diós és csokoládés (kakaós) vagy fahéjas voltak. És a hőkönsüt perec. A gulyáshoz a pörköltet otthon félig megfőzték, és egy lábasban úgy vitték fel a hegyre, ahol a pince előtt vasháromlábos, cserépbográcsban főzte a család legidősebb férfi vagy nő tagja. A családfő nem, mert ő a szüretelőket felügyelte.

Egész nap hangos volt a hegy, mert szinte mindenki egyszerre szüretelt. Este a préselők maradtak a hegyben. A prés eligazítása után összeültek egyik pincénél, iszogattak, beszélgettek, majd megszorítva a prést, átmentek a másik pincéhez, ahol szintén elvégezték a szükséges teendőket, és tovább diskuráltak. Éjjel után jó magasra hajtották az orsót, és lefeküdtek aludni a padláson lévő szénába, vagy a présház földjére lerakott tartalék zsuppkévékre.

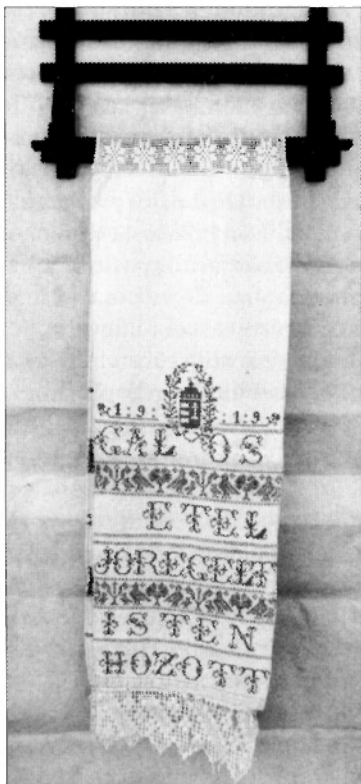
A folató kádból a mustot *káforkával* a sajtárba merték, majd *bolléron* keresztül a hordóba töltötték. A hordóban jó arasznyi helyet hagytak, hogy ki ne fusson. A *pinkát* (dugót) nem dugták be, hanem a hordó nyílására tett szőlőlevélre fektették, hogy a gázok szabadon távozhassanak. (Néha annyi volt a bor, hogy a must az eresz alá tett kádakban forrt, aki arra járt szabadon ihatott belőle.)

A kiforrt, letisztult bort Karácsony előtt fejtették először. Mivel sok volt, ezért ez a munka januárra is áthúzódott. Februárban ismét fejtettek, majd gesztenyevirágzás előtt megint, mert mint mondták: ekkor megmozdul a bor, felkavarodik, vagy ismét forni kezd.

A gyenge borok hamar megvirágosodtak, ezért mindig kisebb hordóra fejtették, hogy tele legyen, így a megkezdett kisebb hordó gyorsabban kiürült. Az 1940-es évekig a faluból Vas megyei kocsmárosok vitték el a bort. Ma már mindenki csak saját szükségletére termel. A szüret hivatalos végét a szüreti bál jelentette.

Háziipar

Már Pländer is utalt rá, hogy a göcseji ember mindent maga készített, ami fából, vagy a környezetében található növényekből elkészíthető volt. Mivel jó faragó volt szinte minden használati tárgyát maga csinálta. Csak a fém alkatrészek elkészítésével fordult kovácshoz. A XVIII. században még felsőbb utasításra ültetett fűzfák elterjedtek a rétek határmezsgyéjéül is szolgáló vízlevezető árkok partján, remek alapanyagot szolgáltatva a *silingáknak* (kosár), mustszűrőknek és szekércasoknak. Ezekből is kétféle volt. Az első kasalja hátulról nyitott volt. Ide rakták a lovaknak szánt szénát, de a hátsó kasban ülők ez alá be tudták nyújtani a lábukat, hogy kényelmesebben utazhassanak.

173. Dísz törülköző

A hátsó, egy kar- és háttámlás, fonott utazó láda volt, amelynek felhajtható fedele volt az ülés. Ebbe került az útra szánt holmi: élelmiszer, innivaló és ruhanemű, vagy a vásárban vett portéka. Ezeket nagy valószínűséggel vásároknál szerezheték be, mert sem hivatalos iratokban, sem szájhagyományban nem találkoztunk ezek készítésére vonatkozó adatokkal. Gyertyánfa ágából készítették a nélkülözhetetlen ágseprűt. Mogyoróbokor ágából pedig *gráblanyelet*. Szerszámnyélnek nagyszerű volt a bodza – ezt elsősorban villanyélnak használták – és a berekben szedett vadfűz szára. Más szerszámnyeleket – kapa, fejsze – gyertyánfa tövéből hasították és száradás után szekercével, durván kifaragták; aztán szíjószéken, szíjókéssel lesimították; törött üvegcsereppel csiszolták szálkamentesre. A gereblye (*grábla*) fogát akácból (*agácafa*) faragták. A szelídfűz ágát nemcsak az előbb említettekre, hanem más növényekkel kombinálva is felhasználták. Fűzből és rozsszalmából készítették a szakasztókat, vékákat, pókokat (*kópic*) és méhkasokat.

A gondosan előkészített, megvizezett rozsszálakat 1,5–2 cm átmérőjű bőrgyűrűbe húzták, így

alakítva belőlük hurkákat. A fűzveszőket két vagy három, illetve négyfelé vágva elvékonyították, hogy hajlékonyak legyenek, majd ezeket is langyos vízben megáztatták. A szalmahurkák egymás fölé kerültek köralakba és a fűzveszővel 2–3 cm távolságban átfűzve rögzítették őket egymáshoz. A szalmát mindig pótolták a bőrgyűrűbe, hogy folyamatossága ne szakadjon meg. Az edény felső peremét végig betekerték fűzveszővel, hogy tartósabb legyen.¹⁰³⁶

A háttámlával készült szekérfasok, akkor rakták fel, ha távolabbi útra (vásárba), vendégségbe, vagy lakodalomba mentek. Ilyenkor a kényelmesebb utazás miatt tettek. Télen a szánra is felkerültek ezek, mert a rajtuk ülők jobban be tudtak takarózni rajtuk, mint a sima ülésdeszkán. Ülésük alatt a magukkal vitt tárgyak, és a lovaknak szánt széna is elfért.

Kerítésnek való faágért az erdőre jártak napszámba. A három sor *hevederre* (a kerítésoszlopra vízszintesen felszögezett, karvastagságú fa) font vesszőkerítés nem csak a szomszéd kerteket választotta el egymástól, de ilyen került a ház elé is.

A mélyebb fekvésű réteken kiásták a zombékákat és abból – kizárítva – hegyi ülőalkalmatosságot készítettek. A *buzogány* (gyékény) leveléből szatyrot fontak, de ezt használták a hegyen a csapszeg és *pinka* (a hordó felső dugója) betekerésére, és a csapra is ezt tették, amikor a hordót csapra ütötték. Ha nem volt gyékény, akkor kukoricacsuhét használtak ugyanerre a célra, amelyből szatyrot is fontak. Gyékényfonattal tömítették el a présmelence egyes darabjai közt a réseket. Lábtörlőt is készítettek az ilyen módon font gyékény, vagy kukorica csuhé sodratból.

A parasztnak muszáj volt minél nagyobb önellátásra berendezkedni, mert pénzhez csak ritkán – termény, állat eladása esetén – jutottak. Annak ellenére, hogy jobban éltek (jobbat és többet ettek), mint a cselédek, summások, mert élelmüket megtermelték, előfordult, hogy adófizeteskor a kereskedők, kocsmárosok által fizetett cselédek (*szógák*) adtak kölcsönt nekik.¹⁰³⁷

Ennek az önellátásnak volt része az is, hogy a ruhájukhoz, a háztartáshoz, gazdasághoz szükséges vászonneműt maguk állítsák elő. A környék jelentős kendertermelő falvaitól – Ortaháza, Kissziget – eltérően falvainkban csupán saját szükségletre termeltek kendert egészen a második világháborúig. E tevékenységükre vonatkozó első írásos emlék 1768-ból való. Az egyik dűlőt „Kenderes kert”-ként említik.¹⁰³⁸ A lászlóháziak kenderföldjei a falurésztől délre az erdei vasúttól nyugatra lévő sík földek voltak. „Jó fekete föld, később a tsz kertészete vót itt.” A kenderáztató tókák is itt voltak, mert a Réti-ház (Rétyi család háza) melletti, korábbi téglásödröket használták fel erre a célra. De szekérral elvitték a csömödéri „állópatak”-ba is. A falubeliek és a fővégiek pedig a Lepencére, a kenderáztatóra hordták a kendert. A kévéken karót szűrtak keresztül, a karót a kenderáztató fenekébe verték. A kévék végére téglát vagy sarat raktak, hogy a víz alatt tartsa azokat. Mindenkinek meg kellett valami módon jelölni a saját karóit, néha annyi gazdának volt vízben a kenderje.

Kendert a Diák-rét fölött, a Válicka-major alatti, Csurgásnak nevezett sekély vi-

zében is áztattak. Ennek a környék gyerekei örültek, mert a kenderből kiázott anyag elkábította a halakat, azokat így kézzel meg lehetett fogni.¹⁰³⁹ A kellően megáztatott kvéveket otthon a kerítésnek támasztva megszáritották. Ezt követően kendertörővel megtörték, a fás részeket kirázták belőle és gerebeneden kifésülték. Majd tilolóval a még megmaradt apróbb fás részeket is megtörték és ismét kigerebeneztek. Ily módon kétféle rostot kaptak. A szép hosszú szálakból fonták a finom fonalat, amiből a ruházathoz és a háztartáshoz szükséges ruhanemű számára szőtték a vásznat. Ebből a vászonból varrták a férfiak alsó- és felsőruháját, és a nők hétköznapi ruháját. A durvább szálakból készültek a szalmazsákok, zsákok és köcölék.

A kétféle rostot oly módon is elő tudták állítani, hogy azt virágos, vagy magos kenderből készítették. A virágos kender rostjából készítették a finomabb vásznakat, a magos kenderéből pedig a durvábbakat. Az elsónél a növényt virágzáskor takarították be. A következő évi vetőmag miatt teljes érésű növényt is kellett hagyni. Amikor a mag beérett, a növényt betakarították. Ez volt a magos kender. A kvéveket tövükkel a földre állították, és gúlát képeztek belőlük. Magos fejüket pedig frissen kaszált füvel betakarták. Egy-másfél hétig hagyták *pállódni*, amikor kezdett penészedni, akkor verték ki a magokat. Kisszéket, *hosszú széket* (pad) vittek magukkal, amit egy vászon lepedő közepére állítottak. Ehhez csapkodták a kvévek fejét. Azért kellett párlódnia, mert különben a mag nem jött volna ki a magházból.¹⁰⁴⁰

A XX. század elején Dömeföldén és Pákán is – a környék néhány falvához hasonlóan – fontosnak tartották, hogy az eladósorban lévő lány tudjon szőni. Mivel minden háznál szőttek, a vidéken korábban nem is volt takács.¹⁰⁴¹ A XIX. század végén nősült Pákára, Söjtörről Zolder nevű takácslegény. Az ő működése mennyire volt jelentős, nem tudjuk.¹⁰⁴²

A szövés során készültek a piros mintával díszített asztalterítők, kosárruhák, szakajtóruhák, konyharuhák, és a már korábban említett dísztörülközők is. Ezek mintázatát érdemes figyelmesen megvizsgálni, mert a rendelkezésünkre álló darabok alapján azt állapítottuk meg, hogy minden falunak más mintavilága volt. Más díszítéssel készült asztalterítőt hozott magával staffirungjában a Pákára került fiatalasszony Hernyékről, mint amelyet Bördőcéről, és amilyen anyósa házában volt. Az egy faluból származóknak viszont azonos mintázatú volt a keglengyeje.

Mivel a szövőszéken nem tudták a kívánt szélességű vásznat megszőni, a terítőket, lepedőket utólag össze kellett varrni. Ehhez a terítők készítőjének nagyon pontos munkájára volt szükség, hogy a minták a két darab összeillesztésénél egymás mellé essenek.

Az elkészült vásznat hamuval fehéritették. Lászlóházán Peszlegék telkének végében végezték ezt (Petőfi u. 11.), állítólag azért volt ott olyan fekete a föld. A Hősök tere feltöltéséhez is onnan hordták a földet. Minden diáknak egy szakasztóval kellett vinnie.¹⁰⁴³

Viselet

A falubeli népviseletről nem maradtak emlékeink, csak egy-egy régi fénykép. Ezek a képek a XX. század elején készültek, és főleg Gönczi könyvéből ismerjük őket.

Lábbelivel a falu lakóit már a XVIII. században is a településen élő vargák, csizmadiák látták el, akik helyben megrendelésre, de vásárokon is árulták portékáikat.

Szerencsére Gönczi részletesen ír a viseletről. A mű megjelenését megelőző ötven-hatvan évre visszamenően sikerült adatokat gyűjtenie, így már a XIX. század első felére vonatkozóan is vannak ismereteink. A továbbiakban az ő adatait használom.

A csecsemőket régen csak pelenkázták, más ruhát nem adtak rájuk. Kis teknőbe fektették – ezt hívták pólyának. Vászonkőcölével takarták be. Amikor járni kezdett, akkor adtak rá először hosszú, gyolcsvászon inget. 3–4 éves korukban a lányok sötétkék vagy barna kartonból készült szoknyát és inget kaptak, amit fehér, piros pöttyök, vagy virágok díszítettek. Ugyanebből az anyagból készült kendőt kötöttek a fejükre.

A fiúk hasonló korig szintén hosszú sifon ingben jártak, aztán viseletük a vászoning és a „német nadrág” lett. 6 éves korukban gatyát, és elől nyitott inget, mellényt s kabátot kaptak. Cipőt néhányuknak már akkor vettek, amikor járni kezdett. Hat-hét éves korukban pedig csizmát kaptak, amelyet ritkán szaggatott el első tulajdonosa, mert lábbelit csak vásár- és ünnepnapokon, vagy télen húztak. (A külső falvakból, pl. Pördeföldéről a misére menő nők és gyermekek a

174. Lakodalmas készülődők (1930-as évek)

lábbelit csak akkor húzták fel, amikor falut értek, addig a vállukon, vagy kezükben hozták. Még az 1960-as években is élt Pákán olyan felnőtt nő, aki cipőt csak az őszi fagyok beálltával vett fel.)

A nagyobbacska fiúk és felnőtt legények, férfiak inget és gatyát hordtak. Korábban ezek az ingek gallér nélküliek voltak. A hasítékot és az ujjakat fehér fűzővel kötötték össze. Amikor a hasíték előre került, kezdték díszíteni az ingmellet. A széles ingujj vállban és a kézelőnél apró ráncokba volt szedve. Az ing maga rövid volt, nem ért bele a gatyába. Az 1850-es évek körül jött divatba a széles gatyá, amelynek derekát ráncba szedték. A gatyá a század elején – amikor Gönczi a könyvét írta – már mérsékelten széles volt, valamivel térden alul ért, és alsó széle ki volt rojtozva. A gatyát azonban gyorsan kiszorította vidékünkön a magyar és a német nadrág. Egyetlen emberről tudunk, aki még az 1950-es években is széles szárú fehér vászongatyát hordott Dömeföldén. A gatyá és ing viseletet még kiegészítette a korábban fehér vászon, később kékfestő kötény. A fehér kötény alja, a gatyához hasonlóan rojtos – Göncziként rostos – volt, és 2–3 sor piros, különböző mintázatú csíkkal díszítették.

Az öltözéket a *puruszli*-nak (pruszlik vagy lájbi) nevezett mellény egészítette ki, ami még az ingnél is rövidebb volt. A nyitott ingmellet hűvösebb időben a mellessel, vagy *ümögbátyo* (ing bátyja) takarták el. Ezt a vállukon keresztbe pánt tartotta, míg hátul zsinórral kötötték össze. Elöl díszesen kivarrott volt. E fölött a kabáthosszúságú kisszűrt viselték, amit nyáron is hordtak. Télen erre még felvették a nagyszűrt. Ujjait, lebbentőjét (derékig érő nagy, négyszögletes gallérját) díszesen kivarrták. A lebbentőt esős időben a fejükre terítették – lebbentették. A szűr rövid ujjai végét bevarrták, mert arra nem volt szükségük. A szűrt vállukra terítve, nyakuknál összekapcsolva hordták. A bevarrt ujjakba különböző dolgokat: pipát, dohányt, stb. tartottak. A szűrőket a posztóbecs szorította ki. Az öltözéket a kalap és a bocskor egészítette ki. A kalap nagykarimájú, kerek volt, amit aztán kiváltott az úrias kalapforma. A bocskor helyett pedig csizmát kezdtek el viselni, amit csak nagyon későn váltott fel általánosan a cipő. Az ünneplő csizmákat még az 1960-as években is viselték. A hétköznapi csizmaviselet az olajiparban maradt meg, míg ki nem váltotta a magas szárú, fűzős bakancs, a „surranó”. Munka során már bakancsot, vagy gumicsizmát viseltek.

Az öltözékhez tartozott még előbb a vászon, aztán a bőrtarisznya, ami – főleg a hegyre, mezőre menő – férfiember elmaradhatatlan társa volt.

A férfiakhoz hasonlóan a nők hétköznapi ruhája is otthon készült. Egyszerű volt az öltözékük, vászoning, vászonszoknya, vászonlájbi, kötény. Fejükre kőcölét (vászonkendő) kötöttek. Hűvösebb időben ők is mellest hordtak.

Majd a kerekoszoknya következett, amiből 3–4 darabot is felvettek egymás fölé. Ezek többféle színűek lehettek. Ehhez a szoknyához széles vállú, könyökben húzott, buggyos ujjú inget viseltek. Öltözéküket az előkötő egészítette ki. Ezt gubaccsal festették feketére. A XIX. század második felében divatba jött a pergálkötény, amely az egész szoknyát betakarta. Az asszonyok téli viselete tehetősebb

beknél a rövid bunda, szegényebbeknél a nagy-, vagy hárászkendő volt. Ezt vállukra – hidegebb időben – fejükre vetve; hátukon és mellükön keresztbe véve, és hátul a derekuknál megkötve viselték.

A nők lábbeli viselete annyiban tért el a férfiakétól, hogy ők csizmát inkább csak hétköznap viseltek, vasár- és ünnepnapon cipőt húztak.

A nők hajviselete a hosszú haj volt, amit hátul összefontak, és kontyba felcsavarva, a kendő alatt feltűztek.

A férfiak hajviselete szintén hosszú volt, amit a XIX. század első felében hátul ők is varkocsba fontak, de két oldalt a fülük mellett is varkocsba fonva lógott a hajuk. A fiúgyermekek haját rövidre nyírták. Amikor megjelentek a hajnyírógépek, ún. csikófrizurára, ami azt jelentette, hogy a tarkón és fejtetőn rövid, fél centis volt a haj, csak a homlok fölött engedték kb. 2 cm hosszúságúra.¹⁰⁴⁴

Az emberi élet szokásai

Számos dolog van, ami az ember életében meghatározó szereppel bír. Ezek egy része folyamatosan változott az idők során; volt, ami el is tűnt, de vannak dolgok, melyek, ha megváltozott formában is, de tartalmukat tekintve állandók maradtak. Ilyenek a születés, házasság, halál körül kialakult szokások.

Születés, keresztelés

A gyermek Isten ajándéka, és a nagy gyermekhalandóság ellenére, volt is belőle bőven, függetlenül a család társadalmi helyzetétől. A földművesek családjában ugyanúgy 3–10, néha még több gyerek ült körül az asztalt, akár csak az iparosoknál, vagy a tanítóknál. A sok gyermek megszülése tönkretette az asszonyok egészségét, akiket amúgy sem kíméltek. A férj, a gyerekek mellett a háztartási teendőket is el kellett látniuk, dolgoztak a mezőn, és az állatok körül. Gyakori volt körükben a szülés közbeni halál is. A férj gyakran hamar megnősült, hogy gyerekei ne maradjanak gondozó nélkül. Általában szegény, fiatal lányt vett el. Nem volt ritka ezért 25–30 év korkülönbség sem.

Az állapotos nő „örökös éhsége” érdekes szokást alakított ki. Bárhova ment – szomszédba, rokonokhoz, ismerősökhöz –, ha ott éppen ettek, akkor megkínálták, nehogy megkívánja, mert azt tartották, hogy a megkívánt étel a gyerek fejére nő, és úgy fog megszületni.

A szülést tapasztaltabb, idősebb nők vezették le. A bábák megjelenésével a helyzet megváltozott. A szülő nőt ágyba fektette, róla és a gyerek ellátásáról is ő gondoskodott, a szülést követő nyolc napon keresztül. Ez kötelessége is volt, és fizetése is így volt megállapítva. Komplikáltabb esetekben a bába orvost hívott. Szerencsére ez Pákán nem okozott gondot, mert az orvos helyben volt.

Az újszülöttet rendes szokás szerint a születése utáni napon vitték el megkereszteltetni. Amennyiben az újszülött gyengének, életképtelennek látszott, azonnal elvitték a paphoz. Régen azt tartották, hogy a keresztetetlen gyermeknek hét évig kell a tisztító tűzben szenvednie, csak aztán kereszteli meg Keresztelő Szent János.¹⁰⁴⁵ A templomba az újszülöttet a keresztanyja és a bába vitte el. Vallási okból – ami az idők folyamán feledésbe merült – a gyerekkel a templomba nem léphettek be. A keresztelés a sekrestyében történt. (A templom berendezésénél írták is, hogy a sekrestyébe beállították a keresztelő-kutat.)

175. Szenteltvíz-tartó

Keresztszülőknek ismerősöket hívtak. Polgárok, iparosok gyakran hívtak papot, tanítót. Később a komák a rokonság köréből kerültek ki. Ismerősöket, jóbarátokat inkább bérmaszülőnek választottak. A komák meghívása több hónappal a szülés várható időpontja előtt megtörtént. „A komák megkegyelmezik egymást, „ü”-nek vagyis magának szólítva egymást még akkor is, ha együtt nevelkedtek, tehát kiskortól fogva tegeződtek. A komák egymás gyermekeit kiskomának, ezek meg az öregeket öregkomának nevezik.” – írta Gönczi.¹⁰⁴⁶ Az öregkoma megszólítás még napjainkban is előelő fordul. A komaság a keresztszülő-keresztgyerek kapcsolaton túl a komák közti kapcsolat erősödésével is járt. Sőt a rokonsági körön kívülről hívott komákat rokonsági rangra emelte. A szertartásról hazaérkezőket: Isten hozta az új rokonokat! – felkiáltással fogadták.

Az elsőszülött gyerekek a keresztségben általában a szüleik nevét kapták. Amikor eltértek ettől, akkor védőszentjüknek (második név) a szüleiknek nevet adó szentet választották. A keresztséggel, illetve a komasággal a keresztszülők felelősséget is vállaltak keresztgyerekekük iránt. Ez egyre inkább formálissá vált, de korábban az elárvult gyerekeknek gyakran ők lettek a gyámjaik, felnevelőik. Első ilyen feladat volt, hogy a keresztanya gondoskodjon a szülő nőről és családjáról.

A keresztelő után azonnal hazasietett és összekészítette a komatálat. Ezt néha naponta megtették, de igyekeztek olyan ételeket készíteni és annyit, hogy csak minden második napon kelljen vinniük. Általában levest, sült húst és valamilyen kelt tésztát – buktát, kalácsot – tettek a díszes vászonterítővel kibélelt, fejen hordozható kosárba (*körbec kosár*). Az ételt a terítő négy sarkát ráhajtvá tarták be. A fejükre perecforma, ruhából font fejtekercset (*körbec*) tettek. Erre tették a kosarat. Ily módon vitték mezőre, hegyre a családnak is az ételt. A kezükben pedig egy-egy korsó, vagy kengyeles kosár is volt. Esetleg kézen fogva ve-

zették a gyerekeiket. Az utolsó komakosár volt a legtartalmasabb, mind mennyiségre, mind minőségre. Ezt az alkalmat gyakran a paszita megtartásával is egybekötötték. A paszita ideje azonban változó volt, mert gyakran hetekre, hónapokra, vagy évekre is elhalasztották. A gyerek tavaszi születése esetén újborig. Erre a szomszédokat, közeli rokonokat és a komákat hívták meg. Helye általában a hegyen volt. Pákán a paszitát csak a lány férjhez menésekor tartották meg.¹⁰⁴⁷ A paszita szokása kiment a „divatból”, jelentése is megváltozott. Az utolsó paszitát az 1970-es évek elején tartották, egy olyan lány esküvőjekor, aki akkor ment férjhez gyermeke apjához. Lakodalmat nem tartottak, és csak szűk körben ünnepeltek, zenészek nélkül.

A gyermekágyas nő egy hétig nem kelt fel. Addig gyermeke is vele volt az ágyban. A gyermekágyat Gönczi idejében még boldogasszony ágyának hívták. Amikor fölkelt, a babát bölcsőbe, vagy nyárfából, fűzfából vajt teknőbe tették. Amikor a szoba tele volt a sok gyerekkel és a bölcső nem fért el, akkor néha a gendára fölkötötték. Ennek még további előnye is volt, hogy ott könnyebb volt ringatni. A teknőt meg egyszerűen betolták az ágy alá, gyerekestül. Amikor tisztába kellett tenni, vagy megszoptatni, előhúzták, aztán ismét visszatolták.

A gyermekágyból való felkelés után az asszony három–négy hétig – korábban 7 hétig – nem mehetett ki az udvarból. Az utolsó hét vasárnapján magához vette gyermekét és elment a templomba beeresztésre. Ha a pap mise előtt megáldotta, akkor kézen fogva vezette be a templomba. Ha mise után áldotta csak meg, akkor a misét a sekrestyében (*segrecske*) kellett végighallgatnia.¹⁰⁴⁸ A beeresztésért a plébánosnak fizetség járt: 1 üveg bor, 1 font hús, perec és 3 krajcár.¹⁰⁴⁹ A beeresztés szokásának gyakorlására a faluban már régóta nem volt példa.

Esküvő, lakodalom

Általánosan elmondható, hogy a házasságkötéshez vezető első lépcsőfok ma már a megismerkedés. A megismerkedésre legalkalmasabb hely a templom előtt volt, ahova 17 faluból jártak misére. Az egy faluba tartozók egy csomóban (bokorban) várakoztak. A legények itt alaposan szemügyre vehették a lányokat. Persze csak azok, akik voltak már katonák. A katonaságra alkalmatlan legényt nem vették emberszámba.

A legények egy része saját falujából – Pákáról, Döme földéről – nősült, de gyakori volt a más falubeli menyasszony is, akit a templom előtt szemeltek ki maguknak, aztán egy ottani bál alkalmával sikerült közelebb kerülni egymáshoz. Ez azonban nem ment mindig simán, mert a falubeli legények nagyon vigyáztak, hogy idegen ne nagyon forgolódjon lányaik körül. Ezért gyakori volt a bálokban a verekedés. Ha a legényt ez sem tántorította el, akkor befogadták, de meg kellett vendégelnie a legényeket a kocsmában. Ezt a szokást „falubelépőnek” nevezték.

A megismerkedést követte a lánykérés. Ez a hagyomány napjainkra szinte telje-

sen kiveszett. A XX. század közepéig megadták a módját. Legtöbbször a legény násznagyjelöltje – aki többnyire a keresztapja volt – kérte meg a lány kezét. Néha a legény is vele ment. Később ez a szokás elmaradt, maga a legény adta elő ebbéli óháját.

A lánykérést megelőzte a háztűznézés, ha a lány más faluban lakott. Különféle indokokkal, pl. állatvásárlás, stb. állítottak be, hogy valódi szándékukat elrejtsek. Valamilyen indokkal lefoglalták a háziakat, és a háztűznézők egyike igyekezett körülnézni, lelépni a szalmakazal hosszát, megnézni az állatokat az istállóban. Persze a háziakat sem kellett féltetni, mert előfordult, hogy más, módosabb gazda házában fogadták a vendégeket, vagy a határban más földjét mutatták meg.

A lánykérést általában hamarosan követte az eljegyzés. A nagy eljegyzés szokása időközben szintén teljesen elmaradt. Az 1960-as években már csak a közvetlen hozzátartozók, a fiú és a lány szülei, illetve testvérek vettek részt azon.

Az eljegyzést követően a fiatalok felkérték a násznagyokat. Velük egy időben történt a koszorúslányok, illetve a *vőfények* (vőfélyek) meghívása.

A XIX. század második felében a jegyzőnél, papnál történt bejelentkezésre (szemremenés), még a fiatalok a násznagyok és nyoszolyóasszony kíséretében mentek. Ez néhány nappal az eljegyzés után történt. A feliratkozás után a templomban az esküvő előtt három vasárnap kihirdették őket, ezáltal lehetőséget adtak arra, hogy aki a házasságkötést akadályozó okot tud, azt jelezhesse.

176. Esküvőre indulás előtt a násznép (1938)

A vendégeket korábban külön erre fogadott vendégihívó, a későbbiekben a vőfélyek hívták meg. Kalapjukra, botjukra vagy fokosukra nemzeti színű szalagot kötöttek. Vittek magukkal egy üveg bort is. Az üveg nyakára szintén pántlikát

kötöttek. Így mentek aztán a meghívandók házához. Ott, ahol találkoztak a háziakkal, előadták jövetelük célját: ki, hova és mikorra hívja őket. Mondandójuk végeztével megkínálták borral a háziakat, és maguk is ittak. Ezt követően megvendégelték őket. Legtöbbször szalonmás vagy kolbászos rántottával, sült szalonnával vagy sonkával, és természetesen borral. A vendéghívók üvegét a házigazdának tele kellett töltenie, nehogy a következő háznál szégyenbe maradjanak. Ma már a vendégeket díszes nyomdai meghívóval hívják. Közeli rokonoknak, ismerősnek személyesen viszik el. Távolabbi vendégeknek postán küldik. Külön gondot okozott a zenészfogadás. Ugyan Pákán is voltak zenészek, és a környék falvaiban is, de a lakodalmak szinte kizárólag farsangra estek; ilyenkor sok volt belőlük.

A lakodalmi előkészületek régen az esküvő előtti napon kezdődtek. Ilyenkor a tehetősebbek marhát, borjút, vagy disznót öltek. Tyúkot, libát, pulykát (major-ságot) a vendégek számától függően vágtak. Ezek nagy részét a meghívott vendégek, rokonok ismerősök vitték ajándékba. Ezen kívül tojást, vaját, stb. küldtek a lakodalmas házba. Ma a lakodalmi előkészületek már az esküvő hetének keddjén megkezdődnek a sütemények sütésével. Sütés közben ma is érkeznek a rokonok, ismerősök ajándékai. Margarin, vaj, kávé, tortabevonó, tojás esetleg cukor szerepel az ajándékok közt. Ezeket kedden, szerdán viszik a sütés helyére. Az ajándékot vivők közt szép számmal akadnak olyanok is, akik nem hivatalosak a lakodalomba, hanem már tartottak, illetve tartani fognak lakodalmat és a háziaktól kaptak vagy elvárnak ajándékot. Az ajándékokat – inkább kölcsönbe adott javakat mondanék – egy a háziasszony által ezzel megbízott személy veszi át. Gondosan feljegyezve név szerint, ki mit hozott, hogy alkalom adtán ugyanazokat, májď vissza lehessen vinni. Az ajándék hozót illik leültetni – ezt meg is teszik – és a már elkészült süteményekből megkínálni. Régen ezt pálinkából készült likőrrel ún. édességgel tették, ma elsősorban kenyakkal, kávéval teszik. A vendég rövid beszélgetés után távozik, egy részük azonban még pénteken egyszer megjelenik, amikor a levágásra szánt tyúkot hozza.

A lakodalmat leginkább a házban tartották. Néha előfordult, hogy a ház mérete nem felelt meg, akkor – ha olyan kapcsolatban voltak – egy tehetősebb szomszéd házát vették igénybe. Előző nap, a bútorokat kihordták a pajtába, kamrába. Az asztalokat és padokat a szoba földjébe vert karókra rakott deszkából, palólóból készítették. (A lakodalom után úgyis újra kellett „sározni” (tapasztani). Néha a pajtában tartották a lakodalmat, ahonnan arra már jócskán kifogyott a széna. Erre azonban csak ritkán, nagyon enyhe tél esetén került sor, vagy ha a lakodalmat nem télen tartották.

Tortát ritkán sütnék a háziak, azt a vendégek hozzák. Régen ezek elsősorban pörkölttorták voltak, és sokféle változatban készültek. Ma is megtalálhatók, de egyre inkább a krémes torták (dobos, csokoládé, citrom, stb.) kerültek előtérbe. Pénteken a réteseket készítik el. Túrós, káposztás, mákos–almás rétest sütnék.

Péntek a húsok elkészítésének a napja is. Ekkor vágják (ölik) a disznót és a tyúkokat is. Régen marhát is vágtak. Lakodalomra mindig öreg marhát, és öreg, nagy testű tyúkokat, kakasokat. Azt mondták: most elég ideje van megfőni, megízletesebb is. Ma már – a marhaállomány létszáma miatt is – marhát csak ritkán vágnek. Mondhatni kivételes alkalmakkor. Disznót azonban minden alkalommal vágnek, az esküvő előtti napon. A húsokat (karaj, comb) konyhakészen félreteszik. Ekkor töltik a lakodalom hajnalára, reggelire a disznósajtot, kövesztett (abált) szalonnát, húsos kolbászt, és a hurkakaféléket. A tyúkokat – a majorságot – a rokonság nő tagjai pucolják és a szakácsnő – a gazdaasszony – irányításával darabolják, készítik elő.

A gazdaasszony különben is fontos személyiség. Őt is, akárcsak a zenészeket, már hónapokkal a lakodalom előtt megfogadják. A lakodalmas előkészület, az ebédek és vacsora elkészítése az ő vezényletével történik. Abba – néhány apróságtól eltekintve – a háziaknak sincs beleszólása.

Az esküvő napja a húsok előkészítésének, és az esküvői ebéd elkészítésének ideje. Az esküvő előtti ebéd szokása szintén a múltban gyökerezik, az esküvő előtti reggelire vezethető vissza. Akkor készítették és adták, ha a vőlegény külső falubeli volt. A vőlegény és a násznép egy része, násznagy, koszorúslányok és vőfélyek vettek részt rajta a menyasszony családja, násznagya társaságában. Persze a vőlegény csapata nem juthatott egyszerűen a házba, különböző tréfás kérdésekre kellett választ adniuk, hogy elnyeljék a bebocsátást.

Így zajlott ez korábban, amikor még mindkét családnál külön tartottak lakodalmat. Ma legtöbbször együtt tartják. Ide mindkét család vendégeit meghívják. Az ebéden csak a szűkebb család tagjai, násznagyok, koszorúslányok és vőfélyek vesznek részt, és azok a rokonok, akik távolabbról érkeznek.

Az ünnepi ebéd fogásai: Becsináltleves, töltött csirkecomb, töltött dagadó (disznó), són sült csirke, tyúk- és disznó pecsenye, hurka (véres, májas), fasírozott (vagdalt hús, pogácsába sütvé, benne főtt tojással), savanyuság (uborka, paprika), tészták (sütemény), kávé, bor, sör, üdítők.

Ebéd után öltöztetik a menyasszonyt, és indulnak az esküvőre. Még az 1970-es években is élt az a szokás, hogy a menyasszony a vőlegény megérkezéséig nem ölthette magára a menyasszonyi ruhát, őt abban csak az induláskor láthatta meg. Indulás előtt a násznagy kikéri a szülőktől a menyasszonyt, majd ugyancsak ő – ma az első vőfély – elköszönti a menyasszonyt. Az esküvő a XIX. század végéig templomi esküvőt jelentett. A polgári anyakönyvezés bevezetése után a jegyzőségen, majd 1950 és 1990 közt a községi tanácson, két tanú jelenlétében, az anyakönyvvezető előtt, minden külsőség nélkül zajlott le a ceremónia. Néha még tanúnak is az utcáról, vagy a hivatal dolgozói közül kértek fel valakit.

A polgári esküvőt néhány nappal, legtöbbször előtte való nap tartották az egyházi előtt. Annál fényesebb volt a templomi esküvő. Aztán következett egy fordított világ. A polgári esküvő lett a fényesebb. Az 1970-es években aztán kiala-

kult egy új szokás –, ami a mai napig él –, hogy a tanácsi esküvőről a templomba vonult a násznép, dupla élvezetet nyújtva a bábésműködőknek.

Az esküvő napja a XX. század elején nem korlátozódott egy bizonyos napra. Vasárnap, hétfőn vagy szerdán tartották. Az első világháborút követően az egyházi esküvők napja a vasárnap lett (erre még az ötvenes évek végén, hatvanas évek elején is volt példa), majd a megjelenő ipari munkahelyek munkarendje miatt, mindinkább a szombat délután. Esküvőre a helybeliek gyalog, a külső falubeliek pedig többnyire kocsin jöttek. Döme földéről többnyire szintén gyalog jöttek be.

A menet ilyenkor így alakult (e szokás szintén alig változott a század eleje óta): Elöl az első vőfély a menyasszonnyal, utánuk a vőlegény az első koszorúslánnyal, majd a többi koszorúslány és vőfély következik. Őket a násznagyok a feleségeikkel, és a násznép követi. Az 1940-es évekig néhol még tartották a szokást, hogy a násznagy mellett egy nászasszony, más néven nyoszolyóasszony ment. Végül a zenészek következtek. Ez utóbbira a vizsgált területen az 1960-as évek óta nem volt példa. Ugyancsak ez volt a sorrend akkor is, ha kocsival ment a násznép.

A násznép öltözéke a század eleje óta sokat változott. Akkor, erre az alkalomra nem vettek külön ruhát, hanem – mint Gönczi írja – vasárnapi ruhájukban esküdtek. A menyasszony ruhája fehér, ízlésének és pénztárcájának megfelelően kiválasztott. A fehér ruha viselete polgári hatásra alakult ki. A hosszú fehér ruha, koszorúval és földig érő fátyollal a negyvenes évek elején jelenik meg a falusi esküvői fényképeken. Elterjedésének pontos ideje nem ismert, mert a fényképezkedés csak az ötvenes évek tájékán vált rendszeressé, az adatközlők pedig bizonytalanok voltak az időpontokat illetően.

A hetvenes években a hosszú ruhát egy rövid időre felváltotta a fehér vagy vajszerű kiskosztüm. Fehér ruhában, koszorúval a fején csak lány esküdhetett. Özvegy, szabados életet élő, netán megesett lány nem. Az ilyeneket nyelvére vette a falu. A vőlegény sötét öltönyt viselt. A koszorúslányok rózsaszín vagy világoskék földig érő ruha viselete is az ötvenes évektől számítható, előtte – szintén a negyvenes évek elejétől – ők is fehér ruhát hordtak, de találtunk olyan fényképet az ötvenes évek közepéről – igaz Gutorföldéről –, ahol még ők is, és a kis koszorúslányok is fehérben voltak. A vőfélyek viselete a sötét öltöny. Míg kalap volt a divat, a kalpra szalagot (pántlikát) kötöttek. Az ötvenes–hatvanas években az esküvőre indulás előtt a koszorúslányok – többnyire a menyasszony által vásárolt – gyöngyös bokrétát tűztek a zakók, kabátok hajtókájára, amit a vőfélyek aztán megőriztek. Hasonló bokrétát viseltek a násznagyok is. Esetenként az övék nagyobb méretű volt. A koszorúslányok gyöngyös pártát viseltek, vagy hajukba egy-egy szál virág volt tűzve. Ez később is így volt.

A lovak feje a szerszámokra kötött szalagokkal – legtöbbször krepp-papírból kivágott színes szalagokkal – volt díszítve. Ma a gépkocsik ablakába csíptetik e szalagokat, vagy az antennára kötik és hangos túlközléssel figyelmeztetik a járókelőket, hogy lakodalmas menet közeledik. Erre korábban a zenészek voltak hiva-

tottak. Általában a primás és a kontrás – ha gyalog jöttek – a kocsira néha a cimbalom és a bőgő is felkerült.

Így vonultak, vagy hajtottak végig a falun – vagy falvakon – kíváncsi szemek keresztútjében. Amerre elhaladtak a hidakon, kapuknak támaszkodva bámészkodók figyelték a menetet. A templom előtti téren meg kisebb tömeg verődött össze, kíváncsi gyerekekből, asszonyokból. Néha fel-feltűnt köztük egy öregember is. A bámészkodók aztán nem kímélve a násznépet, hangos megjegyzéseket tettek rájuk. Mint Gönczitől tudjuk, ez így volt már a század elején is, mind a két fél vaskosan odamondogatott a másiknak.

Az esküvőről kijövőket a zenészek vidám zeneszóval fogadták, ezt követően mindannyian a lakodalmas házhoz mentek. Korábban ez nem így volt. „Pákán az esküvő után soha sincs azonnal lakodalom.” – írja Gönczi. Ez egy középkorra visszavezethető szokás volt. Pákán – ezt szintén Gönczitől tudjuk – szerdai napon szokták tartani az esküvőt, és szombaton a lakodalmat.

Amikor a násznép elvonul az esküvőre, az otthon maradtok – a forgódók (forgólódók, segítők) – gyorsan elmosogatnak, rendbe teszik a termet, és vacsorához terítik az asztalokat, és a gazdaasszony vezetésével nekiállnak a vacsorafőzésnek. A leves kivételével, mert az már reggel óta főtt a kocsonyával együtt, amit ugyancsak ebben a holt időszakban mertek ki.

Közben megérkeznek a zenészek is, akik elrendezik szerszámaikat. Régen a lakodalmi bandát hegedűsök, sípos, cimbalmos, bőgős alkotta. Ha nem volt bőgős, akkor kontrás. Később hegedűs, tangóharmonikás, dobos, majd megjelentek az elektromos hangszerek: a gitár és az orgona. Ma főleg ezek alkotják a zenekart. Ők is várják a hazatérő násznépet. Mivel nincs más dolguk, beszélgetnek egymással, az otthon lévőkkel, esetleg esznek. Amikor a násznép visszaérkezett a templomból, a belépők tiszteletére a zenekar tust húzott, és a násznagy (vagy az első vőfély) beköszöntötte őket. A zenészek ekkor egy gyors csárdást húztak. A násznagy a menyasszonyt vitte táncba, míg a többiek a párjukkal fordultak egyet, csak úgy felöltözve (kabátosan, kalaposan) ahogy az esküvőről jöttek. Ezek után a vendégek szétszéledtek. Folytatódott a beszélgetés, a szolid borozgatás. A zenészek is bekapcsolódtak ebbe, egyelőre nem volt dolguk.

A menyasszonynak és a vőlegénynek az érkező vendégeket kellett várni, fogadni a jókívánságaikat és a nászajándékot. (A távolabbról érkezettek már megérkezésükkor, vagy majd csak másnap, illetve harmadnap adták át ajándékaikat.) A vendégeket régen nem fogadták itallal. Ma a vendéglátóhelyektől átvett szokással, tömény itallal (konyak, pálinka, likőrök) fogadják, illetve kínálják. A vendégektől átvett ajándékokat és tortákat külön helyiségben helyezik el, gondosan megjelölve és feljegyezve, hogy ki hozta. Az ajándékbontásra csak a második illetve harmadik napon kerül sor.

Amikor a vendégek nagy része már megérkezett, úgy 7 óra tájban a zenészek játszani kezdenek. Hallgatókat játszanak egészen a vacsora végéig.

A vendégek nem ülnek asztalhoz, egy-egy széket, padot foglalnak el (főleg a

nők) a többiek állva beszélgetnek. A kínálásukról a borhordók gondoskodnak. Ők fiatalabb szomszédok, távolabbi rokonok közül kerülnek ki. Azért választottak fiatal, legfeljebb középkorú férfiakat, mert a vendégsereg folyamatos ellátása, a bor pajtából, kamrából, pincéből történő hordása fárasztó munka volt. Nyolc óra tájban elkészült a vacsora. Erre már valamennyi vendég megérkezett, azok is, akikért, a vőfélyeknek még el kellett menni, hogy behívják őket. A vacsorához a beültetést régen a násznagy, ma a vőfélyek végzik. A beülés a Kánai menyegző dallamára történik. Ez egy régi nóta, mert Gönczi is azt írja róla, hogy elmaradhatatlan a lakodalomból. Sok helyen már csak zeneszóra vonulnak, legfőljebb az első versszakát éneklik. A beültetéskor a termet úgy rendezték (és rendezik) be, hogy az ifjú pár a fő helyre kerüljön két-két oldalukon a násznagyokkal. A vőfélyek és koszorús lányok nem ültek le, hanem a forgódókkal együtt a vacsora fogásainak tálalásában segítettek. Ez már a századelőn is így volt. Minden fogás előtt a vőfélyek valamelyike köszöntőt mondott.

A vacsora fogásainál vessük össze a múltat a jelennel. A XIX–XX. század-fordulóján a lakodalmakon a következő ételeket adták: húslevest, durván metélt tésztával, giévalevest (sertés gyomrából), húst tormamártással, rozmaringost (mártás), húsos káposztát, réteseket, kütolu kását (kukorica-kásából), pecsenyét, kolbászt (valójában hurkát, mert ez utóbbi kukorica és hajdinakásával volt töltve), lyukaskalácsot, perecet és kocsonyát.

Ezek az ételek szinte változatlanul megmaradtak az ötvenes évekig.

A vacsora mai fogásai a következők: első fogás az egész tyúkból készült leves, hosszú tésztával, aztán leves hús (főtt hús) paradicsom-, és gombamártással. Korábban a következő fogás a paprikás (baromfi aprólékból, májból, zúzából készült tejfölös hús) volt, rizzsel. Ma már nem szerepel a fogások közt. Amikor a paprikást behozták a rizs tetejére egy nagy főtt kakas fejet tettek és az ifjú pár elé vitték. (Mai értelmezés szerint, hogy a férj „jó kakas” legyen). Gönczi is említi ezt, tehát nem új keletű szokásról van szó. Korábban rizs helyett hajdinakását adtak körítésnek. A paprikást a rétesek követték. Ezután: húсок (pecsenyék): rántott disznó- és baromfi hús, vagdalt hús (fasírozott rúdiban és pogácsában), baromfi és disznó pecsenye, töltött hús, hurka, rizs köret (ha nem volt paprikás, akkor a pecsenyéhez hozták be), savanyúságok.

A vacsorának megadták a módját. Még ma is 2–3 órán keresztül tart. Vacsora alatt a zenészek végig játszottak, ún. hallgatókat. Ma már nem divat, de néhány évvel ezelőtt még az idősebb korosztály tagjai tartva a szokást, nótáztak vacsora alatt. Hol itt, hol ott hangzott fel egy öreges hang. Ez azonban csak ritkán csapott át közös nótázásba.

Vacsora közben aztán már megkezdődtek az apróbb bolondságok, ugratások. Gönczi írja, hogy a fősvény gazda öregasszonyt bujtatott el az asztal alá, hogy a vendégek kevesebbet egyenek. Vagy a kisgyerekek az asztal alatt elbújva különböző csínytevéseket követtek el. Ő írja, hogy például összevarrták a vőlegény és

a menyasszony ruháját. Azt már a gyűjtés során hallottam, hogy ezek a gyerekek összekötötték a vendégek cipőfűzőjét.

„Vacsora előtt szokás volt, hogy az egy csapatba verődött, nótázó vendégek kabátzsebébe becsempészték a kanalakat. Mikor elérkezett a vacsora ideje az első vőfély bejelentette: Kedves vendégek itt a vacsora ideje. Most jártam a konyhában, a gazdaasszony igen bánatos, mert elsül, fő minden, de a forgódók nem hozhatják az ételt, mert valaki ellopta a kanalakat. Ezért kérem, mindenki nézze meg a zsebét és adja vissza a kanalakat, mert különben nem lesz vacsora. Egy idősebb bácsi zsebéből talán tíz kanál is előkerült. Az olyan zavarban volt, hogy még vacsorázni sem tudott, egész este zsebre tett kézzel ült, nehogy megint beletegyenek valamit.”¹⁰⁰¹

Szintén tartja magát az a szokás, amelyről már Gönczi is említést tesz, hogy az ifjú párnak egy terítéket tesznek.

Vacsora közben – legtöbbször leves után – a vőlegény barátai vagy a vőfélyek átadják ajándékaikat a vőlegénynek, legtöbbször kétértelmű szöveg kíséretében. Az újabban adott ajándékok közül néhány: papucs, cumi, kalap, lánc (hogy a felesége az orránál fogva tudja vezetni), kötény felirattal: feleségem rabja vagyok. A sort még lehetne folytatni, az ajándékozók fantáziájától függ, hogy mi kerül a csomagba.

Régen a vacsora alatt a menyasszony a vőlegénytől egy színes, festékkal festett poharat kapott, amelyből vacsora alatt ivott, majd ezt a poharat többé nem használta, eltette emlékébe, egész életében őrizte. Ezt menyasszonypohárnak, de mátka pohárnak is hívják.

Amikor a pecsenyéket behozták, kezdődött a kásapénz szedés. Ezt a szokást szintén említi Gönczi. Egy lepedőbe vagy abroszba burkolódzott nő – néha maga a gazdaasszony, de inkább valamelyik fiatalabb segítője – megy be az első vőfélyel. Bal kezében főzőkanalat visz, míg a vőfélynél korábban szita, ma valamilyen tál van. A fakánálra azért van szükség, hogy a kíváncsi vendégek, akik meg akarják tudni ki lapul a lepel alatt, kezére koppintson. Vagy azoknak a kezére üssön, akik a szitából pénzt akarnak kivenni. A kásapénz sorsa változó volt. Legtöbb esetben a gazdaasszony és a közvetlen segítők megosztottak rajta. Ez az ő plusz bevételük volt. Más esetben az egészet a zenészeknek adták. Előfordult olyan is, hogy a konyhások valamennyien bevonultak a zenészek elé és a kásapénzen húzták el nótájukat, mulattak, táncoltak egymással.

A kásapénz szedéssel a tulajdonképpeni vacsora befejeződött. Ekkor az első vőfély mulatásra szólítja fel a násznépet. Ezzel körülbelül egy óras mulatozás, tánc kezdődik. A zenészek táncra alkalmas, lassú zenét játszanak. A lakodalom hangulatát a zenészek nagyban meghatározzák. Kedvük a keresettől függ. Ezért a násznagy a násznépet adakozásra szólította föl tánc közben, néhány perc szünetet kérve.

A tánc alatt a forgódók az asztalokat gyorsan leszedik és behozzák a tortákat, süteményeket. Majd éjfél után pecsenyéstálakat tesznek az asztalra; tányérokat,

evőeszközöket, de nem terítenek meg. A vendégek állófogadás-szerűen esznek. Ilyen tájban szolgálják fel a feketekávét is. Említsük meg most a borhordókat is. Korábban a lakodalomban csak bort adtak a vendégeknek. Ma már sör fogy inkább és üdítő, mert sok az autós vendég. A borhordók literes üvegekben hordták a bort az asztalra. Helyenként ceglédi-kannában és az asztalnál töltötték fel a megörült üveget, de legtöbbször füles bevásárló kosárban hozták a teli üveget, és úgy cserélték az üreseket. Az üvegek nyakára és a kosár fölére pántlikát kötöttek.

A borhordók munkája igen fárasztó volt. Kamrából, pajtából, pincéből kellett a bort a csapra ütött hordóból hordaniuk. Igyekezniük kellett, hogy senki előtt ne álljon üres üveg, mert rájuk nézve az nagy szégyen lett volna. Néha, ahol nem győzték, az üres üveget a vendégek a lámpára kötötték, hogy mindenki jól lássa, nincs mit inni.

Egy fél-, egyórás tánc után a zenészek leülnek vacsorázni. Míg ők vacsoráznak a vendégek karikába állva, nótáznak. Ekkor is fontos szerep hárul a koszorúslányokra és vőfélyekre. Itatni (kínálni) kell a vendégeket és mulattatni őket.

Ejtsünk szót a lakodalmak elmaradhatatlan kísérőiről, hívatlan vendégeiről: a lesőkről. Legtöbb helyen szívesen látták őket, főleg ha rendesen viselkedtek. Egy tányér hús, egy tányér rétes és egy liter bor volt a lesők része. Persze volt, hogy többet is kaptak. Ez a gazdától függött. „Az egyik faluban a gazda igen fukar volt és megtiltotta, hogy a lesőknek bármit is vigyenek. Azok egy darabig ögyelegtek az utcán, aztán bemerészkedtek az udvarra is. Néha megszólítottak egy-egy forgolódót, de csak sajnálkozó szó, vagy mozdulat volt a válasz. Gyűlt bennük a düh, egymást hergelték, hogy mi módon lehetne bosszút állni a gazdán. Végül a pajta végében álló pelyvás kunyhóból telehordták az udvaron ázott kutat. A mosogatáshoz már a szomszédból kellett hordani a vizet és a kutat is alaposan ki kellett tisztítani.”

„Egy másik faluban szintén fősvény gazda tartotta a lakodalmat. Abban az időben a lakodalmat télen tartották. A lesők kint toporogtak a hidegben, eredménytelenül. Kerítettek hát egy kazlázó létrát – majdnem minden parasztháznál volt ilyen – és a szomszéd porta felől a ház háta mögött egyikük felmászott rá és egy tetőcseréppel letakarta a kéménylyukat. Persze utána azonnal eltűntek, eltüntették a létrát is. A szobát és konyhát elárasztó füst alaposan megkeserítette a vendégsereg jókedvét, míg rájöttek a füstölés okára.”¹⁰⁵¹

A zenészek gyorsan végezvén a vacsorával, újra zenélni kezdenek. Most már nagyobb a hangulat, a mulatás, a tánc. Amennyiben a menyasszonyt a háztól elviszik a menyasszonytáncot – amely rendesen éjfél körül szokott megtörténni – igrkeznek minél későbbre halasztani, mert jól tudják, hogy a menyasszony-, vagy menyecsketánc után a vendégek egy része el fog távozni.

A menyasszonyt végül a koszorúslányok és néhány rokon asszony elkísérik és a menyasszony ruha helyett menyecske ruhát adnak rá. Az átöltözött menyasszonyal visszatérnek, és kezdetét veszi a menyasszonytánc. A násznagy adja el a

menyasszonyt. Kezében tart egy leveses tálat és elkiáltja magát. „Eladó a menyasszony!” A násznagy jól láthatóan egy nagy címletű bankót (ezzel buzdítva a többiek adakozó kedvét) tesz a tálba, amelyet ilyenkor átad egy vőfélynak, és ő táncol először a menyasszonnyal. Utána visszaveszi a tálat, és sorban jönnek a többiek. A násznagy és a vőfélyek nagyokat hujjantanak. Többször ismétlik: „hogy eladó a menyasszony!”, vagy kommentálják, hogy ki veszi meg a menyasszonyt, pl. anyósé a menyasszony, sógoraé a menyasszony, stb. Amikor ritkulnak a vevők, egyre gyakoribb a felszólítás. Végül a vőlegény jelezvén, hogy ő a fő vásárló egy erszényt dob a tálba és fölkapva a menyasszonyt kiszalad vele. A menyasszonytáncnak azon túl, hogy a menyasszonyt elbúcsúztatják lányságától fontos gazdasági oka is van. Az ajándékokon kívül azonnal felhasználható készpénzhez juttatja a fiatalokat.

A menyasszonytánc körül is adódhatnak azonban problémák, amikre figyelni kell. A menyasszonyt mindaddig nem veheti meg a vőlegény, amíg van más vő. Ennek praktikus oka van.

A vőfélyeknek a menyasszonytánc alatt résen kell lenniük, mert gyakran előfordult, hogy tánc közben valamelyik vendég felkapta a menyasszonyt, és a meglepett vendégek között kiszaladt vele a házból. Ez persze tréfából történt, de erős fricska volt a vőlegény számára, hogy nem tud vigyázni asszonyára.

A menyasszonytánc után folytatódik a mulatozás, míg a menyasszony átöltözik. Amikor a menyasszony újra esküvői ruhájában jelenik meg párjával az oldalán, véget vetnek a zenének és megkezdődik a búcsúztatás. A menyasszonytánc és a búcsúztatás ősi hagyomány, amely változatlanul tovább él napjainkban is. A búcsúztató szövege attól függ, hogy a menyasszony vagy a vőlegény hagyja-e el a házat. Ez pedig attól, hogy hol fognak a későbbiekben lakni. Ha a lány otthon marad, akkor a lakodalomban először a vőlegényes házba mennek, és ott a menyasszonytánc után, a vőlegényt búcsúztatják el, és fordítva. A búcsúztatók szövege mindkét esetben hasonló. A búcsúztatót mindig az első vőfély mondja. Amikor a búcsúztatás után átkísérték az ifjú párt a másik lakodalmas házhoz, őket a násznagyok, koszorúslányok és vőfélyek kísérték. Néha vele tartottak szülei is, hogy átadják gyermeküket új családjuknak. Ahol együtt tartották a lakodalmat, ott erre nem került sor, mert búcsúztatás után az ifjú párt szálláshelyükre kísérték.

Szintén évszázados hagyomány, hogy a köszöntő után az érkezőket egy tánc erejéig megforgatják a házbeliek, majd vacsorához ültetik őket. Gönczi azt írja, hogy ugyan úgy ültetik be őket, ahogy vacsoránál tették és ugyanazokat a fogásokat találják fel eléjük. Ma ez nem így van. Valóban étellel kínálják őket, de a szertartásos vacsora már a múlté.

A rövid vacsorát követően a menyasszony hamarosan elmegy átöltözni, és az előzőekben leírt módon itt is lezajlik a menyasszonytánc.

Nagyon szép szokás volt, hogy ezek után az egész násznép elkísérte a fiatalokat hálóhelyükre, az elhálásra. Az elhálás körül kialakult babonás szokások

közül ma már egyet sem találunk. Mintegy másfél óra múlva felköltötték őket, és a menyasszonyt felkontyolták, haját menyecskésre igazították. Mai világunkban elképzelni is nehéz, hogy abban a korban mennyi minden külső jel fejezte ki egy nő pillanatnyi helyzetét; a haj, a kendő, a kötény és ruha viselésének módja.

A felkontyolással vált gyakorlatilag a menyasszonyból menyecske. Ennek viselkedésében, haj- és ruhaviselésben is meg kellett mutatkoznia.

A menyasszony a koszorúját gondosan megőrizte élete végéig. Mint Gönczi írja, azért „hogy abból semmit el ne veszítsen, mert boldogtalan házaselete lesz.” Míg a régi időkben a fiataloknak kamrákban, istállókban ágyaztak meg, addig a későbbi időben rokonoknál, ismerősöknél kaptak szállást. Ma, amikor nem otthon van a lakodalom, otthon várja őket a nászúgy. Mint láttuk a századelőn a násznép kíséretében vonultak nyugvóhelyükre, tehát mindenki tudott hálókörüljárásról, addig később annyira megváltozott ez a szokás, hogy csak a legszűkebb családi kör tudott erről, a többiek elől eltitkolták, és mindent megtettek azért, hogy ki ne derüljön. Pl. a fiatalok megvárták, míg mindenki a házban volt és titokban hagyták el azt. A visszamaradók gondosan ügyeltek rá, hogy távozásuk után néhány percig senki se mehessen ki, nehogy rájöjjenek úti céljukra. Három óra körül – után –, aki még maradt a menyasszonytánc után az is szedelőzködni kezdett. Csak a legények, néhány nótásabb idősebb ember – és hivatalból – a vőfélyek és koszorúslányok maradtak. Ők a zenészek előtt egymás vállát átfogva, félkörben állva nótáztak. Ilyenkor előkerültek elfelejtett öreg nóták. Ez már a csendes mulatás időszaka volt. Persze azért itt is volt lehetőség vidámságra, mókára. Négy-öt óra körül aztán a zenészek is szállásukra mentek, ha egy kevés alvással is, de kipihenjék az éjszakai fáradságukat. A forgódók ekkor rendbe tették a helyiséget, kitakarították és egy-két órára igyekeztek lepihenni. Míg a lakodalom első napja a hivatalos, komoly és ünnepélyes, addig a második nap az önfeledt vidámság napja, amely persze nagyban függ a vőfélyek és koszorúslányok hozzáállásától, aktivitásától.

Nyolc óra tájban a gazdaasszony és a forgódók már készen álltak, hogy a visszatérő vendégeket fogadják. Ekkor tájban megérkeztek a vőfélyek is. Nekik korábban fontos feladatuk volt reggel. Sorra fel kellett keresni a vendégeket, és reggelire hívni őket. A felköltött vendégek aztán csatlakozva a vőfélyekhez, együtt mentek a következő vendégért. A századelőn a násznagyokért az egész násznép zeneszó mellett ment el.

„Ha a násznagyokat az ágyban érik, amit ők a Cserta melléken, ősi szokás szerint be is várnak, láncot kötnek a lábukra, az ágyból kiemelik őket a felcihelődésük után karon fogva s láncon vezetve mennek velük a lakodalmas házba. Láncon vezetik az érdemesebb vendégeket is. Ez a megbecsülés egy jele.” – idézzük ismét Gönczi Ferencet.

Ez a szokás azóta átalakult. A vőfélyek ugyan elmentek a késlekedő vendégért, de ez ma már ritkaság. Ahol még tartják a szokást, ott igyekeznek az ifjú

párt megtalálni. Ha, sikerül és felöltözve találták őket, akkor a vidám menet kíséerte őket a lakodalmas házhoz. Ha ágyban találták őket, az lustaságuk jele és megszegyenítésül láncra verve, helyenként tragácsra ültetve, nagy derűtség és kiabálás közben vitték a lakodalomba. Ez persze számukra nagyon megalázó volt. Érthető tehát, hogy sok esetben miért tartották titokban hálóhelyüket.

A lakodalmas házhoz visszatérve a vendégek asztalhoz ültek, ahol várta őket a reggeli.

A reggeli régen mézes pálinkából, szalonnából és kocsonyából állt. Néhány évtizede pálinka, pálinkából készült likőr (édesség), kövesztett szalonna, kocsonya és frissen főtt házi húsos kolbász volt reggelire. Mára elmaradt a szalonna, – maradt a kolbász, helyenként a virsli, debreceni tormával és mustárral, valamint disznósajt és kocsonya.

A pálinka hagyományként még asztalra kerül, de a vendégeket ma a rövid italok széles választéka várja mindenütt, és természetesen feketekávé.

Reggeli után a fáradt vendégek élesztésére különböző játékokat, mókákat találnak ki, hogy újra „formába” hozzák őket. Erre nagyon alkalmasak a szöveges játékok. Ezek a tréfálkozások, játékok is ősi eredetűek csak az idők során változtak. Ezek előadására kevés ember alkalmas, őket megbecsülték, több lakodalomba is meghívták. A hivatásos vőfély intézményével újabban nálunk is találkozhatunk.

A délelőtti mulatozást megszakítja az ebéd. Ebéd után ugyan még folytatódik a mulatozás, de ez már csendesebb, mint a délelőtti. A vendégek egy része hazaindul. A háziak minden vendégnek készítenek egy kis csomagot, amely különböző süteményekből áll. Az utolsó vendég távozása után, a háziak és segítők, rendbe teszik a helyiséget. Ezzel véget ér a lakodalom.

Következett az ajándékok szemrevételezése, amelyekre szintén gondosan feljegyezték, melyiket ki hozta. Ez itt is a „vissza szógálás” miatt történt.

Egy héttel a lakodalom után a házigazdák a gazdaasszonyt és segítőt vendégül látták, mivel ők nem vehettek részt a mulatozásban. Ezt hívták gazdaasszony lakodalomnak. Ez szintén egy régi hagyomány, amelyre Pákán – ha némileg megváltozott formában is – az 1970-es évek közepén is akadt példa. Lényegét Gönczi nagyon jól foglalta össze, ezért ezt ismét tőle idézzük: „Ez abban áll, hogy az új házaspár s hozzátartozóik a menyasszony szüleihez mennek ebédre. Egyes helyeken mind a menyecske, mind a férje házánál megtartják, éspedig egyik vasárnap az egyiknél, rákövetkező vasárnap pedig a másiknál. A vendég hívó szintén ott van. O a csonttörő, mert e kisvendégségen neki kell a húst összeválni, s a tormát megreszelni. Ezen átnézü [átnéző, hazanéző. ML] előtt a háztól elkerült menyecskének nem szabad hazamenni, mert különben rossz gazdaasszony válik belőle.”

A lakodalom másnapján történt meg a fiatalok stafíringjának átszállítása ahhoz a házhoz, ahol azután laktak. Ez szekérrel történt. Erre került fel a faragott, festett láda – később szekrény –, ágy. A ruhaneműt lepedőbe kötve tették a szekér-

re. Ezek az alábbiak voltak: dunya, párna, ezekhez tartozó huzatok, lepedők, asztalterítők, törülközők, kenyérruhák. A kelengyét az esküvő közeledtével maga a család gyűjtötte össze apránként, de ilyen praktikus ajándékokat kapott hűsvétra a keresztszüleitől is. A szöni tudók ezek egy részét maguk készítették el, az abroszok sarkába behímezve monogramjukat is. A legények legtöbbször erre az alkalomra készítették egy szobabútort – cseresznye vagy körtefából –, amely két ágyból, két – fölül két ajtós, alul egy fiókos – ruhásszekrényből és két éjjeliszekrényből állt. Egy ilyen bútort hat mázsa búzáért készítettek el az asztalosok.¹⁰³ Ez aztán kiszolgálta őket életük végéig, néha még utódaikat is.

Temetés

Ahogy az emberi élet kezdetének, a születésnek, úgy végső pillanatának, a halálnak is megvan a maga misztikumuma. Míg a fiatalok mindig félelemmel gondoltak a halálra, addig az öregek szinte közönyösen beszéltek róla, mert számukra természetesnek tűnt. „Aki megszületett, annak meg is kell halnia.” Vagy: „A fiatal meghalhat, de az öregnek meg kell halnia.”¹⁰⁴

A halál néha váratlanul, tragikus hirtelenséggel érkezett, de legtöbb ember betegségben, vagy elaggottan halt meg. A hosszú betegség hozzászoktatta a hozzátartozókat a halál gondolatához. Ma a legtöbb ember kórházban hal meg, régen viszont otthon, családi körben érte a halál. Amikor a beteg lenézett, hogy rövid ideje van csak hátra, papot hívtak hozzá, hogy a haldokló szentségében részesítse, azaz feladja az utolsó kenetet. Néha ő maga kért papot, mert érezte a vég közeledtét. A szertartás alatt a beteg kettesben maradt a pappal. A halál beálltát a falusi halottkém, vagy orvos állapította meg. Ez után a halottat megmosdatták, – ha férfi volt – megborotválták. Ezt vagy maguk végezték a családtagok, vagy elhívták az öltöztető asszonyt, aki szinte hivatásszerűen végezte ezt a faluban. A halott ágyából a szalmazsákot a benne lévő szalmával együtt az udvaron elégették. Az öltöztető a kezüket borral mosták le.

A halál beálltakor megállították a szobában lévő faliórát, mert a halott órája le-

**177. Öntöttvas sírkereszt
a temető sarkában**

járt. A szobában lévő tükröt kendővel, törülközővel letakarták, nehogy a távozó lélek meglássa magát, megijedjen és visszatérjen a testbe. A halott állát fehér zsebkendővel felkötötték, szemhéjaira fémpénzt tettek, hogy csukva maradjon. Feje mellett az éjjeliszekrényen – ha nem volt, a szobaasztalon – gyertyát gyújtottak.

A halottat mindig ünneplő ruhájában temették el. Az idősek külön is rakták és meghagyták gyerekeiknek, hogy ebbe öltöztessék őket. A férfiakat sötét öltönyben, fehér ingben temették. Összekulcsolt kezüket rózsafüzérrel kötötték össze. Kalapjukat a mellükre tették, hogy ne kelljen hajadonfővel állniuk az Úr színe előtt. Az asszonyok összekulcsolt kezébe imakönyvüket, és egy fekete szegélyű, fehér zsebkendőt tettek. Az ő kezüket is rózsafüzérrel tekerték körül.

A halálról értesítették a papot, aki meghúzatta a harangot. A falu ebből tudta meg nem csak azt, hogy halott van a faluban, hanem azt is, hogy férfi, nő, esetleg gyerek-e az illető. A férfiaknak ugyanis három verset húztak a két nagyharanggal, a nőknek kettőt a kisharanggal, míg a gyerekeknek a lélekharanggal csendítettek. Első nap egyszer, második nap kétszer, a temetés napján szintén egyszer harangoztak. Némely esetben, az egyházhoz való szorosabb kötődés miatt egy negyedik kiharangozást is végeztek. Ez az egyház ajándéka volt, nem kellett fizetni érte. (Ők egyházközségi előjárók, kántorok, vagy az egyháznak önzetlen szolgálatot nyújtók voltak.)

A halottat a szobában ravatalozták fel az ágyon. A szoba ablakait becsukták. (Ennek egészségügyi és kegyeleti oka egyaránt volt.) Az ágyat fehér lepedővel leterítették. Erre fektették a testet, és ezzel együtt emelték be a koporsóba. Feje alá párnát tettek. Egy másik lepedővel letakarták. Két estén át virrasztottak a halott mellett. A harangszó után gyorsan terjedt a hír, és este sorban érkeztek a rokon és ismerős asszonyok. A faluban több ún. előimádkozó is volt. Ezek e tisztséget az érkezés sorrendjében töltötték be, idősebb előimádkozó érkezésekor az előbb érkezett neki adta át az ima vezetését.¹⁰⁴ Míg az asszonyok a szobában imádkoztak, az őket elkísérő férfiak a konyhában, bor mellett, csendesen beszélgettek. A virrasztókat éjfél tájban pogácsával, kaláccsal, főtt, aszalt gyümölcscsel és borral kínálták.

A búcsúztató az udvaron volt. A koporsót a szobában leszegezték. Előtte azonban hagyták, hogy a családtagok még egyszer elbúcsúzhassanak tőle. Aztán szemfedővel letakarták a koporsót, és rátették a fedelét. Betették a ház ajtajait, hogy a kalapácsütések kevésbé hallatszanak ki. Persze így is meghallották, és ekkor az asszonyok az udvaron hangosan felzokogtak. A koporsót lábbal előre vették ki a szobából, és úgy tették a Szentmihály-lovára, hogy az udvarról is lábbal előre távozzon. Ezután a pap elbúcsúztatta. Régen az asszonyok a koporsóra borulva, hangosan jajveszéltek.

A koporsót falubeli asztalosok készítették, a fiatalokét világosan hagyták, az idősekét sötétre pácolták, és ezüstszínű vagy sötétkék gyári papírmásé díszt szegeztek rá. A koporsó deszkájából lehulló forgácsot nem volt szabad eltüntetni, mert

azt a koporsóba tették, a halott feje és dereka alá.¹⁰⁵⁵ A sírkeresztet szintén az asztalos készítette el.

Halottvivőnek távolabbi rokonokat, komákat hívtak. Volt, aki előre kikötötte, hogy halála után az általa különösen szeretett rokon nem viheti.

Amikor a háztól a halottas menet elindult, a templom tornyából figyelő harangozó – aki az egész falut belátta innen – megszólaltatta a lélekharangot. A menetet egy feketére festett temetési keresztet vivő ministráns vezette. Erre a keresztre még a XX. század első felében is egy hímes vászontörülközőt kötöttek a halott hozzátartozói. Ez a kendő két alkalommal a plébánosé, harmadik alkalommal a kántoré lett. Ezt hívták keresztági ruhának.¹⁰⁵⁶

Mögötte jött a pap, a kántor és a ministránsok. Őket a sírkeresztvivő, a halottvivők követték. A koporsó mögött a közvetlen hozzátartozók haladtak, majd a rokonsági foknak megfelelően jöttek a többiek. A menetet azok a falubeliek zárták, akik tiszteletből kísérték el utolsó útjára. Amerre a menet elhaladt az utat emberek szegélyezték. Amikor a menet odaért a férfiak levették kalapjukat, a nők keresztet vetettek, és beálltak a sorba ismerőseik, rokonaik mellé, vagy a sor végére. Férfi temetésekor gyakran megesett, hogy egykori barátok, katonatársak átléptek az út menti árkon és leváltották valamelyik koporsóvivőt. Néha annyian voltak, hogy csupán néhány lépést tudták vinni, már jött a következő. Amikor a menet a temetőkapuhoz érkezett a templom lélekharangja elhallgatott, és megszólalt a temetőkapu harangja. Ez kísérté el a halottat a sírig.

A sírt a falu sírásója ásta meg. Sírásója emberemlékezet óta volt a falunak. Amikor az utolsó kiöregedett, néhány évig a halott családjának, ismerőseinek kellett megásni a sírt. A temetést a halottvivők végezték a sírásó irányításával. A sír felhantolása után – amely a koporsó fedelével azonos formájú –, annak minden oldalába szerszámnyéllel, vagy a sírgödörön áttett koporsótartó rúddal András-kereszt alakú jelet nyomnak.

Fiatal lány vagy legény halottat menyasszonynak, vőlegénynek öltöztették. Koporsójukat koszorúslányok és vőfélyek vitték és kísérték.

Régen – Gönczi szerint – rendszeren szekéren vitték ki a halottat, lovakat vagy ökröket fogva be, de ha csak lehetett, a másét, mert a gazda holtteste saját barmanak nagyon nehéz lett volna. Ha gazda halt meg, a halotti menet után a marhákat, lovakat az udvarra kieresztették, és a kapuig hajtották őket. Ha gazdaasszony, akkor a majorságot csak az után engedték le az ólból, ha a temetési menet kiment a kapun.¹⁰⁵⁷

Pákai szokás szerint, ha iparos halt meg, azt az iparosok temették. Régen a céhbeliek, aztán az Iparos Olvasókör tagjai, majd annak megszűnése után az egykori tagok, és az őket követő iparosok. Az Olvasókör díszes fekete vállszalagokat készíttetett a halottvivőknek és az őket kísérő díszörségnek, akik kezükben kis réz gyertyatartókat, a koporsó négy sarkánál pedig egy-egy kézben hordható, réz kandelábert vittek. Míg az asztalosok Pákán dolgoztak, ez a szokás élt.¹⁰⁵⁸

A termelészövetkezet bognárműhelyében készítettek egy gyászkoszt, amit a tsz

parádéslovai húztak. Ekkor a Szent Mihály lova feleslegessé vált, csak a temetőkapuban tették rá a koporsót. Amikor a halottakat már nem lehetett otthon felravatalozni, hanem ki kellett vinni a temetőben lévő, 1977-ben épült ravatalozóba, a „siralomházba”, ez a gyászkocsi is feleslegessé vált. Ettől kezdve a halott búcsúztatása itt a ravatalozó előtt történik, a templomban tartott gyásmise után. A szertartás előtt a koporsót nyitva hagyják, hogy aki akar, még elbúcsúzhasson a halottól. A halott szállítását a kórházból és a háztól, valamint a temetést ma már vállalkozó végzi.

Az öngyilkosokat a temető kerítése mellé temették, kívül, mert ők nem kerülhettek megszentelt földbe. A falubeli zsidóknak pedig külön temetőjük volt. Napjainkban felekezeti hovatartozásra való tekintet nélkül mindenkit a két közösségi temető valamelyikébe temetnek. Ahogy a faluban a családok igyekeztek egy „bokorba” építeni, úgy a temetőben is egymás mellé temetkezni. Ez alól a gyerekek sem voltak kivételek, arra pedig, hogy a járványok során elhunytakat külön sírba temették volna, nincs adatunk.

Napjainkra a temető annyira megtelt, hogy ez csak rátemetéssel oldható meg. Akik hozzátartozói nem ezt választják, azok számára a temető szabad részén jelölnek ki sírhelyet. Házastárs halála esetén eleve dupla sírhelyet kérnek.

Néhány esetben urnás (hamvasztásos) temetés is volt. Az elsőket még hozzátartozóik sírjába, az utolsó kettőt külön temették el. Az ilyen típusú temetkezésekre az önkormányzat tervezi kolumbárium-fal építését.

A temetés végén a rokonokat, komákat, papot, kántort, a halottvivőket és a sírásót meghívták halotti torra. A tort a háznál tartották és lakodalmak gazdaasszonyai főztek. Tyúkhúsleves, sült hús, rántott hús, sütemény, bor és sör volt a toron. Nem mindig volt ez így. Régen a toron csak perec és bor volt.¹⁰⁵⁹ Mária Terézia rendeletben tiltotta meg a halotti tor tartását, büntetés terhe mellett.¹⁰⁶⁰ Néha a tor vidám mulatozásba ment át, tánccal, nótával. Manapság a tort valamelyik helyi étteremben tartják.

Ha a temetés után hamarosan meghalt valaki, akkor azt mondták az előzőre, hogy jó ember volt, mert nem kellett sokáig őriznie a temető kaput, hamar leváltották.¹⁰⁶¹

A halott végső nyughelyével eleink különösebben nem törődtek. A temetőben sírjaikat nem igen látogatták, nem gondozták. A keresztek elkorhadása után legtöbbször azt sem tudták merre van hozzátartozójuk sírja. A kő síremlékek megjelenésével azonban lassan ez is megváltozott. Mindenszentekre mindenki rendbe teszi hozzátartozói sírját, és este gyertyát gyújtanak valamennyi rokonuk sírján. Mivel sokan elszármaztak a faluból, és máshol is van halottjuk, a gyertyagyújtás már nem egyetlen napra korlátozódik, hanem szinte egy teljes hétig is eltart. Akiknek valahol távol a falutól, vagy a fronton veszett el hozzátartozójuk, azok a temetőkeresztnél, a „*mindenki keresztnél*” gyújtottak gyertyát. A hősi emlékművek elkészülte után, ez utóbbiakért, azoknál teszik ezt, a gyertya mellé egy-egy koszorút vagy csokrot is elhelyeznek.

Számtalan példából tudjuk, hogy a sírokat látogató közeli hozzátartozók gyakran beszélnek az elhunythoz. Elmondják neki az előző látogatás óta történeteket, betegségeiket, álmaikat.

Egy idős cigányembert megfigyelve azt látták, hogy nála az érzések fokozottan felfűtöttek. Valami cigány imát kántált halkán, de hangjának mély és magas változásai valami háborzongató fájdalmat tükröztek; miközben énekelt megszűnt körülötte a világ. Az ima szünetében csókolgatta felesége sírkövét.

A temetők mai képe jelentősen eltér a régi temetőkétől. A régi megbarnult fejfák lassan kikopnak, ahogy egyre kevesebb lesz a vörös mészkő kereszt is, amelyek az egykor a falu életében jelentős szerepet betöltő iparosok sírját jelölték. Még állnak a plébánosok, tanítók, orvosok, jegyzők síremlékei, de félő, hogy hozzátartozók híján elpusztulnak. Néhány ilyen sír gondozását elvégezték lelkes diákok. Látható még egy-két öntöttvas feszület is, amelyről viszont már nem tudjuk, kinek őrzi nyughelyét. Jó lenne, ha ezek a sírok megmaradnának. A kápolna mellett, a keleti oldalon található a pákai temető legrégebbi sírköve. Kiss József plébánosé, aki 1819-ben hunyt el. Megérdemelne egy feliratot, mert a kövön lévő írás már lekopott.

A XX. század elejétől fokozatosan jutottunk el oda, hogy halottaink sírját megbecsüljük, sírjukra tavasszal és ősszel virágot ültessünk. Legtöbbjüket hetente meglátogatják. Az elmúlt évtizedek műkö síremlékei mellé ma már márvány és gránit köveket állítanak, megőrizni a jövődönnek az ott nyugvó emlékét, miközben terjed egy érdekes szokás; a név alá nem írnak évszámot. Az utódok majd törhetik a fejüket, mikor is élt az elhunyt.

Naptári ünnepek szokásai

Elődeink életében mindent a gazdaság, a munka és célszerűség, a természet ritmusához való alkalmazkodás irányított. Nyáron nem tartottak lakodalmat, csak nagyon-nagyon ritkán, mert nem értek rá. Az iskola is csak októberben kezdődött, mert addig a gyerekek még tudtak segíteni a betakarításban, az állatok el látásában, őrzésében.

A nyári-őszi betakarítás nagy munkái után következett egy csendesebb időszak a tél és a tavasz, amikor az elvégzendő feladatok is könnyebbek, kevésbé fárasztóak voltak. Ennek az időszaknak nagyon sok jeles napja van, melyhez valamilyen hagyomány, szokás kötődik.

Szent Teréz napja (október 15.), a szőlőszüret kezdete. A halottak hete – halottak napjának (november 2.) hetét követő hét. Ezen a héten nem volt szabad káposztát és répát eltenni, mert akkor megpuhul.¹⁰⁶² Borbála napján (december 4.) a nőknek nem szabad más házhoz menniük, mert tyúkjai nem fognak tojni. A márciusi nyúltrágyát ezen a napon a tyúkok eledelébe keverik, hogy jól tojjanak. Nem szabad fonnni, mert akkor Borbála bedobná az ablakon az orsót, a fonal kóccá válna, a tehenek megsántulnának. Fonás helyett tollat fosztanak.

Varrni sem szabad, mert a tyúkok tojókáját bevarrják és az illető kezét görcs fogja húzni.¹⁰⁶³ Miklós napján (december 6.) régen csengőkkel, kolompokkal csaptak zajt a faluban. E napon nem volt szabad fonni, mert tüzes ember megy a házba és a fonó nőnek meg fogja a kezét a görcs.¹⁰⁶⁴ Ma ezen a napon jön a „Mikulás”.

A termékenységhez kapcsolódó szokás: a kotyolás (kotyulás), amit itt Lucázásnak hívtak. (Lucanap december 13.). Olyan régen elhagyták, hogy az öregek is csak halványan emlékeznek már, és a vers első sorát tudták csak felidézni: Luca, Luca kitty-kotty, de már abban sem voltak egészen biztosak, hogy ezt gyerekként a faluban, vagy iskolában tanulták-e. Arra emlékeztek, hogy *lucányi* a fiúk szoktak. Gönczi könyvének 260. oldalán közöl egy képet pákai kotyolókról, így biztos, hogy szokásban volt. A szokást az ő nyomán ismertetjük. „Luczانون legjellemzőbb szokás a kotyolás. Kora hajnalban 3–4 órakor járnak kotyolni 7–16 éves fiúk. Néhol csak ketten, hárman, másutt öten, sőt tízen is mennek együtt. Öltözetük a rendes mindennapi ruha. Nyakukba tarisznyát vetnek. Egyik társuknál gyűlnek össze. Ott magukhoz fát vagy szalmát vesznek a melyre kotyolás közben, ráülnek. A fát rendszeren más udvarából lopják.

Ha onnan nem sikerül csenni, az udvaron talált 3–4 darab fát, forgácsot vagy minél nagyobb tuskót, szalmát visznek a szobaajtóhoz. A kotyolást a legközebbi szomszédnál kezdik meg, ott a magukkal vitt fát, forgácsot vagy szalmát, a szobaajtó talpa elé vagy a pitarfődre teszik s rendszeren minden kérdés nélkül egyszerre nagyon erős hangon elkezdik: „Lucza, Lucza, kity, koty” Néhol nem engedik meg a kotyolást. Kikiáltják: „Takaroggyatok el innejd!” El is mennek, de abban a házigazdára nézve nincs köszönet, mert valami módon megbosszulják elhajtásukat.¹⁰⁶⁵

Gönczi az általa Pákán gyűjtött verset is közli. Ennek mai helyesírással írt változatát adjuk itt közre:

*„Luca, Luca, kitty-kotty, kitty-kotty,
Kalamonya kettő, kettő, kettő,
Mind a kettő meddő, meddő, meddő.*

*Kendtek leányának akkora csöcse legyen,
Mind egy bugyigáskorsó, korsó, korsó*

*Kendtek dísznájának akkora szalonnája legyen,
Mind az ajtó, ajtó, ajtó!*

*Kendtek tyúkjuk, lúdjuk annyit keltsen,
Mind az égen a csillag, csillag, csillag!*

*Kendtek lova úgy csikózzék,
Mind a hangya, hangya, hangya!*

*Szálljon Isten Házunkra, hat szekérral,
Hat lóval, kilenc borjus tehénnel!
Szent Jób, Szent Iván,
Három angyal áll.* ¹⁰⁶⁶

Más szokások is kapcsolódtak e naphoz (december 13.). Az idősek még emlékeztek anyáik intelmére, mely szerint e napon nem volt szabad varrni, nehogy bevarrják a tyúkok fenekét.¹⁰⁶⁷ E napon sem mosni, sem kenyeret sütni nem volt szabad. Sőt fonni sem, mert ha fonás közben a szál elszakadt, akkor a szerencsésük fonala is.¹⁰⁶⁸ Ha az asszony ezen a napon sokat szomszédol, tyúkjai abban az évben nem tojnak, s nem kotlanak (*kotyunak*).¹⁰⁶⁹

A *lucaszéket* is ezen a napon kezdték készíteni. Ennek 13 darabból kellett lennie, 7, mások szerint 13 féle fából. Legjobb volt a víz hozta fából készült, amit a patk hordalékából szedtek ki.¹⁰⁷⁰ Minden nap csak egy darabját volt szabad elkészíteni, a többit naponként hozzáilleszteni, de mindenki elől eltitkolva, azt senki nem láthatta meg.¹⁰⁷¹ Szent este is elrejtve kellett a templomba vinni, az éjféli misén erre felállva, készítője meglátta a templomban lévő boszorkányokat. E napon kezdődtek az első számos napok – az időjárásjelző napok – is.

Karácsony előtt egy héttel elindultak a betlehemezők. Az angyal hosszú fehér ingben, keménypapírból készített, vállára csatolható szárnyal, a pásztorok öreg subákban, bekecsekben és kopott kucsmában voltak, kenderkócból készített bajusszal, szakállal. A kezükben hordott nagy botra láncot szögeltek, hogy jól zörögjön. Az áhítatos betlehemezés során ezeknek a botoknak néha nagyon is profán szerep jutott, ha konkurens csapattal találkoztak. Ilyenkor ugyanis a cél a másik betlehemének összetörése volt, amivel lehetetlenné tették további működésüket.

Kartonból templomot készítettek, amit az angyal vitt. Tornyába csengőt helyeztek, belsejébe bölcsőt faragtak, benne a kis Jézussal. Melléje állatokat is készítettek. A templom belsejébe néha szentképet is ragasztottak. Amikor az angyal bekéredzkedett a házba, énekelni kezdte a „Mennyből az angyal”-t. Ez alatt meggyújtotta a betlehemben lévő gyertyát, hogy megnézhessek annak belsejét. (Ezért fontos volt, hogy a templomnak több ablaka, és – legalább – két ajtaja legyen.)

Az angyal bekopogott és megkérdezte:

Szabad-e bejönni, ide betlehemmel?

Gazda: Szabad! (vagy gyertek, lehet, stb.)

ANGYAL. (énekelve):

Mennyből az angyal lejött hozzátok pásztorok, pásztorok!

Hogy Betlehembe sietve menvén lássátok, lássátok.

Istennek Fia, aki született jászolban, jászolban,

Ő leszen néktek Üdvözítőök valóban, valóban.

(Közben meggyújtotta a betlehemben a gyertyát.)

- ANGYAL: Gyere be, Te pásztor pajtás!
- I. PASZTOR: Aggyon Isten, jó estét a házi gazdának.
Hasonló jókat a házi asszonynak is.
- ANGYAL: Pásztor pajtás, mi járatban vagy?
- I. PASZTOR: Én abban a járatban vagyok, hogy elvesztettem nyájamat, de sehol sem találok, ezért a nagy fáradtságomért ide lefekszem. (Lefekszik a földre.)
- ANGYAL: Gyere be, Te Dados!
- II. PÁSZTOR: (Dados) 'Aggyon Isten szegfűszeges, kacskaringós jó estét a házi gazdának, hasonló jót a ház minden lakójának.
- ANGYAL: Hát te, Dados, te mi járatban vagy?
- II. PÁSZTOR: Hát én abban a járatban vagyok, hogy elvesztettem kecskéimet, szamaramat. Mindenhol, árkon-bokron keresem, de sehol nem találok, ezért a nagy fáradtságomért ide lefekszem. (Ő is lefekszik a földre, a társa mellé.)
- ANGYAL: (kántálva)
Glóriáinak szelszisz deo szulgiszte, pásztorok.
'A betlehemi Jézus máte szalutáre et gante.
Hallod-e te Gyurkó, hát te Palkó, amit néktek az angyalok góliátul kiáltanak:
Keljetek föl pásztorok, midőn nagy csodát láttok!
Az angyalok énekelnek, egek földek egybe gyűlnek, lássátok, lássátok!
(A pásztorok föltápáskodnak.)
- ANGYAL: Pásztor pajtás mit álmodtál?
- I. PASZTOR: Én azt álmodtam, hogy a kis Jézus Betlehemben született.
- ANGYAL: Hát te, Dados, mit álmodtál?
- II. PÁSZTOR: Én azt álmodtam, hogy a gazd' uram, egy húszast nyomott a markomba.
- 'ANGYAL: Koledom, Koledom, szól-e a Bandi kakas?!
- III. PÁSZTOR: (Az öreg Koledom ököllel döngeti az ajtót.) Nem halljátok, hogy a verebek hogyan csiripelnek a pajtában? Meg azt se' halljátok, hogy az angyalok hogyan énekelnek? ... Nem félték, hogy az Isten megver benneteket?
- Angyal és pásztorok együtt:
Mink bizony nem félünk, kár nélkül megélünk.
A bűn és a szeretet, vén Koledom besett.
(Az öreg behasal, és miközben feltápáskodik, ezt mondja):
Itt is elestem, ott is elestem.
Szitykes, szutykos szógáló, szitakötő, pókháló.
Eredj a konyhába, hozz öregapádnak egy kupica pálinkát, meg egy tál pörccöt!
- ANGYAL: Öregapám, tud-e imádkozni?
- III. PÁSZTOR: Mit? Sóspercet pörccögtetni, pálinkás kupicát hajtogatni?
- ANGYAL: Öregapám vessen keresztet!
- III. PÁSZTOR: Atyának, Szentlélek Istennek nevében.
- 'ANGYAL: Hát a fiú hol maradt?

III. PÁSZTOR: Fönt a padláson, a szalonnás zsák mellett szalutál.

ANGYAL: Oregapám ne botránkoztasson, hanem Isten hírével mondjunk egy szép éneket.

(Mindnyájan éneklük, és a pásztorok botjaikat földhöz ütögetve verik a taktust.)

Föl sietve pásztorok Betlehembe menjünk,
Üdvözljük a Királyt, neki hálát zengjük.
Előre vidáman,
siessünk mindnyájan,
szép ajándékot vigyünk!
Jézuskának, ki egész világnak,
szép reményt hozott.

Pásztorok keljünk fel,
hamar induljunk el!
Betlehem városába,
rongyos istállócskába.
Siessünk,
ne késsünk,
hogy még ezen éjjel oda érhessünk,
mi urunknak tiszteletet tehessünk.

Dellás pajtás, most állottam talpra,
Már megcsendült a fülembé az angyal mondása:
Ma született a kis Jézus barmok jászolába.
Bár csak előbb fölébredtem volna,
A kis Jézust megláthattam volna!
Siránkozik a kis Jézus, senki meg nem szánja,
Boldogságos Szűz Mária szülte a világra.

Koledom, Koledom, örülhetsz,
hogy ha velem Betlehembe eljöhetsz.
Örüljön a ház ura, benne minden lakója.
Ne sajnálja bankóját,
tízest vagy húszasát, vagy Máriását.
Fáradságunkért, szíves utazásunkért.
Ha nem adnak szalonnát, szalonnát,
pásztorpajtás fölböki a gerendát.

(Éneklés közben a pásztorok botjukkal a mennyezet felé böknek)

Újság látszatik, csuda dolog történik,
Mert az egész Betlehem, túztól tündöklök.
Józsai bordádat, szorítsd Palkó dudádat,
Te meg Antal megfújjad, ékes nótádat.

*Városon kint, nem messze, nem messze
Van egy istállócska.
Barmok közt ott fekszik,
Jászolában nyugoszik,
Mellette a Szűz Anya,
És az ő volt atyja,
József és Mária.
Áll-e, áll-e lúja.¹⁰⁷²*

Az angyal begyűjtötte az adományokat, és mentek a következő házhoz. Ritka ház volt, ahova nem engedték be őket. A betlehemezés nem minden faluban volt szokás, ezért a pákaiaiak a környező falvakba is eljártak. Régebben a betlehemezést csak az éjféli mise előtt fejezték be, és úgy ahogy voltak, ők is elmentek a templomba. A betlehemet letették az oltár elé.

A XVIII. századtól a templomban a József oltáron is állítanak betlehemet. Mellette egy szerecsen ül, aki az ölében tartott kalapjába dobott aprópénzt bólogatva köszöni meg. A betlehem mellett van egy tálkában a Luca napján vetett búza, amely erre az időre már kikelt és szépen zöldell.

Karácsonyeste hangos volt a falu. Még a XIX. században pisztollyal, puskával lövöldöztek. Ezek betiltása után a kanászok ostoraikkal durrogattak. Az 1960-as években a tsz-ből szereztek be a fiúk a karbidot, segítségével üres festékesdobozban gázt fejlesztettek, és ezzel durrogattak. Ma a petárda járja.

Karácsony vigíliáján – december 24-én – böjtöt tartottak. Ezen a napon babból, káposztából, lencséből vagy kifőtt tésztaból készült ételeket ettek. (Ma a böjtös ételek – halászlé, rántott hal – mellett megjelentek a pulykából készült ételek is.) Karácsonyra ugyanis, szinte kivétel nélkül, került friss hús az ünnepi asztalra. A Karácsony előtte való hét volt a disznóölések (disznóvágás) ideje. Aki évente kettőt szokott vágni, az ekkor ölte le az egyiket, a másikat újév után. Aki csak egyet, az ünnepek – karácsony és szilveszter – között. Ők karácsonyra a friss húst rokonoktól, komáktól, szomszédoktól kapták, kóstolóba, amit aztán viszonoztak.

A disznók leölését a faluban élő mészárosok végezték – főleg az iparosoknál, a falu előkelősegeinél –; míg a szegényebbek maguk, legtöbbször a családfő, vagy ebben járatos sógor, koma.

A leölt állat vérért felfogták, és a hurkákban felhasználták. Szalmával megpörzsölték, forró vízzel megmosták, majd kettéhasították. Perzselés után, amikor megtisztították az állatot, levágták a cssecsbimbóit és bedobták az ólba: „Nagyobb legyen a malac, mint az anyja.” Azt tartották, hogy ettől szaporábbak lesznek.¹⁰⁷³ Korábban bontószéken (nagyszék) dolgoztak, később a hentesek révén elterjedt a rendfa (akasztófa) használata. A parasztböllérek azonban csak a test kétfelé vágását, a belsősegek eltávolítását végezték ezen, a további bontást a régi módon, a nagyszéken folytatták. Reggelire az állat májából pör-

költet (reszelt máj) készítettek. Ugyancsak pörkölt készült a vesékből és a gerinc- és agyvelőből (vesevelő) is. Tört krumplival, savanyított piros káposztasalátával tálalták.

178. Disznóölés a plébánián

Az állat feje, tokaszalonnája, nyesedék húsok a kövesztő lébe (abáló); körmök (lábak), fark a sózóba kerültek, a szalonnával és a sonkákkal együtt. Az oldalast és dagadót (nyulát) a tarja egy részével lesütöték, és zsírban elették (*vindős* hús). A karajt meghagyták, és abból adtak kóstolót a segítőknek, rokonoknak, komáknak és szomszédoknak, valamint ebből készült a vacsora. A maradékot félretették karácsonyra. (A hideg kamrában hetekig is tárolhatták.) Délben húsos káposzta (toroskáposzta) és fokhagymás pecsenye volt ebédre. A pecsenye mellé krumplisalátát, savanyúságot adtak.

A káposztába az oldalas szélét, a porcogót, nyesedékhúsokat, és a gerincvég nagyobb csontjait rakták – persze hagytak rajta húst is –, minden félliternyi levesbe egyet.

Ebéd után a húsokat besózták – sózó kádba vagy sózó teknőbe – és elkészítették a *preszborsot* (disznósajt) a *kövesztelőléből* kiszedett bürkéből, a húsok és szalonna egy részéből, szívből, nyelvből. Mindezt a disznó megtisztított gyomrába töltötték.

A tokaszalonnát apróra vágott fokhagymával, őrölt paprikával meghintették. Ezt reggelente (vagy vacsorára) ették. (A hegyre menő férfiak is tettek belőle a tarisznyába.)

Májás és véres hurkát készítettek ezután. A májas és véres hurkát hajdinával töltötték. Készítettek egy másik fajta vérest is, ez volt a kalácsos. Néhány nappal

disznóölés előtt sütött, felkockázott és a tűzhely fölött megszáritott kovásztalan kenyérből készítették. Közvetlenül bekeverés előtt a száraz kalácsot (később zsemlye) a kövesztelék levéllel leforrázták. Így keverték hozzá a többi adalékanyagot. A hurkatöltés – a kinyomós töltő miatt – nagy erőt igényelt.

Vacsorára meghívták a közeli rokonokat, szomszédokat. Menü: a délről maradt húsos káposzta (annak, aki délben nem volt ott és kért belőle), húsleves hosszúmetélttel. Rántott hús, fasírozott, fokhagymás peccsenye tarjából, és a hurkák. Majd lekvárral töltött hájas tészta, králli következett.

Vacsora után a férfiak beszélgettek, kártyáztak a szobában, az asszonyok elmosogattak, és közben a konyhában beszélgettek. A leszedett asztalra egy tálon bevitték a megmaradt húsokat, hurkákat, hogy aki megéhezett, ehessen. A mosogatás végeztével ők is csatlakoztak a szobában lévőkhöz.

A kóstolós tátra egy darab csontos karaj, egy-egy karika hurka, egy marék töpörtyű és egy darab kövesztett szalonna került. (Arra gondosan ügyeltek, hogy ne legyen kevesebb annál, amit az adott, akinek szánták.)

Szent este vacsorára a szobában terítették. A szobaasztalt karácsony előtti napon terítették le, egy erre az alkalomra tartogatott díszes terítővel. Közepére minden terményből tettek. János napig voltak ezek az asztalon. Az asztal alá pedig szénát, szalmát, és földművelő szerszámokat tettek. Az asztalra tett terményből aztán János napján minden állatnak adtak, hogy termékenyebbek legyenek. Más vidékhez hasonlóan a karácsonyi abroszból vetették el Pákán is a magot a tavaszi vetés alkalmából.¹⁰⁷⁴ Az 1930-as években élő szokás volt, hogy az éjféli miséről hazatérve felköltötték az állatokat, és a karácsonyi abroszon maradt morzsákkal (vacsora maradék) megetették őket.¹⁰⁷⁵

A vacsorához óbort ittak, mert János napig (december 27.) az újbort nem kezdték meg. (Innen eredhet a szokás, hogy az újbort közvetlenül karácsony előtt fejtették meg.) Ehhez a borfejtéshez kapcsolódott később az a szokás –, miután szokásba jött a karácsonyfa állítás –, hogy borfejtés közben mentek el karácsonyfaért. Bizony e szent ünnepre úgy lopták a fát!

A karácsonyfa kétféleképp helyezték el a szobában, vagy fából készült, kereszt alakú tartóban az asztalra a tisztaszobába, vagy ennek a szobának egyik gerendájára kötötték fel. Padlótól, mennyezetig érő fáról álmodni sem mertek. Díszül almát, diót kötöttek rá, amit sztaniol papírba csomagoltak. Néhány szem kockacukor – szintén sztaniolban –, vagy néhány szem szaloncukor volt minden éke, de ezekhez sem lehetett hozzányúlni vízkeresztig. A fákat a szülők titokban díszítették fel, amikor már a gyerekek elaludtak. Ha elkészültek felköltötték őket, de legtöbbször csak másnap reggel láthatták meg. A hatvanas években az egyik káplán betlehemes játékot tanított be iskolás gyerekeknek. Ez volt a Jézuska várás, ami azóta élő hagyománnyá vált. Ennek ideje alatt a szülők, nagyszülők végezhetnek a fa díszítésével.

Vacsora után elbeszélgettek, az öregasszonyok az imakönyvük fölött imádkozgattak, a gyerekek megjátszottak. Így várták az éjféli misére hívó harangszót.

Tíz óra után egyre mozgalmasabb lett a falu, mert a külső falvakból sorra érkeztek a hívek, szánon – ha nem volt hó szekéren –, vagy gyalogosan. Szokás volt – a falu terjeszkedése után főleg –, hogy a templomhoz közelebb lakókhoz a távolabb lakó rokonok ez időtájtban bekopogtattak, és együtt várták az indulás idejét. Az idősebb férfiak – tartva a szokást – a tarisznyájukban egy-egy üveg frissen fejtett bort vittek a misére, amit ott megáldottak.

Templomba indulás előtt a család valamelyik nőtagja összehúzta a tűzhely paraszát, és vékonyan betakarta hamuval. Miséről hazatérve az először hazaérő fehérnép a házat háromszor megkerülte, aztán megnézte a tűzhelyen lévő paraszat. Ha annak koporsó alakja volt, akkor abban az évben halottja lett a háznak.¹⁰⁷⁶ Azt tartották az öregek, ha sötét a karácsony éjszaka, akkor sok szilva lesz!

Karácsony napján a kotyolókhoz hasonlóan regősök járták végig a falut. Ahol ez a XX. század elejére – mint Pákán is – kiment a szokásból, ott Istvánt köszöntöttek (Szent István diakónus, első vértanú ünnepe, december 26.), felkeresve a falu István nevű lakóit.

*„Eljöttem én jó reggelt, jó reggelt
István köszöntésére
István légy egészségben
Köszöntlek egészségben
Hogy megéred napodat, napodat
Áldasdd a Jézusodat.
Azt álmodtam álmomban, álmomban
Mózes fekszik ágyamban, ágyamban.
De nem Mózes fekszik benn,
István maga nyugszik benn.
István is a párjával, párjával,
Szerelmetes mátkával, mátkával.
Kelj föl István, menjünk el, menjünk el,
Mennyorságot nyerjük el, nyerjük el.
A mennyorság piacán, piacán,
Ott szedünk mi ibolyát, ibolyát,
Abból kötünk bokrétát, bokrétát,
Világ megváltójának.
Isten éltesse az Istvánokat!”¹⁰⁷⁷*

Ugyan ezt a verset János köszöntésre is használták, a név cseréjével. János nap amúgy is fél-ünnep számba ment. Általában ezen a napon a férfiak a hegyre mentek.

A következő nap az aprószentek napja. Ekkor a legények fűzfavesszőből készült korbáccsal járták a falut. A házakhoz betérve mindenkit megkorbácsoltak, miközben jókívánásokat mondtak minden családtagra, hogy azok egészségesek legyenek. A korbácsolókat – mivel reggel jártak – pálinkával kínálták.

Az újévi köszöntés korábban nem volt szokásban Pákán. Ma sem általános. Néhány legény veszi a fáradságot és meglátogatja rokonait, ismerőseit, ahol itallal, étellel kínálják. Mások – közvetlenül éjfél után – telefonon hívják föl hozzátartozóikat, ismerőseiket, hogy elmondják jókívánságaikat, vagy a különélő gyerekek elsején délután felkeresik szüleiket.

A következő jeles ünnepet, a vízkeresztet (január 6.) viszont nagyon várták a gyerekek, mert ekkor lehetett megbontani a karácsonyfát ház szentelés után. Ez a nap volt a Három királyok járás napja is. Három gyerek összeállt, egy kinyújtható rácsos szerkezet végére istállólámpát akasztottak. Ezzel magasra ki tudták tolni, illetve visszahúzni.

Sajnos a hozzá mondott versre már nem emlékezett a betlehemezést és az István köszöntőt leíró Molnár István. Néhány töredék ugyan eszébe jutott, de azokat végül mégsem írta le.

Aki ezen a napon böjtöt tartott, annak az állatait abban az évben nem érte baj.¹⁰⁷⁸ Vízkeresztkor a plébános végigjárta a falut, és megáldotta a házakat. Ebből az alkalomból minden háztól kapott egy disznólábat (csülök), egy kenyeret vagy 6 krajcárt.¹⁰⁷⁹ A vízkeresztjárás az 1960-as évek végén ment ki a szokásból.

Ha Vince-napkor (január 22.) jó idő volt, akkor jó bortermést vártak. Ilyen szőlások jártak: „Ha megcsordul Vince, telik a pince.” Vagy: „Csorog a Vince, telik a pince.”

Pál napjáról (január 25.) azt tartották, hogy a tél közepe: fele tél, fele kenyér, fele széna, fele bor. Tehát a gazdának körül kellett néznie, hogy a takarmánynak, kenyérgabonának fele meg van-e még. A másik mondás szerint, ha Pál rossz időt talál, akkor jót hoz, ha jót talál, akkor rosszat hoz. Ezt hívták pálfordulásnak.¹⁰⁸⁰ (Pálfordulás – valójában Saul, a későbbi Szent Pál megtérése a damaszkuszi úton.)

Gyertyaszentelő Boldogasszony napján (február 2.) a templomba gyertyát vittek szenteltetni. A meggyújtott gyertyát ilyenkor keresztben az álluk alá tették torokfájás ellen. (Korábban szinte csak ez volt az orvosság a torokgyíkra.) Ezt a gyertyát, aztán gondosan eltették, ha nagybeteghez papot hívtak, ezt gyújtották meg, és ezt tették a haldokló kezébe is. Ahova gyertyaszentelőkor a nap besüt, oda még a szél a havat behordja, mégpedig olyan magasán, ahogyan a nap megsütötte.¹⁰⁸¹

Ma is élő szokás a balázsáldás, amivel a torokgyíkot gyógyító Balázs püspökre emlékeznek. (Balázs, február 3.) A balázsáldást, a Gőnczi által előzőekben leírt módon végzik mai is, Gyertyaszentelő Boldogasszony napján, és nem Balázs napján.¹⁰⁸²

A farsang a mulatozás vigasság ideje. Ekkor tartották a lakodalmakat és a tollfosztókat is. A család nőtagjait, komaasszonyokat összehívták, és az előző év során összegyűlt baromfi tollat kifosztották. Ha a háznál eladósorban lévő lány volt, akkor ott sok libát tartottak, hogy a kelengyébe adandó ágyneműbe ele-

gendő toll legyen. Egy nagy asztal köré ültek, amelynek közepére felhalmozták a *köpesztendő* tollat. A pihét az asztalra, a *csutát* a markukba, a kötényükbe gyűjtötték, vagy egyszerűen ledobták a földre. A ludak egészben levágott szárnyából tollseprű, kihúzott evezőtollaik csutkájából zsír- és tojáskendő ecsetet készítettek. Ezért végükön meghagyták a toll egy részét. Miközben dolgoztak, beszélgettek.

179. Tollfosztók (1975)

Az öregasszonyok régi [- főleg rémes -] történeteket meséltek. Munka közben borral kínálták őket. Éjjel 11 óra tájban a távol lakó asszonyok elé eljött a férjük. Ők bor mellett beszélgettek, és igyekeztek borsot törni az asszonyok orra alá: becsapták az ajtót, belefújtak a tollkupacba. Éjfél előtt kaláccsal és aszalt gyümölcssel – amit nyáron szárítottak – kínálták őket. Tollfosztói ételek: szárított főtt gyümölcs (alma, körte), kalács (hosszúkalács, mákos, diós), száraz bab (babsaláta) tejfölös vagy ecetes, gulyás, tepertős (töpörtyűs) pogácsa. A munka befejezése után néhol zenész is volt és táncoltak.¹⁰⁸¹

Tollfosztás befejeztekor a fosztók a helyükön hagyták a megfosztott tollat. Amikor elmentek a házigazda megnézte a csomókat, hogy milyen munkát végeztek. Megnézték a földre leszórt csutát is, hogy a fosztók rendesen lefosztották-e, illetve mennyi fosztott tollat szórtak le a földre.¹⁰⁸⁴

Húsajó (húshagyó) kedd a böjt előtti utolsó vigalmi nap. E nap estéjén macskurák járták a falu házait. Rossz gúnyába öltöztek, arcukat eltakarták. (Fejükre harisnyát húztak, amin a szemüknek lyukat vágtak, később nejlonharisnyát, azon átláltak. A házaknál táncoltak, ugra-bugráltak, de nem szólaltak meg, nehogy felismerjék őket. A háziak borral kínálták őket, hogy ivás közben meglás-

sák az arcukat. Ezért elfordulva ittak. Aki álarcukat le akarta venni, annak a kezükben tartott főzőkanállal, bottal a kezére ütöttek. Elmenetelkor, a háziasszony, egy-egy fánkot tett a tarisznyájukba. Az utcán a szembetalálkozó csoportok közt ádáz verekedések folytak, hogy a másiktól a fánkot elrabolják.

Húshagyó kedd reggelén a kijáró disznót az eladó sorba került lány megrugdos-ta, mert sem azt nem ölték meg, sem őt nem vették feleségül.¹⁰⁸⁵ Ezen a napon fekete kakast öltek, tollát a telek végébe, vagy a szomszéd telkére szórták, hogy a kánya a szomszédasszony tyúkjait hordja el, illetve a tyúkjai ne tojjanak. Ha a szomszédasszony ezt észrevette, és mogyoró vesszővel a tollat a földbe verte, akkor az átok visszazállt az elkövető asszonyra.¹⁰⁸⁶

A húshagyókeddre következő nap volt a hamvazószerda, a húsvét előtti negyvennapos böjt első napja. Ezt az egyházi ünnepet a faluban is megülték. Dél előtt misére mentek, ahol a mise előtt az előző évi virágvasárnap barka elégetéséből keletkezett hamu megszentelése után következett a hamvazás. A pap a hívek homlokára hamuval keresztet rájzolt.

A következő nap a zabálócsütörtök. Ezen a napon megeszik a húshagyókeddről megmaradt ételeket, hogy kárba ne menjenek.¹⁰⁸⁷

Mátyásnapja (február 24.) időjós nap. Jégtörő Mátyásnak is nevezik. Téltörő nap, ha talál rombol, ha nem talál épít.

József napján (március 19.) a falubeli iparosok nem dolgoztak. Dél előtt templomba, délután kocsmába, hegyre mentek szórakozni, mulatni.¹⁰⁸⁸ József napkor engedték ki először a marhákat a legelőre, akármilyen idő is volt – írja Gönczi a környékbeli községekben élő szokásra hivatkozva. Pákát és Dömeföldét nem említi. Pákáról viszont azt írja, hogy azt tartják: a Benedek napon ültetett fokhagyma szép öreg gerezdű lesz.¹⁰⁸⁹

A virágvasárnapot megelőző szombaton a pákai iskolás gyerekek csoportosan, cica-maca ágért mentek. Ez alkalommal a fiúk fekete cukorsüvegből készített csákót tettek a fejükre, azt felbokrétázták és felpántlikázták; oldalukra fakardot kötöttek, a lányok pedig fehér koszorúval a fejükön mentek az iskolába, ahonnan tanítójuk vezetésével, páros sorban, énekelve mentek barkát gyűjteni. Az ágak levágása után a magukkal vitt ennivalót elköltötték valamelyik pincénél, ahol a gazda megkínálta őket borral. Az ágakat vállukon vitték haza, miközben virágvasárnaphoz illő egyházi éneket énekeltek. A templomhoz érve, azt háromszor megkerülték és utána vitték a szentélybe, ahol az oltár mellett a falhoz támasztották, s virágvasárnap a pap megszentelte. Aki nem hozott magával szenteltetni barkát, az ebből vihetett.¹⁰⁹⁰ A szentelt barkának szintén gyógyító hatást tulajdonítottak.

Feketehéten nem volt tanácsos ruhát mosni, párolni, mert fekete (piszkos) maradt. Ezen a héten nem volt szabad bolhát megölni, mert a többiek mind a házhoz gyűltek elsíratni.¹⁰⁹¹

Nagyhéten nem volt szabad mosni, ruhát szárogatni, mert abban az évben bőrt is kellett szárogatni. Ti, valamelyik szarvasmarhájuk elpusztult.¹⁰⁹²

Nagysütörtök az Oltáriszentség szerzésének napja. Oltárfosztás. A szentségtartót (monstrancia) ilyenkor kiveszik a tabernákulumból, és kiviszik a templomból. Majd csak a feltámadási körmenet végén teszik ismét a helyére. Ezen a napon a harangok elhallgatnak, Rómába mennek. Majd csak a feltámadásra szólalnak meg. Szavukat kereplők helyettesítették. A pákai templomban a kézi kis kereplők mellett, volt egy nagyobb, padhoz hasonló négylábú szerkezet, melynek a végén lévő, kézzel hajtott kerék fogazata ütötte meg a deszkalapot. Ezt a torony legfelső szintjén használták, harangozás helyett. Az akkori falu csendjében szava messzire elhallatszott.

Nagypéntek szintén fél-ünnep volt. Ezen a napon délután vetették el a korai veteményeket. Azt tartották, ahányszor nagypénteken megered az eső, annyszor szárad ki abban az évben az eke a földből.¹⁰¹³ Erről Gönczi is említést tesz.¹⁰⁹⁴

Nagyszombaton feltámadásra – sonkaszentelésre – kövesszített sonkát, kalácsot (kovásztalan kenyér, melyet nem kemencében, hanem tepsiben, sütőben sütöttek), keménytojást, tormát vittek az ún. kengyeleskosárban. A templomból hazatérve az ételek közül először a tormából evett a család valamennyi tagja, hogy nyáron, amikor a szabadban fekvé pihentek, vagy aludtak semmiféle „látványosság” (kigyó, egér, béka, stb.) a szájukba ne másszon, illetve, hogy gyomorgörccsök ne legyen.¹⁰⁹⁵ Ma a húsvéti sonkából, kocsonyából és tojásból már a feltámadásra indulás előtt esznek. Kalács helyett zsemlyét. A szentelt sonka csontját a kéménybe tették, hogy a tűz a házat elkerülje.

Virágvasárnapon és nagypénteken passiójátékot adtak elő a templomban.¹⁰⁹⁶

Napjainkban újra felelevenítették a régi szokást, a tűzszentelést, amely a második világháborút követő politikai események miatt szűnt meg. A feltámadási körmenet előtt a templom mellett tüzet gyújtottak, és azt megszentelte a miséző pap. A feltámadási körmenet este volt, és nem csak a templomkertre korlátozódott – vagy mint a „szigorú időkben”, csak a templomra –, hanem a templomtól a fölvégi Mária szoborig, onnan a Flórián szoborig, és vissza a templomba. A körmenet útvonala melletti házak ablakában, mindenütt gertyák égtek. A menet élén egy legény, vagy ministráns vitte a főoltárról levett Jézus szobrot, a baldachin alatt lépkedett a pap, kezében a vélummal betakart monstranciával.

Korábban szokás volt, hogy vasárnap hajnalban asszonyok mentek a templomba és a régi sekrestyében lévő Szent sír mellett imádkoztak. Néhány éve történt kísérlet e szokás felelevenítésére.

A tojásfestés már a XIX. században is szokásban volt vidékünkön. Sőt azokat szépen ki is díszítették, hímezték. Pákán a keresztyereknek – saját gyermekeik útján – kötényt, zsebkendőket vagy néhány fillért küldtek, ez utóbbit zsebkendőbe kötve. A templom volt a találkozás helye, a keresztszülők, ha más faluban laktak, de a pákai plébániához tartoztak, akkor litánia előtt adták át ajándékaikat keresztyereiknek. Az ajándékozás a keresztyerek férjhezmeneteléig, illetve nősüléséig tartott. Nagyobb ajándékot, pl.: órát, fülbevalót csak bérmlásra kap-

tak a bérma-keresztyszülőktől. Ma a Húsvét nagy komajárást jelent. A keresztyszülők minden keresztgyereket felkeresik, és visznek ajándékot. Kisebbeknek játékokat, nagyobbaknak ruhát, még nagyobbaknak pénzt adnak.

A kapott piros tojást húsvét napján nem ették meg, mert féltek, hogy szemfájást kapnak tőle, illetőleg a szájuk bűzös lesz. Azt tartották, ha húsvét napján eső esik, akkor abban az évben sok búza terem, de a rozstermés gyenge lesz. Akinek sikerül piros almát húsvétig eltartani, annak héját lehámozza, mosdóvizébe teszi, és abban megmosdik, hogy piros legyen. Amelyik lány az ilyen almát húsvét napján a templomból hazamenve a kapuban megállva enni kezdte, annak olyan nevű ura lett, mint az arra először menő férfi.¹⁰⁹⁷

A húsvéthétfői locsolkodásról Gönczi még nem tesz említést, de a XX. század 20-as éveiben már szokásban volt, eredetéről semmit sem tudnak. Legismeretebb locsolóversük: *„Zöld erdőben jártam/Ibolyát találtam./El akart hervadni/Szabad-e locsolni?”*

Az egészen apró – óvodás korú –, és rokon gyerekeket még szívesen fogadják, de a tolakodó, a locsolkodást pénzkereseti lehetőségnek tekintőket, többnyire eltanácsolják. A korábban még kedves – általában nyomtatott művekből vett – locsolóversek helyébe ma már szabad szájú, sokszor obszcén versikék léptek.

Következő jeles napjuk Szent György (április 24.) napja volt. Ez volt a pásztorfogadás napja. E napon keresték fel a fogadott pásztorok a gazdákat, és írták össze a kihajtandó állatok számát. Az összeírás nem is igazán jó kifejezés, mert egy négyyszögletesre faragott botra rótták fel az állatok számát, meghatározott jelek szerint. A hagyomány szerint ezen a napon kell elvetni az uborkát.¹⁰⁹⁸ Őszi fokhagymát Szent György napjáiig lehet ültetni.¹⁰⁹⁹

Másnap van Szent Márk (április 25.), a búzaszentelés ünnepe. A második világháborúig körmeneti keresztelőkkel, zászlókkal, énekszóval kivonultak a Kásakereszthez, ott a pap megáldotta a vetést. Ezt követően sokan felkerekedtek, és elmentek a Mároki búcsúba, a szécsiszigeti hegyen lévő árpádkori templomhoz. Sokan voltak oda hivatalosak a rokonságuk révén. A háborút követően a búzaszentelő körmenetet is betiltották, mint politikailag veszélyes csoportosulást.

Május elsejére virradóra a legények a kiszemelt lányok háza elé kiscbb, a kocma mellé egy nagy májuszfát állítottak. Ez utóbbi olyan nagy fenyő volt, hogy 15–20 legény kellett a kivágásához és a felállításához. A csúcán meghagyott ágakig a fát lekérgezték, tetejére szalagokat és egy üveg bort kötöttek. A faállítás végeztével – vagy már előtte – átmentek a szomszéd faluba, hogy az ott felállított májuszfát ellopják. Ha nem bírták kiásva, akkor kifűrészelték. Az 1970-es évek elején a dömeföldiek fáját a kányaváriak elvitték. Valaki észrevette őket, és felköltötte a helybeli legényeket, akik a tolvajok után eredtek, de mire odaértek már állt a fa, és a „tolvajok” hazamentek. Arra nem volt idejük a dömeföldieknek, hogy kiássák, ezért kifűrészelték, és hazavitték a fát. Újból felállították, de most óvatosságból, embermagasságig körbeverték vasmacskákkal, rozsdás szögekkel, és befestették vörös minium festékkel. Az óvatosság nem volt fe-

lesleges, mert a másnapi nyomokból kiderült, hogy azt ismét el akarták vinni. Ma már elárulható, hogy a pákaiak tettek erre kísérletet, de a sok akadály látán felhagytak vele. A májusfát a hónap végén borért odaadták valamelyik gazdának, aki kazlázó létrát készített belőle. A bort pedig a legények közösen megitták.

A májusfa kitáncolás szokását az 1980-as évek második felében, zömmel Kányavárból – az Öveges utcába – betelepültek hozták be. Néhány év után megszűnt. A pákaiaknak a hónap végén is volt egy ünnepük. Ez pedig a háromszenteki búcsú volt, május utolsó vasárnapján, Szentháromság ünnepén. Valójában az itt lévő kápolna is a szécsiszigeti plébániához tartozott, tehát annak búcsúja volt, de a távolság miatt a két plébános megegyezése alapján a pákaiak miséztek itt. Majd az ötvenes évek végén a terület is Pákához került. A kápolna közelében lévő évszázados tölgyek alatt mézárások árulták portékájukat, kocsmárosok mértek a bort és a sört, és még ringlispil is volt.

Pünkösöd napjához is számtalan szokás kapcsolódott. A disznó állat megfőzték, a főzőlevet a disznóknak adták, hogy abban az évben ne érje őket baj. A pünkösdi rózsát megszáritották, ha a tehén véreset vizelt neki adták, hogy attól gyógyuljon meg.

Nagyon szép szokásként írták le a pünkösödölést, vagy pünkösdi királynéjárás. Sajnos ez a szokás már a huszadik század elején megszűnt. „A pünkösdi királynéjárók rendszeren öten voltak. Királynéul 4–5 éves kis lánykát vittek magukkal. Mindegyik leány fehérbe öltözött, fején koszorúval. A királyné koszorúja díszesebb volt a többiénél. Házról házra mentek. Minden háznál megkérdezték: „Szabad-e a király-kisasszonyt bemutatni?” Rendszeren engedelmet nyertek. Erre a szoba előtt lévő pitvarrészben vagy az udvaron négyszögbe állottak, középre állították a királynét s négyen egy kendőt fogva feje felett (mindegyik egy-egy sarkát), keringölve” – egy szép verset énekeltek – írja Gönczi.¹¹⁰⁰

Úrnapját a pünkösöd utáni vasárnap tartják. Eredetileg a Szentháromság vasárnapját követő csütörtökre eső parancsolt ünnep volt. Régen is – az ötvenes évek kivételével – ma is körmenetet tartanak. A úrnapi körmenet a templomból indult. Első állomása – az első sátor – a templom háta mögött lévő Szentháromság szobor előtt volt, míg el nem helyezték a kerítésen belülre. Azután a lépcső előtti téren állítottak sátrat. A második sátor a Mária-képnél volt. (Kossuth és Rózsa út sarka.) Innen a falun végigvonultak az alvégig, ahol a Kovácsék telke előtt lévő keresztnél volt a harmadik sátor. Mivel ez távol volt, ezért Major plébános ideje alatt úgy döntöttek, hogy le kell rövidíteni a menet útvonalát. Hogy Kovácsék tekintélye ne csorbuljon, a harmadik sátrat ettől kezdve a tulajdonukban lévő – ma Kossuth u. 54. sz. ház – előtt állították fel. Amikor az épületből a gyógyszerár elköltözött, és kocsmá lett helyette, méltatlannak találták e magasztos célra; ettől kezdve a szomszédban, Németh Ferencék (Duhaj) háza előtt emeltek sátrat. A visszatérő körmenet a negyedik sátrat a Flórián szobornál érte el.¹¹⁰¹ A sátrak elhelyezése a négy égtájat jelképezte.

Az erdőn vágott nyírfaágakat (később csak leveles ágak, fafajától függetlenül) kocsival hozták az erdőről a férfiak. A sátrakat a házbeli lányok, asszonyok készítették el a férfiak segítségével, de a belsejét a nők díszítették fel. Minden sátorba állítottak oltárt. Ez egy díszes fehér terítővel letakart asztal volt. Az oltáron vázában virág, mellette kétoldalt, egy-egy gyertya, amit közvetlenül az előtt gyújtottak meg, mielőtt a körmenet odaért volna. A sátor zöld ágai közé rengeteg virágot, pünkösdi rózsát, mezei vadvirágot tűzdeltek. A körmenet élén fehérbe öltözött kislányok haladtak, akik kosarukból az előző nap gyűjtött virág-szirmokat hintettek az Oltáriszentség elé. A sátor elbontása után az ágakat nem szórták el, hanem a nyírfaesszöket kifőzték, és a főzetet köszvény gyógyítására használták.¹¹⁰²

A nyári nagy betakarítási munkák előtt az utolsó nagy ünnep, egyben jeles nap, Pákán a plébánia ünnepe, Szent Péter és Pál (június 29.) búcsúja (péter-páli búcsú). Ezt korábban mindig a napján tartották. A koalíciós éveket követően tartják vasárnap. Mindig a 29-hez közelebb esőn. Így négy évente a Sárlos Boldogasszony napi (szintén vasárnap tartott) búcsúkkal esik egybe. Másnap kezdődött a búza aratása.

180. „Péter-páli” búcsú (1952)

Andrásnap (november 30.)

Ha ezen a napon a lányok bőjtöltek, úgy hogy semmit nem – még vizet sem – vettek a szájukba, este pedig megmosdva az asztalnál ülve aludtak el, akkor megálmotdák, hogy ki lesz a férjük, vagy milyen lesz.¹¹⁰³

Kántorpéntek

Egy évben négy volt. Nagyobb ünnepek előtti péntek, egyik pl. a nagypéntek. Az utolsó a karácsony előtti volt.¹¹⁰⁴

A mezőgazdasági munkák befejezéséhez kötődött két ünnep; az aratási- és a szüreti.

Előbbi, minden valószínűséggel a Baranyába és Tolnába járó summás munkások révén jutott Pákára és környékére. Ugyanis a nagybirtokokon szokás volt, hogy a betakarítás végeztével a gazda – birtokos – megvendégelte munkásait, akik ez alkalomból aratókoszorúval kedveskedtek neki.

1949. augusztus 20-án hirdették ki az új, szocialista állam alkotmányát. Attól kezdve nevezték Szent István napját az Alkotmány ünnepének, és ezen a napon tartották az új kenyér ünnepét is. E napon a nemzeti szalaggal átkötött kenyeret tábori mise keretében megáldják, majd felszelik, és a résztvevők közt szétjelosztják.

A szüret végeztével, vagy vége felé közeledve a pákaiak – főként a fiatalok – megszervezték a felvonulást, s egy vasárnap délután körbejárták a környező településeket. Útvonaluk Ortaházán, Kiszzigeten és Csömödéren keresztül vezetett, és természetesen Pákán. A menetet „lovasszázadok” vezették. Őket magyar ruhás, pártás lányok követték gyalogosan, később kerékpáron. A kerékpárok küllői közé krepp papírból nemzetiszínű csíkokat fontak. Őket egy nyitott lovas kocsi követte, amelyen a kisbíró utazott, aki tréfás hirdetések közben meginvitálta a falvak lakóit az esti szüreti bálra. Ezt egy fonott kassza – később leveles ágakból font sátras – kocsi kísérte, a cigányok szekere. Rajta egy öreg vajdának, vagy vénasszonynak maszkírozott alak ült, szájában pipával, aki a szekérre feltett, csapra ütött hordóból a bábáskodókat megkínálta. A szekér körül színes vállkendős, szoknyás, mezítlábás cigánylányok és legények táncoltak. A falvakon kívül persze ők is felültek a szekérre pihenni. A menetbe tartozott még a szerencsét hozó kéményseprő is, aki a menetet megbámuló fehérnépet igyekezett összekormányozni. A felvonulást este szüreti bál követte.

Hitélethez kapcsolódó szokások

Gutorföldre és Lisszentadorján önálló plébániává válása után az alábbi községek tartoztak a pákai plébánia területéhez: Hernyék, Csömödér, Zebecke, Kisziget, Ortaháza, Pördefölde, Kányavár, Dömefölde. Idejártak Iklódbördöccéröl, és néhányan Vétyemből is.

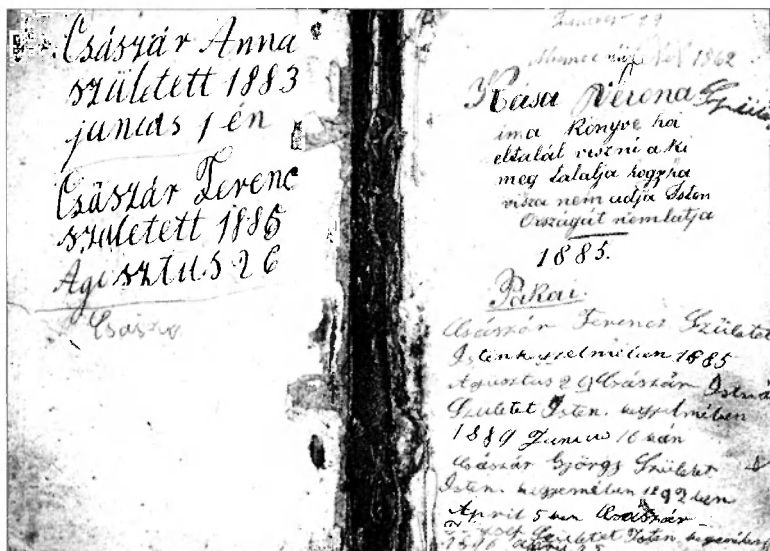
Mivel Kiszigetben, az iskolában vasárnaponként miséztek, ezért a zebeckeiek, ortaháziak és kisszigetiek csak nagyobb ünnepeken jöttek Pákára templomba (éjféli misére, karácsonykor, húsvétkor és búcsúkor). Hernyékből, ahonnan csak egy erdei út vezetett Csömödér felé, inkább Novára jártak templomba, bár hivatalos egyházi dolgaikat Pákán intézték. Természetesen közülük is néhányan a fenti ünnepeken szintén eljöttek Pákára, misére. (Ez alkalom volt rokonlátó-

gatásra is, mivel sok hernyéki került Pákára férjnek, vagy feleségnek.) Pördeföldéről a majoron keresztül, az Ihász-kereszt mellett Vöröspatakon és a Baranyai-lapon át vezető miseúton érték el a falut, ahol a telkek végében vezető gyalogutat elérve felhúzták az addig vállukon, kezükben hozott cipőjüket, úgy mentek a templomba. Ez a miseút ma már nincs meg, a tsz-időkben elszántották. Kányavárból és Döme-földéről a postaúton gyalog érkeztek. Kocsival – hintóval – csak az Imreh-i uraság és családja közlekedett. Csömödérből a réten át vezetett a miseút. Ennek helye az idők folyamán többször is változott. Korábban Bördőcéről, a faluvégről indult, a képes fa mellett elhaladva, egy bürün kelték át a határsáncon, majd az út a Cserta-híd északi oldalánál érte el a postaútát. Innen a Válicka mellett – az Ács-közön – továbbhaladva, a kisvasút Válicka-hídjától vágta át a réten, a templom irányába. Ezeket a miseutakat esős időben nem tudták használni. Hóban azonban erre jártak, mert jóval rövidebb volt, mint az országúton. Az elöl haladókat, akik törték a havat, időnként felváltották a többiek. Az út a templom mellett lévő ház telkének végébe ért ki. Itt egy keskeny árkon – az egykori patak medren – átfektetett bürükön/pallókon jutottak az udvarra a bördőceiek és csömödériek, majd innen egy kerítéskapun át a templomdombra. Ez a templomkertbe vezető ajtó Kovácsék átjárását is segítette, mivel ők voltak a harangozók.

A Vétym-pusztaiak szintén ún. miseúton jártak Pákára, annak ellenére, hogy ők Szécsisziget plébániájához tartoztak. Az ötvenes években a külső falusiak egy része még őrizte a régi szokást, hogy cipőjüket a kezükben hozták, és csak a miseútról leérve a falu szélén, vagy a templom közelében húzták fel. Mivel gyalog nem lehetett pontosan kiszámítani a misére érkezés időpontját, többnyire korábban érkeztek. A templom előtti téren ezért mindig sokan összegyűltek, várva az előző mise végét, illetve a következő kezdetét. A templomkertben csak ritkán várakozott egy-két felnőtt. Az egy faluból érkezők a tér egy-egy meghatározott pontján gyülekeztek. A gyerekek nem különültek el, ők vegyesen az Ovegesék háza mellett, míg a pákai felnőttek az Oveges-ház sarkánál, az ortaházaiak a Lukács-köz bejáratánál, a döme-földiek, kányaváriak, pördeföldiek a Tóthkocsma előtt, a bördőceiek a Horváth szabóék előtt,¹¹⁰⁵ a csömödériek és a hernyékiek – mivel ők a rét felől jöttek – a torony mögött csoportosultak. Természetesen ide is, oda is csapódtak más falubeliek, mert itt találkoztak a rokonok, de üzleti ügyeiket is el tudták intézni egymással. „A pákai templom előtt minden községnek meg volt a maga gyülekezési helye. Emlékszem, legénykoromban még húztak is a más községbeliek, hogy már megint kevesen vannak a hernyéki kupacban”.¹¹⁰⁶

A templomba a nők a déli kapun, a gyerekek a sekrestyén keresztül, a férfiak a torony alatt, a nyugati kapun mentek be. A Szent József oltárral szembeni jobb oldali padosor a férfiaké, a Mária oltárral szembeni baloldali padosor pedig az asszonyoké volt. A padokban megváltott helyek voltak. Ezeket a tehetősebbek réznévtáblával jelölték, a többiek helyét pedig a szokásjog alapján tartották számon.

Ezt mindenkinek tiszteletben kellett tartania. A fiatal asszonyok nem ülhettek a padokba, csak az idősebbek. Hogy mikor jött el ez az időpont, nem tudtak választ adni, csak feltételezték, hogy első gyermekük megszületése után.¹¹⁰

181. Imakönyv, mint családi „anyakönyv”. Imakönyv első lapja

A lányok az asszonyok, a fiúk a férfiak padsora előtt álltak. Később a szentélyben kellett állniuk. A liturgikus tér átalakítása után – a régi szokás szerint – a nők és a férfiak padsorai előtt kaptak helyet, de már nem kellett állniuk, mert alacsony padokat állítottak be számukra. A kórusba csak a nők férfiak mehettek. A legények, a funkcióját veszített oratóriumban gyűltek össze. Mivel ennek ablakát ketten elállták, a háttérben nem éppen a szentmisével összefüggő dolgokat műveltek. Erre rájőve, a plébános 1955-ben befalaztatta az ablakot, így az oratórium mise hallgatására alkalmatlanná vált.

Az 1960–70-es években a pákai plébániának mindig két–három káplánja volt, ezért vasárnaponként négy misét tartottak. Délelőtt 8, 9 és 10 órakor, este 5 órakor. Nyolc órakor volt az asszonyok miséje, akik igyekeztek haza ebédet főzni. A 9 órai kismise volt a gyerekek miséje, de ezen már vegyesen asszonyok és férfiak is részt vettek. A 10 órakor kezdődő nagymise, a férfiak miséje volt. Mise után a férfiak nagy része betért a kocsmába egy pohár sörre, vagy fröccsre (mise előtt csak ritkán). Itt folytatódott a mise előtt megkezdett diskurzus. Fél tizenkettő körül elindultak hazafelé.

Az esti misére azok az asszonyok mentek, akik délelőtt a háztartási munkák miatt nem tudtak elmenni. Ezek főleg öregasszonyok voltak, akik – míg a fiatalok templomban voltak – az ebédet főzték.

Bár a misék előtti harangozás is a harangozó dolga volt, szívesen átengedte az erre nagyon is kapható suhancoknak. Néha ebből komoly bonyodalmak adódtak, mert a szerencséseket társaik igyekeztek elzavarni, aztán ennek kapcsán bizony a harang inkább a tüzet jelző félrevert hangokat adott, mintsem áhítatra szólított volna. Az ilyen kilengéseknek, aztán rendesen a plébános vetett véget, szigorúan megróva az illetékes „hivatalnokot”. A rosszkedők általában megúszták egy-egy pofonnal. (Erre még az 1960-as években is volt példa.) Más esetben a nagyobb fiúk kisebbet is bevettek maguk közé. Amikor végeztek a verssel, hirtelen elengedték a kötelet, s a gyanútlan gyermeket a több mázsás harang a toronyalj boltozatig rántotta fel, ahova az ijedségen túl a fejét is alaposan beverte, mert a harang kötelét nem merte elengedni.

182. Bértálás (1972)

Ugyancsak ádáz küzdelem folyt a fújtatásért az orgona mögött, mert a kórusba gyerek csak ilyen üreggyel mehetett. Volt rá példa, hogy az egyik tanuló egyszerre lelökte a pedálról a másikat, mire az orgona elhallgatott. Ekkor a kántor felállt, a kiosztott pofonok után folytatódott a mise. A vétkesek, most már kevesebb lelkesedéssel fújtattak, mert tudták, hogy másnap az iskolában lesz folytatása az ügynök, mert a kántor egyben a mester is volt.¹¹⁰⁸

A templomba járást, főleg a gyerekeknél szigorúan vették, nem csak a papok és tanítók, hanem a szülők is. A felnőttek többsége is rendszeres misére járó volt. Vasárnap csak nagyon ritkán dolgoztak. Ilyen kivétel lehetett a széna összeszedése, ha zivatar közeledett, bár többségében azt tartották: „Aki megáztatta, az meg is szárítja.” Vasárnap délután, ha együtt ment a család a hegyre, legfőljebb a lehullott gyümölcsöt, vagy az érett málnát szedték össze. Munkájukat mindig

így kezdték: „Na, Jézus segítségével!”, és így végezték: „Hála a jó Istennek!” A buzgóbbak keresztet is vetettek.

A harangoknak a misére híváson, a halottak elkísérésén túl, idő- és időjárás-jelző szerepe is volt. A hajnali harangszó volt az ébresztő, a déli az ebéd idejét jelezte, az esti pedig azt, hogy ideje hazatérni a mezőről. Minden harangnak és harangozásnak más-más volt a jelentése. Aki hallgatta, megtudta, hogy a halott férfi vagy pedig nő. Ha verőfényes nyári napon megszólalt a harang, mindenki az eget kémlelte, honnan jön a felhő; amikor a három nagy harang egyszerre szólt, mindenki lélekszakadva igyekezett haza, mert ítéletidő közeledett. A felhő elé harangozáskor a harangok ezt sikoltották: „Szent Isten, térítsd el!”¹¹⁰⁹ mert azt hitték, hogy a harang által keltett rezgések eltérítik, vagy megbontják a viharfelhőket, pedig e tévhitet már Mária Terézia igyekezett eloszlatni. Rendeletileg utasította a papokat, községi bírókat, hogy erről a népet szóban világosítsák fel, és a harangozástól őket eltiltsa.¹¹¹⁰

A félrevert harang szavára, mindenki rohant szekérrel, vagy gyalogosan, mert valakinek az életét, vagy vagyoniát tűz pusztította. A harang szavára megálltak a munkában, a férfiak levették kalapjukat, az aszszonyok és gyerekek keresztet vetettek. A buzgóbbak egy rövid imát is elmondtak. Út mellett álló kereszt előtt elhaladva ugyanígy tettek.

A kenyeret addig nem szegték meg, míg aljára keresztet nem rajzoltak. A földre esett kenyérdarabot felvették, letörölték, megcsókolták, mert az volt az élet, és Krisztus testét jelképezte.¹¹¹¹

A gyerekeket kiskorukban megtanították imádkozni, és iskolás korban imakönyvet adtak a kezükbe. Az esti, elalvás előtti ima nem maradhatott el. Az első áldozáshoz szintén fiatalon, az elemi iskola 3. osztályában járultak. Ezen egy időben (1970 körül) változtattak, amikor a másodikos gyerekeket áldoztatták, majd a negyedikesek járulhattak csak e szentséghez. A bérmálásra néha több évet is kellett várni. Ilyenkor már eladósorba került lányok, és felnőtt legények is voltak köztük, és néha több százan is bérmálkoztak.

A búcsújárók leginkább a búcsúszentlászlói kegyhelyet keresték fel, de ellátogattak Vasvárra, és a summás munkán lévők közül többen Máriagyűd búcsúját is felkeresték. Ma már nem ritka az autóbuszos, mariazeili zarándoklat sem, de többször szerveztek hasonló céllal utakat Rómába is.

A szoba ajtajára – néha a bejárati ajtóra – búcsúban kapható (gyárban készült) kereszt alakú Mária vagy Jézus képet szögeztek.

Gyógymódok

Köhögés ellen

Egy nagyméretű, egészséges fekete reteknek kivájták a közepét, és mézet tettek bele. 10–12 óra állás után megitták a kivájt részben összegyűlt levét, a mézzel együtt.¹¹¹²

Péterke füvet (Apróbojtorján) megszártították, teának leforrázták. Asztma ellen nagyon jó.¹¹¹³

A sárgarépat lereszelték, zsírban megpirították, és cukros vízzel hígították. Ezt itták.

Ló vagy szamár tejet ittak. Ha a köhögős egyén szőke, akkor vörös vagy szürke macska szőrét, ha pedig barna, fekete macska szőrét kell langyos vízben meginnia.¹¹¹⁴

Megzsírozott kenyeret, zsíros felével a beteg mellére kötötték.¹¹¹⁵

A fuldoklónak kávéaljat öntöttek a torkába. Magnak való uborka héját megfőzve a torokra kötötték.¹¹¹⁶

Nátha ellen

A kovácsoktól levágott pata darabot vittek, a tűzbe tették, és ennek a füstjét szagolták. Frissen reszelt tormát mézzel összekeverték, és azt ették.¹¹¹⁷

Epebajra

Egy feketeretket finomra lereszeltek, annyi pálinkával, hogy ellepje, az edényt felöntötték. Négy napig érlelték, aztán minden reggel egy teáskanállal, éhgyomorra megettek.¹¹¹⁸

Sebre

A sebek gyógyítására – villa, rozsdás szög – sózott kenyérszeletet tettek, azzal szívtatták.

A bevarasodott sebet levizelték vagy vizelettel kenték be. Erre a célra, a vérehullató fecskéfű szárából csepegő sárga nedvet, vagy a körömvirág sertészsírba kevert virágát is használták.¹¹¹⁹

Fülfájás ellen

Fülfájásra a fülbe a kőrözsa levét csöpögtették.

Fogfájás ellen

Fogat, az ajtó kilincsére és a fogra kötött spárgával, az ajtó becsapásával húztak. Tejben zsályát főztek és a fájós fog felőli oldalon az arcot, ezzel borogatták. Beléndek magjával megkenték vagy füstölték a fájós fogat.¹¹²⁰

Pálinkát az is tartott otthon, aki nem itta, mert fogfájásra, friss seb fertőtlenítésére gyógyszernek használták.

Igézés (szemmel verés) ellen

A patakából harmadikra merített vízből készítették a szenyes (szenes) vizet. Három szem, izzó paraszt dobtak bele, miközben ezt mondták: „Ezt vetem kalap alá, ezt vetem a szárfa alá, ezt vetem ifjakra.” A mosdató asszony keresztet vetett a vizet tartalmazó pohárra és egy Miatyánkot és két Üdvözlöt (Üdvözlég) s utána még egy Miatyánkot mondott el Krisztus szenvedésére; a pohárra és magára is újra keresztet vetve, a beteg arcát végig „lehúzta”.¹¹²¹

Hideglelés ellen

A hideglelős egyén mogyorófa friss hajtásából egyet lemetszett, annak egyik végét szájába vette, a másik végéről egy evőkanállal a vesszőn vizet folytatott a szájába s háromszor ezt mondta: „Akkor leljen el a hideg, mikor én erről iszom!”

Miután a vesszőt az üstök füstjára dobta, a hidegleléstől megszabadult.

A beteget magas csalánhoz vezették, hozzámérték, s a csalán azon részét, mely a beteg magasságát meghaladta, az illetővel leszakasztatták, ezt füstjárta helyre dugták, s ott hagyták, amíg a hideglelős egyénnek szüksége volt rá.¹¹²²

Szemfájás ellen

Édes tejet ecettel beojtottak és annak túrójával a szemet éjszakára beborogatták. A szemhéjat a tavasz első virágával vagy olyan tojás héjával melyet a tyúk frissen tojt, így héja még meleg volt, megdörzsölték.¹¹²³

Szemhályog esetén

Ökörfarkú füvet pohárba tettek és sütéskor a vakarcs közepébe rejtették. A vakarcs sütése közben a fűből olaj képződött; ezzel az olajjal a szemet megkenték.¹¹²⁴

Nyilallás vagy szegedés

E baj ellen mézes dohányt, izzó hamut, terpentint, kalap-, cipőbélést, kék konyhakötényt, tormát vagy jegykendőt használtak. Ezeket, a három első kivételével megmelegítették és arra a helyre, ahol a szegedés szúrt, rátették.¹¹²⁵

Héjában főtt, frissen tört krumplit konyharuhába kötve azon forrón a fájó testrészeztették.¹¹²⁶

Fökény elmulasztására

Nyers cinadórával (ökörfark kóro) megdörzsölték. A fökénnyel bíró valami fadarabbal, késsel vagy ceruzával vonalakat húzott és azokat valakivel megolvastatta (számoltatta). Aki megszámlolta arra szállt.¹¹²⁷

Porckinövés

Holt ember talált csontjával vagy úton lelt keresetlen vízzel megkenték.¹¹²⁸

Kelevény (kelés) gyógyítása

Fehér málna gyökerét lenmagos tejben édes péppé főzték, és a kelevényre tették.¹¹²⁹

Lábviszketés (vides- vagy vizes tetű)

Akinek ilyen baja volt forró permetre kellett lépnie.

Vides tetűfüvet megfőzték s levéllel a viszketés helyét, megmosták.

A viszketéses lábát vízbe tették, s tűzön pörkölt gabona (rozs) fejet kötöttek rá, és meleg vízzel locsolták. Ha kis idő múlva a gabona fején lévő szőr, amit szőrféregnek neveztek lemosódott, ezt mondták: „Nini kigyútt a szőrféreg!” – a móst abbahagyták, az orvoslást befejezték.¹¹³⁰

Kosz

A koszban szenvedő kenyérsütés után a kemencébe bűjt. Előtte összetört „büdös kisvirág” (kénvirág), írósvaj, és fokhagyma keverékével bekenték.¹¹³¹

Giliszta (bélféreg)

E bajban szenvedőnek fokhagymát kellett ennie.¹¹³²

Nyavalyatörés (kórság, szívbaj) enyhítése

A nyavalyatörés (roham) ideje alatt a beteg hüvelykujját megszorították, orrát befogták s szájába kanalat tettek, hogy fájdalma enyhébb legyen.¹¹³³

Sárgaság

Ecetbe rakott vörösrépat kellett a szenvedőnek ennie, a sárgaság elmúlt.¹¹³⁴

Zsibbadás (semmedés)

Akinek végtagjai zsibbadtak, szentgyörgynapja előtt lelt hangyabolyban lévő hangyatojásokat kellett széjjel zúznia, és a baj elmúlt.¹¹³⁵

Részegség (alkoholizmus)

Ha a sírban talált emberi koponyából bort itatnak az ilyen emberrel, sohasem issza meg többé a bort – tartották Dömeföldén.¹¹³⁶

Időjárás

Esős április, hűvös május – jó termés.¹¹³⁷

Dorotya szoritja, Julianna tágítja. (Dorotya napján (február 6.) hideg van, ezért a folyóvizek összehúzódnak, májusban a csapadék táplálja őket.¹¹³⁸

Boldogságos Szűz Mária szeplőtelen fogantatása (december 8.) a néphagyomány szerint kaptató Boldogasszony. Erre az időre végezni kell a mezőgazdasági munkákkal, így a szőlő őszi kapálásával is.¹¹³⁹ Eketiltó.¹¹⁴⁰

Orsolyára takarítsd be káposztádat, különben Simon – Júdás hóval tömi be a szádat. (Október 21. és 28.)¹¹⁴¹

Eső

Korai vendég nem kér szállást. Korai vendég nem marad sokáig.¹¹⁴²

Ha a Lenti hegy tisztán látszik, eső lesz.¹¹⁴³

Neki van síkosodva (Egyenletes felhőréteg borítja az eget, folyamatos esőre lehet számítani.)¹¹⁴⁴

Ha a füstölt szalonna bőre megpuhul, hamarosan eső lesz.¹¹⁴⁵

Nagyon szorgoskodnak a hangyák, megjön az eső.¹¹⁴⁶

Nagy udvara van a holdnak, eső lesz.¹¹⁴⁷

Ha a Torma pince felől (Délnyugatról) jön a felhő, akkor a szekeret be kell tolni a pajtába, mert akkor biztosan lesz eső.¹¹⁴⁸

Az első hóharmat (dér) után három nappal megjön az eső.¹¹⁴⁹

Márciusi köd, száz nap múlva leesik.¹¹⁵⁰

Ha forgószelel napos időben felkavarja a port, harmadik napon megjön az eső. (Boszorkány szél.)¹¹⁵¹

Ha alulról (délről) terül (felhősödik), akkor a bocskor merül.¹¹⁵²

Leesik a köd, megjön az eső.¹¹⁵³

Teliholdkor, újhholdkor eső várható. Újhholdra, újjára vagy újulásra, megjön a csapadék.¹¹⁵⁴

Kavargó aszél három napon belül esőt hoz.¹¹⁵⁵

Hideg – Hó – Tél

Ha a macskák ősszel meghízhatnak, és vastag bundát növesztenek, kemény tél lesz.¹¹⁵⁶

Ha nagyok (magasak) a vakondtúrások, akkor hideg tél lesz.¹¹⁵⁷

Ha az egerek az álló kukoricaszáron magasra rakják a fészüket, akkor addig ér majd a hó /nagy hó lesz.¹¹⁵⁸

Szél

Savanyú szél = csípős, hideg szél.¹¹⁵⁹

Aszél = Alulról (délről) fúvó szél.¹¹⁶⁰

Aszél három napra meghozza az esőt.¹¹⁶¹

Főszél = Földről (északról) fúvó szél.¹¹⁶²

Jóraló szél, szerda és szombat estére mindig eláll.¹¹⁶³

A szél szerda estére mindig eláll.¹¹⁶⁴

Ha a kökény virágzása alatt feltámad a szél, nem áll meg, míg a kökény el nem virágzik.¹¹⁶⁵

A böjti szél csak akkor támad föl, amikor a kanász már kihajtott.¹¹⁶⁶

A böjti szél akkor áll el, amikor a kanász kihajt.¹¹⁶⁷

Kavargó aszél három napon belül esőt hoz.¹¹⁶⁸

Naphoz kötött időjárási megfigyelések

Ha Piroska napján (január 18.) fagy, akkor a fagy 40 napig nem hagy el bennünket.¹¹⁶⁹

Ahányszor nagypénteken megered az eső, annyszor szárad ki az eke abban az évben a földből.¹¹⁷⁰

A Gerencsér Imre bácsi szokta mondani: Ha a 40 vértanuk napján (március 10.) fagy, akkor a fagy 40 napig kitart.¹¹⁷¹

Ha Julianna napján (május 22.) esik az eső, akkor jó lesz a kukoricatermés.¹¹⁷²

Ha Medárd napján (június 8.) esik az eső, akkor negyven napig esik.¹¹⁷³

Margit (június 10.) bepisilt. (Ugyan az, mint Medárd.)

Margit rosszabb, mint Medárd.¹¹⁷⁴

Ha Margit napján esik az eső, akkor rossz lesz a diótermés, mert megféggesedik.¹¹⁷⁵

Illés napján (július 20.) tölti ki Isten a haragját – az öregek szerint. (Ez a nap nem múlik el zápor, zivatar nélkül)¹¹⁷⁶

Ha Jakab napján (július 25.) esik az eső, akkor nem telik meg/üres marad a sajtár. (Rossz lesz a szőlőtermés.)¹¹⁷⁷

Ha Egyed napján (szeptember 1.) és Kisasszony napján (szeptember 8.) esik az eső, akkor, akinek egy pár ökre van, az még vegyen egyet; ha nem esik, akinek két pár ökre van, az egyik párat adja el belőle.¹¹⁷⁸

Kisasszony napján elmennek a fecskék.¹¹⁷⁹

Ha Mária napján (szeptember 12.) jó idő van, akkor szép hosszú ősz lesz.¹¹⁸⁰

Ha Mihály napján (szeptember 29.) itt vannak a fecskék, és alacsonyan repülnek, akkor hosszú, meleg őszre számíthatunk.¹¹⁸¹

Szent Mihály napra mindig megjön a hideg.¹¹⁸²

Szent Mihály napján a zsidók kérik a hideget.¹¹⁸³

Ha Szent Mihály napján fagy, akkor a fagyosszentekkor is fagyni fog.¹¹⁸⁴

Tájszavak Pákán

Falvaink népe nem csak megfigyelte a természetben végbemenő folyamatokat, hanem sajátos szavaival ki is fejezte azokat. Ezekből a szavakból mára csak kevés maradt használatban. Ezeket – a teljesség igénye nélkül – most felsoroljuk.

Akamodik	= alkonyodik
Bóda	= bodon = fatörzs (bodonhajó, bodonkút)
Brázna	= barázda
Csimota	= csemete. A gyermek becézése.
Csiricsaré	= túl színes, össze-vissza ruha
Fécek	= fészek
Fűjáték	= hófúvás
Gyertyások	= lúdvérc = meggyulladt mocsárgáz
Fölhándál, meghándál	= fölemleget, szemére vet
Horkó, horhos	= mélyút, szélén legtöbbször cserjékkel
Kiszli	= láda
Kasztli	= konyhaszekrény
Kétek	= kendtek. Így szólították férjüket az asszonyok.
Látványságok	= csúnyaságok (Férgek, kígyók, békák stb.)
Maflás	= pofon
Málé	= tepsiben sütött, öntött sütemény (kukorica, krumpli)
Pallerozás	= kasa fenése, köszörülés
Prósza	= tepsiben sütött, öntött sütemény (krumpli)
Püszmörög	= pizsmog, tapogat, tesz-vesz
Ránádal	= a rakottra még rátesz, pl. a megnyomtatott szőlőgaratra.
Semmed	= zsibbad
Vonyalog	= vonakodik
Vonyódig	= húzódozik, vonódik

Növénynevek

Bab	= pétervári borsó bőlecs bab békahátú bab
Berekfa	= éger
Gelegenye	= galagonya
Kokasfa	= erdei juhar
Lúdlábfá	= mezei juhar
Rakotlafa	= rekettye
Tótpogácsa	= galagonya
Szentpéterszög	= a fában lévő göcs

Étrendjüket az erdőben található gombákkal is kiegészítették. Szinte valamennyi gombát ismerték, nevet is adtak neki; ennek ellenére csak kevés fajtájukat fogyasztották. Nem ették meg a nagy őzláb gombát, a pereszkeféléket, és a csiperkeféléket, valamint néhány tuskógombát (törzsökgomba) sem.

Általuk használt gombanevek:

Galambgombák: zöldhátú-, kékhátú-, piros hátú-, disznótúró galambica

Tinórufélek: Pünkösdi vargánya, Hajdina vargánya, Vajvargánya = Köles vargánya (Okkerszínű vargánya). Csikóláb = érdes tinóru, de valamennyi a vargányától eltérő alakú tinóru

Nyúlgomba	= rókagomba
Szíva alja	= tüskealja, tövisalja
Fenyőalja	= Rizike
Csirkegomba	= Szegfűgomba
Bagugomba	= Nagyőzlábogomba

A gombához kapcsolódó megállapításaik:

Császár Feri bácsi a légyölő galócát betette az istállóba, meg a konyhába, és elpusztultak a legyek tőle.¹¹⁸⁵

Amikor a galagonya virágzik, akkor már van szíva alja.¹¹⁸⁶

Ha valaki meglátja a vargányát, akkor az megáll a növésben, nem nő tovább.¹¹⁸⁷

Persze, mert akkor felveszi, aki meglátta – fűzték hozzá, akik nem hittek az elmondottakban.

Amikor a hold dagad „D”, tehát telik, akkor kell gombának lennie, mert teliholdkor a gombának ki kell dobnia magát (elő kell bújni).¹¹⁸⁸

Teliholdkor a gomba kikel, újra (Újulásra, újholdra) meglehet találni.¹¹⁸⁹

A gesztenye- és tölgyfa alatt kelt gomba nem férgesedik (kukacosodik) meg.¹¹⁹⁰

Madár-, bogár- és kisemlős elnevezések:

Fostoshuputa	= búbos banka
Gözsű	= cickány
Huszáregér	= mezei pocok
Istenbogara	= nünügebogár (nünüke) = katicabogár
Isten ökre	= szarvasbogár
Nünüge bogár	= hőscincér
Szarka gáborgyán	= nagy őrgébics

Szájhagyomány útján

Mondák, kiolvasók, játékok

Saját szórakoztatásukra, játékokat, mondókákat, meséket találtak ki, vagy vettek át irodalomból, és azt formálták, aktualizálták. De környezetük történéseit is megörökítették dalaikban, balladáikban és szólásaikban.

A gyerekeknek e téren is külön világa volt. Játékaikat ma alig ismerjük. Ezért, alábbiakban ezek közül, az általunk ismerteket is közreadjuk.

Találás kérdés

Mi megy fejjel lefelé a templomba! (jancsiszeg)

Mondókák

Gyula! Egereknek ura, patkányoknak sógora.

Híd alatt, pad alatt van egy ház,
Abban lakik Mikulás.
Kértem tőle cukorkát,
Azt mondta, hogy pofon vág.
Ha pofon vág, meghalok,
Elvisznek az angyalok.
Krumpliföldbe temetnek,
Megesznek az egerek.

Átyám-bátyám, jön a Gyuri bátyám.
Tököt visz a hátán.
Ha nehéz, leteszi,
Ha megpihen felveszi.

Süti, süti pácsát (pogácsát) papának, mamának, Isten bogarának. (Közben a kisgyerek két tenyerét összeütögették.)

Szervusz pajtás, kukoricahajtás. Aki fogja kezemet, nyalja ki a s...met!

Csiga – biga told ki szarvadat!
Én is tolom talicskában fiadat.

Csiga – biga gyere ki!
Ég a házad ide ki.
Kapsz tejet, vajat.
Holnapra is marad.

Gólya – gólya vaslapát, hozzál nekünk kisbabát!

Egy telendő, két telendő, három telendő, négy telendő, öt telendő, hat telendő, hét telendő, nyolc telendő, kilenc telendő, tiztelendő úr, fut a nyúl! Kapd a puskát, durr, durr, durr!

Kiszámolok

Egyedem – begyedem, tenger tánc.
Tegnap jött a Mikulás.
Loptam tőle cukorkát.
Azt mondta, hogy pofon vág.
Ha pofon vág, meghalok,
Elvisznek az angyalok.
Krumpliföldbe temetnek,
Megesznek az egerek.

Én körte,
Te körte,
Ökör, Te!

A fiuk a futballhoz, így választottak csapatot: „Egy, kettő, három, négy, öt, hat. / Futballozni megy a csapat. / Kérdi tőle a kapitány: hány gólt lősz? Akire az utolsó szótagnál rámutatott, az mondott egy számot és bekerült az egyik csapatba. A következőben kiszámolt, a másik csapatba. Így folytatták, míg mindenki el nem fogyott.

Játékok

Fogócska, más néven cicázás

A gyerekek összecsoportosultak. A kiszámoló, valamely kiszámolóval kiszámolta a fogót. A végén rámutatva, ezzel fejezte be: „Te vagy a fogó!” Azzal széjjelfutottak. A fogó kergetni kezdte őket. Amikor valakit utolért, meg kellett érintenie. Ezzel ő lett a fogó, vagy cica. Játsozták úgy is, hogy a megfogott kiesett.

A templomkertben pedig úgy játszótták, hogy mindenkinek volt egy fája, ami mellé odaállhatott. A játékosoknak helyet kellett cserélni, a fogó útközben foghatta csak meg őket. Nehezítette a helyzetet, hogy minden fánál csak egy játékos állhatott, aki később ért oda, mint társa el kellett, hogy hagyja a menedéket, vagy a fogó a fánál is megfoghatta.

Játék közben adtak egy lehetőséget annak, akit a fogó kergetett, hogy elkerülje a megfogást, ha ezt kiáltotta: „Nem ér a nevem, káposzta a fejem!” Ekkor a fogó békén hagyta, de ebben a játékban már nem vehetett részt.

Rittikezés

Négy–négy, egyforma nagyságú négyzetet rajzolnak egymás mellé a földre, téglalap alakban. Az első játékos egy tetőcserép darabot dob a bal alsó négyzetbe, majd fél lábon belép a négyzetbe, ezzel a lábbal továbbítja a cserepet a következő négyzetbe. Közben a másik lábát nem teheti le a földre. A felső két négyzetben – terpesztve, hogy egyik lába az egyik, másik lába a másik négyzetben le-

gyen – két lábra állhat, de a cserépet itt is egy lábon állva továbbíthatja. Amikor kiért, kezdheti a második, illetve a soron következő négyzetben. Hibának számít, ha a cserép – vagy cipőpasztás doboz – a vonalon áll meg, illetve túlfut a következő négyzetben. Amikor valamennyi kockát hibátlanul teljesítette (kijárta), akkor háttal állva az ábrának a feje fölött átdobja a rittiket. Amelyik kockába beleesik, ott kijelölhet magának egy iskolát. Ennek több változata van. Egyes gyerekek úgy játsszák, hogy az egész kocka egy iskola, mások csak egyik sarokba jelölnek ki iskolát. Az iskolába a többi játékos nem léphet bele, míg a tulajdonosnak páros lábbal kell abba beleállni. Az nyeri a játékot, akinek a játék befejezése után több iskolája van vagy több osztályt kijárt. (Egy kocka számít egy osztálynak.)

Szundázás

Bújócskázás. Többen is játszhatják. Kiszámolás után kerül ki a csoportból a szunda vagy szunyó. A szunyó, hogy csalni ne tudjon egy fa vagy fal felé fordulva, hangosan számol. A többiek gyorsan elbújnak. Közben egyikük figyel, hogy nem les-e. Néha így kiáltanak abban az esetben is ha nem látják a szunyót: „Nem ér, les!”

Ilyenkor a szunyó vagy tényleg lesett és akkor ismét a fal felé fordul, ha netán nem lesett, akkor meg úgyis mindegy. A számolás befejezése után a többiek keresésére indul. Az elsőt, akit megtalál lesz a szunyó. Ekkor így kiált: „Gyertek elő, a Gyuri a szunyó!”

Ilyenkor mindenki új helyet keres magának.

Ipi – apacs

Szintén bújócska. Attól annyiban különbözik, hogy azt a helyet, ahol szunynak, kinevezik apacsfalnak. Amikor a szunyó meglát valakit, ehhez a falhoz kell szaladnia, és a következő versikét kell elmondania, miközben a tenyerével a falat üti: „Ipi – apacs/Egy, kettő, három/Gyuri a szunyó!”

Ennek a játéknak van egy érdekessége, hogy a szunyót is le lehet apacsolni. Amennyiben ez valakinek sikerül úgy ismét ő fog szunyni.

Királyom – királyom

A csapat két részre oszlik. A játékosok egymás kezét fogva erősen összefogódnak. Mindkét csapatnak van egy királya. A egyik sereg királya kéri a másik királyt: „Királyom, királyom adj egy katonát!”

A másik rákérdez: „Melyiket?”

Válasz: „Azt a híres Bocskor Jancsit!”

A megnevezett megnézi, hogy hol leggyengébb az ellenség, és neki fut. Ezt látva az ellenség még jobban összefogózik. Ha sikerül elszakítani a láncot, akkor egy embert magával vihet. Ha nem, akkor ő is ott marad. Most a másik király kér katonát. Váltakozva így megy, amíg meg nem unják.

Régebben, ha idősebb lányok és legények játszották, ők mindig ott próbálták meg elszakítani a láncot, ahol a kedvesük állt. Természetesen itt sokkal gyengébb volt a lánc és szinte magától elszakadt. Előfordult, hogy a kért katona az ellenség előtt teljesen lefékezett a lánc mégis elszakadt. Ebben az esetben mindketten elárulták seregüket, ami ugyan felróható egy katonának, de nem egy szerelmes fiatalnak.

Sudarazás

Annyian játszhatják, ahányan akarják. Szorosan összefogott kezekkel szaladnak az első ember a „nyél” után. Ő arra törekszik, hogy minél többször változtasson irányt, hogy a sudár jól meglóduljon. Az utolsó embernek a „sudárnak” azon kell ügykeznie, bárhogy is csórják, ne essen el.

Sáncba cica

Út menti árokban játszható. Egyik játékos a „cica”, aki bemegy az árokba. A többiek az „egerek”. Ok az árok egyik oldaláról a másikra ugrálnak a „cica” előtt és mögött. Közben énekelnek: „Ilyen cica mellett, aludni is lehet!”

Ha a cica az árokban elfog egy egeret, akkor helyet cserélnek

Várazás

Egy kört rajzolnak a földre, ez a vár. Kívül állnak a támadók, bent a védők. A támadók egymásnak dobálják a labdát és próbálják megdobni valamely védőt. Azok futva mozognak el. Akit eltalálnak, annak ki kell állni. Ha a körön belül lévők közül valamelyik úgy el tudja kapni a labdát, hogy az ne essen le a földre, akkor ő is megdobhatja valamely támadót.

A játékot addig játsszák, amíg egyik csapat el nem fogy.

Csórózás

Többen játsszák párokra szakadva.

A párok úgy állnak fel, hogy egyikük magasabb és erősebb legyen. A magasabb, megfogja az alacsonyabb mindkét kezét, és elkezd forogni saját tengelye körül. Az alacsonyabb a centrifugális erő következtében egyre inkább megközelíti a vízszintes helyzetet.

A csóró erejétől – és attól, hogy mennyire szédül – függ a csórózás ideje.

Kútépítés (Kis gyerekek játéka)

A lemorzolt kukoricacsövek tusája jó játék a kis, láb alá való gyerekeknek.

Az ősi keresztvéges építkezés mintájára négyzet alakú kutat épít. Minél ügyesebb, annál nagyobb kutat tud rakni. Az építményt, elkészülte után lerombolja, hogy még nagyobbat, szebben építsen helyette.

Brúgózás

Egy néhány centiméter átmérőjű fadarabkát középen, két helyen átfúrnak, majd zsinórt fűznek át rajta. A zsinór két végét összekötik. A hurkot a gyermek két keze egy-egy ujjára akasztja, megpörgeti, hogy a zsinór összesodródjon, aztán kifeszíti. Ez által a brúgattyú forgásba jön. Amikor a zsinór kitekeredik, lazábbra engedi, hogy a másik irányba is össze tudjon sodródni. A gyorsan forgó, irányt változtató eszköz, mozgás közben brúgó hangot ad. Ügyes játékos végtelesen ideig tud vele játszani. Később felváltotta a kabátgomb. A férfi nagykabátoké volt erre a legalkalmasabb, nagyobb mérete miatt.

Volt egy másik változata is, amikor egy 15–20 cm hosszú, és 4–5 cm széles, 3–5 mm vastag lécdarab egyik végébe lyukat fűrtak, abba madzagot kötöttek. Ezt ujjukra akasztották, és fejmagasságba tartva futni kezdtek vele. Szintén brúgó hangot adott.

Csigázás

A csiga, egy gomba alakú játékszer. A játékos, a hajtó, a csiga szárára tekerte ostora madzagját. Hirtelen rántással mozgásba hozta, a csiga pörögve esett a földre. Az ostorral hajtották és irányították. Az nyert, aki távolabbra tudta hajtani a csigát. Egyedül is játszották.

Karikázás

Eszköze egy szekérkerékről ledobott sín, és egy 25–30 cm hosszú bot. A bottal megindították a karikát, majd apró ütésekkel mozgásban tartották. A karika két oldalához szorított bottal irányították. Későbbi változata a kerékpárból kivett, küllőitől megszabadított kerékpár felni. Ennek irányítása könnyebb volt félköríves kialakítása miatt.

Madzagos telefon

Az iskolai szemléltetőeszköz alapján készített játék. Két cipőkrémes (bokszos) doboz fedelét szeggel sűrűn kilyuggatták. Aljuk közepébe egyetlen lyukat ütöttek. Ezen, 3–5 méter hosszú cukorspárgát fűztek át, majd megcsomózták. A dobozok fedelét visszatették, a madzagot kifeszítették. Egyik gyerek a füléhez, másik a szájához vette a dobozt, és „telefonáltak”. A madzag vezette a hangot, a doboz pedig felerősítette, így érthetővé vált a suttogás.

Brinckezés

További nevei: brigézés, bigézés.

Egy 12–14 cm hosszú, 2–3 cm átmérőjű keményfa darabot mindkét végén kihegyeznek. Ez a brincke. A földre egy keskeny, 10–15 cm hosszú, 2–3 cm széles és mély árkot ásna. Erre keresztbe ráteszik a brinckét. Aládugják a brincke ütőt, egy 60–70 cm hosszú botot, és igyekeznek minél messzebb röpíteni vele a brinckét. Amikor leesik, akkor az ütővel a kihegyezett végére ütve a levegő-

be röpítik, ahol oldalütéssel távolabbra repíti. Ezt mindaddig teheti, míg el nem véti. Aki a lyuktól a legtávolabbra tudja eljuttatni a brinckét, az nyeri a játékot. Többféle szabállyal játsszák. Pl. az ütő játékost pöcköléssel jelölik ki. Az első pöcköléskor a játékosok igyekeznek elkapni a brinckét. Ha ez sikerül valamelyiknek, akkor onnan, ahol áll a lyukon keresztbe fektetett botot igyekeznek eltalálni. Ha nem tudják elkapni, akkor a leesés helyéről dobnak. Akinek először sikerül, az lesz az első ütő. A játékos a pontjait oly módon is szaporíthatja, hogy a levegőbe ütött eszközt, többször felüti, leesés nélkül, majd azt követően üti el. Van olyan változat is, hogy megegyezés szerint minden játékos háromszor üthet.

Labdavegető

A játékos a labdát a falhoz dobja, mondja a versikét (az elmondottakat csinálja is), utána elkapja a labdát.

Egyet dobtam, csattantottam (tapsol)

Kettőt dobtam, gyűrűt húztam (ujját meghúzza)

Hármat dobtam, gombolygattam (gombolyító mozdulatot tesz)

Négyet dobtam, kezeskedtem (ujjheggyel üti vissza a labdát)

Ötöt dobtam, lábaskodtam (bal, majd jobb lába alatt dobja a falhoz a labdát)

Hatot dobtam, rugdalóztam (térdével üti a falnak a labdát)

Hetet dobtam, pattantottam, (egyszer földhöz üti a labdát)

Nyolcat dobtam, az első osztályt hibátlanul kijártam.

Lábfogó

Tetszés szerinti számban játszható.

A játékosok a fűre ülnek. Egy játékos labdát fog (ő áll) és megpróbálja megdobni valamelyiküket. A játékosok a lábukkal védekeznek. Amennyiben az alsó láb-szárukat, és a lábfejüket kivéve, bármely testrészüket eléri a labda, helyet kell cserélniük a dobóval. A dobónak onnan kell dobni, ahol a labdát megfogta. A játékosoknak jogukban áll elrúgni, vagy a földről felemelkedve – kezükkel érinteniük kell a fűvet – megelőzni a dobót, és messzebbre rúghatják a labdát.

Érvényesnek számít a dobás abban az esetben is, ha a labda a dobást kivédő játékos lábáról leperdülve érinti a másik játékost.

Likba – labda

Korlátlan számú résztvevővel játszható.

Cipősarokkal egy kis gödröt, „likat”, vájnak, amelybe egy, 8–12 cm átmérőjű, labda kerül.

Innen a „likba – labda” elnevezés. Régen ezt rongylabdával játszották.

Van egy játékvezető, akinek minden játékos sűgva mond egy fedőnevet. Aztán a játékosok egy kb. 5 m. sugarú körben körül állják a labdát. A játékvezető ének-lő hangon mondja a versikét: „Likba – labda, dobjon hátba az a híres Gyöngy-

virág! A Gyöngyvirág névre hallgató játékos odaszalad a labdához, felkapja és megpróbálja megdobni valamelyik játékosat. Akit eltalálnak, az kiesik. A játékot az utolsó játékosig folytatják.

Hiedelem monda

Az öreg Czupi mesélte, hogy egyszer Döme földéről ment át a pákai határba, a Kása-keresztnél, üres szekérrel. Egyszer csak megálltak a lovak, hiába erőlködtek, nem tudtak tovább menni. Hiába ütötte őket. Szakadt róluk a hab, de a szekér nem mozdult. Hátranézett, hát látja ám, hogy a szekér tele van ördöggel. Megijedt az öreg. Hányta magára a keresztet, később már imádkozott is, de semmi nem használt, az ördögök nem mozdultak, de a szekér sem. Végso elkeseredésében egy nagyot káromkodott, erre az összes ördög leugrált. Mindjárt el tudták húzni a lovak.¹¹⁹¹

Dalok

Páka és Döme földé lakói mindig nagyon nótás kedvűek voltak. (A zeneszó néha még a haragosokat is kibékítette.) Jelentős számban maradtak ránk ezek a dalaik. Gyűjtött ilyeneket Göncki,¹¹⁹² Horváth Károly¹¹⁹³ és Vajda József.¹¹⁹⁴

Az 1970-es évek elején még sikerült Kalamár Zoltánnak és Molnár Lászlónak, magnetofonnal, olyan dalokat is rögzíteni, melyek szövege pákai kötődésű volt. Ezeket közöljük az alábbiakban. A két nótafa, aki a dalokat hangszalagra énekelte, apa és lánya: Király József és Király Etel (Peszleg Istvánné) voltak. A gyűjtők a szalagokat Horváth Károlynak adták át, azzal, hogy a rajta lévő, általa még nem ismert dalokat jegyezze le, és használja fel. Évekkel később ígéretet tett rá, ha cédula anyaga rendezése során előkerülnek, akkor kottájukat – ahogy azt más dalok esetében is tette – szerző rendelkezésére bocsátja. Sajnos korai halála ebben megakadályozta.

Az alább közölték közül egyetlen akad, egy ballada, amely már nyomtatásban is megjelent. Később majd visszatérünk rá.

Az alábbi dalt Németh Andrásné gyűjtötte 1997-ben.

The image shows a musical score for a song. It consists of four staves of music. The first staff is in treble clef, the second in bass clef, and the third and fourth are in treble clef. The lyrics are written below the notes. The lyrics are: "Ez a Páka szép helyen van. Köze pébe temp lom is van. Köros köri vadi gesz te nye. Rá szal lott a bus ger li ce."

183. „Ez a Páka szép helyen van...”

Ez a Páka...

Ez a Páka szép helyen van.
Közepében templom is van.
Körös-körül vadgesztenye.
Rászállott a bús gerlice.

Ha én bús gerlice volnék,
Babám ablakára szállnék,
Onnan is azt dalogatnám:
Ébren vagy-e édes babám?

Ébren vagyok, nem aluszom.
Csak Terólad álmodozom
Így jár, aki szeretőt tart:
Éjjel-nappal nem alszik az!¹¹⁹⁵

The image shows a musical score for a song. It consists of four staves of music. The first staff is in treble clef, the second in bass clef, and the third and fourth are in treble clef. The lyrics are written below the notes. The key signature has one flat (B-flat), and the time signature is 4/4. The lyrics are: "Dom - bon la - kik a pá - ka - i plé - bá - nos, / Jaj, de gaz - dag a pá - ka - i plé - bá - nos, / Há - rom so - ros e - me - le - tes a há - za, / De sok kis - lány es - küd - ni jár hoz - zá - ja."

184. „Dombon lakik a pákai plébános...”

De híres a lászlóházi...

De híres a lászlóházi Szent János,
De gazdag a pákai plébános.
Három soros emeletes a háza,
De sok kislány esküdni jár hozzája.

Ha bemegyek a pákai templomba,
Hármat fordul rajtam a rakott szoknya.
A legények azt beszélik a sorba,
Ki babája ez a kislány, de csalfa.

Ha bemegyek a pákai templomba,
Hármat fordul rajtam a rakott szoknya.
Szép az oltár, de még szebb a feszület,
Barna legény most esküszök meg veled.
(Barna legény, hogy esküdjek meg veled?)¹¹⁹⁶

Bá - do - goz - zák a pá - ka - i temp - lo - mot,
 Ki - lenc kis - lány hord - ja rá a há - do - got.
 Ki - lenc kis - lány ki - lenc bar - na le - gény - nek,
 Mind - e - gyik a ma - ga sze - re - tő - je - nek.

185. „Bádogozzák a pákai templomot...”

Bádogozzák a pákai templomot...

Bádogozzák a pákai templomot,
 Kilenc kislány hordja rá a bádogot.
 Kilenc kislány, kilenc barna legénynek,
 Mindegyik a maga szeretőjének.

A pákai templomtorony...

A pákai templomtorony, de magas.
 Tetejében van egy alma, de piros.
 Azt az almát kétfelé kell elválni,
 Ha nem szeretsz babám, nem muszáj hozzám járni.

Ha nem szeretsz, adjál át egy barnának,
 Most van az az idő, könyörög a legény a lánynak.
 Ha nem szeretsz, adjál át egy szőkének,
 Most van az az idő, könyörög a lány a legénynek.¹¹⁹⁴

Lászlóházán...

Lászlóházán, a Dancs Gábor házában,
 Csireg-csörög a vaskanál magában.
 Fenyé Csicsa, tedd le azt a nagy zsákokot,
 Abból süti, a Király Jóska, a legfinomabb fánkot.

Verd meg Isten, a Bázai bárdját,
 Mért vágta el busa ökör négy lábát.
 Busa ökör nem mehet a négy lábán,
 Fenyé Csicsa, meg a Király Jóska gyalog hordozza hátán.)¹¹⁹⁸

Horváth Csicsa...

Horváth Csicsa eladta a malacát,
Kint, Csokmában mind elitta az árát.
Böske néni fut utána jajgatva:
– Gyere haza, Te büdös akasztófa!

Kocsmáros úr, hozzon egy tál kocsonyát,
Hadd kínáljam meg ezt a fekete k...t.
– Nem kell nekem kocsonyája, se bora,
Csak a malacom árát adja vissza!¹¹⁹⁹

A Pék Jóska...

A Pék Jóska zsír árán vett zsebórát.
Úgy koplalta meg a szegény munkását.
A zsebóra kityeg-kotyog a zsebbe,
Azért száraz a darás tészta teteje.¹²⁰⁰
A dalt Linfer János nevével énekelte egy másik adatközlő.¹²⁰¹

Van egy dal, melynek dallamát nem ismerjük, és kevesen is férhetnének hozzá, ezért adjuk közre. Meg azért, mert olyan eseményekről ad „hírt”, melyek megtörténtek, más forrásból van róluk tudomásunk, de ezek a szegénylegény, betyárlegény kategóriába tartoznak, amelyek nem voltak olyan jelentősek a falu életében, hogy foglalkozunk velük.

Lászlóházi falu végén mi történt?
Három kanászt mind egy láncra fölfűzték,
Elkísérik a lendvai fogságba:
Sok disznót megfojtogattak a nyárba.

Ott búsulnak most a szegény kanászok,
Disznólopás is kijött már reájok;
Mért bántották a huncutok a másét:
Azért eszik a vármegye kenyerét.

Lászlóházán vagyon egy-két orgazda,
Ki a lopott disznókat meghizlalja;
Csepelesnek félre áll majd a bajsza,
A csendbiztos őt is utána hajtja.¹²⁰²

Van még egy ballada, egy gyilkosságról, ami –, mint azt a bevezetőben is említettem –, már megjelent nyomtatásban. Szövegét Gönczi Ferenc gyűjtésében, dallamát – később – Horváth Károly gyűjtésében találtuk meg. A szöveget a mai helyesírásnak megfelelően közöljük.

E - zer - nyóc - száz - ki - lenc - ven - be mi tör - tén?

Kinn Csok - má - ba Be - dők Vin - cét meg - öl - ték,

Sláj - mi zsi - dó hát - ra - fog - ta a ke - zét,

A szó - gá - ja be - ő - töt - te a fe - jét.

186. „Ezernyolcszázkilencvenben...”

Ezernyolcszázkilencvenben mi történt?
Kint Csokmában Bedők Vincét megölték;
Brandli Samu hátrafogta a kezét,
Rávás Józsi beütötte a fejét.

Rávás Józsi kékre füstött ládája,
Abban van a véres tagló bezárva;
Hermin lányom adjátok ki, ha lehet,
Három csendőr kötözi a kezemet.

Szegény Vincét a trágyába elásták,
Onnan pedig a patakba hurcolták;
Követ kött[ött]ek derekára kötéllel,
Süllyesztették a Kerkába kötéllel.

De a Kerka nem volt neki barátja,
Ki is dobta, nemsokára [a] partjára;
Arra menő nép ottan meg találta,
És azonnal hírt adtak be Pákára.

Azután meg megmondták a lelkésznek,
A harangot húzassa meg szegénynek.
Húzzátok meg azt a négyes harangot,
Most temetünk, egy gyönyörű galambot!

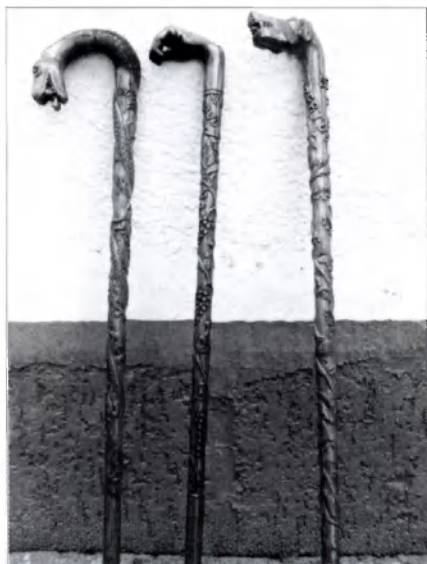
A Naca leveles nyoszolyája,
Bedők Vince nem borul többet rája;
Nem ad neki zöld szalagot kötőnek,
Kinn fekszik a pákai temetőbe.

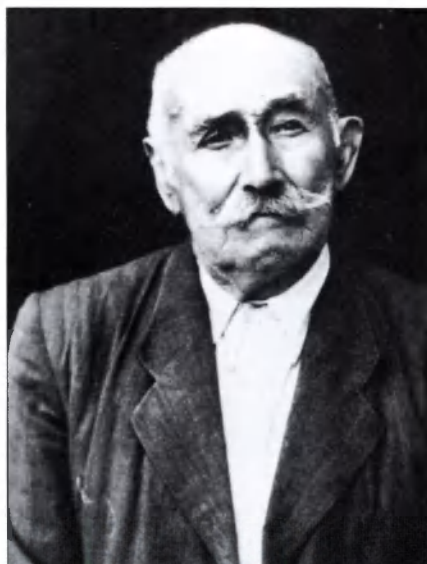
187. Molnár Sándor által faragott kulacs, első oldalán Kása József mesemondó portréja

188. Molnár Sándor által faragott kulacs hátoldala: kisszigeti bürü nyújtás

189. id. Völgyi János által 1974–78 közt faragott kampóbotok

190. Kása József mesemondó

191. Molnár István által szőlőtőkéből faragott feszület a pákai templomban

192. Molnár István faragás közben (1997)

193. Doma János mesél a környék gyerekeinek (1968)

Bedők Vincét viszik a temetőbe,
Rávás Józsit kísérik a börtönbe.
Hej, lendvai börtönajtó repedj meg,
Rávás Józsi, soha se szabadulj meg!

Brandli Samu haza jött a börtönből,
Ráváséknál a kis Netti, de örül;
Vízzel gyúrja azt a híres pogácsát.
Mivel szegény Brandli Samut kínálták.^{12 13}

Szólások

A szólás: Közkeletű, sajátos stílusértékű, állandósult szókapcsolat. Szólás-mondás: közismert, rendszerint átvitt jelentésű állandósult szókapcsolat. –Úja a Magyar Értelmező Kéziszótár.¹²⁰⁴

Az alább leírtak mögött ott van a történet is, de azt ritkán lehet egy mondatban megfogalmazni. Amikor kifejtjük, akkor anekdota lesz; azok közlésére pedig e helyütt nincs lehetőség. Egy részük már megjelent, más részük még feldolgozás-

194. Aratóünnepi felvonulás (1940 k.) Háttérben a KALOT épülete

ra vár. Az alább közölt szólások többségét Pákán is csak néhányan ismerik, jelentésüket, eredetüket még annyian sem. Keletkezésük idején viszont, szinte az egész falu értette és jókedvel mondogatták, mert az övék volt, az ő községüké, míg a szomszéd falubeliek hallva, értetlenül álltak előtte.

Szólásaikban nagyon sokszor élettapasztalataikat sűrítették, bölcselkedtek.

Sokszor kell fordulnia az udvarotokon a Szent Mihály lovának, amíg gazda leszel a háznál – mondják a benősült embernek.

A fiatal meghalhat, az öregnek meg kell halnia.

A föld teremt meg mindig az életet, ezután is így lesz.

A kicsi bántja a nagyot = terhességét nehezen viselő nőre mondják.

Akinek az esküvőjén esik az eső, annak boldog lesz a házassága.

Akinek összeér a szemöldöke, az hamis ember.

Akinek jutott, az kapott.

A kőművesek a világ legszegénylősebb emberei, mert mindig a fal felé fordulva állnak.

Amelyik gyerek Gyümölcsoltó Boldogasszony napján (március 25-én) fogan, annak karácsonykor lesz a születésnapja.

Amelyik kismacskát az októberi dér megcsípi, az nem éri meg a tavaszt = a gyenge elpusztul.

Amíg a verébnek tolla van, nem lehet neki parancsolni (Ha kitépik, akkor már a sarkba is lehet állítani.)

Áldott a sok kéz = Sok ember gyorsan végez. A segítség nagy áldás.

A suszterek alacsonyan ülnek, és (de) magasan gondolkodnak = Munka közben ráértek gondolkodni, ezért bölcsek voltak.

Az iparosoknak kétszer örülnek a háznál: amikor jönnek, meg amikor elmennek. (Akkor jobban.)

Azon fölül köszönöm – A fizetésen felül.

Azt hittem nem szeretem = Korábban nem ismert ételre mondják.

Bécsben van a köszörűse = életlen a szerszám, nincs, aki megélezze.

Beleránt, mint Lapat Pista bácsi a levesbe.

Benne van a kehe = Őt sem kell félteni.

Biztos a zsír árát siratja = Csikorog az ajtó, mert nem zsírozták meg a sarkokat.

Csak dísznőölésig savanyú a bor. Szegény embernek, csak dísznőölésig savanyú a bora = Zsíros ételre már meg lehet inni.

Csak nyugodtan, mint nyúl a hurokban = Ne ugrálj, mert csak rosszabb lesz.

A csendőrök merjenek az útjukon = Mindenki végezze a maga dolgát.

Csúnya menyasszony, és szép temetés nincsen.

Dögrováson van = Beteg. (A pásztorok rovásírásáról, amivel a veszteséget feljegyezték.)

Ebből a gyerekből olyan férfi lesz, hogy olajat pisálnak utána a nők = vonzó, csinos.

Egyél komám, mintha a magadét ennéd = Vendégségben kínálják így a magát kérelmő vendéget.

Eláll, mint pákai lány a kép mellől = Félreáll, félrehúzódik.

Eldölt, mint a kerékpár a kocsmá előtt.

Előbb a Pusztaié, aztán a Dönteié lesz = Az elhagyott épület, előbb pusztul, aztán összedül.

Előbbre való dolog is volna = Mielőtt tennénk valamit, innunk kéne egyet.

Elhajtott már a kanász = Régen csak hajnalban ittak pálinkát, később már nem.

Ember kell ide, karos, nem gatyá szaros = Erő kell ide, nem gyenge ember.
 Fásultan szereti, mint Belső asztalos a krumpligánicát.
 Fojtsd meg Isten, ne kínozd! = Erősen köhögő embernek mondják, jó szándékkal.
 Gyöngyös, hová menü? = Uticél iránt érdeklődnek.
 Gyura dolga a taliga = Mindenki a maga feladatára figyeljen.
 Ha adnak, fogadd el, ha ütnek, fuss el.
 Ha a fehérmépek egyszer fölöttyulltak a szekérre, az Isten se vakarja le őket onnan.
 Ha Isten az embernek keresztet ad [rak a vállára], erőt is ad hozzá.
 Ha ez normális, akkor Pózuán egy bolond sincs.
 Ha két szegény házasodik egymással, az nyomorúságot szül.
 Hajnali esőhöz nem kell köpönyeg = Hajnali eső hamar eláll.
 Ha Isten akarja, még a kapanyél is elsülhet = Mindenből lehet baj.
 Ha van valamid, az sem jó, ha nincsen, az sem = Mindkettő gond.
 Hámfára szarik = Meghaladja az erejét.
 Hej, édes jó Istenem, hogyan menjek férjhez, ha még az anyám is lány?!
 Honnét, ha nincs? – Kukucskaként = Miből?
 Inas munka soh' se jó. Segéd munka ókor jó. Mester munka mindig jó!
 Inkább egy se legyen, de az jó legyen.
 Isten tudja meg a Bátor = Bizonytalan a dolog kimenetele.
 Istuk uccse = Isten engem úgy segítsen!
 Jobban esett, mint búcsúban a pofon = Nagyon jólesett.
 Jobb, ha van, mint ha volna.
 Kaszálás befejezésekor a kaszát meg kell fenni, mert belekészől az ördög.
 Kialakul, mint a püpos gyerek a prés alatt = Rendbe jön, megoldódik.
 Kiöltözött, mint Szaros Miska Krisztus neve napján = Legjobb ruháját vette fel.
 Kívül tágasabb = Szabad, lehet – helyett – mondják, ha tudják ki áll az ajtó előtt.
 Korán jött vendég nem marad sokáig = Hajnali eső hamar eláll.
 Korán jött vendég nem kér szállást = Hajnali eső hamar eláll.
 Kutjának és agronómusnak kint a helye = Mindenkinek a maga helyén kell lennie.
 Kutját harangoz = Kalimpál a lábával az asztalnál.
 Lászlóházán csak egy rendes ember van, de az is Páka felé néz = Nepomuki Szent János szobra.
 Leállt, mint Tibák a pörzsöléssel = Félbehagy valamit.
 Lecsúszott, mint Bakon Károly = Hegyről hazafelé tarisznyájára ülve csúszott le a havas Nagyparton, hogy ne kelljen gyalogolnia.
 Legszebb nevek a Borbála, Tibor, Gábor = Mindegyikben benne van a bor.
 Literrel mérte, mint Halá' Jóska bácsi a tojást = Nem a megfelelő módon.
 Macsra játszik, mint a Havadi = Kevéssel is beéri.
 Megúsztá, mint zebeckeiek a hajdinát = A hajdina táblát pataknak nézték.
 Megugrott, mint a Wenczler hordója = Megbillent.
 Maradozik, mint az iklódi halott = Lemarad.
 Megfeledkezett magáról, mint a Varga Gábor = Megfeledkezett a fizetésről.

Minden fiatalasszonyt a gyerek ügyesít meg = Nem ér rá lustálkodni.
Minél butább a paraszt, annál nagyobb krumplii teremnek.
Nehezen kel föl, mint a pap Géza = Major kanonok öccse izületi betegségben szenvedett.
Nekem mondd tanárnak, füle van a számárnak? = Engem oktatsz?
Neki is csak akkora házhelyet mérnek = Akkora sírhelyet kap. Minden ember egyformán végzi.
Nem akarásnak, nyögés a vége.
Nem esik kézről, mint a feketén vágott disznó húsa.
Nem sokáig őrizte a temetőt = Az előző halott után gyorsan meghal valaki.
Nem tudja félbe hagyni, mint Dancs Gábor a muzsikálást.
Ne szólj bele, nem telefon.
Nem úgy megy, mint tavaly = Nem úgy van az.
Nincs türelme hozzá, mint az egyszeri asszonynak az imádkozáshoz. (Az erkölcsös élethez.)
Nyers bornél nincs jobb orvosság = A tiszta bor egészség.
Néz, mint a csík = Éber.
Nyugoszik, mint Laci gyerek a réjásban = Megpihen.
Olyan melegem még nem volt, hogy inni ne tudtam volna. (Melegem van, nem kérek, hátrítják el udvarisan a kínálást a hegyen)
Olyan, mint a körömméreg = (Erőszakos, vérmes, ügyes, fúrge.)
Olyan, mint a Lalács Károly = Félkegyelmű
Olyan, mint a Cicelle = Henyélő, kényeskedő
Ő is maga törli a fenekét = Nagy emberre mondják.
Part alatt pislogó Lászlóház.
Rámaradt, mint számárra a fül.
Ránádal = Rátesz egy lapáttal.
Rütka, mint a Filó búzája.
Súgnak a szamarak, eső lesz = Társaságban illetlenül suttogókra mondják.
Sónak, gyufának mindig kell otthon lennie = Háborúban ezek voltak az első hiánycikkek.
Sietnek, mint a tormaföldi asszonyok = Reggeltől délutánig beszélgettek.
Spekulál, mint Hácskó Gyurka bácsi a paprikás csirkén = Csak ül, és van. (Az említett személynek nem volt foga, nem tudta megenni.)
Szamar jött be kendtek ajtaján. – mondták a köszönés nélkül a helyiségbe lépő gyerekek.
Szent György nap után, akkor is fölfelé nő a fű, ha kalapáccsal verik is vissza.
Szent Mihálytól Szent Györgyig, akármilyen szél fúj, az mindig hideg.
Takarja, mint Gyuricza Andor bácsi a borjút = Rejteget, dugdos valamit.
Tele van, mint a kányavári tóka = Teljesen megtelt. Elege van mindenkől. (Átvitt.)
Tele van a feneke borzatúróval = Gazdag, mindene megvan
Templomban nem, de kocsmában lehet üzletet kötni.

Ugat a halál kutyája = Köhög.

Túljutott rajta, mint cigány a kerülésen = Megoldott egy problémát.

Úgy kell hügyoznom, majd beszarok. (Pejoratív)

Úgy van felöltözve, mint a Hajsznek = Sehogy. Össze-vissza. Szedett-vedetten.

Valószínű a kútban = Válasz a „hol vagy?” kérdésre.

Vigyorog, mint pék kutyája a meleg zsömlére = Tehetetlenül, kínosan.

Visszamondlák, mint a pördeföldiek a búcsút = Lemondják.

Jegyzetek

- ¹⁰¹⁵ Gönczi Ferenc: Göcsej s kapcsolatosan Hetés vidékének és népének összevontabb ismertetése, Plánder Ferenc: Göcsejről.
- ¹⁰¹⁶ Balázs Béla: Gönczi Ferenc Göcsejben. Zalai Hírlap, 1996. január 6., 7. p.
- ¹⁰¹⁷ Horváth Jenő közlése.
- ¹⁰¹⁸ ZMFN. Páka, 2.
- ¹⁰¹⁹ Molnár László–Vándor László: A pákai „Várhelyi domb területén folytatott régészeti kutatásokról. 97–113. p.
- ¹⁰²⁰ ZML. HL. 52., Zágrábi érseki lt. Canonica visitatio Protocoli Broj. 71/II. 177–180.
- ¹⁰²¹ Horváth Jenő közlése.
- ¹⁰²² Gönczi: im. 651. p.
- ¹⁰²³ Dancs Lajos közlése.
- ¹⁰²⁴ Tájház, Páka, Döme-földi u. 18.
- ¹⁰²⁵ Az erdők védelme. ZML Keszthely Város régi levéltára 1182–1194. 1786. május 31., 1786. április 12., Tűzvédelem. ZML. Keszthely Város régi levéltára 1182–1194. 1775. február 7. Javasolják, hogy amennyire tehetik, erősebb anyagból, termésköböl, égetett vagy nyerstéglából, válygból építsék házaikat.
- ¹⁰²⁶ ZML. HL.
- ¹⁰²⁷ Tóth János: Göcsej népi építésze. 13–15. p.
- ¹⁰²⁸ Barabás Jenő: Zalai pajták. 277–288., Barabás Jenő – Gilyén Nándor: Vezérfonal népi építésze-tünk kutatásához.
- ¹⁰²⁹ ZML. HL.
- ¹⁰³⁰ Holub: A bortermelés Zala megyében 1526 előtt. 182. p.
- ¹⁰³¹ Levéltárkezelői tanfolyami jegyzet. MOL. 1998.
- ¹⁰³² Molnár László: Az alapfokú oktatás története. Páka, 2000.
- ¹⁰³³ ZML. Csatár hegység Articulusa 1896.
- ¹⁰³⁴ Magyar Néprajzi Lexikon 2.
- ¹⁰³⁵ Magyar Néprajzi Lexikon 5.
- ¹⁰³⁶ Dancs Lajos közlése, aki e mellett még a szakajtó gyakorlati elkészítését is megmutatta.
- ¹⁰³⁷ Molnár István közlése.
- ¹⁰³⁸ ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818. Páka, 1768.
- ¹⁰³⁹ Bundics Józsefné és Molnár János közlése.
- ¹⁰⁴⁰ Bundics Józsefné közlése.
- ¹⁰⁴¹ Gönczi: im. 644. p.
- ¹⁰⁴² Páka plébánia házasulandók anyakönyve.
- ¹⁰⁴³ Bundics Józsefné közlése.
- ¹⁰⁴⁴ Gönczi: im. 372–395. p.
- ¹⁰⁴⁵ Gönczi: im. 320. p.
- ¹⁰⁴⁶ Gönczi: im. 320. p.
- ¹⁰⁴⁷ Gönczi: im. 322. p.

- ¹⁰⁴⁸ Gönczi: im. 324. p.
¹⁰⁴⁹ PHD. 66–74. p.
¹⁰⁵⁰ Takács Jenő közlése.
¹⁰⁵¹ Molnár István közlése.
¹⁰⁵² Dancs Lajos közlése.
¹⁰⁵³ Dancs Lajosné közlése.
¹⁰⁵⁴ Gönczi: im. 365. p.
¹⁰⁵⁵ Molnár Istvánné közlése, akinek édesapja asztalos volt.
¹⁰⁵⁶ PHD. 72–73. p.
¹⁰⁵⁷ Gönczi: im. 366. p.
¹⁰⁵⁸ Molnár László: Adatok Páka történetéhez.
¹⁰⁵⁹ Gönczi: im. 367. p.
¹⁰⁶⁰ ZML. Keszthely város régi levéltára 1182–1194. 1775. február 15.
¹⁰⁶¹ Dancs Lajosné közlése.
¹⁰⁶² Horváth Jenő közlése.
¹⁰⁶³ Gönczi: im. 258. p.
¹⁰⁶⁴ Gönczi: im. 242. p.
¹⁰⁶⁵ Gönczi: im. 260. p.
¹⁰⁶⁶ Gönczi: im. 261. p.
¹⁰⁶⁷ Id. Molnár Istvánné (Sifter) közlése.
¹⁰⁶⁸ Dömföldi asszonyok mondták el 1975-ben, a tájház berendezésekor, ahol segítettek a tárgyakat a korabeli szokás szerint elrakni.
¹⁰⁶⁹ Gönczi: im. 263. p.
¹⁰⁷⁰ Pordán Zoltán közlése.
¹⁰⁷¹ Takács Jenő közlése.
¹⁰⁷² Molnár István közlése, először 1967-ben, majd 1991-ben emlékezetből írta le a szöveget, azt idéztem.
¹⁰⁷³ Bundics József közlése.
¹⁰⁷⁴ Bedők Sándor közlése.
¹⁰⁷⁵ Molnár Istvánné közlése.
¹⁰⁷⁶ Gönczi: im. 266. p.
¹⁰⁷⁷ Molnár István írta le kérésre, 1991. december 21-én.
¹⁰⁷⁸ Gönczi: im. 231. p.
¹⁰⁷⁹ PHD. 72. p.
¹⁰⁸⁰ Horváth Jenő közlése.
¹⁰⁸¹ Gönczi: im. 231. p.
¹⁰⁸² Molnár Istvánné közlése.
¹⁰⁸³ Id. Molnár Istvánné, Horváth Józsefné, Peszeg Istvánné, Németh Gyuláné, Ifj. Molnár Istvánné
¹⁰⁸⁴ Molnár Istvánné, Horváth Józsefné.
¹⁰⁸⁵ Gönczi: im. 235. p.
¹⁰⁸⁶ Gönczi: im. 237. p.
¹⁰⁸⁷ Horváth Jenő közlése.
¹⁰⁸⁸ Dancs Lajos közlése.
¹⁰⁸⁹ Gönczi: im. 242. p.
¹⁰⁹⁰ Gönczi: im. 243. p.
¹⁰⁹¹ Gönczi: im. 243. p.
¹⁰⁹² Gönczi: im. 243. p.
¹⁰⁹³ Pordán Zoltán közlése.
¹⁰⁹⁴ Gönczi: im. 244. p.
¹⁰⁹⁵ Gönczi: im. 247. p.
¹⁰⁹⁶ Molnár László: A nevetés egészség (Dél-göcseji anekdoták, történetek). 46. p.

- 1097 Gönczi: im.: 249. p.
1098 Rudas Csabáné közlése.
1099 Molnár Istvánné közlése.
1100 Gönczi: im. 255. p.
1101 Molnár Istvánné közlése.
1102 Gönczi: im. 255. p.
1103 Gönczi: im. 239. p.
1104 Molnár István, Horváth Jenő közlése.
1105 Kossuth u. 33, Tóth Károly közlése.
1106 Horváth Károly: Egy hernyéki parasztember dalkincse. 43. p.
1107 Molnár Istvánné közlése.
1108 Molnár István közlése, Ő az 1930-as évekről mesélt.
1109 Gönczi: Göcsej népköltészete. 90. p.
1110 ZML. Keszthely város régi levéltára 1182–1194. 1786. február 24.
1111 Dancs Lajosné közlése.
1112 Németh Jenőné közlése.
1113 Rudas Miklósné közlése.
1114 Gönczi im. 296. p.
1115 Molnár Istvánné közlése.
1116 Gönczi im. 296. p.
1117 Takács Sándor közlése.
1118 Rudas Gyuláné közlése, neki Törő Ferencné mesélte, aki egy ismeretlen, öreg koldusasszonytól hallotta.
1119 Id. Molnár Istvánné közlése.
1120 Gönczi: im. 297. p.
1121 Gönczi: im. 286–287. p.
1122 Gönczi: im. 289. p.
1123 Gönczi: im. 291. p.
1124 Gönczi: im. 292. p.
1125 Gönczi: im. 293–294. p.
1126 Id. Molnár Istvánné közlése.
1127 Gönczi: im. 297–298. p.
1128 Gönczi: im. 298. p.
1129 Gönczi: im. 298. p.
1130 Gönczi: im. 301. p.
1131 Gönczi: im. 302. p.
1132 Gönczi: im. 303. p.
1133 Gönczi: im. 305. p.
1134 Gönczi: im. 306–307. p.
1135 Gönczi: im. 308. p.
1136 Gönczi: im. 308. p.
1137 Molnár István közlése.
1138 Mátay Gyula közlése.
1139 Rudas Miklós közlése.
1140 Gönczi: im. 258. p.
1141 Mester Vince közlése.
1142 Varga László közlése.
1143 Rudas Ferenc közlése.
1144 Horváth Jenő közlése.
1145 Gécsék Imre közlése.
1146 Pordán Zoltán közlése.
1147 Molnár István közlése.

- 1148 Horváth Jenő közlése.
1149 Takács Jenő közlése.
1150 Takács Jenő közlése.
1151 Pordán Zoltán közlése.
1152 Molnár István közlése.
1153 Pordán Zoltán közlése.
1154 Pordán Zoltán közlése.
1155 Takács Jenő közlése.
1156 Horváth Jenő közlése.
1157 Molnár István közlése.
1158 Peszleg Istvánné közlése.
1159 Takács Jenő közlése.
1160 Általánosan használt.
1161 Takács Jenő közlése. Általánosan használt.
1162 Általánosan használt.
1163 Horváth Jenő közlése.
1164 Molnár István közlése.
1165 Pordán Zoltán közlése.
1166 Molnár István közlése.
1167 Horváth Jenő közlése.
1168 Takács Jenő közlése.
1169 Pordán Zoltánné közlése.
1170 Takács Jenő közlése.
1171 Molnár István közlése.
1172 Vidóczy Márta közlése
1173 Általánosan használt.
1174 Vidóczy Márta közlése.
1175 Vidóczy Márta közlése.
1176 Rudas Ferenc közlése.
1177 Takács Jenő közlése.
1178 Takács Jenő közlése, Gönczi: im. 256. p.
1179 Általánosan használt. Gárdonyi Géza még nótát is írt ilyen címmel.
1180 Sabjanics Istvánné közlése.
1181 Sabjanics Istvánné közlése.
1182 Mátay Gyula közlése.
1183 Mátay Gyula közlése.
1184 Mester Vince közlése, aki édesanyjától hallotta.
1185 Horváth Jenő közlése.
1186 Pordán Zoltán közlése.
1187 Molnár Ferenc közlése.
1188 Pordán Zoltán közlése.
1189 Pordán Zoltán közlése.
1190 Czupi Géza közlése.
1191 Takács Jenő közlése.
1192 Gönczi: im., Göcsej népköltészete.
1193 Horváth Károly: Egy hernyéki parasztember dalkincse. Bevonulok Rózsám... (Regruta és katonadalok Zalából és Muravidékről (hn) 1997.
1194 Vajda József: Hallottad e hírét Zalaegerszegnek?
1195 Páka, 1997. Énekelte: Körtvélyesiné Kárász Rózsa. Ezúton is megköszönöm Németh Andrásnének, hogy a dalt rendelkezésemre bocsátotta.
1196 Páka, 1972. Énekelte: Peszleg Istvánné (1931–1992) Gyűjtötte: Kalamár Zoltán, Molnár László. Lejegyezte: Horváth Károly.

- ¹¹⁹⁷ Páka, 1972. Énekelte: Peszleg Istvánné (1931–1992) Gyűjtötte: Kalamár Zoltán, Molnár László. A kotta a Göcseji Múzeum adattárában található, Komlódi Zsuzsa 1970. évi gyűjtéséből. Ezúton is köszönetet mondok Vándor László igazgatónak, hogy lehetővé tette számomra felhasználását.
- ¹¹⁹⁸ Páka, 1972. Énekelte: Peszleg Istvánné (1931–1992) Gyűjtötte: Kalamár Zoltán, Molnár László.
- ¹¹⁹⁹ Páka, 1972. Énekelte: Király József (1902–1985) Gyűjtötte: Kalamár Zoltán, Molnár László.
- ¹²⁰⁰ Páka, 1972. Énekelte: Sabján Péterné (1898–1978) Gyűjtötte: Kalamár Zoltán, Molnár László.
- ¹²⁰¹ Páka, 1972. Énekelte: Vatali Lajosné (1900–1982) Gyűjtötte: Kalamár Zoltán, Molnár László. Pék József és Linfer János summásgazdák voltak. 1198–1201. jegyzet alatti dalokat szintén id. Horváth Károly jegyezte le. Ezúton is köszönetet mondok ifi. Horváth Károlynak, hogy édesapja hagyatékából a kottákat részemre átadta.
- ¹²⁰² Göcseji népdalok Kőváry Béla költeményéből. Aigner Lajos kiadása Budapest én. III. évfolyam 9–10. Sz. 30. p.
- ¹²⁰³ Gönczi Ferenc: Göcsej népköltészete. 284. p., Horváth Károly: Egy hernyéki parasztember dal-kincse. 108. p. A ballada két szereplőjéről vannak adataink. Brandl Salamon 1864 után vett birtokokat Pákán. Később Csömödérben volt kocsmáros. Bedők Vince haláláról az alábbiakat tudjuk a pákai plébánia halottak anyakönyvének bejegyzéséből: „Bedők Vince 1890. Hó és nap nem tudatik. Bedők Pál fia, 22 éves. Halál oka: víz alá süllyesztve találtatott meg. Pákai temetőben március 30-án [temette] Albert Miklós plébános. Megjegyzés: Orvosrendőrileg megvizsgáltatott és ez gyilkosságot állapított meg.” Páka meghaltak anyakönyve 1890. 60. szám.
- ¹²⁰⁴ Magyar értelmező kéziszótár. Akadémiai Kiadó Budapest, 1987. 1302–3. p.

Adatközlők

Ezúton is szeretném megköszönni adatközlőimnek, hogy segítették munkámat, és hálával gondolok azokra, akik már nincsenek köztünk.

Ábrahám Angéla	(1986) Gutorfölde
Ábrahám Lajosné	(1958) Gutorfölde
Bedők Sándor	(1891–1975) Kányavár
Bundics József	(1928–2003)
Bundics Józsefné	(1929)
Czupi Géza	(1930–1999)
Dancs Lajos	(1905–1993)
Dancs Lajosné	(1903–1986)
Gécsek Imre	(1951)
Horváth Jenő	(1934)
Horváth Józsefné	(1905–1988)
Király József	(1902–1985)
Körtvélyesiné Kárász Rózsa	(1963)
Mátay Gyula	(1948) Gutorfölde
Mester Vince	(1932)
Molnár Ferenc	(1961)
Molnár István	(1926–2002)
Molnár Istvánné	(1934)
Id. Molnár Istvánné	(1900–1981)
Molnár János	(1934–2004)
Németh Jenőné	(1925)
Németh Gyuláné	(1930)
Peszleg Istvánné	(1931–1992)
Pordán Zoltán	(1956)
Pordán Zoltánné	(1958)
Rudas Csabáné	(1958)
Rudas Ferenc	(1930)
Rudas Gyuláné	(1921)
Rudas Miklós	(1946)
Rudas Miklósné	(1951)
Sabjanics Istvánné	(1953–2001)
Sahján Péterné	(1898–1978)
Takács Jenő	(1934)
Takács Sándor	(1911–1994)
Takács Sándorné	(1922)
Tóth Károly	(1929)
Varga László	(1955)
Vatali Lajosné	(1900–1982)
Vidóczy Márta	(1967) Iklódbördőce

IRODALOM

- A Magyar Népköztársaság Helységnevtára 1973. Statisztikai Kiadó Vállalat Budapest.
- A Magyar Népköztársaság Helységnevtára 1985. Statisztikai Kiadó Vállalat Budapest, 1985.
- A magyarországi céhes kézműipar forrásanyagának katasztere I–II. Budapest, 1976.
- A szabadságharc zalai honvédei 1848–1849. Zalai Gyűjtemény 33. Zalaegerszeg, 1992.
- A Szeplőtelen Szűz Mária gyermekeinek kézikönyve. Budapest, 1922.
- A szombathelyi egyházmegye nevtára. Szombathely, 1972.
- Ádám László–Marosi Sándor (szerk.): A Kisalföld és a Nyugat-magyarországi peremvidék – Magyarország tájféldrajza 3., Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975.
- Bacsa Gábor: Nagykanizsa határváros. In.: Nagykanizsa első okleveles említésének 750. évfordulója alkalmából rendezett helytörténeti-történettudományi konferencia előadásai, Nagykanizsa, 1995. 10. 20–21. Nagykanizsa, 1996.
- Bácskai Vera: Magyar mezővárosok a XV. században. Akadémiai Kiadó Budapest, 1965.
- Bakos Ferenc: Idegen szavak és kifejezések szótára. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979.
- Balázs Béla: Gönczi Ferenc Göcsejben. Zalai Hírlap 1996. január 6.
- Bálint Sándor: Karácsony, húsvét, pünkösd. Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója. Budapest, 1989.
- Bálint Sándor: Ünnepi kalendárium I–II. Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója. Budapest, 1977.
- Balogh Ferenc: Templomok és ünnepek (Az ősi szimbólumok világa). Szent Gellért Kiadó és Nyomda, én.
- Balogh Miklós: A nemzeti bizottságok megalakulásának körülményei Zala megyében. In.: MSZMP Zala Megyei Bizottsága Oktatási Igazgatóság Évkönyve 1984.
- Bán Péter (szerk.): Magyar történelmi fogalomgyűjtemény I–II. Eger, 1980.
- Barabás Jenő–Gilyén Nándor: Vezérfonal népi építészettünk kutatásához. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1979.

- Barabás Jenő: Zalai pájták. In.: Göcseji Múzeum jubileumi emlékkönyve 1950–1960. Zalaegerszeg, 1961.
- Bárczi Géza: Magyar szövejtő szótár. Budapest, 1941.
- Bátorfi Lajos: Adatok Zala megye történetéhez III. Nagykanizsa, 1877. Wajdits József gyorsajátónyomása.
- Békássy Jenő (szerk.): Zala vármegye feltámadása Trianon után (Zalai fejek) Hungária Hírlapnyomda R.T. kiadása, Budapest, 1930.
- Bencze Géza: Zala megye hidrográfiai képe a reformkori vízrendezések küszöbén. In.: Zalai Gyűjtemény 18. Zalaegerszeg, 1984. 193–207. p.
- Bencze Géza: Zala megye leírása a reformkorban In.: Zalai Gyűjtemény 23. Zalaegerszeg, 1986.
- Béres Katalin (szerk.): A szabadságharc emlékei Zalában 1848–1849. Zalaegerszeg, 1988.
- Bíró Friderika: A szegek világa. Zalaegerszeg, 2003.
- Bíró Friderika: Göcsej. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1988.
- Czigány László: Katolikus egyesületek Zalában a két világháború között. LaZa füzetek, Zalaegerszeg, 1994.
- Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában III. Budapest, 1897. Reprint. Állami Könyvterjesztő Vállalat, 1985.
- Csapody Csaba: Az Eszterházyak alsó lendvai uradalmának gazdálkodása a XVIII. század első felében. In.: Tanulmányok a magyar mezőgazdaság történetéhez 6. (szerk.) Domanovszky Sándor Budapest, 1933.
- Csendélet Zala-Egerszeg vidékéről. Néptanoda, 1886. május 1. 18. szám 144.
- Csomor Erzsébet–Kapiller Imre (szerk.): '56 Zala megye kronológiája és személyi adattára I–II. Zalaegerszeg, 2004.
- Csomor Erzsébet–Kapiller Imre (szerk.): '56 Zalában. Zalai Gyűjtemény 40. Zalaegerszeg, 1996.
- Csonkaréti Károly, dr.: A középkortól a KALOT-ig. Zalai Hírlap, 1994. december 17.
- Cs. Sebestyén Kálmán (szerk.): Salgótarjáni új almanach. Salgótarján, 1997.
- Dóka Klára: Kormányzattörténet. In.: Levéltári módszertani és oktatási füzetek 4. MOL. Budapest, 1998.
- Dömötör Tekla: Magyar népszokások. Corvina Kiadó, Budapest, 1983.
- Dömötör Tekla: Naptári ünnepek, népi színjátszás. Budapest, 1983.
- Ember Győző: Iratok a 1848-i magyarországi parasztmozgalmak történetéhez. Közoktatásügyi Kiadóvállalat, Budapest, 1951.
- Fára József dr.: Zalaegerszeg és a Göcsej részletes kalauza. Turistaság és Alpinizmus kiadása Budapest, 1934.
- Feiszt György: I. Ulászló Zala megyei hadjárata, Zalai Hírlap, 1983. május 7.
- Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. Pest, 1851.
- Foki Ibolya: Az 1883-as zsidó ellenes zavargások Zala megyében. In.: Zalai Gyűjtemény 25. Zalaegerszeg, 1986.

- Foki Ibolya: Zala megye közigazgatása 1860–1910. In.: Zala megye archon-
tológiája 1138–2000. Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2000.
- Foki Ibolya: Zalaegerszeg 1850–1860. In.: Zalaegerszegi füzetek, Zalaegerszeg,
2000.
- Gaál Antal, dr.–Vass Ferenc: A mezőgazdasági termelőszövetkezetek 40 éve Za-
la megyében. Zalaegerszeg, 1988.
- Gaál Antal, dr.: Zala megye közigazgatási beosztása és a tanácsok tisztviselői
1950–1985. In.: Zalai Gyűjtemény 22. Zalaegerszeg, 1986.
- Gelencsér Gábor: Európa jövőjéről Pákán. Zalai Hírlap október 25.
- Gelencsér Gábor: Pákai találkozások. Zalai Hírlap, 1992. január 4.
- Gelencsér: Jubileumi találkozó Pákán. Zalai Hírlap, 1996. október 21.
- Genthon István: Magyarország művészeti emlékei. Dunántúl. Képzőművészeti
Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1959.
- Gombkötő József: A pákai (Zala vm.) plébánia történetének anyaga (Páka)
1917. március 16. Füzetbe írt kézirat (A pákai plébánia Historia Domus-a)
- Göcseji falujárás 1935. 387/ö. Szily János cserkészcsapat göcseji mozgótábor.
Hasonmás kiadás. Városi Művelődési Központ, Zalaegerszeg, 1997.
- Göcseji népdalok Kőváry Béla költeményeiből. Aigner Lajos kiadása. Budapest, én.
- Gönczi Ferenc: Göcsej népköltészete. Zalaegerszeg, 1948.
- Gönczi Ferenc: Göcsej s kapcsolatosan Hetés vidékének és népének összevon-
tabb ismertetése. Kaposvár, 1914.
- Gönczi Ferenc: Somogyi gyermekjátékok. Kaposvár, 1949.
- Gyalay Mihály: Magyar igazgatástörténeti helységnévlexikon Budapest, 1989.
- Gyurác Ferenc: Élete könyvbe kívánczolt. Zalai Hírlap, 1996. június 1.
- Gyuricza Ferenc: Ajándék tűzoltóautó. Zalai Hírlap, 2002. november 4.
- Gyuricza Ferenc: Ott kevesebb a tanulnivaló? Zalai Hírlap, 2001. október 20.
- Gyuricza Ferenc: A borzalomra és a hősökre emlékezve. Zalai Hírlap, 1995. áp-
rilis 3.
- Gyuricza – Színvonalas ellátás (Eszközfejlesztésre 5,5 millió forintot költöttek
Pákán. Zalai Hírlap, 2000. október 10.
- gy. f. Ötszörös költség. Zalai Hírlap, 2003. augusztus 1.
- gy. f. Szervezett lokálpatriotizmus. Zalai Hírlap, 2003. március 17.
- Gyürki László, dr.: A pákai plébánia története. Kézirat a plébánia irattárában
- H. Simon Katalin: Der stand und die Aufgaben der Neolitikum – und
Kupferzeitforschung im Komitat Zala. In.: Zalai Múzeum 2. Zalaegerszeg,
1990.
- Hajdú-Moharos József: Magyar Településtár. Kárpát-Pannon Kiadó, Budapest,
2000.
- Halász Imre: Megyei jelképek. In.: Zala megye ezer éve (Tanulmánykötet a ma-
gyar államalapítás millenniumának tiszteletére) én. (2000)
- Halász Imre: Zala megye izraelita iskolái a Bach-korszak első éveiben. In: Zalai
Gyűjtemény 18. Zalaegerszeg, 1983.

- Halász Imre: Zala megye katolikus népiskoláinak és tanítóinak helyzete a Bach korszak első éveiben. In.: Zalai Gyűjtemény 16. Zalaegerszeg, 1980.
- Halász Imre: Zala megye közigazgatása 1849–1860. In.: Zala megye Archontológiája 1138–2000. ZML. Zalaegerszeg, 2000.
- Halász Imre: Zala népiskolái az önkényuralom idején. Zalai Hírlap, 1983. december 10.
- Hargitai László: Talajtan és agrokémia I. Kertészeti Egyetem, Budapest, 1985.
- Herényi István: Helytörténeti Lexikon 800–1400. Nyugat-Magyarország az Árpádok és az Anjouk korában. Velem, 2000.
- Holub József: Zala megye története a középkorban I. A megyei és egyházi közigazgatás története. Dunántúl Egyetemi Nyomdája Pécs, 1929.
- Holub József: Zala megye története a középkorban III. A községek története. Kézirat a Göcseji Múzeum Adattárában
- Horváth Károly: Bevonulok rózsám. hn. 1997.
- Horváth Károly: Csúfolók a Kerka mentén. In.: Lenti Honismereti Füzetek 3. Lenti, 1992.
- Horváth Károly: Egy hernyéki parasztember dalkincse. In.: Zalai Gyűjtemény 13. Zalaegerszeg 1980.
- Horváth Zita: Paraszti vallomások Zalában I. Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2001.
- Jakabfi Rudolf, Tóth Antal, Tóth Lászlóné (szerk.): Élni emberül... A munkásmozgalom Zala megyei harcosai. Életrajzgyűjtemény. Zalaegerszeg, 1980.
- K. Csilléry Klára: A magyar nép bútorai. Corvina Kiadó, Budapest, 1972.
- Káli Csaba – Mikó Zsuzsa (szerk.): Dokumentumok Zala megye történetéből 1944–1947. Zalai Gyűjtemény 37. Zalaegerszeg, 1995.
- Kalmár János: Az avar nyílhegy. In.: Archeológiai Értesítő III. évfolyam V–VI. 1944–45.
- Kapiller Imre: Zala megye közigazgatása 1750–1790. In.: Zala megye Archontológiája 1138–2000. Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2000.
- Karácsonyi J., Kollányi T., Lalcsics J. (Szerk.): Egyháztörténeti emlékeink a magyarországi hitújítás korából V. Kötet 1548–1551. Budapest, 1912.
- Kéner Jolán: Pártharcok Zala megyében 1945–1948. In.: Tanulmányok Zala megyéről 1945–1970. Zalaegerszeg, 1970.
- Kerecsényi Edit: Dél-Zalai hímes szöttesek I. Takácsszöttesek. In.: Zalai Gyűjtemény 25. Zalaegerszeg, 1986.
- Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Akadémiai Kiadó, Bp. 1980.
- Kostyál László: Johan Ignaz Cimbal Zala megyében In.: Zalai Múzeum 1. 1987.
- Kotnyek István: Alsófokú oktatás Zala megyében 1918-ig. In.: Zalai Gyűjtemény 9. Zalaegerszeg, 1978.
- Körmendy Pál: Tanügyi miseriák Göcsejben. Zalai Tanügy 9. sz., 1885. február 26.
- KSH Megyei Statisztikai Évkönyv, Budapest, 2001.

- Kubinyi András: Vásárok a középkori Zala megyében. In.: Zala megye ezer éve. Zalaegerszeg, é.n.
- Küllös Imola: Betyárok könyve. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1988.
- Lendva község közleménye, Lendva, 1981.
- Levárdy Ferenc (szerk.): Egyházi épületek és műtárgyak gondozása. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata Budapest, 1971.
- Levárdy Ferenc: Magyar templomok művészete. Szent István társulat, Budapest, 1982.
- L. Szabó Klára – Vándor László: Római kori tumulusok Pördeföldén. In.: Zalai Gyűjtemény 12. Zalaegerszeg, 1979.
- Magyar Anna: Tájház Dömeföldén. Lenti és Vidéke, 2001. február
– ma – Orvosok – Pákán (Ez hivatás – életfogytiglan..., Már nem rettegve jönnek vissza.) Lenti és Vidéke, 2001. május
- Magyar Életrajzi Lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969.
- Magyar értelmező kéziszótár. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.
- Magyar Katolikus Lexikon. Szent István Társulat, Budapest, 1993.
- Magyar Néprajzi Lexikon 2. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Magyar Néprajzi Lexikon 5. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Magyarország helységnévtára, 1863.
- Magyarország tiszti cím és névtára. Budapest, 1886.
- Magyarország vármegyéi és városai. Budapest, 1898.
- Magyar Pais, 1906.
- Maksay Ferenc (szerk.): Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén 1–2. kötet. Akadémiai Kiadó Budapest, 1990.
- Mohos Mária: A Lessnerek Tapolcán (Egy borkereskedő család karrierje). In.: Borok és Korok. Hermész Kör, Budapest, 1999.
- Moldova György: Bűn az élet (Riport a rendőrökről). Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1988.
- Molnár András (szerk.): A szabadságharc zalai honvédei 1848–1849. Zalai Gyűjtemény 33. Zalaegerszeg, 1992.
- Molnár András: Zala megye közigazgatása 1790–1849. In.: Zala megye Archontológiája 1138–2000. Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2000.
- Molnár László–Vándor László: A pákai „Várhelyi domb” területén végzett kutatásokról. In.: Zalai Gyűjtemény 18. Zalaegerszeg, 1983.
- Molnár László: A nevetés egészség (Dél-göcseji anekdoták, történetek). Czupi Kiadó, Nagykanizsa 1999.
- Molnár László: Adatok két zalai üveghuta történetéhez. In.: Zalai Gyűjtemény 16. Zalaegerszeg, 1980–1981.
- Molnár László: Az alapfokú oktatás története. Páka, 2000.
- Molnár László: Fejezetek Páka történetéből (A templom építéstörténete és az Iparos Olvasókör működése). Zalaegerszeg, 1990.
- Molnár László: Lakodalmi szokások. Czupi Kiadó, Nagykanizsa, 2002.

- Molnár László: Ortaháza története. Zalai kismonográfiák 6. Zalaegerszeg, 2002.
- Molnár László: Páka templom felújítása, Értékmentő, 1998. 6.
- Molnár László: Vízimalmok az Alsó-Válickán és mellékvizein. Hidrológia Köz-
löny 80. évf. 2. szám, 2000. március–április.
- Nagy Csaba: Feláldozott nemzedék. In.: Pannon Tükör 2000. 3. sz. május–június.
- Nagy Gábor, dr.: Zala megye felszabadulása. In.: Tanulmányok Zala megyéről
1945–1970. Zalaegerszeg, 1970.
- Nagy Iván: Magyarország családai IX. kötet, CD. Archanum Adatbázis Kft. Bu-
dapest, é.n.
- Nagy János: Egységes iskolarendszer kiépítése Zala megyében. In.: Tanulmá-
nyok Zala megyéről 1945–1970. Zalaegerszeg, 1970.
- Négyoldalúvá váló kapcsolat. Zalai Hírlap, 1999. szeptember 31.
- Nemecz Ferenc (szerk.): A Csertamenti TSz. 25 éve. Csömödér, 1985.
- Nemeskürty István: Kis Magyar Művelődés történet. Szent István Társulat, Bu-
dapest, 2002.
- Németh József: Zala megye műemlékei. Zalaegerszeg, 1977.
- Németh László (szerk.): Zala megye zsidósága történetének levéltári forrásai
1716–1849. In: Zalai Gyűjtemény 52. Zalaegerszeg, 2002.
- Németh László: A Holocaust Zalában. In: Zala megye ezer éve. (Tanulmánykö-
tet a magyar államalapítás millenniumának tiszteletére.) é.n. (2000)
- Németh László: Zala megye könyvtárai a felszabadulás után. In.: Tanulmányok
Zala megyéről 1945–1970. Zalaegerszeg, 1970. 238–241. p.
- Németh László: Zsidók Zalában a 18. század első felében. In: Zalai Gyűjtemény
35. Zalaegerszeg, 1994. 17–23. p.
- Novák Mihály: Zalavármegye az 1848–49. évi szabadságharcban. Bővített kiadás,
Tahy R. utóda könyvnyomdája, Zalaegerszeg, 1906.
- Ördög Ferenc: Személynévviszogatok Göcsej és Hetés területén. Akadémiai Ki-
adó, Budapest, 1973.
- P. Takács Ince–Pfeiffer János: Szent Ferenc fiai a Veszprémi egyházmegyében a
17–18. században I–II. Pápa–Zalaegerszeg, 2001.
- Papp László, Végh József (szerk.) Zala megye földrajzi nevei. Zalaegerszeg,
1964.
- Papp Simon: A magyarországi kőolaj- és földgáz kutatás története az utolsó 60
évben. Budapest, 1965. június 15. Kézirat a Magyar Olajipari Múzeumban.
- Papp Simon: Életem. Magyar Olajipari Múzeum, Zalaegerszeg, 2000.
- Pécsi Márton: Összefüggések a lejtőmorfológia és a negyedkori lejtőüle-
dék képződés között – MTA Földrajzi Tudományos Kutató Intézet Közlemé-
nyei, 1967.
- Pécsi Márton: Szerkezeti és vázталajképződés Magyarországon. MTA Földrajzi
Tudományos Kutató Intézet, Budapest, 1997.
- Petánovics Katalin: Szentgyörgyvár néprajza. In.: Szentgyörgyvár története. Za-
laegerszeg, 2002.

- Petrák Katalin dr.–Tóth Lászlóné (szerk.): Sorsfordító évek Zalában. Zalaegerszeg, 1985.
- Petrikné Vámos Ida: Magyarország államszervezete az 1848-as forradalomtól a második világháborúig. In.: Levéltári módszertani és oktatási füzetek 4. szám. MOL., Budapest, 1988.
- Plánder Ferenc: Göcseinek esmérete. In.: Tudományos Gyűjtemény 1838. 6. füzet.
- Plánder Ferenc: Göcsejről. Degré Alajos tanulmányával. Zalaegerszeg, 1970.
- Pongrácz Pál: Régi malom építészet. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1967.
- Révai nagy lexikona Budapest, 1911. 12. kötet.
- Rózsás János: Keserű ifjúság. Püski Kiadó, Budapest, 1999.
- Rudolfer Antal: Alsó-Lendva izraelita hitközségének és a kebelében fennálló temetkezési egyletnek (Chevra Kadisha) története. In: Alsó-Lendva nagyközség millenniumi emlékkönyve 1896. (szerk.): Füss Nándor, Pataki Kálmán. Nagykanizsa, 1898.
- Sill Aba Ferenc: A püspökség alapítása (Az egyházmegye megszervezése). In.: Szily János Szombathely első püspöke 1799–1999. Emlékkönyv. Szombathely, 1999.
- Simonffy Emil: A polgári földtulajdon kialakulása és a birtokmegosztás Délnyugat-Dunántúlon. Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2002.
- Solymosi László (szerk.): Magyarország történeti kronológiája I–IV. 1526–1848. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982.
- Szabad-e bejönni ide betlehemmél? Kaláka zenés könyv. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1987.
- Szabó József: A Pákai Közös Községi Tanácshoz tartozó községek története. Kézirat, 1972.
- Szaszkóné dr. Sín Aranka, Breinerné Varga Ildikó (szerk.): Magyarország történeti helységnévtára. Zala megye (1773–1808. I–II.). Budapest, 1996.
- Szeghalmy Gyula: Dunántúli vármegyék. Budapest, 1939.
- Szent Vince naptár 1932. Budapest, 1931.
- Szili Ernő (szerk.): Énekelj az úrnak. II. javított kiadás. Nova, 1998.
- Szommer Náthán: Posta, Távírda, Távbeszélő. In.: Halis-Hoffman Mór (szerk.): Zalavármegyei évkönyv. Nagykanizsa, 1896.
- Szögi László: Az egyházi szervezet kialakulása és megszilárdulása Magyarországon. In.: Levéltári módszertani és oktatási füzetek 4. szám. MOL., Budapest, 1998.
- T. Mérey Klára: Zala megye a XVII–XIX. században két korabeli leírás alapján. In.: Zalai Gyűjtemény 46. Zalaegerszeg, 1999.
- Tantalics Béla: A Lenti plébánia története. Lenti, 1999.
- Tantalics Béla: Lendva kulturális emlékei a 16. század második feléből. Lenti, 1988.
- Thuróczy János: A magyarok krónikája. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1980.
- Tompos Endre: „Falurendezés” Pákán. Zala, 1955. november 25.

- Tóth János: Göcsej népi építésze. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1965.
- Tóth Sándor–Srágli Lajos: Lovászi. Száz magyar falu könyvesháza Kht. Budapest, é.n. (2000)
- Turbuly Éva: Zala megye közigazgatása 1541–1750. In.: Zala megye Archontológiája 1138–2000. Zala Megyei Levéltár Zalaegerszeg, 2000.
- Turbuly Éva: Zala vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái II. 1611–1655. In.: Zalai Gyűjtemény 39. Zalaegerszeg, 1996.
- Új idők lexikona. Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt. kiadása, Budapest, 1940.
- Új Magyar Lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962.
- Vajda József: Hallottad-e hírét Zalaegerszegnek? Zalai Gyűjtemény 10. Zalaegerszeg, 1978.
- Vajda Lászlóné: 1848–49 zalai kronológiája. In.: Béres Katalin (szerk.): A szabadságharc emlékei Zalában 1848–1849. Zalaegerszeg, 1988.
- Valter Ilona: Egyházszerzés, kolostorok, templomok a 11–13. században. In.: Zala megye ezer éve. é.n. (2000)
- Vályi András: Magyar országnak leírása 1–3. kötet. Buda, 1796–1799.
- Vándor László (szerk.): Zala megye ezer éve. é.n. (2000)
- Vándor László: Mezővárosok Zala megyében. In.: Dunántúli Dolgozatok (c) Történettudományi sorozat. Pécs, 1991.
- Van-e hiba a pákai malomban? Zala, 1954. szeptember 4.
- Vízy András, dr.: Zala vármegye szociális feszültsége. Különlenyomat a Szociális Szemle 1940. június–júliusi számából, Budapest, 1940.
- Weisz Arnold: Az Alsó-Lendvai izraelita népiskola története. In.: Alsó-Lendva nagyközség millenniumi emlékkönyve 1896. (szerk.): Fúss Nándor, Patakí Kálmán. Nagykanizsa, 1898.
- Wenzel Gusztáv: Árpádkori új okmánytár, I–XII. kötet. Pest-Budapest, 1860–1874.
- Zala megye a XVII–XIX. században két korabeli leírás alapján. Zalai Gyűjtemény 46., Zalaegerszeg, 1999.
- Zala megye kézikönyve I–II. CEBA Kiadó, 1998.
- Zala megye Statisztikai évkönyve, 1965. Zalaegerszeg, 1966.
- Zala megye Statisztikai évkönyve, 2002. Zalaegerszeg, 2003.
- Zala megyei almanach 1912.
- Zalai Életrajzi Kislexikon. Zalaegerszeg, 1997.
- Zalavármegye története. Oklevéltár I–II. Budapest, 1886–1890. Szerk.: Nagy Imre – Véghely Dezső – Nagy Gyula.

FÜGGELÉK

I. Dokumentumok, adatsorok

1. Az almádi monostor alapító levelének Pákára vonatkozó részlete magyar fordításban:

„(...) *Abban a praediumban, amelyet Trinsin-nek hívnak [adományoztam] az erdő [v. berek] és a rét felét és 4 mansio szolgát 2 ekealja földdel, meg 5 mansio libertinust. Azonfölül saját falvaiimból ugyanannak az egyháznak adtam két praediumot Pákában, egy nagyobbat és egy kisebbet. A nagyobbikban van a Szent György templom, amely ugyanannak a monostornak tartozik engedelmelkedni, ebben is [adtam] 9 mansio szolgát három ekealja földdel, és hat szőlőt ugyanannyi [szőlő] művessel és malmokat [1 vagy 2 szó helye üres]; ökröket szántani és száz disznót meg ötven kas méhet. Az említett praedium határa Koppány püspök falujától kezdődik – amelyet az a patak szel ketté, amely a Pákának nevezett folyóba folyik – az Ádám nevű faluig; ettől is indul egy völgy, amelyben egy ugyancsak a Pákába torkoló patak folyik. Innen az Or nevezetű faluig, ahol áttöri a Lindva Limpa folyót [vagy folyó határát], a Novának nevezett helyig, amely a veszprémi püspökség curiája. Innen a királyné népéig, amelytől szintén patak választja el. Innen a Kerkáig, ahol a Vizgen nevű berekből ered egy patak, mely a Kerkába ömlik. Innen Bela nevű faluig, ahonnan ismét visszatérünk a már említett helyhez, ahol Koppány püspök faluja van.*

A másik praediumban, melyet kisebb Pákának hívnak, adtam 4 mansio szolgát 2 ekealja földdel, amelynek határa átszeli a völgyeket, melyeken át patakok folynak és ömlenek a már említett Páka folyóba. Ezen az előbb említett két helyen a hospesek, akik most vannak, vagy akik lesznek, azzal a föltétellel lakjanak, hogy egy-egy ház évenként hat pogácsa viaszt, és minden falu 4 araszos csöbör mézet köteles adni. Ezen falvak hospeseinek tizedét is a [z említett] király kegyelme szerint a parochiális püspöktől a már mondott monostornak adatni kieszközöltem.”

(Az oklevél a Magyar Nyelv 1927. XXIII. 362–363. oldalán olvasható.)

2. A Vasvári káptalan levele Zrínyi Miklós örökösödési ügyében, 1570 szeptemberéből:

„*Felsőges Herczeg Urnak, második Miksa Isten kegyelméből Római Császár, Német,*

Magyar, Cseh s. a. t. Országok Királyának, Osztrák Fővezér, és Burgundi Vezérnek s. a. t. nekünk legkegyelmesebb Urunknak Vasvári egyház Káptalánya imáiban ájtatos fohászait egyetértő örökös hűséggel.

Felsőged tudja, hogy mi egyenesen hozzánk parancsolólag intézett megintő, és tudomás végett kézbesítendő levelét hódolból mély tisztelettel átvettük a következő tartalommal.

Második Miksa Isten kegyelméből Római Császár, Német, Magyar, Cseh s. a. t. Országok királya, Osztrák fővezér, Burgund Vezér s. a. t. Vasvári káptalannak tisztelet s kegyelmünket.

Nemzetes és Nagyságos Asszonyok, nevezetesen Bethlenfalvi Thurzó Ferencnő Katalin, Batthyány Balthasarnő Dorothea, Bethlenfalvi Thurzó Eleknő Borbála, és Homonai Drugeth Miklósnő Margit a fennevezett nagyságos Urak törvényes Nejeik s néhai tekintetes nagyságos Zrény Miklós Gróf Urtól s néhai nagyságos Frangepán Katalintól született Nővérek abbelyi folyamodása Felsőgünk eleibe személyesen terjesztetvén fel, miképen a folyamodó Asszonyok Zalamegyében kebelezett Dráva–Muraközi kerülethez tartozó Csáktornya és Zlhryghó, mégis Vas megyei Monyorókerék összes várai, továbbá Vasvári Kastély, ugyszinte Pákafa mezőváros és Csatár felerészéből mint Zalamegyébe kebelezettekől, végre minden néven nevezendő Mezővárosok, majorok, Falvak, puszták, s bármily jogos birtokhatásokból nemcsak a megnevezett Zala- és Vasvármegyékben, hanem más megyékben is létező, a magyar Ország területéhez tartozókból, melyek azon Várokhöz Kastélyokhoz kellőleg tartoznak s időktől tartoztak, jelenleg pedig Nagyságos Zrény György, Kristóf s ifjabb Miklós hű Gróffjaink néhai Zrény Miklós Gróf Fiai, és a folyamodó Asszonyok Fivérei birtokában vannak, ha és mennyiben a megnevezett Várak, Kastélyok, és egyéb jogos birtokos Női ugy, valamint férfi ágakat, következő a folyamodó asszonyokat illetni elismertetnék, a panaszló asszonyok része, s evvel együtt jogos tényeiket érdeklő okiratok, hogy a hasonminőségű Várak, Kastélyok, jószágok, s birtokokból negyedrésznyi jog leány véreiket is az ország szokásainál fogva illeti, adassanak ki; miszerént ők a nevezett Zrény György, Kristóf, és Miklós Gróf Fivérektől Országunk Törvényei határozata szerint azokat jogos birtokukba visszavehessek és használhassák.

Mint hogy pedig ily követelések ugy, valamint másnemű peresbeliek; új alkotmányos Törvényeink szerint Általunk s Országunk rendes Birúi által a királyi Curian, az onnan e tárgyra vonatkozó idéző levélnek kézbesítése után 15 napnak leforgásával folytatólag elintézendők és itélendők lennének; ez okból hűségünknek jelen levelünk soraiban meghagyjuk és parancsoljuk, hogy e levelünket említett Zrény György, Kristóf, és Miklós Grófoknak közölükből választott hiteles személy által előmutassátok és kézbesítsétek, kik ha személyesen feltalálhatók leendnek jó lesz ugyan, különben házaikban, vagy tartózkodási helyükön megintetendők, s királyi szavunk által nékiek meghagyandó, hogy ők a jelen levelünk kézbesítésétől számítandó 15-ik napon személyesen vagy általok választandó törvényes Ügyvédek kiküldetésével a mondott királyi Curiankon Személyünk előtt kötelezetten megjelenni tartoznak, meg nem jelenésük esetében Mi e tárgyan a megjelenendőnek folyamodására azt teendjük, mit a törvényes rend hozand magával: – Ily módtoni előmutatás, megintés, és biztonság okáért a Személyünk eleibe leendő megjelenésre vonatkozólag netán célszerűbbnek vélt határnapnak kitűzéséről válaszoljatok.

Kelt Lyvynán Szt. Mihály Archangyal ünnepét megelőző Csütörtökön /feria quarta/ Egy ezer ötszáz hetvenedik évben. /PH./

Felolvastatott.”

Ugyanazon a levélen:

„Mi Felséged parancsolatainak mindenesetben engedelmeskedni, s azokat pontosan teljesíteni tartozván, a hozzánk küldött kegyelmes meghagyásának végrehajtása tekintetéből körünkből Győrváry Lőrincz hiteles mester Kanonokot a teljesítendő pontos végrehajtása végett kiküldöttük, ki a reáa bizottak megtétele után visszaérkezvén, minket hiteltétele mellett a következőkről értesített: Mikép ő Szt. Kálmán vértanu ünnepét megelőző Csütörtököt /ferie quarta/ követő napon a fennevezett Zrény György, Kristóf, és Miklós Gróf Urak Vas megyében létező Monyorókerék várában megjelenvén, ott a felhozott Zrény György, Kristóf és Miklós Grófokat, kiknek Felséged megintó és idéző levele személyesen kézbesítendő vala, nem találta; mire nézve azt Nemzetes Pustoviczai Kupissicz Mihály az említett Zrény György, Kristóf és Miklós Gróf Urak Monyorókeréki Várnagyja által tartózkodási helyükön nékiek kézbesíttetni rendelle, meghagyván egyuttal Felséged szavainál fogva, hogy a kézbesítés napjától számítandó 15-ik napon személyesen, vagy törvényes Ügyvédeink közbevetésével a mondott királyi Curián Felséged előtt okvellenn megjelenni tartoznak, az előzetes feleletekre vonatkozólag biztosítván őket, tudomásukra adta ugyan ottan, hogy habár a kitűzött Napon Felséged Személye előtt megis jelenendnek vagy elmaradnak, Felséged a megjelenendőnek folyamodására azt fogja tenni, mit a törvényes rend hozand magával.

Kelt a felhozott végrehajtás napjának negyedik napján és fentebb említett évben.”

(Bátorfi: Adatok Zala megye történetéhez; III; 60–63. p. Nagykanizsa, 1877. Wajdits József gyorssajtó nyomása)

3. Zala megyei tisztviselők által, birtokösszeírás miatt, lefolytatott tanúkihallgatások jegyzőkönyve

Eredeti. Magyar nyelvű. Kelt Pákán, 1763. január 24.-én.

Kérdések:

„Primo. Tudgyaé a Tanu, hogy Pákai Helységnek határát Szomszéd Csokmai Pusztátul minemü jelek és helyek különböztetik? Nemdenem ell kezdvén nap nyugotrul Hottoi Pusztá mellett föl szolgáló Nyiresháti Völgynek orozatbyánál? a' holy Hottoi, pákai és Csokmai határok öszve ütköznek, továbbá Páka és Csokma között Nyári Nap Keletnek mindenütt az ujonnan föl vett Csokmai Szőlők, allában, és irtásukban menvén az Lapos vagy Szulákos völgynek órában [orrában, végében?], egymás után lévő Berkenye fákra, ezeken tul továbbis nap keletnek mindenütt azon völgyben és annak végeden lévő néhai Máté Bálint és György Pákai lakosoknak földéra az az után Sorjában lévő Nyárfákra, Csokmai Uraságnak Tábla földének előbbi széle mellett az Országútra, és az Ország uton nap keletrül M[éltóságos] Szápári Uraságnak mastani Hitván Korcsma házán pedig föl-

lül való, Cseresnye fának Törzsökje helyére innénd egy darabigh országoton föl Szélnek menvén Pákai Plébánus Csokmai Pusztában lévő réghi Kaszáló réttyének Szélire, és itt ismét napkeletnek fordulván, ugyan említett Pákai Plébánus Urnak régi és utóbb tett irtás réttyei között Pákai Horváth Istvánnak Csokmai Pusztában lévő Kaszáló réttyének délső végére, ettől még his Pákai Bedők Istvánnak Pákai Határban lévő réttyének főső végire a' helyis az Pákai ptakban bele szakad.

20 Tudgya-e a Tanu s tapasztalta-e, hogy az itt jelekig s helyekig Pákai Lakosok maguk határát szabadon éltek fáizták, és az Szulákos völgyön délrül lévő Plágát mint valóságos határjokban lévőtt békességessen makkoltatták; azon Völgy alatt lévő földet nevezett Máté Bálint és György azon üdőben a' midőn Iklodi Likais Gergely Csokma Puzstát Zalogba birta jól lehet semmi közök és Pénzek Csokmai Pusztához nem volt, mint Pákai földet szántották, vetették és birták, ennek előtte Circiter 16 esztendővel, Strobl János akkori volt Lendvai Tisztartó Uram idejében az M[éltóságos] Herczeghi Háznak tizedet fizettek, Plébánus Ur régi kaszáló, ugy említett Horváth Istók Csokmai Pusztán lévő Réttyének végén délrül lévő réteket, nem tsak említett Bedők István, sőt azon kívül számos Pákai Lakosok magok réttyeit az Malmon föllül lévő Hidig és töltésig ember emlékezetitül fogva mint helyréttyeiket szabadon, minden háborgatás nélkül kaszálták, Kaszállák most is, sem előbb, sem most Csokmai Uraságnak Semmi némű Cenzust nem fizetvén, jól lehet azon helyeken kívül is réteket birjanak, és attul Csokmai Uraságnak Cenzust fizessenek.

30 Hány esztendeje, hogy a Szulákosí Völgy fölött lévő irtásokat tették Csokmai Pusztában Csömödériekkel, Kis Szigethiekkal edgyet értő némely Pákai lakosok, kik az irtásokon föl szélrül lévő uj Hegyet föl vették, s ugyan azért hány esztendeje lehet annak is? hogy azon gypüött az Szulákosí Völgyön által tették az Herczegsbéliek?

40 Az Ország uttya mellett lévő Csokmai Uraságh földgye mellett délrül a' minémű Marha Járás és Szekér Ut szolgál föl a Szulákosí völgy felé, igaz-é? hogy tsak az mult ezer hét Száz hatvan kettődik esztendőben Szécsi Szigethy uyonnan jött Tisztartó Pongrácz Pál Uram Szegedte föl hatalmasul. [Szántatta fel erőszakkal.]

50 Az ország uttyán napkeletrül minémű Korcsma házot bir M[éltóságos] Groff Szápári, azt hová való ember épéttete? Pákaiak elsőbenis többszöris levágtáke, az után azon helyre Gyunkot építvén aztis megh igették-e?

60 Azon Hidat és töltést, mellyen Csokmai Urasághnak bizonságai jártanak, hány esztendeje, hogy tsinálták Pákaiak? S annak előtte volt e akárminemű Szekér uttis? vagy hid azon helyen?"

Válaszok:

„ad 1. Ezen Tanu ez előtt circiter 30 esztendőekkel Oltárczon lakozó Dani Istvánnál szolgálván esztendeigh Béressül, a' honnénd is itt Pákán lakozó Varga Györgynek mint említett gazdaja Vejének ennyihánszor járt a' Tanu hol szántani, hol pedig széna hordani s némellkor le[h] et három hétig is itt tartóz[kod] ott, s azon alkalmatosságokban nem réghi M[éltóságos] Szápári Urasághnak az Ország uttyán napkeletrül lévő Korcsmaházán föllül és rész szerint napkeletrül lévő Berekben ökreit örizvén az Gazdájának Veje az országoton megh állván mondotta, és mutatta e Fatensnek, hogy Pákai HatárHottoi határtul Csokmai Határ mellett mégyen a' Laposon az Szulákosí Völgy

orozatban lévő Berkenye fákra, ezektől az völgy közepén menvén a határ Nyárfákra, ezektől egyenesen Nap keletnek az Ország utt mellett akkoron fönt állott Csesznye fára, ettől egy darabig föll szélnék tartván, ismét azon üdöbenis Pákai Plébánus Urnak Csokmai Határban volt réttyének délső végénél napkeletnek fordulván, bé megyen az Berekben, a mit is ad 2um le tett hitével valla, hogy Pákai Lakosok az berek mellett magok határjokat az szerént birták, valamint emlétett Gazdájának veje mutatta e Fatensnek.

Ad 3um Közel a Szomszédtságban [Kányavárban] circiter 24 esztendőktől fogva lakván a' Tanu, mint emlékezik Csokmai Pusztában Csömödéri Lakosok és más helységbéliek az Szulákosi Völgy fölött tsak ez előtt nyolcz vagy kilencz esztendővel tsinálták az irtásokat és szőlöket, ell hihető azon esztendőben tettik az Szöllü gypöit is az Szulákosi Völgyön délrül a' minémü Marhajárás és Szekér Utt szolgáló föl a Szulákosi Völgy felé, azz uton nem csak tavali esztendőben, hanem az előttis gyakorta járván, nem tapasztalta, hogy Csokmai Uraság embereitül az Marha járás föll szántatot volna, egyedül tsak az közelebb ell mult esztendőben Szécsi Szigethi Tisztartó Pongrácz Pál Uram szegedte föll, arrais jól emlékezik a' Tanu, hogy Szulákosi Völgy alatt lévő Szántó Földet Pákai Máté Bálint és György, ezeknek halálával mostani Pákai öregb bíró Máté János is birta, és Strobl János uram Tisztartóságában az dézsmát M[éltóságos] Herczeghi Háznak adták s azután Szápáry Uraság Tisztje hatalmasul föll szántotván, ell foglalták.

Ad 5um Az ország uttyán napkeletrül M.[éltóságos] Groff Szápáry Uraságha a' minémü Korcsmaházott bíró, azt Dömefföldön lakozott Jakab névű Obsitos Katona tsinálta, de ki engedelméből, azt nem tudhattya, azt mindazon által jól tudgya, hogy Pákai Lakosok kétszer levágták, ez után Gyurkót tsinálván azt föll égettik.

Ad 6um : tudgya bizonyossan a' mely hidra és töltésre Csokmai Bizonyások jártak azt tsak az ulta tsinálták Pákaiak, [mióta] az Malmot oda építettk, annak előtte pedig sem hid sem szekér utt azon helyen nem volt, mellyet azonokbul is tudgya a' tanu, mivel gyakorta Pákán megh fordult és az ország uton is Csömödér felé sokszor járt, meghis legkevesebb Szekérral való által járást nem tapasztalt.”(ZML.HL. MOL. Eszterházy hg-i lt. P. 108. Rep. 99. Rsz. 587. Fasc. 3 No. 48. et NB./Fol.272–273./)

4. Dömeffölde leírása 1728-ból

Az Eszterházy hercegeknek és néhai Sándor örököseinek öröklött és tényleges birtoka.

Örökös jobbágy: 10, ebből 1 bíró.

Zsellér: 12, ebből molnár 1, házatlan: 3.

Velük élő fivéreik (az ő házukban élők, jobbágyok és zsellérek összesen): 6; fiúk (j. és zs.): 8.

A falu határában még 35 máshol lakónak van birtoka. Pákáról 1, Ortaházáról 1, Szent Adorjából 4, Kányavárból 28 és Nováról 1 jobbágy művel itt területet (szőlőt).

A jobbágyok 1/8-os telken laknak, ezek száma 10.

Sessionális földek holdban: 64

Szabaddá nem tett irtásföld holdban (jobbágyoknak és zseléreknek közösen): 28

Sessionális rétek kocsiszám: 32

Nem sessionális rét kocsiszám (csak jobbágyoknak): 12

Hegyvám és tized alá nem eső szőlők a község területén kapásszám összesen: 62.

Hegyvám és tized alá eső szőlők:

Fejér Lakos pusztán kapásszám összesen: 81.

Hottó pusztán kapásszám összesen: 125.

Egyéb jövedelem (a molnárnak): 15 Ft.

A falu régtől lakott. Egy nyolcad telekhez 8, 6 vagy 7 hold tartozik.

Zsidók, örmények, oláhok nincsenek.

Két nyomásban, 4 igavonóval és háromszori szántással művelt földek: 92 hold.

1 pozsonyi kőbőlre 2 terem. Gabonát a termés szűkössége miatt nem adnak el.

Dohányt nem vetnek. Kölest és kukoricát nagyon keveset, kendert és lent csak saját szükségletükre.

A rétek mélyen fekszenek, a Cserta patak [helyesen Válicka] áradásainak kitétek, silány szénát adnak, ebből eladásra nem kerül.

Legelőjük, a szarvasmarháknak és lovaknak elegendő van.

Szomszédos ide Hottó pusztá, a fenti földesurak örökölt birtoka; az Erdődy családé 10 hold szántó és 3 kocsi rét, ezt egészében Varga Balázs bérlí 4 forintért; a föld terméketlensége és a rét silánysága miatt a béren felül jövedelme nincs.

A másik ugyanennyi földet és rétet tartalmazó részt, majd egyik, majd másik pákai lakosnak engedi át a hercegi ház tizedért és kilencedért; a feltüntetett szőlőket a fenti birtokosok használják tizedért és kilencedért. A praedium mindenkor adómentes.

Ugyanígy Pördefölde praedium, minden adótól mindenkor mentes, az Eszterházy hercegek örökölt birtoka. Az itteni 40 hold földet hol ennek, hol annak a szomszédos községnek engedi át tizedért és kilencedért, a 25 kocsinyi rétet pedig a szokásos évi bérért. A makkosokat az uradalom saját használatára tartja fenn.

A harmadik Fehérlakos praedium. Az Eszterházy hercegek örökölt birtoka, mindmáig minden adótól mentes, az itteni 10 hold földet és 8 kocsinyi rétet 5 forintért bérelik; a béren felül nem jövedelmez. A szőlőket a fenti lakosok a szokásos hegyvámért bírják; a makkosokat az uradalom magának tartja fenn.

A negyedik Törösznek praedium, mindmáig minden adótól mentes, ezt Tóth Mihály és Dávid bérlí a [hercegi] háztól 5 forintért, itt van 10 hold föld és 6 kocsinyi rét; jövedelem a béren felül nincs. Az erdők használatát [makkoltatás] az uradalom magának tartja fenn.

Az ötödik praedium Szent Lőrinc, mindmáig minden adótól mentes, az Eszterházy hercegek örökölt birtoka, az itteni 6 hold földet és 6 kocsinyi rétet Varga Ferenc bérlí 3 forintért; a béren felül jövedelme nincs. Az erdők használatát az uradalom magának tartja fenn.

A község, valamint Csertalakos [helyesen Fehérlakos] és Hottó praediumok szőlőhegye 1 kapásra 1 pozsonyi urna silány, csak rövid ideig eltartható, a megyében 55 dénárér adható bort terem

Dolgaik értékesítésére nincs lehetőségük.

A község területén nincs malom; Pördefölde praediumon a Perde patakon van az itteni Tóth Györgynek, Mihálynak és Istvánnak egy, egy kerékre őrlő, úradó alá eső malma, jövedelme 10 forint.

Földek elcserélése irtásokkal vagy rétekekkel nem fordul elő.

Tűzifájuk elegendő van, épületnek való közepesen, deszkának, edénynek vagy más eladható holminak való nincs. Makkos akkora van, hogy makkérés idején, ami ritkán esik, hízott sertésekből 16 forint jövedelemhez juthatnak. A földek fele jó fekvésű, másik felük terméketlen, homokos. Halas víz nincs.

Kereskedéssel nem foglalkoznak.

(ZML. HL. 42 Comscriptio Processus Gabrielis Sárkány, 1728. 571–575. p.)

5. Páka úrbéri összeírása az Erdődy család részére, 1767

„Aláb megh irattak Méltóságos Monyorókeréki Groff Erdődi Lajos eő. Nagysága regirül Pákaj ezen T.N. Szala Megyében lévő helysigh lakosi e máj napon Conscriptor Urajmék előtt le tett hűtünk Szerint, ez alább föl vett, és elibénk Magyarázott kérdésekre tettük hűtős vallásunkat e következő Mód Szerint:

(A kérdések és rájuk adott válaszok az eredetin egymás mellett két hasámban helyezkednek el. Ésszerűségből ezeket itt egymás után írva közöljük.)

1° Vagyoné Urbáriumjok, és minémü mennyi ideje hogy bé hozatott?

Urbariumokh Soha Sem volt

2° Ahol mostanság semmi Urbariumok nem találatnak, a' Jobbágyi kötelességek Contractus, vagy Usus szerént viteltneké végben a parasztságh által? és mennyi üdötül fogva vagyon közöttök azon Contractus, és Usus vagypdigh nem voltte más Urbáriumok mastani Constractus és bé vett Szokás előtt, és azok minemüek voltak, és miutatul fogva kezdődött mastani Szokás Szerént való kötelességek.

Contractus soh se volt, so hais, hanem csak ususban vetetődött /: de mikor kezdődött nem tudhatták:/ hogy a midőn a hová Parancsoltattak, ell mentek, de Száma azon tol Soha Sem volt.

3° Ahol semmi Urbariumok, és Constractusok nem voltak mibül állanak az Uraságh által bé vett adományok, és; mikor és mimódon hozattak bé?

Más adománt Méltóságos Urasággokh nem prostétáltak, hanem Emlikezetektül fogva Arenda; Kappan és Vadászat pinzben fizettek Öszvössigesen Ft 13.

4° Mibül álló lészen ezen helységnek Káros vagy hasznos volta?

Hogy valami ollyas káros vagy hasznos Voltah volna, nem mondhatták.

5° Hány hold és minémü szántó fölgyei és réttyei vannak az Egész helyes jobbágnak, és hány Posonyi köből mégyen egy holdban, és ha leheté a réteken sarjut Kaszálni?

Egész helyes közöttők egy Sincsen, ha nem 4tal mindnyája hüis 6x [krajcár] egy 4tal helyhez két vetőre 8 holdot egy holdban pediglen mégyen 2 Posonyi köből 3 szekér Szénát Sarjuval együtt.

6° Egy Jobbagy minémő s hány napi robotot szolgál, s hány Marhával, s az oda és vissza való menetelek be számláltattaké a robotban vagy sem?

Az 2^{ik} Puncth Szerint ez előt tudja miultánál fogva mindenkor Szám nélkül robotoltak, de most 2 esztendőktül fogva Szolgálnak 2 marhával 5 napot, és azutátul fogva oda és Vissza menetelek bé vetetődött robottokba.

7° Kilencedet adatotté azelőt mibül és mely üdőtül fogván, és ha több ezen Vármegyékben levő. Dominiomokban a Kilenczednek szedése szokásban vagyoné, és mind ekoráigh minémü Datiakat, és adományokat attak az Uraságokh[nek], és azon Datiak és ajándékok, mellyeket az Uraságok vettek akár kész pénzbül akár természet szerint, mibül állanak?

9° Soha se attak ekkoráig Semmibülis hanem 10det mind hely mind irtás földbül Örökén attak M[él]t[ósá]ghos Zágrábi Püspökség[nek]; Datiát S adománt pediglen egyebet Soha sem adtak, mint amelly Puncto 9 szestálva vagyon; Ezen lakosok inkább kíványák ezután in natura a 9át ki adni, hogy sem más moddal megváltani.

8° Hány pusztá hely Vagyon az helységben, mi okbul, és mennyi időktül fogva, és ki birja az ollyas pusztá helyeket, és hozzá tartozó appertentiakat?

Pusztá helyek Sehöl sincsenek

9° Ha Jobbagyok Örököskeké Vagy bizonyos időkre Szabot Contractusuk vagyon?

Ezen jobbágyok Örököskek

Melly e képpen előttünk megh magyarázot és általunkhülünk szerint tett vallásunkh valóságáru adjuk ezen saját kezünk kereszt vonyássa alatt költ levelünkét

Signat Páka die 14a Xber [október] 1767.

Horváth György falu Eskültye X

Lukács Mihály falu Eskültye X

Lukács Dávid X

Dömötör István X

Coram me Gabriele Megyessi it Ead Co[mi]t[a]tus Szaladiensis Tabule Judicaria Assessor ” (Elöttem és ugyanott Megyessi Gábor Zala vármegye táblabírája.) (ZML. Úbéres ügyek 1767–1818. Páka, 1767. október 14.)

6. A Dömeföldiek 9 pontos kérdőíve 1767-ből

(A kérdések és rájuk adott válaszok az eredetin egymás mellett két hasámban helyezkednek el. Ésszerűségből ezeket itt egymás után írva közöljük.)

„Aláb megh irattak Méltóságos Monyorókeréki Groff Erdődi Lajos eő Nagysága regirül Dömeföldeje ezen T.N. Szala Megyében lévő helységnek lakosi e máj napon Conscriptor

Urajmék előtt letett hütünk Szerint, ez alább föl vett, és elibénk Magyarázott kérdésekre tettük hűlős vallásunkat e következő Mód Szerint:

1° Vagyoné Urbáriumjok, és minémü mennyi ideje hogy bé hozatott?

Emlékezetekül foghuvást Urbariumot Soha sem tudnak

2° Ahol mostanság semmi Urbariumok nem találhatók, a' Jobbágyi kötelességek Contractus, vagy Usus szerént viltetneké végben a parasztságh által? és mennyi üdötül fogva vagyon közöttök azon Contractus, és Usus vagypdígh nem voltte más Urbáriumok mastani Constractus és bé vett Szokás előtt, és azok minémüek voltak, és miutatul fogva kezdődött mastani Szokás Szerént való kötelességek.

Sem Contractusok mind ekkoráig nem volt; hanem Szegényje, Boldogja egyaránt a' mikor hová parancsoltatik ell megy.

3° Ahol semmi Urbariumok, és Constractusok nem voltak mibül állanak az Uraságh által bé vett adományok, és; mikor és mímódon hozattak bé?

Az föllebb irt roboton kívül, arendapénzt; kappan, és Vadászat helyett fizetnek esztendüinként öszveösségen 7 Ft 75 xr [krajcárt]

4° Mibül álló leszen ezen helységnek Káros vagy hasznos volta

Az határok ugyan kicsin, mindazonáltal fübért marhájok Legeltetésére nem szolgálnak; sem olyan notabilis hasznos vagy káros voltokat egyéberánt nem mondhatnak.

5° Hány hold és minémü szántó fölgyei és réttyei vannak az Egész helyes jobbágyinak, és hány Posonyi köböl mégyen egy holdban, és ha leheté a réteken sarjut Kaszálni?

Sem egész, sem fél helyre még eddig számot nem tartottak; egy hold földbe pedigten vetnek 3 posonyi köblöt, sarjut helyben közben kaszálnak, helyben közben nem.

6° Egy Jobbágy minémü s hány napi robotot szolgál, s hány Marhával, s az oda és vissza való menetelek be számláltattaké a robotban vagy sem?

Az 2° Puncth Szerint száma még eddig az robotyokh nem volt, hanem a' mikor hová köllettek, mindenkor ellöl állottak; oda s vissza menetekre pedig consideratia nem volt.

7° Kilencedet adatotté azelőtt mibül és mely üdötül fogván, és ha több ezen Vármegyékben levő Dominiumokban a Kilencednek szedése szokásban vagyoné, és mind ekoráig minémü Datiakat, és adományokat attak az Uraságokh[nak], és azon Datiak és ajándékok, mellyeket az Uraságok vettek akár kész pénzbül akártermészet szerint, mibül állanak?

Kilencedet egy izénél többször nem attak, akkor is tsak egy bizonyos [?] zsábul; de tizedet mindenkor attak M[él]t[ósá]ghos Zágrábi Püspökségnek, mint hely, mint irtás földbül, vannak szomszédtságokban olyas helyekis a' holl tizedet, és kilencedetis adnak; Datiát és ajándékot eök egyebet Semmit Se adnak mint amelly Puncto 3 dik sorába vagyon öszveösségen kappan, és őz árába 7forint 75 xr. Ezután pedigten inkább kíványák ezután in natura a 9° ki adni, hogy sem pénzbül vagy robott által megh váltani.

8° Hány pusztá hely Vagyon az helységben, mi okbul, és mennyi időktül fogva, és ki birja az olyas pusztá helyeket, és hozzá tartozó appertentiaikat?

Ez 4 hold vagyon pusztá hely föld, nevezés szerént Boczkó Adámnál 1 hold, Boczkó Jánosnál 1 hold, Vargha Joseffnél 1 hold, Dömröz Istvánnál 1 hold, azon okbul hagyták ell

pusztulni, mivel irtások töllyesen vagyon, a' mellyet örökjöktől tartanak, annak rede szerént gondját nem viselhetik.

9° Ha Jobbágyok Örökösseké Vagy bizonyos időkre Szabot Contractusuk vagyon?

Örökös Jobbágy találkozik nevezet szerént Boczkó Adám, és Vargha Jozseff a' többinek a' midőn a' hová tettszik Szabad ell menni.

Melly e képpen előttünk megh magyarázot és általunk hütünk szerént tett vallásunkh valóságáru adjuk ezen Saját kezünk kereszt vonyássa alatt költ levelünket

Signat Dömefölde die 12^a Xber [október] 1767.

Boczkó Adám Falu Esküttye X

Fejér István X

Vargha Jozseff X

Coram me Gabriele Megyessi it Ead Cottus (comitatus) Szaladiensis Tabule Judicaria Assessor" (Előttem és ugyanott Megyessi Gábor Zalavármegye táblabírája.)

(ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818. Dömefölde, 1767. október 12.)

7. Páka úrbéri összeírása az Eszterházy család részére, 1768

„Alább megh irattak Méltóságos Esterházy eö Herczeghségének részeirül Pákay ezen T[ekintetes] N[emzetes]- Szala -V[á]r[me]gyék[ben] lévő helyégnek Lakossy; e máj napon Conscriptor Uraimék előtt letett hitünk szerént, ez alább föll tett, és eleibénk magyarázott kérdésekre tettük hütös vallyássunkat é következendő mód szerént

1° Vagyoné Urbáriumok, és minémü mennyi üideje hogy bé hozatatott?

Urbariumok ezen Helységbéliekh nincsen, nemis volt kezeiknél; hanem ha mi vagyon az Uraságnál vagyon!

2nd Ahol mostanság semmi Urbariumok nem találtanak, a' Jobbágyi köteleések Contractus, vagy Usus szerént viteltneké végben a parasztság által? és mennyi üdötül fogva vagyon közöttök azon Contractus, és Usus vagypedig nem voltte más Urbáriumok mastani Contractus, és bé vett Szokás előtt, és azok minémüek voltak, és miutatul fogva kezdődött mastani Szokás Szerént való köteleések.

Contractusok soha sem volt, hanem ennek előtte Cir[ka] 16. esztendőkkel Pály Uram Tisztartóságába a' mire Szükséges voltl szolgálattok az M[éltósá]ghos Uraságh dolgára hajtattni kezdetünk; és ugy a' mint a' dologh magával hozta, holl tovább, holl kevesebb ideig, és azon időtül fogva, szolgáltuk, és szolgállyuk a' robotot, azon kívül Küszöghigh [Kőszegig], és Potolig hosszú utakat a' hányszor kívántatunk, tetitünk.

3rd holl semmi Urbariumok, és Constractusok nem voltak, mibül állonak az Uraságh által bé vett adományok, és Sessiok; mikor és mimóddal hozattattak bé?

Minden egy fertáll helyes Jobbágy adva arendaul 3 FT-k 12 ½ a' Zsellérek pedig az előtt 5 s–10 garasokat kezdettek fizetni arendaul, és az illyetis 2 Ft-ra s 2 ½ forintrais szorultságokhoz képest taksálttattnak.

4° Mibül álló lészen ezen Helységnek hasznos vagy káros volta?

Hasznunk gabonából, vagy borból midőn mellyik vagyon, Károsodtonkh pedig az Ar vizekh gyakortább ki öntését állétyuk, földünk soványak, és a Zápor eső által ell mosat-tatik nagyobb részén, egyenetlen és hegyes lévén mezzeink, jóllhelyett ugyan tsekély erdőnk vagyon, mind azon által az Uraságtul eddig mind Tüzre, mind épületre ingyen elegendő fa adattatott.

5° Hány hold és minémü szántó fölgyei és rétgyei vannak az egész helyes jobbágyinak, és hány Posonyi köből mégyen egy holdba, és ha lehet a rétyeken sarjut Kaszálni.

Egy quartalista Sessióhoz [negyed jobbágytelek] birunk helyfödeket két vetőre 6 holdat, egy holdba: 3 posonyi köből magot szoktunk vetni. Rét pedig vagyon egy szekérre való, de azon Sarjut nem kaszáthatunk.

6° Egy Jobbágy minémü, s hány Napi robotot szolgál, és hány Marhával? az oda s vissza való menetele bé számláltatotté a Rrobotban vagy sem?

Az fönt irott mód szerént öszve fogva valamire parancsoltattunk szolgálunk, de annak számát nem tudjuk, mivel holl többre, holl kevesebbre, holl gyakrab, holl ritkább az robotra előll vetettünk.

7° Kilenced adatotté azelőtt, s mibül és mely üdötül fogvást, és ha több ezen V[á]r[me]g[y]ében levő Dominiumokban a' kilencednek szedése szokásban vagyoné, és mind ekoráigh minémü Datiakat, és adományokat attak az Uraságok[nak], és azon Datiak és ajándékok, mellyeket az Uraságok vetek akár kész pénzbul akár pdigh természet szerént, mibül állonak?

Kilencedet ezen Helység határáb[ól] nem attunk, hanem itt tizedet Termésbul, Szomszéd puszták pedig kilencedet attunk; Szomszéd Dominiumokh[ban] lévő szokásrul nem tudunk, Datiat vagy ajándékat az előtt csigát 4. vagy 5. többet kevesebbet a' ki közülünk adhatott adott, a ki nem adhatott nem adott; és egy pár Tsászár madarat falustul, ezeket pedig már Cir[ka] 24 Esztendőktül fogva nemis kérték, mennyit attunk.

8° Hány pusztá hely vagyon az helységben, mi okbul, és mennyi üdötül fogva, és ki bírja az ollyas pusztá helyeket, és hozzá tartozandó appertentiakat?

Pusztá ház helyek mincsenek helységünkbe, seőt az lakosok szaporottak.

9° Ha Jobbágyok örököskeké vagy pedig bizonyos üdöre Szabott Contractus mellet való.

Előbb ugyan Arendások voltunk, de eleinkis emlézeteiünket föllül hatadó üdötül fogva itt lakosok lévén, magunk sem kívánkozunk eö Herczegséghe földtül ell bontakozni. Melly é képpen előttünk megh magyarázott, és általunk hütünk szerént tett vallásunk valóságoságarul adjuk ezen saját kezünk kereszt vonyása alatt költ Levelünket. Sigh: Páka de 20^a Marc 1768.

Falu Esküttyei	Bek János X
	Máté János X
	Bedők István X
	Németh György X
Uraságh Birája	Mathé Ferenc X
	Deák István X
	Németh István X

Coram me Gabriele Megyessi it Ead Co[mi]t[a]tus Szaladiensis Tabule Judicaria Aessor.” (Előttém és ugyanott Megyessi Gábor Zala vármegye táblabírája.)
(ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818. Páka, 1768. március 20.)

8. A Dömeföldiek 9 pontos kérdőíve 1780-ból.

(Érdeemes összevetni az ekkor adott válaszokat a 12 évvel korábban adottakkal.)

„Kilenc Punctumí Kérdések Dömeföldi Helységben.

1° Vagyoné mostanság Urbáriuma ezen helységnek, ha vagyon minémü az mennyi időtül fogva hozatott be?

Ad. 1 Urbariumunk méglen eő Fölsége kegyelmes rendelésébül 1768^{uh} Esztendőben ki nem adatott, nem volt.

2° Ha Urbarioma nincsen a Jobbágyi kötelessége teszike Contractus szerént mind a' jobbágyok, mind a Zsellerek mennyi üdeje már annak, hogy azon bevett szokás kezdődött, avagy Constructusra lépett ezen helység az Földes urasággal? Nem de nem ezen mostáni Urbariom a vagy Contractusnak vétele előttis voltak mások? És ha voltak minémüek, és mikor Kezdődött ezen mostani kötelezettségnek Statioja?

Ad 2? Sem Urbáriomunk Sem Contractusunk lévén miulta ezen helységben lakunk mind jobbágyok mind Zsellerek a' mint és mire parancsoltattunk a Jobbágyi kötelességet Robotokkal tettük, mellyeknek bizonyos száma nem volt arra sem emlékezünk ezen Robotok szolgálása mikor Kezdődött.

3° A holl Urbariumok a vagy Constructusok nincsenek, mibül állt a' Jobbágyiságnak és zsellerekh [nek] adozása, és kötelessége aki mastanság szokásban vagyon? mikor, és mi modon hozattott be azon kötelesség, és adozás?

Ad 3 Ezen Robotokon kívül házpénz Arendatis Földes Uraságinkh[nak] ugy mint a M.[éltóságos] Herczegség részérül minden fertály helyes Jobbágy 1 Ft 50 xr utobb pedig 2 for[int], a Zsellerek pedig 50 s[?] denár: 75xr, némellyek pedig 1 Ft novobb pedig 1 Ft 25 xr, a Kik pedig először 75 xr fizettünk. Erdüdy ház részérül pedig arenda, Vadászat és Kappan pénzben öszvösségesen adunk 7 Ft 75 xr.

4° Minémü haszon vételei vagynak ezen helység[h[nek]] és határjának? A vagy ellenben minémü Károk szokták közönségesen erni eösszes határját

Ad 4 Haszon vételei Helységünknek ezek.

1 Mezzei Földeink helységünkhöz közel, és két vetőre különösen vagynak, azért könnyen trágyáztathatnak Buzát, rozsot jóll megtermik.

2 Marháinkh[nak] legelője határrunkban nem igen tágos ugyan, de mégis elegendő, ugy szinten itatu helyek jo vagyon.

3Malom vagyon határunkh[ban] ugy szintén a szomszéd Lasztonyai, Kányavári, pákai határokh[ban] jo Malmokvagnak.

4 Határunkh[ban], és szomszédos Fehér Lakosi és Hottópusztán Szőlöket bírván, ugy

hasonló képpen Szomszédságunkban Pákai Szőlő hegy nagy Lévén alkalmatosságunk vagy on gyakorta Kézi munkánkkal sorsunk jobbetására.

5 Az M.[éltóságos] hercegség embereinek ugyan noha határunkban már kevés, de mind az által ő Herczége szomszéd, és nevezetesen Pördeföldi, Hóttói, és Fehér Lakosi Pusztáiban az M[éltóságos] Uraság engedelmeiből holl egyik „ben, holl másokban ingyen való, és elegendő Fájézá” sunk Vagyon.

Kárai pedig helységünk[nek] ezek

1 Réteink[nek] nagyobb részin soha sem Kaszálhatunk Sarjut, bekarokkás, és tüskés, füvet azért ritkán teremnek, az árvizekisz szénánkat megromtyák.

2 Fázásunk Határunk[ban] nem lévén Erdődy Uraság emberei más szomszéd Uraságotul pénzért vagy munkáért szerezni kénytelenítettünk.

3 Szántásunkat négy marhával teszük

4 Közél szomszédságunk[ban] Piacz nincsen, az holl termésünkiből valamit ell adhatnánk, máshováis azon[an] ell adásra nem viszünk.

5° Hány, és minémü hold szántó földé, és rétye vagyon egy egész helyes gazdának, és hány Posonyi mérőt vethet egyik egyik hold szántó földébe? nem de nem a rétyén Sarjut Kaszálhaté?

Ad 5 Az Urbaáriomnak 1768 Esztendőben lett kiadása előtt M[é]l[tóság]gos Herczégesség emberei közül minden Fertály helyhez cir[ca] öt hold földünk rétünk pedig mennyi volt nem tudgyuk. Erdődy Uraság emberei pedig éppen nem emlékszünk helyünkhöz hány hold földünk, és mennyi rétünk lehetett, azt tartjuk mind az által egy hold földnek, melyben két vagy legföllebb három Posonyi mérőt vethettünk. Réteinkh nagyob részin soha sem Kaszálhatunk Sarjut, mivel soványabbakis szárazabbakis. Földeink Pergogyban, Telek végibe, Fenyvesben, Fenyves fölött, Falu fölött, Brannásban, Domballába egyenesek és könnyen trágyázhatok, demégis középszerűek. Homokban pedig Csörgei földben, cseresznyefánál, és Söjtöri tüskénél, mivel fővényesek, ha trágyázzukis legalább valok, esztendőriül, esztendőre bírásunk alatt mindenkor allandossan, és kis vetőre különösen vagynak.

6° Minémü, és hány napi munkát vitt egy egy gazda eddig végben? és hány vagyon marhával? És a' midőn a' Robotra mentek, és vissza jöttek, bé számláltatotté azon járás kelésnek ideje is a napi számhoz?

Ad 6 Valamint föllebb meg mondottuk a' hányszor parancsoltatunk a Robotra annyiszor mentünk minthogy pedig ilyenképpen szolgálatunkh[nak] száma nem volt; járás kelésnek ideje a Robotban nem ment. Szántásunkor pedig mindenkor négy marhával tettük.

7° Adnaké az itt való lakosok a' Földes Uraságnak Kilencedet? Ha adnak minémü terményből; és javakbul adgyák azt? S mennyi időtül fogva, s vagyoné a Kilencedbéli adozás ezen Vrgben. [Vármegyében] más Földes Uraságnális bevett szokásban, ezekivül más adóság fejében mit szokott ekkoráig egy egy Jobbágy adni Esztendőnként az Uraságnak, jelsül pedig oltyatén akár kész Pénzből akár más egyéből adatott adozás, és ajándék miből álló volt?

Ad 7 kilencedbéli adozást az M[é]l[tóság]gos Herczégégtül Pénzzel váltottuk, a Ti-

zedet pedig mellyet Uraságink a Papi rendtül meg arendáltak termésben, Buzabul, Rozsbul, Arpabul, Zabbul, Kölesbül, Borbul. Erdődy Uraságnak pedig mind kettőt termésben és mindenféle javakbul, mellyeket természetünk ki adtuk. Tizedet mindenkor, és régtül fogva, Kilencdedet pedig az Arendán kívül 1768^{ak} Esztendőben az Urbariomnak be hozásakor kezdettünk adni, mellynekis 1768 esztendő előtt mind két M[éltósá]gos Uraság részéről meg váltása az föllebb jelentett arendá[ba] számláltatik, és értetődik; Azt továbbá, hogy ezen Kilenczedbéli adozás ezen mod szerént M.[éltóságos] Herczegség, és Erdődy Uraság szomszéd jószágbanis be vett szokásban vagyton tudgyuk, másféle adozást vagy ajándékot ezeken kívül Földes Uraságinkh[nek] nem adtunk.

8° Hány pusztá ház hely vagyton az helységben mennyi időktül fogva? miokbul pusztultak ell? Es azon helyeket appertentiajával együtt kik birják.

Ad 8 Pusztá ház hely Helységünkben egy sincsen.

9° Ezen helységnek lakosi örökös jobbágyoké? Vagy sem.

Ad 9 M[é]l[tósá]gos Herczegség emberei mindnyájan, Erdődy Uraság emberei pedig Buczko Páll és Varga Joseff Örökössek a' többi pedig szabad menetelő Jobbágyok vagyunk.

Hogy ezen föllebb irt Kérdésekre vallásinkat ezen mod és Rend szerént tettük irást nem tudván Helységünk[nek] Pöcsettye sem lévén Kezünk Kereszt vonyásával bizonéttjuk. Actum Dömefölde 10^a Junii 1780.

Tot János Öreg Biro X
Fehér István Eskütt X
Kovács István Eskütt X
Fata Gergely Eskütt X
Buczko Pál X
Fata Ferencz X
Varga György X

(Latin nyelvű záradékkal látták el Tuboly László kiküldött szolgabíró és Büky János esküdt.)

(ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818. Páka, 1768. március 20.)

9. Pákai birtokosok és birtokaik (helyileg felsorolva), 1768-ban

Kissebb Bedők István: Teleken, Fölső teleken, Lepencze paragán, Hosszú földekben, Külső Cserta Szegben, Atali földeken, Bránásban, Hátszegetben, Csütörtök falu Bükben, Két fánál, Fölső réteken, László házán, Csertai rétben.

Hermán János: Teleken, Fölső teleken, Lepencze paragán, Hosszu földben, Külső Cserta Szegben, Atali földben, Bránásban, László házán, Fölső réteken, Baraczában, Csertai rétben, Berki Malomnál.

Bek János Öreg: Teleken, fölső Teleken, Lepencze paragán, Berki földben, Belső Cserta Szegben, Két árok közben, Gyertyán fai földben, László házán, Bránási földben,

Hátszegetben, Gyöpi földben régi, Falu Bükben, Kenderes kertben, Dobónakon, Két fánál, Fölső rétben, Csertai rétben, Baraczán, Malomnál.

Deák István: Teleken, Lepencze paragán, Hosszú földekben, Berki földben, Belső Cserta Szegben, Külső Cserta Szegben, Átali földben, Gyertyán fai földben, László házán, Bránási földben, Dobónaki bükben, Sz. János hegy aljában régi, Kenderes kertben, Dobónakon, Fölső rétben, Baróczai rétben, Csertai rétben, László házán,

Maté János: Teleken, Hosszú földben, Belső Cserta Szegben, Átali földben, Gyertyán fai földben, Berki földben, László házán, Hátszegetben, Hosszú Dobónakon, Sz. János hegy aljában régi, Falu bükben zálog, Kenderes kertben, Malomnál, föső réteken, Baróczon, Csertai rétben.

Bedők István (öreg): Teleken, Belső földben, Külső Cserta Szegben, Két árok közben, Átali földben, Gyertyánfai földben, László házán, Hát szegeten, Dobónaki bükben, Bránásban, Két fánál, Büki földben, Falu bükben, Baraczában, Csertai rétben.

Bedők Pál: Teleken, Pap föld mellett, Berki földben, Külső Cserta Szegben, Két árok közben, Andorka irtásban, Átali földben, Gyertyánfai földben, Berki földben, Átalban, László házán, Hát szegeten földben, Dobónaki bükben, Bránási földben, Sz. János hegy aljában, Két fánál, Büki földben, Falu bükben, Csertán malomnál és Baraczán.

László István: Teleken, Lapátos kertben, Cserta szegben, Hosszú földben, Berki földben, Külső Cserta Szegben, Átalban, László házán, Bránásban, Hátszegetben, Gyöpi földben, Dobónakon, Döme földi malomnál, Fölső rétben, Csertai rétben.

Németh István: Teleken, Lapátos kertben, Csertaszegben régi irtás, Hosszú földekben, Berki földben, Belső Csertaszegben, Külső Csertaszegben, László házán, Bránási földben, Hátszegetben, Gyöpi földben, Dobónaki bükben, Két fánál, Malomnál, Csertai rétben, Egresnél, Fölső réten.

Máté Ferenc: Teleken, Belső Cserta szegben, Külső Cserta szegben, Két árok közben, Gyertyánfai földben, Berki földben, Berki földben régi, László házán, Bránásban, Dobónakon, Sz. János hegy aljában régi, Malomnál, Fölső rétben, Csertai rétben.

Bek János (tamása): Teleken, Lepencze paragán, Berki földben, Belső Cserta Szegben, Két árok között, Átali földben, Gyertyán fai földben, László házán, Bránásban, Hátszegetben, Dobónaki bükben, Kenderes kertben, Baraczában, Dobónakon, Csertai rétben, Egres rétben, Bedők György: Teleken, Lepencze paragán, Hosszú földekben, Külső Csertaszegben, Átali földekben, Átalban, Bránásban, Hátszegetben, Bránás végben régi, Falu bükben régi, Két fánál, Malomnál, Csertánál, László házán, Fölső rétben.

Bek Jánosné: Lapátos kertben, Berki földben, Kenderes kertben, Két fánál, Csertai rétben. Bek György: Lepencze paragán, Két árok közben, Kenderes kertben, Baróczon, Egres réten, Csertai rétben.

Simon Páll: Teleken, Lapátos kertben régi irtás, Berki földekben, Belső Cserta Szegben, Átali földben, Gyertyánfai földben, Bránási földekben, László házán, Bránásban, Hátszegetben, Két fánál, Csertai rétben.

Házzal bíró zsellérek:

Bek Imre: Berki földben, Belső Cserta Szegben régi, Két árok közben, László házán, Falu bükben régi, Malomnál, Baraczában, Csertai rétben.

Kis Bek György: Cserta Szeghben, Berki földben, Két árok közben régi, Bránásban, Gyöpi földben, Dobónakon, László paragján, Malomnál.

Kisseb Bek János: Bránásban, Falu bükben, Kenderes kertben, Házánál,

Varga József: Bránási földben, Gyöpi földben, Kenderes kertben, Cserta aljában.

Horváth Tamás: Kenderes kertben, Dobónakon.

Jakab István: Gyöpi földben, Baróczán, Berki Malomnál.

Vargha Mártonné: Lepencze paragán régi irtás föld, László házán, Gyöpi földben, Falu bükben, Kenderes kertben, Baróczán, Egresben, Csertánál,

Simon István: Hosszú földekben, Gyertyán fai földben, Gyöpi földben, Bek István árknál, László házi telekben, Két fánál.

Gyócs Imre: Hosszú földekben, Gyertyánfái földben, Úr (?)lében, László házi telekben.

Tóth István: Belső Cserta Szegben régi, László házi rétekben, Sz. János hegy aljában, Baróczon, Cserta rétkben.

Sebessi Jánosné: Lepencze Paragán, László házán, Fölső rétkben.

Kisebb Bedők Páll: László házán, Baróczon, Sz. János hegy alján.

Czigán Jánosné: Berki földben, Kenderes kertben.

Tóth János: Gyöpi földben, Kenderes kertben, Baróczon.

Tybákh Albert: Sz. János hegy aljában régi.

Király Péter: Belső Cserta Szegben, László házán, Baróczon.

Németh György: Belső Cserta Szegben régi, Két fai földben zálog, Két árok közben régi, Gyöpi földben, Dobónakon, Bránás végben, Sz. János hegy aljában régi, Falu bükben régi, Csertai rétkben.

Bek Pálné: Lepencze paragán, Két árok közben régi, Bránásban, Dodónaki bükben, Sz. János hegy aljában, Egresnél, Csertai rétkben.

László Imre: Belső Cserta Szegben, Andorka irtásban régi, Gyöpi földben, Kenderes kertben, László házán, Büki földben, Baróczon, Csertai rétkben.

Fata István: Lepencze paragán, Két fai földben, Bránásban, Gyöpi földben, Sz. János hegy aljában, László házán, Baróczán, Csertai rétkben.

Új polgár: Horváth Farkas.

Más házánál lakó zsellér:

Zsuppán Lukács: Lapátos kertben régi, Berki földben régi, Bránási földben, Kenderes kertben, Két fánál, László házán.

Decs István: Két árok közben, Sz. János hegy aljában, Falu bükben, Kányavári Menczigár Józseftől Gyöpi irtását pénzen vette meg, Baróczán, Csertán.

Gerencsér Ferenc: Bránásban.

Madarász Péter: Falu bükben régi, Kenderes kertben.

Héder András: Kenderes kertben.

Kis István: Lapátos kertben, László házi telekben.

Fekete György: László házán, Andorka irtásban régi, Bránásban.

Új zsellér: Bedők Ádám: Bránásban, Bránás végben, Falu bükben, Két fánál, Fölső rétkben, Csertai rétkben.

Bránástól és két ároktól fogva nap keletnek két fai földekkel együtt Dobonaki Bükig lévő

földeiket körülter 200 holdra valót, mint egy 20 esztendő fogva paragot pro desertis de fárát van. Magokra mérni nem engedik, s pascumnak közre fönt tartják ő Hercegsége Jobbágyai.

Ezen határban vagyon két Malom, mindenik kétkerekű, egyiket Deak István, Bedők Pál, Máté János és Ferenc bírják.

Másikat (Nem írták ki a birtokosok nevét, valószínűleg az uradalom malma) (ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818. Páka, 1768.)

10. Szőlőhegyi birtokosok 1769-ben, és az általuk fizetendő hegyvámok

Gr. Erdődy Lajos: „Pákai, Hottoi és Dömefföldi Szőlő hegyeken Szőlőkel bírónak Hegyvámjai(...)

Birtokos	Hegyvám (pozsonyi)		Birtokos	Hegyvám (pozsonyi)	
	Akó	Ice		Akó	Ice
Horváth Dávid	¼	3	Horváth György	¼	2
Horváth János		6	Bíró József		9
Zsupponics Lukács		9	Horváth József		9
Czigán István		12	Devecz Ferencz		9
Lakatos Márton		9	Or. Bedők István		12
Simon alit Horváth István	4 ½		Király Péter		9
Horváth Ferencz		9	Belső Péter		3
Fekete József		3	Fekete István		3
Tóth Mihály	1 ½		Kiss István		9 ½
Horváth József		3	Varga József		3 ½
Tóth János		5 ½	Máté János		3
Hermán István		9	Bek István		2 ½
Lukács György		5 ½	Lukács Mihály		5 ½
Lukács József		3 ½	Lukács János		3
Fekete Farkas		3 ½	Szalai István		9
Gyócs György		5	Bedők alit Kis György		2 ½
László György		2 ½	Máté Ferenc		9
Németh György		2 ½	Becze György		9 ½
Tóth Jánosné		2 ½	Koczfán Miklós		4 ½
Mikola József		2 ½	Kiss Gergöly		9
Gosztolai Józsefné		2 ½	Kovács Miklós		5 ½
Doma alit Bors Jánosné	10 ½		Fata György		2 ½
Molnár István		9	Péntek Ferencz		5 ½
Doma János		4 ½	Tóth Márton		2 ¼

Varga Mátyás	¼	8 ½	Kondákor Ádám	5 ½
Tóth Györgyné		9	Fentős Márton	5 ½
Tóth Adám		2 ½	Horváth Istók	9
Devecz Mihály		5 ½	Galgóczy Jakabné	4 ½
Tóth Ferencz		12	Doma Ferencz	1 ¼
Eged Ferenczné		2	Boczkó Páll	5
Boczkó István		2	Bek János	–

(ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818. Páka, 1769. október 30.)

11. Szőlőhegyi birtokosok az Eszterházyak részén 1769-ben

(Az Erdődy szőlőhegyek birtokosainak hovatartozása nem volt feltüntetve, az Eszterházy szőlőknél viszont a lakhelyet is megjelölték. Mivel ez a lista nagyon hosszú, ezért csak a pákaiakat, és dömeföldieket soroljuk fel. Előbb a dömeföldieket, majd a pákaiakat.)

„(...)Nemphthi Dominiumhoz tartozandó Pákai, Dömeföldi, Hóttói, Fehérlakosi, Lasztonyai és Erdőháth nevezetű Szőlő hegyeken szőlőt bíró Gazdák neveik és Hegyvámmjok(...)

	Hegyvám Posonyi			Hegyvám Posonyi	
	Akó	Icze		Akó	Icze
Dömeföldiek:					
Bocskor Dávid	¼		Ör. Bek György	¾	6
Babócsai István	¼	12	Bockó János	¼	4
Czigán József	¾	7	Doma Farkas		¼
Doma János		13	Ör.Fata János		13 ¾
F. Fata János	¼	3	Fata Adám	¼	12
Fata Ferencz	¼	15 ¼	Hóbor Farkas	¼	1
Horváth István	¼		Sonták István	¼	4
Sabján Gergöly	¼	12	Takács János	1 ¼	3
Tóth Márton	¼	1	Fölső Tóth Ferencz	¼	
Tóth János	¼	1	Töpei Adám	¼	
Ör. Tóth Adám	1 ¼	5	Tóth Gergöly	1	4
Alsó Tóth Gyura	¼	6	Fölső Tóth Gyura	¼	6
Tóth Dani fia Istók	1	4	Tóth Miklós	¼	1
Felső Tóth Adám	¼	1/5	Tóth József	¼	2
Varga Mártonné	¼	15	Varga János	1 ¼	10
Varga Gergölné	¼	10	Varga István	¼	11

Pákaiak:*Pákai Bek Miklós*

<i>fia János</i>	$\frac{2}{4}$	6	<i>Kis Bek János</i>	$\frac{1}{4}$	10
<i>Bek Dávid lócse Pászt</i>	2	14	<i>Beke Ferencz</i>	$\frac{2}{4}$	4
<i>ör. Bek Jánosné</i>	$\frac{2}{4}$	6	<i>Lersi [?] Bek György</i>		8
<i>Bek Pálné</i>	$\frac{1}{4}$		<i>Lersi [?] Bedők Páll</i>	$\frac{1}{4}$	2
<i>Ör. Bedők Páll</i>	$\frac{3}{4}$	2	<i>Becze György</i>	$\frac{3}{4}$	5
<i>Bedők István</i>	$\frac{2}{4}$	3	<i>Bedők János</i>	$\frac{1}{4}$	14
<i>Bedők György</i>	9		<i>Bedők Adám</i>	$\frac{1}{4}$	14
<i>Bek Imre</i>	$\frac{3}{4}$	5	<i>Czigán Jánosné</i>	$\frac{1}{4}$	15
<i>Deák Ferencz</i>	1 $\frac{1}{4}$	14	<i>Eged Ferencz</i>	$\frac{2}{4}$	4
<i>Fekete György</i>	$\frac{1}{4}$		<i>Fata István</i>	1	1
<i>Horváth Farkas</i>	$\frac{1}{4}$	3	<i>Horváth István</i>	$\frac{1}{4}$	2
<i>Hermán János</i>	$\frac{3}{4}$	3	<i>Horváth Tamás</i>	$\frac{1}{4}$	
<i>Horváth István fia,</i>			<i>Hermán József</i>	$\frac{1}{4}$	14
<i>György</i>		9	<i>Joós Imre</i>	$\frac{2}{4}$	4
<i>Horváth György</i>	$\frac{1}{4}$	4	<i>Kamán János</i>	$\frac{2}{4}$	2
<i>Jakab István</i>	$\frac{1}{4}$		<i>László István</i>	$\frac{1}{4}$	1
<i>László Imre</i>	$\frac{2}{4}$	12	<i>Máté Ferencz</i>	$\frac{1}{4}$	12
<i>Máté János</i>	$\frac{1}{4}$	12	<i>Németh György</i>	$\frac{2}{4}$	8
<i>Németh István</i>	$\frac{2}{4}$		<i>Simon István</i>	$\frac{2}{4}$	
<i>Rezneki István</i>	$\frac{1}{4}$	12	<i>Szalai István</i>		1 $\frac{1}{4}$
<i>Simon Györgyné fia István</i>	1		<i>Sebesi Jánosné</i>	$\frac{2}{4}$	10
<i>Suppanics Lukács</i>	1 $\frac{1}{4}$	12	<i>Tóth István</i>	$\frac{3}{4}$	6
<i>Simon Páll</i>	$\frac{3}{4}$	6	<i>Tóth János</i>	$\frac{2}{4}$	5
<i>Tóth István</i>		11	<i>Varga Mártonné</i>	$\frac{2}{4}$	
<i>Varga József</i>	$\frac{2}{4}$	6			

(ZML. Úrbéres ügyek 1767–1818. Páka, 1769. november 26.)

12. 1828. évi jégkár összeírása

„Öszve Irása Azon Károknak, mellyek e folyó 1828^{ik} eszt[endő]ben történt szerencsétlen Jég által Az alább megnevezett Adózóknak *O k o z t a t o t t* (A károsultak nevei mellett, az őket ért kár forintban kifejezett értékét is feltüntették.)

Pákai hebységbeliek nevei

<i>Becze János</i>	80	<i>Bedők Pál sánta</i>	40
<i>Gyojts József</i>	46	<i>Horváth Pál</i>	90
<i>Bedők Antal</i>	48	<i>Turzó István</i>	40
<i>Hermán Ferencz</i>	80	<i>Göntz György</i>	24
<i>Hermán János</i>	46	<i>Lörincz József</i>	80

<i>Bekk Ferentz</i>	90	<i>Farkas Ferentz</i>	52
<i>Iffy Bekk Ferencz</i>	80	<i>Vargha Lászlóné</i>	8
<i>Máté József</i>	70	<i>Bekk János</i>	52
<i>Németh János</i>	80	<i>Kardos Ferentz</i>	32
<i>Bedők István</i>	70	<i>Boczkó István</i>	40
<i>Öreg Bedők József</i>	70	<i>Bicsák József</i>	52
<i>Gerencsér Ferentz</i>	46	<i>Bekk Ignác</i>	40
<i>László János</i>	42	<i>Dants József</i>	20
<i>Bedő György</i>	70	<i>Gyójcs Imre</i>	8
<i>Horváth János</i>	80	<i>Budai János</i>	40
<i>Dávid János</i>	90	<i>Deák János</i>	80
<i>Lukács Ferencz</i>	94	<i>Simon Pál</i>	12
<i>Lukács Péter</i>	70	<i>Decs Ferentz</i>	8
<i>Öreg Horváth László</i>	70	<i>Tóth Ferentz</i>	8
<i>Bocskor. László</i>	90	<i>Bedők Pál kissebb</i>	48
<i>Felső Horváth János</i>	20	<i>Herczeg Ferentz</i>	40
<i>Felső Horváth Adám</i>	78	<i>Kovács Adám</i>	8
<i>Máté Pál</i>	80	<i>Bekk József</i>	70
<i>Bekk György</i>	80	<i>Király Mátyás</i>	32
<i>Farkas István</i>	90	<i>Cseresyés Adám</i>	48
<i>Bedők József</i>	24	<i>Vatali Mihály</i>	52
<i>Kis Györgyné</i>	32	<i>Jóós Máté</i>	12
<i>Németh István</i>	52	<i>Lábodi Ferentz</i>	8
<i>Iffy Lukács Ferentz</i>	48	<i>Horváth István</i>	15
<i>Szalai Mihály</i>	8	<i>Jobbágy János</i>	72
<i>Fata Mihály</i>	36		

Az Ezen Pákai helységbeli adózóknak szóló hegyeket el annyira elverte, magok is megbecsülni nem tudhatván, átallyában azt állítják, hogy tán a' hegyvámmon fellül igen kevés, vagy semmi termést sem remélhetnek.

Valamint a Kukoriczán, és Krumplin kívül semmi tavaszi veteményt sem kaptak mezőjékről.

„Döme földi károsodottak nevei

<i>Tóth János</i>	16	<i>Merczigán János</i>	40
<i>Takács István</i>	32	<i>Horváth András</i>	60
<i>Fata György</i>	40	<i>Horváth László</i>	12
<i>Varga István</i>	40	<i>Fehér Sándor</i>	16
<i>Fata József</i>	32	<i>Varga Ferencz</i>	40
<i>Sabján László</i>	20	<i>Boczkó Ferencz</i>	24
<i>Gál Imre</i>	28	<i>Hermán György</i>	16
<i>Magyar. Miklós</i>	24	<i>Tóth Mihály</i>	24
<i>Varga János</i>	32	<i>Varga Péter</i>	8

<i>Varga József</i>	24	<i>Doma Ádám</i>	16
<i>Tóth György</i>	12	<i>Hencz Gábor</i>	12
<i>Vargha István</i>	12	<i>Fata János</i>	16
<i>Tóth István</i>	20	<i>Doma József</i>	16
<i>Buzás János</i>	12	<i>Tóth Pál</i>	32
<i>Pénlek Ferencz</i>	16		
<i>Summa</i>	692		

Az Ezen Dömefföldi helységbéliekk Hegyeket annyira elverte, hogy még a' hegyvámat sem nyerhetik meg, a' Tavaszi vetemények hasonlóul a' kukoriczán, és Krumplin kívül mind elvesztetett."

(ZML. Kärösszeírások. A jegyzőkönyv kelt Pákán, 1828. július 30-án.)

13. Páka községi terület birtokosainak jegyzéke Varasd, 1864. november 27.

Házsám:

- 1+1/a. *Gróf Erdődy István, mint jószág*
2. *Kanác József [áthúzva] Gróf Erdődy István*
3. *Gyolcs József*
4. *Bedők János*
5. *Hermán Dani és t.l. [tulajdonos társa] Molnár Péter [áthúzva] Regina*
6. *László Péter [áthúzva] János*
7. *Bek Ferenc és t[ulajdonos] társa Bek György, Bek István, Csondor István*
8. *Bek Pál és Gábor*
9. *Máté Ferenc [áthúzva] Bicsák Istvánné és t.társá Máté János*
10. *Németh István fm. [földműves]*
11. *Bicsák József fm.*
12. *Bedők József öreg és t. társa Bedők Pál [áthúzva] Bedők Istvánné, János, Meresics Imre*
13. *Gerencsér József fm.*
14. *Belső János [áthúzva] Hirschl Miksa*
15. *Bek Matia [Máté] és t. társ Bekő Péter fm.*
16. *Horváth Ádám fm.*
17. *Klein Jakab [áthúzva] Hoffman Izrael fm. Lakház és udvar*
19. *Lukács István és t. társa Lukács János*
20. *Csernovicz János és t. társa Lukács Péterné*
21. *Páka község*
22. *Rajdinger Károlyné fm. [áthúzva] Koutnyek Ferenc*
23. *Bek Imre [áthúzva] és tulajdonostárs Tóth József bocskor Bek József madarász*
24. *Mendl József és tulajdonostárs Tóth Mihályné*
25. *Horváth György, Horváth István, Horváth Jánosnő*

- sz. nélk. *Páka község temetés hely, mint pusztaság*
26. *Csondor József és Cseresnyés Adám [áthúzva mindkettő]*
27. *Bek Pál fm. [áthúzva] Török Ferenc*
28. *Horváth Imre és tulajdonostársa Tóth Vendel fm. [mindkét név áthúzva]*
29. *Sarjas István földművelő*
30. *Németh Péter fm. [áthúzva] Horváth János penész*
31. *Salamon Lajos fm. [áthúzva] Bek Péter öreg*
32. *Pálkovic Pál [áthúzva] Staár Ferencné*
33. *Horváth János [áthúzva] Varga János, Horváth Miklós*
34. *Tóth József [áthúzva] Hirschl Miksa*
35. *Szalay János*
36. *Farkas József [József áthúzva] Vendel*
37. *Varga János [áthúzva] Czígány György, Horváth János kusztor
(A 37, 38, 39 sz. alatti tulajdonosok udvara közös, egyenlő részekben)*
38. *Kása József*
39. *Páka iskola*
40. *Páka plébánia*
- 40/a. *Páka plébánia egyház és egyháztér együtt*
41. *Bek Péter [áthúzva] Mihálovics István*
42. *Farkas János*
43. *Heder Jánosnő*
44. *Czerpán Vendel [áthúzva] Bedők Ferenc tili*
45. *Komoróczy János*
46. *Boczkó Ferencnő és tsa Boczkó István [áthúzva] Edler Mihályné, Venekci János, Kustán Máté*
47. *Bedők János rigó és tsa Hermán Verona, Pál*
48. *Bicsák László [áthúzva] Németh Jánosné ^{3/4}. Hirschl Miksa 2/3*
49. *Nemes Pál fm.*
50. *Bek János [később] Jánosné és Tüske Gábor*
51. *Eszterházy Pál herceg, mint Páka jószág*
52. *Dancs István [fölötte] Lajos*
53. *Gyölcs János*
54. *Bek Matia [áthúzva] Kis Márton*
55. *Budai Jánosnő [áthúzva] Horváth József molnár*
56. *Herceg Eszterházy Pál*
57. *Páka község*
58. *Ambrus Pál*
59. *Bek Ferencnő*
60. *Decs Péter [Decs áthúzva] Horváth*
61. *Gyócs István [áthúzva]) Németh Péternő*
62. *Bedők József [áthúzva] Horváth Ferenc és társ. Horváth József csumó*
63. *Soós István [áthúzva] Pál*

64. *Herczeg Györgynő és tsa Herczeg István [áthúzva] Bakon Péter és Herczeg László*
65. *Herczeg János és tsa Kocsis Jánosnő*
66. *Bek János [áthúzva] József madarász*
67. *Király József [áthúzva] János Lászlóház*
68. *Csokonyi József és tsa Kaspar Vendel [áthúzva] Gyuricza Andor*
69. *Vatali József és tsa Vatali Józsefnő*
70. *Göncz János*
71. *Németh István [áthúzva] Bek István öreg*
72. *Herman Gábor [áthúzva] Tóth József*
73. *Kis János [áthúzva] Kovács József*
74. *Horváth József*
75. *Lukács Ferenc [Ferenc áthúzva] Andor és István*
76. *Farkas Péter és tsa Gál József [áthúzva] Hirschl hagy. Horváth József erdődy*
77. *Horváth István csiki*
78. *Jobbágy József fm.*
79. *Mikula József fm.*
80. *Erdődy István gróf [áthúzva] Kemenczei Ferenc*
81. *Bek György [áthúzva] Németh Lászlóné*
82. *Nyakasz Imre fm.*
83. *Ambros Ferenc [áthúzva] Bakon Márton*
84. *Bekő Imre és tsa Fata Jánosné*
85. *Páka község*
- 86.
87. *Bicsák István fm.*
88. *Ambros Jánosné*
89. *Horváth István fm.*
90. *Szabó Jánosné*
91. *Horváth Gábor [áthúzva]) Tóth Istvánné*
92. *Rozecski János [áthúzva] Koutnyek Ferenc*
93. *Tóth István fm. [áthúzva] Horváth Gábor*
94. *Horváth Pál csepeles*

Dobónak 702. 95. házszám alatti rétből út lett. Közös Eszterházy Pál, Erdődy István.”
(ZML. Páka község tulajdonosainak jegyzéke 1864. november 27.)

14. Statisztikai adatok a faluról

1961.

Páka, Zala megye, Lenti járás. Tanács helyben.

Hozzá tartozó terület 2894 kh. (katasztrális hold).

Népesség szám (1960. január 1-jei állapot szerint):

1237 fő

Lakóházak száma (1960. január 1-jei állapot szerint):	286
Központi belterület:	180 kh.
Újhegy népesség:	25 fő
Lakóházak:	3
Vörös patak népesség:	6 fő.
Lakóházak	1

(KSH Magyarország Helységnévtára 1967. 505. p. Statisztikai Kiadó Budapest)

1973.

Népmozgalmi és lakásépítési adatok:

Házasságkötés:	13
Élve születés:	12
Halálozás:	18
Épített összes lakóház:	9

A közműellátás és helyi ipar fontosabb adatai:

Háztartási villamos energia fogyasztók száma:	318
Palackgáz fogyasztók száma:	115
Az összes foglalkoztatottak száma a tanácsai és szövetkezeti iparban:	191
A nők száma az összes foglalkoztatottból:	157
A munkások száma:	184
Önálló kisiparos:	9

A kereskedelem adatai:

A boltok száma:	5
Vendéglátóhelyek száma:	3
A boltok összes alapterülete:	513 m ²
A vendéglátóhelyek összes alapterülete:	158 m ²
A bolti kiskereskedelem létszáma:	10 fő
A vendéglátás létszáma:	3 fő

A művelődésügy adatai:

Óvodai férőhelyek száma:	25
Beíratott gyerekek száma:	30
Általános iskolai tanulók száma:	200
Tanerő:	14
Tanterem:	7
Rádió előfizető:	316
Televízió előfizető:	261
Könyvtári könyvek száma:	5210
Beiratkozott olvasók száma:	230
Kölcsönzött könyvek száma:	6762

A lakosság részére végzett szolgáltatások adatai:

Ipari szolgáltatást végző felvevő helyek száma:	3
---	---

Szállítási szolgáltatást végző felvevő helyek száma:	–
Személyi szolgáltatást végző felvevő helyek száma:	1
Telephelyek száma:	3
Szolgáltatással foglalkozók száma:	14

(KSH Zala megyei Igazgatósága: Zala Megye Statisztikai Évkönyve 1973 Zalaegerszeg, 1974.)

2001.

A falu területe:	23,18 km ²
Lakónépesség:	1310
Élve születés:	13
Halálozás:	14
Természetes szaporulat	–1
Belföldi vándorlás:	–7
Lakásállomány:	351
Épített lakás:	1
Ebből 4 és több szobás:	1

(KSH Zala Megye Statisztikai Évkönyv, 2001 Zalaegerszeg, 2002. 342–343. p.)

Villamos energiát fogyasztó háztartás:	673
Háztartások részére szolgáltatott villamos energia Mwh.:	1393
Vezetékes gázt fogyasztó háztartás:	159
Háztartásoknak értékesített vezetékes gáz 1000 m:	35
Közüzemű vízvezeték hálózat, km:	10,4
Közüzemű vízvezetékbe bekapcsolt lakás:	536
Lakosságnak szolgáltatott víz 1000 m:	39
Közüzemű szennyvízcsatorna hálózat, km:	9,5
Közüzemű szennyvízcsatorna hálózatba bekapcsolt lakás:	392
Munkanélküliek jövedelemplótló támogatásában részesülő:	6
Házi orvos és házi gyermekorvos:	1

(KSH Zala Megye Statisztikai Évkönyv, 2001 Zalaegerszeg, 2002. 354–355 p.)

Óvodai férőhely:	50
Befiratott gyermek:	40
Általános iskolai osztályterem:	8
Pedagógus:	16
Tanuló:	143
ebből napközis:	86
A települési könyvtárak, könyvtári egységei 100 kötet:	15
Kiskereskedelmi üzlet:	11
ebből élelmiszer:	6

Gyógyszertár:	1
Vendéglátóhely:	5
Személygépkocsi:	311
Távbeszélő fővonal:	388

(KSH Zala Megye Statisztikai Évkönyv, 2001 Zalaegerszeg, 2002. 366–367 p.)

Működő vállalkozás összesen:	61
ebből korlátolt felelősségű társaság (Kft):	4
Szövetkezet:	1
Betéti társaság (Bt):	11
Egyéni vállalkozás:	45

(KSH Zala Megye Statisztikai Évkönyv, 2001 Zalaegerszeg, 2002. 375 p.)

A 2002. évről szintén vannak statisztikai adataink:

Zala megye, Lenti kistérség

Körjegyzőség:	Helyben
Vasútállomás:	Csömödér–Páka
Helyközi autóbusszmegálló:	Helyben
Közüzemivíz-csatornamű:	Helyben
Háziorvos székhelye:	Helyben
Gyógyszertár:	Helyben
Óvoda:	Helyben
Általános iskola:	Helyben
Mozi:	Helyben

(Zala Megye Statisztikai Évkönyv, 2002 Zalaegerszeg, 2003. 388–389 p.)

Terület:	23,18 km ²
Lakónépeség:	1282
Élve születés:	7
Halálozás:	20
Természetes szaporulat:	–13
Belföldi vándorlási különbözet:	–16
Lakásállomány:	526
Épített lakás:	1

(Zala Megye Statisztikai Évkönyv, 2002 Zalaegerszeg, 2003. 346 p.)

Villamos energiát fogyasztó háztartás:	675
Háztartások számára szolgáltatott villamos energia, Mwh:	1440
Vezetékes gázt fogyasztó háztartás:	208
Háztartásoknak értékesített vezetékes gáz, 1000 m:	101
Közüzemi vízvezeték hálózat, km:	11
Közüzemi vízhálózatba bekapcsolt lakás:	526

Lakosságnak szolgáltatott víz, 1000 m:	36
Közüemi szennyvízhálózat, km:	10,6
Közüemi szennyvízhálózatba bekapcsolt lakás:	395
Rendszeres szociális segélyben részesült:	11 fő
Házi orvos, házi gyermekorvos:	1
(Zala Megye Statisztikai Évkönyv, 2002 Zalaegerszeg, 2003.)	

Működő vállalkozás összesen:	66
ebből korlátolt felelősségű társaság (Kft):	6
Szövetkezet:	1
Betéti társaság (Bt):	13
Egyéni vállalkozás:	46
(KSH Zala Megye Statisztikai Évkönyv, 2002 Zalaegerszeg, 2003. 379 p.)	

15. Ismert községi bírók (említés évével jelölve)

Páka:	Dömefölde:
1590.	Név nélkül
1598.	Név nélkül
1728.	Név nélkül
1763.	
1768.	
1780.	Tóth János öregbíró
1843.	
1849.	
1855.	
1864.	
1884.	
1885.	
1894/ 95.	Tóth József
1895.	Molnár István
1896.	Molnár István
1896.	
1898.	
1899.	
1899.	
1901/02.	
1911.	
1917.	
1914.	Czupi György

1915. Németh István
 1917. Németh István
 1927. Ádánics József
 1944–45. Német Ferenc
 1947. Gerencsér Ferenc
 1948. Zolder Károly

Kisbírók:
 Kalamár János
 Bek Sándor

16. Községi esküdtek, képviselők

	Páka	Dömefölde
1767.	Horváth György
Lukács Mihály	Boczkó Ádám Falu esküdte
Varga József
1768.	Bedők István
Bek János
Deák István
Máté János
Németh György
Németh István	
1780.	Bedők Pál
Horváth János	Fata Gergely
Fehér István
Kovács István
1843.	Bekk József	
1849.	Bek József
Bek Pál
Bicsák László
Bitsák József
Gyócs József
Horváth János	
1855.	Bek Pál
Bicsák László	Tóth József
Doma József
1864.	Farkas József	
1911.	Dr. Augusztinovics Nándor
Bek József
Bogár János
Csondor Vince
Dávid István
Horváth Ferenc	

Herschl Gyula (Helyesen Hirschl)
Lukács András
Major Gyula
Németh István
Németh János
Polnisch Árpád
Török Károly
Török Pál
1914. Csondor Vince
Kocsis János

17. Községi kézbesítők

1905/6. Bódi István
1917. Bécs József Merczigán Etel

Közyámok:

1896. Németh István
1897. Csondor Vince

18. Községi hivatalnokok

1947. Balogh János terménynyilvántartó 1946. VI. 1–
Kovács Ilona terménynyilvántartó 1946. VI. 1–
Mókusz Lajos irodatiszt
Moóry Ilona közmunka-nyilvántartó
Németh Jenő irodatiszt

19. Községi- és körjegyzők

Tóth József (1840) – 1864)
Kovács János (1852. IX. 29.–1855. IV. 11.)
Bertalan Pál (1860–1862. II. 2.)
Koutnyek Ferenc (1864–1906. 1918. I. 6-án, mint anyakönyvezető szerepel a neve.)
Kukorelli Ferenc (1906–1916. VII. 17. † 53 évesen)
Jaksics Imre aljegyző (1911. IX. 9.–1915.)
Swartz Zoltán segédjegyző 1915
Rössler Elemér aljegyző 1916

Pongrácz Béla segédjegyző 1913–1917, körjegyző 1917. I. 2.–1922. (Pákán nősült 1913. VIII. 7.)
 Beznicza Péter 1922–1932 (Pákán van eltemetve) (1879–1946)
 Szigeti Jenő segédjegyző 1927. VI. 15–1932, körjegyző 1932–1937
 Dr. Beznicza István 1937–1941
 Bugovits Vilmos 1941–1948 (1928. IX. 11–1938. V. 17. Körjegyzőségi írnok, 1938. V. 17–1941. VIII. 15. Segédjegyző, 1941. VIII. 15–1942. XII. 20. Helyettes körjegyző. 1942. XII. 20–1948 kinevezett jegyző.)
 Dulgyovai Antal segédjegyző 1947–1948
 Fentős Zoltánné megbízott körjegyző 1990–1991
 Tótvánné Kulcsár Edina 1991–1995
 Becze Ferencné megbízott körjegyző 1995–1996
 Tóthné Péter Judit 1996–
 Dr. Kovács Antalné megbízott körjegyző 2002. V. 1–2003. VIII. 31.

20. Az alsólendvai uradalomban dolgozó fazekasok összeírása

Domíniumbeli Gerencséreknél Száma, és azoktuljárandó föld árendárul való corporatioja, pro Anno 1764 így következik

B[ánok]Sz[ent]Györgyi Biróságban	Gerencséreknél	datis	Fizetnek
Sormási Tamás József Hernyéki földből dolgozik	1		50
Bocsutai Aranyos János Istváni földből dolgozik		1	25
Várföldi Bocskor János Hernyéki földből dolgozik		1	25
ibi[dem] Joos János azon [hernyéki] földből		1	25
BSzGyörgyi Salamon Ferenc etiam		1	25
ibi[dem] Kovács Márton etiam			

Pákai Biróságban

Sz[ent]Péterföldi Bicsák József Hernyéki földből dolgozik	1		50
ibi[dem] Bicsák Mihály etiam	1		50
ibi[dem] Molnár József		1	25
ibi[dem] Tütösi György		1	15
ibi[dem] Farkas János hasonlóképpen		1	10
Pákai Máté Pál azon földből	1		75
ibi[dem] Hermán József	1		75
ibi[dem] Gerencsér Ferencz Pap Jobbágya Hernyéki földből	1		40
Náprádfai Lengyel János extraneus taxaliator	1		75

(Alsólendvai uradalomban dolgozó gerencséreknél összeírása MOL filmtári egység: 14498–99 sz. doboz)

21. Névről ismert iparosok falvaink történetéből

1864. Horváth József molnár
1867. Mendl József kovács
1890. Móri Pál bognár
1895. Móri Pál bognár
1915. Ambrus Károly cipész
Farkas Lajos bognár
György Imre asztalos
Major Géza asztalos
1916. Beck Ferenc kovács
(Név nélkül említenek még egy öreg kovácsot.)
1917. Czigola Sándor molnár
Gyuricza János asztalos
Dr. Hajós Ignác téglagyáros
Horváth Sándor molnár
Magyar János kovács
Magyar József kovács
Panker János cipész
Rajkó József kőműves
Völgyi János kőműves
1918. Ambrús Károly cipész
Horváth Gergely molnár

22. Ipartestületi tagok névsora, 1946.

Páka:

Bedők Károly	kovács	Bek Imre	cipész
Bek Károly	borbély	Gyuricza István	szíjgyártó
Belső Sándor	asztalos	Gerencsér János	cipész
Bíró János	kovács	Horváth Ferenc	cipész
Czigola Károly	molnár	Horváth és Czigola	molnárok
Czigola Gyula	molnár	Horváth István	bognár
Dancs Lajos	asztalos	Károly József	cipész
Dronfeld József	kőműves	Illés József	asztalos
Domján Gyula	cipész	Magyar Ferenc	géplakatos
Etler József	kádár	Molnár István	mészáros és hentes
Etler Mihály	kádár	Rudas János	cipész
Farkas József	cipész	Takács Sándor	szabó
Farkas Lajos	bognár	Varga János	bádogos

Ferenczy József	mészáros és hentes	Róka Pál	bognár
Ferenczy István	hentes	Toplak Vendel	kőműves
Fülöp Imre	ács	Ifj. Völgyi János	képesített
Gallisz Ferenc	kovács		kőműves mester
Dömeffölde:			
Bacsics János	cipész	Kremnzer Ferenc	
Bicsák István	cipész	Schweigert Lajos	kőműves
Boczkó Lajos	asztalos	Tóth Lajos	ács
Czupi István	asztalos	Varga János	kovács
Fata Gábor	molnár		

23. Ipartestületi tagok névsora, 1947.

Páka:

Bek Imre	cipész
Etler József	kádár
Gallisz Ferenc	kovács
Horváth Ferenc	(decs) cipész
Magyar Ferenc	mechanikus (géplakatos)
Völgyi János	kép. kőműves m.

Dömeffölde

Czupi Ferenc	kőműves
--------------	---------

24. Név szerint ismert molnárok

Páka:

Herczeg Gábor	(1863)
Horváth József	(1864)
Kemenczey Ferenc	(1866)
Horváth Sándor	(1917)
Horváth Gergely	(1918–1948)
Horváth György	(1939)
Czigola Sándor	1940-es évek
Czigola Gyula	1940-es évek
Bódi Pál	(1950-es évek, 1955-ig)
Fata Vilmos	(1950-es évek, 1955-ig)
Csicsór János	(1950–60-as évek)
Devecz Ferenc	(1960–70-es évek)

Dömeffölde:

Varga János	(1868)
Fata Gábor	(1906, 1946–?)
Fata Sándor	(1939)
Fata Vilmos	(1940-es évek)

25. Pákai plébánosok

?	?	1121.	
	Péter	1501.	
	Péter	1512.	
	Név nélkül	1549.	
	Név nélkül	1554.	
	Péter apát	XVII. század második fele	
	Trencsényi		
	Fekete András	1688, 1693, 1698	Licenciátus
	Gábor János	1705. 04. 05.–1716. 05. 07.	
	Fejér Tamás	1716. 05. 10.–1735. 06. 09.	
	Borsos József		
	Gábor	1735. 06. 29.–1774. 11. 02.	A templom kriptájában nyugszik
	Bubics István	1775. 01. 01.–1798. 07. 07.	A templom kriptájában nyugszik
	Sághy János	1798. 07. 12.–1816. 06. 25.	Novára ment plébánosnak
	Kiss József	1816. 07. 30.–1819. 08. 27.	A pákai temetőben nyugszik
	Haim Ignác	1819. 09. 23.–1831. 10. 30.	
	Legáth Gábor	1832. 01. 27.–1872. 06. 30.	Pécsre ment nyugalomba
	Balaton József	1872. 07. 25.–1887. 12. 31.	Zalaegerszegi apát plébános lett
	Albert Miklós	1888. 03.–1891. 05. 18.	A pákai temetőben nyugszik
	Dancsecs János	1891. 06. 01.–1909. 07. 12.	A pákai temetőben nyugszik
	Major Gyula	1909. 10. 01.–1941. 04. 13.	Szombathelyen a Szent Márton temetőben nyugszik
	Farkas József	1941. 07. 15.–1949. 03. 03.	Szombathelyen nyugszik
	Petres József	1949. 03. 03.–1953. 07. 01.	Vasaljára került plébánosnak
	Gócze István	1953. 07. 01.–1959. 10. 01.	Babosdöbrétére került adminisztrátornak.
	Torma József	1959. 10. 01.–1977. 05. 01.	Szombathelyre ment nyugalomba
	Végh László	1977. 05. 01.–1977. 09. 01.	Adminisztrátor
	Mester Vince	1977. 09. 01.–	

Pákai káplánok:

Név nélkül	1501.	
Név nélkül (vak)	1501.	
Név nélkül	XVII. sz.	
Név nélkül	XVII. sz.	
Simon Miklós	1754. X. 19.–1761.	
Peszleg Mihály	1761–1763.	
Némethy Mihály	1763–1768.	
Kollencz Gábor	1768–1770.	
Koczfán Miklós	1768–1771.	Alsólendvai születésű

Peszleg Ádám	1771–1774, 1777–1780.	Hernyéki születésű
Dékán János	1780–1781.	
Fabsich János	1781–1783.	
Laky János	1785–1792.	
Bedők Mihály	1790.	
Kulcsár György	1792–1793.	
Németh István	1793–1794.	
Sághy János	1794–1798.	
Steffanics Farkas	1794–1795.	
Bekes János	1795–1796.	
Szabó József	1796–1798.	
Pintér Mihály	1798–1799.	Sitkére helyezték
Iszak Pál	1799–1800.	Csesztregre helyezték
Kovács József	1800–?	
László János	1801–1806.	
Fertsák Antal	1806–1808.	
Bilázt István	1808–1809.	Lentibe helyezték
Tantsits János	1809–1810.	Bánokszentgyörgyre helyezték
Németh János	1810–1813.	
Balaton György	1813–1819.	
Kovács György	1819–1825. 08. 12.	Ortaházán született
Kiss István	1825. 08. 25.–1831. 02. 28.	
Horváth István	1831. 03. 03.–1834. 12. 18.	
Kelekovics János	1831. 05. 28.–1832. 02. 03.	
Zámbó János	1834. 12. 20.–1843. 12. 31.	
Erős István	1844. 01. 01.–1854. 06. 25.	
Kálmán György	1854. 07. 20.–1861. 09. 06.	
Fábián József	1861. 10. 05.–1863. 05. 24.	
Fischer Lajos	1862. 07. 15.–1864. 05. 20.	1864. 12. 10.–1866. 07. 07.
Dergovics József	1863. 06. 04.–1864. 09. 16.	
Rosenblutz Gellért	1864. 06. 15.–1864. 12. 05.	
Körmendi József	1864. 09. 20.–1870. 02. 03.	
Nagy Károly	1866. 07. 24.–1868. 11. 20.	
Kiss Pál	1868. 12. 01.–1872. 07. 02.	
Varga Boldizsár	1870. 02. 15.–1870. 11. 20.	
Rathner Mihály	1870. 12. 15.–1871. 10. 16.	
Balázs János	1871. 10. 15.–1874. 01. 04.	
Csupor Sándor	1873. 01. 03.–1873. 05. 25.	
Hőbe Károly	1873. 12. 28.–1874. 09. 16.	
Albert Miklós	1874. 09. 20.–1885. 09. 30.	
Erkinger István	1885. 10. 01.–1888. 10. 01.	
Burkovics József	1888. 10. 15.–1892. 04. 25.	

Wallnor József	1891. 08. 21.–1892. 01. 12.	
Háry János	1892. 05. 08.–1893. 10. 26.	
Törzsök Vilmos	1892. 10. 15.–1894. 04. 04.	
Klaffl Mihály	1893. 10. 25.–1894. 08. 15.	
Skultéty Lajos	1894. 04. 14.–1895. 08. 05.	
Desics Géza	1894. 09. 07.–1895. 04. 06.	
Heling József	1895. 04. 05.–1895. 08. 08.	
Gaál Gergely	1895. 08. 10.–1896. 01. 03.	
Kapui Károly	1895. 11. 15.–1896. 10. 31.	
Stojanovits Jenő	1896. 01. 05.–1898. 01. 25.	
Tancsics József	1898. 01. 26.–1900. 11. 07.	
Iker István	1899. 07. 25.–1906. 10. 20.	
Vass Jenő	1900. 11. 15.–1901. 05. 04.	
Novák Dezső	1906. 10. 20.–1909. 11. 01.	Sárvári káplán lett, †1918.
Szabó Imre	1909. 04. 03.–1911. 07. 10.	Dobronaki káplán lett, †1923.
Zrínyi József	1911. 07. 15.–1914. 07. 15.	Szombathelyi hitoktató lett
Gombkötő József	1914. 07. 15.–1917. 06. 10.	Zalaegerszegen hitoktató lett, †1918.
Billegi Ferenc	1914. 07. 01.–1915. 10. 20.	Kilépett, a háborúban zászlósként hősi halált halt
Wilfing Lajos	1916. 08. 01.–1917. 07. 15.	Felsőlövői hitoktató lett.
Juhász Mihály	1917. 01. 15.–1919. 01. 21.	
Dávid Ferenc	1919. 01. 01.–1919. 07. 31.	Szent Ferenc rendi áldozópap
Tarcsafalvy Lajos	1919. 08. 01.–1919. 11. 30.	Szent Ferenc rendi áldozópap
Kiss Kálmán	1919. 12. 01.–1921. 05. 15.	Zalatárnoki plébános lett
Wilfing Lajos	1921. 05. 15.–1921. 08. 31.	Szombathelyi hitoktató lett
Rakonczy János	1921. 08. 01.–1922. 04. 10.	Boncodföldi káplán lett
Pittesser Antal	1921. 11. 20.–1923. 06. 30.	Felsőpatyi káplán lett
Vargha László	1922. 12. 15.–1923. 01. 08.	Körmendi hitoktató lett
Mészáros Ferenc	1923. 07. 15.–1924. 12. 31.	Zalaegerszegi hitoktató lett
Kohl Gyula	1923. 07. 15.–1923. 09. 30.	Burgerlandba küldték
Kurucz Imre	1924. 07. 01.–1926. 08. 31.	Szombathelyi hitoktató lett
Keleti Kálmán	1925. 01. 15.–1925. 07. 15.	Csanádi majd pécsi egyházmegyébe került
Háklár Ferenc	1925. 07. 31.–1927. 08. 31.	Szepetneki káplán lett
Tóth Márton	1927. 09. 01.–1928. 04.	Vasszentmihályi káplán lett
Fazekas István	1927. 09. 01.–1929. 08. 31.	Szombathelyi hitoktató lett
Révész István	1929. 08. 01.–1931. 09. 08.	Kilépett
Wanderler Ferenc	1931. 09. 08.–1934. 08.	Paisszegi kurátor lett
Szabó Antal	1933. 08. 10.–1934. 02. 01.	Jáki káplán lett
Tschida József	1934. 08. ??.–1936. ??.	Sárvári hitoktató lett

Holczman István	1934. 08. ??.–1936. 08. ??.	Nyugdíjazták
Nagy Sándor	1936. 09. 01.–1938. 12. 15.	Zalaegerszegi káplán lett
Orbán Balázs	1938. 09. 01.–1939. 08. 31.	Szécsiszigeti káplán lett
Mátyás László	1939. 05. 15.–1939. 10. 31.	Csesztregi káplán lett
Falusi József	1939. 09. 01.–1940. 12. 31.	Lovászi kurátor lett
Horváth Imre	1940. 11. 01.–1944. 04. 01.	Telekesi kurátor lett
Rousz Mátyás	1941. 09. 01.–1942. 02. 20.	Péterhegyi plébános lett
Ikrarics János	1942. 03. 20.–1943. 11. 01.	Bántornyai káplán lett
Fajdiga Alajos	1943. 11. 01.–1945. 09. 01.	
Németh István	1944. 11. 15.–1945. 05. 16.	Felsőrönökön plébános lett
Flegár Alajos	1944. 09. 01.–1945. 05. 18.	Gerföldei káplán lett
Kőműves János	1945. 06. 01.–1947. 09. 01.	Lenti káplán lett
Végi Kálmán	1946. 10. 20.–1949. 05. 01.	Nagyrákosi adminisztrátor lett
Kómár József	1947. 10. 01.–1948. 10. 01.	Lentüben hitoktató lett
Petres József	1948. 10. 01.–1949. 03. 03.	Adminisztrátor lett Pákán
Bódis József	1949. 05. 01.–1954. 07. 31.	Szhely. Erzsébet plébánián káplán lett
Bárdosi István	1950. 10. 01.–1951. 02. 01.	Csehimindszenten káplán lett
Horváth Ferenc	1951. 02. 01.–1952. 12. 08.	Oltárcon kihelyezett lelkész lett
Lukács Lajos	1953. 10. 01.–1954. 08. 15.	Oladi káplán lett.
Galambos István	1954. 08. 01.–1956. 09. 01.	Vépre került káplánnak
Bősze József	1954. 08. 15.–1956. 09. 01.	Muraszemenyei káplán lett
Honti Imre	1956. 09. 01.–1959. 09. 15.	Sárvári hitoktató lett
Király Jenő	1956. 01. 01.–1957. 09. 01.	Kerkakutasi káplán lett
dr. Mosonyi János	1957. 09. 01.–1958. 10. 01.	Kőszegi káplán lett
dr. Gyürki László	1958. 10. 01.–1962. 09. 15.	Szentgotthárdi káplán lett
Tuczai Imre	1959. 10. 01.–1959. 12. 22.	Gércei lelkész lett
Mester Vince	1959. 12. 22.–1963. 09. 01.	Kerkakutasi plébános lett
Horváth József	1962. 09. 15.–1966. 09. 01.	Nádasdi káplán lett
Horváth Zsigmond	1963. 09. 01.–1965. 09. 15.	Lenti káplán lett
Tóth Ferenc	1965. 09. 15.–1966. 09. 01.	Körmendi káplán lett
Porpáczy József	1966. 09. 01.–1967. 09. 01.	Lenti káplán lett
Márfi Gyula	1967. 09. 01.–1968. 09. 01.	Budapesten folytatta tanulmányait
Koltai Jenő	1968. 09. 01.–1971. 01. 05.	Egervári káplán lett
dr. Gergye Zoltán	1969. 09. 01.–1972. 03. 01.	Püspöki titkár lett Szombathelyen
Takács Gyula	1971. 09. 15.–1972. ? ?	A római Pápai Magyar intézetbe távozott
Várnai József	1972. ? ?–1974. ? ?	Muraszemenyei káplán lett
Harangozó Vilmos	1972. 09. 01.–1974. ? ?	Kőszegi káplán lett

Orbán István	1975. 03. 19.– ? ? ?	Celldömölki káplán lett
Végh László	1975. ? ?–1977. 04. 30.	Adminisztrátor lett Pákán
Vaski Ferenc	1977. 09. 10.–1980. 09. 01.	Szhelyi Szt. Márton plébánia káplánja lett
Stróber László	1980. 09. 01.–1984. 06. 15.	Zalaegerszegi káplán lett.
Palágyi Endre	1984. 08. 30.–1985. 09.	Szhelyi Szt. Márton plébánia káplánja lett
Kondákor Gyula	1985. 09. 01.–1988. 09. 15.	Lenti káplán lett
Végi Csaba	1988. 09. 15.–1990. 09. ?	Szhelyi Székesegyház káplánja lett
Budai Zoltán	1990. 09. 01.–1993. 08. 31.	Kemenesszentpéter plébánosa lett.
Kovács György	1993. 09. 01.–1994. 08. 31.	Körmendi káplán lett.
Rába Imre	1994. 09. 01.–1997. 08. 31.	Püspöki titkár lett Szombathelyen
Kálinger Roland	1997. 09. 01.–1999. 08. 25.	Zalaegerszegi káplán lett
Süle Márton	1999. 08. 25.–2002. 07. 31.	Szarvaskendi plébános lett
Páli Zoltán	2002. 08. 01.–	

26. A nemzet lámpásai

Dömefölde iskolájának tanítói:

Schuck Aranka	(1912–16)
Spatnia Ilona	(1916. 04.–1936) 1920-tól Tóthné
Kardos István	(1936/36)
Rém Ferenc	(1936–1945)
Háromfai Sándor	(1945/45)
Kőszegi Ilona	(1946–1948)
Lőrincz Istvánné	(1948–1952)
Kósi Istvánné	(1952–1965)
Fata Vilmosné	(1965–1975)

A pákai tanítók és tanárok névsora ³⁸

Horváth György	(1747)
Egyed Ferenc	(1750–69)
Németh Pál	(1771)
Mialko András	(1775)
Gerencsér Miklós	(1778) segédtanító
Geipatics	(1815)
Megyesi László	(1820)
Bíró György	(1830)

Tóth József	(1840–1868)
Horváth Ferenc	(1851) segédtanító
Körmöczi Pál	(1868)
Öveges Antal	(1870–1894)
Körmendy Pál	(1885) segédtanító
Bohár Nándor	(1889) segédtanító
Öveges József	(1894–1895)
Vagrencsics Nándor	(1895–1901)
Török Bertalan	(1901–1933)
Pritz Ferenc	(1906–1911)
Németh Jenő	(1912–?)
Major János	(1914–1916) helyettesítő (?, ?–Páka 1934. 03. 20)
Csapó István	(1914–1932)
Hadi Aranka	(1927–1932)
Torma ?	(1928)
Soós Béla	(1933–35) helyettesítő
Kardos István	(1934–35) helyettesítő
Temesvári István	(1933–1947)
Mészáros Árpád	(1933–1944) segédtanító
Zolderné Göntér Paula	(1935) helyettesítő
Major Tibor	(1935–1940) helyettesítő
Svastits Alice	(1941–1956)
Prikler Erzsébet	(1945–1947)
Borsos Mária	(1946–1947, 1985–1991)
Vaszilcsin Angéla	(1946–1953)
Kósi Istvánné	(1950–1952)
Szabó Gyula	(1950–1952) igazgató
Szőke Erzsébet	(1951)
Gazdag Ottilia	(1951–1952)
Tánczos Frigyes	(1951–1963)
Tánczos Frigyesné	(1951–1963)
Kékesi Lajosné	(1953–1956)
Horváth Árpád	(1953–1960)
Horváth Árpádné	(1953–1960)
Horváth Mária	(1954–1958)
Demeter Sándorné	(1956–1958)
Rákos Erzsébet	(1956–1957)
Surányi Vilmos	(1948–1951, 1956–1974) (1963–1974 közt igh.)
Németh Ferencné	(1956–1995)
Wenczler Sándor	(1958–1985)

Brefka Mária	(1957–1958)
Szabó Elekné	(1957–1961)
Horváth Zoltán	(1958–1959)
Balázs Endre	(1960–1961)
Major Stefánia	(1961–1962)
Bonczók Rozália	(1961–1962)
Horváth Etelka	(1961–1971)
Csicsór Jánosné	(1961–1962)
Csicsór János	(1961–1962)
Fata Vilmosné	(1961–1979)
Wenczler Sándorné	(1962–1985)
Dormán Rozália	(1963–1964)
Tóth Teréz	(1963–1967, 1968–1974. Pördefölde)
Soós Mária	(1963–1967)
Hajgató Ferenc	(1963–1968) igazgató
Hajgató Ferencné	(1963–1968)
Bek Jánosné	(1963–1998, 1974–1983. közt igh., 1983. 08. 16–1988. 05. 31. igazgató)
Dr. Tóth Tiborné	(1964–1983, 1974–1983 közt ig.)
Takács Lászlóné	(1965–2002)
Gersei Istvánné	(1965–1995)
Gersei István	(1965–1988)
Göncz Lászlóné	(1968–1974)
Sárkány János	(1968–1969)
Kaszás Etelka	(1969–1970)
Gerencsér Lajosné	(1969–1974)
Gerencsér Lajos	(1969–1974, igazgató)
Gyenesé Ferencné	(1970–1985, 1997–, 1999. 07. 01-től igazgató)
Zsédényi Ottó	(1972–1975)
Zsédényi János	(1974–1977)
Tóthné Doma Irén	(1975–1999)
Bodonyi Sándorné	(1975–1977)
Horváth József	(1975–, 1983–1999. igh.)
Szekeres István	(1977–2004., 1988–99. közt igazgató)
Bek Zoltánné	(1980–)
Vörös György	(1980–1981)
Újvári Csaba	(1981–1985)
Kaszásné Simon Márta	(1981–1984, 1992–2002)
Szabó Józsefné	(1982–)
Bek Csaba	(1982–1999), közben, 1995-től óraadóként.
Boha Judit	(1983–1984)
Boa Katalin	(1983–1983)

Kalina Judít	(1984–1985, 1987–1992)
Németh Ferencné (Millei Ildikó)	(1984–
Benke Katalin	(1985–1996)
Nemes Olga	(1985–1985)
Szekér Éva	(1985–1986)
Csicsór Gábor	(1986–1988)
Csicsór Gáborné	(1986–1988)
dr. Gergye Ferencné	(1986–1988)
Lakatos György	(1986–1987)
Holopcevné Hocza Zsuzsanna	(1986–1988)
Boczkó Ágnes	(1987–1988)
Wágner Bernadett	(1987–1990)
Balláné Rudas Olga (Katalin)	(1987–
Németh Gyöngyi	(1988–1993)
Balla Éva	(1988–1989)
Kulcsár Gabriella	(1988–1989)
Farkas Ferencné	(1988–1989, 92–93, 94–95) óraadóként
Vajda Tibor	(1989–1999)
Vajdáné Farkas Katalin	(1989–1999)
Károly Róbertné	(1990–
Németh Andrásné	(1990–, 2004-től ig.h.)
Driskó Beáta	(1991–1992)
Sófalvi Csilla	(1992–1994)
Fendrikné Máté Ildikó	(1993–1997)
Csernoviczné Gombóc Mária	(1993–1997) óraadóként
Pestiné Takács Krisztina	(1993–
Nemes Mária	(1995–
Boa Gabriella	(1999–
Gerencsér Beáta	(1999–
Tímár Éva	(2000–
Sohár Zsuzsa	(2000–
Vincze Mária	(2000–
Bicsákné Brenner Anikó	(2001–
Porédosné Zagya Andrea	(2001–
Lovkóné Kiss Kármén	(2002–
Györe László Róbert	(2002–2004)

Iskolamesterek, kántortanítók, igazgatók Pákán

HORVÁTH GYÖRGY

(? – ?)

iskolamester (1747)

Ludimagister és harangozó. Elemi ismereteket tanított.

EGYED FERENC

(? – Páka, 1769. április 23.)

iskolamester (1750–1769)

NÉMETH PÁL

(? – ?)

tanító (1771)

MIALKÓ JÓZSEF (András)

(Puszaederics, 1750– ?)

iskolamester (1775)

Pákára kerülése előtt Szécsiszigeten volt segédtanító.

GEIPATICS ?

(? – ?)

kántortanító (1815)

BÍRÓ GYÖRGY

(Náprádfa, 1777 – ?)

kántortanító (1830)

TÓTH JÓZSEF

(? – ?)

iskolamester (1840–1868)

„Rendes mester. Tíz helységnek és néhány hegynek a jegyzője. Jó felfogású, értelmes, józan erkölcsű ember.”

ÖVEGES ANTAL

(Csanak, 1835. március 3.–Páka, 1894. január 10.)

kántortanító (1870–1894)

A Zalamegyei Általános Tanító Testület Novai járáskörének elnöke.

ÖVEGES JÓZSEF

(Tét, 1871–Pér, 1910)

kántortanító (1894–1896)

TÖRÖK BERTALAN

(Náprádfa, 1876. május 18.–Aba, 1959. június 12.)
kántortanító (1901–1933)

TEMESVÁRI ISTVÁN

(Türje, 1912. április 21.–
kántortanító (1933–1948), igazgató (1946. 09. 01.–1948. 09. 01.)

SURÁNYI VILMOS

(Csömödér, 1923. január 25.–Csömödér, 1984. december 20.)
igazgató (1946–1951)

SZABÓ GYULA

(1951–1952)
körzeti igazgató

HORVÁTH ÁRPÁD

(Lovasberény, 1917.–Bucsuszentlászló, 1992.)
igazgató (1953–1960.)

CSICSÓR JÁNOS

(Nagykanizsa, 1936. október 2.–
igazgató (1961–1962.)

HAJGATÓ FERENC

(Babosdöbréte, 1936. június 15.–
igazgató (1963–1969.)

GERENCSÉR LAJOS

(Kálócfa, 1929. január 1.–
igazgató (1969. 08. 16–1974. 07. 31.)

dr. TÓTH TIBORNÉ

(Gelse, 1941. január 30.–Keszthely, 1986. március 25.)
igazgató (1974–1983.)

BEK JÁNOSNÉ

(Bak, 1942. november 25.–
igazgató (1983–1988.)

SZEKERES ISTVÁN

(Nova, 1957. április 4.–
igazgató (1988–1999. június 30.)

GYENESE FERENCNÉ

(Tormafölde, 1951. szeptember 4.–
igazgató (1999. július 1.–

*Tóth Sándor lovászi helytörténész több, az iskolára és tanítókra vonatkozó adata felhívta a figyelmemet, amit ezúton is megköszönök.

27. Nevek az iparos olvasókör zászlórúdján

A szöveg sorrendisége, az iparos olvasókör zászlajának rúdján:

A második és negyedik sor elején a többenél följebb két vezető, az elnök és a könyvtáros zászlószege van. (A nevek mellett a foglalkozást és lakhelyet is közöljük, bár ez nincs feltüntetve. A leolvasást balról kezdve.) Természetesen több olyan név is akadt, akinek sem foglalkozását, sem lakhelyét nem sikerült kideríteni.

1. sor

1. Völgyi János	kőművesmester	Páka
2. Varga Lajos	cipész	Páka
3. Horváth Ferenc (decs)	cipész	Páka
4. Fata József	molnár	Dömfölde
5. Cserti József	géplakatos	Páka
6. Kardos István	tanító	Dömfölde
7. Babos Sándor	erdész	Vétyem-pusztá
8. Csondor Sándor	földműves	Páka
9. Dávid Géza	hentes	Páka
10. Temesváry István	kántortanító	Páka
11. Augusztinovics Ilus	postamester	Páka
12. Cuk Pál	pék	Páka
13. Csondor Károly	földműves	Páka
	önkéntes tűzoltóparancsnok, leventeoktató	
14. Bek Ferenc	borbély	Páka
15. Varga János	bádogos	Páka
16. Takács Jenő	földműves	Csömödér
17. Mészáros Árpád	tanító	Páka
18. Biczók István		
19. Dr. Kiss Géza	körorvos	Páka
20. Kulcsár István		
21. Kiss József	földműves	Páka
22. Tompos István		

23. Takács Sándor	szabó	Páka
24. Szitkovics Kálmán	boltos, kocsmáros	Kányavár
25. Ferenczy István	mészáros	Páka
26. Durgó Jenő	fakereskedő	Csömödér
27. Valltesz Dorfvi József	boltos	Kányavár
28. Dancs Imre	vadőr	Vétyem-puszta
29. Bedők Károly	kovács	Páka
30. Bodó Lajos	állomásfőnök	Csömödér
31. Kovács Béla	szabó	Páka
32. Illés János	szikvizes	Csömödér
33. Kalmár János	földműves	Csömödér
34. Süle Sándor	földműves	Páka
35. Panágl Ferenc	trafikos	Páka
36. Tóth József	kocsmáros	Páka

2. sor

1. Dancs Lajos	asztalos	Páka
2. Cuppon György	kocsmáros	Gutorföldre
3. Molnár István	mészáros	Páka
4. Magyar Ferenc	mechanikus	Páka
5. Rudas János	cipész	Páka
6. Czigola Gyula	molnár	Páka
7. Tóth Dezső	földműves	Dömefölde
8. Tóth Péter	földműves	Dömefölde
9. Fata Gábor	malomtulajdonos	Dömefölde
10. Farkas József	cipész	Páka
11. Beznicza Péter	ny. körjegyző	Páka
12. Dromfeld József	kőműves	Páka
13. Pölöskei József	tanító	Hernyék
14. Kiss Gábor		
15. Szendefi Aurél	kereskedő	Páka
16. Detrich Dezső		
17. Tompos Jenő	cipész	Csömödér
18. Tamása János		Csömödér
19. Baki Imre	asztalos	Csömödér
20. Gerencsér Péter	kőműves	Csömödér
21. Kaszás Ferenc	szabó	Páka
22. Brenner Jenő		Csömödér
23. Cserti József	kovács	Páka
24. Kovács István	ip. vasúti fékes	Páka
25. Hermán Kálmán	cipész	Páka

26. Csondor István	hentes	Páka
27. Németh János	útőr	Páka
28. Németh Ferenc	földműves, községi bíró	Páka
29. Hirsch [I] Dezső	földműves	Páka
30. Németh Géza	csendőr tm.	Páka
31. Varga István	asztalos	Páka
32. Balogh János [Lajos]	ip. vasúti mozdonyvezető	Páka
33. Jósa [Joós] Lajos	festő	Páka
34. Öveges Ede	tisztviselő	Páka
35. Bek Ferenc	üzemi munkás	Páka
36. Preisz József	boltos	Gutorföldre
37. Sándor Imre	csendőr tiszth.	Páka

3. sor

1. Kocsis Lajos	bognár	Páka
2. Fülöp Imre	ács	Páka
3. Sándor István	fakereskedő, gépész	Döme-földre
4. Brenner Antal	szabó	Csömödér
5. Takács Sándor		
6. Breier Ferenc		
7. Róka Pál	bognár	Páka
8. Fata József	cipész	Kissziget
9. Bogár Károly	földműves, gépész	Döme-földre
10. Zsoldos Géza	forgalmista	Páka
11. Balázs Péter	szeszfőzdés	Döme-földre
12. Péter Antal	kovács, üzemi m.	Páka
13. Tóth Lajos (Módon)	ács	Páka
14. Belső Sándor	asztalos	Páka
15. Brenner Antal (Tancsi)	kovács	Csömödér
16. Mánfai József		
17. Takács Pál	kocsmáros	Csömödér
18. Nagy János	erdész	Pördeföldre-Hosszúrét
19. Károly József	cipész	Páka
20. Hirsch [I] Ignác	kocsmáros	Páka
21. Orbán Balázs	pap	Pákán káplán
22. Ifj. Balogh Imre	földműves	Iklódbördöce
23. Bella Imre	ip. vasúti mozdonyv.	Csömödér
24. Bartos Sándor		
25. Hortobágyi József		

26. Domján Gyula	cipész	Páka
27. Németh Jenő	kereskedősegéd	Páka
28. Göntér Géza	asztalos	Kissziget
29. Kunsági János		
30. Hiányzik		
31. Horváth József	boltossegéd	Páka
32. Fitos György		
33. Dr. Beznicza István	körjegyző	Páka
34. Dr. Boronyák Kálmán	adóügyi főtiszt	Gutorfölde
(Helyesen Kázmér Ábrahám Géza (1919–1994) Gutorfölde szóbeli közlése)		
35. Marton István	gépész	Páka

4. sor

1. Czigola Károly	molnár	Páka
2. Gálicz Ferenc	kovács	Páka [Gallisz]
3. Jobbágy Pál	kőműves	Iklódbördőce
4. Boczkó Lajos	asztalos	Dömefölde
5. Horváth György	molnár	Páka
6. Devecz József	kőműves	Ortaháza
7. Csondor Gyula	földműves	Páka
8. Pálffy Károly		
9. Ipartestület Nova		
10. Fata Sándor	molnár	Dömefölde
11. Czigány Pál	asztalos	Ortaháza
12. Szalóki József	földműves	Páka
13. Szili József		Hernyék
14. Varga István		
15. Rudas János	cipész	Páka
16. Farkas József	földműves	Páka
17. Vizsy Károly	jegyző	Ortaháza
18. Mendli Jánosné	htb.	Páka
(Az első iparos olvasókör vezetőjének özvegye.)		
19. Király Sándor	földműves	Páka
20. Büki József		Gutorfölde
21. Takács János	kocsmáros	Csömödér
22. Konkolyi Pál	boltos	Csömödér
23. Káli Dezső	asztalos	Gutorfölde
24. Kerekes József	erdész	Vétyem-pusztá
25. Horváth Sándor	szabó	Páka
26. Vitéz Galamb Antal		Nova
27. Takács József	kőműves	Páka
28. Becze János	földműves	Ortaháza

29. Horváth István	bognár	Páka
30. Kardos János	csendőr	Páka
31. Kovács József		
32. Hiányzik		
33. Horváth Béla		
34. Stern Lajos	boltos	Páka
35. Bugovics Vilmos	segédjegyző	Páka
36. Kománovics György	boltos	Szécsisziget

5. sor

1. Bek Imre	cipész	Páka
2. Biró János	kovács	Páka
3. Bek Ferenc	földműves	Páka
4. Laposa József	cipész	Zebecke
5. Kalmár Béla	kereskedő	Ortaháza
6. Sári József	útőr	Ortaháza
7. Varga János	kocsmáros	Páka
8. Major Gyula	kanonok	Páka
9. Baka Ferenc	molnár	Kányavár
10. Ifj. Szalóki József		
11. Dr. Augusztinovics Nándorné	nyug. postamester	Páka
(A Polgári Olvasókör elnökének özvegye.)		
12. Czigány Károly	üzemi munkás	Csömödér
13. Tóth Lukács	kőműves	Csömödér
14. Simon János	szíjgyártó	Pördefölde
15. Horváth Lajos	kőműves	Páka
16. Horváth Aladár	rendőr	Budapest
17. Bartos Béla	kereskedő	Páka
18. Sági Ferenc		
19. Németh József	földműves	Páka
20. Szentes Ferenc	ip. vasúti mozdonyv.	Csömödér
21. Somogyi Kálmán	kovács	Gutorfölde
22. Farkas Péter		
23. Ifj. Balog[h] János	asztalos	Páka
24. Mókusz Lajos	irodatiszt	Páka
25. Varga József		
26. Vágner Károly	asztalos	Páka
27. Bek Károly	borbély	Páka
28. Özv. Domján Imréné	htb.	Páka
29. Németh István	boltvezető	Páka
30. Dr. Augusztinovics István	ügyvéd	Páka

31. Gornicsek Lőrinc	kovács	Csömödér
32. Horváth János	szabó	Páka
33. Nemes József	kereskedő	Páka
34. Ábrahám Alfréd	gazdálkodó, kocsmáros	Gutorfölde
35. G. Czigány Lázár		Gutorfölde

A két hiányzó szög Tóth Péteré és Ferenczy Józsefé. Tóth Péter az erdészetnél napszámos volt, Ferenczy József mészáros, és az olvasókörmnek később otthont adó kocsmá tulajdonosa. Mindketten pákaiak.

28. Kámaházáról

Aj regü rejtem... Halljátok meg emberek szómat Attila királyról. Isten Ostoráról...!

Egyszer régen, még harcos nagy időben felkerekedett Attila király tengernyi vitézeivel, hogy megbüntesse a gonosz népeket, megrettentse a világot. Olyan rengeteg messi pusztáról indult el, hogy a madár hétszer elfáradt, meg hétszer megpihent, amíg odaért. De olyan gyorsan jött a nagy sereg, akár a szélvihar. És egyszer csak ideért a Nagy Palóc Herceg országába, híres szép Göcsejbe. A Nagy Palóc Herceg örömmel fogadta a nagy királyt, mert országára annyi vér zúdult már, hogy ő és népe alig – alig tudott már ellenállni. Kámaházán ütötte fel díszes sátrát híres nevezetes Attila király.

Feleségének Kámának illatos fenyőkből külön kastélyházat állíttatott. Azóta nevezik a megülés helyét még ma is Kámaházának.

Ragyogó sátrából sokszor elsétált egyedül messze kíséret nélkül Attila király és hallgatta a patak csergedezését, szarvasok bögését, erdők zúgását. És egyszer ott a selyemfüvön, ott a göcseji kékszemű ég alatt elpihent, elszunnyadott. Ki tudja miről álmodozott és álmodott-e népének jövőt, országot hatalmat, vagy csak az égen húzó darumadarakat... Ki tudja? – Mikor egyszer csak egy kopja csattanásra riadt fel hirtelen. Felnyitotta a szemét, hát látja, hogy az ellenség fogta körül. Itt bujkált valahol a rengetegben, itt törtek életére a világbíró királynak. Attila azonban nem azért volt Isten ostora, hogy megrettent volna a gyáva leleselkedő ellenségtől, aki álmában akarta őt elveszíteni. Iziben kardjához csapott, neki rohant a támadóknak. Nagy csata volt. Megindult a föld, és meghajoltak az egek gerendái. Isten vitéze volt ő, a nap fia, világverő. Le is verte az ellenséget mind egy szálíg. Mire a nagy mennydörgésre odaértek Attila király gyors vitézei és a Nagy Palóc Herceg is szarvasokkal vont kocsiján, körülötte már csak a holtak heverték szanaszét. Attila király azonban visszafordult a fához, amelynek árnyékában elaludt. Három szép fiatal tölgyfa volt. A középsőnek a derekából egy dárda állott ki. A nagy király kirántotta a dárdát a fából és áldóan emelte fel a kezét pogány szokás szerint, imigyen áldotta meg a fát:

Földanyám virágos kertje, te szép fiatal tölgyfa, jóízűt aludtam alattad, a te árnyékodban, ezért élj ötszáz évig, társaiddal együtt. Amiért megvédted az életemet, azért éljtek még ötszáz esztendő. Azután még éljtek annyit még, amennyit földanyánk virítani szánt.

(Háromfai Sándor: Néprajzi gyűjtések. A szöveg egy gépelt példányát Torma József plébános ajándékozta szerzőnek, 1967-ben.)

29. Válicka legenda

Attila korában élt egy gyönyörű kislány, akire ittjártakor a nagy hun király felfigyelt, és nagyon megszerette, de egyszer mégis elhagyta. A leányka sírt-sírt nagyon sokat, s az ő könnyeiből egy patakocská lett, amit róla nevezetek el Válickának.

(Szombati Pálné ny. tanítónő Kányavár, írta le szerzőnek 1998-ban a malmok kapcsán. Ő, mint írja, tanítójától hallotta gyerekkorában.)

II. Szavak és kifejezések magyarázata

Adigál(tat)	kötelez
Adminisztrátor	plébános nélküli plébánia ügyeinek intézője, nem plébánosi rangban
Adorján	Lispeszentadorján falurésze, egykor falu
Agilis	félnemes, akinek anyja nemes volt
Alit(ter)	másképpen
Alluvium	földrajzi kifejezés, fiatal folyóvízi üledékek (ágyag, homok, kavics)
Alphabeticon	ábécéskönyv
Ambó	a templomban lépcső(sorral)vel ellátott emelvény vagy szószék
Ampolna	miséhez használt bor, vagy víz tárolására használt edény
Aprópénz	denar
Arenda dominalis	haszonbérlet, bérlet, uradalmi bérlet
Arenda	bérlet, bérösszeg
Areola	kis udvar, veteményes ágyacska
Artikulus	törvény, szabály
Astrum	kaszás
Bárda	bárd, mészáros bárd
Benedikál	megáld
Borda	ismeretlen értelmű, talán zeneszerszámot takar
Borona fal	fából (szálfából, vagy faragott gerendából) készült fal
Böckh Hugó	(1874–1931) Korának legnagyobb magyar kőolaj geológusa, a kőolajföldtan világszerte ismert művelő- je, a korszerű szénhidrogén-kutatás megindítója
Bugyiga	bugyigás korsó = cserépből készült, mázas vizeskorsó
Butyrum	vaj
Canonica visitatio	egyházlátogatás
Capones	kappan
Castellum	kastély, vár, megerősített hely
Castrum	kastély, vár, megerősített hely
Casula	miseruha
Cca.	körülbelül, kb.
Cenzuális	földesúrnak fizetendő pénzszolgáltatás, bérlet, itt bérelt
Cicamaca	fűzbarka = fűzfa virága

Circiter	= körülbelül
Civitas	= város
Combusta	= elégetés, elégetett, megégett
Commercialis	= kereskedelmi
Commissio Dominalis	= uradalmi biztos
Compossessor	= társbirtokos
Conf. capax	= bérmálásra alkalmas
Conf. incapax	= bérmálásra alkalmatlan
Consensus	= egyetértés, jóváhagyás
Consideratia	= figyelembe vevés, mérlegelés
Contractualis	= szerződéses
Contraversia	= per alatt van, per tárgyát képezi
Contradictio	= ellentmondás
Nulla contradictio	= ellentmondás nélkül
Convent	= káptalan, hiteleshely, a mai közjegyzők középkori megfelelője
Csapató	= ácsok által használt jelölőzsinór
Császarmadár	= a fajd-félék családjába tartozó madár
Csuta	= csutka (itt a toll szára)
Datia	= adás, adásra vagy elvevésre való jog
Decima	= dézsma, tized
Decrementinus	= gabonaforgatási veszteség, évi 1–3%
Denarius	= dénár
Dénár	= 1 magyar ezüstforint = 100 dénár
Deperdita	= katonaság tartására fizetett adó
Dézsma	= tized, (egyháznak vagy királynak terményben fizetendő adó)
Donatio	= adomány, alapítvány
Dominium	= uradalom
Ex sedecima	= tized tizenhatoda
Extraneus taxaliator	= másutt lakó, itt összeírt adózó
Erdőhát	= Lisszeszentadorján falurésze, egykor falu
Etiam	= mégis, szintén
Faizási	= faszedési jog, szabad faszedés
Falcature	= kaszás
Fára	= anyaegyház
Fassio	= vallomás (vallott, megvallott)
Fátens	= tanú, valló, tanúskodó
Filia	= leányegyház
Felségtelen	= Istentelen
Fluvium	= folyó, patak, vízfolyás
Föll szél	= északi szél

Frumentarius	= kasznár
Frumentum akonale	= hely-akó gabona
Gladinato	= makkoltatás
Gyurkó (vagy gyunkó)	= ismeretlen értelmű szó, talán gyújtást, tüzet jelent
Hácskó	= kerítésen készített átjáró, amin az emberek igen, állatok nem tudtak átjárni (hágcsó)
Hegyvám	= dézsma
Helyadó	= telekadó
Historia Domus	= az (egy)ház (itt plébánia) története
Hitbizomány	= családon belül meghatározott öröklési rend. Az örökösnek biztosítania kellett a többi családtag illő eltartását. A hitbizományt tilos volt elidegeníteni (eladni).
Homp	= itt római halomsír népies neve
Honorator	= nem nemes (nem jobbagy) értelmiségi
Huszas	= 20 krajcár, lásd Máriás
Ibidem	= ugyanott
Immaculata	= szeplőtelen fogantatás
In Natura	= természetben
Inquinius	= zsellér, nincstelen
Istvánd	= egykori falu, majd major Hernyék és Kissziget közt
Judex	= bíró
Káforka	= mustmerő edény. Régen ivóedény, ebből lett bormérték Zalában = 4,19 l
Kántorpénz	= a tanulóól a tanítónak járó tandíj
Kapu	= porta
Kapuadó	= portánként (azaz kapunként, telkenként) fizetett 18 dénár adó a királyi kincstárnak.
Karc	= collecta, koleda, szedemény, természetbeni szolgáltatás, vagy annak pénzbeli megváltása
Kasznár	= gabonával foglalkozó uradalmi tisztviselő
Kerekes pénz	= eredetéről semmit sem tudunk (írja Csapodi im. 29.)
Keringölve	= keringve
Kijáró disznó	= az adott év őszétől, vagy a következő évben hizlalásra szánt állat
Közgyám	= a gyámság vagy gondnokság alá rendelt személyek ügyeinek intézésével, a gyámok, gondnokok tevékenységével felügyeletével megbízott hivatalos személy vagy köztisztviselő
Kulcsár	= borral foglalkozó uradalmi tisztviselő
Lectum	= elolvasott
Liqua focalia	= gyertyának való faggjú

Ludimagister	= iskolamester
Lutheránus	= Luther tanait követő, evangélikus
Macskura	= maszka = szedett-vedett ruhába öltözött, eltakart arcú farsangoló
Magva szakadt	= nem volt fiú utóda
Mandátum	= megbízás, meghatalmazás
Mansio	= lakóház
Mater	= anya (itt anyaegyház)
Máriás	= a XVIII. században elterjedt ezüst váltópénz, amely nevét, a rajta lévő, a gyermek Krisztust kezében tartó Mária veretéről kapta. Értéke változó, 17 vagy 20 krajcárral volt egyenlő
Mostrancia	= szentségtartó
Népfölkelő	= az I. világháború végéig alkalmazott fogalom a tartalékos katonára
Nona	= kilenced (földesúrnak természetben fizetett adó)
Novabb	= újabban
Officiátus	= uradalmi gazdatiszt
Officiolátus	= tisztviselő, irodatiszt; több faluból álló egyházi nagybirtok
Onera	= terhek/et
Oppidum	= mezőváros
Órányi járóföld	= 3,68–4 km síkvidéken. Alsólendva a dombokat kikerülve 16 km. Így a 8 km/óra távolság bizonyára lóval értendő
Oszatlan	= közös
Ova	= tojás
Papp Simon	= (1886–1970) geológus, akadémiai tag, a MAORT vezérigazgatója. Az ő érdeme a Dunántúlon a kőolaj- és földgáz termelésének megkezdése (1935)
Pápista	= római katolikus
Parochiális	= a lelki hivatásra vonatkozó, vele kapcsolatos
Párbér (egyházi)	= házasságkötésért fizetendő összeg
Pascum	= legelő
Patronátus	= kegyúr
Plaga	= tájék (csapás, ütés)
Porció	= (Portio) rész, osztály, viszony, arány
Porta	= egész jobbágytelek, amely a XVI. század elejétől magába foglalja a belső teleken (házhely) kívül a szervesen hozzá kapcsolódó külső tartozékokat, a szántóföldet, rétet, továbbá a falu határán belül található osztatlan használatban lévő erdőt, legelőt

Possessio	= birtok, jobbágyfalu, falu
Possessor	= birtokos, földbirtokos
Possideo	= possessor
Praeceptor	= tanító (segéd)
Praedium	= birtok, de magyarországi használat szerint pusztát is jelent
Praediális	= örökíthető birtok
Praeparandiai	= falusi tanítókat képző intézet
Praeztatio	= szolgáltatás
Presbiter	= felszentelt pap, a katolikus egyházban a püspök alatt a legmagasabb fokozatot jelenti = áldozópap
Prézes	= elnök (előljáró, főnök, vezető)
Profunt	= katonakenyér
Provisor	= tisztartó
Providus	= tisztartó
Pulli	= baromfi
Rajpénz	= méh-tized megváltása
Ratio Educationis	= a nevelés rendje
Rationista	= számtartó (számadó, pénztáros)
Redempta	= megváltás
Regálé	= királyi vagy földesúri jövedelem
Regeszta	= oklevélkivonat, oklevéljegyzék, összeírás, jegyzék
Requiem	= gyászmise
Ringlispíl	= körhinta
Robot	= úrdolga; a jobbágy földesurának gyalog, vagy fogattal teljesített szolgáltatása; mértéke különböző volt, néha pénzben is megválthatták
Sedecima	= tized
Sedes	= ülőhely
Sedria	= úriszék, megyei törvényszék
Seminobilis	= lásd agilis
Semők	= békarokka
Serialis	= telkes jobbágy
Sessio	= jobbágytelek
Sessionalis	= telekhez tartozó, telkes
Slepta	= hajdina
Subclaviqer	= kulcsár inasa
Subfrumentarius	= kasznár inasa
Suk	= rönk, őlfa hasításánál használt, fából szorító gyűrűvel, vagy gyertyánfa tövéből készített szerszám, amivel a hasító fejszére vagy ékre ütnek
Szabados	= szabad költözésű jobbágy; lásd zsellér

Tabernakulum	= szentségház, szentségtartó
Talmud	= a szidóságnak a Biblia mellett legnagyobb hatású könyve. Tartalmának két alkotó eleme van: a halácha = törvény, a szertartás, a szabály, és az aggáda = az írásmagyarázat, erkölcsi oktatás
Taxa regia	= A XVI. századtól a királyi hadiadó összevonása a kamara hasznával (lásd kapuadó), amelynek együttes neve portális adó, értéke 1–3 magyar forint volt
Testimontális	= megbízottja, tanúja, (vég)rendeletének végrehajtója
Thuribulum	= (vallási) füstölő
Tíz (10) pénz	= denar
Tönköly	= búza
Tüzes ember	= garabonciás, gyertyás, lúdvérc
Usus	= szokás
Vakarcs	= kenyérsütéskor a gyúródeszkáról összekapart tésztát a kemencében a kenyér mellett megsütik
Vélum	= a katolikus liturgiában többféle rendeltetésű kendő
Vindő	= vendely = zsírosbödön
Xr	= krajcár
Zsellér	= nincstelen, de szabad költözésű, szabadosnak is hívták őket

III. Mértékegységek

Akó (pozsonyi)	= 54,3 l.
Akó (lendvai)	= 54–55 l. = 27,5 pint = 55 icce
Búzakéve	= (XVI. sz.) 30 kéve tett ki egy kalangyát = gelima = kereszt = csomó
Csomó	= lásd búzakéve
Csöbör	= (letenyei) 13,43 l
Eke vagy ekealja	= egy nap alatt egy igával (egy pár ökör), egy ember által felszántható terület. II. József egységesítési rendelete óta 1600 négyszögöl
Fertály búza	= (negyed mázsa) 25,1 kg
Font	= 1 font = 0,56 kg.
Gelima	= lásd búzakéve
Hydria	= vödör (lendvai) = 22 l
Icece	= (Eger) 0,7 l. (budai) 0,85 l. borból
Kapásnyi szőlő	= egy nap alatt, egy ember által megkapált terület, kb. 200–300 négyszögöl; Göcsejben 94 négyszögöl
Káforka	= ivóedényből lett bormérték Zalában = 4,19 l
Kalangya	= lásd búzakéve (1551-ben 1 kalangya kb. 0,5 vékának felelt meg = 35,63 l)
Kaszás rét	= egy nap alatt, egy ember által lekaszált terület, kb. 1200 négyszögöl
Kepe	= 1 kepe átlagban 1 köből
Kepe (kéve)	= 2 marok gabona
Kereszt (gabona)	= 19 vagy 21 kéve (lásd még búzakéve)
Kocsinyi rét	= kaszás rét
Korsó bor	= eredete és mennyisége is ismeretlen
Köből	= (lendvai) 2 pozsonyi mérő = 1 kassai köből = 125,1 l
Köből	= (soproni) terület: 6–800 négyszögöl, térfogat: 62,53 l
Marék	= marok, a kéve fele
Mázsa	= 50 font
Mázsa (bécsi)	= 56 kg
Media	= icce (lendvai) = 1 l.
m. forint	= magyar forint
Mérföld (magyar)	= régi: 11,3 k., új: 8,5536 km.
Mérő	= (pozsonyi) 62,53 l. (lendvai) 22 l.
Orgia	= öl, a XVII. században hosszmértékből lett fa, vagy széna öl

Ópénz	= Valamivel nagyobb a denárnál, a magyar forint század része
Öltözet ruha	= (XVI. sz.) 5 rőf, kb. 3,9 méter kelme kellett egy öltözet ruhához
P.m.	= pozsonyi mérő
Pint	= 1,4 l
Quarta	= negyed telek
Qurtale	= fertály, fertália = negyed. Mint űrmérték. (A XVIII. századtól főleg bor űrmérték.) Az akó negyede = bécsi urna.
q	= quintal = métermázsa
Rőf	= 78 cm
Suk	= kb. 25 cm
Tungocs	= (űrmérték)
Urna (pozsonyi)	= az akó $\frac{1}{4}$ része
Urna (pozsonyi)	= 13,57 l
Urna (lendvai)	= 13,5 l
Véka	= a köböl $\frac{1}{4}$ része
Vödör (lendvai)	= 22
Vödör	= 0,4 pozsonyi akó = 21,6 l

Képek jegyzéke

1. A falu látképe nyugatról
2. Zalai bükköny (*Vicia araboides*) Fotó: Bauer Norbert.
3. Földrajzi nevek térképe
4. Kőbalta a Csokmai hegyről
5. A Bánffy család címere
6. A Széchy család címere
7. Nádasdy család címere
8. A vár rekonstrukciós rajza
9. Lószerszámdísz és edénytöredékek a várból
10. A Várhelyi-domb látképe
11. XIV. századi pecsétgyűrű a Kis-hegyről
12. Eszterházy család hercegi címere
13. Az Erdődy család címere
14. Az Erdődy-féle urbárium első lapja
15. Pákai jobbágyok panaszos levele
16. Jobbágybirtokok összeírása Pákán (1780)
17. A falu alaprajza az I. katonai felmérés alapján
18. Az 1828. évi jégverés kárvallottjai összeírásának részlete
19. A statáriális bíróságról szóló 1849. évi rendelet
20. Páka térképe (1864)
21. A „Nagyhíd” elődje (1958 k.) Fotó: Zsámboki Gábor. Megjelent a „Hidak Zala megyében” című könyvben (Szerk.: Dr. Tóth Ernő) Zalaegerszeg, 2004
22. Szent Flórián szobor
23. Pákai regruták (1916)
24. Pákaiak – hátul a sziklán – az olasz fronton (1917)
25. Varró tanfolyamos lányok (1937) (ismeretlen), (ismeretlen), Bedők Gizella, Bogár Etelka, (ismeretlen), (ül) Dávid Irén, Bicsák Teréz, Káli Irén, Bíró Margit, Bek Mária, Gallisz Júlia
26. Horthy Miklós tiszteletére feldíszített templomtér (1938)
27. Regruták (1939). Dávid Sándor, Kárász Ferenc, Rudas József, Gerencsér Imre, Németh Ferenc bíró, Bacsi Tibor, Farkas Ferenc, Molnár Sándor, Szabó Kálmán, Bek Vilmos, Király Ferenc, Gerencsér Ferenc
28. Leventék által, hadifogságban készített fényképkeret
29. Világháborúk áldozatainak emlékműve a Hősök terén (1994)
30. Pártigazolvány (1945)
31. Közmunka igazolvány (1948)
32. Pákai regruták az 1950-es években. Tamása Ferenc, Varga Imre, Mikó Ferenc, Hajas László, Joós Ferenc, Dromfeld Ferenc, Antal Lajos, Varga Vilmos

33. Ebédosztás a kitelepítetteknek Kócscon. A kép jobb szélén Ferenczy József.
34. Az építés alatt álló „Délibáb Filmszínház”, Zolder Károly mozija (1944)
35. A „Nagyhíd” (2004)
36. A „Kishíd” a Válickán (1983)
37. Az első kerékpár (velocipéd) Pákán (XX. század eleje)
38. Lukács Tibor és Lukács Lajos az Öveges ház lépcsőjén (1959).
Fotó: Öveges József
39. Ünnepi megemlékezés a Hősök terén a Wesendorf-i vendégekkel (1991).
Manfréd Drisner polgármester ünnepi beszédét mondja.
40. Ünnepség az EU csatlakozás alkalmával. Bécs József alpolgármester ünne-
pi beszédet tart.
41. A falu alaprajza az I. katonai felmérés (1792) alapján
42. A falu belterületi térképe (1864)
43. A dömeföldi erdészházhoz fát szállító dömeföldi fuvarosok (1943–1944)
44. Jegyzőkönyv a Dömeföldi Nemzeti Bizottság üléséről (1945)
45. Színdarab utáni bál a dömeföldi kocsmá udvarán (1947. szeptember 23.)
46. Egy szép régi épület Dömeföldén
47. A csokmai határ sarkán álló egykori kocsmá
48. Andrássy-telep, Balogh Lajosék háza (1930-as évek)
46. Pákai képeslap (1952)
50. Pákai képeslap (1972)
51. Pákai képeslap (1990. k.)
52. Kilátó a „Kishegyen”
53. A körjegyzőség bélyegző lenyomata
54. Községi képviselőtestület névsora (1911)
55. Községháza, mögötte az egykori ispánlakás
56. Beznicza Péter körjegyző sírja a pákai temetőben
57. Páka mai címere
58. Dömefölde pecsétje (1826)
59. Páka XVIII. századi pecsétje
60. Pákai csendőrök feleségeikkel vasárnap, misére menve
61. Mihálovics István pákai körorvos egyetemi hallgató korában
62. Dr. Mihálovics István síremléke a pákai temetőben
63. Dr. Augusztinovics Nándor és családja, áll: Elemér, Nándor, István, ül: A.
Nándorné A. Ilona, A. Nándor
64. Dr. Kiss Géza síremléke a pákai temetőben
65. Az első gyógyszertár épülete (Kossuth u. 54.)
66. A gyógyszertár ma, az egykori Ferenczy-kocsmá épületében
67. Az egykori dömeföldi iskola épülete
68. Zsúpos boronapincék a Csokmai hegyen (1975)
69. Az egykori Erdődy-kastély
70. Az uradalmi major istálló

71. Lovakat ábrázoló festmény a munkalovak uradalmi istállójának ajtaja felett
72. Pinceépítők a pákai Új-hegyen (1932)
73. Inas szabadító levél (1864)
74. A KTSZ dolgozói az asztalosműhely előtt (1965). Tarsoly János, Horváth István, Bek Ferenc, Bekk József, Tóth Károly, Molnár János, Horváth Jenő, Czigány Jenő, Németh János, Takács Sándorné, Pörge József, Deák Ferenc, Tompos Vilmos, Pupák József, Dancs Lajos, Károly Benedek, (g) Tóth Géza, Bedők Zoltán, Károly József, Felső Endre, Baki Imra, Horváth Sándor (hátral a lépcsőn)
75. A KTSZ kárpitosai a malom udvarán (1972). Hátsó sor: Molnár Istvánné, Tüske Jánosné, Cselenkó Ferencné, Horváth János. Első sor: Ferincz Sándorné, Tompos Éva, Peszleg Erzsébet, Rudas Ferencné, Toplak Lajosné, Németh Gyuláné.
76. A diótörő dolgozói a malom udvarán. Bódi Gézáné, Devecz Sándorné, Kósa Gyuláné, Horváth Lajosné, Kiss Vilmosné, Bedők Gyuláné, Panágl Ferencné, Czupi Gézáné
77. Téglavetők (1938–40 k.). A Czigola malom bővítéséhez készítették a téglát. Bek László, Bek András, Vatali Margit, Vatali Erzsébet, Vatali Jánosné, Takács Imre, Vatali Ilona, Csondor Sándor, Kovács Ferenc, (ismeretlen) Mária (Dömfölde), Czigola Károly, Sabján Péter, Sabján Péterné, Molnár István mészáros, Horváth Gergely molnár, Antal Boldizsár, (ismeretlen), (ismeretlen), Bek Gyula, (elől ül) Sabján István, Sabján József (sapkában áll)
78. A pákai malmok helyszínrajza (1898)
79. A dömföldi Fata-malom 1927-ben, átépítés közben
80. Belső József pákai malomtulajdonos céglevele
81. Festmény a Czigola-malomról
82. A pákai Czigola-malom
83. A Czigola család a malom udvarán (1910-es évek). Károly, Gyula, Mária, Czigola Sándorné és Ilona. Háttérben a templom
84. Szilveszteri bál után a Tóth-kocsmá udvarán (1931)
85. A „Vaskalap”
86. A Tóth-kocsmá utcai lámpája
87. A Park Étterem
88. „Éden” Étterem és Panzió
89. A „Nagybolt”, az ÁFÉSZ iparcikkboltja, az egykori Hirschl-kocsmá és Szendefi-bolt. Fotó: Farkas László
90. A földműves szövetkezet irodistái. Németh Zsuzsanna, Molnár Irma, Csider Éva, Brenner Györgyné, Tóth Irén
91. Az 1963-ban épült posta és szolgálati lakás
92. Lukács József postakocsis a posta mai épülete előtt
93. Takarékszövetkezet

94. A zágrábi érsekség összeírásának egy lapja (1774)
95. A plébánia XVIII. századi bronz ostyasütője
96. A plébánia bélyegzőinek lenyomata
97. Lukács Lajos sekrestyés a főoltár előtt (1950-es évek)
98. A templom déli homlokzata, építési periódusokkal. A rajzot Czigány István – ZALAART – bocsátotta rendelkezésünkre.
99. A régi sekrestye befalazott ablaka
100. Római katolikus templom
101. A Czimbal által festett főoltárkép
102. Szent Istvánt ábrázoló falfestmény
103. Szent László király freskója a szentély északi falán.
104. A Legát-alapítványból emelt temetőkápolna
105. A templom körüli temető XVIII. század végi keresztje
106. A felújított „Mindenki keresztje” a pákai temetőben
107. Misére várakozók vasárnap délelőtt (1933)
108. Nepomuki Szent János szobra Lászlóházán
109. „Mária-kép.” Mária a kised Jézussal
110. Szentháromság szobor a templom mögött
111. Közadakozásból emelt kereszt a dömföldi Hottó-hegyen
112. Az ún. Fata-kereszt a dömföldi temetőben
113. Horváth–Kovács kereszt (Páka, Kossuth u. 3.)
114. A templomi dalárda
115. Elsőáldozók reggelije a plébánia udvarán
116. „Háromszenteki” kápolna
117. A pákai régi iskola (1952 körül)
118. Elemi népiskolai bizonyítvány 1913-ból
119. Dömföldi iskolások Kardos István és Tóthné Spatnia Ilona tanítókkal (1936)
120. Pákai iskolások Mészáros Árpád tanítóval, Nagy Sándor káplánnal és Temesváry István kántortanítóval (1938)
121. Pákai iskolások Török Bertalan kántortanítóval és Torma segédtanítóval (1928)
122. Pákai iskolások kiránduláson a „Háromszenteki” kápolnánál Soós Béla tanítóval (1934)
123. Iskolai névadó ünnepség díszvendégei. Kállai Emil piarista tartományfőnök, Nógrádi László egyetemi képviselő, Szilágyiné Szemkeő Judit h. államtitkár, Göncz Árpádné, Márfi Gyula veszprémi érsek, Hóbor Erzsébet a Zala Megyei Közigazgatási Hivatal vezetője, Varga László a Zala Megyei Közigyelés elnöke.
124. Öveges József a pákai Hottó-hegyen. Háttérben a vétyemi erdei vasút hídja (1930. k.)
125. Öveges József testvére, Öveges Ede háza előtt

126. Öveges professzor fizika órája az általános iskola udvarán (1970. k.)
127. Öveges József lakóháza Pákán
128. A parasztszívek-című színdarab szereplői (1922. k.)
129. Pákai színjátszók (1930-as évek)
130. Dömefföldi színjátszók (1939 k.). Takács József, Hermán Sándor, Takács Ferenc, Tóth Ferenc, Bíró József, Balla Ferenc, Kovács Ferenc, Czupi Ferenc, Molnár Ilona, Molnár Magdolna, Boczkó Aranka, Varga János, Molnár Anna, Varga Ferenc, Boczkó Olga, Bicsák Rozália, Cseresnyés István, Varga Sándor.
131. A „Fekete mén” című előadás szereplői (1943). Marton István, Bolla Gyula, Törő Ferenc, Rudas Gyula, Németh Jenő (hangyász), Törő István, Kiss Ferenc, Tóth Teréz, Gerencsér Imre, Molnár Aranka, Horváth Sándor, Horváth Irén, Csondor Magdolna, Tóth Géza, Cserti László, Molnár Gyula, Csondor Vilmos.
132. Fekete István: „Hajnalodik” című színdarabjának szereplői (1942. XII. 31.). Rudas József, Bíró Lajos, Rudas Ferenc, Bek György, Varga Ferenc, Bek Géza, Csondor Vilmos, Bíró Jenő, Molnár Gyula, Peszleg József, Molnár Aranka, Farkas Malvin, Károly Rozália, Takács Sándorné, Csondor Magdolna, Bíró Irén, Csondor Edit.
133. Pákai színjátszók (1940-es évek vége). Gerencsér Vilmos, Németh Ferenc, Molnár Olga, Bek (bekpál) Ferenc, Gallisz Ferenc, Peszleg Irén, Károly Julianna, Törő Ferenc, Kiglics Valéria, Kovács Margit.
134. Dömefföldi színjátszók a „Visszahív a tanya” című színdarab előadásán (1948. június 6.). Takács József, Szabó Edit, Czupi Ferenc, Molnár Emma, (ismeretlen), Bek József, Varga Ernő, Domján Anna, Kómár József káplán, Molnár Anna, Cseresnyés István, Cseresnyés János, Cseresnyés Ferenc, Czupi József, Bogár Károly.
135. A sokfunkciójú, egykori „Vaskalap”, a falu kultúrháza (1950 körül). Mellette a zsúpos Mókusz-ház
136. A Polgári Olvasókör és az Iparos Olvasókör bélyegzőjének lenyomata
137. Pákai színjátszók a Ferenczy-kocsmá udvarán (1937.). Molnár István, (előtte) Süle Sándor, Joós Rozália, Bíró Lajos, Farkas Malvin, Kiss (teleki) Ferenc, Tóth Mária (vincek), Bek György, Gyuricza Mária, Bíró Margit, Peszleg József, Csondor Magdolna, Németh Károly, Bedők Gizella, Gyuricza Pál, Rudas Mária. Fotó: Koronczy Lajos borbély.
138. Az Iparos Olvasókör zászlaja
139. A Wesendorf-park (2004)
140. A KAL tagjai a KALOT épülete előtt (1939) Major Gyula kanonokkal, és Orbán Balázs káplánnal
141. A pákai Szent Erzsébet Mária-kongregáció felvételi oklevele
142. A pákai Mária Lányai Társulat tagjai és vezetői. Hátsó sor: Czigány Julianna, Farkas Magdolna, Hermán Teréz, Káli Irén, Horváth Júlia, Lőrincz

Mária, ? Margit, Zsoldos Gézané, Károly Irma, Csondor Erzsébet, Hermán Ilona, Máté Mária, Tóth Gizella, Gáspár Irén, Bek Mária, Horváth Irén. Középső sor: Kardos Anna, Cselenkó Erzsébet, Horváth Teréz, Czigány Anna, Csondor Ilona, Bek Júlia, Németh Júlia, Hermán Júlia, Jobbágy Teréz, Molnár Mária, Joós Rozália
Ülnek: Kovács Teréz, Németh Teréz, Horváth Erzsébet, Dávid Gizella, Temesváry Anna, Beznicza ?, Nagy Sándor káplán, Péter Mária, Farkas Elvira, Bek Julianna, Kis Etel, Tóth Mária.

143. Felújított tűzoltókocsi 1891-ből
144. A dömeföldi önkéntes tűzoltók és vendégük
145. Pákai önkéntes tűzoltók a Wesendorf-fiaktól kapott tűzoltóautóval
146. A pákai labdarúgó csapat a Páka–Gutorföldre (3:1) labdarúgó mérkőzés után (1937. június 29.). Németh Károly (fehér ingben), (ismeretlen), Szőke Sándor, Lóránt István, Németh Jenő, Bek György, Dávid Géza (civilben), Kovács Ferenc, Kocsis János, (ismeretlen), ülnek: Bedők István, Kovács Lukács, Brenner Antal (Csömödér), Dávid Géza.
147. A pákai labdarúgó csapat a Lepencén lévő pályán (1947). Molnár Gyula, Németh Károly, Horváth Sándor, Nagy Lajos, Pammer Jenő (Csömödér), Marton József, Molnár István (dottya), Peszleg István, Varga Alfréd, Németh Jenő, Bek György, Pálfi Ede, Bolla Gyula. Pálfi Ede és Bolla Gyula közt hátul Kulcsár játékvezető látszik.
148. A pákai első „aranycsapat”: áll. Molnár István, Bódi Géza, Durgó József, Kalmár Zoltán (Ortaháza), Bolla Gyula, Rudas Ferenc, Rudas József, Zsoldos Géza, Horváth Sándor, Bíró Lajos, Bek György, Dombai János, Varga Ferenc, Németh János (sifter), gugol: Kovács József, Rétyi Antal, Bíró Jenő, ülnek: Lapat József, Bódi Ferenc, Németh Gyula, Horváth Vince, Bek Ferenc, Pálfi Ede
149. A második „aranycsapat” (1950-es évek eleje). Károly Benedek, Pas István, Németh Gyula, Kovács Jenő, Bek Géza, Toplak Lajos, Rétyi László, Bek (bekpál) Ferenc, Szabó István, Kovács Ferenc, Bíró Zoltán.
150. A hatvanas évek csapata (1963). Takács László, Mikó László, Herczeg Ferenc, Varga Lajos, Törgyekes József, Kovács Ferenc, Lapat József, Tarsoly János (Szécsisziget), Felső Endre, Hajas László, Jári Ferenc.
151. Az új labdarúgó generáció (1975). Pordán Lajos edző, Molnár László, Bek György, Lukács Lajos, Koczfán István, Károly József, Tóth Zoltán, Belső Ernő (Ortaháza), Békefi László, Horváth Sándor, Kovács József, Király Gyula, Bek István, Bódi József.
152. A csapat 1976-ban. Koczfán István, Lukács Lajos, Tóth Zoltán, Károly József, Gerencsér Gábor, Kovács Imre, Varga László pénztáros, Békefi László, Devecz Sándor elnök, Pordán Lajos edző, Kovács József, Bek István, Király Gyula, Horváth Sándor, Bódi József.
153. Pákai öregfiúk csapata. Áll: Bek István, Rudas Attila, Tóth Zoltán,

- Cselenkó József, Koczfán József, Koczfán István, Brenner József, Hajdú Gyula, Király Gyula, gugol: Bek Csaba, Bek Gyula (Kissziget), Tóth István, Károly Róbert, Horváth Sándor, Németh Gyula, Lukács Imre, elől: Bódi József, Bocskor Zoltán.
154. Pákai leventék díszörségben (1938 k.) Csondor Károly leventeoktató, Bedők István, Kemenczey Sándor, Bódi Lajos, Tóth Ferenc (Dömefölde), Kocsis János
 155. Pákai leventék
 156. A „Válicka” KISZ klub dekorációjának terve. Készítette Gersei István, az iskola rajztanára, 1972-ben
 157. Páka község díszpolgárai (Szabó József, Mester Vince)
 158. A világháborúk áldozatainak emlékműve Döme földén
 159. A Plébánia mai épülete
 160. Kazalrakók Döme földén (1950 k.)
 161. Tehenes szekérral a Koczfán-sűrűnél, a háttérben Döme földé. Hermán Margit, Hermán József, Rétyi László, Rétyi András
 162. Páka település szerkezete 1864-ben, Lászlóháza nélkül
 163. Az utolsó zsúpos ház a faluban. Döme földi tájház
 164. Németh Ferencék házánál a család és a szomszédok
 165. Németh Ferencék és Bek Pálék közös háza az udvar felől, a vesszővel elkerített kis kerttel
 166. Kása József háza a fölvégben (1935)
 167. Istállóval egy fedél alatt lévő lábas-pajta, Lászlóházán
 168. Kása Józsefék első szobája (1940 k.). A képen: Kása József, Király Sándorné, Tóth Mihályné (Kása Rozália)
 169. Telkeket elválasztó vesszőkerítés, mögötte gazdasági épületek (1940 k.)
 170. Hajlított, zsúpos boronapince a Csokmai hegyen
 171. Szüretelők a plébánia pincéje előtt. Kovács József, Farkas József plébános, Kovács Józsefné, Farkas plébános apja, Farkas Mária, a plébános húga, Skrovin János káplán, Göntér Józsefné, Temesváry Istvánné, Farkas Malvin, Molnár Aranka, Göntér Mária, Kovács Teréz, Kovács Irén, Bécs Elemér (tehenész a plébánián).
 172. Tóth Mihályné, Heincz István, Heincz Istvánné a szőlőhegyen
 173. Dísztorülkőző
 174. Lakodalmas készülődők (1930-as évek)
 175. Szenteltvíz-tartó
 176. Esküvőre indulás előtt a násznép (1938)
 177. Öntöttvas sírkereszt a temető sarkában
 178. Disznóölés a plébánián. Kovács Józsefné, (? szakácsnő), Kovács József (Csömödér), Fülöp Imréné, Ferenczy István hentes, Németh Sándor
 179. Tollfosztók (1975). Peszleg Istvánné, id. Molnár Istvánné, ifj. Molnár Istvánné, Horváth Józsefné, Németh Gyuláné.

180. „Péter-páli” búcsú (1952)
181. Imakönyv, mint családi „anyakönyv”. Imakönyv első lapja
182. Bérmlás (1972)
183. „Ez a Páka szép helyen van...” (Kotta)
184. „Dombon lakik a pákai plébános...” (Kotta)
185. „Bádogozzák a pákai templomot...” (Kotta)
186. „Ezernyócszázkilencvenbe...” (Kotta)
187. Molnár Sándor által faragott kulacs első oldalán Kása József mesemondó portréja
188. Molnár Sándor által faragott kulacs hátoldala: kisszigeti bürü nyújtás
189. Id. Völgyi János által 1974–78 közt faragott kampósbotok
190. Kása József mesemondó
191. Molnár István által szőlőtőkéből faragott feszület a pákai templomban
192. Molnár István faragás közben (1997)
193. Doma János mesél a környék gyerekeinek (1968). Tóth Ervin, Kovács Ferenc, Czupi Ernő, Doma János, Tóth Melinda, Tóth Jenő, Tóth Tamás, Kósa Marianna, Takács Piroska, Becze Edit, Varga Klára.
194. Aratóünnepi felvonulás (1940 k.) Háttérben a KALOT épülete.

Bilderverzeichnis

1. Sichtbild des Dorfes vom Westen aus
2. Zalaer Wicke (*Vicia araboides*) Photo: Norbert Bauer.
3. Plan der geographischen Namen
4. Steinaxt vom Csokmaer Berg
5. Das Wappen der Familie Bánffy
6. Das Wappen der Familie Széchy
7. Das Wappen der Familie Nádasdy
8. Rekonstruktionsplan der Burg
9. Riemenzeugzierde und Geschirrfragmente aus der Burg
10. Sichtbild des Várhelyi-Hügels
11. Siegelring aus dem XIV. Jahrhundert vom „Kis- (Klein-) Berg“
12. Das herzogliche Wappen der Familie Eszterházy
13. Das Wappen der Familie Erdody
14. Das erste Blatt des Erdody-Urbariums
15. Beschwerdebrief der Pákaer Leibeigenen
16. Aufnahme der Fallgüter in Páka (1780)
17. Grundriß des Dorfes auf Grund der I. militärischen Aufnahme
18. Auszug aus der Aufnahme der Benachteiligten des Wetterschlags im Jahr 1828
19. Verordnung über das Standgericht aus dem Jahr 1849
20. Plan von Páka (1864)
21. Der Vorgänger der „Nagyhid“ („Grossen Brücke“) (gegen 1958)
22. Die Statue des Heiligen Florians
23. Pákaer Rekruten (1916)
24. Pákaer Einwohner - hinten auf dem Fels - an der italienischen Front (1917)
25. Mädels vom Nähkurs (1937).
26. Zu Ehren von Miklós Horthy ausgezierter Kirchenplatz (1938)
27. Rekruten (1939).
28. Von Degen in der Kriegsgefangenschaft hergestellter Photorahmen
29. Denkmal der Opfer der Weltkriege auf dem Heldenplatz (1994)
30. Parteiausweis (1945)
31. Ausweis für Pflichtarbeit (1948)
32. Pákaer Rekruten in den 1950-er Jahren
33. Verteilung des Mittagessens für die Ausgesiedelten in Kócs. Am rechten Rand des Bildes ist József Ferenczy zu sehen.
34. Das gebaute „Déliabáb Filmtheater“, das Kino von Károly Zolder (1944)
35. Die „Nagyhid“ („Grosse Brücke“) (2004)

36. Die „Kishíd” („Kleine Brücke”) über dem Válicka (1983)
37. Das erste Fahrrad (Veloziped) in Páka (Anfang des XX. Jahrhunderts)
38. Tibor Lukács und Lajos Lukács auf des Treppen des Öveges Hauses (1959). Photo: József Öveges
39. Feierliches Gedächtnis auf dem Heldenplatz mit den Gästen aus Wesendorf (1991). Herr Bürgermeister Manfred Drisner hält seine feierliche Rede.
40. Feier zum EU-Beitritt. Herr Vizebürgermeister József Bécs hält seine feierliche Rede.
41. Grundriß des Dorfes auf Grund der I. militärischen Aufnahme (1792)
42. Plan des Innengebiets des Dorfes (1864)
43. Fuhrleute aus Dömefölde, die zum Dömeföldeer Försterhaus Holz transportieren (1943-1944)
44. Protokoll über sie Sitzung des Dömeföldeer Nationalen Komitees (1945)
45. Ball nach dem Theaterstück im Hof der Dömeföldeer Kneipe (23. September 1947)
46. Ein schönes altes Gebäude in Dömefölde
47. Die an der Ecke des Feldmarks stehende ehemalige Kneipe
48. Andrásy-Ansiedlung, das Haus der Familie Lajos Balogh (1930-er Jahre)
49. Pákaer Ansichtskarte (1952)
50. Pákaer Ansichtskarte (1972)
51. Pákaer Ansichtskarte (gegen 1990)
52. Aussichtsturm auf dem „Kis- (Klein-) Berg”
53. Abdruck des Stempels des Kreisnotariats
54. Namenliste des Gemeinderats (1911)
55. Gemeindeamt, dahinter die ehemalige Hofmeisterwohnung
56. Grabmal des Kreisnotars Péter Beznicza in dem Pákaer Friedhof
57. Das heutige Wappen von Páka
58. Stempel von Dömefölde (1826)
59. Stempel der Dorfes Páka aus dem XVIII. Jahrhundert
60. Pákaer Gendarmen mit ihren Frauen am Sonntag, auf dem Weg zur Messe
61. Herr István Mihálovics Pákaer Kreisarzt als er noch Universitätsstudent war
62. Grabmal von Herrn Dr. István Mihálovics in dem Pákaer Friedhof
63. Dr. Nándor Augusztinovics und seine Familie
64. Grabmal von Herrn Dr. Géza Kiss in dem Pákaer Friedhof
65. Das Gebäude der ersten Apotheke (Kossuth Strasse 54.)
66. Die Apotheke heute, in dem Gebäude der ehemaligen Ferenczy-Kneipe
67. Das Gebäude der ehemaligen Schule in Dömefölde
68. Eggenkeller mit Schaubendach auf dem Csokmai-Berg (1975)
69. Das ehemalige Erdody-Schloss

70. Die Ställe des herrschaftlichen Gehöftes
71. Gemälde mit Pferden über der Tür des herrschaftlichen Stalls der Arbeitspferde
72. Kellerbauer auf dem Pákaer Új-Berg (1932)
73. Lehrlingsbefreiungsbrief (1864)
74. Arbeiter der HPG vor dem Tischlerwerkstatt (1965)
75. Die Polsterer des KTSZ in dem Mühlenhof (1972)
76. Arbeiter des Nußknackers im Mühlenhof
77. Ziegelstreicher (gegen 1938-40)
78. Lageplan der Pákaer Mühlen (1898)
79. Die Fata-Mühle in Dömefölde in 1927, beim Umbau
80. Zunftbrief von Herrn József Belso, dem Pákaer Mühlenbesitzer
81. Gemälde über die Czigola-Mühle
82. Die Czigola-Mühle in Páka
83. Die Familie Czigola in dem Mühlenhof (1910-er Jahre)
84. Nach dem Silvesterball im Hof der Tóth-Kneipe (1931)
85. Der „Eisenhut“
86. Straßenlampe der Tóth-Kneipe
87. Park Restaurant,
88. „Éden“ Restaurant und Pension
89. Der „Grosse Laden“, das Geschäft für Industrieartikel von ÁFÉSZ, die ehemalige Hirschl-Kneipe und Szendefi-Laden
90. Bürobeamten der Bauerngenossenschaft
91. Die im Jahr 1963 gebaute Post und Dienstwohnung
92. Der Postkutscher József Lukács vor dem heutigen Gebäude der Post.
93. Sparkasse
94. Ein Blatt aus der Aufnahme der Zagreber Erzdiözese (1774)
95. Oblateneisen aus Bronze aus dem XVIII. Jahrhundert im Besitze des Pfarrhauses
96. Abdruck der Stempel des Pfarrhauses
97. Sakristan Lajos Lukács vor dem Hauptaltar (1950-er Jahre)
98. Südfassade der Kirche, mit Bauphasen
99. Das zugemauerte Fenster der alten Sakristei
100. Römisch-katholische Kirche
101. Das von Czimbal gemalte Haupt-Altargemälde
102. Wandgemälde mit Stephan dem Heiligen
103. Wandgemälde des Königs László des Heiligen an der Nordwand des Sanktuariums.
104. Die mit Hilfe der Legát-Stiftung erbaute Friedhofskapelle
105. Das Kreuz des um die Kirche liegenden Friedhofs vom Ende des XVIII. Jahrhunderts
106. Das erneute „Volkskreuz“ in dem Pákaer Friedhof

107. Aus die Messe wartende Leute am Sonntag vormittag (1933)
108. Die Statue des Heiligen Johannes von Nepomuk in Lászlóháza
109. „Marienbild.“ Maria mit dem Kleinkind
110. Dreieinigkeitsstatue hinter der Kirche
111. Ein aus öffentlichen Spenden erhobenes Kreuz auf dem Hottó-Berg in Dömefölde
112. Das sog. Fata-Kreuz in dem Dömefölde Friedhof
113. Das Horváth - Kovács Kreuz (Páka, Kossuth Strasse 3.)
114. Gesangsgruppe aus der Kirche
115. Erstkommunikantenfrühstück im Pfarrerrhof
116. Die Kapelle der „Dreieinigkeits“
117. Die alte Schule in Páka (gegen 1952)
118. Urkunde aus der Volksschule aus dem Jahr 1913
119. Dömefölde Schüler mit dem Lehrer István Kardos und der Lehrerin Frau Tóth, geb. Ilona Spatnia (1936)
120. Pákaer Schüler mit dem Lehrer Árpád Mészáros, mit dem Kaplan Sándor Nagy und dem Kantor István Temesváry (1938)
121. Pákaer Schüler mit dem Kantor Bertalan Török und dem Hilfslehrer Torma (1928)
122. Pákaer Schüler beim Ausflug bei der Kapelle der „Dreieinigkeits“ mit dem Lehrer Béla Soós (1934)
123. Ehrengäste der Namenweihe der Schule
124. József Öveges auf dem Pákaer Hottó-Berg. Im Hintergrund die Brücke der Waldbahn in Vétyem (gegen 1930)
125. József Öveges vor dem Haus seines Bruders, Ede Öveges
126. Physikstunde von Professor Öveges im Hof der Grundschule (gegen 1970)
127. Das Wohnhaus von József Öveges in Páka
128. Darsteller des Theaterstückes mit dem Titel „Bauernherzen“ (gegen 1922)
129. Pákaer Darsteller (1930-er Jahre)
130. Dömefölde Darsteller (gegen 1939)
131. Darsteller des Theaterstückes „Der schwarze Hengst“ (1943)
132. Darsteller des Theaterstückes „Dämmerung“ von István Fekete (31. XII. 1942)
133. Pákaer Darsteller (Ende der 1940-er Jahre)
134. Dömefölde Darsteller bei der Aufführung des Theaterstückes „Das Gehöft ruft“ (6. Juni 1948)
135. Der ehemalige „Eisenhut“ mit mehreren Funktionen, das Kulturhaus des Dorfes (gegen 1950). Links das Geschäft des Bauernverbandes
136. Abdruck des Stempels Bürgerlichen Lesevereins und des Gewerblsesevereins

137. Pákaer Darsteller im Hof der Ferenczy Kneipe (1937)
138. Die Fahne des Gewerblichen Lesevereins
139. Der Wesendorf-Park (2004)
140. Mitglieder des KAL vor dem KALOT Gebäude (1939) mit dem
Stiftsherren Gyula Major und dem Kaplan Balázs Orbán
141. Die Aufnahmeurkunde der Pákaer Heiligen Elizabeth Maria-Kongregation
142. Die Mitglieder und Leiter der Pákaer Töchter Marias Gesellschaft
143. Renoviertes Löschfahrzeug aus dem Jahr 1891
144. Die freiwilligen Feuerlöscher in Dömefölde und ihr Gast
145. Die Pákaer freiwilligen Feuerlöscher mit dem von den Wesendorfern
geschenkt bekommenen Feuerwehrauto
146. Die Pákaer Fußballmannschaft nach dem Fußballspiel Páka - Gutorfölde
(3:1) (29. Juni 1937)
147. Die Pákaer Fußballmannschaft auf dem Feld in Lepence (1947)
148. Die Pákaer erste „Goldene Mannschaft“
149. Die zweite Goldene Mannschaft (Anfang der 1950-er Jahre)
150. Die Mannschaft der sechziger Jahre (1963)
151. Die neue Fußballgeneration (1975)
152. Die Mannschaft im Jahr 1976
153. Die Pákaer Altherrenmannschaft
154. Altherren
155. Pákaer Degen an Ehrenposten (gegen 1938)
156. Entwurf der Dekoration des „Válicka“ KISZ Klubs. Hergestellt von István
Gersei, dem Zeichenlehrer der Schule, im Jahr 1972
157. Ehrenbürger der Gemeinde Páka (József Szabó, Vince Mester)
158. Denkmal der Opfer der Weltkriege in Dömefölde
159. Das heutige Gebäude des Pfarrhauses
160. Schobermacher in Dömefölde (gegen 1950)
161. Mit der Kuhfuhr bei dem Koczfán-Dickicht, mit Dömefölde in dem
Hintergrund.
162. Die Gemeindestruktur von Páka im Jahr 1864, ohne Lászlóháza
163. Das letzte Haus mit Schaubendach in dem Dorf. Landschaftliches Haus
in Dömefölde
164. Die Familie und die Nachbarn vor dem Haus der Familie Ferenc Németh
165. Das gemeinsame Haus der Familie Ferenc Németh und Pál Bek vom Hof
aus gesehen, mit dem mit Reisig abgegrenzten kleinen Garten
166. Das Haus von József Kása in dem Oberdorf (1935)
167. Beinvihscheune unter einem Dach mit dem Stall, in Lászlóháza
168. Putzstube der Familie József Kása (gegen 1940). Auf dem Bild: József
Kása, Frau Sándor Király, Frau Mihály Tóth (geb. Rozália Kása)
169. Reisigzaun zwischen den Grundstücken, dahinter Wirtschaftsgebäude
(gegen 1940)

170. Gebogener Eggenkeller mit Schaubendach auf dem Csokmai-Berg
171. Herbstleute vor dem Keller des Pfarrhaus
172. Frau Mihály Tóth, István Heincz, Frau István Heincz auf dem Weinberg
173. Zierhandtuch
174. Hochzeitsvorbereitung (1930-er Jahre)
175. Weihwasserbecken
176. Die Hochzeitsgäste vor der Hochzeit (1938)
177. Totenkreuz aus Gusseisen in der Ecke des Friedhofs
178. Schweineschlachten beim Pfarrhauses
179. Schleißerinnen (1975)
180. Kirchmesse zu „Peter-Paul“ (1952)
181. Gebetbuch, als „Matrikel“ der Familie. Erstes Blatt des Gebetbuches
182. Einsegnung (1972)
187. Das Porträt des Märchenerzählers József Kása auf der ersten Seite der von Sándor Molnár ausgeschnitzten Feldflasche
188. Die Rückseite der von Sándor Molnár ausgeschnitzten Feldflasche: Laufbrett-Streckung in Kissziget
189. Zwischen 1974-78 ausgeschnitzte Krummstäbe von János Völgyi d. Ä.
190. József Kása Märchenerzähler
191. Das durch István Molnár aus Weinstock ausgeschnitzte Kreuzbikd auf dem Alter der Pákaer Kirche
192. István Molnár bei der Schnitzarbeit (1997)
193. Herr János Doma erzählt den Kindern aus der Gegend (1968)
194. Erntefestzug (gegen 1940) Das Gebäude des KALOT in dem Hintergrund.

Az eredeti fényképfelvételeket

Becze Ferencné, Bedők Ferencné, Bek Györgyné,
Borsos Mária, Brenner József, id. Brenner Zoltánné, Czigola Gyula,
Czigola Gyuláné, Czupi Ferenc, Czupi Jenő,
Devecz Sándor (Sugár út), Ferenczy Izabella,
Király Jánosné, Koltayné Zolder Klára, Molnár Istvánné,
id. Panágl Ferencné, Rákosné Szabó Edit, Rétyi László (Kanada),
id. Szabó Józsefné, Szabó Zsuzsanna, Takács Józsefné,
Takács László, Tóth Gizella (Zalaegerszeg),
id. Varga Ernő

bocsátották a szerző rendelkezésére

Ezúton is köszönjük valamennyiüknek.

ÖSSZEFOGLALÓ

Pákát, ezt a festői környezetben fekvő falut délről a Dél-zalai dombság karéja öleli. Ennek legmagasabb pontja (317 m) a falu felett magasodik. A zalai dombság lankáitól északon a Cserta patak széles, mocsaras völgye választja el.

A települést, amely Nagykanizsától és Zalaegerszegtől egyaránt 40, Lentitől pedig 10 km-re fekszik, a Válicka patak szeli ketté.

E letelepedésre kedvező földrajzi adottságokat már korán felfedezték az emberek. Itteni életük első nyomai mintegy 6000 évesek. Ezek a rézkorból származó régészeti leletek a közvetlen környék több pontjáról kerültek elő.

Hagytak nyomot maguk után a rómaiak, és az őket követő korok emberei is.

A népvándorlás évszázadai végén idevetődött magyarok azonban viszonylag későn telepedtek le itt. Falunk pedig ebben az időben a határvédő lakatlan sáv területére esett. A XI. századvégi hódító háborúk után szűnt meg ez az állapot.

Első írásos említésekor (1121) is már jelentős helynek számított: volt temploma, malma, szántóföldjei és szőlői az azokhoz rendelt szolgálkkal.

Ekkor egyházi birtok volt, mely később – ismeretlen módon – az alsólendvai Bánfi család kezébe került. Ők folyamatosan bírták egészben, vagy részben 1644-ig, a család utolsó férfitagjának haláláig.

Mellettük, részben a kor zűrzavaros magyarországi állapotoknak köszönhetően, több család is szerepelt birtokosaként. A XV. század végén Bakócz Tamás esztergomi érsek bíboros révén az Erdődy család birtoka lett.

A XVII. században a Bánfiakkal rokon Nádasdyak birtokolták, majd Ferenc – királyellenes összeesküvés miatti – kivégzése után a kincstárra szállt. A kincstártól a század végén az Eszterházy család vásárolta meg. Ettől kezdve két birtokosa volt. Az Erdődyek – a XIX. század végéig – és az Eszterházyak 1945-ig.

A Válicka átkelőjénél, fontos kereskedelmi út mellett lévő falu, e ténynek köszönhetően szépen fejlődött. Uradalmi központ lett, és 1389-ben már várát említik.

A régészeti feltárás tisztázta, hogy a sövény közé döngölt föld falakkal, várárokkal és sánccal védett vár a Válicka és Cserta patak mocsarainak szigetén állt.

Az előkerült leletek azt bizonyítják, hogy gazdái a rönkökből összerótt épületeket a Magyarországon a XV. században virágzó gótika pompájával rendezték be. Említésre méltó, hogy a kis várat politikai ellenfeleitől I. Ulászló királynak, hadjárat során, ostrommal kellett bevennie.

Gazdasági szerepének fontosságát jelzi, hogy ekkor már mezővárosi rangja, és két hetivására – szerda és vasárnap – volt. Országos vásártartási jogot is kapott, amely tények ekkor Zala megye jelentősebb piachelyei közé emelték.

Az uradalmi központ szerep, a mezővárosi rang megkövetelte, hogy az 1121-ben említett Szent György tiszteletére szentelt, kis falusi templom helyére egy méltóbb templomot emeljenek. Ez a vár építésével közel azonos időben meg is történt.

A XVII. század viszonylag békében és fejlődésben telt el, annak ellenére, hogy a török 1526-ban végig pusztította és rabolta az ország középső részét, majd 1541-ben birtokba vette az ország fővárosának számító Buda várát.

Falunk életében a török jelenléte csak 1600, Kanizsa várának török kézre kerülése után, okozott jelentős változásokat.

A folyamatosan Bécs ellen készülõ oszmán hadsereg igyekezett minél nagyobb területet a birodalomhoz csatolni. Az egyes nagyobb hadjáratok közt portyázó martalócok pusztították és sarcolták a vidéket, amely során a környék szinte valamennyi lakott helye megsemmisült. Több közülük soha nem települt újra. Ezek nevét ma csak egy – egy földrajzi név őrzi.

Ennek tükrében érdekes, hogy Páka mezőváros nem vált lakatlanná, bár csupán négy ház maradt meg a pusztítás után és templomuk is romokban hevert. Ilyen körülmények közt is megtartotta vezető szerepét a környéken, és ha lassan is, de fejlődött.

Kanizsa visszafoglalása után (1690) pedig rohamossá vált ez a fejlődés, bár mezővárosi kiváltságait földesurai igyekeztek korlátozni, ami a XVIII. század közepe után, a gazdasági körülmények változásai miatt végül sikerült is.

A lakosság iparból élő tagjai ebbe nem nyugodtak bele, hanem érdekeik védelmére céhekbe tömörültek. A század második feléből a csizmadiákat és fazekasokat tömörítő céhről tudunk. A csak mezőgazdaságból élők azonban visszasüllyedtek a jobbágyi sorba.

A fejlődési folyamatokat azonban nem lehetett megállítani. A török kiűzését követően helyreállították a romos templomot és beindították az alapfokú iskolai oktatást. Ez utóbbi története 1747-től dokumentumokkal folyamatosan követhető napjainkig.

A helyreállított templom ismét kicsinek bizonyult ezért 1741 és 1767 közt megnagyobbitották, belső terét a barokknak megfelelően alakították ki, és rendezték be oltárokkal, szószékkal, keresztelőkúttal és orgonával. A szentély és a szent sír freskóit Johan Ignacz Czimbal készítette.

Az építkezés költségeit a kegyurak: a gr. Erdődy, a hg. Eszterházy család és az egyházmegye fedezte.

Az elkövetkező közel egy évszázad a földesurak és jobbágyok közti állandó ellentétben telt el, amely csak az 1848-as forradalom révén szünetelt jobbágyfelszabadítással, majd a birtokrendezésekkel az ún. tagosításokkal szűnt meg.

Ettől kezdve a saját földjükön gazdálkodók, mezőgazdaságból élők gyarapodá-

sát jelzi, hogy a XX. század elejétől fokozatosan tűntek el a korábban szinte kizárólagosnak mondható fából készült, zsuppal fedett, kémény nélküli házak, és épültek helyettük a nagyobb, világosabb téglapépületek.

A gyarapodó faluban korán megjelentek az iparosok mellett a kereskedők, kocsmárosok. Az egészségügyet pedig 1855-től szakképzett orvos és bábaaszony szolgálta.

A XX. századra oly mértékben megnőtt a falu lakossága, hogy a falu határa már nem volt képes mindenkit eltartani. Ezért sokan Somogy és Tolna megyébe jártak summásmunkára. Ezen változtatott az olajipar megjelenése, amely jelentős befolyással bírt a környéken élők életére.

A második világháborút követően, az addig viszonylag kis területtel bíró falu határa, a közigazgatási változások révén jelentősen megnőtt. A település napjainkra az akkorinak négyszerese lett.

Korábbi szolgáltató intézményei tovább bővültek: van iskolája, orvosa, fogorvosa, gyógyszertára. Több élelmiszer és iparcikk boltja, éttermei, szálláshelyei – panzió és rendezvényház formában –, művelődési háza és automata tekepálya. Vasúton és autóbusszal megközelíthető a megyeszékhely Zalaegerszeg valamint Nagykanizsa és Lenti. A falun vezet át az ország leghosszabb keskeny nyomtávú erdei kisvasútja, amely festői tájakra viszi el utasait.

A falu bővelkedik látnivalókban. A környezet szépsége remek kirándulási lehetőségeket kínál, a barokk templom mellett, barokk köztéri szobrok is láthatók a faluban.

Öveges József fizikusprofesszorra lakóháza mellett, az általános iskolában be rendezett emlékszoba emlékeztet.

A település korunk követelményeinek megfelelően valamennyi infrastruktúrával rendelkezik.

ZUSAMMENFASSUNG

Páka, dieses kleine Dorf in malerischer Umgebung ist aus Richtung Süd von dem Zug der Hügellandschaft Süd-Zala umragt. Der höchste Punkt des Hügellandes (317 m) liegt über dem Dorf. Im Norden wird das Dorf durch das breite, sumpfige Tal des Cserta Baches von den Hängen der Zalaer Hügellandschaft abgetrennt. Die Gemeinde, die sowohl von Nagykanizsa als auch von Zalaegerszeg 40, und von Lenti 10 km entfernt liegt, wird durch das Válicka Bach durchschnitten.

Diese, für die Niederlassung günstigen geographischen Gegebenheiten wurden früh entdeckt. Die ersten Spuren des Lebens sind etwa 6000 Jahre alt. Diese, aus der Kupferzeit stammenden archäologischen Funde kamen aus mehreren Stellen der direkten Umgebung zum Vorschein.

Sowohl die Römer als auch die Menschen der nach ihnen folgenden Zeiten ließen Spuren hinter sich. Die am Ende der Jahrhunderten der Völkerwanderung hier gelandeten Ungarn siedelten sich hier aber relativ spät. Unser Dorf breitete sich aber zu diesen Zeiten auf der unbesiedelten Grenzzone aus. Dieser Zustand hörte nach den Eroberungskriegen am Ende des XI. Jahrhunderts auf.

Das Dorf zählte schon zum Zeitpunkt seiner ersten schriftlichen Erwähnung (1121) zu den bedeutendsten Orten: es verfügte über eine Kirche, eine Mühle, über Äcker und Weinberge, mit den zugeordneten Bedienten.

Das Dorf war damals kirchlicher Bodenbesitz, der später - in unbekannter Weise - in die Hände der Bánfi Familie in Alsólendva überging. Sie verfügten darüber kontinuierlich in seiner Ganzheit oder teilweise bis zum Jahr 1644, dem Tod des letzten männlichen Mitglieds der Familie. Neben ihnen waren, dank teils den chaotischen ungarischen Zuständen, mehrere Familien als Besitzer aufgelistet. Am Ende des XV. Jahrhunderts wurde das Dorf durch Tamás Bakócz, den Erzbischof und Kardinal von Esztergom Eigentum der Familie Erdody.

Im XVII. Jahrhundert war es im Besitz der mit den Bánfis verwandten Nádasdys, und fiel dann nach der Hinrichtung von Ferenc Nádasdy - wegen Verschwörung gegen den König - dem Schatzkammer an. Von dem Schatzkammer wurde es Ende des Jahrhunderts durch die Familie Eszterházy angekauft. Von diesem Zeitpunkt an hatte es zwei Eigentümer: die Erdodys - bis Ende des XIX. Jahrhunderts - und die Eszterházy bis 1945.

Das Dorf liegt bei dem Übergang des Válicka, neben einer wichtigen Handelsstrasse, dank dieser Tatsache entwickelte es sich schön. Es wurde zum herrschaftlichen Zentrum, und im Jahr 1389 ist seine Burg in diesem Zentrum schon erwähnt.

Mit Hilfe des archäologischen Aufschlusses wurde geklärt, daß die durch Wände aus in die Befriedigung gestampftem Boden, einen Burggraben und eine Umwallung geschützte Burg auf der Insel der Sumpfbiete der Bäche Válicka und Cserta gestanden hat. Die zum Vorschein gekommenen Funde weisen nach, daß die aus Holzblöcke zusammengebauten Gebäuden mit der Pracht der in Ungarn in dem XV. Jahrhundert blühenden Gotik ausgestattet wurde. Erwähnenswert ist weiterhin, daß Wladislaw I. die kleine Burg während seines Heereszugs, mit Belagerung von seinen politischen Gegnern erobern mußte.

Die Wichtigkeit der wirtschaftlichen Rolle des Dorfes wird dadurch gekennzeichnet, daß es zu diesen Zeiten schon über einen Rang als Landstadt, und zwei Wochenmärkte – am Mittwoch und am Sonntag – verfügte. Ihm wurde auch das Recht zur Abhaltung einer Landesmesse erteilt. Das Dorf wurde dann durch diese Tatsachen unter die bedeutendsten Messestellen des Komitats Zala gehoben.

Seine Rolle als herrschaftliches Zentrum, sein Rang als Landstadt verlangten, daß anstelle der im Jahr 1121 erwähnten, zu Ehren Georg dem Heiligen ordinierten, kleinen Dorfkirche eine würdigere Kirche gehoben wird. Dies erfolgte beinahe zum gleichen Zeitpunkt wie der Bau der Burg.

Das XVII. Jahrhundert verging relativ friedlich und mit Entwicklung, obwohl der mittlere Bereich des Landes im Jahr 1526 durch die Türken zerstört und geraubt wurde, dann wurde die als Hauptstadt des Landes betrachtete Budaer Burg im Jahr 1541 erobert.

Das Dasein der Türken verursachte in dem Leben unseres Dorfes erst nach dem Jahr 1600, dem Geraten der Kanizsa Burg in die Hände der Türken bedeutendere Änderungen. Die kontinuierlich gegen Wien einen Angriff planende osmanische Armee versuchte, ein möglichst große Gebiet dem Reich anzuschließen. Die Gegend wurde von den zwischen den einzelnen größeren Kriegszügen streifenden Marodeure zerstört und beschätzt, währenddessen fast alle bewohnten Ortschaften der Gegend vernichtet wurde. Mehreren davon siedelten nie wieder neu. Deren Namen sind heute nur in geographischen Namen aufbewahrt.

In diesem Sinne ist es interessant, daß die Landstadt Páka nicht unbesiedelt wurde, obwohl nach der Zerstörung nur vier Häuser erhalten blieben und die Kirche lag auch im Trümmern. Sogar unter diesen Umständen behielt das Dorf seine führende Rolle in der Gegend, und entwickelte sich, auch wenn etwas langsam.

Nach der Rückeroberung von Kanizsa (1690) wurde diese Entwicklung rapid,

obwohl seine Landgutsbesitzer versuchten, seine Privilegien als Landstadt zu beschränken, was ihnen in der zweiten Hälfte des XVIII. Jahrhunderts, wegen der Änderungen der wirtschaftlichen Umstände endlich gelang.

Die Mitglieder der Bevölkerung, die sich mit der Industrie beschäftigten, beließen es dabei nicht, sondern schlossen sich zum Schutz ihrer Interessen in Gewerke zusammen. Aus dem zweiten Hälfte des Jahrhunderts sind uns die Schuhmacher und die Töpfer verbündenden Gewerke bekannt. Diejenigen aber, die sich ausschließlich mit Landwirtschaft beschäftigten, versanken wieder in die leibeigene Situation.

Die Entwicklungsprozesse konnten aber nicht angehalten werden. Die ruinöse Kirche wurde nach der Austreibung der Türken rekonstruiert und mit dem elementaren Unterricht wurde auch angefangen. Dessen Geschichte kann ab 1747 kontinuierlich mit Dokumenten bis heute nachvollzogen werden.

Die restaurierte Kirche erwies sich wieder als zu klein, sie wurde daher zwischen 1741 und 1767 vergrößert, ihr Innenraum dem Barockstil entsprechend ausgestattet, und mit Altären, Kanzeln, einem Taufstein und einem Orgel ausgestattet. Die Wandgemälden des Sanktuariums und des heiligen Grabs wurden von Johan Ignacz Czimbal gemalt. Die Baukosten wurden durch die Patronatsherren: die Familien Gr. Erdody, Herzog Eszterházy und die Diözese gedeckt.

Die folgende Periode von fast einem Jahrhundert verging mit dem ständigen Konflikt zwischen den Landgutsbesitzern und den Leibeigenen, der erst nach der durch die Revolution im Jahr 1848 entstandenen Befreiung der Leibeigenen, dann nach der Regelung der Eigentumsverhältnisse, der sog. Feldbereinigung aufgelöst wurde. Von diesem Zeitpunkt ab wird der Zuwachs derjenigen, die ihre eigenen Äcker bewirtschaften, sich mit Landwirtschaft beschäftigen, angezeigt, daß von dem Anfang des XX. Jahrhunderts ab die früher mit wenigen Ausnahmen aus Holz gebauten, mit Stroh bedeckten Häuser ohne Schornstein kontinuierlich verschwanden, und statt ihnen die größeren, helleren Ziegelgebäude gebaut wurden.

In dem wachsenden Dorf erschienen neben den Gewerbsleute auch die Kaufleute und Kneipwirte. Dem Gesundheitswesen dienten ab 1855 qualifizierte Ärzte und Geburtshelferinnen.

Bis zum XX. Jahrhundert wuchs die Anzahl der Bewohner des Dorfes in so hoher Maße, daß die Feldmark des Dorfes nicht mehr fähig war, alle Bewohner zu ernähren. Viele gingen deshalb in die Komitate Somogy und Tolna als Wanderarbeiter. Dies wurde durch die Erscheinung der Ölundustrie geändert, die einen bedeutenden Einfluß auf das Leben der Bevölkerung in der Nähe ausübte.

Nach dem zweiten Weltkrieg breiteten sich die Grenzen des bis dann über ein kleines Gebiet verfügenden Dorfes, wegen der administrativen Änderungen bedeutend aus. Das Gebiet der Gemeinde wuchs bis heute auf das Vierfache

des damaligen Gebiets. Seine früheren Dienstleistungs-Institute wurden weiter erweitert: es gibt eine Schule, einen Arzt, einen Zahnarzt, eine Apotheke in dem Dorf. Es gibt mehrere Lebensmittel- und Industriewarengeschäfte, Restaurants, Unterkünfte - in Form von Pensionen und eines Veranstaltungshauses -, ein Kulturhaus und eine Automatik-Kugelbahn. Die Gemeinde verfügt – den Anforderungen unserer Zeit entsprechend – über alle infrastrukturellen Einrichtungen.

Der Komitatssitz, Zalaegerszeg sowie die Städte Nagykanizsa und Lenti sind mit der Bahn und dem Bus einfach zu erreichen. Über das Dorf führt die längste Schmalspur-Kleinbahnlinie des Landes, die ihre Fahrgäste zu malerischen Gegenden fährt.

Das Dorf ist reich an Sehenswürdigkeiten. Die Schönheit der Umgebung bietet ausgezeichnete Ausflugsmöglichkeiten an. Neben seiner barocken Kirche sind in dem Dorf auch öffentliche barocke Statue zu sehen. An Herrn József Öveges (Physik-Professor) erinnern sein Wohnhaus und das in der Grundschule eingerichtete Gedenkzimmer.

TARTALOMJEGYZÉK

KÖSZÖNTŐ	5
A SZERKESZTŐ ELŐSZAVA	7
DOMBOK ÖLELÉSÉBEN (Bodorkós Zsolt)	9
A település nevének eredete	12
Földrajzi nevek	13
Páka földrajzi nevei	13
Dömefölde földrajzi nevei	16
TELEPÜLÉS, EMBERT FORMÁLÓ TÖRTÉNELEM	17
Az őskortól a törökkor végéig	17
Páka vára	31
A mezőváros	36
Élet a török után (1690–1848)	41
Jobbágyfelszabadítástól a századfordulóig (1848–1900)	61
Páka a XX. században	75
A világháborúk Pákát is érintették	75
Újra indul az élet	88
A forradalom és a megtorlás	95
Munkás hétköznapiak	99
Népesség	103
Alkotó(-)részek	107
Dömefölde	107
Csokma	119
Lászlóháza	123
Tagi major	123
TOVÁBBI TÉNYEK, ADATOK	133
A közigazgatás története	133
A falu jelképei	144
Közrend, közbiztonság	145
Egészségügy, szociális ellátás	150
Orvosi ellátás	150
Fogorvosi ellátás	158
Gyógyszerészek a faluban	159
Védőnői szolgálat	163

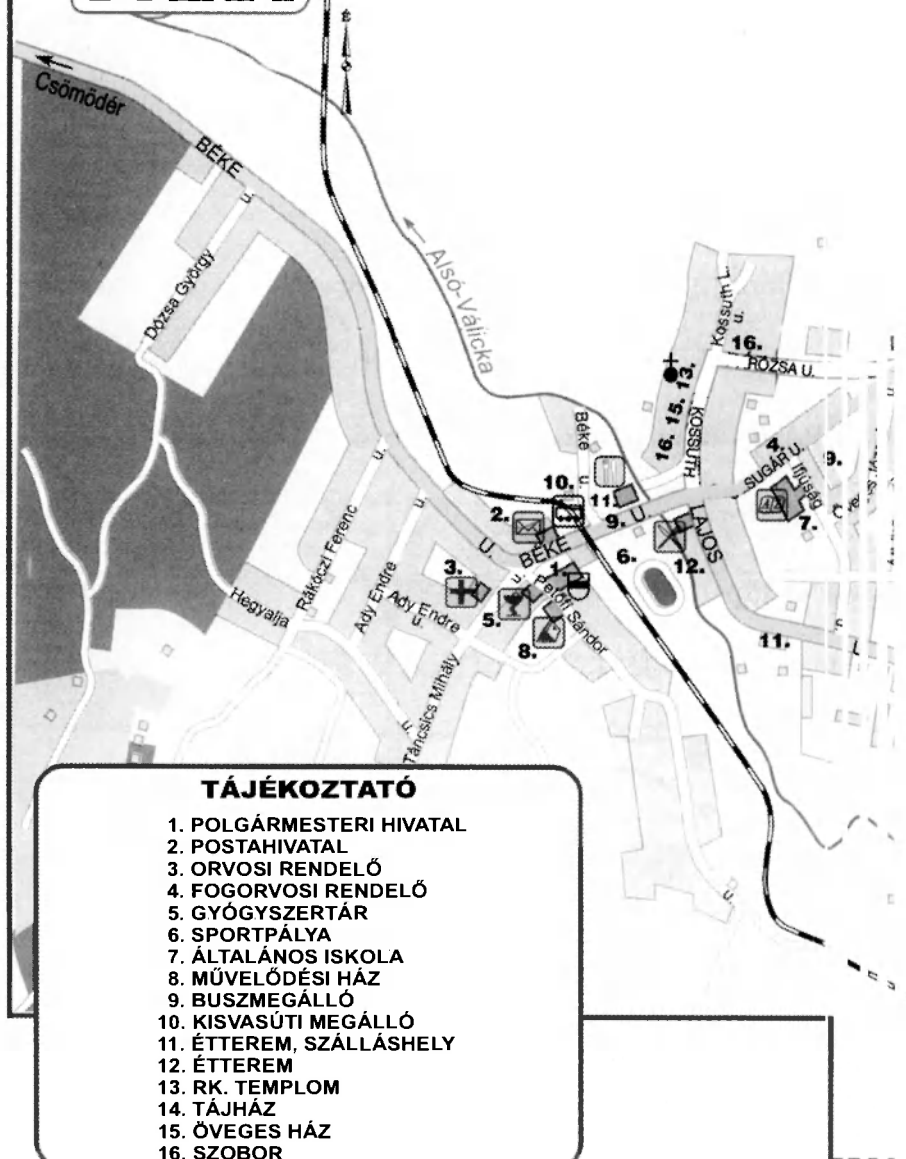
Szociális ellátás	163
Óvoda	165
Gazdasági élet	168
Földművelés	168
Ipar	175
Kereskedelem-vendéglátás	191
Posta	208
Takarékszövetkezet	210
Isten szolgálai, háza, hívei és jelképei	217
Egyházi közigazgatás	217
A plébánia története	218
Templom	228
Temető	244
Hitélet	247
Az oktatás története	261
Kulturális-, Közösségi élet, Egyesületek	277
Egyesületek – szervezetek	285
A FALU NEPRAJZA	323
A település	324
Az emberi élet szokásai	353
Tájszavak pákán	396
Színhagyomány útján	397
Adatközlők	420
IRODALOM	421
FÜGGELÉK	429
I. Dokumentumok, adatsorok	429
1. Az almádi monostor alapító levelének Pákára vonatkozó részlete magyar fordításban	429
2. A Vasvári káptalan levele Zrínyi Miklós örökösödési ügyében, 1570 szeptemberéből	429
3. Zala megyei tisztviselők által, birtokösszeírás miatt, lefolytatott tanúkihallgatások jegyzőkönyve	431
4. Dömefölde leírása 1728-ból	433
5. Páka úrbéri összeírása az Erdődy család részére, 1767	435
6. A Dömeföldek 9 pontos kérdőíve 1767-ből	436
7. Páka úrbéri összeírása az Eszterházy család részére, 1768.	438
8. A Dömeföldek 9 pontos kérdőíve 1780-ból	440
9. Pákai birtokosok és birtokaik (helyileg felsorolva), 1768-ban	442
10. Szőlőhegyi birtokosok 1769-ben, és az általuk fizetendő hegyvámok	445
11. Szőlőhegyi birtokosok az Eszterházyak részén 1769-ben.	446

12. 1828. évi jégkár összeírása	447
13. Páka községi terület birtokosainak jegyzéke Varasd, 1864. november 27.	449
14. Statisztikai adatok a faluról	451
15. Ismert községi bírók (említés évével jelölve)	455
16. Községi esküdtek, képviselők	456
17. Községi kézbesítők	457
18. Községi hivatalnokok	457
19. Községi- és körjegyzők	457
20. Az alsólendvai uradalomban dolgozó fazekasok összeírása	458
21. Névről ismert iparosok falvaik történetéből	459
22. Ipartestületi tagok névsora, 1946.	459
23. Ipartestületi tagok évsora, 1947.	460
24. Név szerint ismert molnárok	460
25. Pákai plébánosok	461
26. A nemzet lámpásai	465
27. Nevek a iparos olvasóköri zászlórúdján	471
28. Kámaházáról	476
29. Válicka legenda	477
II. Szavak és kifejezések magyarázata	478
III. Mértékegységek	484
Képek jegyzéke	486
Bilderverzeichnis	494
ÖSSZEFOGLALÓ	501
ZUSAMMENFASSUNG	504

A KÖTET MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTÁK

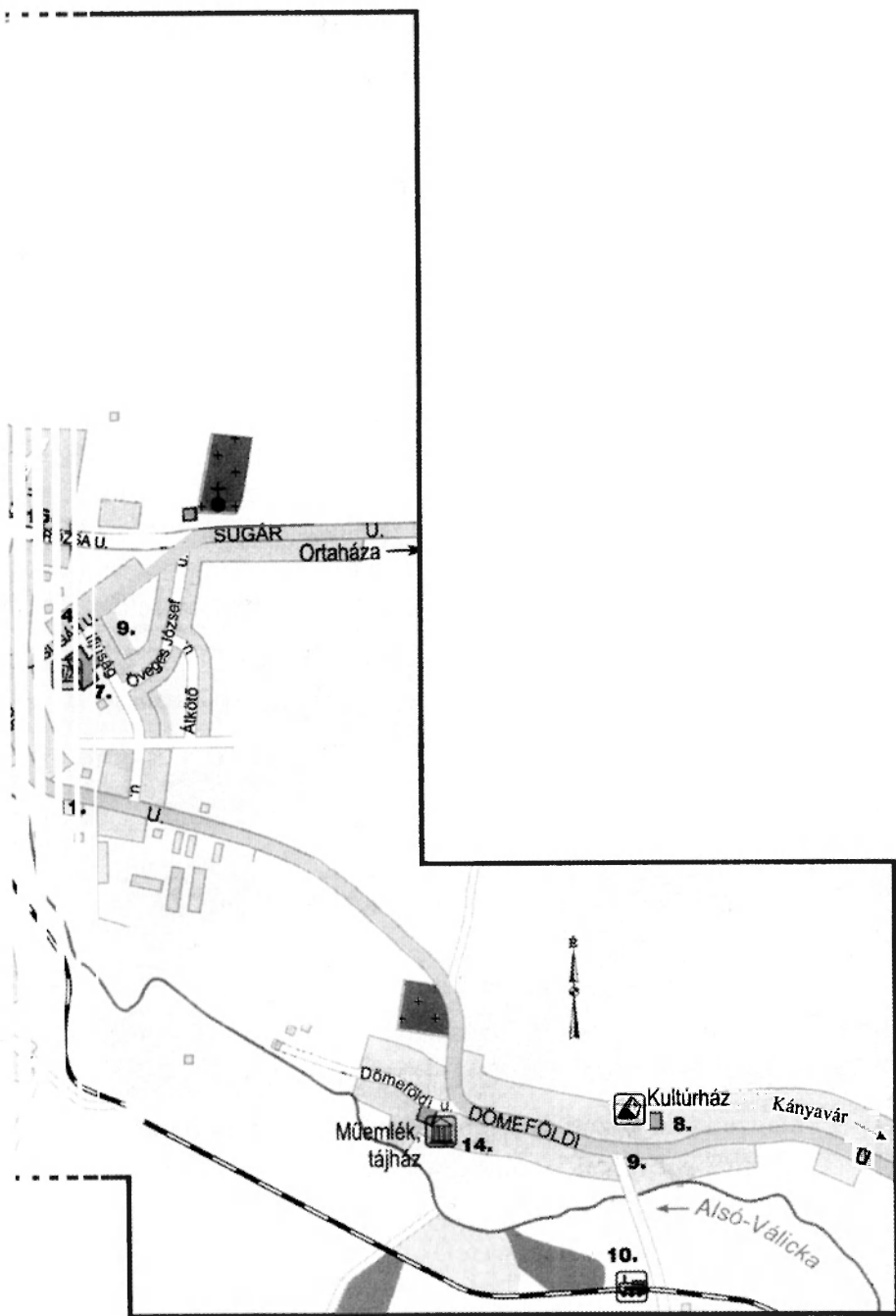
Bakos és Társa Egészségügyi és Szolgáltató Bt.	Páka
Cserkuti Károly víz-, gáz-, központi fűtés-szerelő,	Zalaegerszeg
Hübner Tervező, Szolgáltató és Kereskedelmi Kft.	Pécs
Károly Róbert teherfuvarozó – vállalkozó,	Páka
Lukács Sándor	Balatonlelle
Magyar Olajipari Múzeum,	Zalaegerszeg
Zala Megyei Közgyűlés Kulturális Javak és Szolgáltatások Bizottsága	

PÁKA

TÁJÉKOZTATÓ

1. POLGÁRMESTERI HIVATAL
2. POSTAHIVATAL
3. ORVOSI RENDELŐ
4. FOGORVOSI RENDELŐ
5. GYÓGYSZERTÁR
6. SPORTPÁLYA
7. ÁLTALÁNOS ISKOLA
8. MŰVELŐDÉSI HÁZ
9. BUSZMEGÁLLÓ
10. KISVASÚTI MEGÁLLÓ
11. ÉTTEREM, SZÁLLÁSHELY
12. ÉTTEREM
13. RK. TEMPLOM
14. TÁJHÁZ
15. ÖVEGES HÁZ
16. SZOBOR

Iroda:

8868 Letenye, Szabadság tér 11.

Telefon: 93/543-177

Fax: 93/543-176

E-mail: hatxhat@axelero.hu

- erdészeti szakirányítás, szakszerű erdőgazdálkodás megszervezése
- erdőgazdálkodói jogok bérlete
- erdősítések, fásítások, fahasználatok tervezése, kivitelezése
- faállományok, és erdőállományok gazdasági elemzése
- nemzetközi, közúti és terepi faanyag-fuvarozás önrakodós tehergépkocsikkal
- vágási engedéllyel rendelkező lábon álló faanyag és erdei választék adás-vétele

Dél-Zalai Egyesült
Takarékszövetkezet

Helyben vagyunk! ***4 városban és 11 településen***

Nálunk:

- Számlavezetés alacsony díjakkal, bankkártya forgalmazás,
- Betételhelyezés (egyedi feltételekkel is),
- Beruházási és forgóeszköz hitelek vállalkozásoknak.
- Jelzálog-, lakás-, és egyéb építési célú, fogyasztási jellegű kölcsönök a lakosságnak.

Zalakovár	Garabone	Galambok	Mihály	Zalakaros
Bázakerettye	Szepetnek	Becsehely	Molnári	Letenye
Nagykanizsa	Lenti	Páka	Csesztreg	Tornyiszentmiklós

Panágl KFT.

Csömödér, Fő út 104.

Panágl Tamás: 30/267 60 36

Panágl Henrietta: 30/987 38 10

„Élőt csak élővel lehet gyógyítani”

TIENS termékek forgalmazása:
táplálkozás kiegészítők, bio-energetikus készülékek.

Méregtelenítés – feltöltés – regenerálás.

ORIFLAME kozmetikumok – természetes alapanyagokból

FONYTON KFT.

8640 Fonyód,
Harmatos út 56.

**Elektronikus
részegységek,
DVD-készülékek
GYÁRTÁSA**

Lukács Tibor Szobafestő mázoló

Működési terület:
Zala megye egésze

.....
1990-től a pákai
Magyar–Német Baráti Kör elnöke

2002-től a Páka Sportjáért
Alapítvány elnöke,

a pákai községi
képviselő-testület tagja

2003-tól a Páka Értékeiért
Egyesület tagja

MAURA-ÉP BT.

Páka, Béke u. 24.

Családi házak felújítása,
bővítése, átalakítása,
utólagos hőszigetelése,
új házak építése
folyamatos vállalással

László Sándor

Telefon:
92/378-559, 30/600 80 33

FOREST PARRAGI és TSA KFT.

Lovászi hrsz. 678

Telephely:
Iklódbördöce 05/15 hrsz.

Erdészeti szolgáltatások,
erdővásárlás, faanyag
kereskedelem és lombos
fűrészrönk felvásárlás

Parragi Attila: 30/298 85 59

Panágl Tamás: 30/267 60 36

Czigola Gyula: 30/530 77 27

Páka Értékeiért Egyesület

„Az Egyesület célja, hogy segítse a község és vidéke építészeti, környezeti és természeti értékeinek megőrzését, korszerű és esztétikus fejlesztését, ápolja hagyományait, gyűjtse, védje és megismertesse történeti értékeit, erősítse a lakosság szülőhelye, ott-hont adó környezete iránti szeretetét, demokratikus hagyományokra építve szervezze közösségi tevékenységét.”

Páka Értékeiért Egyesület

8956 Páka, Kossuth Lajos u. 34.

Telefon: (92) 579-012

Számlaszám: 75000356-10067167

„Öveges a gyermekekért”

Alapítvány

Az alapítvány célja: a pákai Általános Iskola és Napköziotthonos Óvoda gyermekeinek segítése, támogatása és Öveges professzor emlékének megőrzése, ápolása.

Kérjük, aki az alapítvány célkitűzéseivel egyetért és módjában áll azt támogatni, az alábbi

OTP Bank Rt. számlaszámon: 11749022-20030308 átutalással, vagy az iskolában igényelhető postai befizetési szelvényen tegye meg.

„Öveges a gyermekekért” Alapítvány

8956 Páka, Ifjúság út 13.

Telefon: (92) 378-016

„Ha munkám közben valami szépre, pihentetőre akarok gondolni, akkor elszállok képzeletben Zala megye délnyugati tájára, Göcsejbe. Pedig láttam már a tengert, a svájci havasokat, az alpesi tavakat. De számomra legszebb a zalai táj...

Soha máshol nem vakációztam, mint az én drága szülőfalumban, Pákán. Csodálatos táj ez. Virágos rétek, szelíd gesztenyések, szőlős domboldalak, mesebeli erdős hegyhátak váltakoznak rajta.”

(Öveges József)

